

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეცისტიკის
ინსტიტუტი

პროგრამა «ლოგოსი»

პუბლიკაციები და ღონისძიებები კლასიკური ფილოლოგიის,
ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეცისტიკის სფეროში

ტროას ომის შემდეგ

თხრობა და კომენტარები
მანანა შხაკაპისა

მეორე გამოცემა

დაამტკიცა საქართველოს განათლების სამინისტრომ
დამხმარე სახელმძღვანელოდ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის
მოსწავლეთათვის

რისმაგ გორდეზიანი (მთავარი რედაქტორი)
ლაშა ბერაია (მთავარი რედაქტორის მოადგილე)

ვალერი ასათიანი
ნანა ტონია
მანანა ფხაკაძე
მანანა ლარიბაშვილი
რუსუდან ცანავა
გიორგი ხომერიკი

ტასოს, ლუკას, ზუკას

უთუოდ გემახსოვრებათ, რომ ჩვენი სერიის ერთ-ერთი წიგნი ტროას ომს მიეძღვნა. იგი მსოფლიოს ისტორიაში ღირსესანიშნავი მოვლენა გახდა არა თავისი მასშტაბისა და მნიშვნელობის გამო (ასეთი ომი კაცობრიობის ისტორიის მანძილზე ბევრი მომხდარა და დღესაც ხდება), არამედ იმიტომ, რომ მას დიდებული მატებარი - ჰომეროსი - გამოუჩნდა.

გადავწყვიტეთ, ამ წიგნში თქვენთვის ტროას ომის შემდგომი ამბები გაგვეცნო; საინტერესოა, რა შეემთხვათ, რა ბედი ენიათ მის მონაწილეებს. ტროას ომის შემდეგ ყველა გამარჯვებულმა როდი შეძლო მშობლიურ კერას დაბრუნებოდა - ზოგიერთის ხომალდი ქარიშხალმა იმსხვერპლა და ზღვამ შთანთქა (აიაქს ოილევის ძე), ზოგიერთმა (მენელაოსი, ნესტორი) უვნებლად მიაღწია ნაპირს და სიცოცხლე შინ მშვიდობით გალია, ზოგიერთისთვის (აგამემნონი) დაბრუნება ომზე უფრო საბედისწერო აღმოჩნდა, ზოგიერთი გადარჩენილი ტროელი გმირი (ენეასი) იძულებული გახდა სხვა სამკვიდრებელი მოეძებნა.

ჩვენს წიგნში ამ ამბების შესახებ მოგიტხრობთ. ამასთანავე ე.წ. რომაულ ფსევდომითოლოგიას ანუ ძველი რომაელების მითოლოგიასაც გაგაცნობთ. რომაული მითოლოგია, ისევე როგორც ბერძნული, დღემდე სხვადასხვა დროისა და ქვეყნის ხელოვანთა შემოქმედების წყაროდ იქცა.

სეროს წიგნები გამოდის პროგრამის ბერძნული და სპარსულის სკოლებში ფუნქციონირებს

© პროგრამა „ლოგოსი“, 2005, 2007
ISBN 978-99940-31-34-4
ISBN 978-99928-65-11-8 (სერია)

პროგრამა „ლოგოსი“
ილია ჭავჭავაძის გამზირი 13
(თსუ VIII კორპ.), 0179 თბილისი
ტელ. 25-02-58, ფაქსი 22-11-81

ოდისეოსის თავგადასავალი

1. ოდისეოსი შინ დაბრუნებას ღამობს
ლოტოფაგებთან (11), კიკლოპებთან (11) ეოლოსთან (16),
ლესტრიგონებთან (18), აიაზე 18	10
2. ოდისეოსი ჰადესში ჩადის	22
3. სირენები. სიმპლეგადები. სკილა და
ქარიბდისი	27
4. კალიფსოსთან	30
5. ტელემაქია
ტელემაქოსი (34), ნესტორთან (36)	33
6. ფეაკებთან	41
7. ოდისეოსი ითაკაში ბრუნდება	46
8. სასიძოვების დახმარება	55
9. შერიგება	61

სხვა ბერძენი გმირების გედი

10. აგამემნონის მოკვლა	68

11. ორესტესი და ელექტრა	70
12. ღვთაებრივი სამართალი	75
13. შესვედრა იფიგენიასთან	78
14. მენელაოსის დაბრუნება	81
15. ნესტორის დაბრუნება	83
16. იდომენეისის დაბრუნება	84
17. აიაქსი ოილეისის ქე (პატარა აიაქსი)	85
18. ფილოქტეტესი	85
19. დიომედესის დაბრუნება	86
20. ნეოპტოლემოსის დაბრუნება	87

რომაული ფსევდოპითოლოგია

21. რომაელი ღმერთები და რომაული მითები	90
22. იანუსი	94
23. ვესტა	97
24. იუპიტერი იუპიტერი და იუტურნა (101)	99
25. იუნო	102
26. მინერვა	103
27. სატურნუსი	104

28. ტელუსი	105
29. კერესი. ლიბერი და ლიბერა	106
30. კონსუსი	108
31. ფლორა. ფერონია და პალესი	109
32. ფავნუსი, სილვანუსი და ფავნა. მაია	111
33. ვულკანუსი	114
34. ნექტუნუსი და ღიანა	115
35. ვენუსი	118
36. მარსი	119
37. კენატები. ლარები. გენიუსები და იუნოები	121
38. ფორტუნა	123
39. მიწისქვეშეთის სამეფო	125
40. ტერმინუსი და ვიქტორია	126

რომის მითიური ისტორია

41. ენეიდა – იტალიისა და აბორიგენების პირველი მეფეები	128
I. ენეასი ტროადან მირბის (128), II. ენეასი ნავსაყუდელს ეძებს (130), III. ენეასი კართაგენში. დიდო (139), IV. კვლავ სიცილია. თამაშობები (143), V. გემების დაწვა (145), VI. ჰეკატეს ჭალაში (146), VII. ენეასი მიწისქვეშეთში ჩადის (148), VIII. ტარტაროსი და ელისიონის მინდვრები (151), IX. ლატინუსის სამეფო (152), X. ომის დაწყება (155), XI. ევანდერთან (157), XII. ტურნუსის შეტევა (160), XIII. ენეასი ომში ებმევა (163), XIV. შერკინება (167).	

რომის დაარსება და რომაელთა პირველი მეფეები

XVI. ნუმა პომპილიუსი (179), XVII. ტულუს პოსტილიუსი. ალბა
ლონგას დამორჩილება (181), XVIII. არკუს მარკიუსი (183),
XIX. ტარკვინიუს ძველი. სერვიუს ტულიუსი (184), XX. ტარ-
კვინიუს ამაყი (186)

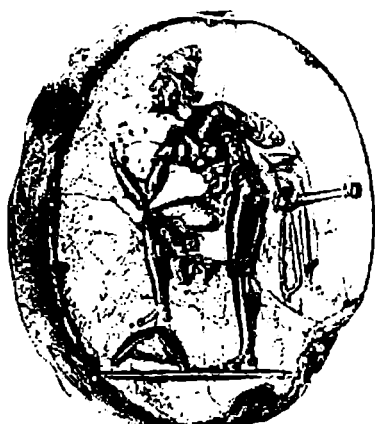
გმირები

XXI. ბრუტუსი (191), XXII. პორატიუს კოკლესი (192), XXIII. მუ-
კიუს სკევოლა (193), XXIV. კორიოლანუსი (193), XXV. ვერგინია
(195), XXVI. ტუტულა (197), XXVII. დეკიუს მუსები (198).

კომენტარები 201

სახელთა საძიებელი 323

ოდისეოსის
თავგადასავალი

❶ ოდისევსი შინ დაბრუნებას ლამობს

ტროას ომის დამთავრების შემდეგ ქარბორბალამ ოდისევსი და მისი თანამგზავრები ქალაქ ისმაროსში კიკონების მხარეს გარიყა. დაუპატიჟებელმა სტუმრებმა არც ქალაქი დაინდეს და არც მისი მკვიდრნი, მხოლოდ აპოლონის ქურუმი მარონი შეიწყალეს, ქალე-ბი ტყვედ წამოასხეს და დიდძალი ნადავლი ერთმანეთში თანაბრად გაინაწილეს. მარონმა მადლობის ნიშნად ოდისევსს ტკბილი ღვინო მიაართვა. ბევრი ეხვეწა ოდისევსი მეგობრებს, სწრაფად გასცლოდ-ნენ ამ მხარეს, მაგრამ ვერაფერს გახდა. უგნურმა თანამე-ბრძოლებმა საქონელი სულ ერთიანად დახოცეს და ქეიფს გადაყ-ვნენ. უკუქცეულმა კიკონებმა მოძმეებს უხმეს და ოდისევსსა და მის თანამგზავრებს გარს შემოერტყნენ. მოგზაურები დიდხანს უწევდ-ნენ წინააღმდეგობას შემოჯარულ თავდამსხმელებს, მაგრამ ვე-რაფერი გააწყვეს და ხომალდებამდე სული ძლივს მიატანეს. თი-თოეული ხომალდიდან ექვს-ექვსი აქაველი დაელუპათ. რა უნდა ექნათ, დადარდიანებულებმა გზა განაგრძეს.

მგზავრები ნაპირს როგორც კი გასცდნენ, ზევსმა ოდისევსის ხომალდებს ბორეასი დაადგერა. ცა შავმა ღრუბელმა დაფარა, მოიქუფრა; ხომალდები აბობოქრებულ ტალღებს არ შეეპუენ, გზის გაგრძელება დააპირეს. ქარიშხალი კი სულ უფრო და უფრო გაძ-ლიერდა და მგზავრებს აფრები დაუფხბრიწა.

თავგზააბნეულმა და შეშინებულმა მოგზაურებმა იალქნები დაუშვეს, ხომალდები ნაპირზე აიტანეს. ოდისევსი და მისი მეგობრები ორი დღე-ღამე ქვიშიან ნაპირზე ეყარნენ. მესამე დღეს ზურგქარმა დაბერა. მოგზაურებმა იალქნები გაშალეს და ხომალდები ზღვაში გაიყვანეს. ოდისევსი და მისი მეგზურები მშვიდობიანად მიაპობდნენ ზღვის ტალღებს. მშობლიურ კუნძულთან მიახლოებას ცოტალა უკლდათ, რომ კვლავ ამოვარდა ქარიშხალი. ტალღები აიქოჩრნენ და ქარბორბალა უკიდევანო ზღვის ზედაპირზე ცხრა დღე და ღამე აქეთ-იქეთ ახეთქებდა ხომალდებს.

ლოტოფაგებთან

მეათე დღეს ოდისევსი და მისი მეგზურები ბალახიჭამია ლოტოფაგების ქვეყანას მიაღწენ. მოგზაურებმა სასმელი წყალი მოიმარაგეს, წაიხმეს, ზედ ღვინოც დააყოლეს და სამი კაცი კუნძულის დასაზვერად გაგზავნეს. ოდისევსის მეგობრებს ლოტოფაგები გულლიად შეხვდნენ, თაფლივით ტკბილი ლოტოსი შესთავაზეს. მგზავრებმა როგორც კი ლოტოსი იგემეს, ყველაფერი დაივიწყეს - რა უნდა ექნათ, ვინ იყვნენ, რა უნდოდათ, საით მიდიოდნენ; მხოლოდ ერთი სურვილი დარჩათ - ლოტოსით გული მოეჯერებინათ.

ოდისევსი მათ საძებნელად გაეშურა. მიაგნო, ცნობადაკარგული მეგობრები გაკოჭა და ხომალდზე ძალით აათრია. დანარჩენებიც სასწრაფოდ ალალა, რომ ლოტოსის ნაყოფი არ გაესინჯათ და სამშობლოში დაბრუნებაზე ხელი არ აეღოთ. მერე კი თანამგზავრები საბედისწერო ნაპირს სასწრაფოდ გააშორა.

კიკლოპებთან

ოდისევსსა და მის მეგობრებს წინ ისევ დიდი გზა ედოთ. სამშობლოში დაბრუნებას ჩქარობდნენ და ნიჩბებს მარჯვედ უსვამდნენ. მალე ხშირი ტყით დაფარულ ქვეყანას მიაღწენ. აქ კიკლოპები ცხოვრობდნენ, წინაპართა ხელობას - მჭედლობას - აღარ მისდევდნენ; არც ხნავდნენ, არც თესავდნენ, მხოლოდ ბუნებით მომადლე-

ბუღალს სჯერდებოდნენ; სამართლისა არაფერი გაეგებოდათ, სახალხო კრებებს არ იწვევდნენ, არც თავისი და არც სხვისი ენაღვლებოდათ რამე, ზღვაშიც არ გადიოდნენ და სხვა ქვეყნებისა და ხალხებისაც არაფერი იცოდნენ. ცალთვალა გოლიათები კლდის გამოქვაბულებში თავისთვის უდარდელად ცხოვრობდნენ და ერთ უხნავუთესველ უკაცრიელ კუნძულზე მხოლოდ თხასა და ცხვარს ამოვებდნენ.

შუალამისას ოდისევსის ხომალდები სწორედ ამ კიკლოპების კუნძულის მახლობელ ყურეს მიაღწა. მოგზაურები ნაპირზე გადმოვიდნენ და დაიძინეს.

ინათა, ოდისევსმა და მისმა მეგობრებმა დაინახეს, როგორ მიერეკებოდნენ მშვენიერი ნიმფები ფერდობებზე არევს. მშვილდისრები მოიმარჯვეს და თხები დახოცეს, მზის ჩასვლამდე ჭამეს და სვეს, დანაყრებულებმა კი დაიძინეს.

გათენდა თუ არა, ოდისევსმა მეგობრები შეყარა და ასე მიმართა:

- თქვენ აქ დამელოდეთ, მე კი კუნძულზე გადავალ, არემარეს დავზვერავე, გავიგებ, ვინ ცხოვრობს აქ, რას აკეთებს, რითი ცხოვრობს.

ოდისევსი თორმეტი კაცით გზას გაუდგა, თან ტიკით წითელი ღვინო წაიძღვანა. ნაპირთან უზარმაზარი გამოქვაბული დაინახა. გამოქვაბულის ეზოს ქვის მაღალი გალავანი ერტყა. იქ ურიცხვი თხა და ცხვარი დაკუნტრუშებდა. ოდისევსი და მისი მეგობრები გამოქვაბულში შევიდნენ, იქაურობა დაათვალიერეს, მაგრამ ძეხორციელი ვერ აღმოაჩინეს. სტუმრებმა გამოქვაბულში თიკნებითა და ბატკნებით სავსე ბაკები, ყველის ვეებერთელა თავებით ჩაზნექილი ჩელტები ნახეს. მეგობრები ოდისევსს შეევედრნენ, წავასხათ ბატკნები, წავიღოთ ყველი და სწრაფად გავეცალოთ აქაურობასო. მრავალჭირნახულმა გმირმა მათ რჩევას ყური არ ათხოვა; იფიქრა, ასეთი სიმდიდრის პატრონი მოულოდნელად თავს წამომდგარ სტუმრებს ხელცარიელს არ გაგვიშვებსო.

რას გააწყობდნენ ოდისევის თანამგზავრები, მეგობრის ნებას დაჰყვნენ, ცეცხლი გააჩაღეს, ციკნები შეწვეს, დანაყრდნენ და მასპინძელს ლოდინი დაუწყეს.

ცოტა ხანში საზარელი ზათქი გაისმა. შინ დაბრუნებულმა კიკლოპმა პოლიფემოსმა დაიღლიავებული შეშა გამოქვაბულის შესასვლელთან დაყარა. ამ ხმით დაშინებული სტუმრები კუთხეებში მიიყუვნენ. კიკლოპმა თხებისა და ცხვრების ფარა შემორეკა, გამოქვაბულის შესასვლელს კი ვეებერთელა ლოდი ააფარა. მერე თხა და ცხვარი მოწველა, დედების ძუძუსთან დარჩენილ რძეზე თიკნები მიუშვა, ყველი ამოიყვანა, ცეცხლი დაანთო და როცა დაუპატიჟებელი სტუმრები დაინახა, შეჰყვირა:

- ვინ ხართ, აქ რამ მოგიყვანათ, რა გინდათ?

ოდისევსსა და მის მეგობრებს შიშისაგან ელდა ეცათ. საზარელ გოლიათს მორიდებით შეავედრეს სტუმართმფარველი ზეესი და შემწეობა სთხოვეს, მაგრამ პოლიფემოსის გული ვერ შეატოკეს. კიკლოპმა დაიღრიალა და მთხოვნელებს შეუტია:

- ვინ ღმერთი, რა ღმერთი, ღმერთი რას მიქვია. თუ არ მეტყვი, თქვენი ხომალდი სად დგას, არ დაგინდობთ!

ოდისევსი მიხვდა, რომ დიდი საფრთხე ელოდათ და პოლიფემოსი მოატყუა. უთხრა, რომ გემი ტალღებმა ნაფოტებად უქცია და ძლივს გადარჩნენ. ახლა კი მას თავშესაფარსა და დახმარებას სთხოვდნენ.

პოლიფემოსმა ოდისევსი პასუხის ღირსადაც არ ჩათვალა. ხელი სტაცა ორ სტუმარს, ძირს დაანარცხა, ასო-ასო ათალა და საბრალოებისაგან ვახშამი მოიმზადა. კარგად დანაყრდა. ოდისევსის მეგობრები ძვლებიანად დატკვირა, თან ახლადმოწველილი რძე დააყოლა, შემდეგ გულმოჟერებული იქვე გაიშხლართა და ხვრინვა ამოუშვა.

ოდისევსმა თავი ძლივს შეიკავა, რომ არ სცემოდა და ამ ურჩხულისათვის მახვილით გული არ გაეგმირა. მაგრამ მალე მოეგო გონს, მიხვდა, რომ გამოქვაბულის შესასვლელს მიყუდებულ ლოდს ვერაფერს მოუხერხებდა. აქ გამომწყვდეულებს კი სიკვდილი ელოდათ.

მთელი ღამე მოგზაურებს თვალი არ მოუხუჭავთ. გათენებას შიშით ელოდნენ. როცა ირიჟრაჟა, კიკლოპი ადგა, ცეცხლი გააჩაღა, თხა და ცხვარი მოწველა და საუზმედ ოდისეუსის კიდევ ორი თანამგზავრი შეახრამუნა. მერე ფარა გარეკა, უზარმაზარი ლოდი მსუბუქად მიაღდა გამოქვაბულის შესასვლელს და არხეინად, სტვენა-სტვენით გაუდგა გზას.

ოდისეუსი ღიღხანს ფიქრობდა; როგორ გამკლავებოდა პოლიფემოსს. ამ დროს ვებერთელა კეტი დაინახა. თავის მეგობრებს გადააჭრევინა, გაათლევინა, წვერი წაამახებინა, ცეცხლზე გაახურებინა და ნაღვერდალში ჩააფლობინა.

სალამოს მოვიდა კიკლოპი, ფარა გამოქვაბულში შემორეკა და ლოდი შემოსასვლელს მიაყუდა. თხა და ცხვარი მოწველა, თიკნები დედის ძუძუზე მიუშვა, მერე ოდისეუსის კიდევ ორი თანამგზავრი გადასანსლა. ოდისეუსი კიკლოპს ფრთხილად მიუახლოვდა, წითელი ღვინით სავსე თასი შესთავაზა და სტუმრების დანდობა სთხოვა.

კიკლოპმა სასმისი დაცალა, მოუწონა და კიდევ დაასხმევინა: - ერთიც ჩამომისხი. კარგი ღვინო გქონია. ნექტარისა და ამბროსიის ნაწურს ჩამოჰგავს. თანაც მითხარი, რა გქვია.

ოდისეუსი კიკლოპს სასმისს სასმისზე აწვდიდა, რომ ღვინო კარგად მოჰკიდებოდა; თანდათან თავისი სახელიც შეაპარა, "არვინ" მქვიაო, მოატყუა საზარელი გოლიათი.

კიკლოპმა ოდისეუსი დაამშვიდა - ბოლოს მოგიტოვებ შესაჭმელადო. მერე უეცრად მოწყდა და პირქვე გაიშხლართა, ძილმა წაართვა თავი. ამასობაში ოდისეუსის მეგობრებმა კეტის თავი ცეცხლში გაავარჯარეს და კიკლოპს ერთადერთ თვალში ატაკეს. მერე ყველა ერთად კეტს დააწვა და თვალს ბურღვა დაუწყო.

კიკლოპმა საზარლად დაიღრიალა, შეშინებული ოდისეუსი და მისი მეგობრები გამოქვაბულის ნაპრალებში მიიმალნენ. ტკივილისაგან გავეშებულმა პოლიფემოსმა კეტი თვალიდან ამოიგლიჯა, მოიტყორცნა და თავის მოძმეებს ხაფი ხმით დაუძახა. მოცვივდნენ კიკლოპები და ამბავი გამოიკითხეს:

- რა მოხდა, პოლიფემოს, ცხვარი ხომ არ მოგტაცეს? ვინმე ხომ არ მოგერია ან ვინმემ ხომ არ მოგატყუა?

- არვინ, არვინ მჯაბნის! - ბლაოდა გამწარებული კიკლოპი.

- თუ არვინ არის ახლომახლო, ჩანს, გაგიჟებულხარ. ასეთი ყოფილა ზევისის ნება, ჩვენ რას გავაწყობთ. - უთხრეს პოლიფემოსს კიკლოპებმა და თავ-თავის გამოქვაბულებს მიაშურეს.

ოდისეესი კი გულში იცინოდა. უხაროდა, ასე რომ გააცუცურაკა ბრიყვი პოლიფემოსი.

თვალისჩინდა კარგულმა კიკლოპმა გასასვლელს ხელის ფათურით მიაგნო, გამოქვაბულზე მიყუდებული ვეება ლოდი მსუბუქად გადააგორა და გასასვლელში დარაჯად ჩაღვა, რომ მისი დამაქცევლები არ გაეშვა.

ოდისეესმა პოლიფემოსს ახლაც აჯობა. გმირმა სამ-სამი დიდი ვერძი ერთმანეთს წნელით გადააბა, შუათანას მუცელზე თითო ამხანაგი ამოაკრა, თავად კი ერთ მოსულ ერკემალს ქვეშ მოექცა. ასე დააპირა ოდისეესმა სამშვიდობოს გასვლა და პოლიფემოსის მოტყუება.

როგორც კი ინათა, ფარა გასასვლელს ბღაილით ეცა. ცხვრები ერთმანეთს ასწრებდნენ, კიკლოპი თითოეულს ზურგზე უსვამდა ხელს და ისე უშვებდა. სულ ბოლოს გასასვლელთან ოდისეესით დამძიმებული ერკემალი მიბაჯბაჯდა. მრავალჭირნახულ გმირს სული შეეკრა, შეეშინდა, მაგრამ პოლიფემოსი კერაფერს მიხვდა, ერკემალს მიეფერა:

- ყოველთვის წინ უძღოდი ფარას, ახლა რა დაგემართა? ალბათ, პატრონი შეგებრალა და გიმძიმს მისი დატოვება. ლაპარაკი რომ შეგეძლოს, ხომ მეტყოდი, სად არის ჩემი დამაქცევარი არვინ!

ოდისეესმა და მისმა მეგობრებმა კი ამასობაში კაციჭამია პოლიფემოსს მშვიდობიანად დააღწიეს თავი, მისი ფარა ხომალდებზე არეკეს, ლოდინით იმედგადაწურულ თანამგზავრებს გადაეხვივნენ და მოუყვნენ, რაც გადახდათ. მერე ნიჩბებს სასწრაფოდ მოუსვეს. როგორც კი ნაპირს ცოტათი დასცილდნენ, ოდისეესმა ვერ მოითმინა და თავმომწონედ შესძახა:

- პოლიფემოს! რა გეგონა, შეგრჩებოდა სტუმარმასპინძლობის წესის დარღვევა.

გავეშებულმა კიკლოპმა კლდეს თავი წაატეხა და ხომალდი-საკენ ისროლა. ააცდინა, მაგრამ ლოდისაგან აღმართულმა ტალღამ გემი ნაპირისაკენ დააბრუნა. ოდისევსი ნაპირს ძელით მიაწვა და მეგობრები კვლავ ზღვაში გაიყვანა. როცა წინანდელზე უფრო შორს გავიდა, ოდისევსს სულმა წასძლია და კიკლოპს ისევ შესძახა. თანამგზავრები ოდისევსს შემოეხვივნენ, მის დამშვიდებას შეეცადენ, მაგრამ ვერაფერი გააწყვეს. ოდისევსი კიკლოპს არ შეეპუა და უფრო და უფრო გაახელა:

- ყველას უთხარი, პოლიფემოს, რომ თვალის ჩინი ითაკელმა ოდისევსმა წაგართვა.

კიკლოპმა დაიბლაულა:

- როგორ ამიხდა წინასწარმეტყველება! ერთხელ მისანმა ტელეფოსმა მითხრა, რომ ოდისევსი დამაბრმავებდა. მე მეგონა, ჩემი დამჯაბუნელი ბრგე, ჯანიანი კაცი იქნებოდა. როგორ წარმოვიდგენდი, რომ ასეთი ჩია, ჯუჯა არაკაცი ღვინით დამბანგავდა და მომერეოდა. მერე ცოფმორეულმა პოლიფემოსმა პოსეიდონს შეჰლაღადა:

- მიწისმრყეველო, თუ შენ ნამდვილად ჩემი მამა ხარ, ნუ დააბრუნებ ითაკაში ოდისევსს. ხოლო თუ მაინც უწერია შინაურებში გახარება, ტანჯვად უქციე შინდასაბრუნებელი გზა. ნურც მეგობარს დაუტოვებ და ნურც ხომალდს და დაბრუნებულსაც ხიფათს ნუ გამოუღევ!

ასე შეევედრა კიკლოპი პოსეიდონს. ოდისევსმა და მისმა მეგობრებმა კი ხომალდი ნაპირს მიაყენეს, ფარა თანაბრად გაინაწილეს, კარგად დანაყრდნენ და გზას გაუდგნენ.

ეოლოსთან

ოდისევსის ხომალდები დიდი ხნის მგზავრობის შემდეგ ეოლიის კუნძულს მიაღგა. იქ ქართა ხელმწიფე ეოლოს ჰიპოტიდესი სახლობდა. ეოლოსს თავისი ექვსი ვაჟი თავისსავე ექვს ქალზე დაქორწინებინა და ყველანი მამისეულ სახლში ბედნიერად ცხოვრობდნენ.

ეოლიის მბრძანებელმა ოდისევსსა და მის მეგობრებს მთელი თვე უმასპინძლა, დაწვრილებით გამოჰკითხა ილიონის დამხობის, აქაველთა ხომალდებისა და გამომგზავრების ამბავი.

ოდისევსმა ეოლოსს სთხოვა, შინ დაბრუნებაში დახმარებოდა. ქართა ხელმწიფე გულმოწყალე აღმოჩნდა. ხარის ტყავისგან გამოყვანილ გუდაში ქარები დაამწყვდია, მაგრად მოუკრა თავი და ხომალდს თასმით მიაბა. ეოლოსმა მხოლოდ ზურგქარი დაადევნა, რომ მშობლიურ ნაპირამდის მშვიდობიანად მიეღწიათ. თუმცა, თუ გეზის შეცვლას მოინდომებდნენ, ქარების აშვებას მხოლოდ ოდისევსი შეძლებდა.

მოგზაურებმა ნიჩბებს მარჯვედ მოუსვეს და აი, როცა ის-ის იყო გამოჩნდა სანატრელი ითაკა, როცა უკვე დაინახეს მშობლიური კუნძულის ნაპირი, მთელი გზის მანძილზე ხომალდის საჭესთან მდგარ ოდისევსს ძილმა წაართვა თავი. მეგობრების გულში კი ეჭვის ჭიამ ჩაიბუღა. ოდისევსის შეშურდათ, იფიქრეს, ეოლოსმა უხვი ძღვენი მხოლოდ მას გამოატანა, ისინი კი არად ჩააგდო.

ოდისევსის თანამგზავრებმა გადაწყვიტეს, გუდა გაეხსნათ. გახსნეს კიდეც და იქიდან სტვენითა და შხუილით ამოვარდნენ ქარები, ხომალდს დაეტაკნენ და აზვირთებულ ზღვაში ააბურთავეს. გრიგალმა ხომალდი ისევ ეოლოსის კუნძულთან გარიყა.

მოგზაურები ნაპირზე გადმოვიდნენ, სახელდახელოდ წაიხემსეს. ოდისევსმა და მისმა ორმა თანამგზავრმა ეოლოსის სასახლისაკენ გასწიეს და სახლის პატრონს პარმალზე ჩამოუსხდნენ.

ეოლოსს გაუკვირდა. არ ელოდა მშვიდობიანად გამგზავრებული სტუმრების გამოჩენას. როცა მათი ამბავი გაიგო, განრისხდა. უგნური მოგზაურები სახლიდან უკანმოუხადავად გააძევა და თან მიაყოლა: ვისაც ღმერთები არ წყალობენ, ჩვენგანაც ნურაფერს ელისო.

სხვა რაღა დარჩენოდათ, ისევ ზღვას უნდა შეებოდნენ. ოღონდ ახლა აღარც ეოლოსის წყალობა ჰქონდათ და აღარც ზურგქარი. შერისხულები ქანცის გაწყვეტამდე უსვამდნენ ნიჩბებს.

ლესტრიგონებთან

ოდისევსმა და მისმა თანამგზავრებმა რის ვაი-ვაგლახით მიაღწიეს ლესტრიგონების ქვეყნამდე. აქ გრძელი დღე და მოკლე ღამე იცის. ისე მალე თენდება, რომ საღამოხანს შინ დაბრუნებული მწყემსები განთიადისას საძოვარზე წამსვლელებს ხედიან. ოდისევსმა შეარჩია სამი კაცი და კუნძულზე გააგზავნა, უნდოდა გაეგო, სად მოხვდნენ, ვინ ცხოვრობდა აქ და რას აკეთებდა.

ოდისევსის მეგობრები გზას გაუდგნენ. წინ ლესტრიგონთა მბრძანებლის ანტიფანესის მთასავით ასული შემოეყარათ. ქალმა მამის სახლისაკენ მიმავალი გზა მიასწავლა.

ანტიფანესის სასახლესთან ოდისევსის მეგობრებს ლესტრიგონები დაესხნენ თავს, ერთი შეჭამეს, ორმა კი გაქცევა მოახერხა. არც შიგნით შესვლისას დაადგათ უკეთესი დღე.

ოდისევსის თანამგზავრებმა ფეხის შედგმაც კი ვერ მოასწრეს, რომ გოლიათმა ანტიფანესის მეუღლემ ქმარს გასძახა. ეოლიელთა მეფე ელვის სისწრაფით მოიჭრა, ოდისევსის ერთ-ერთ მეგობარს დაეტაკა და გადასანსლა. ოდისევსის გადარჩენილი თანამგზავრები ფართხა-ფურთხით გამოვარდნენ და ზომალდზე აიჭრნენ.

ანტიფანესმა დაიღრიალა, დეკივით ლესტრიგონები ფეხზე დადგნენ. ზომალდს კლდის უზარმაზარი ნატეხები დაუშინეს. ატყდა ერთი გნიასი. მთაკაცებმა მოგზაურები შამფურზე ააცვეს და ნადიმისათვის მოემზადნენ.

ოდისევსი რამდენიმე თანამგზავრთან ერთად მხოლოდ ერთი ზომალდით დაუსხლტა კაციჭამიებს ხელიდან. დაზაფრული მოგზაურები საბედისწერო ნაპირს სასწრაფოდ გაშორდნენ.

აიასზე

ბევრი ხეტიალის შემდეგ ოდისევსის ზომალდი კუნძულ აიასს მიაღწა. აქ მზის ღმერთ ჰელიოსის ასული, აიეტის და, გრძნეული კირკე ცხოვრობდა. დაღლილ-დაქანცული მოგზაურები ორი დღე-ღამე ნაპირზე ეყარნენ და მკვდარივით ეძინათ.

ბოლოს, როგორც იქნა, ოდისევსმა გამოიღვიძა. ღმერთის წყალობა იყო თუ არა, კაცმა არ იცის, წინ უზარმაზარი ხარ-ირემი შეეფუთა. ოდისევსმა ნადირი მოკლა და უსმელ-უჭმელი მეგობრები დააპურა. ღონეშიცემულ მოგზაურებს ისევ ძილმა წაართვა თავი.

მეორე დილას ფრთხილმა ოდისევსმა თანამგზავრები ორ რაზმად დაჰყო. ერთს თავად უწინამძღვრა, მეორეს კი სათავეში ევრილოქოსი ჩაუყენა. მერე წილი ყარეს და კუნძულის დათვალიერება ოდისევსის თანამგზავრის რაზმს მოუწია. ევრილოქოსს გაახსენდა უწინდელი უბედურებები და კუნძულის დასაზვერად თავის რაზმთან ერთად ტირილ-ტირილით გასწია.

კუნძულზე უჩვეულო რამ იხილეს. გრძნეული კირკეს სასახლის წინ ლომები და მგლები დასეირნობდნენ, უცხოებს კუდის ქიციანით ხვდებოდნენ, არავის ერჩოდნენ. სასახლიდან ქალღმერთის მომაჯადოებელი სიმღერა ისმოდა. კირკე ღმერთებს ტანსაცმელს უქსოვდა.

ევრილოქოსმა სასახლის პატრონს უხმო. კირკე გამოეგება და სტუმრები შეიპატიჟა. ოდისევსის მეგობრებს ბევრი თხოვნა არ დასჭირვებიათ, მასპინძელს შეჰყვნენ. მხოლოდ ევრილოქოსმა არ მოიცვალა ფეხი.

კირკემ სტუმრებს სუფრა გაუშალა, ღვინო მიართვა და შიგ ჯადო-წამალი შეურიო. მერე კვერთხი დაჰკრა. ოდისევსის მეგობრებს ღორის თავი გამოებათ, ტანი ჯაგრით დაეფარათ და ყველაფერი დაავიწყდათ: ვინ იყვნენ, საიდან მოდიოდნენ, საით მიდიოდნენ.

ღმერთქალმა სტუმრები საღორეში შერეკა. მოგზაურები საბრალოდ აღრუტუნდნენ. კირკემ ღორადქცეულებს რკო და პანტა დაუყარა. შეშინებული ევრილოქოსი სასწრაფოდ ხომალდისაკენ გაიქცა. უნდოდა, ოდისევსითვის ეამბნა, რაც მეგობრებს თავს გადახდათ, მაგრამ კანკალებდა და ხმას ვერ იღებდა. ბოლოს, როგორც იქნა, თქვა, რაც მოხდა.

ოდისევსმა მყისვე მახვილს და მშვილდს დაავლო ხელი და ევრილოქოსს სთხოვა, გზა ესწავლებინა. შეშინებული კაცი არ

წაჰყვა და თანაც ბევრი ეხვეწა, სასწრაფოდ გასცლოდნენ ამ კუნძულს. ეშინოდა, მათაც ასეთივე ბედი არ სწეოდათ.

ოღისევსმა ვერაფერი გააწყო და მარტო გაუდგა გზას. წინ ჭაბუკად გადაქცეული ჰერმესი შემოეყარა და ასე მიმართა:

- რას დაეხეტები, შე უბედურო! ხომ არ გინდა, შენი მეგობრების ბედი გაიზიარო? თუ არ დაიშლი და მაინც წახვალ, ეს წამალი - ბალახი "მოლი" - მაინც გამომართვი; როცა კირკე გაგიმასპინძლდება, ეს მოლი მის ჯადო-წამალს ძალას დაუკარგავს; როცა შენზე კვერთხს აღმართავს, მყისვე მახვილი შეაგებე; თუ შეშინდა და სარეცელი შემოგთავაზა, უარი არ უთხრა; ოღონდ დააფიცე, რომ არას გავნებს; მხოლოდ ასე შეძლებ მეგობრების გამოსხნას.

ამ სიტყვების წარმოთქმისთანავე ჰერმესმა მიწიდან თეთრ-ყვავილიანი და შავძირიანი ბალახი ამოგლიჯა და ოღისევსს გაუწოდა.

ყველაფერი ისე მოხდა, როგორც ღმერთების შიკრიკმა უწინასწარმეტყველა: როგორც კი ოღისევსი კირკეს სასახლეს მიუახლოვდა, ქალმა შინ შეიპატიჟა, ჯადო-წამალგარეული სასმისი მიაწოდა, მერე კი კვერთხის დაკვრა და ღორად გადაქცევა მოუწოდოდა; მაგრამ წამალმა ვერ გაჭრა. ოღისევსმა კირკეს მახვილი ამოუღო. შეშინდა ქალღმერთი, მუხლებში ჩაუვარდა და ასე მიმართა:

- ვინა ხარ, საიდან მოსულხარ. რატომ ვერაფერი გააწყო ჩემმა ჯადომ. ნუთუ ოღისევსი ხარ? ერთხელ ჰერმესმა მიწინასწარმეტყველა, მხოლოდ მას ვერ მოერევა შენი წამალიო. უარი არ მითხრა, გაიზიარე ჩემთან სარეცელი.

ოღისევსმა ფიცი ჩამოართვა, რომ ხიფათს არ გადაჰყრიდა და ქალღმერთის სურვილს დანებდა. კირკეს მსახურები ოღისევსს ფარვანასავით თავს ევლებოდნენ; დაბანეს, ტანი ნელსაცხებლით დაუზილეს, სუფრა გაუწყვეს. ოღისევსმა პირი არაფერს დააკარა, სუფრასთან მეგობრების მოწვევა მოითხოვა. კირკე მის ნებას დაჰყვა, ოღისევსის ღორადქცეული თანამგზავრები და სხვა მოჯადობული მეზღვაურები საღორიდან გამოუშვა, რაღაც სხვა წამალი

გადაუსვა და მყისვე უწინდელზე უფრო მშვენიერი ადამიანის სახე დაუბრუნა. ატირებული მეგობრები ოდისევს სიხარულით შემოეხვივნენ.

კირკემ ოდისევს შესთავაზა:

- ხომალდი ნაპირზე ამოათრიე და დანარჩენი თანამგზავრებიც აქ მოიყვანე.

ოდისევსმა მეგობრები კირკეს სასახლეში მიიპატიჟა. ყველა დათანხმდა, მხოლოდ ევრილოქოსმა იუარა, შეეშინდა, გრძნეულ ჯადოქარს ისინი მგლებად ან ლომებად არ გადაექცია. რის ვაი-ვაგლახით, ისიც დაიყოლიეს.

ოდისევსა და მის თანამგზავრებს კირკემ დიდი ნადიმი გაუმართა. ერთი წელი მოგზაურები გაშლილ სუფრას არ მოშორებოდნენ. ლხინსა და მხიარულებას ბოლო არ უჩანდა. კირკეს სარეცელმა ოდისევს ყველაფერი დაავიწყა. ერთი წლის თავზე ოდისევსი მეგობრებმა დაიმართოხელეს:

- აღარაფერი გახსოვს, სულ დაივიწყე სახლ-კარი, ჩვენ აქ დამრჩენები აღარ ვართ.

იმავე საღამოს ოდისევსი მუხლებში ჩაუვარდა კირკეს და შეევედრა, ითაკაში გამისტუმრეო.

კირკე დათანხმდა, მაგრამ პირობა ჩამოართვა, რომ წასვლამდე ოდისევსი ჰადესში, მკვდართა საუფლოში ჩავიდოდა და მისან ტირესიასს ნახავდა. მისგან გაიგებდა, როგორ მიეღწია ითაკის ნაპირებამდე და რა ელოდა მომავალში.

სულთა სამეფოში უწინდებური გონი და წინასწარმეტყველების ნიჭი მხოლოდ ტირესიასს შერჩენოდა.

ოდისევსი შეშინდა, ცხარე ცრემლით ატირდა; უნდოდა, მძიმე დავალება თავიდან აეცილებინა. რა არ მოიგონა, ისიც კი თქვა, ჰადესისაკენ მიმავალი გზა არ ვიცით. არაფერმა გაჭრა. კირკემ დაამშვიდა:

- არც არის საჭირო, რომ იცოდე. შენ მხოლოდ იალქნები გაშალე და დარდი ნურაფრისა გექნება, ბორეასი თავად მიაცურებს შენს ხომალდს იქ, სადაც საჭიროა. ჯერ პერსეფონეს ჭალა შეგბვდება, ნაპირთან დააყენე ხომალდი, მერე ჰადესის მდინარეების

შესაყართან აღმართული კლდის ძირში ორმო ამოთხარე და გარდაცვლილთა სულებს შესწირე მსხვერპლი: რძეში გაზავებული თაფლი, ახალი ღვინო, წყალი და ქერი. შავმატყლიანი ღედალ-მამალი ცხვარი დაკალი, მათი სისხლი ორმოში ჩაასხი, თავად მდინარისაკენ პირშექცეული დადექი და თანამგზავრებს უბრძანე, გატყავებული საკლავი ცეცხლს დაუდონ. შენ კი ფხიზლად იყავი, რომ ტირესიასის გარდა სისხლს გარდაცვლილთა არცერთი სული არ მიეკაროს.

ოღისევსმა გათენებას ვერ მოუცადა, მეგობრები გააღვიძა, ახარა, კირკე სამშობლოში გვიშვებსო. თანამგზავრებმა ჟივილ-ხივილი მორთეს. მაგრამ ხიფათი ვერც აქ აიცდინეს. მეგობრების ყიჟინით თავგზაბნეული ელპენორი მთვარეულივით წამოხტა. ჯერ კიდევ მძინარემ კიბეს ვერ მიაგნო, ბანიდან პირდაპირ გადმოალაჯა, ძირს დაენარცხა და იქვე განუტევა სული.

რას უშეელიდნენ საბრალო ელპენორს, გზას უნდა გასდგომოდნენ. გახარებულები ჩქარობდნენ, ეგონათ, შინ მიდიოდნენ. ოღისევსმა ძლივს გაუმხილა, რომ ჯერ ჰადესისაკენ უნდა გაეწიათ და წინ საშინელი ხიფათი ელოდათ. თანამგზავრები დადარდიანდნენ, ცრემლად დაიღვარნენ, მაგრამ ქალღმერთის ნებას წინ ვერ აღუდგებოდნენ და ბედს დამორჩილდნენ.

② ოღისევსი ჰადესში ჩადის

კირკემ სამსხვერპლო ცხვრები ზომალდთან შეუმჩნევლად დააბა, ოღისევსის მეგობრებმა კი ისინი გემზე არეკეს. კირკეს შეწევნით ზურგქარმაც დაბერა და მოგზაურებმა ნიჩბებს მოუსვეს. როგორც იქნა, მიაღწიეს თვალუწვდენელი ოკეანოსის საზღვრებს. აქედან ჰადესის სამეფო იწყებოდა. სულთა სამყოფელში აქერონისა და ცეცხლმოდებული პირიფლეგეთონის ღრიალი შემოესმათ. აქერონს ერთვოდა კოკიტოსი, ტირილის მდინარე, რომელიც სათავეს სტიქსის წყლებიდან იღებდა. მდინარეების შესართავთან მდებარე კლდესთან, როგორც კირკემ უთხრა, ორმო ამოთხარეს. ოღისევსმა ჰადესის აჩრდილებს ჯერ თაფლში გაზავებული რძე,

მერე ტკბილი ღვინო, ბოლოს კი წყალი დაუღვარა და ყველაფერ ამას ფქვილი მოაყარა. ცხვრები ისე დაკლა, რომ შავი სისხლი ორმოში ჩაღვრილიყო.

სისხლის ოხშივარმა ჰადესში მოფარფარტე სულები მოიზიდა. ისინი სისხლიან ორმოს ვიშვიშით მოაწყდნენ. ოდისეესი შეშინდა. უკან დაიხია, მაგრამ მალე გონს მოეგო, გული გაიმავრა და თანამგზავრებიც გაამხნევა.

ოდისეესმა მეგობრებს უბრძანა, გაეტყავებინათ მსხვერპლი, ცეცხლზე დაედოთ და ჰადესსა და პერსეფონეს შევედრებოდნენ. თვითონ კი აჩრდილებს ორმოს არ აკარებდა, სისხლზე არ უშვებდა, ვიდრე ტირესიასს არ აწინასწარმეტყველებინებდა.

სისხლიან ორმოს ჯერ კირკეს სასახლეში ახალდაღუპული ელპენორის სული მოადგა, თავის უბედურებაზე დაიჩივლა:

- ღვინით გალეშილმა კიბეზე ჩამოსვლის ნაცვლად პირდაპირ ბანიდან გადმოვალაჯე. ხერხემალი გადავიმტვრიე. გემუდარები, როგორც კი აიაში დაბრუნდებით, ჩემი ცხედარი დაწვით, ზღვისპირას სამარხი ბორცვი აღმიმართეთ, რომ შთამომავლებს ჩემი სახელი არ დაავიწყდეთ.

მერე ორმოს ოდისეესის ღელის, ანტიკლეს სული მიუახლოვდა. ატირდა გმირი. ჰადესში ღელის ნახვას არ ელოდა, ცოცხალი ეგულებოდა. არც ის მოუშვა ორმოსთან, კირკეს ნათქვამი ახსოვდა, ჯერ ტირესიასს უნდა ემცნო მომავალი.

მალე ტირესიასის აჩრდილიც გამოჩნდა. ის სისხლს ხარბად დაეწაფა და ასე უწინასწარმეტყველა:

- ძალიან გინდა სამშობლოში დაბრუნება, მაგრამ არა მგონია, პოსეიდონმა შეგარჩინოს პოლიფემოსის დაბრმავება. კიკლოპი ხომ მისი საყვარელი შვილია და ზღვათა მეუფის რისხვას თავიდან ვერ აიცილებ. მრავალ განსაცდელს გადაიტან, ბოლოს ითაკას მაინც მიაღწევ. გზად თრინაკიის კუნძულს მიაღგებით, იქ მზის ღმერთ ჰელიოსის ნახირი და ცხვრის ფარა დაბალახობს. თუ ხელს არ ახლებთ, ბევრ ხიფათს კი გადაეყრებით, მაგრამ შინ უვნებლად დაბრუნდებით. ხოლო თუ ჰელიოსის ნახირს დახოცავთ, ხომალდიცა და მეგობრებიც დაგელუდება, შენ კი გადარჩები. სხვისი ხო-

მალდით მარტოდმარტო დაბრუნდები შინ, მაგრამ იქაც დიდი განსაცდელი გელის.

შენს სახლში პენელოპეს საქმროები დაპარპაშებენ და მთელ სარჩო-საბადებელს გიჩანაგებენ. შენი მეუღლის ცოლად შერთვა უნდათ და საჩუქრებით ცდილობენ მისი გულის მონადირებას. ყველას გაუსწორდები. მერე ნიჩაბს გაიდებ მხარზე და იმ ხალხს მოძებნი, რომელსაც ზომალდით არასდროს უმოგზაურია, არც ზღვა იცის და არც მარილისა გაუგია რამე. გასწავლი, როგორ უნდა მიხვდე, რომ ამ ხალხთან მოხვდი, როცა მხარზე გადებულ ნიჩაბზე გკითხავენ, უცხოელო, ეს რა ბარი გაგიდვიაო, ნიჩაბს იქვე ჩაარჭობ და პოსეიდონს მსხვერპლს შესწირავ. შემდეგ შინ დაბრუნდები და ღმერთებს ჰეკატომბეს მოუმზადებ.

ზღვაზე სიკედილი არ გიწერია. მშობლიურ კერასთან დაბერდები და შთამომავლობასაც დატოვებ.

ოდისევსმა ტირესიასისგან ისიც გაიგო, რომ მხოლოდ იმ მიცვალებულის სული იცნობდა, ვისაც სისხლზე მიუშვებდა და მის გემოს გაასინჯებდა.

ტირესიასი გაუჩინარდა, ოდისევსმა კი დედის სულს დაუწყო ლოღინი. ისიც მალე გამოჩნდა, შესვა სისხლი და ჰადესში რომ დაინახა შვილი, ტირილი მორთო. ოდისევსმა დაამშვიდა, უთხრა, რომ ტირესიასის სულის სანახავად იყო მოსული და ითაკისაქენ აპირებდა გზის გაგრძელებას, მერე ოჯახის ამბები გამოჰკითხა, აინტერესებდა, ელოდებოდნენ თუ არა კიდეც.

დედისგან გაიგო, რომ ერთგული პენელოპე დღედაღამ მასზე ფიქრობდა, ტელემაქოსი ქონებას დარაჯობდა, მოხუცი მამა დარდს უძალიანდებოდა; ის კი შვილზე ფიქრმა გადაიყოლა და ჰადესში მოხვდა. დედის აჩრდილს სასიძოებზე არაფერი უთქვამს. ოდისევსს უნდოდა, მშობელს მოხვეოდა, მაგრამ სხეულს გაყრილი სული ხელიდან დაუსხლტა და გაქრა.

ორმოს უამრავი ქალი მიადგა. ერთმანეთს სისხლის შესმას არ აცლიდნენ. ოდისევსმა ისინი ორმოსთან რიგრიგობით მიუშვა და სათითაოდ გამოჰკითხა ამბები.

პირველად ორმოს ტირო მიუახლოვდა. ტიროს მდინარის ღმერთი ენიპესი უყვარდა და მის ტალღებში ხშირად ბანაობდა. ერთხელ ენიპესის სახე პოსეიდონმა მიიღო, მდინარესთან მისულ ქალს შემოეხვია, ტრფობის აღში გაახვია და მერე გაუმჟღავნა, რომ წყალთა მეუფეა. ისიც ახარა, რომ მალე ტიროს მისგან ორი ვაჟი ეყოლებოდა. ქალმა ღმერთის საკადრისი შვილები აღზარდა - პელიასი და ნელესი, ერთი - იოლკოსის, მეორე კი პილოსის მბრძანებელი.

მერე ანტიოპეს, თებეს საძირკველჩამყრელების - ამფიონისა და ძეთოსის - დედას მოუსმინა.

ორმოს ალკმენე, ამფიტრიონის მეუღლე და ზევსის უსაყვარლესი ძის, გმირი ჰერაკლეს დედა მოუახლოვდა.

მოვიდა ოიდიპოსის დედაც, უმშვენიერესი ეპიკასტე, რომელსაც იოკასტესაც ეძახდნენ. უბედურმა არ იცოდა, რომ ცოლად გაჰყვა საკუთარ შვილს, რომელმაც მამა მოკლა და საკუთარი დედა შეირთო ცოლად (დაწვრილებით ამ ამბავს გაეცანით ჩვენი სერიის წიგნში “შვიდბჭიანი თებე”).

ოდისეუსმა ლედას, ტინდარეოსის მეუღლეს, კასტორისა და პოლიდეკესის დედასაც მოუსმინა. კასტორი და პოლიდეკესი ზევსს უყვარდა, ჰადესისათვის არ გაწირა და ცად აღამაღლა.

ოდისეუსმა იფიმედია, ალოევსის მეუღლეც ნახა. იფიმედია იკვეხნიდა, ოტოსი და ეფიალტესი პოსეიდონისაგან მყავსო. ყმაწვილები ოლიმპიელ ღმერთებს არ შეეპუენ, ომით დაემუქრნენ. განიზრახეს, ოლიმპოსის მწვერვალზე ოსას მთა, ხოლო ოსაზე პელიონის მთა შეედგათ და ისე მისწვდომოდნენ უკედავ ღმერთებს. რომ დასცლოდათ, ეგებ შეესრულებინათ კიდევაც დანაქადები, მაგრამ აპოლონმა ორივე ძმას სიცოცხლე მოუსწრაფა.

ოდისეუსმა ჰადესში ფედრა, პროკრისი, არიადნე და კიდევ, ვინ მოთვლის, რამდენი გარდაცვლილის სული ნახა.

აქ იგი თანამებრძოლებსაც შეხვდა. აგამემნონმა სისხლის შესმისთანავე იცნო მეგობარი და ტირილით მოსახვევად გამოიწია, მაგრამ მკლავი ძველებურად აღარ ერჩოდა. აქაველთა წინამძღოლის აჩრდილი ქალთა ჯილაგს აგინებდა. იგი საკუთარ სახლში

საკუთარმა ცოლმა და ბიძაშვილმა ბაგაზე დაბმული ხარივით დაკ-
ლეს (ამ ამბავს ჩვენი წიგნის მომდევნო ნაწილში გაგაცნობთ,
რომელსაც “აგამემნონის მოკვლა” ჰქვია). ოდისეესს ურჩია, თუმცა
პენელოპეს ერთგულებაში ეჭვი არ მეპარება, ცოლს მაინც არ ენდო
და შინ მისულმა ვინაობა არავის გაუმხილო. თანამებრძოლებმა
ბევრი ცრემლი დაღვარეს ერთად.

მერე ოდისეესმა ჰადესში პატროკლესის, ანტილოქოსისა და
აიაქსის სულები ნახა.

ოდისეესმა ჰადესში აქილეესიც ნახა და მის ბედს შენატრა.
ასეთი ბედნიერი კაცი არც ეგულებოდა ვინმე: ცოცხალი იყო და
ყველა ღვთისდარ პატივს სცემდა, მკვდარია და უსულო აჩრდი-
ლებზე ბატონობს. აქილეესს კი ჰადესში პირველობას სამზეოზე
ვინმე ღატაკთან მოჯამაგირეობა ერჩია. უძლეველ გმირს მამის
ბედი ანალელებდა. სამშობლოში დაბრუნება უნდოდა, რომ დაჩა-
ჩანაკებული ბერიკაცის შეურაცხყოფლებს გასწორებოდა.
ოდისეესმა პელეესის, აქილეესის მამის შესახებ არაფერი იცოდა,
მაგრამ ვაჟიშვილის ვაჟკაცობაზე ბევრი უამბო და აქილეესის
სულმა სიხარულით დატოვა მეგობარი.

ორმოს სხვა აჩრდილებიც მოადგნენ და თავის უბედურებაზე
დაიჩივლეს. განზე მოქუფრული სახით აიაქსი იდგა. იგი ვაჟკაცო-
ბით მხოლოდ აქილეესს ჩამოუვარდებოდა, აქილეესის ფარ-ხმალი
კი ოდისეესს ერგო და ეს წყენა მიწისქვეშეთშიც გაჰყვა. აიაქსს ხმა
არ ამოუღია, უთქმელად გაუჩინარდა.

ოდისეესი არ დადევნებია, სხვების ნახვაც უნდოდა.

ნახვით კი ბევრი ნახა: ოქროს ტახტზე მჯდომი, ჰადესის სამე-
ფოშიც სამართლიანი მეფე მინოსი; წყალში მდგომი და მაინც
მწყურვალ ტანტალოსი; ილაჯგაწყვეტილი სისიფოსი, რომელიც
ამაოდ ცდილობდა უზარმაზარი ლოდის მთის მწვერვალზე აგორე-
ბას; პერაკლეს აჩრდილი, რომელიც ჰადესშიც შიშის ზარს სცემდა
ირგვლივ მყოფთ (დაწვრილებით ამ გმირების შესახებ იხ. ჩვენი
სერიის წიგნში “ასპარეზზე გამოდიან გმირები”). სხვაც ბევრი ჰყავ-
და სანახავი ოდისეესს, მაგრამ აჩრდილები საზარელი კივილით

შემოეჯარნენ. შეშინებული ოდისევსი ზომალდზე ავიდა. თანამგზავრებმა ნიჩბებს მოუსვეს და საშინელი მიწისქვეშეთის ნაპირებს სასწრაფოდ გაშორდნენ.

③ სირენები. სიმკლეგადები.

სკილა და ქარიბდისი

ოდისევსმა და მისმა თანამგზავრებმა ისევ აიას კუნძულს მიაშურეს. როგორც კი ფეხი ნაპირზე ჩამოდგეს, მყისვე კირკეს სასახლეში დატოვებული ელპენორის გვამის დასაფლავებას შეუდგნენ. კოცონისათვის შეშა მოზიდეს, გვამი და საჭურველი დაწვეს, სამარხი ბორცვი აღმართეს და ზედ სამახსოვრო ლოდიც დაადეს.

კირკემ შეიტყო მათი დაბრუნების შესახებ და გამოეგება. მოახლეებმა სახელდახელო სუფრა გაუშალეს. ქაღალმერთმა ასეთი სიტყვებით მიმართა:

- ადამიანები ერთხელ კვდებიან, თქვენ კი ორჯერ მოგიწიათ სიკვდილი. ჰადესის წყლები ცოცხლებმა გადალახეთ. მაგრად ივაჟკაცეთ. ახლა დანაყრდით, დაისვენეთ, დილას კი სამგზავროდ მოემზადეთ. გზას მე გასწავლით.

ოდისევსსა და მის მეგობრებს გაუხარდათ, ნადიმად დასხდნენ, ნუგბარი კერძებით საღამომდე გული იჯერეს, მერე დასაძინებლად მიწვნენ. კირკემ ოდისევსი გაიხმო და ჰადესის ამბები გამოჰკითხა. მერე კი ასე დაარიგა:

- გზაზე ბევრ ხიფათს გადაეყრები. პირველად სირენებს შეხვდები. ყველა გზადჩამვლელს ღვთაებრივი გალობით აჯადოებენ, სამშობლოს, ცოლ-შვილს ავიწყებენ, თავისთან ტკბილი ჰანგებით იტყუებენ. სირენების ირგვლივ დაღუპულთა ჩონჩხების გორებია. მათ ნაპირს სწრაფად ჩაუარე. თანამგზავრებს ცვილით ამოუღესე ყურები, რომ სირენების ხმა არ მიწვდეთ. შენ კი, თუ მოისურვებ მათი გალობით დატკობას, მეგობრებს ანძაზე მიაბმევინე თავი და დაარიგე: რაც უფრო მეტად შეგეხვეწებით - ამხსენი, მით უფრო მაგრად მიმაკარით ანძაზე-თქო.

მერე ორი გზის წინაშე აღმოჩნდები. ერთ-ერთი უნდა აირჩიო. მე ვერ გეტყვი, რომელს დაადგე. ერთი - უზარმაზარ მოხეტიალე კლდეებთან, სიმპლეგადებთან მიგიყვანს. მათ შორის ჩიტიც კი ვერ გაძვრება. ამ სრუტეში მოკვდავთა არც ერთ ზომალდს არ გაუღწევია. მხოლოდ კოლხეთიდან მომავალ არგოს გაუღიმა ბედმა და ამასაც არგონავტები იასონის მფარველ პერას უნდა უმადლოდნენ. სიმპლეგადებთან მორევი ზომალდთა ნამსხვრევებსა და მეზღვაურთა გვამებს დღესაც ატრიალებს.

მეორე გზა ორ კლდეს შორის გადის. ერთი კლდის ბნელ გამოქვაბულში საზარელი ურჩხული, შხამიანი სკილა ბუდობს. მის ექვს თავს, თორმეტ თათსა და სამ წყებად დაკრეჭილ კბილებს ვერც ერთი სულდგმული ვერ გადაურჩება. ზომალდი ვერ ჩაივლის, რომ ურჩხულმა ექვსი მეზღვაური მაინც არ მოიტაცოს. მეორე კლდეს საზარელი ქარიბდისი პატრონობს. მთელ წყალს დღეში სამჯერ ნთქავს და უკანვე აბრუნებს. მის სტომაქში მოხვედრილს ღლის სინათლის ხილვა აღარ უწერია.

თუ ამ ურჩხულებს გადაურჩი, ერთ კუნძულს მიაღგები, სადაც მზის ღმერთის, ჰელიოსის ნახირი ძოვს. ხელი არ დააკაროთ ჰელიოსის წმინდა ხეასტაგს. თუ ხელი წაგცდებათ, თანამგზავრები და ზომალდი დაგელუდება, მხოლოდ შენ გადარჩები და დიდხანს ხეტიალის შემდეგ მშობლიურ ითაკას დაუბრუნდები.

ამ საუბარში დაათენდათ კიდეც. ოდისევსმა მეგობრები გააღვიძა, ბაგირები აახსნევინა და ნიჩბებს მიუსხა. კირკემ ზურგქარი დაადევნა. გულდამძიმებულმა ოდისევსმა მეგობრებს მოსალოდნელი ხიფათის შესახებ ამცნო, მაგრამ ყველაზე საშიშზე ხმა არ დაუძრავს.

მოგზაურები სირენების კუნძულს მიაღგნენ. ოდისევსმა თანამგზავრებს ცვილით ამოუგლისა ყურები, შემდეგ თავი ანძაზე მიაბმევინა და ისე განაგრძეს გზა.

კუნძულს რომ მიუახლოვდნენ, სირენებმა ჯადოსნური ხმით გალობა და მგზავრების შეტყუება დაიწყეს:

- ჩვენსკენ, ჩვენსკენ წამოდი, ოდისევს, მოგვიახლოვდი, ვის არ უნატრია ჩვენი ხმის მოსმენა.

ოდისეუსი მეგობრებს ანიშნებდა, აეხსნათ, მაგრამ ისინი ან-
დაზე უფრო მაგრად აკრავდნენ და ნიჩბებსაც მთელი ძალით აწვე-
ბოდნენ. ერთი სული ჰქონდათ, სირენების ნაპირს სწრაფად გას-
ცლოდნენ.

კარგა მანძილი რომ გაიარეს, ტალღების გამაყრუებელი ღრი-
ალი მოესმათ. თანამგზავრებს ნიჩბები ხელიდან გაუვარდათ, ოდი-
სეუსი მივარდა და შეუძახა:

- გული გაიმაგრეთ, ბევრი ჭირი გადაგვხდენია, ამასაც გადა-
ვურჩებით. გვერდი აუქციეთ მორევს და კლდისკენ ისე წაიყვანეთ
ხომალდი, რომ ტალღებმა ზედ არ შეგვაღწეოს.

ასე ურჩია ოდისეუსმა მეგობრებს, მაგრამ ის კი დაუძალა, რომ
ექვსი თანამგზავრი ურჩხულის მსხვერპლი უნდა გამხდარიყო.
სკილასა და ქარიბდისს შორის ვიწრო სრუტეში ზღვა თუხთუხებ-
და. ქარიბდისი ფსკერამდე ხვრედა ზღვას და უკანვე აბრუნებდა.
შეშინებულ მოგზაურებს სკილა დააცხრა თავს და ექვსი კაცი მოს-
ტაცა. სკილას ხახაში გაჩრილი ოდისეუსის თანამგზავრები ფარ-
თხალებდნენ, შველას ითხოვდნენ, მაგრამ საზარელ ურჩხულთან
ვინ რას გააწყობდა.

სამშვიდობოს გასულმა მოგზაურებმა ჰელიოსის კუნძულს
მიაღწიეს. იქ მზის ღმერთის ხარები დაბალახობდნენ. ოდისეუსს
ტირესიასის წინასწარმეტყველება და კირკეს გაფრთხილება
გაახსენდა. შეეხვეწა მეგობრებს, ამ კუნძულისთვის გვერდი აევი-
ლოთ, მაგრამ დაღლილ თანამგზავრებს დასვენება და დაპურება
სჭირდებოდათ. მათ ოდისეუსის რჩევას ყური არ ათხოვეს. იმედ-
გადაწურულმა გმირმა ესლა ითხოვა:

- შემომფიცეთ, რომ ჰელიოსის ხარებს ხელს არ ახლებთ და
კირკეს გამოტანებულ საგზალს დასჯერდებით.

ოდისეუსი და მისი თანამგზავრები ამ კუნძულზე ერთი თვე
დარჩნენ. ყველა ქარი უბერავდა, ზურგქარი კი არა და არ ჩანდა და
გზაც ვერ განაგრძეს. ვიდრე მოგზაურებს ხომალდზე წითელი
ღვინო და საჭმელი ეგულებოდათ, ჰელიოსის შიშით მის ნახირს არ
გაჰკარებიათ. მალე საგზალი გამოელიათ. მგზავრებმა თევზაობასა
და ფრინველზე ნადირობას მიჰყვეს ხელი. ერთხელ ოდისეუსს ჩაე-

ძინა, დამშეულმა თანამგზავრებმა მზის ღმერთის ხარები დაკლეს და მწვადები ააშიშხინეს.

გაცეცხლებულმა ჰელიოსმა ღმერთებს შესჩივლა:

- თუ შურს არ იძიებთ ოდისეესის თანამგზავრებზე, მზის სხივს არ გაღირსებთ, შავეთში გადავსახლდები და მხოლოდ მკვდრებს გავეუნათებ.

ზევსი შეჰპირდა ჰელიოსს, რომ მოგზაურებს სამაგიეროს მიუზღავდა: ხომალდს შუა ზღვაში მეხს დაატეხდა და ნაფოტებად აქცევდა. ოდისეესის მეგობრებს კი ასეთი ნიშანი მოუვლინა: დაკლული ხარების სისხლიანმა ტყავებმა ცოცვა დაიწყეს, შამფურზე წამოგებული სუკები კი ცოცხლებივით აზმუვლდნენ. ოდისეესის თანამგზავრები არც ამ სასწაულს შეეპუენ, ისევ დახოცეს ჰელიოსის ხარები და მწვადებს შეექცნენ.

ცოტა ხანში, როგორც იქნა, ზურგქარმა დაბერა და მოგზაურებმა გზა განაგრძეს. შუა ზღვაში ზევსმა ხომალდს შავი ღრუბლები დააწია. წყვდიადი ჩამოწვა, დაიქუხა. ხომალდს მეხი დაატყდა. ცეცხლის გორგალმა მენიჩბეები ზღვაში გადაყარა. ქარბორბალამ ხომალდს ფერდები მოურღვია. გემის ძირს მხოლოდ ოდისეესი შემორჩა. გრიგალმა მარტოდ დარჩენილი გმირი კვლავ სკილასა და ქარიბდისთან მიაგდო. სწორედ ამ დროს ურჩხული ზღვას ზვრეპდა. ოდისეესმა მოასწრო და ქარიბდისის თავზე გადმოხრილ ლელვის ხეს ჩაებლაუჭა. როცა ურჩხულმა ხომალდის ნამუსრევი უკან გადმოანთხია, ოდისეესმა ლელვის ხეს ხელი უშვა და ხომალდის ძელს დაახტა. ზღვის ტალღები ოდისეესს ცხრა დღე და ცხრა ღამე მიჰანებდნენ. მეთათე დღეს იგი კუნძულ ოგიგიაზე ნიმფა კალიფსოსთან აღმოჩნდა.

④ კალიფსოსთან

კალიფსო მღვიმეში ცხოვრობდა. მღვიმესთან კვიპაროსი ხარობდა, შიგნით კედარი იწვოდა და სასიამოვნო სურნელს აფრქვევდა. ცეცხლთან მიმჯდარი კალიფსო ქსოვდა და მღეროდა. ირგვლივ მურყნის, ჭადრის ტყე შრიალებდა. ხის ტოტებში ბუები, ძერები,

ყვავეები ბუდობდნენ. მინდორში ია და ნიახური ყვავდა. მღვიმის კედლებს ყურძნით დახუნძლული მტევნები ფარავდა. იქვე ოთხი ანკარა წყარო მოჩუხჩუხებდა.

ოდისევსმა ნიმფას კუნძულზე შეიდი წელი დაჰყო. კალიფსოს უნდოდა, ოდისევსი ქმრად გაეხადა და თავისთან დაეტოვებინა. ნიმფა გმირს ათასგვარი დაპირებით ხიბლავდა, რომ მშობლიური ითაკა დაევიწყებინა, მაგრამ ოდისევსს გული შინ მიუწევდა, ერთ-თავად სამშობლოს ნაპირიდან აღენილ კვამლს აყოლებდა თვალს.

და აი, იმ დრომაც მოაწია, როცა ღმერთების ნებით ოდისევსი ითაკაში უნდა დაბრუნებულიყო. ზევსმა ნიმფა კალიფსოსთან ჰერმესი აფრინა და უბრძანა, ოდისევსისთვის ხელი გაემართა.

კალიფსომ დანახვისთანავე იცნო ღმერთების შიკრიკი, შინ შეიპატიჟა, გაუმასპინძლა და მოსვლის მიზეზი გამოჰკითხა. ჰერმესმა ზევსის ნება ამცნო, ოდისევსი შინ უნდა დაბრუნდესო. კალიფსოს ზევსის გადაწყვეტილება არ ეამა, მაგრამ მის ნებას წინ ვერ აღუდგებოდა. ჰერმესი გაისტუმრა და ოდისევსის სანახავად გასწია. მრავალჭირნახული გმირი ზღვის ნაპირთან იჯდა და ითაკისკენ იმზირებოდა.

კალიფსომ ოდისევსს ზევსის გადაწყვეტილება ახარა და თანაც აღუთქვა, რომ დაეხმარებოდა - შემოსავდა, საგზალს გაატანდა და ზურგქარსაც დაადევნებდა. ოდისევსი შეშინდა. იფიქრა, რაღაც საფრთხეს მიმზადებს ქალღმერთიო და ვიდრე კალიფსომ არ დაიფიცა, არ დაუჯერა.

იმ საღამოს ნიმფამ ოდისევსს გამოსათხოვარი ნადიმი გაუმართა, სუფრას ამბროსია და ნექტარი არ მოაკლო. მერე კალიფსო და ოდისევსი მღვიმეში განმარტოვდნენ და მთელი ღამე სიყვარულში გალიეს.

როგორც კი ინათა, კალიფსომ ოდისევსს ცული გამოუტანა. ოდისევსმა ხეები წამოაქცია, გარანდა, შეკრა, ანძა აღმართა, კალიფსოს მოტანილი ტილოთი აფრა გადაჭიმა და გამზადებული ტივი ზღვაში შეაცურა. კალიფსომ საგზალი გაუმზადა, ზურგქარი დაადევნა და ოდისევსი სანატრელ გზას დაადგა.

მრავალჭირგადახდილი გმირი დიდხანს მიცურავდა გაშლილ ზღვაში და, ის-ის იყო, ფეაკთა ქვეყანას უნდა მისდგომოდა, რომ ეთიოპელთა ქვეყნიდან მომავალმა პოსეიდონმა ჰკიდა თვალი. ღმერთი განრისხდა:

- ერთი ამას დამიხედეთ, ღმერთებმა დრო იხელთეს და ჩემს არყოფნაში ოდისევსის ხსნა გადაწყვიტეს. განგებას ვერ შევცვლი, მაგრამ არც თავხედობას შევარჩენ, კიდეც ბევრ წყალს ვაყლაპებ!

თქვა და შეასრულა კიდეც დანაქაღნები. სამკაპი წყალს დაჰკრა, ზღვა ააბორგა, ტივზე მფორთხავ გმირს ტალღები და ქარები მიუსია. ოდისევსი მორევმა ჩაითრია. ცოცხალ-მკვდარმა ძლივს ამოყვინთა, ხელი ჩასჭიდა მორს. რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, გამოღწევას ცდილობდა, მაგრამ სტიქიას ვერ უმკლავდებოდა. ოდისევსი გაჩენის დღეს იწყევლიდა, ტროას კედლებთან სიკვდილს ნატრობდა.

პოსეიდონმა არც ეს იკმარა. შუა ზღვაში ერთი ძელის ამარა დარჩენილ ოდისევსს უზარმაზარი ტალღები დაატეხა თავს. ლაერთეს ძეს კადმოსის ასულმა ინომ მოჰკრა თვალი, შეეცოდა, მიუახლოვდა და ასე მიმართა:

- რა უნდა პოსეიდონს, რას გემართლება? ბევრსაც რომ ეცადოს, არაფერი გამოუვა, ვერ შეძლებს შენს დაღუპვას. დამიჯერე, ძელს შეეშვი, გაიხადე და გაცურე; ეს მოსასხამი მოიცვი, ზღვის ტალღები ვერას დაგაკლებს. ოღონდ ეს დაიმახსოვრე, როცა მიწას მიაღგები, მოსასხამი უკანმოუხედავად ზღვაში მოისროლე.

ოდისევსი ისე მოიქცა, როგორც ინომ დაარიგა. პოსეიდონი დამშვიდდა. შუა ზღვაში დარჩენილი ოდისევსი ბედს მიაწდო.

ისევ ათენამ იხსნა. ყველა ქარს გზა შეუკრა, მხოლოდ ბორეასი მიუშვა, რომ ოდისევსი ფეაკთა ქვეყნის ნაპირზე გაერიყა. ზღვის ტალღები გმირს ორი დღე-ღამე აბურთავებდნენ.

მესამე დღეს ოდისევსმა ხმელეთი დალანდა, გაიხარა, მაგრამ მისი სიხარული ნაადრევი აღმოჩნდა. ნაპირის პიტალო კლდეებს ვერანაირად ვერ მიაღგა. ტალღები კლდეებს ზათქითა და ღრიალით ასკდებოდნენ და ღონეგამოცლილ გმირს ზედ ახეთქებდნენ. ოდისევსის ისევ სიკვდილის შიში ჩაუდგა. ათენა ისევ დაეხმარა, გული

გაუმგრა და ოდისეესმა თვალთ უსაფრთხო ადგილის ძებნა დაიწყო. იპოვა კიდეც. უკანასკნელი ღონე მოიკრიბა და მდინარის შესართავისკენ გაცურა. ნაპირზე გასული მოცელილივით წაიქცა. გონს რომ მოეგო, ღამისთევის თადარიგს შეუდგა, ნეშოში გაეხვია და დაიძინა.

5 ტელემაქია

ათენა კი ამასობაში ითაკისაკენ გაეშურა; უნდოდა, ტელემაქოსი, ოდისეესის ძე გაემხნევებინა, მამის ამბის გასაგებად გაეგზავნა და შეეგულიანებინა, სასიძოების თავგასულობა აელაგმა.

ოდისეესის სახლ-კარი მისი მეუღლის, პენელოპეს საქმროებს აევსოთ. ითაკელები და ახლომახლო კუნძულებზე მცხოვრები წარჩინებულები ოდისეესის უპატრონოდ დატოვებულ სახლს შესეოდნენ, პენელოპეს ცოლად შერთვას ლამობდნენ. ქალი საქმროების შემოტევას ვერ უმკლავდებოდა, ისინი კი დაურიდებლად აჩანაგებდნენ ოდისეესის ქონებას, სვამდნენ, ჭამდნენ, იმღერდნენ და ილხენდნენ.

ათენა ტელემაქოსს ოდისეესის მეგობრის სახით გამოეცხადა. ღმერთქალმა მამის მალე დაბრუნება ახარა და თანაც ურჩია:

- გააძევე სასიძოები მამისეული სახლიდან. ოდისეესის ამბავი კი ტროადან ყველაზე გვიან დაბრუნებულ ნესტორთან და მენელაოსთან მოიკითხე.

გულმიცემულმა ტელემაქოსმა თავგასული სასიძოები მეორე დღისათვის დაიბარა:

- ხვალ ხალხში გეტყვით, რასაც თქვენზე ვფიქრობ. ვისაც დროსტარება უნდა, სხვა მასპინძელი მონახოს. ავკაცობას ღმერთები არავის აპატიებენ.

მეორე დღეს ხალხი მოედანზე შეგროვდა. ტელემაქოსი გამოვიდა და ასე მიმართა ხალხს:

- ჩემს სახლში ცოდვა-ბრალი ტრიალებს: მამაჩემი, თქვენი ბასილეესი, დაიღუპა, საცაა ჩვენ სახლს და ოდისეესის ნაამაგარს დედაჩემის საქმროები საბოლოოდ გააპარტახებენ. თავგასული

სასიძოები წესს არად დაგიდევენ, არც დედაჩემის მამასთან მიდიან პენელოპეს ხელის სათხოვნელად და არც გვე შვებიან. ჩვენთან აღამებენ და ათენებენ. არაფერი შეგვარჩინეს: არც ცხვარ-ძროხა, არც ხარი, არც თხა და არც ღვინო. გამკითხავი კი არვინაა. მხოლოდ ღმერთების იმედილა დამრჩა. ისინი ყველას თავისას მიუზღავენ.

ხალხი გაირინდა. სიტყვა ვერავინ დამრა. მხოლოდ ერთ-ერთმა სასიძომ ამოიღო ხმა:

- რას გვემართლები, რას გვაგინებ? ყველაფერი დედაშენს მოჰკითხე. უკვე მეოთხე წელია, გვატყუებს: "ვერ გავთხოვდები, ვიდრე ოდისევსის მამას, ლაერტესს აღსასრულის დღისათვის სუდარას არ მოვუქსოვო." დღისით ჩვენ თვალწინ მოქსოვილს ღამით მაშხალების შუქზე არღვევდა. კიდევ დიდხანს გაგრძელდებოდა ასე, ერთ მხევალს რომ არ გაემხილა და თავზე არ წავდგომოდით. მაშინ კი სხვა გზა აღარ ჰქონდა, ქსოვა უნდა დაესრულებინა. ასე იყო.

ახლა მამასთან გაგზავნე და ურჩიე, იმას გაჰყვეს, ვისაც მოისურვებს. ჩვენ თავს არ გავაბრიყვებინებთ. ცბიერია პენელოპე, მაგრამ არც ჩვენ დავთმობთ. რომელიმე ჩვენთაგანს ცოლად უნდა წაჰყვეს.

ტელემახოსი

ტელემახოსმა თავგასულ სასიძოებს კვლავ შეახსენა, ღმერთების შურისძიებას ვერავინ გადაურჩებაო. ამის დასტურად ზევსმა მთის მწვერვალიდან ორი არწივი ააფრინა. ისინი ჯერ დაწყვილებული მიფრინავდნენ, შეკრებილი ხალხის თავზე რომ მოექცნენ, ერთმანეთს შეებნენ, ერთმანეთი დაკორტნეს და დასისხლიანებულებმა ითაკელთა სახლებს გადუქროლეს.

მოხუცმა ფრინველთმისანმა ზევსის ნება თავშეყრილ ხალხს ასე აუხსნა:

- სასიძოებს დიდი ხიფათი ემუქრება. ოდისევსი საცაა გამოჩნდება და მის რისხვას ვერვინ გადაურჩება. ჯობს, გონს მოეგონ.

დამიჯერეთ, ჭიპი მაქვს მიჭრილი ამ საქმეზე. გახსოვთ, ოდისევსს შინ დაბრუნება რომ ვუწინასწარმეტყველე? და აი, ეს დროც დადგა. ერთ-ერთი სასიძო მისანს პირში ეცა:

- ბერიკაცო, შენი ჭკუის სასწავლი არაფერი გვჭირს. ეგ რჩეუბი ბავშვებისთვის შემოინახე. განა ყველა ფრინველი განგების ნებას გამოხატავს? ოდისევსი დაილუბა, კარგი იქნებოდა, შენც მის კვალს მიჰყოლოდი და ტელემაქოსი ჩვენ წინააღმდეგ არ წაგაქეზებინა; მაინც ვერაფერს გააწყობს. მე კი ვურჩევდი ტელემაქოსს, დედა მზითვისთვის მამისეულ სახლში გაეგზავნა. არ მოვეშვებით, ვიდრე რომელიმე ჩვენგანს ცოლად არ გაჰყვება.

ტელემაქოსმა შეკრებილ ხალხს ზომალდი სთხოვა, მამის ასავალ-დასავალის გასაგებად სპარტასა და პილოსში მიწადაწასვლა. სასიძოებს კი შეჰპირდა, თუ ოდისევსის სიკვდილის ამბავს შეიტყობდა, სამარხ ბორცვს აღუმართავდა, ქელეხს გადაუხდიდა და დედასაც გაათხოვებდა.

ოდისევსის ძველმა მეგობარმა მენტორმა, რომელსაც ოდისევსმა სახლის პატრონობა ჩააბარა, შეკრებილებს ასე მიმართა:

- ვაი, თქვენ, ითაკელებო, რომლებმაც ოდისევსი დაივიწყეთ. არასოდეს გელირსებათ ასეთი პატრონი. ოდისევსის სახლ-კარის დამაქცევარ სასიძოებს კი შავი დღე გაუთენდებათ. ტყუილად ჰგონიათ, რომ აღარ დაბრუნდება ოჯახის თავი.

სასიძოებმა მენტორის ნათქვამს ყური არ ათხოვეს, ტელემაქოსის გამგზავრების ამბავი ყმაწვილის აუხდენელ ოცნებად ჩათვალეს.

ოდისევსის ძეს მხსნელად ისევ ათენა მოევლინა:

- სიტყვითაც და საქმითაც მამის ღირსეული შვილი ყოფილხარ, ტელემაქოს! ვერც კი ხვდებიან სასიძოები, რომ მათი აღსასრულის დღე მოახლოვდა. მე დაგეხმარები. გზაზე დაგაყენებ, ზომალდს გიშოვი, მენიჩბებს დაეძებნი, შენ კი საგზალი - ღვინო და ფქვილი - მოიმარაგე.

ტელემაქოსმაც აღარ დააყოვნა. შინ გაემართა. ეზოში სასიძოოები ფუსფუსებდნენ, ნადიმისათვის ემზადებოდნენ, ტელემაქოსიც მიიწვიეს. ოდისევსის ძე გაუძალიანდა:

- თქვენს თავზელობას ველარ შევურიგდები, ჩემს ქონებას ვერ გაგაპარტახებინებთ. მამის ამბის გასაგებად მე მაინც წავალ, თქვენს პარპაშს კი მალე მოელება ბოლო.

სასიძოები ტელემაქოსს დასცინოდნენ:

- მშველელები უნდა ჩამოიყვანოს ან უნდა მოგვწამლოს. ღმერთმა ქნას, ოდისევსივით გადაიკარგოს და თავი დაგვანებოს.

ტელემაქოსმა სასიძოებს ყურადღება აღარ მიაქცია და თავის ერთგულ გადიას მიაშურა. სთხოვა, საგზალი გამოეწყო და მისი გამგზავრების ამბავი არავისთვის გაემხილა. გადია შეწუხდა. შეეშინდა, შორს მიმავალი ტელემაქოსი რაიმე ხიფათს არ გადაჰყოფდა და ოდისევსივით არ დალუპულიყო, ანდა მის არყოფნაში სასიძოებს ყველაფერი არ გაეჩანაგებინათ.

ტელემაქოსმა გადია დაამშვიდა:

- ღმერთების ხელი ურევია ჩემს გამგზავრებაში და ნურაფრის შეგეშინდებაო.

ამასობაში ქალღმერთმა ათენამ ტელემაქოსის სახე მიიღო, მთელი ქალაქი შემოიარა, ზომალდიც იშოვა და ოდისევსის ვაჟს თანამგზავრებიც შეუკრიბა; მერე ოდისევსის სახლისაკენ გაემართა, მონადიმე სასიძოები მიაძინა, ტელემაქოსი თავისთან იხმო და ზომალდისაკენ გაუძღვა.

მოგზაურებმა გემი საგზლით დატვირთეს, ქალღმერთმა ათენამ ზურგქარი დაადევნა. ტელემაქოსმა და მისმა თანამგზავრებმა ღმერთებს მსხვერპლი შესწირეს და ზღვაში შეცურეს. მთელი ღამე ტალღებს მიაპობდნენ.

ნესტორთან

განთიადისას ტელემაქოსი და მისი თანამგზავრები პილოსს მიადგნენ. ზღვის პირას პილოსელები პოსეიდონს მსხვერპლს სწირავდნენ, ხარები დაეკლათ, გულ-ღვიძლს თავად მიირთმევდ-

ნენ, ბარკლებს კი ღმერთს უწვავდნენ. ათენამ ტელემაქოსი დაარ-
გა, ნესტორს ხლებოდა და მამის ამბავი დაწვრილებით გამოეკითხა.
ტელემაქოსს ათენაც გაჰყვა. მონადიმეები სტუმრებს გულთბილად
შეხვდნენ, წამოიშალნენ, სუფრასთან მიიპატიჟეს. შემწვარი გულ-
ღვიძლი და ღვინით სავსე თასი ჯერ ათენას მიაწოდეს და სთხოვეს,
პოსეიდონისათვის მადლი შეეწირათ.

ათენას მასპინძლების ქცევა ეამა, პოსეიდონს შეევედრა,
პილოსელებისათვის წყალობა არ მოეკლო და ტელემაქოსი-
სათვისაც ხელი მოემართა.

ოდისევის ძემაც შესვა ღვინო, მასპინძლები დალოცა და
ლხინიც გაგრძელდა. როცა ნადიმით გული მოიჯერეს, ნესტორმა
სტუმრებს ვინაობა გამოჰკითხა. ტელემაქოსმა მიკიბვ-მოკიბვის
გარეშე, პირდაპირ უთხრა, რომ ოდისევის შვილია და მამის ამბავი
აინტერესებს. ტროაში მებრძოლებს რა ბედი ეწიათ, იცის, მამისა
კი არაფერი სმენია. ოდისევის ძე ნესტორს შეევედრა, რაც არ უნდა
ძნელი სათქმელი ყოფილიყო სიმართლე, არ დაენდო და ყველაფერი
დაუფარავად ეამბნა.

ნესტორს ფიქრები აეშალა, გაიხსენა ტროაში დაღუპული
გმირები: აიაქსი, აქილეუსი, პატროკლესი, თავისი ძე ანტილოქოსი
და კიდევ ვინ მოთვლის, რამდენი აქაველი. ტროას დაცემის შემდეგ
მენელაოსსა და აგამემნონს შორის ჩამოვარდნილ უთანხმოებაზეც
უამბო (ამ ამბავს დაწვრილებით ჩვენი წიგნის მომდევნო ნაწილ-
ში გაგაცნობთ, რომელსაც “მენელაოსის დაბრუნება” ჰქვია).

ღმერთების შეწყენით ნესტორი პილოსს დაბრუნდა, სხვების
შესახებ (მათ ამბავს ჩვენი წიგნის მომდევნო თავებში გაგაცნობთ)
უკვე მშობლიურ ქალაქში შეიტყო, ოდისევის შესახებ კი არაფერი
გაუგია.

ნესტორმა ტელემაქოსს ურჩია, მენელაოსისათვის მიეკითხა
და მისგან გაეგო ოდისევის ამბავი. მენელაოსი ყველაზე გვიან
დაბრუნდა, სად არ ატარა ბედმა, ვიდრე სპარტას ურიცხვი ნადავ-
ლით სავსე ზომალდებით მიაღწევდა (ამ ამბავს დაწვრილებით
ჩვენი წიგნის მომდევნო ნაწილში გაგაცნობთ, რომელსაც “მე-
ნელაოსის დაბრუნება” ჰქვია).

იმ ღამეს ტელემაქოსი ნესტორმა მოსასვენებლად შინ დაიტოვა, არწივის სახემიღებულმა ათენამ კი თანამგზავრების გასამხნეველად ზომალდს მიაშურა. ნესტორი მიხვდა, რომ ტელემაქოსს ათენა მფარველობდა და ქალღმერთს თავისი ოჯახისათვის შეწევნა სთხოვა. ათენამ მისი ვედრება შეისმინა.

იმ ღამეს ნესტორმა ტელემაქოსს უმასპინძლა, დილით კი ათენას მსხვერპლშეწირვისთვის მზადებას შეუდგა. ოჯახის მამამ ასე გაანაწილა სამუშაო: ერთი ვაჟი მოზვერის მოსადენად საძოვარზე გაგზავნა, მეორე - ტელემაქოსის ზომალდისაკენ თანამგზავრების შინ მოსახმობად, მესამე - ოქრომჭედელთან კურატის რქების ოქროთი დასაფერად, მსახურ ქალებს კი დიდი სუფრის გაშლა უბრძანა.

ყველაფერი დაუყოვნებლივ შესრულდა, სანაქებო ღზინი გარდიხადეს. ნადიმით გული რომ მოიჯერეს, პილოსის მბრძანებელმა ეტლში ცხენები შეაბმევინა, საგზალი გაამზადებინა, თავისი ვაჟიშვილი პისისტრატოსიც აახლა და ტელემაქოსი მამის ამბის გასაგებად მენელაოსთან გაისტუმრა.

ბევრი იარეს თუ ცოტა, ლაკედემონს ჩავიდნენ და მენელაოსის სახლს მიადგნენ. იქ პირდაპირ ქორწილში მოხვდნენ. მენელაოსი თავის ასულს აქილეესის ვაჟზე ათხოვებდა, თავის ვაჟიშვილს კი სპარტიდან ჩამოეყვანილ საცოლეს რთავდა. იყო დიდი ღზინი და მხიარულება. მენელაოსის ბრძანებით სტუმრები გულთბილად მიიღეს, ცხენები ეტლიდან გამოუხსნეს, თავლაში ბაგაზე დააბეს, წინ ქერი დაუყარეს. ტელემაქოსი და პისისტრატოსი კი მსახურმა ქალებმა განბანეს, ნელსაცხებლით დაზილეს, ახალ ტანსაცმელში გამოაწყვეს და მენელაოსის სასახლეში სუფრასთან მიიპატიჟეს.

ოქრო-ვერცხლის, სპილენძის, სპილოს ძვლისა და ქარვის ბრწყინვალეობამ სტუმრებს თვალი მოსჭრა. მასპინძელმა გაკვირვება შენიშნა და უამბო, ტროას ომის დამთავრების შემდეგ ზღვაზე რამდენი იხეტიალია, თავს რა გადახდა და როგორ დააგროვა დიდძალი ქონება (ამ ამბავს ჩვენი წიგნის მომდევნო ნაწილში

გაგაცნობთ, რომელსაც “მენელაოსის დაბრუნება” ჰქვია). მენელაოსმა ტროას გმირები გაიხსენა.

მამის სახელის გაგონებაზე ტელემაქოსს ცრემლი მოერია. მენელაოსს რაღაც ენიშნა, მაგრამ სიტყვის ამოღება არ დასცალდა, დარბაზში მისი ცოლი, მშვენიერი ელენე გამობრძანდა. მსახურებმა ქალბატონი სკამზე დააბრძანეს, წინ ძაფი და ოქროს თითისტარი დაუდეს. ელენემ სტუმრები შეათვალიერა და ტელემაქოსი ოდისევსს მიაძვავს. პისისტრატოსმა კვერი დაუკრა და უთხრა, რომ მათ წინაშე ნამდვილად ოდისევსის შვილი იდგა.

მენელაოსმა მეგობრის შვილის ნახვით გაიხარა, კიდევ ერთხელ გაიხსენა ოდისევსი და თვალზე ცრემლი მოერია. ელენეც ატირდა. ტელემაქოსმა თავი ველარ შეიკავა, ნესტორის ძეს, პისისტრატოსსაც აუწყლიანდა თვალები, მაგრამ თავს შეუძახა და ასე მიმართა მენელაოსს:

- რა დროს ტირილია, მხიარულებას ნუ წავიმწარებთ. მკვდრებზე ხვალ ვიდარდოთ.

პისისტრატოსის სიტყვა მოიწონეს და ნადიმს შეუდგნენ. ელენემ ღვინოში მწუხარების გამქარავებელი წამალი აურია და მონადიმეებისათვის ჩამოარიგებინა. მერე გაიხსენა, როგორ შეიპარა ძონძებში გამოწყობილი ოდისევსი ტროაში, როგორ მოხერხებულად იძვრენდა თავს ელენეს კითხვებისაგან, როგორ გამოასალმა ბევრი ტროელი სიცოცხლეს, როგორ აატირა ბევრი ტროელი დედა. მენელაოსმა ელენეს სიტყვა ჩამოართვა:

- დედამიწის ზურგზე ბევრი გონიერი და გამჭრიახი კაცი მიწაზეა, მაგრამ ოდისევსისნაირი კი არ შემხვედრია. მარტო ის რად ღირს, რაც მან ხის ცხენში ჯდომისას მოიფიქრა.

ღმერთებმა ელენეს ტროელების გამარჯვება მოანდომებინეს. ქალმა სამჯერ შემოუარა ხის ცხენს და შიგ დამალულ აქაველებს მათი ცოლების ხმით შეეხმინა. ღიომედესმა და მენელაოსმა გარეთ გამოსვლა დააპირეს, მაგრამ ოდისევსმა არ დაანება. ანტიკლესს გულმა ველარ გაუძლო და გამოპასუხება განიზრახა, მაგრამ ისევ ოდისევსმა იმარჯვა, პირზე ხელი ააფარა და ვიდრე ელენე

ცხენს არ მოსცილდა, პირაკრული ჰყავდა. ასე იხსნა ოდისევსმა ბერძნები დალუპვისაგან.

ოდისევსის ამბების გახსენებაში დააღამდათ კიდეც. დრო შეუმჩნევლად გავიდა. ელენემ მსახურებს უბრძანა, სტუმრებისათვის საწოლები გაეშალათ და მოესვენებინათ.

მეორე დილას მენელაოსი ტელემაქოსს მიუჯდა და სპარტაში მოსვლის მიზეზი გამოჰკითხა.

- მამის ამბავი მინდა გავიგო. სასიძოებმა მთელი ქონება გამიპარტახეს, ცხვარ-ძროხა გამიწყვიტეს, დედაჩემს მოსვენებას არ აძლევენ, ვერ გაემკლავებივარ. თუ რამ გსმენია ოდისევსის შესახებ, არ დამიმალო, - შეევედრა ტელემაქოსი.

მენელაოსი შეწუხდა:

- ნუ გეშინია, შავი დღე გაუთენდებათ სასიძოებს. აბა, რა შემიძლია გითხრა, მე ღმერთებს ჰეკატომბე არ შეეწირე და ეგვიპტეში ოცი დღე დამაყოვნეს. ერთ დღეს გრძნეული პროტევსის ასული იღოთეა შემომეყარა. ვთხოვე, გაემხილა, რომელი ღმერთი იყო ჩემზე შემომწყრალი. იღოთეამ დამარიგა, როგორ უნდა მოვქცეულიყავით, რომ კუნძულისათვის თავი დაგვეღწია. დაუუჯერეთ. ზევსს და სხვა ღმერთებს მსხვერპლი შეეწირეთ და წასვლისას ტროადან წამოსულთა ბედის შესახებ ვკითხე.

პროტევსმა ასე მიპასუხა:

- ბევრის ცოდნა არას გარგებს. ტროაში ვინც დაიღუპა, შენც კარგად იცი, სხვების შესახებ კი აი რას გეტყვი: აიაქსი არ დაიღუპებოდა, რომ არ დაეკვხნა, ღმერთების შეწევნის გარეშეც გადავრჩებოდიო. ოდისევსი დღესაც უკიდევანო ზღვის ზურგზე დაეხეტება. შენი ძმა ზღვის სტიქიონს კი გადაურჩა, მაგრამ შინდაბრუნებული ცოლმა და მისმა საყვარელმა ბაგაზე დაბმული ხარივით დაკლეს.

ამის გაგონებაზე ტირილი ამივარდა, დიდხანს ვეგდე მიწაზე, პროტევსმა გული გამიმადრა:

- არას გარგებს მოთქმა და ვიშვიში, იჩქარე შინ დაბრუნება, ეგებ ორესტეს მიერ მოკლული ეგისტოსის დასაფლავებას მაინც მოუსწრო.

ამ სიტყვებმა შეება მომგერა, დარდი რამდენადმე განმიქარვა და გულმოცემულმა ოდისევის ამბავი გამოვკითხე.

– ოდისევის ნიშნა კალიფსოს კუნძულზე ტყვეობაში ცრემლად იღვრება. გულით სწადია შინ დაბრუნება, მაგრამ უზომალდოდ და უთანამგზავროდ დარჩენილს გზა მოჭრილი აქვს.

ეს მითხრა და გრძნეული მოხუცი ზღვის სიღრმეში გაუჩინარდა;

აი, რაც მამაშენზე ვიცი. შენ კი ტელემაქოს, რამდენიმე დღე ჩემს სახლში დარჩი, მოისვენე, მერე დიდებულ ძღვენს მოგიმზადებ და ისე გაგისტუმრებ.

ტელემაქოსმა მასპინძლობისათვის მადლობა გადაუხადა და პილოსისაკენ გაეშურა.

ამასობაში ოდისევის სახლში სასიძოებმა ტელემაქოსის წასვლის შესახებ გაიგეს. მისი ურჩობითა და თავნებობით განრისხებულმა სასიძოებმა გადაწყვიტეს, უკანმობრუნებულს ჩასაფრებოდნენ და მოეკლათ. პენელოპემ შეიტყო სასიძოების განზრახვა და თავგზა აებნა, აღარიცოდა, როგორ ეშველა განსაცდელში ჩავარდნილი შვილისათვის. ერთგულმა ევრიკლემ ურჩია, შვილის გადასარჩენად ქალღმერთ ათენას შევედრებოდა.

პენელოპე ასეც მოიქცა და ათენამ მისი თხოვნა შეიწყნარა.

⑥ ფეაკებთან

ათენამ ფეაკების ქვეყნისკენ გასწია. მძინარე მეფის ასულის, ნავსიკაეს თავთან დადგა და ასე უჩურჩულა:

– მშვენიერო, დღეს თუ ხვალ გათხოვდები, ტანსაცმელი კი მზად არ გაქვს. მოდი, მდინარეზე ერთად წავიღოთ გასარეცხად. მამას ფორანი მოამზადებინე და თან მსახურები იახლე.

ნავსიკაეს გამოელვინა და სიზმრის საამბობლად მშობლებს მიაშურა. აღკინოოსმა ქალიშვილისთვის ფორნის გამზადება ბრძანა. დედამ საგზალი და ნელსაცხებელი გამოუტანა, რომ ბანაობის შემდეგ ნავსიკაესა და მის მხლებლებს ტანი დაეზილათ.

მდინარესთან მისულმა ნავსიკაემ და მისმა მეგობრებმა ჟი-ვილ-ხივილით გადარეცხეს მთელი სარეცხი, მერე წყალში იჭყუმ-პალავეს, ტანი დაიზილეს, წაიხემსეს და ცეკვა-თამაში გააჩაღეს. ქალწულებს ბურთი გაექცა და უფრო აურიამულდნენ.

ხმაურზე იქვე შორიახლოს მდინარე ოდისევეს გამოელვინა. სამალავიდან შიშველი გამოვიდა, მხოლოდ სარცხვინელზე აიფარა ტოტები. შლამში ამოთხვრილი უცნობის დანახვაზე ქალი-შვილებმა შეკივლეს და შეშინებულები მიმოიფანტნენ. ათენას შეგონებით, მხოლოდ ნავსიკაემ არ მოიცვალა ფეხი.

ოდისევსმა ჯერ ნავსიკაეს სილამაზე შეუქო და მერე ჰკითხა, სად იმყოფებოდა.

მეფის ასულისაგან ოდისევსმა გაიგო, რომ ფეაკთა ქვეყანაში აღმოჩნდა და აწი არაფერი გაუჭირდებოდა. ნავსიკაემ მხევლებს ოდისევსისთვის ტანსაცმელი გამოატანინა და უცნობის დაბანა სთხოვა. ოდისევსმა მსახურებს ნელსაცხებელი გამოართვა, თვითონ დაიბანა, ახალ სამოსში გამოეწყო და უწინდელზე უფრო მშვენიერი ქალწულებს გამოეცხადა.

ნავსიკაე დარწმუნდა, რომ მის წინ უბრალო კაცი არ უნდა მდგარიყო. მსახურებს სახელდახელო სუფრა გააშლევინა. მერე ოდისევსს ქალაქის გზა მიასწავლა.

მეფის ასული მეზობლების გაკილვასა და ჭორაობას მოერიდა და მშვენიერი უცნობი თან არ იახლა. ნავსიკაემ ოდისევსი დაარიგა, რომ პირველად ფეაკთა დედოფალს, არეტეს მიახლებოდა. თუ ბედი გაუღიმებდა და დედოფალს მოეწონებოდა, მის შინ დაბრუნებასაც არაფერი დაუდგებოდა წინ.

ათენამ ოდისევსი ცნობისმოყვარე ფეაკების თვალისგან დაიფარა და მეფის კარს ყველასგან ფარულად მიაყენა. ოდისევსი ოქრო-ვერცხლით, ქანდაკებებით შემკული თვალისმომჭრელი სასახლისა და ზამთარ-ზაფხულ მსხმოიარე ხეხილით სავსე ბაღის წინ აღმოჩნდა. დარბაზში ფეხი შედგა თუ არა, ფეაკთა დედოფალს ფეხებში ჩაუვარდა და სამშობლოში დაბრუნება სთხოვა. მერე შუაღმოსაგან ნაცარში ჩაჯდა.

მასპინძლები გაოგდნენ, კარგა ხანი ხმა ვერ ამოიღეს. ალკინოსმა სტუმარი წამოაყენა, გვერდით მოისვა. მსახურებს უბრძანა, ხელ-პირი დაეხანინებინათ და დაეპურებინათ.

ფეაკთა მეფემ მეორე დღისთვის უხუცესთა მოწვევა ბრძანა. ზღვაოსნობით განთქმულ ფეაკებს უნდა მოეთათბირებინათ, როგორ გაემგზავრებინათ სტუმარი.

არეტეს უცნობის ტანზე თავისი ხელით მოქსოვილი სამოსი ეცნო და როცა დარბაზში მხოლოდ იგი, ოდისევსი და ალკინოოსი დარჩნენ, სტუმარს ვინაობა გამოჰკითხა. ოდისევსმა გაიხსენა, როგორ გამოაღწია კუნძულ ოგიგიას, პოსეიდონმა როგორ დაუმსხვრია ტივი, სიკვდილს ძლივს როგორ გადაურჩა და ნავსიკაეს როგორ შეხვდა.

სტუმარ-მასპინძლებს იმ ღამეს ერთმანეთისთვის თავი არ შეუწყენიათ და მოსასვენებლად საძინებლებს მიაშურეს.

როგორც კი ინათა, ალკინოოსმა ოდისევსის დასახმარებლად და პატივსაცემად ბასილევსებს ღვინო გაუძართა. ნადიმი, ის-ის იყო, უნდა დაწყებულყო, რომ დარბაზში უსინათლო მომღერალი დემოდოკოსი შემოიყვანეს და სუფრასთან დააბრძანეს. აედმა სიმღერა წამოიწყო. ოდისევსისა და აქილევსის წაკინკლავება გაიხსენა. ოდისევსს ცრემლი მოერია და სახეზე მოსასხამი აიფარა. ალკინოოსის თვალს ეს არ გამოჰარვია და მეინახენი საასპარეზოდ იხმო.

რჩეული ვაჟკაცები სირბილში, ხტომაში, ბადროს ტყორცნაში, ჭიდაობაში ტოლს არ უდებდნენ ერთმანეთს. ალკინოოსის ძემ საასპარეზოდ სტუმარი გამოიწვია, მაგრამ ოდისევსმა თავი შორს დაიჭირა, ჩემს გულს არაფერი ახარებს, სამშობლოში გამისტუმრეთ ძაღვო.

ერთ-ერთ ფეაკს სტუმრის პასუხი არ მოეწონა და ვაჟკაცობა დაუწუნა.

ოდისევსს ბრაზი მოერია, თავხედს საკადრისი პასუხი გასცა, მერე მოედანზე გამოვიდა, მოსასხამი არც კი გადაუგდია, ისე დასტაცა ხელი უზარმაზარ ბადროს და ტყორცნა. ბადრომ ყველა

ფეაკის თავს და ყველა სანიშნეს გადაუქროლა. ოდისევეს ათენა გამოეცხადა და გამარჯვება ახარა.

ალკინოოსმა ჯერ სტუმარი შეაქო, მერე კი თავი მოიწონა, ზღვაოსნობასა და სირბილში ვერვინ შეგვედრება და სიმღერასა და ცეკვაშიც ტოლს ვერვინ დაგვიდებსო. მეფემ მოცეკვავეები იხმო, შუაგულში მომღერალი დემოდოკოსი ჩააყენებინა და ოდისევის ცეკვა-თამაშით განაცვიფრა.

უსინათლო აედი ომის ღმერთის არესისა და უმშვენიერეს აფროდიტეს სიყვარულზე მღეროდა:

- სიყვარულის ქალღმერთმა აფროდიტემ თავის მეუღლე გონჯ ჰეფესტოს უღალატა და არესთან სარეცელი გაიზიარა. განრისხებულმა მჭედლობის ღმერთმა ობობას ქსელის მსგავსი ბადე გამოჭედა. საწოლის თავზე შეუმჩნევლად დაკიდა და შეყვარებულთა თვალის ასახვევად სხვა ქალაქს გაემგზავრა. როგორც კი მიჯნურები საწოლზე დაწვნენ, ბადე ჩამოეშვა და ისინი შიგ მოიქცია. ჰეფესტო მოვარდა, ღრიალს მოჰყვა, მერე მოწმედ ყველა ღმერთს უხმო. ოლიმპოს უკვდავმა მკვიდრებმა მახეში გაბმული მიჯნურების დანახვაზე ბევრი იცინეს (ეს ამბავი უფრო დაწვრილებით მოთხრობილია ჩვენი სერიის წიგნში "დიდი ზეციური ღმერთები", ქვეთავი "უხილავი მახე").

ამ ამბავს დამღერდა ბრმა დემოდოკოსი და შემოჯარული ხალხის სმენას ატკობდა. ცეკვა-თამაშს ბოლო არ უჩანდა და ოდისევისც მოცეკვავეებს აქებდა და აქებდა, ალკინოოსს კი სტუმრის ხოტბა-დიდება სიამოვნებდა.

ფეაკთა მეფემ წარჩინებულებს შესთავაზა, ოდისევისთვის საჩუქარი ებოძებინათ და ყველა ნადიმად სასახლეში იხმო. არეტემ სკივრი გამოატანინა და შიგ ფეაკთა ძღვენი ჩაალაგა: ოქრო-ვერცხლი, ძვირფასი სამოსელი, ქარქაშიანი სატევარი, პატიოსანი თვლებით მოოჭვილი თასები. მერე სუფრას შემოუსხდნენ. ოდისევსმა დემოდოკოსს სთხოვა, ტროას ცხენსა და ილიონის აღებაზე ემღერა. მომღერალს ბევრი თხოვნა არ დასჭირვებია. აედმა ფორმინქსი, სიმებიანი საკრავი აიღო და დაიწყო:

- აქაველებმა კარვებს ცეცხლი წაუკიდეს, ხომალდებში ჩასხდნენ და თვალს მოეფარნენ. ტროას კედლებთან მხოლოდ ხის ცხენი დატოვეს. ცხენში ოდისეუსი და მისი მეგობრები ისხდნენ. ტროელები ცხენს გარს შემოერტყნენ, ბევრი იკამათეს, ძღვენისთვის რა მოეხერხებინათ. ზოგმა რა თქვა, ზოგმა რა. ბოლოს შეთანხმდნენ, ცხენი ქალაქში შეეთრიათ და ღმერთების შესაკედრებელად მოედანზე დაედგათ. როცა ირგვლივ ყველაფერი მიწყნარდა, ოდისეუსი და აქაველები ცხენიდან გამოვიდნენ, ტროელებს დაერივნენ და გაჟლიტეს. აქაველებმა ათი წლის ბრძოლის შემდეგ ასე აიღეს ილიონი.

ოდისეუსს მოგონებები აეშალა, ცხარე ცრემლით ატირდა. ალკინოოსმა აედს სიმღერა შეაწყვეტინა და მოწვეულ სტუმრებს ასე მიმართა:

- როგორც ჩანს, წარსული ამბების გახსენება ყველას არ ახარებს. ჩვენს სტუმარს თვალზე ცრემლი არ შეშრობია. ჩანს, დიდი საწუხარი აქვს. ნუ დაგვიძალავ, გვითხარი, ვინ ხარ, საიდან მოდიხარ, საით მიგიწევს გული. მით უფრო, რომ შენ გასამგზავრებლად ყველაფერი მზად გვაქვს: სკივრში ძღვენი დავაბინავეთ, ახალთახალი ხომალდი გავამზადეთ. ჩვენი ხომალდები თვითონ მიიკვლევენ გზას, არაფერს ეპუებიან. პოსეიდონი გვიბრაზდება, გზაბნეულ მგზავრებს შინ რომ ვაბრუნებთ. ასეც უთქვამს: ერთხელაც იქნება, ფეაკი მეზღვაურები უკან ველარ მობრუნდებიან, წყლის ტალღებში დაინთქმებიან და ქალაქიდან გასასვლელი უზარმაზარი კლდით ჩაიკეტებაო. ბედისწერას ვერვინ გაექცევა. მოსახდენი მოხდება. კმარა ამაზე. ჩვენ შენი ამბავი უფრო გვაინტერესებს. ძვირფასო სტუმარო, გადაგვიშალე გული!

პირველად ოდისეუსმა ფეაკებს ვინაობა გაუმხილა, მერე კი, რაც თავს გადახდა, ყველაფერი უამბო.

ფეაკები კარგა ხანს გონს ვერ მოეგნენ, ხმა ვერ ამოიღეს. ბოლოს ისევ ალკინოოსმა დაარღვია სიჩუმე:

- დარდი ნუ გაქვს, შენი ხეტიალი აქ დამთავრდება. ჩემი ხომალდი მშვიდობიანად მიგიყვანს შინ.

ფეაკები დასაძინებლად დაიშალნენ. მეორე დილას ოდისევესის ზომალდი უხვი ძღვენითა და საგზლით დატვირთეს. თვითონ ნადიმად დასხდნენ, ღმერთებს მსხვერპლი შესწირეს და სტუმარს გამოემშვიდობნენ. ოდისევესმა მაღლობა გადაუხადა, მასპინძლები დალოცა და ზომალდზე ასვლისთანვე ღრმა ძილს მიეცა.

ფეაკთა ზომალდი ქარივით მიქროდა. ოდისევეს ტკბილად ეძინა. ითაკის ნაპირს რომ მოუახლოვდნენ, მეზღვაურებმა მძინარე ოდისევესი გადმოიყვანეს და მიწაზე ფრთხილად დააწვინეს, გამოტანებულ ძღვენიც შორიახლოს თვალს მიაფარეს და უკან გაბრუნდნენ.

პოსეიდონის თვალს რა გამოეპარებოდა? მაგრამ ითაკას მისულ გმირს რაღას დააკლებდა? განრისხებულმა ღმერთმა ფეაკებზე იძია შური. ალკინოოსის უკან დაბრუნებული ზომალდი, ის-ის იყო, სანაპიროს უნდა მისდგომოდა, რომ პოსეიდონმა გააქვავა და ზღვის ფსკერს მიაძირკვა. ზარდაცემული ფეაკები შესცქეროდნენ ამ სასწაულს. ვერ მიმხვდარიყვნენ, რა მოხდა. ალკინოოსმა ნაწინასწარმეტყველები გაიხსენა: ერთხელაც იქნება გზააბნეული მგზავრების შინ მშვიდობით დაბრუნებისათვის ფეაკები დაისჯებიანო. ფეაკთა მეფემ პოსეიდონს თორმეტი საუკეთესო ხარი შესწირა, რომ ზღვათა მბრძანებელს ქალაქისთვისაც კლდე არ შემოერთყა.

7 ოდისევესი ითაკაში ბრუნდება

ოდისევესმა გამოიღვიძა. გაკვირვებულმა მიმოიხედა, გარემო არ ეცნო. ფეაკების პატიოსნებაში ეჭვი შეიპარა, იფიქრა, სხვაგან გადმომსვეს და განძიც თან გაიყოლიესო. მაგრამ როცა ძღვენი დაინახა და მწყემსად გადაცემული ათენასაგან გაიგო, რომ ითაკაშია, გულს მოეშვა. ოდისევესის მფარველმა ქალღმერთმა განძი გადაანახვინა და დააიძედა, სასიძოების გაუღებაში დაგეხმარებო.

ათენამ ოდისევესს სახე უცვალა, დაჩაჩანაკებულ ბერიკაცად აქცია, რომ არავის ეცნო. მერე დაარიგა, პირველად ერთგულ მელორეს სწვეოდა და სახლის ამბები მისგან გაეგო. ათენა კი

ტელემაქოსის უკან გამოსაბრუნებლად ლაკედემონს გაეშურა. პენელოპეს საქმროები ტელემაქოსს მოსაკლავად უსაფრდებოდნენ.

ოდისეუსი თავისი მეღორის, ევმაიოსის სახლს მიაღვა. ძაღლებმა ჩამოძონძილი უცნობი კინალამ დაგლიჯეს. მეღორე გამოვიდა. სტუმარი შეიპატიჟა და გულითადად გაუმასპინძლდა. ევმაიოსს პირზე სულ ოდისეუსის სახელი ეკერა. მეღორეს პატრონის ბედი ანაღვლებდა. ოდისეუსმა მეღორე დაამშვიდა, ოდისეუსი ძაღვ დაბრუნდება და ყველას თავისას მიუზღავსო.

ევმაიოსმა უცნობის ნათქვამი არ დაიჯერა, სიტყვა ბანზე აუგდო და ვინაობა გამოჰკითხა. ოდისეუსმა მიუკიბ-მოუკიბა, რაღაც არნახული თავგადასავლები მოუჩმახა. თან დააყოლა, რომ ოდისეუსი საცაა ითაკას მოადგება. ევმაიოსის დარწმუნება კი მაინც ვერ მოახერხა. ერთგულ მსახურს თავის პატრონზე ბევრი გაეგო, მაგრამ იმედი არსდროს გამართლებოდა. მეღორემ ოდისეუსს გოჭვები და ტახი დაუკლა, საღამოს კერიასთან თბილად დაუგო და ტკბილად მოასვენა.

ათენა ამასობაში ლაკედემონს გაეშურა. ჯერ კიდევ ღამე იყო, ტელემაქოსს არ ეძინა, მამაზე ფიქრობდა. ათენამ ტელემაქოსი დააჩქარა, სახლს მიხედუ, დედაშენს გათხოვებას აძალებენ და ვინძლო, მიუსწროო. ღმერთქალმა გააფრთხილა, დაბრუნებისას ჩასაფრებულ სასიძოებს მორიდებოდა, ღამე მეღორე ევმაიოსთან გაეთენებინა, ზომალდი და თანამგზავრები კი შინ გაესტუმრებინა.

ტელემაქოსი მენელაოსს შეევედრა, შინ სასწრაფოდ გაემგზავრებინა. მასპინძელს სტუმარი არ ეთმობოდა, მაგრამ ვერ შეეწინააღმდეგა. მენელაოსმა და ელენემ ტელემაქოსი უხვად დაასაჩუქრეს და გზას გაუყენეს. ოდისეუსის ძეს ისე ეჩქარებოდა, რომ დაძმობილებულ პისისტრატოსს სახლში არ შეჰყვდა და პირდაპირ ზომალდზე ავიდა. ათენამ ზურგქარი დაადევნა და ითაკისაკენ სწრაფად გაცურა.

ითაკაში კი ოდისეუსმა ისევ მოუწოდოდა ევმაიოსს გამოცდა. ასე მიმართა:

- მადლობელი ვარ, მაგრამ ახლა წავალ, თავს აღარ მოგაბეზრებ, კარდაკარ ვივლი, თავს როგორმე გავიტან, ოდისევსის სახლშიც მივალ, პენელოპეს ქმრის ამბავს შევატყობინებ. ეგებ, ბედმა გამიღიმოს და სასიძოვებმა მიმსახურონ. ყველაფერი მეხერხება.

მელორე შეწუხდა. სთხოვა, მასთან დარჩენილიყო, არაფერს მოაკლებდა. ოდისევსმა ევმაიოსს მამის, ლაერტესის შესახებ გამოკითხა. როცა გაიგო, დარღს გაეტეხა ბერიკაცი, კიდეც უფრო დაანაღვლიანა. გულს სევდა შემოაწვა. მერე მელორესაც გამოკითხა, ვინ იყო, საიდან მოსული, ითაკაში როგორ აღმოჩნდა.

ევმაიოსი ერთ-ერთ შორეულ კუნძულზე დაბადებულია. მამამისი ამ კუნძულის ორი ქალაქის გამგებელი ყოფილა. ერთი მსახური ჰყოლია, ხელსაქმეში დიდად გაწაფული ლამაზი ფინიკიელი ქალი. ერთხელ კუნძულს ფინიკიელთა ხომალდი მოსდგომია. ამ ხომალდზე ერთი ვაჭარი ყოფილა და ეს ქალი შეჰყვარებია, თანაც პირობა მიუცია, რომ სამშობლოში წაიყვანდა. ქალი კი ფინიკიელ ვაჭარს გასაყიდად პატარა ევმაიოსის თან წაყვანას დაჰპირებია. ამ გარიგებისა არვინ იცოდა. კარგა ხნის შემდეგ, როცა ფინიკიელებმა ამ კუნძულზე დიდი მოგება ნახეს, წასვლას დაეპირნენ. ქალს ანიშნეს, მანაც, შეპირებისამებრ, ხელი დაავლო პატრონის ბიჭუნას, ევმაიოსს და თან ოქროულობაც გააყოლა ხელს. დიდხანს მიცურავდნენ. არტემისმა ეს ბოროტება მსახურ ქალს არ შეარჩინა და ისრით განგმირა.

გემი ითაკას მიადგა, ლაერტესმა პატარა იყიდა და შემდეგ ევმაიოსი ამ კუნძულზე მწყემსთა წინამძღოლი გახდა.

მთელი ღამე უყვებოდნენ ოდისევსი და მელორე ერთმანეთს თავ-თავის ამბებს, დაათენდათ კიდეც. ის-ის იყო, საუზმეს უნდა შესდგომოდნენ, რომ ევმაიოსის კარს ტელემაქოსიც მოადგა. ძაღლებმა იცნეს და მიელაქუცნენ. ევმაიოსს იმედი ჰქონდა გადაწურული, რომ ოდისევსის შვილს კიდეც ნახავდა და სიხარული-საგან რეტდასხმული ყმაწვილს სიყვარულით თავს დასტრიალებდა. როცა მელორე ტელემაქოსს გაუმაჰყინებდა, მან უცნობის ამბავი გამოიკითხა. ოდისევსი შვილს არ გამოეცნაურა, მელორემ კი

ასე გააცნო - ბედისგან კარგა მაგრად ნათრევი კაცი. ტელემაქოსი შეწუხდა, რომ სასიძოვების შიშით საკუთარ სახლში სტუმარს ვერ მიიპატიჟებდა. მერე ევმაიოსს სთხოვა, პენელოპესთან მისულიყო და მისი მშვიდობით დაბრუნება ეხარებინა.

მამა-შვილი ქოხში მარტო დარჩა. ათენამ ოდისეესი ტელემაქოსისაგან ფარულად გამოიხმო, მხარზე ოქროს კვერთხი დაჰკრა, ადრინდელი იერი დაუბრუნა, ახალთახალი ტანსაცმლით შემოსა და შვილთან ერთად სასიძოვებზე შურის საძიებლად მოუხმო.

უცნობის ასეთმა ცვლილებამ ტელემაქოსი გააოცა, ღმერთად ჩათვალა და შეწევნა სთხოვა. ოდისეესი შვილს გადაეხვია და უთხრა, ვინც იყო. ტელემაქოსმა არ დაიჯერა.

დიდხანს არწმუნებდა ოდისეესი შვილს, რომ ნამდვილად მისი მამა იყო და საბოლოოდ დააჯერა კიდეც. დიდი ხნის უნახავი მამა-შვილი ცხარე ცრემლებით ტიროდა, საუბრით ვერ ძლებოდა. ყველაზე მეტად ოდისეესს პენელოპეს საქმროების რაოდენობა აინტერესებდა, შურისძიების სურვილი არ ასვენებდა. ბევრი სჯაბაასის შემდეგ გადაწყვიტეს, თავგასულებს სასტიკად გასწორებოდნენ.

ოდისეესმა ტელემაქოსი დაარიგა, ქალაქში უთენია წასულიყო და სასიძოვებს გარეოდა; თვითონ კი ევმაიოსთან ერთად მოგვიანებით მოვიდოდა. შვილი გააფრთხილა, რაც არ უნდა შეურაცხყოფა მიეყენებინათ მისთვის, ტელემაქოსს არაფერი შეემჩნია და მამის დაბრუნების შესახებაც სიტყვა არავისთან დაეძრა.

ტელემაქოსი დილაადრიდან დაადგა გზას. ქალაქში ჩავიდა. სასახლეში მივიდა. გადია ევრიკლეა და ერთგული მსახურები ტელემაქოსს სიხარულით შემოეხვივნენ. პენელოპეც გამოვიდა და შვილს გადაეხვია. მგზავრობის ამბავი გამოჰკითხა. ტელემაქოსმა ყველაფერი, რაც ნახა, უამბო და ისიც უთხრა, რომ ოდისეესი ცოცხალია. ვიდრე დედა-შვილი დარბაზში საუბრობდა, სასიძოვები ეზოში ბადროსა და შუბის ტყორცნაში ეჯიბრებოდნენ ერთმანეთს.

ამასობაში სამხრობის დრომაც მოაწია. სასიძოვები შემოლაგდნენ, მწყემსების მორეკილ საქონელს მუსრი გაავლეს და ნადიმად დასხდნენ. ამასობაში ოდისეესი და ევმაიოსიც ქალა-

ქისკენ გაეშურნენ. გზად ოდისევსის ერთ-ერთი მსახური წამოეწიათ, რომელიც მწყემსებთან ერთად სასიძოვებისათვის თხებს მიერეკებოდა. ევმაიოსი და ჩამოკონკილი ოდისევსი რომ დაინახა, გინებით აიკლო. არც ეს აკმარა, ოდისევსს პანლური ამოჰკრა. გმირმა თავი ძლივს შეიკავა. ამ დავიდარაბაში სასახლესაც მიაღგნენ.

ეზოში სანეხვეზე ოდისევსის ძაღლი არგუსი უპატრონოდ ეგდო. პატრონის დანახვისას რწყილებდასეული და გაძვალტყავებული კუდის ქიცინს მოჰყვა, მაგრამ ღონე არ ეყო, მიახლოებოდა და აელოკა. ძაღლის დანახვაზე ოდისევსს ცრემლი მოერია, ჩუმად შეიმშრალა, რომ ევმაიოსს არ შეემჩნია. არგუსმა კი თვალი შეაფლო ოცი წლის უნახავ პატრონს და სული განუტევა.

სასახლეში პირველი ევმაიოსი შევიდა, ტელემაქოსმა სუფრასთან მიიპატიჟა. მერე ჩამოძონძილმა ოდისევსმაც გადმოაბიჯა კარის ზღურბლს და იქვე ჩაიძუხლა. ტელემაქოსმა ოდისევსს ევმაიოსის ხელით საჭმელი გაუგზავნა და თან დააბარა, სასიძოვები სამოწყალოდ ჩამოეწლო. ოდისევსი დანაყრდა და სუფრას სამათხოვროდ ხელგაწედილი ჩამოუყვა. მცირეოდენი პურ-ხორცი ყველამ გაიღო. მხოლოდ ანტინოოსმა, ერთ-ერთმა სასიძომ, მათხოვარს ჯერ აგინა, მერე არც ეს აკმარა და ჯოჯოკოც სთხლიშა. პენელოპემ ევმაიოსს მათხოვრის მოყვანა სთხოვა, ეგებ მთელ ქვეყანაზე მოხეტიალემ ოდისევსის შესახებაც იცის რამეო. ოდისევსმა მელორეს დააბარა, მზის ჩასვლისას ვეახლები ქალბატონს და ყველაფერს მოვახსენებო.

სასიძოვების ღზინსა და ცეკვა-თამაშს ბოლო არ უჩანდა. მონადიმეებს სოფლის ღორმუცელა გლახა მოადგა. ოდისევსი რომ დაინახა, გინებით აიკლო და გაგდება მოუნდომა. ოდისევსი არ შეეპუა, წაკინკლავდნენ. ანტინოოსმა შენიშნა ეს და მათხოვრები საჩხუბრად გაახელა, სეირის ყურება მოინდომა. სხვა სასიძოვებმაც აუბეს მხარი და წაკიდებულები წრეში მოიქციეს. ათენამ ოდისევსს ძალა შეჰმატა. სოფლის გლახა ოდისევსის დაკუნთულმა სხეულმა შეაშინა, კანკალმა აიტანა, მაგრამ ანტინოოსი უცაცხანებდა და უკან ვეღარ დაიხევდა. ოდისევსი მხოლოდ იმაზე ფიქრობდა, ერთი დარტყმით გაეცხებიანებინა სული ამ უბედურისთვის თუ დაენდო,

რომ სასიძოვები არ დაეცევიან. სოფლის გლახამ მხარში მისცხო, ოდისევსმა ისე შემოარტყა, რომ ყბა მოუნგრია. მაწანწალას სისხლი წასკდა, უღონოდ გაიშხლართა მიწაზე. ოდისევსმა გაათრია, გალავანთან დააგდო, ხელში ჯოხი მიაჩენა და დაარიგა:

- აქ იჯექი, ძაღლი და ღორი მოიგერიე და ნუ ეცდები მათხოვართა უფროსობას, თორემ უარესი დღე დაგადგება.

ოდისევსს სასიძოვები გამარჯვებას ულოცავდნენ და ვაჟყაცობას უქებდნენ. ამ დროს ათენამ პენელოპეს მშვენიერება შეჰმატა და ურჩია, დარბაზში ჩასულიყო. პენელოპეს დამნახველ საქმროებს გული აუჩქროლდათ, თავი ვერ შეიკავეს და მის ქებას მოჰყენენ. პენელოპემ სასიძოვებს ასე უპასუხა:

- ბევრად უფრო მშვენიერი და ბედნიერი ვიქნებოდი, გვერდს მეუღლე რომ მიმშვენიებდეს, მაგრამ უკვე ოცი წელია მარტო ვუძკლავდები ათასგვარ გაჭირვებას. ომში წასვლისას ოდისევსმა საპატრონოდ სახლ-კარი და დედ-მამა ჩამაბარა. დამიბარა, როცა ტელემაქოსი დავაეკაცდება, იმას წაჰყევი ცოლად, ვისკენაც გული გაგიწევსო. და აი, მოახლოვდა ქორწილის დღე. თქვენს შორის რომელიმე უნდა ამოვირჩიო. ერთი კი ვერ გამიგია, რად დაივიწყეთ ჩვენი წესი? წინათ საქმროებს საცოლისათვის ძღვენი მოჰქონდათ, ქალის ნათესავებისთვისაც თავად მოჰყავდათ სანადიმოდ დასაკლავი საქონელი, სხვისას ხელს როგორ ახლებდნენ; თქვენ კი რა დაგემართათ? რა ღმერთი გაგიწყრათ?

ოდისევსს პენელოპეს ნათქვამი ეამა. მიუხვდა, სასიძოვებისაგან ძღვენის დატყუება რომ უნდოდა. სასიძოვებმა საჩუქრების მოსატანად კაცები აფრინეს და მათაც მოზიდეს და მოზიდეს, ოქრომკერდით ნაქარგი უძვირფასესი ტანსაცმელი, პატიოსანი თვლებით შემკული ოქროს სამკაულები. ორმა მსახურმა, უკან რომ მიყვებოდნენ დარბაზიდან გასულ პენელოპეს, ძლივს გაიტანა სასიძოვების ძღვენი.

სასიძოვები შუალამემდე ილხენდნენ. მონა ქალებმა მაშხალა დაანთეს. ოდისევსმა ქალებს პენელოპესთან წასვლა ურჩია, მაგრამ მსახურებმა სასაცილოდ აიგდეს და ავინეს კიდეც. ოდისევსმა არ

შეარჩინა, დაუცაცხანა და მონა ქალები დარბაზიდან ფართხა-ფურთხით გაცვივდნენ.

ოღისევსი შურისძიებაზე ფიქრობდა. ათენამ კი მის უფრო განსარისხებლად სასიძოვები სულ გაათავებდა. წერას ატანილი სასიძოვები ოღისევსს დასცინოდნენ, შეურაცხყოფას შეურაცხყოფაზე აყენებდნენ, ერთმა სკამიც კი ესროლა. ვინ იცის, როგორ დამთავრდებოდა ოღისევსისა და სასიძოვების შეხლა-შემოხლა, რომ ტელემაქოსს ისინი არ დაეშოშმინებინა. ოღისევსის ძემ ღვინისგან კიდეც უფრო გაკადნიერებულ სასიძოვებს შინ წასვლა და მოსვენება შესთავაზა. ტელემაქოსის გამბედაობამ სასიძოვები გააოცა, მაგრამ წინააღმდეგობა არ გაუწიეს და დასაძინებლად თავ-თავიანთ სახლებს მიაშურეს.

დარბაზში დარჩენილმა ოღისევსმა ტელემაქოსს ურჩია, საჭურველი კედლებიდან ჩამოეხსნა და გადაენახა. ტელემაქოსმა ძიძას კარები ჩააკეტინა, რომ მსახურები არ შემოსულიყვნენ და ოღისევსის დახმარებით მუზარადები, ფარები და შუბები გადამა-ლა. ოღისევსმა ტელემაქოსი დასაძინებლად გაისტუმრა, თვითონ კი პენელოპესთან შესახვედრად დარბაზისაკენ გაემართა. მეუღლის ლოღინი დიდხანს არ მოუწია. პენელოპე გამობრძანდა, მოახ-ლეებმა კერიასთან სუფრა გაუწყვეს და ცეცხლი გააღვივეს, რომ დარბაზში მეტი სითბო და სინათლე ყოფილიყო. ერთ-ერთმა მონა ქალმა დარბაზში ოღისევსი შენიშნა და ლანძღვით აიკლო:

- რას დაბორიალობ ამ სახლში, რას უთვალთვალე მსახურ ქალებს, არ გეყო მუცლის ამოყორვა, თავს აღარ დაგვანებებ?

ოღისევსი განრისხდა, მაგრამ თავი შეიკავა და მსახურს ასე მიმართა:

- რას გადამეკიდე, რა დაგიშავე! ერთ ღროს მეც ბედნიერი და შეძლებული კაცი ვიყავი, მაგრამ ბედმა მიმუხთლა. ერთი კია, ჩემს კარზე მოსულთათვის ლუკმაპური არასდროს დამიყვედრებია. შენ კი ფრთხილად იყავი, ღვთის რისხვას ერიდე! თუ ოღისევსი დაბ-რუნდა, არ შეგარჩენს ავკაცობას, თუ არა და ტელემაქოსაც ვერ გადაურჩები!

ოდისევისა და მონა ქალის კინკლაობას პენელოპემ მოჰკრა ყური. მსახური დატუქსა და ბრძანა, სტუმრისთვის სკამი მიერთ-მიათ და მის გვერდზე დაესვათ. დედოფალს ერთი სული ჰქონდა, შორიდან მოსულისათვის მეუღლის ამბავი გამოეკითხა, მაგრამ ჯერ ვინაობაზე ჩამოუგდო საუბარი.

ოდისევსმა კრეტელად წარმოუდგინა თავი. უთხრა, რომ მამამისი კრეტის მეფის, მინოსის ძე იყო. ჰყავდა ძმა იდომენევი, რომელიც ოდისევსთან მეგობრობდა. ტროას მიმავალი ოდისევსი კრეტაზე ნახა, როცა ქარბორბალას მათ კუნძულზე შეაფარა თავი. თორმეტი დღე, ვიდრე ბორეასი ბობოქრობდა, აქაველები კრეტაზე სტუმრობდნენ. მეცამეტე დღეს ქარი ჩადგა და ოდისევსი მეგობრებთან ერთად გზას გაუდგა.

პენელოპე სტუმრის ტყუილ-მართალს უსმენდა და ცრემლებს ვერ იკავებდა. ოდისევსის გული სიბრაღეულმა შეძრა, მაგრამ თავი არ გაამჟღავნა. პენელოპემ ტირილით გული რომ იჯერა, სტუმარს ჩაეძია:

- ხომ არ გახსოვს, რა ეცვა ჩემს ქმარს ან ვინ ახლდა თქვენთან ყოფნისას?

- გამიძნელდება ოცი წლის წინანდელი ამბის გახსენება, მაგრამ შევეცდები, - მიუგო ოდისევსმა. - თუ მეხსიერება არ მღალატობს, ოქროს ბალთიანი ძოწისფერი მოსასხამი ემოსა, ზედ უცნაური ნაქარგით: მგლის თათებში მოქცეული ნუკრი მხეცის ბრჭყალებიდან დასხლტომას ლამობდა.

პენელოპეს სტუმრის ნათქვამი ენიშნა, მოგონებები შემოაწვა და კვლავ ატირდა. ცრემლით გული რომ მოიოხა, ოდისევსს ასე მიმართა:

- ამიერიდან სასურველ სტუმრად ჩაგთვლი, უცხოელო! უბედურ ჩემს მეუღლეს ის მოსასასხამი მე მოვაცვი და ოქროს ბალთაც მე დავუმაგრე. მის ნახვას, ალბათ, ველარც ვეღირსები.

- ნუ დარდობ, - დაამშვიდა ოდისევსმა პენელოპე - დავიბრუნდება მეუღლე. გაგონილი მაქვს, შორი გზიდან მომავალი მხოლოდ ოდისევსი გადარჩა. მისმა თანამგზავრებმა ჰელიოსის წმინდა ხარები შეჭამეს და ღმერთების რისხვას ვერ გადაურჩნენ. ოდისევსი

შინ იმხელა ქონებით ბრუნდება, რომ მის მონაგარს დიდხანს ეყოფა. მე გამოვასწარი, დამიჯერე, თავადაც საცაა გამოჩნდება.

პენელოპემ ბოგანოს სიტყვების ახდენა ინატრა და ბრძანა, სტუმრისთვის მიეხედათ: ფეხი დაებანათ, ლოგინი გაეშალათ, დილას ნელსაცხებლით დაეზილათ და სუფრასთან ტელემაქოსის გვერდით დაესვათ. ოდისევსმა ახალგაზრდა მოახლეებს ფეხების დაბანა არ დაანება და სამსახურად მასავით ჭარმაგი დედაკაცი ითხოვა.

პენელოპემ სტუმრის მიხედვა ოდისევსის გამზრდელს, ევრიკლეს სთხოვა. მოხუცმა დედაკაცმა სტუმარი ოდისევსს მიამსგავსა და დედოფლის ბრძანებას სიამოვნებით დასთანხმდა. კერიასთან მჯდარმა ოდისევსმა ცეცხლს ზურგი შეაქცია, არ უნდოდა, გადიას ნაჭრილობევი შეემჩნია და მისი ჩამოსვლის ამბავი დროზე ადრე გაცხადებულიყო: ბაბუასთან სტუმრობისას სანადიროდ წასულ ოდისევსს ტახმა ეშვები ჩაურჭო და მას შემდეგ ფეხზე ნაიარევი დარჩა.

ევრიკლემ სტუმარს ტაშტი დაუდგა, წყალი გაანელა და ფეხის დაბანას შეუდგა. ბანვისას გადიას ხელი ნაჭრილობევი ფეხზე მოუხვდა და თავისი გაზრდილი იმწამსვე იცნო. ძიძა აღელდა, ტაშტი გადაუყირავდა, თვალები ცრემლებით აევსო, უნდოდა, პენელოპესთვის ეხარებინა, მაგრამ ოდისევსმა პირზე ხელი ააფარა და საიდუმლოს შენახვა სთხოვა. ევრიკლემ კვლავ გაანელა წყალი, ფეხები დაბანა, დაზილა და ოდისევსი ისევ ცეცხლს მიუჯდა.

პენელოპემ ოდისევსთან თავის გაჭირვებაზე, საქმროების თავხედობაზე, სახლ-კარის დაქცევაზე დაიჩივლა და თან სიზმრის ახსნა სთხოვა:

- ჩემი ბატები გობს შემოხვეოდნენ და მარცვალს კენკავდნენ, უეცრად არწივი მოფრინდა, ბატებს თავს დააცხრა და კისრები მოუგრიხა. ავტირდი, არწივი ისევ მოფრინდა და დამამშვიდა. ბატები სასიძოები არიან, მე კი - არწივად გამოცხადებული ოდისევსიო. მალე დავბრუნდები და ყველას გავუსწორდებიო.

ოდისევსმა ანუგეშა:

- სხვანაირად არც აიხსნება შენი სიზმარი, ყველაფერი ისე ახდება, როგორც ოდისევსმა გითხრა. შენი მეუღლე დაბრუნდება და სასიძოებს შავ დღეს გაუთენებს.

პენელოპეს სტუმრის ნათქვამი ეამა, მაგრამ დაჯერება გაუჭირდა, თან ერთი საიდუმლოც გაანდო:

- ხვალ ამ სახლს სამუდამოდ დავტოვებ. რომელიმე ხელის მთხოვნელს ცოლად უნდა გავყვე. მაგრამ მინდა, სასიძოები ჯერ ასპარეზობაში გამოვცადო. ოდისევსი ეზოში თორმეტ გრძელტარიან სამიზნე ცულს ჩაამწყრივებდა ხოლმე, მშვილდს მოზიდავდა და მათ შორის გაატარებდა. ვინც ამას ოდისევსივით მოახერხებს, ცოლადაც იმას გავყვები.

ოდისევსმა მეუღლე დაამშვიდა, ასპარეზობისას შენი ქმარი უკვე აქ იქნებაო და დასაძინებლად გამოემშვიდობა, მაგრამ ვერა და ვერ დაიძინა, თვალს რული არ მიეკარა. ფიქრობოდა, როგორ გამკლავებოდა ამდენ სასიძოს, რა პასუხი გაეცა მოკლულთა ახლობლებისათვის. ბევრი იწრიალა, ვიდრე ათენამ არ დაამშვიდა და ძილი არ მოჰგვარა. იმ ღამეს პენელოპემაც ვერ მოისვენა, ოდისევსის ბადალი არვინ ეგულებოდა, უღირსი კაცის ცოლობას კი სიკვდილი ერჩია.

❸ სასიძოების ღახოცვა

ასე იყო თუ ისე, შფოთიანი ღამეც გათენდა. ოდისევსის ჯალაბი დატრიალდა. კაცებმა შეშა დაჩეხეს, კერაში ცეცხლი გააჩაღეს, ქალებმა წყალი მოზიდეს, მელორე ევმაიოსმა ბურვაკები, ოდისევსის მწყემსებმა კი საქონელი მორეკეს. ერთგულმა მსახურებმა პატრონის დაბრუნება ინატრეს, ოდისევსის ქონების გაპარტახებას ვერ შერიგებოდნენ.

პენელოპეს ხელის მთხოვნელები კი ნადიმის სამზადისს უკვე შესდგომოდნენ. საქონელს კლავდნენ, ხორცს წვავდნენ, ღვინოს აზავებდნენ. მერე სუფრას შემოუსხდნენ. ტელემაქოსმა ოდისევსისთვის ტაბლა დაადგმევინა, ღვინო დაასხმევინა და მფარველობაც აღუთქვა.

სასიძოვები ტელემაქოსის გაბედულებამ გააოცა, მაგრამ ღმერთის ხელი შენიშნეს და აღარ აჰყვნენ.

ათენამ ოდისეუსის გასახელებლად სასიძოვები უფრო გაათავზედა, ერთმა მათგანმა, აქაოდა, სუფრასთან შენც ჩვენნაირ პატივს რატომ გცემენო, ოდისეუსს პროხის ბარკალი ესროლა. ოდისეუსმა თავი დახარა და აიცდინა. ტელემაქოსმა სასიძოვებს სტუმრის პატივისცემა მოსთხოვა. მონადიმეებმა ხმა ვერ ამოიღეს. კარგა ხანს იყვნენ ჩუმად. ბოლოს ერთმა სასიძომ ღუმილი დაარღვია და ტელემაქოსს შეჰბედა, რომ ღედამისს მათ შორის უღირსეულებსი ქმრად ამოერჩია.

ათენამ სასიძოვებს გონება დაუბნელა. ჭკუადაკარგულები უმიზეზოდ ახარხარდნენ, ტელემაქოსის ჩამოძონძილ სტუმარს დასცინეს, არც თავისიანი დაინდეს, რომელმაც საფრთხე იგრძნო და სასიძოვების დამშვიდებას შეეცადა. ტელემაქოსი კი ჩუმად იყო, მამის ნიშანს ელოდებოდა. ამასობაში პენელოპემ სასიძოვებს ოდისეუსის მშვილდ-ისარი გამოუტანა და ასე მიმართა:

- გეყოთ, რაც უპატრონოდ დარჩენილ სახლში იპარპაშეთ, ახლა იმას წავეყვები ცოლად, ვინც ოდისეუსის მშვილდს მოზიდავს და თორმეტ სამიზნე ცულში გააძვრენს.

მელორე ევმაიოსმა სასიძოვებს ოდისეუსის იარაღი დაუდო, მაგრამ მშვილდის პირველად მოზიდვა ტელემაქოსმა არვის დაუთმო. სამჯერ სცადა ბედი, მაგრამ არაფერი გამოუვიდა, ოდისეუსმა თვალით ანიშნა, თავი შეეკავებინა და გაფიცებული ვაჟკაციც დაცხრა.

მერე სასიძოვები დაჯარდნენ, მშვილდის მოზიდვას რიგ-რიგობით შეეცადნენ, ოფლად გაიხვითქნენ, მაგრამ ძვრა ვერ უქნეს. ამასობაში ოდისეუსმა შენიშნა, რომ მისი ერთგული მსახურები - მელორე ევმაიოსი და მწყემსი ფილოთიოსი - დარბაზიდან გავიდნენ და ისიც უკან გაჰყვა, თავისი ვინაობა გაუმხილა და დასახმარებლად შეიპირა. ევმაიოსს მშვილდ-ისრის მოწოდება და მონაქალების ოთახებში გამომწყვდევა დაავალა, რომ სასიძოვებს არ დახმარებოდნენ, მწყემსს კი ჭიშკრის ჩაკეტვა სთხოვა. მოლაპარაკების შემდეგ დარბაზში ცალ-ცალკე დაბრუნდნენ, რომ სასი-

ძოებს ეჭვი არ შეპარვოდათ. მშვილდდაჭიდებულ სასიძოებს იმედი გადაეწურათ, რომ რომელიმე მათგანი ოდისევსობას შეძლებდა და ასპარეზობა მეორე დღისთვის გადადეს. მაშინ ოდისევსმა სასიძოებს თხოვნა შეაპარა, ეგებ მეც მომესინჯა ჩემი ძალაო. პენელოპეს ხელის მთხოვნელებს ბოგანოს სიტყვები სიცილად არ ეყოთ. თანაც შეეშინდათ, ღმერთი არ გაუწყრეს და მართლა არ მოზიდოს მშვილდი, მაშინ ხომ თავი მოგვეჭრებაო.

პენელოპე უცხოს გამოესარჩლა:

- ნუ შეურაცხყოფთ სტუმარს. რამ შეგაშინათ, ხომ არ გგონიათ, ცოლად წავეყები. მიეცით მშვილდი, თუ ხელი მოემართა, დავასაჩუქრებ და ისე გავისტუმრებ.

ტელემაქოსმა დედას სიტყვა შეაწყვეტინა:

- მე გადავწყვეტ, მშვილდი ვის უნდა დაეანებო. დედაჩემო, მე ვარ ამ სახლის ბატონ-პატრონი, შენ კი შენს საქმეს - მონა ქალებსა და თითისტარს მიხედუ.

პენელოპეს შვილის ვაჟკაცური სიტყვა ეამა, უხმოდ დამორჩილდა და გაეცალა. ტელემაქოსმა კი ევმაიოსს უბრძანა, მშვილდისარი სტუმრისთვის გადაეცა. მეღორემ დაეალება შეუსრულა. ტელემაქოსმა ოდისევსის ძიძა ევრიკლეა გაათრთხილა, მონა ქალები ოთახებში ჩაეკეტა და არ გამოეშვა.

ოდისევსმა მშვილდი აიღო, მოსინჯა, ჩემს არყოფნაში რამე ხომ არ დაუშავდაო და თამაშ-თამაშით მოზიდა. ისარმა თორმეტივე სამიზნეში გაიზუზუნა. სასიძოებს შიშისაგან მკვდრის ფერი დაედოთ.

ოდისევსმა ტელემაქოსს ანიშნა და ისიც შუბითა და მახვილით მამას გვერდით ამოუდგა. ოდისევსმა ერთი დასჭექა და შუბი ერთ-ერთ ყველაზე თავხედ სასიძოს, ანტინოოსს ტყორცნა. შუბი სასიძოს ხახაში გაეჩხირა, ანტინოოსი გადავარდა და მაგიდაც ააყირავა. საქმის ასეთ დატრიალებას არვინ ელოდა. დაფეთებული სასიძოები წამოხტნენ, კედლებს ეცნენ. იქ იარაღი ეგულებოდათ, მაგრამ არაფერი დახვდათ. მერე სტუმარს დაემუქრნენ, არ შეგარჩენთო.

საცოდავებმა არ იცოდნენ, ვინ იდგა მათ წინ. არც ოდისევსმა დაიხია უკან და დაჰყვილა:

- გეგონათ, ომიდან აღარ დავბრუნდებოდი? ჩემი ქონების გაპარტახება არ იკმარეთ და ცოლის წართმევაც მომინდომეთ? კაცი არ ვიყო, თუ არ განანოთ.

სასიძოებს საქციელი წაუხდათ, ხმა ვერ ამოიღეს. ბოლოს ერთმა სასიძომ, ევრიმაქოსმა გაბედა და ასე შეეპასუხა:

- თუ ოდისევსი ხარ, ცამდე მართალი ხარ! ბევრი ავკაცობა ჩავიდინეთ, მაგრამ ყველაფრის მოთავე ანტინოოსი იყო და ზომ მოკალი კიდეც. გემუდარები, დაგვინდე და ყველაფერს აგინაზღაურებთ, ოც-ოც ხარს მოგიყვანთ, ოქრო-ვერცხლსაც არ დავიშურებთ, შეგვიბრალე.

ოდისევსმა სასიძოს ცერად გადახედა:

- არა, ევრიმაქოს, არაფერი გიშველით. ყველამ თავისი უნდა ზღოს, ან უნდა შემებათ ან თავს უნდა უშველოთ, თუმცა ვეჭვობ, რომელიმე ეს მოახერხოს.

ევრიმაქოსი მიხვდა, ვერაფერს გააწყობდა და სასიძოები შესარკინებლად იხმო, თავად პირველი მიეჭრა ოდისევსს, მაგრამ გულგანგმირულმა იატაკზე ზღართანი მოადინა. ახლა ოდისევსი-საკენ სხვა სასიძოები დაიდრნენ, მაგრამ მამას ტელემაქოსი წამოეშველა, მერე მწყემსებიც გვერდს ამოუდგნენ. ამასობაში ერთი მწყემსი, მელანთევსი სასიძოებს დაეხმარა, ხელშუბები და მუზარადები შეაშველა. შეიარაღებული სასიძოების დანახვაზე ოდისევსი შეკრთა. მიხვდა, რომ მელანთევსმა უმტრო და ერთგული მწყემსები მის დასასჯელად გააგზავნა. მწყემსები მელანთევსს ჩაუსაფრდნენ, დაიჭირეს, ხელ-ფეხი შეუკრეს და ჭერის კოჭზე ჩამოჰკიდეს.

მწყემსები ისევ ოდისევსის დასახმარებლად გაბრუნდნენ. სასიძოები ოდისევსისაკენ მიიწევდნენ. მას ათენა შეეწია, მენტორის სახემიღებული კარის ზღურბლზე დადგა და შეუძახა:

- რამ შეგაკრთო, რამ დაგაძაბუნა? სხვისთვის იბრძოდი, შინ რა დაგემართა? ამომიდექი, ვანანოთ სასიძოებს თავხედობა.

ათენა მერცხლად იქცა, ბრძოლას გაერიდა, ერდოზე შემოჯდა, უნდოდა, ოდისევსი მართო შებმოდა სასიძოებს.

მენტორის გაუჩინარებამ მოწინააღმდეგეს ძალა შეჰმატა, დაირაზმნენ და ოდისევესა და მის მომხრეებს ერთად სტყორცნეს შუბები, მაგრამ ათენამ ხელი მოუცარა მათ და არც ერთმა შუბმა მიზანს არ მიაღწია. ახლა ოდისევსი და მისი მეგობრები გადავიდნენ შეტევაზე და ბევრი სასიძო გამოასალმეს წუთისოფელს. გადარჩენილები დარბაზის კუთხეში მიიმწყვდიეს და უმოწყალოდ გაჟუჟეს. დარბაზი სისხლით აივსო.

სასიძოების შემქცევი მომღერალი ფემიოსი ოდისევეს მუხლებში ჩაუვარდა და დანდობა სთხოვა:

- ღმერთია მოწამე, ძალით მოვყავდი სასიძოებს, არ მინდოდა სიმღერა, მაგრამ რას გავზღებოდი. ასეც არ იყოს, ღმერთები აედის სიკვდილს არვის აპატიებენ, მე მათი შთაგონებით ვმღერივარ. ნუ მომკლავ და ქება-დიდებას შეგასხამ, შენს სახელს უკვდავცყოფ.

აედს ტელემაქოსიც გამოესარჩლა, არც სხვა ერთგული მსახურები დაივიწყა და მამის რისხვისაგან დაიცვა.

ოდისევსმა ძიძა ევრიკლეა იხმო და მონა ქალების ამბავი გამოჰკითხა; აინტერესებდა, ვინ უერთგულა და ვინ უღალატა. ევრიკლემ არ დაუმალა, ყველაფერი მოახსენა.

ოდისევსმა ბრძანა, სასიძოების მოყვარულ, მრუშ ქალებს მოკლულთა გვამები დარბაზიდან გაეტანათ, სისხლი მოეწმინდათ, იატაკი მოერეცხათ. მერე კი ტელემაქოსმა ისინი ეზოში გაიყვანა, ყულფებში თავები გააყოფინა და იმდენ ხანს აფართხალა, ვიდრე სული არ ამოახდევინა. მწყემს მელანთევსაც არ ეპატია ღალატი, შავი ღლე გაუთენდა, ეზოში გამოათრიეს, დაჭრეს ცხვირი, ყურები, ხელ-ფეხი, სარცხვინელი კი ძაღლებს გადაუგდეს.

ოდისევსმა შურისძიება მოათავა, დარბაზისა და ეზოს გასაწმენდად გოგირდი აახრჩოლა და ერთგული მსახურები იხმო. დიდი ხნის უნახავ პატრონს სახლეული სიხარულით შემოეხვია. ზევენაკოცნასა და ცრემლების ღვრას ბოლო არ უჩანდა.

ევრიკლეა პენელოპესთან გაიქცა, გააღვიძა, მეუღლის ჩამოსვლა ახარა და სასიძოების შემუსვრის ამბავი ამცნო. პენელოპეს ეგონა, გაგიჟდა ბერიქალიო, მაგრამ მის ასაკს სცა პატივი და არ გაუბრაზდა. პენელოპეს სასიხარულო ამბის დაჯერება გაუჭირდა.

ევრიკლეა კი თავისას არ იშლიდა, დარბაზისაკენ ექაჩებოდა, უნდოდა, მალე ენახა პენელოპეს ოდისევსი. დედოფალი გაგონილს არ იჯერებდა, ოდისევსი ცოცხლებში არ ეგულებოდა, მაგრამ მოხუც გადიას მაინც წაჰყვა. პენელოპე დარბაზში შევიდა, კერიასთან ოდისევსის წინ დაჯდა და ყარიბი დაკვირვებით შეათვალიერა. ტელემაქოსმა ვერ მოითმინა და დედას ყვედრებით მიმართა:

- რა გულქვა ყოფილხარ, დედაჩემო; ქალი არ მეგულება, ოცი წლის უნახავ ქმარს ასე ცივად რომ შეხვედროდა.

პენელოპემ შვილთან თავის მართლება დაიწყო:

- გონს ვერ მოვსულვარ, ენა დამება. თუ მართლა ოდისევსია, ჩვენ გამოვემცნაურებით ერთმანეთს. მხოლოდ ჩვენ ორმა ვიცით ბევრი საიდუმლო.

ოდისევსს გაეღიმა. მიუხვდა ცოლს, რისი თქმა უნდოდა. მერე ტელემაქოსს სთხოვა, დედისთვის თავი დაენებებინა და იმაზე დაფიქრებულიყო, შურისმადიებლებისაგან თავი როგორ დაეხსნათ, როგორ მოქცეულიყვნენ.

ბოლოს ასე შეთანხმდნენ: ტანი დაებანათ, ახალთახალი ქიტონები ჩაეცვათ, ყველა საზეიმოდ გამოწყობილიყო, ცეკვა-თამაში გაეჩაღებინათ, რომ გამვლელს გონებოდა, ოდისევსის სახლში ქორწილს იხდიანო. თავად კი დრო მოეგოთ და იმაზე მოეთათბირათ, საქმისათვის როგორ მოეველოთ.

ევრიკლემ ოდისევსი დაბანა, ტანი დაუზილა, ძვირფას სამოსში გამოაწყო. ათენამ მშვენება შეჰმატა და გმირი მეუღლეს ასე გამოეცხადა. პენელოპემ მაინც არ დაიჯერა, რომ წინ ღიდი ხნის უნახავი ოდისევსი ეჯდა და ევრიკლეს სთხოვა, უცნობისათვის ლოგინი გარეთ გატანილ ოდისევსის ნახელავ საწოლზე გაეშალა. პენელოპეს ამ სიტყვებით ოდისევსის გამოცდა სურდა. მანაც თავი ვერ შეიკავა და შეჰყვია:

- რას ამბობ! ვის უნდა შესძლებოდა ჩემი საწოლის გარეთ გადგმა? თუ არა ღმერთი, ძეხორციელი ძერას ვერ უზამდა. ჩემი ხელით გავაკეთე ეგ საწოლი ზეთისხილის ძირკვისაგან. ზედ ტყავები გადავჭიმე, გვერდები ოქრო-ვერცხლითა და სპილენძით შევუმკე, ჩვენს მეტი ამ საწოლის საიდუმლო არვინ იცოდა.

ეს სიტყვები რომ გაიგო, პენელოპე წამოხტა, ატირდა, ოდისევსს ხელები შემოჰხვია, გულში ჩაეკრა, პირ-სახე დაუკოცნა და თავი ასე გაიმართლა:

- ნუ დამძრახავ, ყველას ნდობა დავკარგე. მეშინია, ვინმემ არ მაცდუნოს, არ მომატყუოს. ხომ იცი, ელენეც ქალღმერთმა გააბრიალა. საწოლის საიდუმლოს გაგებამ კი ეჭვები სულ მთლად გამოიფანტა, შენი და მესაწოლე ქალის გარდა მის შესახებ არვინ იცოდა.

ასე ამბობდა პენელოპე და დიდი ხნის უნახავ მეუღლეს ეფერებოდა. ალერსსა და ზევენა-კოცნას ბოლო არ უჩანდა. ცოლქმარს ათენაც შეეწია, ღამე გაუხანგრძლივა. ერთმანეთისთვის სათქმელიც ბევრი დაუგროვდათ, პენელოპე სასიძოების თავხედობაზე, ოდისევსი კი თავსდატეხილ უბედურებებზე ყვებოდა.

⑨ შერიგება

ბოლოს გრძელი ღამეც გათენდა. ოდისევსმა მეუღლე დაარიგა, შინ ჩაკეტილიყო და ხმა არავისთვის გაეცა. თვითონ მამის სანახავად წასვლა განიზრახა. ოდისევსი, ტელემაქოსი და მწყემსები ათენამ ნისლით შებურა და ქალაქიდან შეუმჩნევლად გაიყვანა. ოდისევსს სასიძოების დახოცილი საქონლის ანაზღაურება სურდა, ფიქრობდა, ნაწილს ნებით მოარეკინებდა, ნაწილს კი ძალით წაართმევდა.

ამასობაში ჰერმესი სასიძოების სულებს ჰადესისაკენ მიერეკებოდა. მიწისქვეშეთში ჩასულებმა ტროას ომში დაცემული აქილევსის, აგამემნონის, აიაქსის, პატროკლესისა და სხვა გმირების სულები იხილეს. მკვდრების სულების ერთმანეთთან საუბრისას მათი სიკვდილისა და დასაფლავების ამბები დაწვრილებით შეიტყვეს. აგამემნონმა ერთ-ერთი სასიძო იცნო და გაკვირვებულმა ჰკითხა:

- ამდენ წარჩინებულ და ერთი ასაკის კაცს ერთდროულად რა უბედურება დაგატყდათ თავს? ქარიშხალმა ხომ არ დაგიღწიათ ზომალდი? სხვისი ჯოგის გამორეკვისას მღევრებმა ხომ არ ამოგზოცეს? ქალები ხომ არ მოიტაცეთ და არ შეგარჩინეს? მით-

ხარი, არ დამიძალო, მე ხომ შენ გიცნობ. ალბათ, გახსოვს, ერთ დროს ჩემს ძმა მენელაოსთან ერთად კარგა ხანს ვსტუმრობდი შენთან.

- რამ დამავიწყოს თქვენი სტუმრობა, აგამემნონ, - უპასუხა სასიძობ, - არაფერს დაგიძალავ, ყველაფერს მოგიყვები. არ იყო და არ ეღირსა ოდისევსს დაბრუნება. მაშინ წარჩინებულებმა ყმაწვილკაცებმა პენელოპეს ცოლად შერთვა მოვინდომეთ. ოდისევსის მეუღლე არც ჰოს გვეუბნებოდა და არც არას. შეგვპირდა, მოხუცი ლაერტესისათვის სუდარას მოექსოვდა და ქორწინებაზე მერე ვიფიქრებო. დიდხანს გვატყუა, დღისით მოქსოვილს ღამე მაშხლის შუქზე არღვევდა. ერთმა მხევალმა მისი ვერაგობა გაამჟღავნა. სხვა რაღა დარჩენოდა, ქსოვა უნდა დაემთავრებინა. მაგრამ სად იყო სად არა, მოულოდნელად ოდისევსიც გამოჩნდა. თავის მელორესთან ტელემაქოსს შეხვდა და ერთად ჩვენი დაღუპვა განიზრახეს. ოდისევსი საკუთარ სახლში მათხოვრის ძონძებში გამოხვეული მოვიდა. დაუძლურებული მოხუცი ჩვენ კი არა, ახლობლებმაც ვერ იცნეს. ვლანძღეთ და ვთათხეთ, მაგრამ არაფერი შეიძინია. ასპარეზობაში მონაწილეობის მიღება გვთხოვა, სასაცილოდაც არ გვეყო, არ გვინდოდა მათხოვრისათვის თავი გაგვეყადრებინა, მაგრამ ტელემაქოსმა ნება დართო. ყველას გვაჯობა, მაგრამ არც ეს იკმარა და სულ ერთიანად ამოგვხოცა. ჩვენი სიკვდილის ამბავი ჯერ ახლობლებს არ გაუგიათ, არ დავუთირებებივართ, ჩვენი გვამები ეზოში ჯერ კიდევ უპატრონოდ ყრია.

ამასობაში ოდისევსი, ტელემაქოსი და მწყემსები ლაერტესის სახლს მიაღწენ. ოდისევსმა ბრძანა, ბურვაკი დაეკლათ და საჭმელი მოემზადებინათ, თვითონ კი ბაღისკენ გაემართა. მამა იქ ნერგისთვის ორმოს თხრიდა. ოდისევსი შორიახლოს დადგა და ისე უმზერდა მოხუცებულ, წვირიან, დაკონკილქიტონიან მამას. დარდისგან გატეხილი მამის დანახვამ ოდისევსს ცრემლით აუვსო თვალები, უნდოდა მოხვეოდა, მაგრამ თავი შეიკავა და გამოსაცდელად ასე მიმართა:

- გამრჯე მუშახელი ყოფილხარ, ბერიკაცო, არაფრისთვის დაგიკლია ხელი, ყველაფერი აგიყვავებია: ლელვი, ზეთისხილი,

მსხალი, ვაზი, მაგრამ, ნუ გეწყინება და თავისთვის კი კერ მოგიც-
ლია. ბოგანოს არ ჰგავხარ, დაკონკილი კი დადიხარ. მითხარი, ვინა
ხარ, ვისი ბაღია, ან მართლა ითაკაში ვარ თუ არა? ერთხელ ითაკე-
ლი კაცი მესტუმრა, მასზე უკეთესი არვინ მინახავს და ახლაც მას
ვეძებ. მითხრა, ლაერტესის ძე ვარო, უხვად დავასაჩუქრე და ისე
გამოვისტუმრე შინისაკენ.

ამის გამგონე ლაერტესი ატირდა:

- ითაკაში ხარ, მაგრამ ვისაც ეძებ, ცოცხალი რომ იყოს, სიკე-
თეს სიკეთითვე გადაგიხდიდა. მითხარი, როდის ნახე ის უბედური
ჩემი შვილი, მის შესახებ არაფერი ვიცი. დედ-მამის დაუტირებე-
ლი დაგვრჩა. მითხარი, შენ თვითონ საიდან ხარ, აქეთ რამ გადმო-
გისროლა.

ოდისეუსი გამოგონილი სახელით გამოეცნაურა, სამშობლო-
დაც სხვა ქვეყანა დაუსახელა და ისიც უთხრა, რომ ოდისეუსი თავის
სახლში ხუთი წლის წინ მიიღო.

ამის გაგონებაზე, ვაიო, დაიძახა ლაერტესმა, ხელებით მიწა
მოხვეტა და თავზე დაიყარა. ოდისეუსმა მამის მწუხარების ცქერას
ველარ გაუძლო, მივარდა, გულში ჩაიკრა და ოდისეუსი ვარო, უთხ-
რა. ისიც დააყოლა, სასიძოვების ჯავრი არ ვჭამე, სულ ერთიანად
ამოვეყუეო.

ლაერტესმა უცნობის ნათქვამი არ დაიჯერა, რამე ნიშანი
მაჩვენეო, სთხოვა.

ოდისეუსმა ტახის ნაჭრილობევი ანახა, ჩამოუთვალა ხეებიც,
რომლიც ლაერტესმა ოდისეუსს აჩუქა.

მამას სიხარულისგან გული შეუღონდა. ოდისეუსმა ხელი
შეაშველა, გადაეხვია, გადაკოცნა. ლაერტესს ღმერთების იმედი
დაუბრუნდა, დალოცა მათი სამართალი. მოხუცს შეეშინდა, სასი-
ძოვების პატრონები არ დასხმოდნენ თავს. ოდისეუსმა მამა დაამშ-
ვიდა და გაუძღვა სახლისკენ, სადაც ტელემაქოსი და მწყემსები
სადილს ამზადებდნენ.

ლაერტესი მონა ქალმა დაბანა, ტანი ნელსურნელებით დაუ-
ზილა, ახალ ტანსაცმელში გამოაწყო და სტუმრებს ასე გამშვე-

ნიერებული გამოეცხადა. სუფრას მიუსხდნენ, ნადიმი დაიწყეს, შემოსწრებულებსაც გაუმასპინძლდნენ.

ამასობაში ქალაქში სასიძოების დახოცვის ამბავი გაიგეს. ჭირისუფლები ოდისევის სასახლეს მოაწყდნენ, ვაი-ვიშით გაიტანეს თავიანთი მიცვალებულები და დამარხეს. შორიდან ჩამოსული სასიძოების გვამები კი სამშობლოში ზომალდებს გაატანეს. მერე მოედანზე შეიკრიბნენ. ერთ-ერთი სასიძოს მამა წამოდგა და ასე თქვა:

- ყველა უბედურება ოდისევისგან გეჭირს. ჯერ იყო და რჩეული ვაჟკაცები ტროას წაიყვანა და ზომალდებიანად იქ დაგვიტოვა, ახლა კი დაბრუნდა და საუკეთესოები ამოგვიხოცა. ვიდრე გადაიმალეოდნენ, კარი ვუმტვრიოთ, შური ვიძიოთ. რად გვინდა თავი ცოცხალი, თუ ეს შევარჩინეთ.

შეკრებილები აღელდნენ. ამ დროს ვინმე მედონი და მომღერალი ფემიოსი გამოჩნდნენ. მედონმა ასე მიმართა ჭირისუფლებს:

- დამიჯერეთ, ითაკლებო, ღმერთების ხელი ურევია ამ საქმეში. მე თვითონ დავინახე, როგორ ედგა ოდისევის გვერდით ღმერთი და ეხმარებოდა.

მედონს წინასწარმეტყველების ნიჭით დაჯილდოებული ჰალითერსესიც წამოეშველა:

- ითაკლებო, ხომ გაფრთხილებდით, მოგეთოკათ თქვენი შვილები, თავს გავიდნენ, ოდისევის ქონებას აჩანაგებდნენ და მის მეუღლეს შეურაცხყოფას აყენებდნენ. ახლა თქვენზე, რაც დაგემართათ. მოეშვით ოდისევის სახლს, დამიჯერეთ, უარესი დღე დაგადგებათ.

ჰალითერსესის სიტყვები ზოგიერთს ენიშნა და შინისკენ გასწია, ზოგიერთი კი ისევ შურისძიებისათვის ემზადებოდა, იარაღს ისხამდა.

ამასობაში ათენა ზევსს ეახლა და ჰკითხა:

- რა განიზრახე, ჩვენო მამავ? გაგრძელდეს ბრძოლა, თუ დაზავდნენ მტრადგადაკიდებულები?

ზევსმა საქმის მოგვარება ათენას მიანდო, თვითონ კი ითაკლებს ურჩია, ოდისევი სამუდამო ბასილევსად ელიარებიანათ და ერთმანეთის გვერდით ისევ მშვიდობიანად ეცხოვრათ.

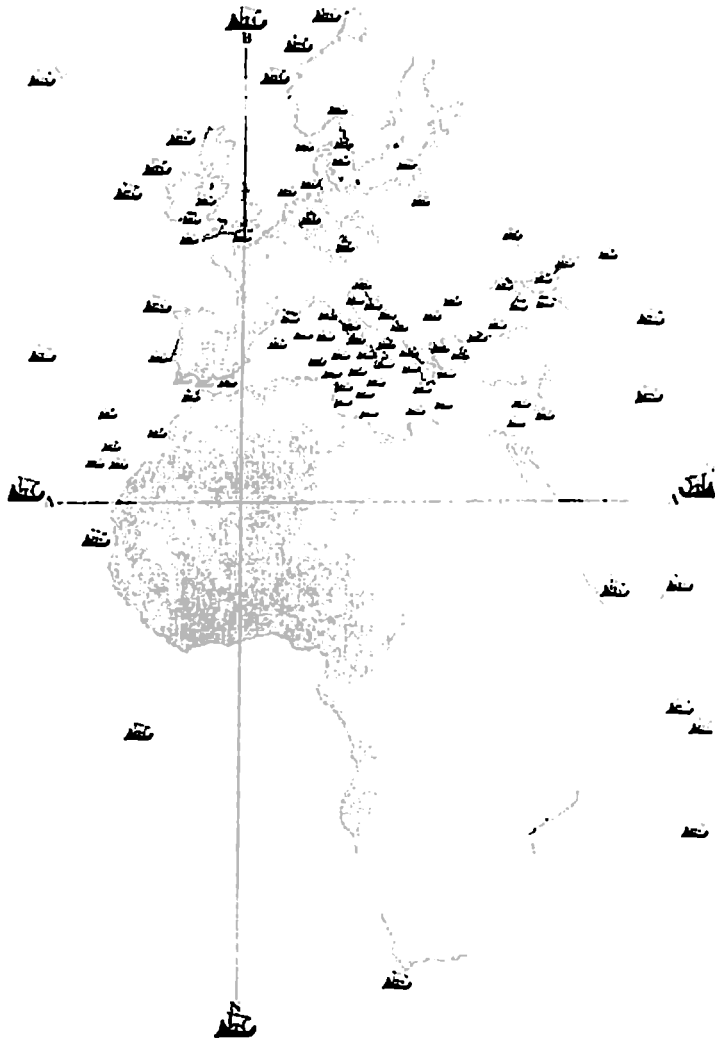
ამასობაში ლაერტესთან პურის ჭამა მოთავდა. მონადიმეებმა გარეთ გაიხედეს და იარაღში ჩამჯდარ ითაკელებს მოჰკრეს თვალი. სუფრიდან წამოიშალნენ, იარაღი აისხეს და საბრძოლველად მოემზადნენ. მოხუც ლაერტესს უხაროდა, ბრძოლად შეგულიანებულ შვილსა და შვილიშვილს რომ უყურებდა. მხოლოდ იმაზე წუხდა, ძველებურად რომ არ ერჩოდა მკლავი. ათენა ლაერტესს გვერდით ამოუდგა და მოხუცს არნახული ძალა ჩაუდგა. ძალმიცემულმა ლაერტესმა ისე მოიქნია შუბი, რომ ერთ-ერთი ითაკელი მოწყვეტით დაენარცხა მიწას. მოხუცს ოდისევსი და ტელემაქოსიც მიჰყვნენ და ყველას მუსრს გაავლებდნენ, ათენას რომ არ ეყვირა:

- შეწყვიტეთ ბრძოლა, დაზავდით!

ქალღმერთის ხმის გაგონებაზე მეზრძოლებს ელდა ეცათ, იარაღს ხელი უშვეს და ქალაქისკენ იბრუნეს პირი. ოდისევსი დაედევნა. ვინ იცის, სასიძოების ჭირისუფლებს რა დღე დაადგებოდათ, ათენას ფეხებთან ზევსს გამაფრთხილებელი ცეცხლის გორგალი რომ არ მიეგორებინა. მაშინ ათენამ ოდისევსს ასე მიმართა:

- ოდისევს, შეწყვიტე ბრძოლა, თორემ ზევსი განანებს.

ოდისევსი დამორჩილდა და მოწინააღმდეგეებთან ზავი შეკრა.

ძველთაგანვე სჯეროდათ, რომ პომეროსის ნახსენები ყველა ქვეყანა რეალურად არსებობდა. ოდისევსის მოგზაურობის შესახებ სხვადასხვა თეორია და შესაბამისად უსაზღვრო რაოდენობის რუკაა შედგენილი. ამ რუკაზე გემებით აღნიშნულია ყველა ის სანაპირო, სადაც ოდისევს უნდა მიეღნია იმ 70 თეორიის მიხედვით, რომელიც 28 საუკუნის მანძილზე შეიქმნა

სხვა ბერძენი
გმირების გული

⑩ აგამემნონის მოკვლა

ტროას ომის დამთავრების შემდეგ აგამემნონს, მიკენის მეფეს ქალღმერთი ჰერა შეეწია და ზღვაზე საფრთხისაგან იხსნა. ბევრჯერ ჩახედა გმირმა სიკვდილს თვალებში, მაგრამ ბოლოს, რის ვაი-ვაგლახით, მაინც მიაღწია სამშობლოს. როგორც კი წინაპართა მიწას ფეხი დაადგა, გახარებული და თვალცრემლიანი აგამემნონი ემთხვია მას და დაბრუნებისთვის ღმერთებს მადლობა შესწირა, მაგრამ ნაადრევი აღმოჩნდა მიკენის მეფის სიხარული.

ვიდრე აგამემნონი ტროაში იბრძოდა, მისი ბიძაშვილი ეგისტოსი აგამემნონის ცოლის, კლიტემნესტრას ცდუნებას შეეცადა. მიკენის დედოფალი დიდხანს უძალიანდებოდა, მაგრამ ბოლოს ეგისტოსმა საწადელი მაინც აისრულა, კანონიერი მეფის საწოლი შებღალა და ტახტზე დაჯდა, ხელში აგამემნონის კვერთხი აიღო და აგამემნონის ტანსაცმლით შეიმოსა. თუმცა სინამდვილეში მიკენს მაინც კლიტემნესტრა მართავდა.

ეგისტოსმა და კლიტემნესტრამ მოილაპარაკეს, შინ დაბრუნებული აგამემნონი და მისი ხარჭა კასანდრა მოეკლათ. მიკენის დედოფალმა მეუღლეს წერილი მისწერა და სთხოვა, როცა ტროას ომი დამთავრდებოდა, იდას მთაზე ცეცხლი დაენთო. კლიტემნესტრამ კი ბრძანა, მთელ გზაზე არგოლისამდე: ლემნოსის კონ-

ცხზე, ათონის, მაკისტოსის, ევრიპოსის, მესაპიის, აზოპის, კითე-
რონის, ეგიპლანკტის, არაქნეს მწვერვალზე ცეცხლით ენიშნები-
ნათ აგამემნონის შინ დაბრუნების ამბავი.

არგოსის სასახლის სახურავზე აგამემნონის ერთგული მსა-
ხური დააყენეს. გუშავს გული ცუდს უთქვამდა, მაგრამ მაინც მთე-
ლი წელი კოშკის სახურავზე ძალღივით ოთხზე დაფორთხავდა და
არაქნეს მწვერვალს თვალს არ აცილებდა.

ერთხელ, გვიან ღამით მოდარაჯემ სანიშნე ცეცხლი შენიშნა
და კლიტემნესტრას გასაღვიძებლად გაიქცა. არგოსის დედოფალმა
მთელი ქალაქის ქალები ჟივილ-ხივილით აიყოლია და ღმერთებს
სამადლობელი მსხვერპლი შესწირა. კლიტემნესტრა ხალხის
მოსაჩვენებლად ხარობდა, გულში კი სხვას ფიქრობდა, უნდოდა,
ტროას ომი არასდროს დასრულებულიყო და აგამემნონიც შინ
არასდროს დაბრუნებულიყო.

დედოფალი ისე იქცეოდა, თითქოს ქმრის ჩამოსვლამ დიდად
გაახარა. მეფეს ღმერთების შესაფერი პატივით დახვდა, მეწამული
ხალიჩა დაუგო. აგამემნონი ერთი კი შეეყოყმანდა. იცოდა, მოკვდავი
კაცი უკვდავ ღმერთს არ უნდა გასტოლებოდა, მაგრამ მეუღლის
დაჟინებულ თხოვნაზე უარი ვერ თქვა. სანდლები გაიხადა და ხა-
ლიჩაზე ფეხი შედგა.

აგამემნონმა ბრძანა, ტროადან წამოყვანილი პრიამოსის ასუ-
ლი, კასანდრა დიდი პატივით მიეღოთ. იგი უკვე დიდი ხანია მიკენის
მბრძანებელს ცოლივით გვერდზე ჰყავდა და ახლაც თან ახლდა.
კლიტემნესტრა კასანდრას სასახლეში ეპატიჟებოდა, მაგრამ იგი
არა და არ მიჰყვებოდა, ეტლის კუთხეში მიყუჟულიყო და ექსტაზში
შესული ასე წინასწარმეტყველებდა:

- ვაიმე, ვაიმე, აპოლონ, აპოლონ! ქალი აბაზანაში მიუძღვება
მეუღლეს. ჰადესის ბადე გაშალეს. ზვარაკი დაკლეს. კაცი ეცემა.
მსხვერპლი იძირება. ქალი კლავს ვაჟკაცს. ხმალი მკერდს მილე-
წავს. სასიკვდილო ციებ-ცხელება მიჰყრობს. ამიერიდან ჰადესში
დავიდებ ბინას. ჩემმა აქ მომყვანმა არ იცის, ქალბატონი რა მახეს
უგებს. პირში შესციცინებს, გულში კი მზაკერული აზრი უტრი-
ალებს. თავს აჩვენებს, თითქოს ქმრის დაბრუნებამ გაახარა. ქალი

კლავს ვაჟკაცს. გინდ დაიჯერეთ, გინდ არა. მალე დაინახავთ, რომ გამართლდება ჩემი სიტყვები. მამის გულისთვის უცხოეთში გადახვეწილი შვილი დედაზე ხელს აღმართავს. არ გაიხარონ ჩემმა მკვლელებმა!

ასე წინასწარმეტყველებდა კასანდრა. ამასობაში აგემემნონმა აბაზანაში ინებივრა და გამოვიდა. კლიტემნესტრა შეეგება, თითქოსდა პირსახოცით ტანი უნდა შეემშრალეбинა, მაგრამ ამის ნაცვლად თავისი მოქსოვილი ბადე წამოაცვა. თევზივით ბადეში მოქცეულ აგემემნონს ეგისტოსი წამოეწია და მახვილი ორჯერ ჩასცა. დაჭრილ, სულთმობრძავ აგემემნონს კასანდრას კივილი შემოესმა. მომაკვდავმა წამოიწია, მახვილისთვის უნდოდა ხელი წაეელო, კლიტემნესტრას გასწორებოდა, მაგრამ ქალი ხელიდან დაუსხლტა. დაჭრილი აგემემნონი აბაზანაში ჩავარდა, კლიტემნესტრამ ქმარი ასო-ასო აკუწა. მაგრამ არც ეს იქმარა და იმავე ნაჯახით კასანდრასაც გაუსწორდა.

ასე რომ, ათწლიანი ომის შემდეგ შინ დაბრუნებული აგემემნონი საკუთარ სახლში ბაგაზე დაბმული ხარივით დაკლეს. სასახლეში აგემემნონის რაზმი და ეგისტოსის თანამზრახველები დაერივნენ ერთმანეს. გაშლილ სანადიმო სუფრასთან სიმღერის ნაცვლად დაჭრილების კენესა ისმოდა, სისხლის ტბა იდგა, იქვე კასანდრას თავი გორავდა. ეგისტოსმა კასანდრასა და აგემემნონის ტყუპებიც მოკლა. აგემემნონის მხოლოდ ერთმა ვაჟმა, ჰალისკოსმა გაქცევით უშველა თავს.

II ორესტესი და ელექტრა

აგემემნონსა და კლიტემნესტრას ერთი ძე და სამი ასული ჰყავდათ. ვაჟიშვილს ორესტესი ერქვა, ქალიშვილებს კი: ელექტრა (ან ლაოდიკე), იფიგენია (ან იფიანასა) და ქრისოთემისი. ორესტესს კლიტემნესტრას დედ-მამა, ტინდარეოსი და ლედა ზრდიდნენ. პატარა ბიჭი დედასა და იფიგენიას ავლისში ახლდა, სადაც ტროაზე სალაშქროდ გამზადებული ბერძენთა ჯარი იდგა. აგემემნონის სიკვდილის წინა დღეს ორესტესი მისმა გამზრდელმა, არსინოემ

გადააარჩინა, მაშინ ყმაწვილი ათი წლის იყო. ძიძამ ბავშვთა საძინებელში მის ნაცვლად თავისი შვილი დააწვინა.

ერთხანს ორესტესი მწყემსებთან იმალებოდა. შემდეგ მოხუცი აღმზრდელის თანხლებით სტროფიოსის კარზე მივიდა. ქალაქ კრისას მმართველი სტროფიოსი ატრევისის ერთგული მოკავშირე იყო. მას აგამემნონის და, ასტიოქეა ჰყავდა ცოლად. კრისაში ორესტესი დაუმეგობრდა სტროფიოსის ვაჟს, მასზე რამდენიმე წლით უმცროსს პილადესისს, რომელიც მას შემდეგ ორესტესს გვერდიდან არ მოსცილებია.

აგამემნონის დავაჟკაცებულმა ვაჟმა მოხუცი აღმზრდელი-საგან შეიტყო, რომ მამამისი მოკლეს, გვამი სასახლიდან ძაღლივით გადაადგეს და პატივიმოუგებლად დაფლეს, არც ზედაზე დაუღვარეს და არც მსხვერპლი შესწირეს. არც ეს აკმარეს, მიკენის მცხოვრებლებსაც აუკრძალეს ცხედართან მიახლოება. თურმე მთვრალი ეგისტოსი აგამემნონის საფლავზე ხტოდა, ქვებს ესროდა და ყვიროდა: “მოდი, ორესტეს და, თუ ბიჭი ხარ, დაიცავი ის, რაც შენ გეკუთვნის”.

აგამემნონის მოკვლის შემდეგ ეგისტოსს შურისძიების ეშინოდა. მკვლელებიც კი დაიქირავა, მაგრამ მაინც ვერ მოისვენა და მიკენის ახალი მბრძანებელი ორესტესის მკვლელს დიდ გასამრჯელოს შეჰპირდა.

ორესტესის და, ელექტრა თავის დეიდაშვილ სპარტელ კასტორზე (იგი სიკვდილის შემდეგ ნახევრადღმერთად იქცა) იყო დანიშნული. აგამემნონის ასულის ცოლად თხოვა ბევრ წარჩინებულს უნდოდა, მაგრამ ეგისტოსი არავის იკარებდა. ეშინოდა, ელექტრას ვაჟი არ გასჩენოდა და აგამემნონის მკვლელობისათვის შური არ ეძია. ეგისტოსმა იცოდა, რომ ელექტრას სძულდა მამობილი, აგამემნონის ასული ზიზღს არ მალავდა, ლანძღვა-გინებით იკლებდა.

ეგისტოსი არ დაინდობდა და მოკლავდა ელექტრას, მაგრამ კლიტემნესტრას არ უნდოდა, ქალიშვილის ცოდვაც დაედო და ქმარს მის სიკვდილს არ ანებებდა.

კლიტემნესტრა მხოლოდ იმას დასთანხმდა, რომ ელექტრა მიკენელი გლეხისთვის გაეყოლებინათ ცოლად. უბირ გლეხს ორესტესის ეშინოდა და ქალს არ ეკარებოდა, ქმრობას არ ჰკადრებდა. აგამემნონის ქალიშვილი სიდუხჭირეში ცხოვრობდა.

ეგისტოსი და კლიტემნესტრა ელექტრას ემუქრებოდნენ, თუ იგი თავის ბედს არ შეეგუებოდა, როგორც ქრისოთემისი და არ შეწყვეტდა “მრუშ-კვლელებად” მათ მოხსენიებას, შორს გადაასახლებდნენ, ან საპყრობილეში გამოამწყვდევენ.

ელექტრა არც თავის დას, ქრისოთემისს წყალობდა. მკვლელების მორჩილებას ვერ პატიობდა, მამის ხსოვნის ღალატად მიიჩნევდა. იგი არც შორსწასულ ორესტესს ასვენებდა, ხშირ-ხშირად ახსენებდა, რომ მოძალადეებზე შური უნდა ეძია.

ამასობაში კი ორესტესი უკვე მოწიფული ვაჟკაცი შეიქნა. დელფოს სამისნოს მიაშურა და იკითხა, მამის მკვლელებზე შური უნდა ეძია თუ არა. აპოლონის პასუხი ასეთი იყო: თუ ორესტესი დამანაშავეებს არ გაუსწორდებოდა, უღირსი კაცი შეიქმნებოდა, ვერც ერთი ტაძრის კარს ვერ შეაღებდა და კეთრითაც დაავადდებოდა. ეს სენი კი მთელ სხეულს გამოუჭამდა და თეთრ წყლულებს დაუტოვებდა.

ორესტესს დელფოში ურჩიეს, აგამემნონის საფლავზე ზედაშე დაედგარა, თავისი თმის კულული დაედო და მკვლელებს მარტო გასწორებოდა. ამასთანავე პითიამ გააფრთხილა, რომ ერინიები არ აპატიებდნენ დედის მკვლელობას და რქისგან გაკეთებული ისარი მისცა. ეს ისარი მაშინ უნდა გამოეყენებინა, როცა ერინიების დევნა გაუსაძლისი გახდებოდა. როცა ყველაფერს ისე შეასრულებდა, როგორც უთხრეს, ორესტესი დელფოში უნდა დაბრუნებულიყო; იქ მას აპოლონი დაიცავდა.

აგამემნონის ვაჟი ჩუმად დაბრუნდა მიკენში, უნდოდა, ეგისტოსი და საკუთარი დედა მოეკლა.

ერთხელ დილაადრიან ორესტესმა პილადესისთან ერთად აგამემნონის საფლავი მოინახულა, მოიჭრა თმის კულული და ზედ დადო. უეცრად საფლავისკენ მომავალი თმაგაშლილი, ძაძვებით

მოსილი მგლოვიარე ქალები დაინახა, დაიძალა და თვალთვალი დაუწყო. აინტერესებდა, რა მოხდებოდა.

თურმე წინა ღამეს კლიტემნესტრას კივილმა სასახლე შეძრა. დედოფალს ესიზმრა, თითქოს გველი შვა, ჩერებში გაახვია და საჭმელად ძუძუ მისცა. რძესთან ერთად გველმა სისხლიც გამოსწოვა. კლიტემნესტრამ სიზმრის ამხსნელებს მიმართა. ყველამ ერთი და იგივე უთხრა - მკვდარი მრისხანებს და მისი სული წყევლა-კრულვით დასტრიალებს თავს მკვლელების კერასო.

კლიტემნესტრამ აგამემნონის საფლავთან მსახური ქალები მსხვერპლის შესაწირად და გარდაცვლილის სულის მოსაღბობად გაგზავნა. მათ შორის ელექტრაც იყო. მაგრამ იგი თავისი ნებითა და თავისი სახელით სწირავდა მსხვერპლს, უღვრიდა ზედაშეს და აგამემნონის სულს შეწყალებას კი არა და შურისძიებას სთხოვდა. ელექტრა ღმერთებს ევედრებოდა, დაბრუნებულიყო ორესტესი და ურცხვ მკვლელებს გასწორებოდა.

აგამემნონის ასულმა საფლავზე ღია ფერის თმის კულული შენიშნა. გულმა უგრძნო, რომ ძმის უნდა ყოფილიყო. ჯერ ერთი, ფერით ძალიან ჰგავდა მისას და მეორეც, ასეთი მსხვერპლის შეწირვას სხვა ვერავინ გაბედავდა.

ელექტრამ საფლავთან ფეხის ნაკვალევიც (ორნატი) შენიშნა, თავისი ფეხი დაატოლა და იმედი გაუძლიერდა, რომ ორესტესი სადღაც ახლოს უნდა ყოფილიყო. აგამემნონის ვაჟი სამალავიდან გამოვიდა, ელექტრას წინ დაუდგა და შენი ძმა ვარო, უთხრა. ქალმა არ დაუჯერა. მაშინ ორესტესმა თმის კულული შეადარებინა. მერე დას მისივე ხელით მოქსოვილი თავისი სამოსიც უჩვენა. ელექტრა მხოლოდ მაშინ დარწმუნა, რომ მის წინ ნამდვილად ორესტესი იდგა, როცა შუბლზე ნაჭდევი შეამჩნია. ბავშვობაში ირემზე ნადირობისას მან შუბლი ქვას დაარტყა და ნაჭრილობევი დარჩა.

ელექტრა ძმას სიხარულით გადაეხვია. ორესტესი ზევსს შეეკვდრა, არ მოეშალა აგამემნონის ბუდე და მოწყალების თვალით გადმოეხედა მათთვის, მიკენის მეფე ხომ ყოველთვის ღიდ პატივს სცემდა მას და მსხვერპლსაც პატიოსნად სწირავდა.

ორესტესმა კლიტემნესტრას სიზმარი შეიტყო და განაცხადა, სასიკეთოდ ასრულდება ყველაფერი – სიზმარში გამოცხადებული გველი მე ვარ და დედასაც მე მოვკლავო. მერე ელექტრას შინ დაბრუნება და თავის ისე მოჩვენება ურჩია, თითქოსდა არაფერი ენახა ან გაეგონა. თვითონ კი ასე გადაწყვიტა: პილადესისთან ერთად სასახლეს მიაღებოდა და თავშესაფარს ითხოვდა; იტყოდა, რომ ფოკისიდან მოდიოდნენ. თუ სასახლის ბინადარნი სტუმართმოყვარეობის წესს დაარღვევდნენ და სტუმრებს შინ არ შეიპატიუებდნენ, ქალაქის მცხოვრებლები დაძრაბავდნენ, თუ შეუშვებდნენ და, მაშინ ორესტესს ვერაფერი დააკავებდა და მამის მკვლელებზე შურს იძიებდა.

აგამემნონის ვაჟი სასახლისაკენ გაემართა, დააკაკუნა, პატრონი იკითხა. კლიტემნესტრა გამოეგება, მოსვენება, ცხელი აბაზანა, რბილი საწოლი შესთავაზა. კლიტემნესტრამ ვერ იცნო შვილი და ისიც პირდაპირ საქმეზე გადავიდა. დედას ასე მიმართა:

– ფოკისიდან მომავალს ერთი კაცი შემხვდა. ერთმანეთს გამოველაპარაკეთ. როცა გაიგო, არგოსში მოვდიოდი, ორესტესის მშობლებთან სამწუხარო ამბავი დამაბარა – თქვენი შვილი გარდაიცვალა და მისი ფერფლი სპილენძის ურნაშია შენახულიო; ჰკითხო მშობლებს, სამშობლოში სურთ მისი ნეშტის გადმოსვენება თუ უცხოეთში სამუდამოდ დატოვებაო.

კლიტემნესტრამ შეიცხადა, ვაი-უში ატეხა, სიტყვებით წუხილი გამოთქვა, თვალებმა კი სიხარული ვერ დამალა. დედოფალმა ორესტესის ძიძა კილისა ეგისტოსთან სასწრაფოდ გაგზავნა, რომ მისთვის სასიამოვნო ამბავი ეუწყებინა და თან შუბოსანთა რაზმით ეხმო. ძიძამ კი თავისი გაზრდილი დანახვისთანავე იცნო და ამიტომ დანაბარები ზუსტად არ გადასცა.

ეგისტოსი ტაძრიდან სასწრაფოდ მარტო გამოემართა, გაზარებული მოადგა სასახლეს, მიკენის მმართველს გული არ უთმენდა, გაგონილის სიმართლეში დარწმუნებულიყო.

სასახლეში პილადესისმა სპილენძის ურნა შემოიტანა. კლიტემნესტრას უთხრა, ორესტესის ფერფლიაო. ეგისტოსს ეჭვი

საბოლოოდ გაუქარწყლდა, ორესტესის სიკვდილში ეჭვი აღარ შეჰპარვია.

აგამემნონის ძემ კი ამასობაში ხმალი იშიშვლა და თვალის ერთ დახამხამებაში ეგისტოსი მოკლა. ხმაურზე კლიტემნესტრა შემოვარდა, ორესტესმა ხმალი მასაც მოუღერა. დედამ დანდობა სთხოვა, მიუშვირა მკერდი, რომელსაც აწოვებდა და გული აუჩუყა. ორესტესი შეყოყმანდა, გაუჭირდა დედის მოკვლა. პილადესისმა აპოლონისათვის მიცემული ფიცი შეახსენა და შურისძიების აღსრულება მოსთხოვა.

ორესტესმა დედა ეგისტოსს ზედ დააკლა; მერე სამზეოზე გამოატანინა ბადე, რომელსაც აგამემნონის სისხლის კვალი ეტყობოდა და დედის მკვლელობისათვის თავის მართლებას მოჰყვა. ეგისტოსის სიკვდილი კი სულაც არ ანადვლებდა.

ორესტესმა ეგისტოსისა და კლიტემნესტრას ქალიშვილ ელენესაც მოუსწრაფა სიცოცხლე. პილადესისმა კი მეფე-დედოფლის დასახმარებლად მოსული ნავპლიოსის ვაჟიშვილების თავდასხმა მოიგერია.

12 ღვთაებრივი სამართალი

მიკენელები ორესტესს არ ადანაშაულებდნენ, პირიქით, თანაუგრძნობდნენ კიდევ. მათ კლიტემნესტრასა და ეგისტოსის გვამები ქალაქში არ გააჩერეს და მის შემოგარენში დაკრძალეს. იმავე საღამოს ორესტესი და პილადესისი კლიტემნესტრას ცხედარს ყარაულობდნენ, რომ არვის გაეძარცვა. უეცრად მათ გველისთებიანი, ძაღლისთავიანი, ღამურასფრთებიანი ერინიები შემოეჯარნენ, გავეშებული დაესხნენ თავს და თან გველებისაგან დაწნული მათრახები გადაუჭირეს, ურტყეს და ურტყეს.

ორესტესი მათ თავიდან ვერ იცილებდა, ვერ უმკლავდებოდა, აპოლონის მშვილდიც კი ვერ შეელოდა. ერინიების შემოტევისაგან დაუძლურებული მოცულილივით დაეცა და მოსასახმში გახვეული ექესი დღის განმავლობაში უგონოდ ეგდო, არც საჭმელი ახსოვდა

და არც სასმელი, სიზმარში მხოლოდ დედის დასისხლიანებულ სახეს ხედავდა.

მატყელით ჩაგრავნილი დაფნის გვირგვინით თავშემკულმა ორესტესმა გამოღვიძებისთანავე დელფოს მიაშურა. ერიინები ისევ სდევნიდნენ, თავს არ ანებებდნენ. აპოლონის ქურუმი პითია მის-
მა დანახვამ შეზარა - ხელგაწვდილი დედის მკვლეელი მიწაზე ეგდო; ხელში ხმალი და ბაფთებით შეკრული ზეთისხილის რტოები ეჭირა; ხელებიდან სისხლი წურწურით სდიოდა, გვერდით კი ერიინები ტაძრის სავარძლებში ისხდნენ, თვლემდნენ და ისე ხვრინავდნენ, რომ კაცი ვერ მიეკარებოდა, თვალებიდანაც სისხლიანი ცრემლები სდიოდათ.

აპოლონი ორესტესის გვერდში ედგა და ამხნევებდა, ვაჟკაცურად გადაეტანა ტანჯვა. ღმერთმა აგამემნონის ძე ჰერმესსაც შეავედრა და მისი მფარველობა სთხოვა.

ერიინებს ვიდრე ეძინათ, ჰერმესმა ორესტესს გზა უჩვენა და ისიც გაეცა შურისმაძიებელ ქალღმერთებს. მაგრამ კლიტემნესტრას სულმა ერიინები გააღვიძა, შეარცხვინა და ორესტესს დაადევნა.

აპოლონიც მიდგა და სისხლის სუნით აქოთებული ერიინები ტაძრიდან გარეკა, თან განადგურებითაც დაემუქრა. ბოროტი ქალღმერთები აპოლონს არ შეუშინდნენ, პირიქით, დედის მკვლელის მფარველობაში დაადანაშაულეს.

აპოლონის რჩევით, ორესტესს ქალაქი ერთი წლით უნდა დაეტოვებინა. ამ ხნის განმავლობაში ერიინების გადამკიდეს ბევრი ქვეყნის ნახვა მოუხდა. სად არ იხეტიალა, რას არ მიაღვა, მაგრამ ერიინებს ვერა და ვერ დაუსხლტა ხელიდან. ბევრჯერ განიწმინდა ღორის სისხლითა და გამდინარე წყლით, მაგრამ ერიინები მხოლოდ ცოტა ხნით თუ დაეხსნებოდნენ. ბოროტი ქალღმერთები დევნიდნენ, თავს არ ანებებდნენ.

ერთი წლის შემდეგ კი ორესტესი ათენს გაემგზავრა. ქალაქს მისი ნათესავი პანდიონი მართავდა. ათენში ჩასვლისთანავე აკროპოლისზე ათენას ტაძარს მიაშურა, დაჯდა და ათენას გამოსახულებას მოეხვია, შეწყალება, ცოდვის ახსნა სთხოვა. მალე ტაძარს

სირბილით გულამოვარდნილი ერინიებიც მოაწყდნენ. როცა ორესტესი ისტმოსზე გადმოდიოდა, შურისმაძიებელმა ქალღმერთებმა მას თვალი ველარ ჰკიდეს, შეშფოთდნენ, სისხლიან კვალს გაყენენ, რომ მკვლელისთვის სიკვდილის წილ სიკვდილი მიეზღოთ.

თუ ადრე ორესტესს არავინ წყალობდა, ღმერთების რისხვის ეშინოდათ, ახლა ზოგიერთები გათამამდნენ და თავისთან მიიპატიჟეს, ცალკე სუფრასთან დასვეს და ცალკე სასმისით ღვინოც შესთავაზეს.

ათენში ერინიებმა ორესტესი დედის მკვლელობაში დაადანაშაულეს და სამართალი მოიძიეს. ერინიებს მხარი აუბა ტინდარეოსმაც და თავის შვილიშვილ ერეკონესთან ერთად მისი დასჯა მოითხოვა.

ქალღმერთმა ათენამ დედისმკვლელის თხოვნა შეისმინა და სკამანდროსიდან ათენისაკენ გაეშურა. დეკეულის სისხლით ცოდვებისაგან განწმენდილმა ორესტესმა თავის უბედურებაზე შესჩივლა. სისხლი ჩამოიბანა და მხოლოდ ამის შემდეგ გაბედა მის კერპს შეხებოდა და ეთქვა, რომ აგამემნონის შვილია. იმ გმირის, რომელიც ომს გადაურჩა და შინდაბრუნებული ცოლმა მოკლა. ორესტესს არც ეს დაუმაღავეს, რომ აპოლონის შეწევნით იძია შური და დედა სიცოცხლეს გამოასალმა. ახლა კი ის ათენას გასამართლებას შესთხოვდა.

ქალღმერთმა ქალაქის უხუცესებს ფიცი დაადებინა და სამართლისა და სათნოების დამცველად არეოპაგოსი მოიწვია. სამსჯავროზე აპოლონი დამცველად გამოვიდა, უფროსი ერინია კი - ბრალმდებლად.

აპოლონმა კლიტემნესტრა ქმრის მკვლელობაში დაადანაშაულა. დაიყინა, დედობა მამობასთან რა მოსატანიაო, ქალი მხოლოდ მამრის თესლის გამღვივებელია და მეტი არაფერიო; ორესტესი მართალია, მხოლოდ მამას შეიძლება მშობელი ეწოდოსო.

ხმები თანაბრად გაიყო. ათენამ მამის მხარე დაიჭირა და დედის მკვლელი ორესტესი გაამართლეს. გახარებული აგამემნონის ძე არგოლისში დაბრუნდა. ორესტესმა ათენას ქალაქს არგოსელთა სამარადჟამო ერთგულება შეჰფიცა.

ერინიები განრისხდნენ, არეოპაგოსის გადაწყვეტილება ადა-
თის გაქელვად და ძველი კანონების შეურაცხყოფად მიიჩნიეს.
ისინი ქალაქს უბედურებებით დაემუქრნენ: მიწას სისხლის წვეთს
დავანთხევთ, მოსავალს დავლუპავთ, მიწას უნაყოფოს გავხდით,
ათენელებს კი უშვილოდ გადავაგებთო.

ათენამ ერინიების რისხვა დააცხრო, ათენის მღვიმეში მყუდრო
სავანე შესთავაზა. აღუთქვა, რომ მომლოცველები არ დაეღუოდათ,
ყველა ოჯახი მიაგებდა პატივს, ქორწინებისა და ბავშვის დაბადე-
ბის დღეს პირველ ნაყოფს შესწირავდნენ, ზედაშეს დაუღვრიდნენ,
მიწისქვეშა ღმერთებისადმი მიძღვნილ სამსხვერპლოებს ჩაა-
ბარებდნენ და ერეხთიონის ტაძარში აღვილს დაუმკვიდრებდნენ.
ერინიებს კი მიწის ნაყოფი და ბავშვები უნდა ემრავლებინათ,
სიკეთე ეთესათ, ბოროტებას წინ აღდგომოდნენ, გემებისათვის
ზურგქარი დაედევნებინათ და ათენის გამარჯვებისთვის ეზრუნათ.

ბოროტი ერინიები ამიერიდან სიკეთის, შვილებისა და ქორ-
წინების მფარველ სათნო ქალღმერთებად - ევმენიდებად ("კეთი-
ლადგანწყობილებად") გადაიქცნენ. ევმენიდები ათენას გამოეთ-
ხოვენ და წითლებში გამოწყობილი ჩირაღდნებიანი ყმაწვილებისა
და ქალების თანხლებით, წინ ათენას უძველესი გამოსახულებით,
არეოპაგოსის სამხრეთ-აღმოსავლეთით მდებარე მღვიმისაკენ გაე-
მართნენ. ეს მღვიმე ამის შემდეგ ყველა მთხოვნელის თავშესაფარი
გახდა.

ერიგონემ თავი ჩამოიხრჩო. გამართლებულმა ორესტესმა მად-
ლობის ნიშნად ათენას პატივსაცემად საკურთხეველი აღმართა.

ათენას შეთავაზება მხოლოდ სამმა ერინიამ მიიღო, დანარჩე-
ნებმა კი ორესტესის დევნა განაგრძეს.

❷ შეხვედრა იფიგენიასთან

ზოგიერთმა ერინიამ, როგორც უკვე ვთქვით, არ დაუჯერა ათენას
და ისევ ორესტესს დაედევნა. სასოწარკვეთილი დევნილი დელფოს
გაემართა, იატაკზე გაწვა და აპოლონს მიმართა:

– თუ არ მიშველი, თავს მოვიკლავ, მეტის ატანა აღარ შემიძლია.

აპოლონის ქურუმმა პითიამ უბრძანა:

– ბოსფორისაკენ გაცურე, ეექსინის პონტო ჩრდილოეთიდან სამხრეთისაკენ გადასერე, ტავრისულ ხერსონესში ტაძრიდან არტემისის უძველესი ქანდაკება მოიტაცე და ათენში ჩაიტანე. მხოლოდ ასე დასრულდება შენი ტანჯვა.

ტავრისელების მეფე იმ დროს დიონისესა და არიადნეს ვაჟიშვილი და პიპსიპილეს მამა, ფეხმარდი თოასი იყო. ერთხელ ოსირისმა ხარები (ბერძნულად ხარს “ტავროსი” ჰქვია) შეაბა, სკვითების ჩამომავალი ამ ხალხის მიწა მოხნა და ამიტომაც უწოდეს ამ ხალხს ტავრისელები. ისინი ძარცვა-გლეჯით ირჩენდნენ თავს და სისხლიან რიტუალებს ასრულებდნენ: თუ რომელიმე ტავრისელს ხელში ტყვე ჩაუვარდებოდა, თავს ჭრიდა, შინ მიჰქონდა, კვამლსადენზე წამოაცვამდა, რომ მოკლულს მისი სახლეულისთვის მფარველობა გაეწია; ზღვაზე განსაცდელში მოხვედრილ ან ქარიშხლისაგან მათ ნაპირს თავშეფარებულ ხალხს კი არტემის ტავრისელს სწირავდა.

ტავრისელები ჯერ რიტუალს ჩაატარებდნენ, მერე ტყვეს ხელკეტით მოკლავდნენ, მოკვეთილ თავს პალოს ჩამოაცვამდნენ, ტანს კი ან დამარხავდნენ, ან ზღვაში იმ კლდიდან გადააგდებდნენ, რომელზედაც არტემისის ტაძარი იდგა. თუ ტყვე სამეფო გვარისა იყო, მას ქალღმერთის ქალწული ქურუმი კლავდა და გვამს ტაძრის ტერიტორიაზე ჰადესიდან ამოსულ წმინდა ცეცხლში აგდებდა.

არტემისის უძველესი ქანდაკება, რომლის მოტაცება ორესტესს პითიამ უბრძანა, ციდან ჩამოვარდა. ტაძარი, რომელშიც იგი იდგა, მძლავრ კოლონებს ეყრდნობოდა და ორმოცსაფეხურიანი კიბე მიუყვებოდა, თეთრ მარმარილოს საკურთხეველზე კი სისხლი არასდროს შრებოდა.

იფიგენია, როგორც ცნობილია (იხ. ჩვენი სერიის წიგნი “ტროას ომი”, თავი “როგორ დაიწყო ლაშქრობა”), ავლისში მსხვერპლად უნდა შეეწირათ. მაგრამ ქალღმერთმა არტემისმა იგი სიკვდილისაგან იხსნა, ტავრისის ხერსონესში გადაიყვანა და იქ

თავისი ტაძრის ქურუმი გახდა. მხოლოდ იფიგენიას შეეძლო ქალღმერთის წმინდა ქანდაკებასთან მიკარება.

ტავრისელები მას არტემისს, ჰეკატეს ან ორსილოქეას ეძახდნენ. ორესტესმა და პილადესმა არაფერი იცოდნენ იფიგენიას გადარჩენის შესახებ. მათ ეგონათ, რომ ის ავლისში მსხვერპლად შესწირეს.

ორესტესი და პილადესი ორმოცდაათნიჩბიანი ზომალდით ტავრისელების მხარისაკენ გაემართნენ. ნაპირთან ღუზა ჩაუშვეს, ზომალდი მეხოფეებს ჩააბარეს, თვითონ კი იქვე მღვიმეში დაიმალნენ. ისინი დაღამებას ელოდებოდნენ, რომ ტაძარში შეუმჩნევლად შეპარულიყვნენ, მაგრამ მწყემსებმა დაინახეს; იფიქრეს, დიოსკურები ან რომელიმე უკვდავი ღმერთები არიანო, მიწაზე დაემხნენ და თაყვანი სცეს.

სწორედ ამ დროს ორესტესმა კვლავ დაკარგა გონი, დაიწყო ხარივით ბლავილი და ძალღივით ყეფა. იქვე მობალახე ხარების ჯოგი ერინიებად მოეჩვენა, ხმლით ხელში მღვიმიდან გამოვარდა და დაერია. მწყემსები მეგობრებს იოლად გაუმკლავდნენ, გაკოჭეს და თოასის ბრძანებით მიიყვანეს ტაძარში, სადაც არტემისისთვის მსხვერპლად უნდა შეეწირათ.

წინასწარი რიტუალის შესრულებისას ორესტესმა მოახერხა იფიგენიასთან ბერძნულად დალაპარაკება. და-ძმამ ერთმანეთი იცნო.

იფიგენიამ ძმის ჩამოსვლის მიზეზი როგორც კი გაიგო, დიდხანს არ უყოყმანია, ხის კერპი მყისვე ძირს ჩაუშვა, რომ ორესტესს წაეღო. ამ დროს მოულოდნელად თოასი გამოჩნდა. მეფემ იკითხა, მსხვერპლშეწირვას რატომ აყოვნებთო. იფიგენია არ დაიბნა, მიუგო:

- ქანდაკებას ვამშვიდებ. კერპმა თვალი მოარიდა შენს გამოგზავნილ მსხვერპლს. ერთი დედის მკვლელი აღმოჩნდა, მეორე კი - ამ საქმის ხელმშემწყობი. ამიტომ მსხვერპლშეწირვისათვის არც ერთი გამოდგება და არც მეორე. ორივე ყმაწვილი და ქანდაკება, რომელიც უღირსებმა თავისი თანდასწრებით შეურაცხყვეს, განსაბანად ზღვაში ჩაუშვი, ქალღმერთს მსხვერპლად ჩირაღდნების

კიკლნების ქვეყანაში მოხვედრილმა ოდისეესმა და მისმა თანამგზავრებმა არაყის ღვინდეს, მხოლოდ აპოლონის ქერუმში მარონი შეიწყალეს. მადლიერების ნიშნად ქერუმში ტკბილი ღვინით სავსე ტაგის სიაყაზობს ოდისეესს. ამ ღვთიური ხასხელით ოდისეესი მოკვდიანებით დაათრობს კიკლასს და აძეკარად შეძლებს მის დაბრძალებას. ქალის ორი ფიგურა, პერსონიფიკირებული ოპორა (მოსავალი) და ამბელისია (ვენახა), სიცილიური კრატერი. ძვ. წ. IV ს-ის შუა წლები, ლიპარი. ეოლიური არქეოლოგიური მუზეუმი

ტროას აღების შემდეგ ოდისეესი ღიბზანს დახეტიალობს ზღვის კიდებზე, სხედასხვა მხარეს მოინახულებს, მაგრამ სამშობლოში დაბრუნების სურვილი სულ უფრო და უფრო უძლიერდება. მაშინაც კი, როცა მშვენიერ კალიფსოსთან კუნძულ ოგიგიაზე ცხოვრობს და ქაღლმერთი უკვდავებასა და ბედნიერებას ჰპირდება, იგი ზშირად მიდის ზღვის ნაპირთან და თავის სამშობლოდან ამოსულ კეამოს აყოლებს თვალს. მუზარადის ნაწილი. ძვ. წ. 425-400 წ. ბერლინი. სახელმწიფო მუზეუმი

გოლიათი პოლიფემოსი ვერაფერს აწყობს გონიერ და გამბედავ ოდი-სევსთან. აქ პოლიფემოსს ცალ-ხელში ღვინით სავსე თასი უჭი-რავს, მეორეთი კი ცდილობს თვალ-ში ჩარჭობილი კეტი ამოიძროს და თან ტკივილისაგან საზარლად ღრიალებს. პროტოატიკური კრა-ტერი. დაახლ. ძვ. წ. 670 წ. ელგე-სინი. არქეოლოგიური მუზეუმი.

მარცხნივ ოდისეოსი და მისი თანმხლები თავს უწყვეტებენ კელს. რომლითაც შემდეგ სურათში (მარჯვნივ) აბრმავებენ ზეიარას ჩრდილში არხეინად წამო-გორებულ კიკლოპს. შეფეფურული ოინოქოე. დაახლ. ძვ. წ. 500 წ. პარიზი. ლუვრი.

ოღისევი და მისი თანამგზავრები ზეთისხილის კეჭით კიკლოპს ერთადერთ თვალს უთხრიან. იმედროულად სთავაზობენ ღვინოს, რომ დაათრონ, კიდრე ის ბოლომდე შეჭამს მათ თანამგზავრს (კიკლოპს ხელში ოღისევისი ერთ-ერთი თანამგზავრის დარჩენილი ფეხები უჭირავს). ლაკონიკური კილიქი. დაახლ. ძვ. წ. 550 წ. პარიზი. ნაციონალური ბიბლიოთეკა

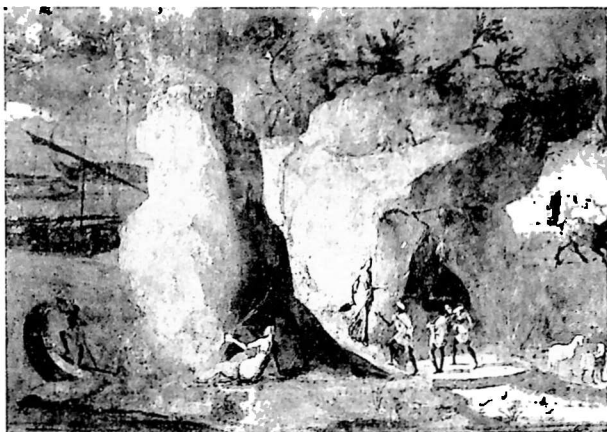
ნახევრად წამოწოლილი პოლიფემოსი თავისი გამოქვაბულის შესასვლელში თავზე ხელს უსვამს საძოვარზე გამოშვებულ ვერძს და აზრადაც არ მოსდის, რომ ოღისევი მას ქვეშიდან ამოკერია. შეფუთვრული ოინოქოე. ძვ. წ. 500-475 წ. ათენი. ნაციონალური არქეოლოგიური მუზეუმი.

ვერძის მუცელზე ამოკრული ოდისეესი თავს აღწევს კიკლოპის გამოქვაბულს. შავეფიგურული კრატერი. დაახლ. ძვ. წ. 500 წ. კარლსრუე. ბადენის სამხარეო მუზეუმი.

ოდისეესის ერთ-ერთი
თანამგზავრი ხსნის ეოლოსის
გამოტანებულ გუდას,
რომლიდანაც რომელიღაც
ქარის ღმერთქალის თავი
ზტება და საზარელ სისინს
იწყებს. ეტრუსკული ბეჭდის
ტვიფრი. ძვ. წ. V ს-ის მეორე
ნახევარი. პარიზი.
ნაციონალური ბიბლიოთეკა.

ლესტრიგონთა მბრძანებლის ანტიფანესის გოლიათი ასული
ოდისეის წარვ ზაენილებს წყაროსთან ხედება. კედლის
მხატვრობა. ძვ. წ. 50-40 წწ. რომი. ვატიკანის მუზეუმი.

შეტაკება ელინებსა და ლესტრიგონებს შორის. ლესტრიგონები
ქეებს უშენენ ბერძენთა გემებს. კედლის მხატვრობა.
ძვ. წ. 50-40 წწ. რომი. ვატიკანის მუზეუმი

კირკე ოდისეისთვის ჯადო
სასმელს ამზადებს. ოდისეის
ერთი საზეცელილი თანაშე ზაერი
მღელვარებით შესცქერის
კირკეს და ბოლთას სცემს.
შაფიგურული ლეკითოსი.
ძვ. წ. 490-480. ათენი.
ნაციონალური არქეოლოგიური
მუზეუმი.

ოდისეისი კირკეს კუნძულზე თავგადასავლის პაროდია. კირკე უახლოვდება
ოდისეისს, რომელსაც ხელთ მახვილი უყვრია, მაგრამ შეშინებული გმირი
მანძიკ უკან იხევს. ბეოტიური სკიფოსი. ძვ. წ. IV ს. ოქსფორდი. ეშმოლის
მუზეუმი.

ოღისევისი პადესის კარიბჭესთან ზის. უკან პერმესი უღვას. ოღისევისა სამხს-
ვერპლო ცხერები ისე დაკლა, რომ სისხლი ორმოში ჩაღვრილიყო. მიცვალე-
ბულთა სულეების მოსაგერიებლად ხელში მახვილი უჭირაეს და ლელქაშე-
ბიდან ამოსულ ელპენორს უცქერს. პერმესი (მიცვალებულთა სულეების გადა-
მცენი) რომ არა, სცენა ზუსტად პომპროსისეული იქნებოდა. წითელფეივურუ-
ლი პელიკე დაახლ. 440 წ. ბოსტონი. სახვითი ხელოვნების მუზეუმი.

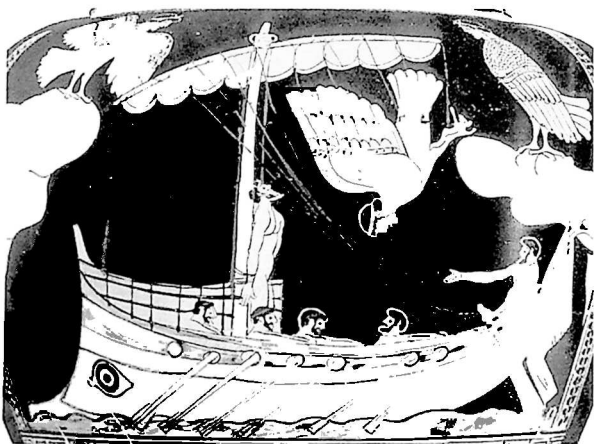

ოღისევისი შეწირული
ცხერების სიხლმა პა-
დესიდან უამრავი სუ-
ლი მოიზიდა. იგი აჩ-
რდილებს მახვილით
იგერიებდა, ვიდრე პირ-
ველად სისხლს მისანი

ტირესიასი შესვამდა. ოღისევისი ორ თანამგ ზავრს შორის ზის და ყურადღებით
შესცქერის ბრმა მისნის თავს (მარცხნივ ქვემოთ) რომელიც მას ბედს უწინას-
წარმეტყველებს და რჩევებს აძლევს. კრატერი. ძვ. წ. 400-390 წ. პარიზი.
ნაციონალური ბიბლიოთეკა.

სკილაი ოდიშევის ეოთ-
ერთ თანამგ ზავრს თმებში
ნააელო ხელი. მსხვერპლი
ცდილობს ხელიდან
დაუსხლტეს ურჩხულს.
ბრინჯაოს დასაკეცი
სარკე. ძვ. წ. IV ს-ის
ბოლო. პერლინი.
სახელმწიფო მუზეუმი.

სირენებმა ტკბილი პანგებით გზა-კვალი ვერ აუბნიეს ოდიშევის და
იმედგაცრუებულები თავის მოსაკლავად ზღვაში გადაეშენეს. ერთ-ერთის
თვალი დაუხუჭავს და უკვე თავეკვე ეშვება, კლდის ქიმზე მდგომი მეორე
სირენა (მარტხინე) ფრთებს შლის, რომ მას მიჰყვეს. წითელფევიკურული
სტამნოსი. დაახლ. ძვ. წ. 475 წ. ლონდონი. ბრიტანეთის მუზეუმი.

ოღისეხის გემი
 გაშლილი აფრით
 უახლოვდება
 სირენების
 კუნძულს.
 შაფიგურული
 ოინოქოე.
 ძე. წ. V ს-ის
 პირველი
 მეოთხედი.
 სტოკჰოლმი.
 თრონჰოლსტის
 კოლექცია.

(ზემოთა სურათის ფრაგმენტი) გმირი მოკადრებული უს-
 მენს ავლოსისა და სირენების დამატყვევებელ ხმას. შაფი-
 გურული ოინოქოე. ძე. წ. V ს-ის პირველი მეოთხედი. სტოკ-
 ჰოლმი. თრონჰოლსტის კოლექცია.

ლეღვის ხეს ჩაჭიდებული ოდისეესი დიდხანს ელოდა გემის ნაბუსრევს, რომ აფოფხებულიყო და თავი გადაერჩინა. აქ ის, პომეროსის პოემისაგან განსხვავებით, ზღვის კუს ბაკანზეა ამბერალი. შაფეიგურული სკიფოსი. ძვ. წ. V ს-ის დასაწყისი. პალერმო. ნაციონალური არქეოლოგიური მუზეუმი.

მიიჩნევენ, რომ ფერადოვანი ძეირფასი ტანსაცმლით შემოსილი ეს ქალი, რომელიც ჰერმესთან საუბრობს, ნიშნავს კალიფსო უნდა იყოს. მცენარეული ფონი თითქოს აცოცხლებს კუნძულ ოგიგიის მშვენიერებას. „მილონური“ ამფორა. დაახლ. ძვ. წ. 600 წ. ათენი. ნაციონალური არქეოლოგიური მუზეუმი.

ტელეფონი მოწიწებით ღვას ნესტორის წახ. მარჯვენა ხელში უკიბრავს მუხარადი, მარცხენაში კი შუბი და ფარა თავსაბურავიანი მოხუცი მეკუჯლოს კერძნობა, მის უკან მღვდელ გოგონას ხელში უკიბრავს უცხოელისთვის მისარსოვნი კალათა. გრატიკრი დაახლ. ძვ. წ. IV ს-ის შუა წლები. ბერლინი. სახელმწიფო მუზეუმი.

შიშველი ოდისეკსი
ცდილობს ფოთლებით
დაიფაროს სარცხენელი
ათენა სელს უწყობს.
შეხედეს ნავსიკაეს.
ნავსიკაეს ორი
თანძხლები ემაწილი
ქალი შემინებული
გარბის, ერთი კი
რეცხვას აგრძელებს.
ათენასაგან
შეგულიანებული მეფის
ასული ჩაფიქრებული
ღვას და ფეხს არ
იღვლის.
წითელფიგურული
ზარდახშის თავსახური.
ძვ. წ. 450-425 წწ. ბოსტონი.
სახეითი ხელოვნების მუზეუმი.

(ერთი ამჟღირის ორი
ნახატი) ათენა
თანავრძნობით
აღსავსე თვალეებით
უცქერის ოდიხეებს.
ის კი ხელში
ტოტით უახლოვდება
ფეაკ ქალიშვილებს.
როსლებიც რეცხავენ.

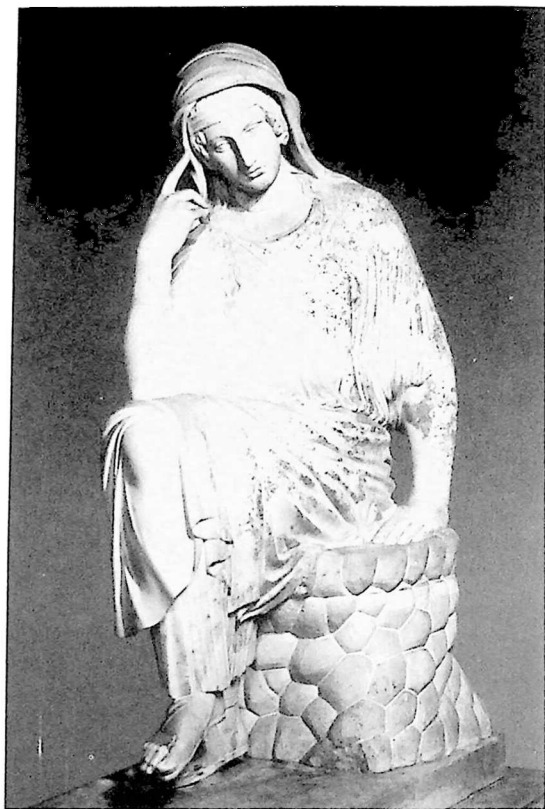
პირველი დგას ნავსიკაე. მეორე (მარჯვნივ. ზემოთა სურათზე მხოლოდ ფეაკი
ნანს) გარბის. რომ სხვებს შიშველი უცხოელის გამოჩენის ამბავი შეატყობინოს.
წითლფეგიურული ამჟღირა. ძვ. წ. 450-440 წწ. მიუნხენი. ანტიკურობის
სახელმწიფო კოლექცია.

აღიწიოს და არაჲ ეკებჲან ღდისკეს. მთი სეკელბრთეი განსაგდელი
 აცეათ. მგერამ ხახეს ხილაი უფარათ. არერეს ეს ხილეჲ „ხიქელეს“ ნიშ-
 ნავს). როგორც მოძროსი გემკნობს, განსაკუთრებულ პატივს სცემდნენ ფეოდა-
 ლის ქვეყანაში. აქ კი დედოფლის კომიკური ელფერი დაქტრავს უფრო დიდია.
 კიდრე აქვე გამოხატული არა მამაკაცი. წარმოსადგეი დედოფელი პირველი
 ესაღმება უცხოის კრატერი. ძე. წ. IV ს-ის მეხამე მუთისედი. პარიზი. ლუერო.

საქსოვი დაზვასთან
 თაჲი დაუხრია და
 სეუდიანი გამო-
 მუტყველებით ზიის
 დამწუხრებული
 ჟენელოჲ. მის წინ
 ორ შუბზე დაყრდნო-
 ბილი ახოვანი
 ტელემაქოსი დვას
 და შეფიქრიანებული
 უერებს დვას.
 წითელფიგურული
 სკიფოსი. დაახლ.
 ძე. წ. 440 წ. ქიოსი.
 ნაციონალური
 მუზეუმი.

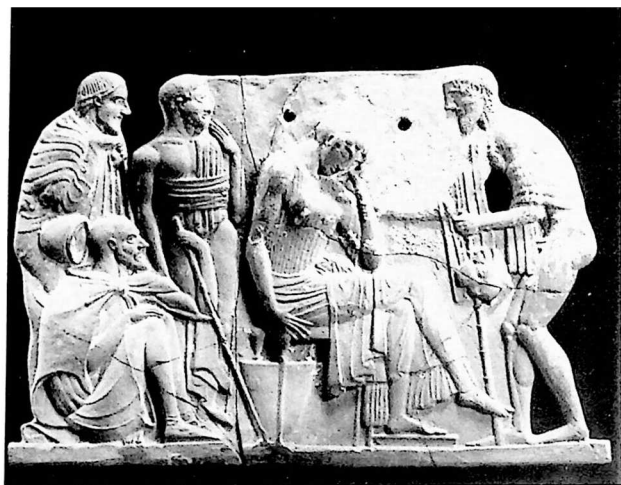
ჩაფიქრებული. კეთილშობილური იერის მეგდომარე ქალი. როგორც ვარაუდობენ, პენელოპე უნდა იყოს. მარმარილოს ქანდაკება. ძვ. წ. 460 წ-ის ბერძნული ქანდაკების რომაული კოპიო. რომი. ვატიკანის მუზეუმი.

მშენიერი პენელოპე ზის სახალისი ერო-ერო დარბაზში და სახიძოებისაგან
ძღუენს: ზარდახშას, ქხოიელს, ფიაღას და სარკეს იღებს წითელფეფურული
კრატერი, ძ.წ. 475-450 წწ. სირაკუზა, ნაცონალური არქეოლოგიური მუზეუმი.

ძამაკაცი, რომელიც ათენას
ეხაუბრება, იდისევსი უნდა
იყოს. ქალღმერთი
მისთვის წვეული კეთილ-
განწყობით შეჰყურებს
ვმირს. წითელფეფურული
პელიკე, ძ. წ. 450-430
წწ. პერლინი, სახელმ-
წიფო მუზეუმი.

ოდისეესი მოკრძალებით ჰკიდებს ხელს პენელოპეს, რომელიც ისეა
თავის მწუხარებაში ჩაფლული, რომ ვერც კი ამჩნევს მას. მის უკან
დგანან ტელემაქოსი და მოხუცი ლაერტესი. ზის ევმაიოსი, ღორების
მწყემსი. „მილოსური“ ბარელიეფი. დაახლ. ძვ. წ. 460-450 წწ. ნიუ
იორკი. მეტროპოლიტენ მუზეუმი.

ევრიკლეა, ოდისეესის
ერთგული გადია
დამწუხრებულ პენელოპეს
თანაუგრძნობს. თიხის
ფირფიტა. ავეუსტუსის
ეპოქა. რომი.
ნაციონალური მუზეუმი.

შუქზე ცხვრები უნდა შევწირო. შენ კი თავზე უნდა წაიფარო, ტაძარი სიბილწისაგან ჩირალდნით გაწმინდო, ყველას შინ დარჩენა უბრძანო, რომ უკეთურებს არ შეხედონ და თავი არ წაიწყმიდონ.

თოასი კარგა ხანს გაოცებული იდგა, გაუკვირდა იფიგენიას გამჭრიახობა, მერე გონს მოეგო და ტაძრის განწმენდას შეუდგა.

ამასობაში ჩირალდნებით მიმავალმა იფიგენიამ, ორესტესმა და პილადესმა ქანდაკება ზღვის ნაპირას ჩაიტანეს და ხომალდზე დადეს. ტაძრის ტავრისელი მსახურები გამოენთენ და ორესტესსა და პილადესს შეეხნენ. შეტაკებაში მოსულეებმა გაიმარჯვეს და ნიჩბებს სწრაფად მოუსვეს. მოულოდნელად ამოვარდნილმა ქარმა გემი კინაღამ დალუპა, მაგრამ ათენას თხოვნით პოსეიდონმა ზღვა დაამშვიდა და ზურგქარმა ისინი მალე კუნძულ სმინთიას მიაყენა.

ეს აპოლონის ქურუმის, ქრისესის მშობლიური კუნძული იყო. აქ მისი შვილიშვილი, სახელად ასევე ქრისესი, ცხოვრობდა. მას დედამ ურჩია, დევნილები თოასისათვის გადაეცა.

ამბობენ, რომ ათენამ მოინახულა თოასი, რომელიც გაქცეულების დასადევნებლად ფლოტს აგროვებდა და ისე გააცუცურაკა, რომ მბრძანებელმა იფიგენიას ბერძენი მსახურის გაშვებაც კი დააპირა. მაგრამ ასე იყო თუ ისე, თოასის სმინთიასთან გამოჩენა კარგს არაფერს მოასწავებდა.

უფროსმა ქრისესმა როცა გაიგო, ვინ ესტუმრა, უმცროს ქრისესს გამოუტყდა, რომ ის აპოლონის კი არა და აგამემნონის შვილი და იფიგენიასა და ორესტესის ნახევარძმა იყო. ქრისესი გვერდით დაუდგა ორესტესს და ორივემ ერთად თოასი მოკლა. ორესტესმა ხელში ჩაიგდო ქანდაკება და მშვიდობიანად მიცურა მიკენში.

14 მენელაოსის დაბრუნება

ტროას დაცემის შემდეგ ათენამ აქაველთა შორის შუღლი ჩამოაგდო. საღამო ხანი იყო, შექეიფიანებული ხალხი დასაწოლად ემზადებოდა. აგამემნონმა და მენელაოსმა კი აქაველები სათათბიროდ შეკრიბეს. მენელაოსმა უბრძანა მეომრებს, შინ დასაბრუნებელი

თადარიგი დაეჭირათ. აგამემნონმა ისინი შეაჩერა, ათენას ჯერ პეკატომზე შეეწიროთ და მერე გაუუდგეთ გზასო. ლაშქარი ორად გაიყო, მთელი ღამე კამათში გაილია.

მეორე დილას, გამთენიისას, აქაველთა ერთმა ნაწილმა, დიომედესის, ნესტორის, ფილოქტეტესის, ნეოპტოლემოსის, იდომენევისა და მენელაოსის მეთაურობით თავისი წილი ნადავლითა და ტყვე ქალებით აავსო ხომალდები და ზღვაში შეაცურა. დანარჩენები აგამემნონთან დარჩნენ.

დიომედესმა და ნესტორმა შინ მშვიდობით მიაღწიეს. მენელაოსის გზა კი უფრო ხიფათიანი აღმოჩნდა. როცა ხომალდები ათენელთა ნაპირს მოუახლოვდნენ, სუნიონის კონცხთან აპოლონმა მენელაოსის მესაჭე ფრონტიის ისარი სტყორცნა და მოკლა. სპარტის მეფემ თანამებრძოლი მიწას მიაბარა და ისევ გზას გაუდგა.

მენელაოსი მალეას კონცხს მიაღწა, ზევსმა მისი დალუპვა განიზრახა. ზღვა ააღელვა და გემები მიფანტ-მოფანტა: ზოგი გემი კუნძულ კრეტაზე, კიდონების სამკვიდრებელთან მიაგდო და ფესტოს ქარაფებს შეაღწეა, ზოგი დიდი ხნის ხეტიალის შემდეგ ეგვიპტეს მიაყენა. მერე მენელაოსმა ზღვაზე კიდევ დიდხანს იხეტიალა, ბევრი ქვეყანა მოიარა, ბევრ ხალხს შეხვდა და დიდძალი ქონებაც დააგროვა. ბოლოს კუნძულ ფაროსზე, ნილოსის შესართავთან მხოლოდ ხუთი გემის ანაბარაღა აღმოჩნდა. კუნძულზე დიდ ხანს დაყო, ზურგის ქარს ელოდა. თანამგზავრებს სასმელ-საჭმელის გარეშე გაუჭირდათ. იქ მოულოდნელად ნიმფა ეიდოთეა შემოხვდათ და მენელაოსი ასე დაარიგა:

- ამ კუნძულს გრძნეული პროტევსი, მამაჩემი მოადგება ხოლმე. თუ მოახერხებ და ხელთ იგდებ, მისგან ყველაფერს შეიტყობ, მაგრამ გაფრთხილებ, დაჭერა გაგიძნელებს. შუადღისას ზღვიდან ამოყვინთავს ხოლმე და დასაძინებლად მღვიმეს მიაშურებს. პროტევსს წყლიდან მყრალი ფოკინები ამოჰყვებიან და გვერდით მიუწვებიან. შენ სამი ვაჟიაცი შეარჩიე, მე კი ფოკინების ტყავს მოგაცვამთ, სუნმა რომ არ შეგაწუხოთ, ამბროსიას ცხვირში ამოგისვამთ და მათ შორის ჩაგაწვენთ. როცა პროტევსი ფოკინებს გადაითვლის და დასაძინებლად გაემზადება, ეცით და შეიპყარით.

იმარჯვეთ, მოხუცი ხელიდან დასხლტომას შეეცდება, ყველა ცხოველის სახეს მიიღებს, ცეცხლადაც გადაიქცევა და წყლადაც, მაგრამ უკან არ დაიხიოთ, არ შედრკეთ, მაგრად ჩასჭიდეთ ხელი. როცა თავისი ნამდვილი სახით გამოგეცხადებათ, ხელი გაუშვით და პკითხეთ, რომელი ღმერთი გაყოვნებთ.

მენელაოსიც ისე მოიქცა, როგორც ეიდოთეამ დაარიგა. როცა პროტევსმა ფოკინები გადათვალა, ვერაფერი იეჭვა და გვერდით მიუწვა. მენელაოსი და მისი მეგობრები წამოხტნენ და თავს დააცხრნენ. გრძნეული მოხუცი ამაოდ ცდილობდა ხელიდან დასხლტომოდა: ხან ლომად გადაიქცა, ხან ურჩხულად, ხან ავაზად, ხან ტახად, ხან წყლად, ხან ხედ, მაგრამ როცა მიხვდა, რომ ვერაფერს გააწყოდა, დამორჩილდა. ასწავლა, კუნძულისათვის თავი როგორ დაედწიათ. დაუჯერეს. ზევსსა და სხვა ღმერთებს მსხვერპლი შესწირეს და გეზი კვლავ ეგვიპტისაკენ აიღეს. იქ როგორც კი ღმერთებს ჰეკატომბე გაუმზადეს და აგამემნონს კენოტაფი აღუმართეს, ზურგქარმაც დაბერა.

ტროას ომის დამთავრებიდან თვრამეტი წლის შემდეგ მენელაოსი ელენესთან ერთად სპარტაში დაბრუნდა. ეს ის დღე იყო, როცა ორესტესმა აგამემნონის მკვლელებზე შური იძია.

მენელაოსმა ელენესთან ერთად დიდხანს იცოცხლა. სიკვდილის შემდეგ კი ზევსმა მას ელისიონის მინდვრებზე მიუჩინა მშვიდი და ბედნიერი სამუდამო განსასვენებელი.

მენელაოსსა და ელენეს ჰყავდათ ქალიშვილი ჰერმიონე და სამი ვაჟიშვილი – ეტიოლოსი, მარათიოსი და პლეისტენესი.

15 ნესტორის დაბრუნება

ნესტორისა და ოდისეისის ზომალდები ტროას ომის დამთავრების შემდეგ კუნძულ ტენედოსს მიაღვნენ. თანამგზავრებმა ღმერთებს მსხვერპლი შესწირეს და შინ მშვიდობით დაბრუნება შესთხოვეს. ზევსმა ისევ აურ-დაურია ყველაფერი. ოდისეისის წინამძღოლობით წამოსული აქაველები უკან ტროაში გაბრუნდნენ, აგამემნონის გულის მოგებას შეეცადნენ. ნესტორმა კი გზა განაგრძო, მას დი-

ომედესი გაჰყვა. ცოტა ხანში კუნძულ ლესბოსთან მათ მენელაოსიც წამოეწია. გმირებმა დიდხანს ითათბირეს, რა გზას დადგომოდნენ, რომ შინ მშვიდობიანად დაბრუნებულიყვნენ.

ღვთაებრივმა ნიშანმა ზღვის გადაჭრა და კუნძულ ევბეასკენ წასვლა ანიშნა. ზურგქარმა დაბერა და გემები ქალაქ გერაისტოსს მიაღგნენ, პოსეიდონს მსხვერპლი შესწირეს და გზა განაგრძეს.

რამდენიმე დღეში დიომედესის ზომალდები არგოსს ჩავიდნენ, ნესტორმა კი პილოსისაკენ გასწია, ზურგქარმა იგი მცირერიცხოვან მეომრებთან ერთად შინ სწრაფად და მშვიდობით ჩაიყვანა.

ნესტორმა დიდხანს იცოცხლა. გარს ვაჟიშვილები ეხვია და მშვილად და ბედნიერად ცხოვრობდა.

16 იდომენეუსის დაბრუნება

იდომენეუსმა, ბერძნების მოკავშირემ და კრეტელების წინამძღოლმა თავი გამოიჩინა ტროას ომში. (დაწვრილებით მისი ვაჟკაცობის შესახებ იხილე ჩვენი სერიის წიგნი “ტროას ომი”). იდომენეუსი ტროადან დაბრუნებისას ქარიშხალში მოხვდა. პოსეიდონს შეჰპირდა, თუ გადარჩებოდა, ვისაც ნაპირზე გადმოსვლისას პირველად დაინახავდა, იმას მსხვერპლად შესწირავდა.

იდომენეუსმა ომში გადარჩენილი თავისი თვისტომები მშვიდობიანად ჩაიყვანა კრეტაში. როგორც კი მიწას ფეხი დაადგა, ვაჟიშვილი შემოხვდა. ღმერთისთვის მიცემულ პირობას ვერ გადავიდა და თავისი ძე მსხვერპლად შესწირა.

ღმერთებმა შესაწირი არ მოუწონეს, კრეტას შავი ჭირი მოუვლინეს და მხოლოდ მაშინ დაცხრნენ, როცა იდომენეუსი შინიდან გააძევეს.

იდომენეუსის გაძევების ამბავს სხვანაირადაც ყვებოდნენ. ნავპლიოსი, ევბეას მეფე იდომენეუსის ცოლს, მედას შეუჩნდა და ვიდრე იდომენეუსი ტროას ომში იყო, საყვარლად ვინმე ლევკოსი გამოუძებნა. ამ კაცმა მედა და მისი ქალიშვილი კლეისითერა სასახლიდან გააძევა, ტაძარში თავშეფარებულებიც კი არ დაინდო და მოკლა.

ესეც არ იკმარა, თავის მხარეს გადმოიბირა კრეტის ათი ქალაქი; დაარწმუნა, განდგომოდნენ კანონიერ მეფეს და ტახტი თავად ჩაიგდო ხელში. ასე გახდა ვინმე ლევკოსი კრეტის ტირანი. მან ტროას ომის შემდეგ შინ დაბრუნებული იდომენევსიც გააძევა კუნძულიდან.

იდომენევსმა თავი შეაფარა კალაბრიას. იქ ათენას ტაძარი აუგო და აღესრულა კიდეც.

17 აიაქსი ოილეუსის ძე

(პატარა აიაქსი)

ტროას ომში, როგორც ჩვენი სერიის წინა წიგნიდან (“ტროას ომი”) შეიტყვეთ, თავი გამოიჩინა ტანად პატარა, შუბის ტყორცნაში სწორუპოვარმა ვაჟკაცმა აიაქს ოილეუსის ძემ, რომელიც სირბილში მხოლოდ ფეხმარდ აქილეუსს ჩამოუვარდებოდა.

ტროას აღებისას აიაქსი ათენას ტაძარში შეიჭრა, ქალღმერთის სამსხვერპლოს თავშეფარებული კასანდრა გამოათრია და შეურაცხყო. ოდისევსის რჩევით, ამ საქციელისთვის აქაველებს მისი ჩაქოლვა უნდოდათ, მაგრამ აიაქსი ათენას იმავე სამსხვერპლოს შეეხიზნა და თავი გადაირჩინა (დაწვრილებით ამ ამბის შესახებ იხილეთ ჩვენი სერიის წიგნი “ტროას ომი”).

შინ დაბრუნებისას აიაქსს ათენას რისხვამ უწია და კუნძულ ეგეას ნაპირთან გემი დაემსხვრა. პოსეიდონმა გადაარჩინა და კლდეზე გადმოსვა. აიაქსმა დაიკვება, ღმერთებს არ სურდათ, მაგრამ მე მაინც გადავრჩიო.

განრისხდა პოსეიდონი, სამკაპით კლდე გააპო და აიაქსი ტალღებში დაინთქა.

18 ფილოქტეტესი

ფილოქტეტესმა ტროაში სასიკვდილოდ დაჭრა პარისი. სხვა მხრივ, ტროას აღებაში თავი დიდად არ გამოუჩენია (იხილეთ ჩვენი სერიის წიგნი “ტროას ომი”).

ომის შემდეგ ფილოქტეტესი მშვიდობით დაბრუნდა შინ, თესალიაში.

აჯანყებულმა თანამოქალაქეებმა ფილოქტეტესი მისი მშობლიური ქალაქ მელიბეიდან გააძევეს. მან იტალიის სამხრეთით გაცურა, შეებრძოლა ლუკანებს და დაამარცხა; რამდენიმე თანამგზავრი კი ეგესტას, სიცილიური ქალაქის გასაძლიერებლად გაგზავნა.

იტალიაში ქალაქები - პეტელია და კრიმისა დაარსა, თვითონ კი დასახლდა კრიმისაში, სადაც თავისი ხეტიალის მოსაგონებლად აპოლონის ტაძარი ააგო და ღმერთს ჰერაკლეს ნაჩუქარი თავისი სახელგანთქმული მშვილდი მიუძღვნა (ფილოქტეტესისა და მისი მშვილდის შესახებ დაწვრილებით იხილეთ ჩვენი სერიის წიგნი “ტროას ომი”).

ფილოქტეტესი კრიმისაში გარდაიცვალა, დაკრძალეს მდინარე სიბარისის პირას.

19 დიომედესის დაბრუნება

დიომედესი ტროას ომში ტოლს არავის უდებდა, მხოლოდ აქილევსს თუ ჩამორჩებოდა ვაჟკაცობით.

ტროას ომში დიომედესი ღმერთებსაც არ შეეპუა. აფროდიტე და ომის ღმერთი არესიცი კი დაჭრა და ბრძოლის ველიდან გააქცია.

ტროას ომის შემდეგ დიომედესი მშვიდობით დაბრუნდა არგოსში. შინ დაბრუნებისას რამდენიმე ტაძარი აუგო ქალღმერთ ათენას, რომელიც ყოველთვის მფარველობდა დიომედესს.

აფროდიტემ კი არ დაივიწყა შეურაცხყოფა და შური იძია. ქალღმერთმა დიომედესის ცოლს, ეგიალეს ცოლ-ქმრული ვალი

დაავიწყებინა და პიპოლიტოსის საყვარელი გახადა. მოღალატე ცოლმა დიომედესი არგოსიდან გააძევა.

დიომედესი მამის სამშობლო ეტოლიისაკენ გაეშურა. იქ ბიძას დაეხმარა, დააბრუნებინა ტახტი, რომელიც ნათესავეებმა წაართვეს.

ეტოლიიდან არგოსში დაბრუნებისას ქარიშხალმა იტალიაში, დაენების მიწაზე მიიყვანა.

დიომედესი მეფე დაენუსის მტრებს შეებრძოლა, გაიმარჯვა და ცოლად შეირთო მეფის ასული ევიპა.

ასე გახდა დიომედესი დაენუსის ტახტის მემკვიდრე. ევიპასაგან ორი შვილი ეყოლა: დიომედესი და ამფინომე.

დიომედესი დაენების მიწაზე გარდაიცვალა.

ათენამ არც სიკვდილის შემდეგ დაივიწყა თავისი რჩეული და იგი ღმერთად აქცია.

20 ნეოპტოლემოსის დაბრუნება

ტროას ომის ყველაზე პატარა მონაწილე ნეოპტოლემოსი, აქილევსის ძე ბრძოლაში თორმეტი წლის მოხვდა. წინასწარმეტყველებით, ბერძნები უიმისოდ ბრძოლას ვერ დაამთავრებდნენ. ომის ბოლო მეთაე წელს, აქილევსის სიკვდილის შემდეგ იგი ტროაში ჩამოიყვანეს. ნეოპტოლემოსი რჩეულ ვაჟაკებს ტოლს არ უდებდა, შიშსაც ძლევდა და მტერსაც ადვილად უმკლავდებოდა.

ხევის საკურთხეველთან თავშეფარებული პრიამოსი, რომლის მოკვლაც ვერავინ გაბედა, ნეოპტოლემოსმა გამოსაღმა სიცოცხლეს. ტროას მეფის ასული პოლიქსენე აქილევსის აჩრდილს შესწირა მსხვერპლად.

ანდრომაქეს, ჰექტორის ცოლს კი ხელიდან გამოსტაცა ჩვილი, მაღალი კლდიდან ძირს დაანარცხა და ქალი მძევლად წაიყვანა ეპიროსში. იქ ადგილობრივი მცხოვრებლები დაიმორჩილა და ტახტიც ხელში ჩაიგდო.

ნეოპტოლემოსზე იმასაც ამბობენ, რომ ტროას ომის შემდეგ მირმიდონელებთან ერთად მშობლიურ ფტიაში მშვიდობით დაბ-

რუნდა. იქ მენელაოსმა გაუგზავნა თავისი ასული ჰერმიონე, რომელიც ცოლად უნდა ეთხოვა; ამაზე გმირები ჯერ კიდევ ტროაში შეთანხმდნენ.

ნეოპტოლემოსი ჰერმიონესთან დაქორწინების შემდეგ დელფოსკენ გაემართა, აპოლონისთვის ძღვენი უნდა შეეწირა, მაგრამ დელფოში მოკლეს.

ამბობენ, პრიამოსის მოკვლისთვის დაისაჯაო.

თავდაპირველად ტაძრის ზღურბლთან დაკრძალეს, შემდგომში მენელაოსმა ბრძანა და მისი ძვლები ტაძარში გადაასვენეს.

რომაული ფსევდოპიტოლოგია

21 რომაელი ღმერთები და რომაული მითები

რომაელები უამრავ ღმერთს სცემდნენ თაყვანს. ზუმრობით იმასაც ამბობდნენ, რომ იტალიაში კაცზე მეტი ღმერთიაო. არადა რომაელი ღმერთების რიცხვი სულ უფრო და უფრო იზრდებოდა. ეს იმიტომ, რომ რომაელები არა მარტო თავისი, არამედ დამორჩილებული ქვეყნებისა და ხალხების ღმერთებსაც ეთაყვანებოდნენ. ზოგიერთს თავის ღმერთებთან აიგივებდნენ ან მათ სხვადასხვა სახელს მიიწნივდნენ, ზოგიერთს თავის პანთეონში იმ იმედით ჩართავდნენ (განსაკუთრებით ბერძენ და ეტრუსკ ღმერთებს), რომ ისინი რომაელების მფარველები გახდებოდნენ. ის კი არა და, ერთი და იმავე სახელის ღმერთს ზშირად სხვადასხვანაირად (სხვადასხვა ეპითეთით) მოიხსენიებდნენ. ასე მაგალითად, იუპიტერი კელესტისი - ცის ღმერთი, იუპიტერი ფულგორი - ელვის ღმერთი, იუპიტერი ვიქტორი - გამარჯვების ღმერთი და ა. შ.

რომაელთა მითოლოგია განსხვავდებოდა ბერძნული მითოლოგიისაგან. ბერძნებისათვის მითი ძირითადად სამყაროს ასახსნელად იყო საჭირო, რომაელებისათვის კი - რომის სიდიადის დასამტკიცებლად. რომაელებისთვის ქალაქ რომის განდიდება

უფრო მნიშვნელოვანი იყო, ვიდრე მითოლოგიური სისტემის შექმნა. მათ ეჭვი არ ეპარებოდათ რომის მარადიულობაში, გამორჩეულობასა და უპირატესობაში. რომაელების აზრით, მარადიული ქალაქი სამყაროს მბრძანებელი უნდა ყოფილიყო და ისინიც თავს არ იზოგავდნენ ამ მიზნის მისაღწევად. რომის დაპყრობითი ომები რაღაც იდეოლოგიურ გაფორმებასა და გამართლებას მოითხოვდა, რამაც “რომაული მითის” შექმნის აუცილებლობა გამოიწვია. “რომაული მითის” თანახმად, რომს ღმერთებისგან მთელი სამყაროს მართვის პროვიდენციალური (წინასწარგანსაზღვრული, განგებით განსაზღვრული) მისია ეკისრებოდა.

ბერძნები მითოლოგიურ დროს შორეულ წარსულში მოიაზრებდნენ, რომაელები კი რომის დაარსების შესახებ მითებს თავისი ისტორიის განუყოფელ ნაწილად მიიჩნევდნენ. ასე რომ, რომის ისტორია და მითოლოგია ერთმანეთში ირეოდა, იზღარებოდა და მათი გამიჯვნა შეუძლებელი ხდებოდა, მითი ლეგენდად იქცეოდა, რეალური ამბავი და ადამიანი მითოლოგიურ საბურველში ეხვეოდა.

რომაელებს თავის მფარველ ღმერთებთან თავისებური დამოკიდებულება ჰქონდათ. ეს ურთიერთობა ურთიერთვალდებულებას და გარკვეული წესების მკაცრ დაცვას ითვალისწინებდა. რომაელებმა იცოდნენ, რას ითხოვდნენ ღმერთებისაგან, ასევე იცოდნენ, რას ავალდებულებდნენ მათ ღმერთები. ღვთისმოსავი რომაელი მოქალაქე ვალდებული იყო ღმერთებისათვის პატივი ეცა, შეეწირა მსხვერპლი, შეესრულებინა ყველა სავალდებულო რიტუალი, დაეცვა წეს-ჩვეულებები, ეთხოვა რამე, სამაგიეროდ, ღმერთებს მფარველობა უნდა გაეწიათ რომისა და მისი მოქალაქეებისათვის და დახმარებოდნენ მათ.

რომაელებმა ბევრი რამ გადმოიღეს ეტრუსკებისაგან, რომელთაც ისინი ყველაზე რელიგიურ ხალხად მიიჩნევდნენ. ეტრუსკების რელიგია განსხვავდებოდა ბერძნებისა და რომაელების რელიგიისაგან.

ბერძნები ანთროპომორფულ (ადამიანის სახის მქონე, ადამიანისნაირ) ღმერთებთან ერთად ერთიან სამყაროში ცხოვრობდნენ,

მაგრამ უფრო დაბალ საფეხურზე იდგნენ; რომაელები ღმერთებთან იურიდიულ საფუძველზე ურთიერთობდნენ (მათი ურთიერთობის გამოშატველი იყო იურიდიული ფორმულა - გაძლეე, რათა მომცე), ეტრუსკები კი მთლიანად ღმერთებზე იყვნენ დამოკიდებული, მათ ემორჩილებოდნენ.

ეტრუსკულ სამყაროში ზებუნებრივი ძალები მბრძანებლობდნენ; ადამიანებს კი ისღა დარჩენოდათ, როგორმე გაეგოთ სხვადასხვა ნიშნებით გადმოცემული ამ უცნაური და საშიში არსებების ნება და სხვადასხვა რიტუალის მეშვეობით ან შეწინააღმდეგებოდნენ ან მათი ზემოქმედება შეესუსტებინათ.

რომაელების აზრით, მათი მითები ეტრუსკული, განსაკუთრებით კი ბერძნული მითოლოგიის გავლენით წარმოიშვა: ბერძნებმა რომში თავისი ანთროპომორფული ღმერთები და მათთან დაკავშირებული მითები მოიტანეს, ასწავლეს რომაელებს ღმერთების გარჩევა სქესის, ასაკის, ფუნქციების, იერარქიული მდგომარეობის მიხედვით, მათი ქანდაკებების შექმნა და ტაძრების შენება. ამიტომაც ჰგავს ერთმანეთს ბერძნული და რომაული მითოლოგია, ამიტომ ძნელდება მათი ერთმანეთისაგან გამიჯვნა, ამიტომ ეწოდება რომაულ მითოლოგიას ფსევდომითოლოგია, ამიტომაც რომაული მითოლოგიის პერსონაჟების სახელები რომაული, მითების უმრავლესობის შინაარსი კი - ბერძნული.

რომაელებს ღმერთთა სამყარო ზეცაში ადამიანთა სამყაროს ანარეკლად წარმოედგინათ ან პირიქით, მათ ღმერთების სამყარო გმირულ სამყაროში გადმოჰქონდათ.

რომაელი ღმერთები იყოფოდნენ ზეციურ, მიწისა და მიწისქვეშეთის ღმერთებად, ამასთანავე ერთსა და იმავე ღმერთს შეეძლო სამივე სკენელში ემოქმედა (მაგ. იუპიტერი, დიანა, მერკურიუსი). ღმერთების, ადამიანებისა და მკვდრების სამყარო, ასევე ღმერთებისა და ადამიანების უფლებები (fas და ius) გამიჯნული იყო, ადამიანებისა და ღმერთების სასიყვარულო ურთიერთობაც იშვიათად გვხვდებოდა (გაპონაკლისი იყო რეა სილვია და ნუმა პომპილიუსი).

ბერძნები ღმერთების ქანდაკებებთან თავისუფლად მიდიოდნენ, რომაელები კი ღმერთებს სახეს არ უჩვენებდნენ, თავზე ჩამოფარებული ეკედრებოდნენ, ეშინოდათ, ღმერთი არ გამოცხადებოდათ.

ბერძნებს მრავალფეროვანი, წარმოსახვით მდიდარი მითოლოგია ჰქონდათ, რომაელები კი ღმერთებისაგან მხოლოდ დახმარებასა და რაღაც გარკვეული სფეროს მფარველობას სჯერდებოდნენ.

რომში იმდენი ღმერთი იყო, რომ ზოგჯერ რომაელებმა არ იცოდნენ, ამა თუ იმ შემთხვევაში რომელი ღმერთისათვის უნდა მიემართათ. მათ ასევე უჭირდათ უძველესი ღვთაებების სქესის გარკვევა, ზოგიერთ მათგანში მამაკაცური და ქალური საწყისი თანაარსებობდა (ასე მაგ. ფავნუსი – ფავნა, ლიბერი – ლიბერა და ა.შ.); რომაელებს ეგონათ, თუ იმ ღმერთს არ მიმართავდნენ, რომელიც საჭირო იყო, მაშინ იგი გაბრაზდებოდა და დასჯიდა. ამიტომ რომაელები ასე მიმართავდნენ მათ: “ღმერთო ან ღმერთქალო, ვინც არ უნდა იყო, დამეხმარე!” ან “როგორი სხვა სახელით გსურს მოგიხსენიო”. ხშირად რამდენიმე ღმერთს ერთი და იგივე მოვალეობა ეკისრებოდა, ზოგიერთის სახელს კი სიცოცხლეში მხოლოდ ერთხელ ახსენებდნენ (მაგალითად, ქალღმერთი ნუნდინა დაბადებიდან მეცხრე დღეს სახელს არქმევდა ბავშვს და ავი თვალისაგან იცავდა).

ღვთაებრივი ნება, ღვთაებრივი მოქმედება, ღვთაებრივი ძალა მთელ ადამიანურსა და მის გარემომცველ სამყაროში აღწევდა და ყოველივე ამას რომაელები უწოდებდნენ “ნუმენს”. “ნუმენი” რაღაც გარკვეული ინდივიდუალიზებული ღვთაება კი არა, ადამიანურ სამყაროში ღვთაებრივის გამოვლენა იყო. ე. ი. თავდაპირველად, რომაელების წარმოდგენით, სამყაროში არსებობდნენ უპიროვნო ბოროტი ან კეთილი ძალები – ნუმენები (ნუმენა), რომლებიც საგნებს, ცოცხალ არსებებს და მათ ქმედებებს ახასიათებდა. ცნობილია ყვავილობის, ალოს, ქორწინების, განაყოფიერების, ბავშვის დაბადების, მისი პირველი ყვირილის, სასეირნოდ გამოსვლის, შინ დაბრუნებისა და ა.შ. ღვთაებები. სხვადასხვა რიტუალს ნუმინას

კეთილისმყოფელი ძალის გასაძლიერებლად და მისი დამღუპველი მოქმედების შესასუსტებლად მიმართავდნენ.

როგორც უკვე გითხარით, განსხვავებით ბერძნული მითოლოგიისაგან, რომის ისტორია და მითოლოგია ერთმანეთში ისეა გადაჯაჭვული, რომ მათ შორის ზღვარის გავლება ჭირს და მას ხშირად “ისტორიულ მითოლოგიასაც” კი უწოდებენ.

რომაულმა ფსევდომითოლოგიამ, ძირითადად, გააერთიანა მითები უძველესი ღმერთების შესახებ, ე.წ. “რომაული მითი” (რომაელ მეფეებთან და ენეასთან დაკავშირებული) და მითები გმირებზე, რომელთაც მოკლედ გაგაცნობთ.

22 იანუსი

რომაულ მითოლოგიაში ერთ-ერთი მთავარი ღმერთია იანუსი, კარებისა და კარიბჭეების (შესასვლელისა და გამოსასვლელის) და ასევე ყოველივე დასაწყისის (წლის პირველი თვის, თვის პირველი დღის, ადამიანის სიცოცხლის) ღმერთი.

რომაელები კარებს ერთ-ერთ წმინდა ადგილად მიიჩნევდნენ; კარებს იანუა ერქვა, გასასვლელს კი - იანუსი. დახურული კარები რომაულ ოჯახს გარე სამყაროსაგან იცავდა, გაღებული - კი ოჯახსა და ადამიანს სხვა ოჯახებსა და ხალხთან, საზოგადოებასთან და სამყაროსთან აერთიანებდა. ორსახა, ყოვლისმცოდნე იანუსის გამოსახულება კარებთან იდგა. რომელები კარებს შიგნით აღებდნენ, დიდ პატივად ითვლებოდა, თუ ინმე სახლის კარს გარეთ გააღებდა. ასეთ დროს კარის გაღებისას შიგნიდან უნდა დაეკაკუნებინათ, რომ კარი გამვლელს არ მოხვედროდა.

იანუსი ყველა საქმეში მონაწილეობდა. იგი ყოველ დილას აღებდა ცის კარს და საღამოს კეტავდა. რომაელები ყოველი თვის დასაწყისს კალენდებს უწოდებდნენ (აქედანაა წარმომდგარი ჩვენთვის ყველასათვის ცნობილი კალენდარი).

იანუსს ეძღვნებოდა წლის პირველი თვე - იანვარი, მისი მთავარი ღვთისმშობელი წლის პირველი დღე იყო. ამ დღეს ქურუმები ღმერთს თეთრ ხარს სწირავდნენ, ხალხი ავსიტყვაობისაგან ან

ცუდი წინასწარმეტყველებისაგან თავს იკავებდა, სიმბოლურად შრომობდა (წელი რომ ბარაქიანი ყოფილიყო), მხიარულობდა, ერთმანეთს წარმატებას უსურვებდა, ტკბილეულსა (თაფლი, ტკბილი ხილი) და წვრილ ფულს სჩუქნიდა. რომაელებს სჯეროდათ, როგორც გაატარებდნენ წლის პირველ დღეს, ისეთი იქნებოდა მთელი წელი.

გადმოცემით, იანუსი იტალიაში სატურნუსსა და იუპიტერამდე მეფობდა (იგი ლათიუმის პირველ მეფედ ითვლებოდა). მან აუშენა ღმერთებს ტაძარი და ასწავლა ხალხს გემთმშენებლობა, მიწათმოქმედება.

დღესასწაულებზე ხალხი პირველად იანუსს მიმართავდა, პირველ მსხვერპლს მას სწირავდა. ეს ღმერთი არა მხოლოდ ყველა საქმის დასაწყისს, არამედ დასასრულსაც მფარველობდა.

ომის დაწყებისას რომაელები იანუსის ტაძარს აღებდნენ, მშვიდობიანობის დროს კი კეტავდნენ.

თავდაპირველად იანუსი, ცის ან მზის ღმერთი მთვარის ქალღმერთ იანასთან ერთად ბუნებისა და დროის ცვალებადობის გამრიგედ ითვლებოდა. მოგვიანებით იანუსი მფარველობდა წელიწადს, წლის დროებს, თვეებს. რომაელებმა იანუსს თორმეტი საკურთხეველი აღუმართეს და 365 თითითა და შუახნის ორსახა წვერებიანი კაცის სახით გამოსახეს, რომლის ერთი სახე აღმოსავლეთით, მეორე კი დასავლეთით იცქირებოდა.

იანუსს უწოდებდნენ "ღმერთების ღმერთს" და "კეთილ შემოქმედს". მას კარების დასაცავად ხელში ეჭირა გასაღები და კვერთხი. ზოგჯერ გასაღების ნაცვლად თასი ეჭირა ხელში და თავზე დაფნის გვიგინი ედგა. იანუსს ხშირად ადრეულ რომაულ მონეტებზეც გამოსახავდნენ, რომ ამ მონეტებით წამოწყებული საქმე კეთილად დაგვირგვინებულიყო.

იანუსს ასევე ხელშეკრულებების, კავშირების ღმერთად მიიჩნევდნენ. იგი გაიაზრებოდა როგორც "სამყარო", სამყაროს შემქმნელი, პირველყოფილი ქაოსი, საიდანაც მოწესრიგებული კოსმოსი წარმოიშვა, თავად კი უფორმო სფეროდან ღმერთად იქცა და

გახდა წესრიგის, სამყაროს დამცველი, მისი მამოძრავებელი ღერძი.

იანუსი ითვლებოდა ფონსის (წყაროების ღმერთი) მამად, იუტურნას მეუღლედ, ზოგიერთ მითებში იტალიკური ზღვის ქალღმერთის, ვენილიას ქმრად.

იანუსთან იყო დაკავშირებული მატუტა - ცისკრის ქალღმერთი, პორტუნუსი - ჭიშკრის ღმერთი, ტიბერიინი - მდინარე ტიბერისის ღმერთი, კარნა - კარის ანჯამის ქალღმერთი და სხვა ღვთაებები.

იანუსი და კარნა

მშვენიერი ნიმფა კარნა ბევრ ყმაწვილს მოსწონდა, მაგრამ მას ნადირობის მეტი არაფერი აინტერესებდა. დილიდან საღამომდე ტყეში დაქროდა.

თუ კარნა რომელიმე ვაჟს შეუყვარდებოდა და არ მოეშვებოდა, ნიმფა თავს ისე მოაჩვენებდა, თითქოსდა ნებდებოდა; ეტყოდა, ღლის სინათლეზე სირცხვილია ხვევნა-კოცნაო და გამოქცეაბულში შეიტყუებდა. თვითონ კარნა თვალს მიეფარებოდა და ვერავინ პოულობდა. ასე იხსნიდა თავს აბეზარი მთხოვნელებისაგან.

ერთხელ ნიმფა ღმერთ იანუსსაც შეუყვარდა. ბევრი სდია, დიდხანს ეხვეწა, მისი სიყვარული გაეზიარებინა, კარნა კი ღმერთის მოტყუებასაც შეეცადა, ხელიდან დაუსხლტა და დაეშალა; თუმცა მას არაფერი გამოუვიდა, ყოვლისმხედველმა იანუსმა ნიმფა დაინახა, გაქცევის საშუალება არ მისცა და ხელებში მოიმწყვდია. მან წინააღმდეგობა ვეღარ გაუწია და დანებდა.

ამის შემდეგ იანუსმა კარნა ანჯამების ღმერთქალად აქცია და სახლებისა და კარებისაგან უბედურებების ასაცილებლად ეკლიანი თეთრი ყვავილი გადასცა.

ვესტაც იანუსივით რომაელთა ერთ-ერთი მთავარი ღმერთი იყო. იანუსს ხშირად - მამას, ვესტას კი დედას უწოდებდნენ.

რომაული ვესტა, როგორც ბერძნული ჰესტია, კერიისა და კერიის ცეცხლის მფარველ ქალღმერთად ითვლებოდა, ზოგჯერ თავად კერიასაც და ცეცხლსაც ვესტას ეძახდნენ და მას მთელი რომაული სახელმწიფოს სიწმინდედ მიიჩნევდნენ.

ამ კერიის ცეცხლი ხელთუქმნელად ითვლებოდა და თუ შემთხვევით ჩაქრებოდა, მხოლოდ მზის სხივებით ან წმინდა ხის ხესთან ხახუნით ანთებდნენ. ვესტას ლარებთან და პენატებთან ერთად ყველა ოჯახი ეთაყვანებოდა.

ვესტას ტაძარში ენთო მარადიული ცეცხლი, მას ღმერთქალის ქურუმები (ვესტალისები) ევლებოდნენ თავს. ცეცხლის ჩაქრობა უბედურებას მოასწავებდა და პონტიფექს მაქსიმუსი დამნაშავე ქურუმ ქალს სჯიდა, ცეცხლს კი ისევ ანთებდა. იგი ყოველწლიურად 1 მარტს ახლდებოდა.

რომაელები თვლიდნენ, რომ ცეცხლს მასავეთ სუფთა, წმინდა და უბიწო მსახურები უნდა ჰყოლოდა. ვესტას უმწიკვლო ქურუმ ქალებს დიდ პატივს სცემდნენ და მათ, თავის მხრივ, დიდი უფლებებიც ჰქონდათ: ისინი სიკვდილმისჯილს ათავისუფლებდნენ, მათ ნათქვამს სასამართლოში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა, ისინი თეატრში საპატიო ადგილებზე ისხდნენ, ქუჩაში ამალით გამოდიოდნენ, მათ ყველა გზას უთმობდა, მათ შეურაცხყოფელს სიკვდილით სჯიდნენ; ზოგიერთ ქურუმს ქანდაკებებსაც კი უდგამდნენ. ისინი, რომაელი ქალებისაგან განსხვავებით, ანდერძს თავად წერდნენ და ქონებასაც იმას უტოვებდნენ, ვისაც უნდოდათ.

რომაელები ვესტას ქურუმებს მოუსყიდველობის, საიდუმლოების შენახვისა და პატიოსნების სიმბოლოდ მიიჩნევდნენ; ამიტომაც ანდერძს ვესტას ტაძარში ინახავდნენ.

ლოცვას რომაელები იწყებდნენ იანუსით და ამთავრებდნენ ვესტათი: იანუსი იყო სამყაროს დასაწყისი და დასასრული, ხოლო ვესტა - მისი ცენტრი.

ვესტას სამსახურისთვის დიდი პონტიფექსი ოციდან ექვს ჯანსაღ, უნაკლო გოგონას ირჩევდა. მათ ცოცხალი უნდა ჰყოლოდათ მშობლები და შემდგომი ოცდაათი წელი ქალღმერთისათვის უნდა შეეწირათ. გოგონებს თმებს სჭრიდნენ და ვესტასათვის მსხვერპლის შესაწირად წმინდა ხეზე ჰკიდებდნენ, მერე თეთრ ტანსაცმელში გამოაწყობდნენ და მათ სახელებს “ამატას” უმატებდნენ.

ვესტას ქურუმები პირველი ათი წელი სწავლობდნენ, მეორე ათწლეული ღმერთს ემსახურებოდნენ, მესამე კი - სხვებს ასწავლიდნენ. მხოლოდ ამ ხნის შემდეგ შეეძლოთ გათხოვილიყვნენ. ვესტას ქურუმ ქალს, რომელიც უბიწოების ფიცს დაარღვევდა, ცოცხლად მარხავდნენ.

ქალაქის კედელთან ამოთხრიდნენ ორმოს, შიგ გაშლიდნენ საწოლს, დადებდნენ ცოტა საჭმელს - პურს, წყალს, რძესა და ზეთს, ფიცის დამრღვევი არტახებით გაკრული ქურუმი ქალი საკაცით მოჰყავდათ, მას ორმოსთან ახსნიდნენ, ქალს ხმა არ უნდა ამოეღო, პონტიფექსი ლოცულობდა და ქალს კიბეებით ორმოში უშვებდნენ, მერე ორმოს თავს ახურავდნენ, მიწას აყრიდნენ და ტოვებდნენ.

ვესტა, უპირველეს ყოვლისა, რომს მფარველობდა. რომაელებს მიაჩნდათ, რომ მისი წმინდა ცეცხლი სამყაროს ცენტრში მდებარეობდა, ამიტომაც ვესტას მრგვალი ტაძარი სიმბოლურად მიწის სფეროს გამოხატავდა.

ეს ქალღმერთი მჭიდროდ იყო დაკავშირებული მიწასთან, ზოგჯერ მას ცეცხლთან ერთად მიწადაც მოიაზრებდნენ.

თურმე ერთხელ პრიაპოსი დაძინებულ ვესტას მიაღდა და არ მოასვენა, მისი დაუფლება მოინდომა, მაგრამ ქალღმერთის სახედარმა დაიყროყინა და ვესტას გაელვიძა. ამის შემდეგ გახდა სახედარი მისი უსაყვარლესი ცხოველი.

ვესტას გამოსახულება იშვიათად გვხვდებოდა და სახეც თითქმის არ უჩანდა, მას ხელში ეჭირა თასი, ჩირაღდანი, კვერთხი და პალადიონი.

ვესტა ეხმარება თავის ქურუმებს

ერთხელ ვესტას მცოვანმა ქურუმმა ემილიამ წმინდა ცეცხლზე ზრუნვა ჯერ კიდევ გამოუცდელ ქურუმს მიანდო. ახალგაზრდა ქალს ცეცხლი ჩაუქრა.

რომი შეშოთდა; ემილიას ბრალი დასდეს. ვესტას ტაძარში ქურუმები შეიკრიბნენ. ემილიამ როცა ვერც თავი გაიმართლა და ვერც შეკრებილები დაარწმუნა თავის უდანაშაულობაში, ვესტას მიმართა: "თუ ოცდაათი წლის განმავლობაში მე მართლაც პატიოსნად გემსახურე, ნუ დამღუპავ, და თუ რამე დავაშავე, დამსაჯე და ქალაქიც იხსენი ჩემგან!"

ამ სიტყვების დამთავრებისთანავე ემილიამ შემოიგლიჯა ტანსაცმელი და ნაფლეთები ვესტას ჩამქრალ კერიაში შეაგდო. უეცრად ნაცრადქცეული ნაღვერდალი აბრიალდა და ტაძარი განათდა. ყველამ ირწმუნა, რომ ემილიას ბრალი არაფერში მიუძღოდა.

სხვა შემთხვევაც იყო. ერთხელ ერთმა რომაელმა ვესტას ქურუმი ტუკტია დაადანაშაულა. ქალმა თავი ვერაფრით გაიმართლა. მაშინ ქურუმმა უმაღლეს პონტიფექსს სთხოვა, მდინარე ტიბერისთან წაჰყოლოდა.

ტუკტია მდინარესთან დაიხარა, საცრით წყალი ამოხაპა და მშვიდად გაემართა ფორუმისაკენ. გზად წვეთიც კი არ დაღვრილა. ხალხი მიხვდა, რომ ვესტამ თავისი ქურუმი გაამართლა.

24 იუპიტერი

სამყაროს მართავდა იუპიტერი, ღმერთებისა და ხალხის მეუფე, მათი ბედის განმგებელი. თავდაპირველად იუპიტერი სინათლის ღმერთი იყო, ამიტომაც მას ეძღვნებოდა თითოეული თვის საესე მთვარის დრო. ასეთ დღეს რომაელები იღებს ეძახდნენ და ღმერთს მსხვერპლს სწირავდნენ.

ოუპიტერი აგზავნიდა წვიმას, ელვას, გრგვინვით გამოხატავდა თავის ნებას. ელვადანაცემი ადგილი წმინდა ადგილად ითვლებოდა და ქურუმი შემოღობავდა, რომ არავის გაეცლო, იქ სამსხვერპლოს აღმართავდა და ცხვარს შესწირავდა.

ოუპიტერი ღმერთების მბრძანებლად, სახელმწიფოს უზენაეს მფარველად, სამყაროს სულად და გონად, ყველაფრის მშობ და თავის თავშივე დამბრუნებელ ეთერად წარმოიდგინებოდა. მისი მთავარი ტაძარი რომის ცენტრში კაპიტოლიუმის ბორცვზე მდებარეობდა და ამიტომ ოუპიტერს კაპიტოლიური ეწოდებოდა.

კაპიტოლიური ოუპიტერი რომაული სახელმწიფოს ციურ მეთაურად, ოუპიტერის კაპიტოლიური ტაძარი კი მთელი სახელმწიფოს რელიგიურ ცენტრად ითვლებოდა.

ამ ღმერთს სამხედრო ვალდებულებებიც ჰქონდა. კაპიტოლიუმის ტაძრიდან მიემართებოდნენ რომაელი ჯარისკაცები საომრად. ოუპიტერი გაქცეულ რომაელ ჯარისკაცებს აჩერებდა, გამარჯვების მიღწევაში, გამარჯვებულებს კი ალაფის ხელში ჩაგდებაში ეხმარებოდა. რომაელები ომის შემდეგ ყველაზე ძვირფას ძღვენს ამ ღმერთს სწირავდნენ.

ოუპიტერი სამყაროს, რომის სიძლიერეს, ხალხის თავისუფლებას, წესრიგს, წლის დროთა, თვეების, დღეების, დღე-ღამის მონაცვლეობას იცავდა.

ოუპიტერი მომავალსაც ჭვრეტდა და ფრინველების მეშვეობით აუწყებდა ხალხს. მისი საყვარელი ფრინველი, ფრთაგაშლილი არწივი (რომაელი ლეგიონერების ღერბი) რომაელებს მტერზე ამარჯვებინებდა; იგი მთელ სამყაროს, განსაკუთრებით კი რომს მფარველობდა.

ოუპიტერმა იცოდა ადამიანების ყველა საქმე და აზრი და თითოეულს დამახურებისამებრ მიაგებდა. ოუპიტერი იმედის, სტუმართმოყვარეობის, ყველა ხელშეკრულების, ქორწინების მფარველი ღმერთი იყო, მის სახელს იფიცებდნენ და თაყვანს სცემდნენ. ფიცის გამტეხებს, მოსყიდულ მოსამართლეებს, თაღლითებს კი იგი არ ინდობდა და სჯიდა.

თავდაპირველად იუპიტერს, ისევე როგორც უძველეს რომაელ ღმერთებს, ადამიანური სახე არ ჰქონდა. მისი სიმბოლო კაპიტოლიუმის წმინდა ხე იყო. იუპიტერს მუხის სულად, ზოგჯერ კი ქვად წარმოიდგენდნენ. ეტრუსკების, შემდგომში კი ბერძნების გავლენითაც მიიღო იუპიტერმა ადამიანის სახე.

რომაელები იუპიტერს ბერძენ ზევსთან აიგივებდნენ. მას წვერებიან და გრძელთმიან მოხუცად გამოსახავდნენ. იუპიტერი იჯდა ტახტზე, ერთ ხელში ეჭირა კვერთხი - ადამიანებსა და ღმერთებზე უზენაესი ძალაუფლების სიმბოლო, მეორეში კი - ან ელვა, ან გამარჯვების ქალღმერთი ვიქტორია. მის ფერხთ, ჩვეულებრივ, არწივი იჯდა ხოლმე.

იუპიტერის მამად სატურნუსს, ნათესების ღმერთს, კრონოსის მსგავსად ოქროს საუკუნის მბრძანებელს, დედად კი სატურნუსის მეუღლეს, მკის ქალღმერთ ოპსს მიიჩნევდნენ.

იუპიტერი და იუტურნა

იუპიტერს ნიმფა იუტურნა შეუყვარდა. ნიმფა ღმერთს გაურბოდა, ხან ტყეში, ხან წყალში ემალებოდა. იუპიტერმა ლატიუმის ყველა ნიმფა შეკრიბა და დახმარება სთხოვა. ერთმა ენაჭარტალა ნიმფა ლარამ, ყველაზე მეტად ენაზე კბილის დაჭერა რომ უჭირდა, ვერც ახლა უღალატა ჩვეულებას და ყველაფერი უამბო იუტურნას. არც ეს იკმარა, იუნოსთანაც მივიდა და უთხრა, რომ იუპიტერს იუტურნა უყვარდა.

იუპიტერმა ეს ამბავი გაიგო. განრისხდა, ლაქლაქა ლარას ენა ამოაგლიჯა და მერკურიუსს უბრძანა, მიწისქვეშეთში ჭაობების ნიმფად განემწყესებინა. მერკურიუსს უნდოდა, ბრძანება აღესრულებინა, მაგრამ მოეწონა საბრალო ნიმფა და მისი დაუფლება მოინდომა. ლარა შეეწინააღმდეგა, მაგრამ ენა არ ჰქონდა და რას გააწყობდა.

ნიმფამ მერკურიუსისგან ტყუპები - სახლის, გზაჯვარედინების, ქალაქების მფარველი - ლარები შვა, ენაჭარტალა ნიმფა კი ავი სიტყვისაგან მფარველ მუნჯ ქალღმერთ ტაკიტად იქცა.

ქალღმერთ იუნოს იუპიტერის ცოლად მიიჩნევდნენ. თავდაპირველად იუნო ნაყოფიერებისა და მთვარის ქალღმერთი იყო, შემდგომში კი უზენაესი ღმერთის მეუღლეს, ასევე უზენაეს ქალღმერთს, იუნო რეგინა (დედოფალი) ეწოდა. დედოფალს ელვა ეპყრა ხელთ, კაპიტოლიუმის ტაძარში მას საგანგებოდ ეკვდერი ჰქონდა და მასაც იუპიტერივით კაპიტოლიურს ეძახდნენ. რომისა და რომაელი ხალხის მფარველ და დამცველ ორივე ღმერთს - იუპიტერსა და იუნოს - ერთად მოიხსენიებდნენ.

იუნო პოპულონია ომის დროს ჯარის შეკრებაში, იუნო მონეტა კი თავისი რჩევებით სახელმწიფოს ეხმარებოდა. მოგვიანებით მისი ტაძრის მახლობლად გაიმართა პირველი რომაული ზარაფხანა, სადაც ლითონის ფული მოიჭრა და მას მონეტა ეწოდა.

იუნო ქალებს, ოჯახურ ცხოვრებას, განსაკუთრებით ქორწინებას, ფეხმძიმობას, ბავშვის გაჩენასა და გათხოვილ ქალებს მფარველობდა. იუნოს წმინდა ჭალაში წელიწადში ერთხელ გასათხოვარი გოგონები მიდიოდნენ და საჭმლით სავსე კალათებს დამშეული გველისთვის ნაპრალში უშვებდნენ. თუ გოგონა ქალიშვილი იყო, გველი საჭმელს პირს არ დააკარებდა.

იუნო იანუსთანაც იყო დაკავშირებული. მასაც იანუსივით თითოეული თვის პირველი დღეები (კალენდები) ეძღვნებოდა, თუმცა იუნოს თავისი საკუთარი თვეც ჰქონდა - ივნისი.

რომაელებმა იუნო ჰერასთან გააიგივეს. იუნო რეგინას ხელში კვერთხითა და თასით ფეხზე მდგარ ქალად, იუნო ლუკინას ("ნათელი", "ბავშვის სინათლეზე გამომყვანი") კი ბავშვით ხელში გამოსახავდნენ, მას გვერდით თავისი წმინდა ფრინველები - ფარშავანგი და ბატყი ედგა.

იუნოს ბატყებს უკავშირდება რომის გადარჩენის ცნობილი ისტორია. ერთხელ მოულოდნელად შემოჭრილმა გალებმა რომი დაიპყრეს. რომაელი მეომრები მოკავშირეების მოსვლამდე კაპიტოლიუმის ბორცვზე გამაგრდნენ. უშიშარმა რომაელმა ყმაწვილმა ძლივს გააღწია გალების ბანაკს, ავიდა კაპიტოლიუმის ციცაბო

კლდეზე და რომაელებს დახმარების შესახებ შეატყობინა. გალებმა შეამჩნიეს, რა გზით ავიდა რომაელი კლდეზე და ღამე ერთმანეთს გადმობრუნებულ ფარეებზე შეადგნენ, ციხესიმაგრის კედელზე გადაფორთხდნენ და მეციხოვნეები ამოხოცეს. როცა სიმაგრეს მიაღწნენ, იუნოსთვის შეწირულმა ბატებმა ქალღმერთის ტაძრში ყიყინი ატეხეს და რომაელი მეომრები გააღვიძეს. რომაელებმა გალები კლდიდან გადაუშვეს და რომი იხსნეს.

26 მინერვა

უზენაესი ღმერთების კაპიტოლიურ სამეულში შედიოდა მინერვაც. სამივე ღმერთი - იუპიტერი, იუნო და მინერვა - რომს მფარველობდა. მინერვას რომაელები დიდ პატივს სცემდნენ: კაპიტოლიუმის ტაძარი იუნოსა და იუპიტერთან ერთად მასაც ეკუთვნოდა. იუპიტერი ვაჟაკაცურობას, იუნო - ქალურობას, მინერვა კი სიყმაწვილეს განასახიერებდა.

ეს ქალღმერთი რთვას, ქსოვას, ლეხვას, მეწარმეობას, დაბალობას, სახლებისა და გემების მშენებლობას, ჭურჭლის გამოწვასა და იარაღის კეთებას მფარველობდა; ხელს უწყობდა და ეხმარებოდა მუსიკოსებს, ფერმწერებს, მოქანდაკეებს, პოეტებს, ექიმებს. მკურნალ მინერვას მედიკას უწოდებდნენ.

ქალღმერთის დღესასწაული ხუთი დღე გრძელდებოდა. პირველ დღეს მინერვას უსისხლო მსხვერპლს - პურს, ზეთსა და თაფლს სწირავდნენ, ომსა და სკოლაში მეცადინეობებს დროებით წყვეტდნენ, მეორე, მესამე და მეოთხე დღეს გლადიატორთა ბრძოლები იმართებოდა, მეხუთე დღეს კი მეწაღეების დარბაზში მას მსხვერპლს სწირავდნენ და ბუკს აკურთხებდნენ.

მინერვასა და ათენას მოვალეობები ერთმანეთს ემთხვეოდა (ხელოსნობა, ქსოვა, ქალაქის დაცვა); ამიტომაც რომაელებს მინერვა და ათენა ერთი ქალღმერთის ორ სხვადასხვა სახელად მიაჩნდათ. რომაელებისთვისაც მინერვა იუპიტერის თავიდან დაბადებული სიბრძნისა და ომის ქალღმერთი იყო. მინერვას ათენა პალასი-

ვით სრული აღჭურვილობით - შუბითა და ფარით და თავის წმინდა ფრინველ ბუსთან ერთად გამოსახავდნენ.

რომში ოუპიტერი სახელმწიფოსთან დაკავშირებულ საქმეებს, იუნო - ოჯახს, მინერვა კი - ხელოსნობას იცავდა.

27 სატურნუსი

ერთ-ერთ უძველეს იტალიურ ღმერთ სატურნუსს რომაელები ოქროს საუკუნის ღმერთად და ლათიუმის ერთ-ერთ პირველ მეფედ მიიჩნევდნენ. როცა სატურნუსი მისმა შვილმა იუპიტერმა ტახტიდან ჩამოაგდო, იგი ლათიუმში გაიქცა და იანუსთან ერთად ძალაუფლება აიღო ხელში.

ოქროს საუკუნეში ყველა თანასწორი იყო, არც ფული იყო, არც კერძო საკუთრება და არც მონობა. თავდაპირველად თესვის ღმერთმა, სატურნუსმა, ასწავლა თავის ქვეშევრდომებს მიწათმოქმედება, მეღვინეობა და ცივილური ცხოვრება, ამიტომაც მთელ ქვეყანას “სატურნუსის მიწა” ეწოდა.

სატურნუსისადმი მიძღვნილ სატურნალიების დღესასწაულზე კარნავალური თავაშვებულობა სუფევდა, ბატონები და მსახურები ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ (ბატონი მსახური ხდებოდა, მსახური კი ბატონი), მონებს სუფრასთან სვამდნენ, უმასპინძლებოდნენ, ყველა ცეკვავდა, მღეროდა, მხიარულობდა, საჩუქრებს - ლამპრებს და თიხის ფიგურებს - უცვლიდა ერთმანეთს, ირჩევდა სატურნალიების მეფეს; ეს დღესასწაული რომაელებს “ოქროს საუკუნეს”, საყოველთაო თავისუფლებასა და თანასწორობას აგონებდა.

სახელმწიფო ხაზინას სატურნუსის ტაძარში ინახავდნენ და მას სახელმწიფო კი არა და სატურნუსის ხაზინა ეწოდებოდა.

ამ კეთილგანწყობილი ღმერთის მეწყვილე ქალღმერთი ლუა არაკეთილგანწყობილი ქალღმერთი გახლდათ. რომაელი მიწათმოქმედები ერთდროულად მიმართავდნენ სატურნუსსა და ლუას, ოღონდ ღმერთს ბარაქიან ნათესებს, ქალღმერთს კი ნათესის გადარჩენას შესთხოვდნენ.

ამ ქალღმერთს უძღვნიდნენ მოკლული მტრის იარაღს, რომელიც თან არ მიჰქონდათ და იქვე ბრძოლის ველზე წვევდნენ;

ადრიდანვე რომაელები სატურნუსს ბერძენ კრონოსთან აიგივებდნენ, ისინი მას იუპიტერის მამად და ყოვლისმშთამნთქმელ დროდ მიიჩნევდნენ.

შემდგომში სატურნუსის ცოლად ითვლებოდა რეასთან გაიგივებული ოპსი; ცოლ-ქმარი ერთად ზრუნავდა რომაელების სიმდიდრესა და კეთილდღეობაზე.

სატურნუსს გამოსახავდნენ თავშიშველა მოხუცად, რომელსაც ნამგალი ეჭირა ხელში.

28 ტელუსი

თესვას სატურნუსი მფარველობდა, მაგრამ მკვებავი მიწისა და მისი საციცოცხლო ძალების ქალღმერთი ტელუსი იყო.

ტელუსს ყველას მშობლად, ყველაფრის საწყისად, ყველა ცოცხლის, ღმერთების, ზაღხის, ჯოგების, ნაყოფის, ნათესის სიცოცხლის მიმნიჭებლად და მასაზრდოებლად თვლიდნენ. მას ასეც უწოდებდნენ: “მკვებავი”, “მასაზრდოებელი”.

მოგვიანებით ტელუსს მიწა (ტერა) უწოდეს. იგი იუნოსთან ერთად ქორწინების გამრიგედ ითვლებოდა. ამ ქალღმერთს ქორწინებისას უხმობდნენ და შესთხოვდნენ, ახლადშექმნილი ოჯახისათვის ჯანსაღი და მრავალრიცხოვანი შთამომავლობა მიეცა.

მიწა არა მარტო სიცოცხლის თესლს აღვივებდა, არამედ თავის წიაღში მკვდრებსაც იფარავდა, ამიტომ ტელუსი ცოცხლებისა და მკვდრების მბრძანებლად და დაკრძალვის ქალღმერთადაც ითვლებოდა.

ტელუსის პატივსაცემად ნათესების დღესასწაულს, ე.წ. ფორდიციდიებს ზეიმობდნენ და ქალღმერთს მაკე საქონელს სწირავდნენ მსხვერპლად. ტელუსის დღესასწაულის დაწყებას არვალის ძმების წინამძღოლი ზაღხს უცხადებდა, ზეიმი სამ დღეს გრძელდებოდა. პირველ და მესამე დღეს ქურუმები არვალის ძმების წინამძღოლის სახლში იკრიბებოდნენ და სადღესასწაულოდ

გამოწყობილები ტელუსს მსხვერპლს (ღვინოს და საკმეველს) სწირავდნენ, მერე დაფნის ფოთლებში გამოხვეულ პურსა და ძველი და ახალი მოსავლის თავთავებს აკურთხებდნენ. მოგვინებით ქურუმები სუფრას შემოუსხდებოდნენ, ტელუსის საკურთხეველზე ღვინოს დაღვრიდნენ და დაილოცებოდნენ. რიტუალის ბოლოს ერთმანეთს ბედნიერებას უსურვებდნენ და ვარდებს მიაართმევდნენ. მეორე დღეს „ნათელი ქალღმერთის“ დღესასწაული იმართებოდა წმინდა ჭალაში, სადაც ქალღმერთის ტაძარი და სანადიმო დარბაზი იდგა. დილაადრიან კოლეგიის წინამძღოლი გამწმენდ მსხვერპლს (ორ ღორს და ერთ უშობელს) შესწირავდა, ნაშუადღევს თავთავებიანი გვირგვინით თავშემკულები ჭალას გაემართებოდნენ და ცხვარს, საკმეველსა და ღვინოს სწირავდნენ მსხვერპლად, მერე ზედაშეს დაღვრიდნენ, მინდორში გაემართებოდნენ, ჯერ თავთავებს, მერე კი პურს აილებდნენ და მარჯვენა ხელიდან მარცხენაში ორჯერ გადაიტანდნენ. შემდეგ ტაძარს დაკეტავდნენ, შიგ მხოლოდ არვალის ძმები დარჩებოდნენ, ცეკვავდნენ და ქალღმერთს უმღეროდნენ ჰიმნს, რომლის შინაარსი კარგად არ ესმოდათ (როგორც ჩანს, სიძველის გამო). რიტუალს არვალის ძმები მკაცრად იცავდნენ, რომ მის მცირეოდენ დარღვევასაც კი ქალღმერთის რისხვა და შესაბამისად, მოუსავლიანობა არ მოჰყოლოდა.

ამ ღმერთქალს ჰყავდა მეგზურები - ალტორი, რუმორი და ტელუმონი.

ტელუსს პატარა ტაძარში მჯდომი ქალის სახით გამოსახავდნენ, მარცხენა ხელში კვერთხით - სიკვდილ-სიცოცხლეზე თავისი ძლაუფლების სიმბოლოთი, მარჯვენაში კი - სამსხვერპლო თასით.

29 კერესი. ლიბერი და ლიბერა

უძველესი იტალიკური და რომაული ხთონური ნაყოფიერების ქალღმერთი კერესი მოგვიანებით ბერძნულ დემეტრესთან გააიგივეს. ტელუსი თესლსა და ნაყოფს აღმოაცენებდა, კერესი კი მათში სი-

ცოცხლეს შთაბერავდა. თესვის დროს ორივე ნიავეს აგზავნიდა, თესვის შემდეგ კი - წვიმას; ყლორტებს - უდროოდ დროს მოსული თოვლისგან, მცენარეებს - ჩიტებისა და მწერებისაგან, ნათესებს - სარეველებისა და უბედურებებისაგან იცავდა და მიწათმოქმედ-თათვის მდიდარი მოსავალი მოჰქონდა.

ამ ქალღმერთებს ერთნაირ მსხვერპლს სწირავდნენ და ერთი და იმავე დღესასწაულების დროს სცემდნენ თაყვანს. კერესის თაყვანისცემამდე მოსავალს არ იღებდნენ.

კერესი ტელუსზე მეტად იყო დაკავშირებული მიწისქვეშა სამყაროსთან და ზოგჯერ თავად ამ სამყაროსაც “კერესის სამყაროს” უწოდებდნენ.

კერესი ქორწინებისა და დედობის ქალღმერთიც იყო. მას და ტელუსს რომაელები თაყვანს სცემდნენ შეფარული სახელით “დეა ღია”, ანუ “ღვთაებრივი ღმერთქალი”. კერესის დღესასწაულ კერე-ალიებზე საცირკო და თეატრალურ წარმოდგენებს მართავდნენ; მელიებს კუდზე ანთებულ ჩირაღდნებს აბამდნენ და კაკლებს ფან-ტავდნენ, რომ ნათესი ხვატისგან დაეცვათ და მისი ზრდისთვის შეე-წყოთ ხელი.

კერეალიებს განსაკუთრებით პლებეები ზეიმობდნენ, რადგან კერესი, გადმოცემით, პლებსის ქალღმერთი და მისი ქურუმიც ყოველთვის პლებეი იყო. პლებეები ამ დღესასწაულზე თეთრ ტანსაცმელში გამოეწყობოდნენ, თავს გვირგვინებით შეიმკობდნენ, მსხვერპლს შესწირავდნენ (ღორს, ხილს, გოლეულს), რვა დღე ცირკში მარულის ცქერით ერთობოდნენ. ამ დროს ნებისმიერი კაცი, ღარიბიც კი, ყველა გამველელს სუფრასთან ეპატიჟებოდა, რომ მასაზრდოებელი კერესის კეთილგანწყობა მოეპოვებინა.

კერესის (როგორც დემეტრეს) სახელს უკავშირდება მიწათ-მოქმედება და კანონების შემოღება.

კერესს განსაკუთრებით მიწათმოქმედები და პლებსი ეთაყ-ვანებოდა. მის ტაძარს აფარებდნენ თავს დევნილი პლებეები, იქ ურიგებდნენ მათ პურს და მათ არქივსაც იქ ინახავდნენ. კერესის ტაძარიც, როგორც კაპიტოლიუმის იუპიტერისა, სამნაწილიანი

იყო: ამ ქალღმერთთან ერთად იქ თაყვანს სცემდნენ ლიბერსა და ლიბერას (ე.წ. “პლებეურ სამეულს”).

ლიბერი და ლიბერა რომაელებს კერესის შვილებად წარმოედგინათ. როგორც დედა ქალღმერთი, ისინიც ნაყოფიერების ღვთაებები იყვნენ, მაგრამ მათი სახელი უფრო მეტად მეღვინეობას უკავშირდებოდა. რომაელები ლიბერს ბერძენ დიონისესთან აიგივებდნენ, თუმცა ბაკქუსსაც დიონისეს რომაულ სახელად მიიჩნევდნენ. ბაკქუსის კულტი გასაიდუმლოებული იყო და რომაული ხელისუფლება მას არ წყალობდა. ლიბერს კი ყველა ეთაყვანებოდა. მას თაფლის აღმოძჩენადაც მიიჩნევდნენ.

ლიბერის მთავარი ღღესასწაული - ლიბერალიები - მარტში, ბუნების გამოღვიძებისას იმართებოდა. ამ ღღეს მოქალაქეები გზაჯვარედინებზე იკრიბებოდნენ, ფოთლებისა და ხის ქერქის ნიღბებს იკეთებდნენ, ყვავილებისგან გაკეთებულ ფალოსს აქანავებდნენ და სახუმარო სიმღერებს მღეროდნენ. ამ ღღესასწაულისას ბიჭები საყმაწვილო ტოგას იხდიდნენ და მამაკაცურს იცვამდნენ.

30 კონსუსი

მიწათმოქმედების, მოსავლის მღრღნელებისაგან და მავნებლებისაგან მფარველ მიწის არქაულ ღმერთს კონსუსი ერქვა. ძველად მოსავალს მიწისქვეშა საცავებში ინახავდნენ. კონსუსის სამსხვერპლოც მიწისქვეშეთში მდებარეობდა და მას მხოლოდ ამ ღმერთისადმი მიძღვნილი ღღესასწაულის - კონსუალიას - დროს ამოთხრიდნენ მიწიდან და უჩვენებდნენ ხალხს.

ასეთ ღღესასწაულს ორჯერ ზეიმობდნენ - ზაფხულის მოსავლის აღებისა და ზამთრისთვის ჭირნახულის მიბარების შემდეგ. ღღესასწაულის დროს მარულა იმართებოდა, რის გამოც კონსუსს ბერძენი პოსეიდონის ერთ-ერთ სახეობასთან პოსეიდონ მეცხენესთან აიგივებდნენ. თავად კონსუსსაც ზოგჯერ ცხენების ღმერთად მიიჩნევდნენ.

კონსუსის მეწყვილედ ზოგჯერ სიუხვის ქალღმერთ ოპსს ასახელებდნენ.

ნაყოფიერი ხეების ყვავილობასა და ნაყოფებს ქალღმერთი პომონა მფარველობდა. ამ ქალღმერთს უკავშირდებოდა ვერტუმნუსის, წელიწადის დროების ცვლის, საერთოდ ცვალებადობისა და გარდასახვის, ასევე ბაღების, ბოსტნებისა და ნაყოფიერების მფარველი ღმერთის სახელი.

ვერტუმნუსი და პომონა

ბაღში მოფუსფუსე მშვენიერი ნიმფა პომონა ბევრს მოსწონდა, მაგრამ მას არავისთვის ეცალა, მხოლოდ ხეხილსა და ყვავილებს დასტრიალებდა თავს. ერთხელ პომონა ღმერთ ვერტუმნუსსაც შეუყვარდა. ბევრს ეცადა, თავი მოეწონებინა - ხან მეომრად გადაიქცა, ხან მეთევზედ, ხან მევენახედ, ხან მებაღედ, ხან რად და ხან რად, მაგრამ ვერაფერს გახდა.

ბოლოს ღმერთი მოხუც ქალად გარდაისახა და პომონას ბაღს მიაღება. ნიმფას მოვლილი ბაღი მოუწონა, გული გაუხარა, მერე ვერტუმნუსის ქებას მოყვა, ცოლად წაყვეო, უყვარხარო, დაუჩემბა.

პომონა უარზე იდგა, არასდროს მინახავს და როგორ წაყვეო. მაშინ პომონას თვალწინ მოხუცი ქალი მშვენიერ ყმაწვილად იქცა. ნიმფა მოიხიბლა ოქროსთმიანი ბრწყინვალე ღმერთით და თავისი ცხოვრება მას სამუდამოდ დაუკავშირა. ასე გახდა ვერტუმნუსი და პომონა განუყრელი წყვილი.

❶ ფლორა. ფერონია და პალესი

ფლორა რომაულ მითოლოგიაში თავთავის, ყვავილობის, ყვავილების, ბაღების ქალღმერთად მიაჩნდათ. მას “ყვავილების დედას” უწოდებდნენ. ფლორას მეუფებამდე მიწა ერთფეროვანი, ცარიელი და მოშიშვლებული იყო, მაგრამ ქალღმერთმა ნიადაგში პირველი თესლი ჩააგდო და მიწაც შეიმოსა, აყვავდა და გაიფურჩქნა.

ფლორა პურის ყანებს, ზვრებს, ზეთისხილის ჭალებს, მინდვრებს, აყვავებულ მდელოებს მფარველობდა.

როცა რომის სენატი ერთხელ ქალღმერთს უპატივცემულოდ მოეპყრა, მინდვრები და ბაღები გადახმა, მსხმოიარე ზეთისხილი ქარმა იმსხვერპლა, სეტყვამ პურის თავთავები გააჩანაგა, ზვრები ნიაღვარმა ჩარეცხა. მხოლოდ მაშინ მოლბა ფლორა, როცა რომაელებმა ფლორალიები - ფლორას დღესასწაული - დააწესეს.

ფლორალიებზე ყველა სახლის კარს ყვავილწნულებით ამკობდნენ, ქალღმერთის საკურთხეველზე აყვავებულ თავთავებს დებდნენ, ქალები ჭრელა-ჭრულა კაბებს იცვამდნენ, ყველა ცეკვავდა, ხუმრობდა, მხიარულობდა.

ფლორა ადამიანებზეც, განსაკუთრებით ყმაწვილებზე ზრუნავდა. მას გასაოცარი ყვავილი ჰქონდა, თუ მიეკარებოდი, ახალი სიცოცხლე - ან ყვავილი, ან ცხოველის ნაშიერი ან ბავშვი - გაჩნდებოდა.

ტყესა და მინდვრებში ვარდ-ყვავილისა და მცენარეების ამოსვლასა და ყვავილობაზე ფერონია ზრუნავდა. მიწისა და მიცვალებულთა ღვთაება ხალხსაც მფარველობდა - მონებს გათავისუფლებასა და მოქალაქედ გახდომაში ეხმარებოდა. მის ტაძარში იკრიბებოდნენ ყოფილი მონები, რომლებიც ღვთაებას გათავისუფლებისას ქუდს უძღვნიდნენ. იქვე იდგა სავარძელი, რომელსაც ეწერა: “დაე, დასხდნენ მონები და ადგნენ თავისუფლები”.

პალესის, მწყემსების, ცხვრებისა და თხების მფარველი ღმერთისა თუ ღმერთქალის შესახებ თავად რომაელებმაც ბევრი არაფერი იცოდნენ. მწყემსების დღესასწაულზე მას თაფლსა და რძეს სწირავდნენ, საქონლის ბაგებს გვირგვინებითა და ყვავილწნულებით ამკობდნენ, ფარების დაცვასა და გამრავლებას და ამავე დროს წმინდა ჭალების, საფლავებისა და წყაროების უნებლიე წაბილწვისათვის შენდობას შესთხოვდნენ; მერე ცეცხლით საქონელსაც განწმენდნენ და თავადაც განიწმინდებოდნენ ხოლმე; თივას ცეცხლს წაუკიდებდნენ, სამჯერ გადაახტებოდნენ და საქონელსაც სამჯერ გადაატარებდნენ; ბოლოს კი დღესასწაულს მხიარული ნადიმით დაასრულებდნენ.

32 ფაჰნუსი, სილჰანუსი და ფაჰნა. მაია

მინდვრისა და ტყის კეთილი, მხიარული ღმერთი ფაჰნუსი მწყემსებს მფარველობდა, ჯოგის ზრდასა და ნამატს უწყობდა ხელს. იგი ტყის მფარველ სილჰანუსს ჰგავდა და გაიგივებული იყო ბერძენ პანთან, მასაც ფეხებზე ჩლიქებითა და თავზე რქებით გამოსახავდნენ. ფაჰნუსსაც უყვარდა ხალხის გაჯავრება და დაშინება; ტყეში მარტო დარჩენილ ადამიანს შრიალი და ჩურჩული ფაჰნუსის ხმა ეგონა.

ფაჰნუსს მისან პიკას ვაჟიშვილად, სატურნუსის შვილიშვილად, ლატინუსის მამად და ლათიუმის მეფედ მიიჩნევდნენ. თუ კაცს მომავალი აინტერესებდა, წმინდა ჭალაში მსხვერპლად შეწირული ცხვრის ტყავზე წამოწვებოდა და ძილში ღმერთის წინასწარმეტყველებას მოისმენდა.

ფაჰნუსები, სილჰანუსები და ნიმფები მრავლად იყვნენ. მწყემსები და სოფლის მცხოვრებლები ფაჰნუსის დღესასწაულს – ფაუნალიას – მინდორში, ღია ცის ქვეშ ზეიმობდნენ. ღმერთს მსხვერპლად თხებს სწირავდნენ, ღვინოსა და რძეს უღვრიდნენ, საქონელს საბალახოდ თავის ნებაზე უშვებდნენ, მონებს არ ზღუდავდნენ და მხიარულ ნადიმს მართავდნენ.

მწყემსების მფარველი ღმერთი ფარებსა და ჯოგებს ნადირის თავდასხმას აცილებდა თავიდან. მგლებისაგან დამცველი ღმერთი ფაჰნუსის მეტსახელი იყო ლუპერკუსი – “მგლების განმდევნელი”, თავდაპირველად მას მგლის სახით წარმოიდგენდნენ ხოლმე.

ფაჰნუსის პატივსაცემად მწყემსებისა და ჯოგების განსაწმენდ დღესასწაულს ლუპერკალიას უწოდებდნენ. ამ დროს ასეთ რიტუალს ატარებდნენ: ღმერთს მსხვერპლად სწირავდნენ თხებს, ორ ყმაწვილს შუბლზე მიადებდნენ გასისხლიანებულ სამსხვერპლო დანას და სისხლის ლაქებს იმწამსვე რძეში დასველებული მატყლით აცილებდნენ. ამის შემდეგ ყმაწვილები ხარხარს მოჰყვებოდნენ.

მსხვერპლ შეწირვისა და სამსხვერპლო ნადიმის შემდეგ ლუპერკებად წოდებული შიშველი ქურუმები სამსხვერპლო ცხოვე-

ლების ტყავს თეძოზე იკრავდნენ, იმავე ტყავიდან ქამრებს ჭრიდნენ, ყოველ შემხვედრს ურტყამდნენ და პალატიუმის ბორცვზე ლუპერკალში მირბოდნენ.

გათხოვილი ქალები ეგებებოდნენ ლუპერკებს და მათ ქამრებს დასარტყამად ზურგს უშვერდნენ, ფიქრობდნენ, რომ ეს მათ ქორწინებას განწმენდდა და უშვილოებს შვილების ყოლაში შეეწეოდა. სოფლის ღმერთ ფავნუსს ყველაზე მეტად გლეხები ეთაყვანებოდნენ.

ფავნუსს ცბიერ სულადაც მიიჩნევდნენ. მისი ეშინოდათ, ეგონათ, რომ იგი ბავშვებს იტაცებდა, ქალებს აცდუნებდა, ცხოველებთან ცხოვრობდა და ხალხს ავადმყოფობებსა და საშინელებებს უგზავნიდა.

ფავნუსს ხშირად ტყის ღმერთ სილვანუსთან აიგივებდნენ.

რომაულ მითოლოგიაში თავდაპირველად სილვანუსი ტყეების, მინდვრების, მიწათმოქმედების, ჯოგებისა და ველური ბუნების ღმერთი იყო; იგი მფარველობდა ყველაფერს, რაც მინდვრებსა და ბაღებში იზრდებოდა. სოფლის მცხოვრებნი მას თავისი ქოხებისა და მინდვრების მცველად მიიჩნევდნენ. სილვანუსს წინასწარმეტყველების ნიჭსაც მიაწერდნენ. მოგვიანებით იგი მიწათმოქმედების, სახლის, კარ-მიდამოს, მამულისა და მისი საზღვრების მფარველი გახდა.

შემოდგომაზე სილვანუსის პატივსაცემად ალოს მართავდნენ და მსხვერპლად ხის პირველმოკრეფილ ნაყოფს, ყურძენს, თავთავსა და რძეს სწირავდნენ.

სილვანუსის თაყვანსაცემად სამ ქანდაკებას დგამდნენ: ერთს - შინ, მეორეს - მინდორში და მესამეს - სამფლობელოს საზღვარზე. ეს ღმერთი ჯოგს მგლისგან იფარავდა და მსხვილფეხა საქონელს გამრავლებაში ეხმარებოდა. ტყის სხვა ღმერთებისა არ იყოს, სილვანუსიც მუსიკალური ნიჭით იყო დაჯილდოებული, მას სირინქსს უძღვნიდნენ. სილვანუსს მწყემსების ერთგული მეგობარი და დამხმარე ძაღლი მუდამ თან ახლდა.

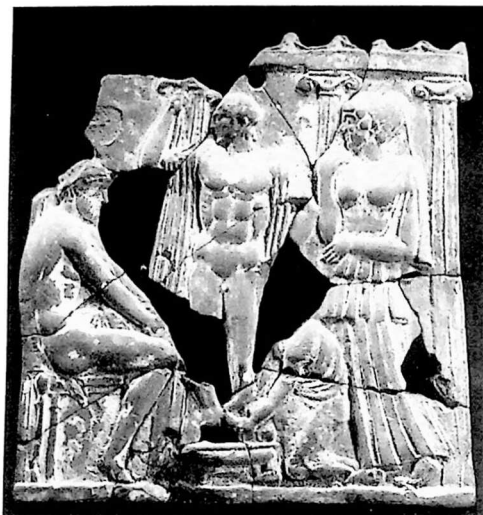
ტყის მყუდროებაში პანთან ერთად სილვანუსიც შიშსა და ძრწოლას იწვევდა; ცხოვრობდა უდაბურ ტყეში და ზოგჯერ ღამით

ოდისევისა და
პენელოპეს შებ-
კედრის ტრადი-
ციული იკონოგრა-
ფია. პენელოპე ზის,
ფეხი ფეხზე აქვს
გადაღებული და
თავით ხელს
კერძნობა. დამწეხ-
რებული, რაღაცის
ძიხუნელი ოდისე-
სი მის წინ დახრი-
ლა. „ძიღოსური“
ბარელიეფი. დაახლ.
ძვ. წ. 460-450 წწ.
პარიზი, ლუვრი.

ბოვანოსავით ჩაცმული
მეფის იერიის ოდისევსი
მალლა იმზირება. მის წინ
კალიფსო ან პენელოპე
უნდა იდგეს. სიღრმიდან
მათ მონა ქალი აკვირდებათ.
ფრესკა. პომპეი. მაცელუმი.
დაახლ. ახ. წ. 65 წ.

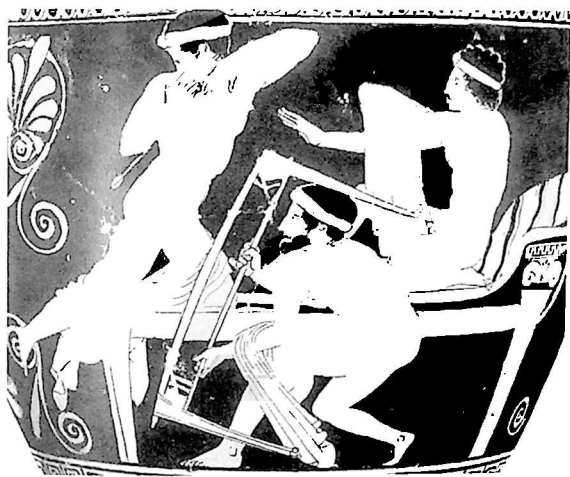
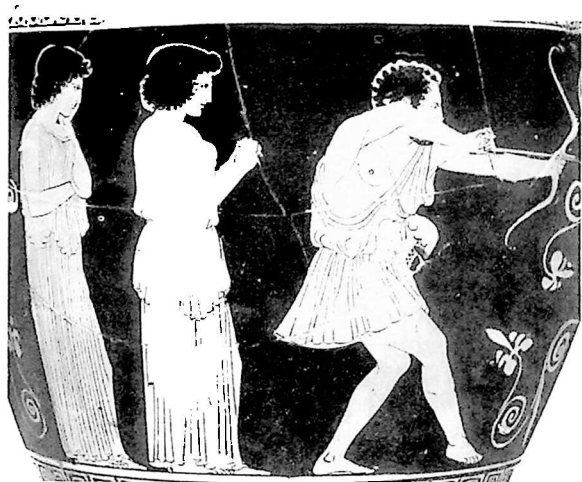

ოდისეესი სასახლე-
ში ზის, ჩამუხლული
ვერიკლეა კი ფეხებს
ბანს. ფიქრებში
ჩაფლული ტელემა-
ქისი და პენელოპე
დგანან. ამ სცენის
სტატიკურობა კიდევ
უფრო აძლიერებს
ამბის დრამატიზმს.
„მილოისური“
ბარელიეფი. დაახლ.
ძვ. წ. 460-450 წწ. ნე-
იორკი. მეტროპო-
ლიტენ მუზეუმი

ოდისეესს ძიძა
ვერიკლეა ფე-
ხებს ბანს (ამ
სურათში ვერიკ-
ლეს ანტიფაგა
ქვია) და ჭრი-
ლობის აღმოჩე-
ნისას კითხვით
სავსე მზერიო
უცქერს მას.
როგორც სო-
ფოკლეს ერთ-
ერთ ტრაგედი-
აში, ვერიკლეს

უკან უდგას ეგეოსი, რომელიც შემოუძღვა ოდისეესს სასახლეში და მაქ-
ძლევს მხარტმევს. სახელები ამოკვეთილია. წითელფეხიურული სკიფოსი. დაახლ.
ძვ. წ. 450 წ. ბერლინი. სახელმწიფო მუზეუმი.

ოდისევსმა მშვილდი მოზიდა. მის უკან დგას ორი მონა, ისინი ინტერესით უცქერენ სასახლეში დატრიალებულ სეირს. სასიძოვები ნადიმობენ. ერთს ისარი უკვე მოხვდა. დანარჩენები შეშინდნენ და რაც ხელთ მოხვდათ, თავის დასაცავად აიფარეს. წითელფეივრული სკიფოსი. დაახლ. ძვ. წ. 450 წ. პერლინი. სახელმწიფო მუზეუმი.

სახიდოებისა და ოდისეკის შერკინება. სახიდოები თავს იცავენ ეკელაფროს, რასაც ხელს წაატანენ. შვიდი გამოსახულებიდან ერთი ტელემახოსია. ექვსი კი

სახიდო. მიუხედავად ფრაგმენტულობისა, სახიდოების შეკმევების მეტეკვლე გამოსახულება, კრატერის ნატეხი ძვ. წ. V ს-ის ბოლი და IV ს-ის დასაწყისი: კასილეია (შვიტყარია). ანტიკურობის მუზეუმი.

კლიტემნესტრას კასანდრას მოხატვლად ნაჯახი აღემატოვებს საი-სხვერპლოსთან მღვობი კასანდრა შეუბრალეული დღლიფლას ხიშკვი! მსხვერპლი ხდება. წითელფიფურული კილიქი. ძვ. წ. 430 წ. ფერარა. დი სპინას არქეოლოგიური მუზეუმი.

ტრაიას ომიდან შინდაბრუნებულ აგამემნონს ბადეს ჩამოაცვევენ და სახიკდო-
ლოდ გაწირავენ. ევბისიოსმა ერთი ვრილობა უკვე მაყუენა, აგამემნონი ყვირის
(ნახატზე მიწერილია ყვირილის აღმნიშვნელი ბგერები: ე, ე). შეპრადლების ითხ-
ოვს, ევბისიოსი კი თიქბში სწვდება და მახეილს ურწმობს. აგამემნონის უკან
ღვას უბედურებისაგან შეპრებული ელექტრა და უსახიოდ შლის ხელებს. კრა-
ტერი. ძვ.წ. 470-460 წწ. ბოსტონი. სახეითი ხელოვნების მუზეუმი.

ელექტრას ორესტ-
ესთან შეხვედრა
ავაძეშობის საფლავზე.
დამწეხრებული
ელექტრა ზის კიბეზე.
საღაც დევს მკვდრის-
თვის შესაწარი ძღვენი.
მარცხნივ ჩანს ორეს-
ტეხი, რომელსაც ცალ
ხელში უვირაჟს ფიადღა.
მეორეში შუბი.
მარჯვნივ ხელში
გვირგვინით პერმეხი
დგას. წითელ-
ფეხურული პელიკა.
დაახლ. ძვ. წ. 350 წ
პარიზი. ლუვრი.

შერახისძეკ
ორესტეხი თავს
დაცხხის კვხხის
პარკელა ძიუტელ
კრიდობისკან
დოხესხიდღის ჯერ
დევ ხელად
კვარდხი ღიბა
დამკლხიკ უკრა
ხობიხი ორესტ
კვარდელბის ხიხი
ძიუტელხიკ ხელში
ხაჯახი კლოკმ
ხელკრა ჩახს.
მარჯვნიდან მის
კვამხმხეკლად
ელექტრა მდღის
წითელფეხურული
კოიკერი ძვ. წ
470-460 წ პარიზ
ნი. ხახიოთი ხე
ლოუნების ძეხეკს

დელფოს სამისნოში აიუნა ორესტესის განწმენდის რიტუალს ასრულებს. ლიტერატურული წყაროების მიხედვით კი, ქალღმერთი კმირს მოგვიანებით ხედება, როდესაც ორესტესი აიუნას მფარველობას სთხოვს. გარდა აპოლონისა და ორი ერიინისა, ამ სურათზე გამოსახულია ლეკო, პილადესი და მათ შორის ნახევრად მიმალული მზე, კრატერი. დაახლ. ძვ. წ. 350-340 წ. ლონდონი. ბრიტანეთის მუზეუმი.

პატარა ტაძარში ჩანს არტემისის ქანდაკება და საკუროთხეველი. მარჯვნივ მას უახლოვდება ქალი ცალ ხელში ფიალით, მეორეში კი სასახეურე მოწონულა სინით. მარცხნივ იფიგენია გადასცემს წერილს პილადესს, რომელიც ორესტესის გვერდით ზის სანაპიროზე, სადაც ისინი, ტავრისელების მხარეში ჩახულა, მწყემსებმა დაინახეს; იფიკრეს, დიოსკურები ან რომელიმე უკვდავი ღმერთი არიანო, მიწაზე დაემხნენ და თაყვანი სცეს. მარცხნივ ზემოდან იგივე ქალღმერთი, არტემისი დაჰყურებს მათ. ეს მინიშნება უნდა იყოს ვაქცევის სცენაზე, როდესაც იფიგენიამ, ორესტესმა და პილადესმა ხის კერპი მოიტაცეს. ქვემოთ მარჯვნივ ჩანს მეფე თოასი, წითელფეივრული კრატერი. ძვ. წ. 400-380 წწ. ფერარა. დი სპინას არქეოლოგიური მუზეუმი.

ორესტესი პერმანესს სიკვდილით ეძეურება მაცრას ამ დროს აბლოხი მიეგრება და შეხერხებს. დიონის წინასწარმეტყველებს, რომ ნეოპტოლეოსი მიეკვდება და პერმანესი ორესტესის ცოლი გახდება. მძიმეაღიას სიკვდილითი დამსჯე ბუღ ორესტესის გული უიმეხს, ურესტესი პერმანესი მიეკვდება და ნეოპტოლეოსის არ დაეუბნის წითელფევერული ობიექტი დაახლო. ძვ. წ. 420 წ. კახელი ხელოვნების სახელმწიფო კოლექცია

ეს ნახატი ხოფიკლეს "აქის" ვკავონებს. აქ კმირი სიკვდილისთვის ემზადება, მეხლმოდრეკილი და ხელაპყრობილი ევედრება და შეკლავს სიხივს ზეკსს, ჰერმესს, თანატოსს და ერინიებს შურისძიებისათვის. ამაღროულიად იხსენებს და ემშვიდობება თავის მწიას, ხელაქ ვანვლო თავისი მწარე, ძეგლი ცხოვრება. წითელფევერული ლეკკითი. დაახლო. ძვ. წ. 450 წ. კახელი. ანტიკურობის მუზეუმი.

დაჭრილი ნეოპტოლეუძისი თავს აფარებს დელფოს ტაძრის საკუროხვევლს იმედგადაწურული შუბით იბრძვის სიცოცხლის შესანარჩუნებლად. ორესტესი (მარჯვნივ) უთვალთვალებს მას. მარცხნივ კილაკას შუბი აღუშროავს დასარტყმელად. ტაძრის გარეთ, მაღლობზე აპოლონი და მისი ქურუქი სხედან კრატერი. ძვ. წ. 370 წ. მილანი. ტორნოს კოლექცია.

აქველებმა როცა ტროა გაანადგურეს, ენეასმა ზურვზე მოიკიდა მოზუცი მამა და ცოლთან და შვილებთან ერთად ქალაქი დატოვა. ამ სცენის დეტალი. ძვ. წ. 470-460 წწ. ბოსტონი, საზეითი ხელოვნების მუზეუმი.

ენეასს ხელში უჭირავს ძალაუფლების სიმბოლო შუბი. იგი ღორს სწირავს მსხვერპლად. თავზე მოსასხამი ასურავს (რომაული წვეულებით). მას ეხმარებიან შეილი ასკანიოი და ორი ასალგაზრდა. მარცხნივ მოჩანს ტაძარი პენატებთან ერთად. ძვ.წ. 13-9 წწ. რომი. მშვიდობის სამსხვერპლო.

დიდო. ვენუსმა კართაგენის
დედოფალ დიდოს ენეასი
შეაყვარა. ვერ მოაღბო
დიდომ სატრფოს გული, ვერ
დაიტოვა ენეასი თავისთან.
ენეასს ღმერთების ნება
უნდა აღესრულებინა. დიდომ
სატრფოსთან განშორებას
ვერ გაუძლო და ცოცხლად
დაიწეა თავი კოცონზე.
მოზიკა. ჩვ. წ. IV ს.
ტონტონი. სომერსეტის
საგრაფოს მუზეუმი.

იანუსი, “ღმერთების ღმერთი” კარებისა და ასევე ყოველივე დასაწყისის (წლის პირველი თვის, თვის პირველი დღის, ადამიანის სიცოცხლის) ღმერთი. იანუსს შუახნის ორსაზა წევრებიანი კაცის სახით გამოისახავდნენ. რომლის ერთი სახე აღმოსავლეთით, მეორე კი დასავლეთით იტყირებოდა. ძვ. წ. 269 წ. რომი. ნაციონალური მუზეუმი.

ვესტალისი. ვესტას (კერიის მფარველი ქალღმერთის) ქურუმი ქალი, ვესტალისი მარადიულ ცეცხლზე ზრუნავდა. უმწიკვლო ვესტალისებს დიდ პატივს სცემდნენ (ზოგიერთს ქნდაკებდაც კი უღვამდნენ), მაგრამ თუ რომელიმე უბიწოების ფიცს დაარღვევდა, ცოცხლად მარხავდნენ. ჩვ. წ. 90 წ. რომის ნაციონალური მუზეუმი.

რომაელები იუპიტერს, ღმერთებისა და ხალხს მუუფეს. მათი ბედის განმგებელს პერტენ ზეცსთან აიგივებდნენ. მას წევრებიან და გრძელთმიან მონუსტად გამოისახავდნენ. იუპიტერი იჯდა ტახტზე. ერთ ხელში ეჭირა კვერთხი ადამიანებსა და ღმერთებზე უზენაესი ძალაუფლების სიმბოლო. მეორეში კი ან ელევა, ან გამარჯვების ქალღმერთი ვიქტორია. მის ფერხთ, ჩვეულებრივ, არწივი იჯდა ზოლზე. ძვ. წ. II ს. მიუნხენი. ანტიკურობის სახელმწიფო მუზეუმი.

იუნო. რომელთა უზენაესი ქალღმერთი, თავდაპირველად ნაყოფიერებისა და მოვარის იტალიური ქალღმერთი შემდგომში იუპიტერის ცოლად (ბერძენი პერასავით) მიიწნიეს და იუნო რეგინა (დედოფალი) უწოდეს. იუნო ქალებს, ოჯახურ ცხოვრებას, განსაკუთრებით ქორწინებას, ფეხმძიმობას, ბავშვის გაჩენასა და გათხოვილ ქალებს მფარველობდა. ძვ. წ. II ს. ნეაპოლი. ნაციონალური არქეოლოგიური მუზეუმი.

მინერვა. ზელოვნობისა და ხელოვნების მფარველი ქალღმერთი. მინერვას ათენა პალასივით სრული აღჭურვილობით შუბითა და ფარით გამოსახავდნენ. ძვ. წ. V ს-ის დასაწყისი. მოდენი. ესტენზეს მუზეუმი.

ბაკქესი და კერესი. ბაკქესისა (დიონისეს რომაული სახელი) და კერესის (კერერა). ნაყოფიერების ღმერთებს განსაკუთრებით პლებსი ეთაყვანებოდა. უძველესი იტალიკური და რომაული ხთონური ნაყოფიერების ქალღმერთი კერესი მოგვიანებით ბერძნულ დემეტრესთან გააიგივეს. ჩვ. წ. 114-120 წწ. ბენვენტოს თაღის რელიეფი.

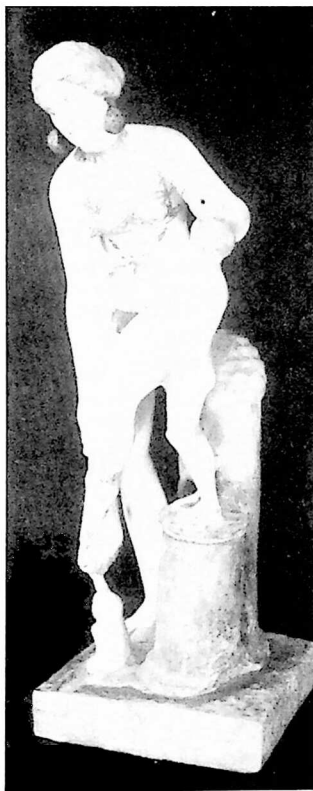

ფაენუსი. მინდერისა და ტყის მზიარული
 ღმერთი ფაენუსი მწყემსებს მფარველობდა.
 ჯოგის ზრდასა და ნამატს უწყობდა ხელს.
 მასაც ბერძენი პანიკით ფეხებზე წლიქებითა
 და თავზე რქებით გამოსახავდნენ. ძვ. წ. II ს.
 ნეაპოლი. ნაციონალური არქეოლოგიური
 მუზეუმი.

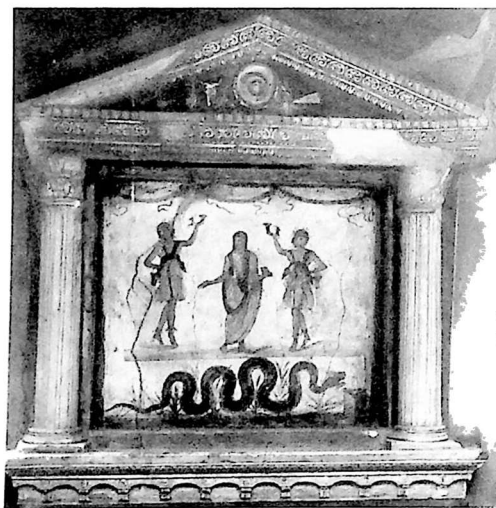
დიანას (ბერძენი არტემისი) მცენა-
 რეებისა და ვარეული ცხოველე-
 ბის, მოეზის, ჭაღების, ზოობების, სა-
 დირობისა და მონადირეების
 მფარველი ქალღმერთს რომაელე-
 ბი ქალების ღმერთად მიიჩნევდნენ.
 ჩვ. წ. I ს. ნეაპოლი. ნაციონალური
 არქეოლოგიური მუზეუმი.

ვერსი და პრიაპოსი. ვერსი, თავდაპირველად ნაყოფიერების ქალღმერთი. შქსდგომში სიყვარულის ქალღმერთ აფროდიტესთან გააიგივეს და მშვენიერებისა და სილამაზის განსახიერებად. პოეტურ მეტყელებაში კი "სიყვარულის" გამოხატვლად იქცა. ნაყოფიერების ღვთაება პრიაპოსმა (ბერძენი პანი) ერთხელ დაძინებული ვერსის დაუფლება მოინდომა (ვერსის ნაცვლად იგივე ისტორიას ვესტაზე ევებიან). მაგრამ ქალღმერთის საიდარმა დაიფრთხილა და ვესტას გაუღვიძა პრიაპოსმა ვერაფერი მოახერხა. მარმარილოს ქანდაკება. ჩვ. წ. I ს. ნაპოლი. ნაციონალური არქეოლოგიური მუზეუმი.

მარსი. რომულებს მამა მარსი რომელების მამად და ომის ღმერთად ითვლებოდა. მას ბერძნულ ომის ღმერთ არესთან აიგივებდნენ. იუნოს ძე მარსი თავდაპირველად ნაყოფიერების, ველური ბუნების, გაზაფხულისა და ამინდის, ყოველივე უცნობისა და სახიფათოს ხიბნურ ღვთაებას წარმოადგენდა. იგი ბუნების წარმოქმნელ ძალას და კაცურ სიძლიერეს განასახიერებდა: ძვ. წ. IV ს-ის I ნახევარი. ვატიკანი. გრეგორიანული ეტრუსკული მუზეუმი.

ლარები და გენიუსები. ლარები - რომაელების მიერ გაღმერთებული მიცვალებულების კეთილი სულები - მფარველობდნენ და ზრუნავდნენ მის ოჯახზე და ოჯახის დარჩენილ წევრებზე. ლარები თავდაპირველად მიწათმოქმედების ღვთაებები იყვნენ. ლარებს და პენატებს ყველა ოჯახი ეთაყვანებოდა. ლარებს გამოსახავდნენ ყმაწვილის სახით, რომელსაც ხელში სამსხვერპლო თასი და სიუხვის რქა ეჭირა. სახლის ღვთაებებად ითვლებოდნენ ასევე გენიუსები ანუ იუნოები. ისინი განსახვადებოდნენ პენატებისა და ლარებისაგან. გენიუსი მამაკაცი ძალის, იუნოები კი ქალურობის განასახიერება იყო. ჩვ. წ. I ს. ნეაპოლი. ნაციონალური არქეოლოგიური მუზეუმი.

ლარარიუმში. ლარების გამოსახულებები პენატების ქანდაკებებთან ერთად იდგა ოჯახის კერიაზე. ლარარიუმში. ოჯახური და საერთო დღესასწაულებისას. ლარები ლარარიუმიდან გამოქვნიდათ, რთავდნენ, ყვავილებით აკობდნენ, მსხვერპლს

სადღესასწაული სადილსა და ღვინოს სწირავდნენ. ჩვ. წ. I ს.-ის II ნახევარი. პომპეი. ხელოვნებისა და არქეოლოგიის მუზეუმი.

თავისი საზარელი ხმით მის იდუმალებასა და მყუდროებას არღვევდა. ქალებსა და ბავშვებს განსაკუთრებით ეშინოდათ მისი. ამიტომ ქალები სილვანუსს არასდროს სწირავდნენ მსხვერპლს, ორსულე-ბი და ბავშვები კი მისგან თავის დაცვას სხვა ღმერთებს სთხოვდნენ. სილვანუსის ღლესასწულს მხოლოდ კაცები ზეიმობდნენ. მოგვიანებით მას პანთან, ფავნუსთან, ინუესთან, ეგიპანოსთან აიგივებდნენ.

სილვანუსს პოეტები გვიხატავდნენ მხიარულ მოხუცად, რომელსაც პომონა უყვარდა. წარწერებში ხშირად იხსენიებოდა მისი გამოგზავნილი სიზმრები, ზმანებები. ამ ღმერთს შესთხოვდნენ გამოგანმრთელებას, წარმატებას, მონობისაგან გათავისუფლებას. იმქვეყნიურ ცხოვრებაშიც მისგან ელოდნენ პატიოსანი შრომის საზღაურს, რომლის სიმბოლოსაც თარაზო წარმოადგენდა.

ფავნუსისაგან განსხვავებით სილვანუსს არასდროს ჰქონია ოფიციალური სახელმწიფო კულტი. მას "მდაბიო მიწიერ ღმერთებს" აკუთვნებდნენ და მეამბოხედ, ციური ღმერთების მტრად, დაბალ მატერიალ, "ყველა ელემენტების ნარჩენად" მიიჩნევდნენ.

ფავნუსს შეესაბამებოდა იმავე მნიშვნელობის მდედრობითი სქესის არსება, რომელსაც ფაუნა ან ფატუა, ან ლუპერკა ეწოდებოდა.

ფავნუსის ცოლს, სიუხვის ქალღმერთ ფავნას, ფავნუსივით შეეძლო წინასწარმეტყველება, შინაური ცხოველების სულადობის გაზრდა. კეთილი ქალღმერთი ფავნა ქალებს შთამომავლობის გაჩენასა და გამრავლებაში ეხმრებოდა. ყველა რომაელი ქალი თაყვანს სცემდა კეთილ ქალღმერთს, მაგრამ მას მხოლოდ გათხოვილი ქალები ემსახურებოდნენ. ფავნას ტაძარში შესვლა კაცებს არ შეეძლოთ.

წელიწადში ერთხელ წარჩინებული რომაელი ქალები ვაზის ფოთლებით მორთულ დარბაზში იკრიბებოდნენ, ქალღმერთის ქანდაკების წინ წმინდა მიწას ყრიდნენ და ღვთისმსახურებას ცეკვა-სიმღერით ასრულებდნენ. სახლში არც ერთი კაცი არ რჩებოდა.

რომაელებს სხვა კეთილი ქალღმერთებიც ჰყავდათ. მაგალითად, გამოღვიძებული მიწის, აღმოცენებისა და აღორძინებული

ბუნების ღმერთქალი მაია, ვულკანუსის მეუღლე, რომლის პატივსაცემადაც მაისის თვეს ეს სახელი ეწოდა.

აი რა მოხდა ერთხელ კეთილი ქალღმერთის ფანას დღესასწაულზე: წარჩინებულ ყმაწვილ კლოდიუსს კეისრის მეუღლე პოპეა საბინა შეუყვარდა. როცა კეისრის სახლში დღესასწაულს ზეიმობდნენ, ქალად გადაცმული კლოდიუსი შეიპარა და შეკრებილებს თავი მუსიკოსად წარუდგინა. მაგრამ მალე გამომჟღავნდა, რომ იგი კაცი იყო და გააძევეს, სასამართლოს გადასცეს, კეისარი კი პოპეა საბინას გაეყარა, თუმცა კი ამბობდა, რომ ეჭვი არ ეპარებოდა მის უდანაშაულობაში. კეისრის ფრაზა, “კეისრის ცოლს ეჭვის ჩრდილიც კი არ უნდა მიაღგესო”, რომელიც მან პოპეა საბინასთან განშორებისას წარმოთქვა, ხატოვან გამოთქმად იქცა.

33 ვულკანუსი

ყოვლის შემმუსკრელი და ამავე დროს განმწენდი ცეცხლის ერთ-ერთი უძველესი რომაელი ღმერთი ვულკანუსი, გადმოცემით, იუპიტერზე უფრო დიდი ხნის იყო.

ვულკანუსი არა მარტო მიწიერი, არამედ ზეციური ცეცხლის ანუ მზის ღმერთიც იყო. თუმცა რომაელებს საკუთრივ მზის ღმერთიც (სოლი) ჰყავდათ. თავდაპირველად იგი იუპიტერივით ელვის მფლობელიც იყო. ბერძნულ ჰეფესტოსთან გაიგივებულ ცეცხლისა და კერიის, ლითონის ოსტატური დამუშავების, ოქრომჭედლობისა და ხელოსნობის ღმერთ ვულკანუსს მულციბერს ეძახდნენ.

ხანძრის ღმერთის ვულკანუსის ტაძარი ქალაქგარეთ იდგა.

ვულკანუსის დღესასწაულის - ვულკანალიების - (23 აგვისტო) დროს მას მსხვერპლს სწირავდნენ და ცირკში თამაშობებს მართავდნენ.

ვულკანუსი მაგიურ ძალას ფლობდა, მას შეეძლო ბედის დარტყმა ათი წლით გადაევადებინა.

ვულკანუსს მიწისქვეშა ცეცხლის ღმერთადაც თვლიდნენ და მის ცოლად ვენუსს ასახელებდნენ. რომაელებს ეგონათ, რომ ვულკანუსის სამჭედლო სიცილიაში ეტნას გულში მდებარეობდა, იქ მას კიკლოპები ეხმარებოდნენ და ეშინოდათ, რომ არ ამოფრქვეულიყო.

ვულკანუსს ხელში ჩაქუჩითა და მარწუხებით გრდემლთან მდგომ მოკლეტანსაცმლიან წვეკრებიან ხელოსნად გამოსახავდნენ.

34 ნეპტუნუსი და ღიანა

ნეპტუნუსი წყალთა მეუფე, ტენის მფარველი და გვალვის თავიდან ამცილებელი ღმერთია. იგი განსაკუთრებით წყაროებზე, რუებსა და ნაკადულებზე ზრუნავდა. რომაელები ნეპტუნუსს ბერძნულ პოსეიდონთან აიგივებდნენ და მას ზღვისა და საზღვაო მოგზაურობის მფარველ ღმერთად მიიჩნევდნენ, მასაც ბერძენი ღმერთივით ხელში სამკაკით გამოსახავდნენ.

მის დღესასწაულზე - ნეპტუნალიაზე - ზაფხულის გვალვებისა და ხვატისაგან სიმბოლურად თავის დასაცავად ფოთლებისგან ქობს აშენებდნენ.

ნეპტუნუსს თან ახლდნენ ტბებში მცხოვრები ქალღმერთები - სალაკია და ვენილია, რომლებსაც ზოგი პოსეიდონის ცოლებად მიიჩნევდა.

რომაელები ზღვის ღმერთად პორტუნუსსაც ასახელებდნენ. ამ ღმერთს თავადაპირველად ზღვასთან არაფერი აკავშირებდა, იგი იანუსივით კარიბჭის (ოღონდ ზღვის ან მდინარის) ღმერთი იყო და მასაც ხელში გასაღებით გამოსახავდნენ. მაგრამ შემდგომში მდინარისა და ზღვის ნავსადგურების ღმერთი გახდა და მისი ტაძარიც რომში ტიბერიისის პორტთან ააგეს. პორტუნუსის დედა, ცისკრის ქალღმერთი მატუტა, მოგვიანებით ზღვის ღმერთად იქცა.

წყაროების ქალღმერთები იყვნენ კამენები. წყაროების გაჩენასთან ერთად ისინი ბავშვის დაბადებასაც მფარველობდნენ. კამენებს წინასწარმეტყველებაც შეეძლოთ. ერთ-ერთმა - ანტიკვორტამ

- წარსულის, პოსტკორტამ კი - მომავლის შესახებ ყველაფერი იცოდა.

კამენებს შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი მისანი კარმენტა იყო. მან ერთხელ იუნოსაგან დევნილ ჩვილბავშვიან ინოს უწინასწარმეტყველა, რომ მათი ტანჯვა ტიბერიისის ნაპირზე დასრულდებოდა, დედა-შვილი ზღვის ღვთაებები გახდებოდა და სახელებსაც შეიცვლიდა - ინო გახდებოდა მატუტა, მისი ძე კი - პორტუნუსი.

წყაროების ღმერთი ფონსი, იანუსისა და იუტურნას ძე, თითოეულ წყაროს მფარველობდა. გამანაყოფიერებელი და განმკურნებელი წყლის ნაკადების ქალღმერთ ლიმფას კი განსაკუთრებულ პატივს ხელოსნები სცემდნენ.

განმკურნებელი ძალის ქალღმერთად ასევე მიიჩნევდნენ ცალკეული მდინარეების, წყაროების, ტბების ერთ-ერთ ნიმფას იუტურნას. ნიმფები ე.წ. “დაბალი” ღვთაებები იყვნენ, მაგრამ რომაელები მათ მაინც ეთაყვანებოდნენ.

ნიმფებს შორის გამოირჩეოდა ეგერია, რომელიც ნუმა პომპილიუსის მეუღლე და ერთგული მრჩეველი იყო. ნუმამ მისი რჩევით დიდი სიკეთე მოუტანა რომს.

თითოეულ მდინარეს თავისი ღმერთი ან ქალღმერთი ჰყავდა. რომაელები (განსაკუთრებით მეთევზეები და მყვინთავები) თაყვანს სცემდნენ ტიბერინს - მდინარე ტიბერიისის ღმერთს. მისი ტაძარი ამ მდინარის კუნძულზე მდებარეობდა. ტიბერიისს გამოსახავდნენ ლელქაშით თავშემკული გრძელწვერა მოხუცის სახით, რომელსაც ხელში ეჭირა დოქი და რომლიდანაც მდინარე ტიბერიისის წყალი იღვრებოდა.

დიანა მცენარეებისა და გარეული ცხოველების, მთების, ჭალების, ხეობების, ნადირობისა და მონადირეების მფარველი ქალღმერთი იყო. მას კრძალვით ეთაყვანებოდნენ ყმაწვილები და ქალიშვილები; მოგვიანებით იგი ქალებს მშობიარობაში ეხმარებოდა, მათ ნაყოფიერებასაც უწყობდა ხელს და ქალების ღმერთსაც უწოდებდნენ.

დიანას მთვარის ქალღმერთად, შუქისა და სიცოცხლის მბოძებლად მიიჩნევდნენ.

ქალღმერთი დიანას სახელი ქალაქ არიციას მახლობლად მდებარე ტბა ნემუსს უკავშირდებოდა. ამ ტბას “დიანას სარკეს” უწოდებდნენ. არიციაში დიანას ტაძართან სამკურნალო წყლები გადმოჩქეფდა და აქ ქურუმები ავადმყოფებს კურნავდნენ.

ნემუსის ტბის დიანას არიციას დიანას ეძახდნენ. იგი რომაული დიანასაგან განსხვავდებოდა. არიციას ქალღმერთის ქურუმი მხოლოდ გაქცეული მონა შეიძლებოდა ყოფილიყო. ქურუმი კი მას შემდეგ ხდებოდა, როცა წმინდა ხიდან ტოტს მოტეხდა.

როცა რომელიმე დევნილი დიანას წმინდა ჭაღას შეაფერებდა თავს და იქ უკვე ქურუმი დახვდებოდა, მას გამოქცეული მონა სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში შეებმეოდა, ან ერთი უნდა დარჩენილიყო ცოცხალი, ან მეორე. თუ ქურუმი გაიმარჯვებდა, შემდგომი დევნილის მოსვლამდე რჩებოდა, თუ მონა გაიმარჯვებდა, შემდგომი გამოქცეული მონის მოსვლამდე ქურუმი ხდებოდა.

რომაული დიანას ტაძრის შესახებ კი ასე ჰყვებოდნენ: წინასწარმეტყველებით, ვინც არაჩვეულებრივ ძროხას შესწირავდა ტაძარს, ის თავის ქალაქს მთელ იტალიას დაუმორჩილებდა. რომის დიანას ტაძრის ქურუმმაც შეიტყო ამ მისნობის შესახებ.

ერთ-ერთი საბინის ოჯახში გაჩნდა წონითა და ზომით უჩვეულო უშობელი, რომელიც საბინმა მსხვერპლის შესაწირად დიანას ტაძარში მიიყვანა. ტაძრის ქურუმი მიხვდა, რომ ნამისნევ უშობელთან ჰქონდა საქმე და მსხვერპლ შემწირავი დატუქსა: “დიანას განა წყალში განუბანელმა უნდა შესწირო მსხვერპლი, აქვეა ტიბერიის და სასწრაფოდ გასწიე”.

საბინი მდინარისაკენ გაემართა, რომაელმა ქურუმმა კი დრო იხელთა და უშობელი დიანას შესწირა. ასე დაემორჩილა რომს მთელი იტალია.

ვენუსი ცდიანასავით თავდაპირველად რომაული ქალღმერთი არ იყო, მისი კულტი რომში შედარებით გვიან შემოვიდა. ის ფლორასა და ფერონიასთან ერთად გაზაფხულის, ბაღებისა და ყვავილების ქალღმერთად ითვლებოდა; რომაელები ფერონიას უფრო ეთაყვანებოდნენ, მაგრამ შემდგომში თავისი წინაპრის, ტროელი ენეასის დედა, ვენუსი არჩიეს და უფრო მეტი პატივი მიაგეს.

ბუნების ნაყოფიერების ქალღმერთს ყველაფერი ეხებოდა - ბუნების გაღვიძებაცა და სიკვდილიც, მიწიდან ახალი სიცოცხლის აღმოცენებაცა და მიცვალებულების მიბარებაც; ამიტომ ვენუსის ახლობელ მხლებლად დასაფლავების ქალღმერთ ლიბიტინას ასახელებდნენ.

ვენუსის საყვარელი ხის მირტის ტოტებით ქალღმერთი განწმენდის რიტუალს ასრულებდა. გაზაფხულის, სიმწვანის ქალღმერთი ადამიანის შინაგანი ძალების გამოღვიძების, სიყვარულის, ქორწინების მფარველიც გახდა.

ვენუსს ქალის მშვენიერებისა და სილამაზის განსახიერებად მიიჩნევდნენ და თავად სიტყვა ვენუსიც “მშვენიერების”, “სილამაზის”, პოეტურ მეტყველებაში კი “სიყვარულის” გამომხატველად იქცა.

ქალღმერთის თანამგზავრი იყო მისი ვაჟი შვილი კუპიდონი, სასიყვარულო ვნების განმასახიერებელი ცელქი და დაუდგრომელი ყმაწვილი. ამბობდნენ, კუპიდონი სამოვრებზე ფარებსა და ცხენის რემებს შორის დაიბადა, მათ ნამატს უწყობდა ხელს და სიყვარულის ღმერთი მოგვიანებით გახდაო.

ვენუსს თან ახლდა სამი გრაცია - მშვენიერების, სიხალისისა და მხიარულების ქალღმერთები.

ვენუსის საყვარელი ფრინველები იყვნენ: გედი და მტრედი, ცხოველი - კურდღელი, საყვარელი ხე - მირტი, ნაყოფი კი - ვაშლი და ბროწეული.

რომაელები ვენუსს სიყვარულისა და სილამაზის ბერძენ ქალღმერთ აფროდიტესთან აიგივებდნენ. ამიტომ რომაელები თვლიდ-

ნენ, რომ კუბიდონი იგივე ბერძენი ეროსია, გრაციები კი - ქარიტები. ვენუსს გამოსახავდნენ შიშველ ან ნახევრადშიშველ ახალგაზრდა ლამაზ ქალად, კუბიდონს - მშვილდ-ისრით შეიარაღებულ პატარა ცელქ ყმაწვილად, გრაციებს კი - შიშველ ან ნახევრადშიშველ ხელჩაკიდებულ მოცეკვავე ქალებად.

36 მარსი

რომულუსის მამა მარსი რომაელების მამად და ომის ღმერთად ითვლებოდა. იგი მებრძოლ ხალხს სამყაროზე მბრძანებლობისათვის ბრძოლებში ეხმარებოდა. მარსი თავადაც მონაწილეობდა ომებში. ბრძოლის წინ მხედართმთავარი მიდიოდა მის ტაძარში, ფარებსა და შუბებს ააჟღარუნებდა და ამბობდა: “მარს, ფხიზლად იყავი”.

იუნოს ძე მარსი თავდაპირველად ნაყოფიერების, ველური ბუნების, გაზაფხულისა და ამინდის, ყოველივე უცნობისა და სახიფათოს ხტონურ ღვთაებას წარმოადგენდა. იგი ბუნების წარმოქმნელ ძალას და კაცურ სიძლიერეს განასახიერებდა; მინდვრებსა და ჯოგებს მღრღნელებისა და მგლებისაგან იცავდა და უსამართლო მკვლელობისათვისაც იძიებდა შურს.

მარსის მეუღლე სიქველის ქალღმერთი ნერეინა, ასული კი სისხლისღვრისა და საშინელების განსახიერება, მებრძოლი ბელონა გახლდათ.

რომაელები მარსის სახელთან ერთად ახსენებდნენ სახალხო კრების ღმერთ კვირინუსს, რომელსაც საბინები კვირინალისის ბორცვზე სცემდნენ თაყვანს. ეს ღმერთი რომაულ პანთეონში შევიდა მას შემდეგ, რაც რომულუსმა ზავი შეკრა საბინთა მეფე ტიტუს ტატიუსთან. აქედან წარმოსდგა რომაელთა სრული სახელწოდება “კვირიტების რომაელი ხალხი”, ან უბრალოდ “კვირიტები”.

კვირინუსი მარსის იპოსტასად ითვლებოდა, განსხვავებით მებრძოლი, მოძრავი მარსისაგან იგი განასახიერებდა მშვიდობიან მარსს, ამიტომაც მარსის ტაძარი - ქალაქგარეთ, კვირინუსის ტაძარი კი ქალაქში იდგა.

შემდგომში კვირინუსს რომულუსთან აიგივებდნენ. აღრინდული კომიტეების ადგილზე აღმართულ იქნა რომის ერთ-ერთი უდიდესი სიწმინდე, "რომულუსის სამარხი". მარსსა და კვირინუსს მსხვერპლს სწირავდნენ და ბრძოლაში გამარჯვებას შესთხოვდნენ.

ძველი კალენდრის პირველი თვე (მარტი) მარსს ეძღვნებოდა. ამ დროს ზამთრის გაცილების რიტუალი სრულდებოდა, მიწათმოქმედები მინდვრების ლუსტრაციისას მარსს ოჯახის, მონების, საქონლის ჯანმრთელობასა და ბარაქას შესთხოვდნენ, მარსის ველზე შეკრებილი შეიარაღებული მოქალაქეებიც განწმენდის რიტუალის ჩატარებისას მას მიმართავდნენ.

მარტის პირველ რიცხვებში - ცხენების შეჯიბრი, 1 მარტს კი მარსის პატივსაცემად მისი ქურუმების - საღიების მსვლელობა იმართებოდა. ამ დღეს კაცები - ცოლებს, ცოლები კი მხევლებს საჩუქრებს უძღვნიდნენ.

მარსს ბერძნულ ომის ღმერთ არესთან აიგივებდნენ.

მარსის მზღებლები იყვნენ: მისი ცოლი ჰეპიენა, მოლები, პალორი, პავორი და ვირტუსი; ამ ღმერთის სიმბოლო - შუბი, ცხოველები კი - კოდალა, ძველი, ცხენი და ხარი იყო. პავორი და პალორი მტერს შიშის ზარს სცემდნენ, ვირტუსი და კი რომაელებს საგმირო საქმეებისათვის ალაგზნებდნენ.

მარსის დაბადება

ერთხელ იუნო იუპიტერზე გაბრაზდა. შურის საძიებლად უქმროდ შვილის გაჩენა მოინდომა და წამლის საძებნელად გაეშურა. გზად ფლორა შემოხვდა. იუნომ თავისი გაჭირვება შესჩივლა. ფლორას უნდოდა დახმარებოდა, მაგრამ იუპიტერის ეშინოდა. მაშინ იუნომ დაიფიცა, რომ საიდუმლოს არავის გაუმხელდა.

ფლორამ ქალღმერთს მისცა ყვავილი, რომელსაც მიეკარებოდა თუ არა, წამსვე დაორსულდებოდა. იუნო შეეხო ყვავილს და იგრძნო, როგორ იძრა მის სხეულში ბავშვი. გახარებული ქალღმერთი თრაკიისაკენ გაეშურა და იქ მარსი შვა.

37 პენატები. ლარები. გენიუსები და იუნოები

პენატები - რომაელების კეთილი საოჯახო ღვთაებები - კერიას, ოჯახის ერთიანობასა და კეთილდღეობას მფარველობდნენ. თავდაპირველად პენატებს საკუჭნაოსა და სახლის მარაგზე უნდა ეზრუნათ. შემდგომში ისინი ვესტასთან ერთად კერიის მფარველები გახდნენ.

მათი ქანდაკებები იდგა სახლის იმ ნაწილში, რომელსაც პენეტრალია ეწოდებოდა. ეს ადგილი სახლის შუაგულად ითვლებოდა და ოჯახიც იქ იკრიბებოდა.

პენატების გამოსახულებები კერიაში მათთვის დანთებული ცეცხლის ახლოს კარადაში ინახებოდა, ნადიმზე მათ მაგიდაზე დგამდნენ და კერძის პირველ ლუკმას სწირავდნენ. პენატებს ოჯახის თავი ემსახურებოდა.

ოჯახის განუყოფელი ღვთაებების გამოსახულებები სხვა ადგილას გადასახლებისას თან მიჰქონდათ, ოჯახის ამოწყვეტისას კი ისინიც ქრებოდნენ. პენატების რიცხვი და სახელი განუსაზღვრელი იყო.

სახელმწიფო ანუ რომაელი ხალხის პენატები რომის ერთ-ერთ სიწმინდედ, ქალაქის მარადიულობისა და დაუმარცხებლობის სიმბოლოდ ითვლებოდა. ისინი ენეასმა ტროადან ჩამოიტანა და ჯერ ლავინიაში, შემდეგ კი რომში ვესტას ტაძარში მიუჩინა ბინა. პენატების სახელის ხსენება და მათი გამოსახულებების ხილვა მხოლოდ ზიარებულებსა და ვესტას ქურუმებს შეეძლოთ.

რომაელები პენატებთან ურევდნენ ლარებს და მათი გარჩევა ერთმანეთისაგან უძნელდებოდათ.

ლარები - რომაელების მიერ გაღმერთებული მიცვალებულების კეთილი სულები - მფარველობდნენ და ზრუნავდნენ მის ოჯახზე და ოჯახის დარჩენილ წევრებზე. ლარები თავდაპირველად მიწათმოქმედების ღვთაებები იყვნენ. ისინი მინდვრებს იცავდნენ. ლარების გამოსახულებები პენატების ქანდაკებებთან ერთად იდგა

ოჯახის კერიაზე, ლარარიუმში. სახლთან განუყრელად დაკავშირებული ლარები ოჯახის გამგზავრებისას შინ რჩებოდნენ.

ოჯახის ლარები იცავდნენ ტრადიციებს და სჯიდნენ მათ დამრღვევებს; ამ ღვთაებებს შესთხოვდნენ დახმარებას ქორწინების, მშობიარობისა და სიკვდილის ჟამს, მონებიც სასტიკი ბატონებისაგან დაცვას მათ ევედრებოდნენ.

ლარებს გამოსახავდნენ ყმაწვილის სახით, რომელსაც ხელში სამსხვერპლო თასი და სიუხვის რქა ეჭირა. სახლის მმართველი, მოხუცი და ერთგული მონა, კერიას პატრონობდა და ლარებსაც უვლიდა. სადილობისას პატარა ულუფას აწოდებდა, ღვთისმომშიში ოჯახის წევრებიც მათ ყოველ დღე მსხვერპლს სწირავდნენ.

ოჯახური და საერთო დღესასწაულებისას - კალენდებში, ნონებში, იღებში - ლარები ლარარიუმიდან გამოჰქონდათ, რთავდნენ, ყვავილებით ამკობდნენ, მსხვერპლს, სადღესასწაული სადილსა და ღვინოს სწირავდნენ.

ოჯახის წევრების დაბადებისას ლარებს განსაკუთრებულ პატივს სცემდნენ: როცა ვაჟი მამაკაცის ტოვას იცვამდა, იგი ლარებს საჩუქრებთან და აღთქმასთან ერთად უძღვნიდა ბულას, რომელსაც ბავშვობაში ატარებდა. გათხოვებისას ყმაწვილი ქალიც ახალ ოჯახში შესვლისთანავე მათ მსხვერპლს სწირავდა.

ოჯახის წევრის დაკრძალვისას ლარები მონაწილეობას იღებდნენ პროცესიაში. დასაფლავების შემდეგ კი ლარებს ორ ცხვარს შესწირავდნენ, რომ სახლი მიცვალებულის შეხებისაგან გაეწმინდათ. ლარები ოჯახის წევრებს სახლის გარეთ - ზღვასა და ხმელეთზე, ბრძოლის ველზეც მფარველობენ. ოჯახის ლარების გარდა მტერს ქალაქისა და მთელი სახელმწიფოს მფარველი ლარები ივერიებდნენ.

გზაჯვარედინების ლარების გამოსახულებები სოფლისა და ქალაქის გზისგასაყარზე იდგა, მათ პატივსაცემად იმართებოდა კომპიტალიების დღესასწაული, რომელში მონებიც მონაწილეობდნენ. გზაჯვარედინზე აგებდნენ სალოცავს, რომელსაც იმდენი შესასვლელი ჰქონდა, რამდენი მამულის გასაყარზეც იდგა;

მასზე ოჯახის თავებიც იმდენ თოჯინასა და შალის ბურთს
ჰკიდებდნენ, რამდენი ოჯახის წევრი და მონაც ჰყავდათ.

ლარებს - კეთილ სულებს - უპირისპირდებოდნენ ავი სულე-
ბი - ლავრები და ლემურები, რომლებსაც რომაელები თაყვანს
სცემდნენ და ოჯახის დაცვას შესთხოვდნენ.

სახლის ღვთაებებად ითვლებოდნენ ასევე გენიუსები ანუ
ოუნოები. ისინი განსახევდებოდნენ პენატებისა და ლარებისაგან.
გენიუსი მამკაცური ძალის, ოუნოები კი - ქალურობის განასახიერე-
ბა იყო. ყველა კაცს თავისი გენიუსი ჰყავდა. განსაკუთრებულ პა-
ტივს სცემდნენ ოჯახის თავს, მისი დაბადების დღეს გენიუსი-
სათვის საჩუქარი მიჰქონდათ, მონები და აზატები კი წარწერებს
უძღვნიდნენ: “ჩვენი მარკუსის (ან გაიუსის და ა.შ.) გენიუსს” და მას
ყველაზე დიდ საფიცარად მიიჩნევდნენ.

გენიუსი და ოუნო ბავშვის დაბადებისთანავე ჩნდებოდნენ და
მისი სიკვდილისთანავე ქრებოდნენ.

გენიუსები, იგივე ბერძნული დაიმონები, გველის სახით გამო-
ეცხადებოდნენ ადამიანს. რომაელებს ეგონათ, რომ გამორჩეული
კაცის გენიუსი არ კვდებოდა, უკვდავი ხდებოდა და რომ თავისი
გენიუსი ჰყავდა არა მარტო ადამიანს, არამედ ქალაქს, ადგილს,
სამხედრო ნაწილს და ა.შ.

რომაელები გენიუსებისა და ოუნოების დამხმარეებად სხვა-
დასხვა ღვთაებებს მიიჩნევდნენ. ნუნდინა ბავშვს დაბადებისთანვე
ასუფთავებდა, ვატიკანუსი აიძულებდა პირველი ყვირილი ამოხ-
დომოდა, ედუკატიო ჭამას ასწავლიდა, პოტინა - დაღევას, კუბა-
ტიო ბავშვს აკვანში ამშვიდებდა, ადეონა და აბეონგა სიარულს
ასწავლიდნენ, სენტინა გონიერს ხდიდა და ასე შემდეგ და ასე
დაუსრულებლივ.

38 ფორტუნა

ბედის, ბედნიერების, შემთხვევითობის ქალღმერთი ფორტუნა,
იუპიტერის ასული, სხვადასხვა მოვლენას, ცალკეული ადამიანისა
და ასევე მთელი ხალხის ბედს განსაზღვრავდა.

თავდაპირველად ფორტუნას, როგორც ჩანს, ნაყოფიერების ქალღმერთად მიიჩნევდნენ და მის დღესასწაულს ნაყოფიერებისა და შვილოსნობის ქალღმერთ მატერ მატუტასთან ერთად ზეიმობდნენ, იგი გათხოვილ ქალებს მფარველობდა,

ფორტუნა წყალობდა რომს და რომაელი ხალხიც პატივს მიაგებდა მას. ზოგჯერ ქალღმერთი განრისხდებოდა ხოლმე, კაცმა არ იცოდა, რაზე და მაშინ რომაელებს უიღბლო დღეები უდგებოდათ, მარცხს მარცხზე განიცდიდნენ და ფორტუნას გულის მოსაგებად ტაძრებსა და საკურთხეველებს აგებდნენ. ამ ქალღმერთს შეეძლო კაცი ან ოჯახი ბედნიერი გაეხადა, ბედნიერი კი – გაეუბედურებინა.

მრავალნაირი ფორტუნა არსებობდა: ავი ფორტუნა, წარმატების მომტანი, მხედრების დამხმარე, კაცების, რომელსაც ქალები ეთაყვანებოდნენ და სხვა მრავალი. თავისი ფორტუნა ჰყავდა არა მარტო სახელმწიფოს, არამედ ცალკეულ მხარეს, პროფესიულ კოლეგიებს, ოჯახსა და ადამიანს.

ფორტუნას ბევრი თანამგზავრი ჰყავდა: გარდუვალობა, რომელსაც რკინის ლურსმნები, გამდნარი ტყვია და კავი ეჭირა. იგი კრავდა მოვლენებს და არავის შეეძლო მისი აცილება. თუ რომელიმე სახლის სახურავში ლურსმანს ჩაარჭობდა, იქ საშინელება და სიკვდილი დაიბუდებდა.

გარდუვალობას მოჰყვებოდა მას-ულდგმულებელი იმედი, ერთგულება, ბედნიერება, ადამიანის სიცოცხლის განმსაზღვრელი პარკა. ბერძნული მოივრების გავლენით რომაელები თვლიდნენ, რომ პარკაც სამია - ნონა, დეკუმა და მორტა: ერთი - დედის ორსულობას, მეორე - ადამიანის დაბდებას, მესამე კი - მის სიკვდილს აწესებდა.

ფორტუნას კაცი მხლებლებიც ჰყავდა: კეთილი ბოლო და ფატუმი - ბედისწერა.

ფორტუნა წინასწარმეტყველების ღმერთქალიც იყო, მას ბერძნულ ტიქესისთან აიგივებდნენ.

ამ ქალღმერთს გამოსახავდნენ სფეროზე ან ბორბალზე მდგარი თვალახვეული ყმაწვილი ქალის სახით, რომელსაც ხელში სიუხვის რქა და საჭე ეჭირა.

ცა აირეკლებოდა საგანგებო მრგვალ ორმოში, რომელსაც მუნდუსი ეწოდებოდა. მისი ძირი მიწისქვეშეთის ღმერთებს ეძღვნებოდა. ითვლებოდა, რომ ღმერთები ამ ორმოს მეშვეობით უკავშირდებოდნენ ცოცხლების სამყაროს. ამიტომ ეს ორმო სულ თავდახურული იყო, მიწისქვეშეთის ღმერთების თაყვანსაცემად წელიწადში მხოლოდ სამჯერ იღებოდა. ეს დღეები უბედურ დღეებად ითვლებოდა, ამიტომ ამ დღეებში არც ზღვაში გადიოდნენ გემებით, არც ჯარს აგროვებდნენ, არც ბრძოლას იწყებდნენ და არც ქორწილებს იხდიდნენ.

რომაელების წარმოდგენა სიკვდილზე საკმაოდ ბუნდოვანი იყო.

მათი რელიგია ცოცხლების რელიგია იყო და რომაელებს ნაკლებად აინტერესებდათ სიკვდილის შემდეგ ადამიანის ბედი. მიწისქვეშა მკვდართა საუფლო მზისქვეშეთს განსაზღვრული ხერხელებით, ორკუსებით უკავშირდებოდა. ორკუსს უწოდებდნენ აგრეთვე მთელ მიწისქვეშეთსა და მის მეუფეს და მას ბერძნულ პადესთან აიგივებდნენ. ამ ღმერთს სხვა სახელიც ერქვა - დისპატერი ანუ დიტის მამა. მისი მეუღლე იყო პროზერპინა. დისპატერს - ბერძენ პლუტოსთან, პროზერპინას კი პერსეფონესთან აიგივებდნენ. განსაკუთრებული კულტი ამ ღმერთებს რომში არ ჰქონდათ.

დისპატერსა და მის მეუღლეს ბევრი ღმერთი ემორჩილებოდა. დაკრძალვის ქალღმერთი - ლიბიტინა, რომელიც ასევე ვენუსის მხლებელი იყო. მისი დახმარებით მიცვალებულთა სულები მიწისქვეშეთში აღმოჩნდებოდნენ. იქ ისინი ხდებოდნენ მანები, კეთილი სულები. უძველეს დროში მანებს ადამიანებს სწირავდნენ მსხვერპლად. მათ ეძღვნებოდა მუნდუსის, პალატიუმის ბორცვის, შემდგომში ასევე რომის კომიციის, ღრმა ორმოს ყველაზე ქვედა ნაწილი.

მანები - საერთოდ მიცვალებულს, ლარები - მხოლოდ კეთილ, ლარები კი მხოლოდ ბოროტ სულებს აღნიშნავდა. პოეტები ხშირად მიწისქვეშეთს მანებს უწოდებენ.

მიწისქვეშეთში ცხოვრობდნენ ასევე საზარელი ფურები, შურისძიების ქაღალდმერთები და მათი ახლობელი ქაღალდმერთი ფურინა.

რომაელები მიწისქვეშეთის ყველა ღმერთს “ზნელს” უწოდებდნენ და მათ ციურ “ნათელ” ღმერთებს უპირისპირებდნენ.

40 ტერმინუსი და ვიქტორია

მნიშვნელოვან როლს რომაელების ცხოვრებაში ასრულებდა ყოველგვარი საზღვრის ღმერთი ტერმინუსი, მას წმიდათაწმინდად მიიჩნევდნენ. ტერმინუსებს რომაელები უწოდებდნენ განსაკუთრებულ ქვებსა ან მერქნისაგან გაწმენდილ ხეებს, რომლებსაც მიწის ნაკვეთების საზღვრის მოსანიშნად არჭობდნენ. მალე ტერმინუსი საერთოდ ყოველგვარი საზღვრის ღმერთად იქცა. ამ ღმერთს თაყვანს სცემდნენ რომის კაპიტოლიუმის ბორცვზე.

სასაზღვრო ქვების ჩასმა განსაკუთრებული რიტუალი იყო: ორმოში ცეცხლს დაანთებდნენ, სამსხვერპლო ცხოველს ისე დაკლავდნენ, რომ მისი სისხლი ორმოში ჩაღვრილიყო, მერე ჩააგდებდნენ ნაყოფსა და საკმეველს, ჩაასხამდნენ ღვინოსა და თაფლს და ყვავილებით შემკულ ქვას ჩაარჭობდნენ.

გამარჯვების ქაღალდმერთი ვიქტორია თავდაპირველად იუპიტერ ვიქტორის (გამარჯვებული იუპიტერის) მეგზური იყო, მაგრამ თანდათანობით დამოუკიდებელ ქაღალდმერთად იქცა. მისი ტაძრები და ქანდაკებები არა მარტო რომში, ბევრ სხვა ადგილასაც იყო აღმართული.

ეს ქაღალდმერთი ჯერ მთელ რომაელ ხალხს, მერე კი - ცალკეულ მოღვაწეებს ანიჭებდა გამარჯვებას. ვიქტორიას ბერძნულ ნიკესთან აიგივებდნენ, მასაც იუპიტერის ხელზე მდგომ გვირგვინოსან და ფრთოსან ქაღალდმერთად, რომაულ ვიქტორიას კი პალმის ტოტით ხელში ტახტზე მჯდომ ქაღალდმერთად გამოსახავდნენ.

რომის მითიური ისტორია

(რომაული მითი)

41 ენეიდა – იტალიისა და აბორიგენების პირველი შეხვები

I ენეასი ტროადან მირბის

ათი წელი გაგრძელდა ტროას ომი. ვერა და ვერ მოახერხეს ბერძნებმა მკვიდრადნაგები ტროას აღება და ბოლოს და ბოლოს ხერხს მიმართეს. ხის ცხენი ააგეს და რამდენიმე აქაველი გმირი შიგ დამალეს. ხმა გაავრცელეს, რომ ბერძნებმა ტროა მიატოვეს, თვითონ კი იქვე შორიახლოს მდებარე კუნძულ ტენედოსს შეაფარეს თავი. ტროელებმა გაიხარეს, ჭიშკარი ფართოდ გააღეს, გამოვიდნენ და მტრის ბანაკი დაათვალიერეს. ქალაქის გალავანთან ხის ცხენი რომ ნახეს, ბევრი იფიქრეს, ამ საჩუქრისათვის რა ექნათ. ზოგმა რა თქვა და ზოგმა რა: არ მივეკაროთო, დავწვათო, ზღვაში გადავაგდოთო, გავსინჯოთ, შიგ რა არისო. ტროელი ქურუმი ლაოკოონი თანამომძეებს ურჩევდა, აქაველებს არ მინდობოდნენ და მათი დატოვებული ცხენი ქალაქში არ შეეტანათ.

ტროელებზე მტრად გადაკიდებულმა ათენამ ლაოკოონსა და მის ორ ვაჟიშვილს გველები მიუსია და ტანჯვა-წამებით ამოხადა სული. დარდანილებმა ხის ცხენს ბორბლები ჩაუბეს და ქალაქში

შეაგორეს. პრიამოსის წინასწარმეტყველი ასული კასანდრა მოძმეებს ამაოდ აფრთხილებდა, ქალაქში ცხენი არ შეეტანათ, მაგრამ კასანდრას როდის უჯერებდნენ, რომ მისი ნათქვამისათვის ახლა მიეგდოთ ყური.

ლამით ბერძნები ცხენიდან გამოვიდნენ და კუნძულ ტენედოსიდან მობრუნებულ თანამებრძოლებს ქალაქის კარი გაუღეს. აქაველებმა მთელი ქალაქი გადაწვეს, ტროელები დაუნდობლად ამოხოცეს. ენეასმა და რამდენიმე ტროელმა მტრის ტანსაცმელი გადაიცვეს და ბერძნებს შეესივნენ. დარდანილები მტრის სიმრავლეს ვერ აუვიდნენ და პრიამოსის სასახლეს მიაშურეს. იქ საზარელი სურათი იხილეს. სასახლე იწვოდა, ჰეკუბა ქალ-რძლებთან და მრავალრიცხოვან შთამომავლებთან ერთად ბომონთან შეყუჟულიყო, იქვე პრიამოსისა და მისი ვაჟის გვამები ეყარა. აღარ იყო ტროა, აღარ იყვნენ ტროელები. მკვდარი პრიამოსის ხილვისას ენეასს მოხუცი მამა ანქისესი და ცოლ-შვილი გაახსენდა. ცეცხლსა და კვამლში რის ვაი-ვაგლახით გაიკვლია გზა, მტრის მახვილსაც ძლივს დააღწია თავი. ანქისესი შვილს არ წაჰყვა, მოხუცმა დაიჩემა, ტროასთან ერთად უნდა დავიღუპოო. ენეასს სხვა რაღა დარჩენოდა, მახვილი აიღო და მტერზე შურის საძიებლად გაიწია. კრეუსა მეუღლეს ფეხებში ჩაუვარდა:

- თუ სასიკვდილოდ მიდიხარ, ჩვენც წაგვიყვანე. აქვის იმედად გვტოვებ, უშენოდ ხომ მაინც დავიღუპებით, - ევედრებოდა ენეასს. ამ დროს ღმერთმა სასოწარკვეთილებაში ჩაეარდნილ ოჯახს სასწაული მოუვლინა. პატარა იულუსის თავს ღვთაებრივი ცეცხლის ალი მოედო, არა ავნო კი რა. მერე მოელვარე ვარსკვლავმა გზა უჩვენა. ანქისესი ღვთის ნებას წინ ველარ აღუდგა და წასვლას დაეშურა. ენეასმა მოხუცი მამა მხრებზე მოიკიდა, მცირეწლოვან ვაჟიშვილს ასკანიუსს (იგივე იულუსს) ხელი ჩასჭიდა და ცოლთან ერთად გზას დაადგა. ის-ის იყო ტროას კარიბჭიდან უნდა გასულიყვნენ, რომ ჩქამი შემოესმათ.

- მტერი გვიახლოვდება, გაიქეცი! - უთხრა ანქისესმა შვილს. ენეასი შეშინდა და გზიდან გადაუხვია. გონს რომ მოვიდა, კრეუსა ვერ დაინახა. ბევრი ეძება, მაგრამ მის კვალს ვერ მიაგნო. მამა და

შვილი საიმედოდ დამალა და თავად აღმოდებულ ქალაქში ცოლის მოსაძებნად შებრუნდა. კრეუსა არსად ჩანდა. იმედი რომ გადაეწერა, ცოლის ლანდი წამოადგა თავს და დამშვიდება დაუწყო:

- ნუ დარდობ, ასეთი იყო ღმერთის ნება, მე აქ უნდა დავრჩე-ნილიყავი. შენ კი ღიღხანს მოგიწევს ხეტიალი, ბოლოს ჰესპერიას მიაღგები, სადაც ტიბერიისი მოჩუხჩუხებს, გექნება შენი სამეფო, გვერდს დედოფალიც დაგიმშვენებს. მხოლოდ ერთსა გთხოვ, შვილს არ მოაკლო ზრუნვა და სიყვარული!

რალას გააწყობდა ენეასი, მამასა და შვილთან მიბრუნდა. მათ ირგვლივ უამრავი დევნილი შემოკრებილიყო. ყველა მზად იყო, ენეასის არჩეულ გზას დასდგომოდა. ტროელმა გმირმა კი ჯერ თვითონაც არ იცოდა, ღმერთები რას უმზადებდნენ.

ენეასმა თავისიანები იდას მთაზე აიყვანა. ხე-ტყე მოჭრეს, ზომალდები ააგეს. თვალცრემლიანები გამოეთხოვენ მშობლიურ ნაპირს და აფრები ბელს მიანდეს.

II ენეასი ნავსაყუდელს ეძებს

ლტოლვილები მიაღვნენ თრაკიის ნაპირს, სადაც ტროელთა ძველი მეგობარი ლიკურგოსი მეფობდა. ენეასმა იქ ციხე ააგო, ქალაქი დაარსა და სახელად ენეადა უწოდა. დედისა და დიადი ღმერთების სახელზე მოზვერი წამოაქცია და მსხვერპლად შესწირა. სამსხვერპლოზე მირტის ტოტის დადებაც მოინდომა, დაიხარა მოსაწყვეტად და საოცრება იხილა - ფესვიდან სისხლმა გადმოხეთქა, მერე მეორე ნერგსაც გადაწვდა, მაგრამ მისი ფესვიდანაც სისხლმა დაიწყო დენა. შეშინებული ენეასი ღმერთებს შეევედრა, კეთილად აეხდინათ სასწაული. მესამე ფესვის ამოგლეჯა რომ დააპირა, საწყალობელი კენესა მოესმა:

- რა დაგიშავა ამ საწყალმა, ეგებ დაინდო. მით უმეტეს, რომ უცხო არ ვარ, მეც ტროელი ვარ, პოლიდოროსი. ეს სისხლი ფესვის კი არა, ჩემი სისხლია. მე მზაკერობით მომკლეს. სასწრაფოდ გაშორდი ამ ქვეყანას, ნუ დააყოვნებ.

ენეასს გაახსენდა პრიამოსის ძე პოლიდოროსი, რომელიც მამამ ტროელების შეჭირებისას განძთან ერთად თრაკიის მეფესთან გადამალა. მაგრამ გაუწყრა ღმერთი თრაკიის მეფეს. როცა ტროელების გამარჯვების იმედი გადაეწურა, მოკლა პოლიდოროსი და განძი დაისაკუთრა.

ენეასი მამასთან მივიდა, ყველაფერი უამბო და რჩევას დაეკითხა. ანქისესმა და ტროელებმა გადაწყვიტეს, ეს მზაკერობა ვერაგი მასპინძლისათვის შეერჩინათ და ამ მხარეს სასწრაფოდ გასცლოდნენ. დარდანიდებმა წესი აუგეს პოლიდოროსს, თბილი რძე მიასხეს მის წმინდა სისხლს, მანებს ლოცვა აღუვლინეს და საბრალოს სული ასე დაამშვიდეს. მერე მგლოვიარეებმა გზა განაგრძეს და კუნძულ დელოსს მიაღგნენ.

აპოლონის ქურუმი, მეფე ანიოსი სიხარულით გამოეგება. მან ენეასს დაფნით შეუმკო თავი და შინ წაიყვანა. იქ ანიოსის ქალიშვილებმა ღვინო მიართვეს. მერე მეფემ ენეასი ტაძარში შეიყვანა. როგორც კი ტროელმა გმირმა საკურთხეველზე სამსხვერპლო დადო, მიწა იძრა და ხმა ჩაესმა:

- მიაკითხეთ წინაპართ ფუძეს, თქვენს უწინდელ სამშობლოს და თქვენი გვარი მთელ ქვეყანას მოეფინება, თქვენ მთელ სამყაროს დაუფლებით.

ტროელები დაიბნენ, კარგად ვერ მიხვდნენ, რომელ სამშობლოზე წინასწამეტყველებდა აპოლონი. მაშინ ანქისესმა გაიხსენა, რომ ტროელები კუნძულ კრეტაზე იდას მთის მახლობელ ადგილებს ასახელებდნენ წინაპრების აკვნად. მოგზაურებმა გადაწყვიტეს, გეზი იქით აეღოთ. ღმერთებს მსხვერპლი შესწირეს - ერთი თეთრი ხარი ნეპტუნუსს, მეორე - აპოლონს, შავი ცხვრები - ქარიშხლებს, თეთრი - ზურგქარს და ზღვაში გავიდნენ. კრეტისაკენ შეუსვენებლად მიიწევდნენ. ბოლოს მიაღწიეს კიდეც ნავსაყუდელს, გემები ნაპირზე ამოათრიეს, ციხე ააშენეს, ქალაქი გააშენეს, სახლები მოიწყვეს და ქორწილებისთვისაც მოიცალეს. მაგრამ მოსვენება ხანმოკლე აღმოჩნდა, ჯეჯილი გახმა, ხორბალი გაჩანაგდა, ხალხი დასნეულდა, სიკვდილმა იძალა. ანქისესმა შვილს

სთხოვა, აპოლონის მისნისთვის რჩევა ეკითხა, რა ექნათ, რა გზას დასდგომოდნენ.

დამით ტროადან წამოღებული წმინდა პენატები კაშკაშა შუქით აელვარდნენ და ასე მიმართეს ენეასს:

- აპოლონმა მოგვაველინა იმის სათქმელად, რომ კრეტა არ არის თქვენი სამკვიდრებელი. არის ასეთი ქვეყანა, ძლიერი და ნაყოფიერი, ბერძნები - ჰესპერიას, სხვანი კი იტალიას უწოდებენ. ეს მიწა თქვენი წინაპრების აკვანია და იქ უნდა დამკვიდრდეთ. იქ, დასავლეთით, დაიბადა დარდანოსი, იუპიტერისა და ელექტრას ძე. მან შვა ილიონის დამაარსებელი ილოსი. შენც იქ უნდა იცხოვრო.

ენეასმა ღვთაების ნება მამას ამცნო. ანქისესს გაახსენდა, როგორ წინასწარმეტყველებდა კასანდრა ჰესპერიად წასვლაზე. მაგრამ ვინ უჯერებდა კასანდრას?

ტროელებმა გადაწყვიტეს, კრეტა დაეტოვებინათ. აფრები გაშალეს და ზღვაში გავიდნენ. ამოვარდა გრიგალი, ცა ღრუბლებმა დაფარა, ზღვის ტალღები აიქოჩრნენ, ხომალდები ნაფოტივით აატივტივეს. ტროელებმა სამი დღე ბნელში უგზოუკვლოდ იხეტიალეს. მეოთხე დღეს მიწიდან აღენილ ბოლს მოჰკრეს თვალი და გახარებულებმა ხოფებს სასწრაფოდ იქით მოუსვეს. გადმოვიდნენ სტროფადების კუნძულების ნაპირზე. ასე ერქვა ამ მიწას, რომელსაც მიადგნენ და მინდორში მობალახე მოზვრებისა და ქურციკთა ჯოგი დაინახეს. დაერივნენ, დახოცეს, ძღვნად იუპიტერსაც შესწირეს და თავისთვისაც გემრიელი სადილი მოიმზადეს. სად იყო სად არა, ამ დროს მათ საჭმელს ფრთების ტყლაშუნიტ საზარელი ჰარპიები დააცხრნენ თავს. ამ ქალისსახიანმა ურჩხულებმა ირგვლივ ისეთი სიმყრალე დააყენეს, რომ კაცი ვერ გაჩერდებოდა.

ტროელებმა მღვიმეს მიაშურეს და იქ გაშალეს სუფრა, სამსხვერპლო ცეცხლიც დაანთეს. გაუმძღარი ჰარპიები ისევ ზათქითა და გრიალით მოვარდნენ, საჭმელი მყრალი პირით წაბილწეს. ენეასმა და მისმა თანამგზავრებმა ხმლები იშიშვლეს და საზარელ ურჩხულებს შეებნენ, მაგრამ ვერაფერი დააკლეს, ნაკაწრიც კი ვერ დააჩინეს. ჰარპიები მაღლა აფრინდნენ და ნამუსრევის საშინელი კვალი დატოვეს.

კლდის მაღალ ქიმზე წამომჯდარმა ერთ-ერთმა პარპიამ, კელენომ ასე მიმართა მოგზაურებს:

- პარპიებს სამოსახლოდან ვერ განდევნით, ვერც გაუმკლავდებით. იტალიისკენ გიდევთ გზა, მიაღწევთ კიდეც, მაგრამ თქვენს ქალაქს მტკიცე გალავანს ვერ შემოავლებთ, მოზვრების დახოცვისათვის უნდა ზღოთ. შიმშილით ამოგზდებით სული, გამწარებულები მაგიდას დახრავთ.

თქვა და გაუჩინარდა. ამის გაგონებაზე მოგზაურებს სისხლი გაეყინათ, ანქისესმა ვედრებით ხელები მაღლა ალაპრო და ღმერთებს მსხვერპლის შესწირვას შეჰპირდა. მერე ლტოლვილებმა სასწრაფოდ აუშვეს ღუზა და ხომალდები ზღვაში შეაცურეს. ჩაუარეს ავაღსახსენებელ ბერძნულ ქალაქებსა და კუნძულებს და ლევკატასთან, სადაც აპოლონის დიდი ტაძარი იდგა, შეჩერდნენ. იუპიტერს მსხვერპლი შესწირეს, ტანი დაიზილეს, ივარჯიშეს, გახალისდნენ, გაუხარდათ, რომ მტრის ქალაქებს თავი დააღწიეს, მაგრამ დიღხანს არც აქ შეჩერებულან. ისევ მოუსვენს ნიჩბებს და გზა განაგრძეს. ჩაუარეს ფეაკების ცადაზიდულ კოშკებს, ეპიროსსა და ქაონიაში შევიდნენ. აქ საოცარი ამბავი გაიგეს: ბერძნების ქალაქს პრიამოსის ვაჟი ჰელენოსი მართავდა, ცოლად კი აქილევსის ვაჟის ნეოპტოლემოსის (პიროსის) ცოლი ანდრომაქე ჰყავდა. ენეასმა მათი ნახვა მოინდომა.

სწორედ ამ დროს ანდრომაქეს ჰექტორის სახელზე აღმართულ ბორცვთან მეუღლის სულის მოსახსენებელი შესაწირი მიჰქონდა. გზად ტროელები რომ დაინახა, შეცბა, მოულოდნელობისაგან ფერი ეცვალა, ენეასის ხილვამ გაახარა, მწარე ფიქრები აუშალა და ტირილი ვერ შეიკავა. ენეასი შეეცადა, ღირსეული მეუღლის დამკარგველი საბრალო ქალი დაემშვიდებინა, მაგრამ ვერაფერი გააწყო. გამოჰკითხა, რა ბედი ეწია. ანდრომაქე ჩივილს მოჰყვა:

- ყველაზე ბედნიერი პრიამოსის ასული პოლიქსენე ყოფილა. იგი ხომ სამშობლოში დაიმარხა, არც ტყვეობა გამოსცადა და არც გამრჯეებულის სარეცელი გაიზიარა. მე კი ტროას გადაწვის შემდეგ ბერძნებმა აქილევსის ვაჟის, ნეოპტოლემოსის მონად გამხადეს. იძულებული ვიყავი, მასთან ვაყები გამეჩინა. მერე ნეოპ-

ტოლემოსი სპარტას გაემართა, იქ მან ჰერმიონე, მენელაოსისა და ელენეს ასული - შეირთო ცოლად, მე კი პრიამოსის ძეს, მონა ჰელენოსს მიმაკუთვნეს. ჰერმიონესთან ადრე დაწინდულმა ორესტესმა ნეოტოლემოსი მამა-პაპათა ბომონს დააკლა და ჰერმიონეს შეეუღლა. აქილევის ვაჟის სიკედილის შემდეგ მინა, სადაც ახლა ვართ, ჰელენოსს ერგო. მან ამ მხარეს ტროელი გმირის ქაონესის სახელი მისცა და მთაზე ილიონის ციხე ააგო.

ასე საუბრობდნენ გულდადურული მოძმეები, როცა გალავნიდან მხლებელთა დასით ჰელენოსი გამოვიდა. პრიამოსის ვაჟმა იცნო ტროელები, შეიპატიჟა ქალაქში, რომელმაც ტექკრებს მშობლოური ტროა მოაგონა, სასახლეში ნადიმი გაუმართა, უშურველად გაუმასპინძლდა. ტროელებმა ჰელენოსთან ორი დღე დაყვეს, მერე ენეასი მიუახლოვდა პრიამოსის მისან შვილს და რჩევა ჰკითხა:

- ტროას მკვიდრო, ფრინველთმისანო, გვითხარი, განა ღმერთების ნება არაა, რომ იტალიას გავეშუროთ? მაგრამ კელენომ შიმშილობა გვიწინასწარმეტყველა და აღარ ვიცი, რა გზას ვაღებთ.

ჰელენოსმა მსხვერპლი შესწირა ღმერთებს, ენეასს აპოლონის ტაძარში შეუძღვა და ასე უთხრა:

- ბედს მიენდე. ბევრს ვერაფერს გეტყვი, პარკები არ მაძლევენ ამის ნებას. ახლოს ეძებ ავსონთ მხარეს (იტალიას). ის კი არ იცი, რომ წინ დიდი გზა გიდევს: უნდა გაიარო ტრინაკრია, ავსონიის ზღვა, კირკეს კუნძული - აივია. მრავალი მხარე გაშორებს აღთქმულ ქვეყანას. ახლა კარგად დაიმახსოვრე, გეტყვი, საბოლოოდ სად უნდა დაიდოთ ბინა. შორეული მდინარის პირას დაინახავ მუხის ძირში გაშხლართულ ნეზ ღორს, რომლის ჯიქანსაც ოცდაათი თეთრი ქათქათა გოჭი შესევია. იქ დაფუძნდებით. ნურც იმის შეგეშინდებათ, რომ შიმშილისგან სული ამოგზდებათ, ბედი ხელს მოგიმართავთ. უფრთხილდი იტალიის იმ სანაპიროს, რომელსაც ბერძნები, ნარიკიელი ლოკრები ფლობენ. როცა სანაპიროს მიაღებით, სამსხვერპლოები აღმართე, ძოწისფერი თავსაბურავი მოიხურე, რომ წმინდა ცეცხლთან რაიმე ავბედითი არ მოგეჩვენოს და ნამისნევს ხელი არ

შეუშალოს. ეს შთამომავლებმაც ჩვეულებად გაიხადეთ, წესად დაიმკვიდრეთ ასეთი მსხვერპლშეწირვა. სიცილიის სანაპიროებს რომ მიაღგები, დაინახავ პელორუმის ვიწრო სრუტეს, შორს მოუარე მარჯვენა ნაპირს, მოერიდე ზღვასაც, ხმელეთსაც, ფრთხილად იყავი. როგორც ამბობენ, ოდესღაც ერთიანი ყოფილა ეს მიწა, მაგრამ მოვარდნილ ზღვას ჰესპერია სიცილიისაგან მოუჭრია. ვიწრო სრუტეში ახლა სკილა და ქარიბდისი ავკაცობენ. ქარიბდისი სამჯერ შთანთქავს ზღვის ვეება ტალღებს და მერე უკანვე ამოანთხევს, ცას სწვდებიან ამოფრქვეული ზვირთები. საშინელ სკილას ადამიანის სახე, ქალწულის მკერდი, წელს ქვევით ამაზრზენი ურჩხულის ტანი და დელფინის კუდი აქვს. გირჩევნიათ გაეცალოთ ტრინაკრიის საზღვარს, ღმერთმა არ დაგანახოთ საზარელი სკილა და ქარიბდისი.

- ერთიც დამიჯერე, იუნოს ეცი თაყვანი, მიიმხრე ქალღმერთი და მერე ვერვინ დაუდგება წინ იტალიაში შენ შესვლას. მაშინ შეძლებ მიაღწიო კუმე ქალაქს, სადაც მისანი სიბილა ცხოვრობს. ხის ფოთლებზე სახელებს და ნიშნებს აღნიშნავს, მერე რიგზე დააწყობს და გამოქვაბულში ჩაკეტავს, თუ კარი გაიღება, ფოთლების წყობა აიშლება, მისანი არც მათ დაჭერას, ამორჩევასა და არც სიტყვების დაკავშირებას აღარ შეეცდება.

სიტყვა არვინ უნდა შეჰბედოს. რაც უნდა დიდხანს მოგიწიოს, მაინც დარჩი მისანთან, ყური არ უგდო მეგობრებს, არ გაჰყვე გაშლილ აფრებს ზღვაში. მოითმინე და დაელოდე წინასწარმეტყველებას. სიბილა ტანჯვისაგან ხსნის გზას გირჩენებს, მომავალი ბრძოლების შესახებ გაუწყებს, იტალიელ ტომებს გაგაცნობს. მოთმინება დაგიფასდება.

წინასწარმეტყველების შემდეგ მისანმა მოგზაურებს უბრძანა, გემბთან ოქროს და სპილოს ძვლისაგან ნაკეთები ძღვენი, ურიცხვი ვერცხლი, დოდონიური თასები, ჯაჭვის პერანგი და კიდეც, ვინ მოთვლის, რამდენი რამ მიეტანათ. მოძმეებს ბედაურები, მეხოფურები, იარაღი უბოძა.

ამასობაში ზურგქარმა დაბერა და ანქისესმა იალქნების გამართვა ბრძანა. აპოლონის ქურუმმა ასეთი სიტყვები დაადევნა:

- ანქისეს, ავსონიისკენ გაემართე. ღმერთის აღთქმულ სანაპირომდე კიდევ ბევრი უნდა იარო. მეტს ვერას გეტყვი, დრო აღარ იცდის.

განშორებით დამწუხრებულმა ანდრომაქემ ოქრომკერდით ნაქარგი მოსასხამი მიართვა პატარა ასკანიუსს და ასე უთხრა:

- ჩემგან, პექტორის ცოლყოფილისგან, საჩუქრად მიიღე ეს ძღვენი. ხელებით, თვალებით, სახითაც ასტიანაქსს მაგონებ. შენი კბილა იყო, რომ დასცლოდა, ახლა შენნაირი იქნებოდა.

წასასვლელად გამზადებულმა აცრემლებულმა ენეასმა მასპინძლებს მიმართა:

- ბედნიერად იყავით, თქვენ აღარ მოგიწევთ ზეტიალი, უკვე მიღწიეთ ნავსაყუდელს და ტკბებით ქსანთოსისა და ტროას მსგავსებით. ჩვენ კი არ ვიცით, ბედი რას გვიმზადებს, ეგებ მოგვიწიოს ტიბერისისა და მისი შემოგარენის, ჰესპერიის, მონათესავე ახლობელი ხალხის ნახვა, რომ ერთად აღვადგინოთ ტროა.

მოგზაურებმა გაცურეს. მზე რომ გადავიდა, ხმელეთს მიაღგნენ, ზოგი დაწვა, ზოგი გემზე დარჩა. მოისვენეს, ძალა აღიდგინეს. მესაჭე ცას აკვირდებოდა. როგორც კი ცა მოიწმინდა და ზურგქარი ამოვარდა, აყრა ბრძანა. ტროელებმა აფრები გაშალეს, ბევრი იარეს და როცა გათენდა, პირველმა აქატესმა, ენეასის ერთგულმა მეგობარმა დაინახა იტალია.

მოხუცი ანქისესი ღმერთებს შეევედრა, ნაპირისათვის მშვიდობიანად მიეღწიათ. ტროელებმა გემი ხმელეთისაკენ გააცურეს. ქარი მძლავრობდა, ტალღები მაღალ კლდეებს ეხლებოდა. ლტოლვილებმა დაინახეს, ნაპირზე თოვლივით თეთრი ოთხი მერანი ბალახს ძოვდა. ანქისესს შეეშინდა, მეომარ ხალხს ან რაიმე ხიფათს არ გადაჰყოფდნენ. ჰელენოსის დარიგებაც გაიხსენეს და ლოცვას მოჰყვნენ, ჯერ ქალღმერთ იუნოს სცეს თაყვანი. მერე უკუიქცნენ, საეჭვო დასახლება დატოვეს. იქვე ტარენტუმის ყურე, ქალღმერთ იუნოს ტაძარი, მოპირდაპირე მხარეს კავლონის კოშკი, სკილაკეუმი, მოშორებით კი - ეტნა ჩანდა.

შორიდან საზარელი გუგუნე და ზათქი შემოესმათ. ანქისესს ჰელენოსის სიტყვები გაახსენდა, ქარიბდისი შემოგზვდებათო და

ხოფებზე დაწოლა ბრძანა. ზვირთები გემს ხან უფსკრულისკენ მი-
აქანებდნენ, ხან კი ზეცად ისროდნენ. რის ვაი-ვაგლახით თავი
დააღწიეს განსაცდელს, გზა არ იცოდნენ და კიკლოპების ნაპირს
მიაღწენ. იქვე ეტნა გუგუნებდა. ხან მდულარე ფერფლის ნაკადს,
ხან მთის წიაღიდან ამოტყორცნილ კლდეებს ცას უწვდნენ. ვულ-
კანიდან გადმოფრქვეულ მცხუნვარებას ღამე ტყის ჩრდილში შეა-
ფარეს თავი. მხოლოდ გრუხუნის ესმოდათ, ვერაფერს ხედავდნენ,
ვარსკვლავებსაც და ცასაც კვამლი ფარავდა.

როგორც იქნა, გათენდა, მგზავრებმა ტყეში ჩამოძინილი კაცი
დაინახეს. ჭუჭყიანი, წვერმოშეებული სანაპიროსთან ხელაპყრო-
ბილი იდგა, ბერძენს ჩამოჰგავდა. როცა ტროელები დაინახა, შეცბა,
მაგრამ მერე მათკენ ტირილით გამოქანდა და შეეკედრა:

- გემუდარებით, თან წამიყვანეთ, საითაც გინდათ, ჩემთვის
ამას მნიშვნელობა აღარა აქვს. აქაველი ვარ, თქვენთან სამტროდ
ვიყავი მოსული, ილიონს ვუტევდი და თქვენ წინაშე დამნაშავე ვარ.
თუ გამისწორდებით, ზღვაში დამახრჩობთ, გამიხარდება, კაცის
ხელით რომ დავიღუპები.

მერე ხოხვით მიუახლოვდა ენეასს და მუხლებზე მოეხვია.
დაამშვიდეს, სთხოვეს ეთქვა, ვინ იყო, რა გადახდა. შიშისაგან კარ-
გა ხანს ხმას ვერ იღებდა, როცა დამშვიდდა, თავის ამბავს მოჰყვა:

- ითაკელი ვარ, მე რომ ბედი მქონოდა, ოდისევსს ტროაში არ
გავყვებოდი და ჩემს მეგობრებს კიკლოპის მღვიმეში არ დავავიწ-
ყდებოდი. ჩემი თვალით ვნახე, როგორ აიტაცა პოლიფემოსმა ჩემი
ორი მოძმე, ძირს დაანარცხა და მერე შესანსლა. ოდისევსმა ვერ
მოითმინა, თავისი თავი წარმოიდგინა ამ საზარელ დღეში და შუ-
რისძიება მოინდომა. როცა მთვრალი კიკლოპი გაიშხლართა და
ძილში სისხლი და ღვინო პირიდან ამოანთხია, ოდისევსი და
მეგობრები მიესივნენ და ერთადერთი თვალი წამახული კეტით
ამოსთხარეს...

- თქვენ აქ რას უდგებართ, გაიქეცით, უბედურებო, აქ ნულარ
დააყოვნებთ! ამ ადგილას სხვა კიკლოპებიც სახლობენ. მესამე
თვეა, რაც საზარელ ურჩხულს ვემალები. აქეთ-იქეთ დავეხეტები,
ხან ტყეს, ხან ცარიელ ბუნაგს ვაფარებ თავს. ტყის ნაყოფით, ბალა-

ხის ფესვებით ვიკვებები. როცა თქვენი გემები დავინახე, გამოვიქეცი. ოღონდ კიკლოებს გადავურჩე და მირჩევნია, თქვენ მომკლათ.

ის-ის იყო დაამთავრა ამბის მოყოლა, რომ ენეასმა პოლიფემოსი დაინახა. თვალდავსებული კიკლოპი ჯოგს მოუძლოდა, გზის გასაკვლევად ხელში ჯოხი ეჭირა. ზღვის ტალღებში შეაბოტა, თვალის ადგილზე დარჩენილი სისხლიანი ღრმული გამოიბანა და უფრო ღრმად შევიდა. წყალი კი მაინც კოჭებამდე სწვდებოდა. შეშინებულმა მოგზაურებმა ბაგირები სასწრაფოდ გადაჭრეს და ნაპირს მოშორდნენ. საბრალო ბერძენიც თან გაიყოლეს. კიკლოპმა ზოფების ხმა გაიგო და გემებს გაჰყვა, მაგრამ ვერ დაეწია. მაშინ გამძვინვარებულმა ურჩხულმა ისე დაიღრიალა, რომ ეტნამ იქუხა და კიკლოები გამოაფხიზლა. ისინი ნაპირს მოაწყდნენ, ყურე აავსეს, მაგრამ ვერაფერი დაუშავეს ენეასსა და მის თანამგზავრებს. შეშინებულმა მოგზაურებმა აფრები გაშალეს და ზღვაში შეცურეს. ჩაუარეს პანტაგიას, თაპსასა და მეგარას ყურეს...

სიცილიის ნაპირებს მიაღწიეს. იქ ანქისესი გარდაიცვალა. დაასაფლავეს, შეიარაღებულმა მხლებელებმა შუბები თავდაყირა, ბუნიკებით მიწისკენ მიმართეს, ფარები კი ამოხნექილი მხარით თავისკენ დაიჭირეს. არ უნდოდათ, წმინდა იარაღი სიკვდილის ნახვით წაეწყმიდათ.

მოგზაურები სიცილიიდან იტალიისაკენ გაემართნენ. იუნომ თვალი ჰკიდა ენეასის აფრებს და გაიხსენა ყველა წყენა, რაც ტროელებმა მიაყენეს. ოუპიტერის მეუღლის თხოვნით, ეოლოსმა ქარები ამოუშვა. ზღვა აღელდა, ქარიშხალმა გემები დაამსხვრია. მგზავრებს ტროადან წამოღებული თითქმის არაფერი გადაურჩა, არც საჭურველი, არც განძი. ნეპტუნუსი იუნოს თავნებობაზე განრისხდა, ევროსი და ზეფიროსი მოიხმო და ლელვის დაცხრომა უბრძანა. ქარიშხალს გადარჩენილი შვიდი ზომალდი ენეასმა ჩრდილოეთი აფრიკის სანაპიროს მიაყენა. ღონეგამოცლილი მგზავრები ნაპირზე მიეგდნენ. მერე დასკვლებული ხორბალი გასაშრობად ცეცხლს მიუფიცეს. ენეასი სანადიროდ წავიდა, შვიდი ირემი მოკლა (თითო გემისთვის თითო), თანამგზავრები დააპურა. წამოღებული ღვინო ჩამოუსხა და კეთილი სიტყვით ნაღველი გაუქარვა:

- წარსული გაიხსენეთ, ბევრი უბედურება გვინახავს, მაგრამ გადავრჩენილვართ. ამასაც მოევლემა, ესეც დასრულდება. გული გაიმაგრეთ, ლათიუმს მივაღწევთ და იქ ტროას სამეფოს აღვადგენთ.

დანაყრებულებმა და კარგული მოძმეები მოიგონეს. ამასობაში ვენუსი იუპიტერს ეახლა და საბრალო ტროელები შეაკვდრა:

- განა ასეთი რა დაგიშავეს ან ენეასმა ან მისმა მოძმეებმა, რომ იტალიის მისადგომებთანაც კი აღარ უშვებ. ხომ დაღე აღთქმა, რომ რომაელთა წინამძღოლები ტროელებისაგან იშვებოდნენ. რამ შეგიცვალა აზრი? როდის მოედება ბოლო მათ ტანჯვას?

იუპიტერმა თავისი აღელვებული ასული დაამშვიდა:

- ნუ გეშინია, ბრწყინვალე მომავალი ელის შენს ენეასს, მაგრამ მანამდე ბევრ ომს გარდიხდის, ბევრი ტომის დამარცხება მოუხდება. გავა დრო და მის შთამომავლებს რომაელები დაერქმევა... მათ მეფობას ბოლო არ ექნება. მთელი სამყაროს მფლობელებს ჩემთან ერთად იუნოც შემწედ ეყოლებათ.

ასე უთხრა იუპიტერმა და მერკურიუსი კართაგენის დედოფალ დიდოსთან აფრინა, რომ მისი სამეფოს ნაპირთან ქარიშხლით გამორიყული ლტოლვილებისთვის არაფერი დაეშავებინა.

III ენეასი კართაგენში. დიდო

კართაგენის ნაპირზე მოხვედრილმა ენეასმა გემები დამალა, ერთგული აქატესი იახლა და გარემოს დასაზვერად გაემართა. გზად მონადირედ გადაცმული დედა ვენუსი შემოეყარა. ენეასმა ქვეყნის ამბავი გამოიკითხა. ქალღმერთისაგან გაიგო, რომ ლიბიაში მოხვდა, სადაც იუნოს რჩეულ კართაგენს დედოფალი დიდო მართავდა. დედოფალი ბოროტ ძმას, ჰიგმალიონს გამოექცა, თავისი მშობლიური ქალაქი ტვიროსი მიატოვა და ლიბიაში იმდენი მიწა შეიძინა, რამდენსაც ხარის ტყავის ღვედები შემოსწვდებოდა.

ვენუსმა ნისლით შებურა ენეასი და მისი მხლებელი და სხვებისთვის შეუმჩნევლად დიდოსთან შესახვედრად ტაძარში მიიყვანა. იქ ტროელმა გმირმა თავისი თანამგზავრები იხილა.

ქარიშხალს გადარჩენილი ტროელები კართაგენის დედოფალს დახმარებას სთხოვდნენ. დიდო შეჰპირდა, რომ იტალიისაკენ გამგზავრებაში დაეხმარებოდა. თუ დარჩენას მოინდომებდნენ, ამაშიც ხელს შეუწყობდა და დაკარგულ წინამძღოლსაც მოაძებნინებდა.

ვენუსმა ენეასს ნისლის საბურველი ჩამოაცილა და მშვენება შეჰმატა. ტროელმა გმირმა კართაგენის დედოფალს სტუმართმოყვარეობისათვის მადლობა მოახსენა. დიდომ ენეასი სასახლეში მიიწვია, მის თანამგზავრებს კი უხვად გაუგზავნა ხარი, კერატი, ცხვარი, ბატკანი.

კართაგენის დედოფალი ენეასის დასახვედრად საგულდაგულოდ მოემზადა, ოქრო-ვერცხლი, ხალიჩები გამოატანინა, ნადიმიც სანაქებო მოამზადებინა. შვილზე მზრუნველმა მამამ ასკანიუსის მოსაყვანად აქატესი გაგზავნა, თან ტროადან გადარჩენილი განძიც მოატანინა.

ვენუსს ეშინოდა, იუნოს ხელი არ შეეშალა ენეასისთვის და ამური იხმო. ქალღმერთმა კუპიდონს ცოტა ხნით ასკანიუსის სახის მიღება სთხოვა. თან დაარიგა, როცა დიდო ასკანიუსს მუხლებზე დაისვამდა და მიეფერებოდა, დედოფალი ენეასის სიყვარულის ალით დაეწვა.

დიდებული ნადიმი გაიმართა. ტვირელები სტუმრებს გაოცებით შესცქეროდნენ, ენეასის და იულუსის მშვენებით მოიხიბლნენ. კუპიდონი ჯერ ენეასს მოეხვია, თითქოსდა მამის გზნების დაცხრობას ცდილობდა, მერე დიდოს ჩაეკრა მკერდში. დედოფალმა არ იცოდა, რომ ღმერთს ჰკოცნიდა. ინადიმეს. დიდომ ენეასს სთხოვა, ტროას ომის შესახებ მოეთხრო.

ტროელმა გმირმა ბედის უკუღმართობა და მის თავს დატრიალებული უბედურებები გაიხსენა. დიდოს სუნთქვა შეეკრა. მიხვდა, რომ უცხო ვაჟკაცით მოიხიბლა, თუმცა კი აღთქმა ჰქონდა დადებული, რომ პირველი სიყვარულის, გარდაცვლილი ქმრის ერთგული დარჩებოდა. ამიტომაც ცოლობაზე ყველას უარი უთხრა, არავის დასთანხმდა. მაგრამ ენეასი სხვა იყო, მის სახეს ვერ იშორებდა, ტრფობის სახმილი წვაკდა.

დიდო მოზღვავებულ გრძნობას ვერ გაუმკლავდა და დას მიაშურა. უმცროს დას, ანას გაუხარდა:

- რატომ უნდა დაიტანჯო მთელი ცხოვრება უსიყვარულოდ? შეილზეც ხომ უნდა იფიქრო. ესეც არ იყოს, უცხოეთში ბარბაროსები გვარტყიან გარს, შორიდან ძმა გვემუქრება. ტროელ გმირთან ქორწინება გაგვაძლიერებს, უბატონოდ ვერავინ გაგვცემს ხმას.

იმედმცემულმა დებმა ტაძარს მიაშურეს. ქორწინების მფარველ იუნოს მსხვერპლი შესწირეს.

მეორე დღეს, როგორც კი ირიყრაჟა, დიდო და ენეასი თავისი რაზმებით სანადიროდ გაემშურნენ. მათ დაახლოებას ტროელების მტერმა, მაგრამ კართაგენის მწყალობელმა იუნომაც შეუწყო ხელი. ნადირობისას კოკისპირული წვიმა წამოვიდა. დიდომ და ენეასმა თავი გამოქვაბულს შეაფარეს. კართაგენის დედოფალმა ველარ გაუძლო მოზღვავებულ ვნებას და ენეასს დაუკავშირდა. მათი სიახლოვის შესახებ ყველამ გაიგო. ჭორი ელვის სისწრაფით მოედო არემარეს.

განრისხდა მეზობელი ქვეყნის მეფე იარბასი, რომელმაც სამშობლოდან გამოქცეულ დიდოს მიწა დაუთმო, მეფედ გახადა და ცოლობაზე მაინც ვერ დაითანხმა. იარბასმა იუპიტერს სთხოვა, ენეასი დიდოსათვის მოეშორებინა. იუპიტერმა მერკუროუსი ტროელ გმირთან აფრინა და მისი მისია შეახსენა. უბრძანა, კართაგენისთვის თავი დაენებებინა და იტალიისა და რომისაკენ, ბედით აღთქმული ქალაქისაკენ, აეღო გეზი.

ენეასს თავზარი დაეცა. არ იცოდა, დიდოსთვის ღმერთის ნება როგორ გაემხილა. ბოლოს ასე მოიფიქრა: წასასვლელი მზადება დაეწყოთ, მაგრამ დედოფლისათვის არაფერი ეთქვათ. დიდოს გულმა უგრძნო და გაშმაგებულმა ენეასს მიმართა:

- როგორ შეგიძლია კართაგენის დატოვება? ნუთუ ჩემი სიყვარული არაფერს ნიშნავს? ნუ მომისპობ უკანასკნელ იმედს! შემიბრალე! გემუდარები, არ დამტოვო! შენ შემოგწირე სირცხვილნამუსი, ყველაფერი, რაც კი გამაჩნდა. შენს გამო შემძულა ლიბიელმა ხალხმა, ნუმიდიელმა ტირანმა. გინდა, რომ დამაქციოს ტვიროსის მეფე პიგმალიონმა, ტყვედ წამიყვანოს გეტულთა მეფე

იარბასმა. ნეტავ, შვილი მაინც დამრჩენოდა შენგან, მისი სახე შენს თავს გამახსენებდა.

ვერ მოალბო დიდომ სატრფოს გული, ენეასს ღმერთების ნება უნდა აღესრულებინა.

კართაგენის დედოფალმა დაწყევლა ტროელი გმირი. ტევკრებმა წასვლის სამზადისი მაინც წამოიწყეს. დიდო ფაცი-ფუცმა ააღელვა. დედოფალს არ ეთმობოდა სატრფოსთან განშორება, თავისი და ანა მიუგზავნა ენეასს, რომ ცოტა ხანს დაყოვნებულყვნენ, მგზავრობა გადაედოთ. სატრფოს სიტყვებმა ტროელ გმირს გული დაუსერა, მაგრამ აზრი ვერ შეაცვლევიანა. ბედმა იმძლავრა. დიდომ გადაწყვეტილება მიიღო. დედოფალმა თავის მოკვლა განიზრახა, ჩანაფიქრი დას დაუმალა და გაბრწყინებული სახით სთხოვა, სამეფოს შუაგულში დიდი ცეცხლი დაენთოთ და ენეასის დარჩენილი საჭურველი და საქორწილო სარეცელი დაეწვათ.

ტროელ გმირს მშვიდად ეძინა. ძილში ზმანებასავით მერკურიუსი გამოეცხადა და წასვლა დააჩქარებინა:

- ნუთუ ვერ გრძნობ, რა ხიფათი გელის? დიდომ ბოროტი ზრახვა ჩაიღო გულში, სიკვდილს აძირებს. განრისხებული მძვინვარებს. სასწრაფოდ წადი, ქალის ბუნება ცვალებადია, არვინ იცის, რას ჩაიდენს.

შეშინებულმა ენეასმა თანამგზავრები გააღვიძა და ხოფებს მიუსხა. ლტოლვილები სასწრაფოდ გაშორდნენ ნაპირს.

ინათა. დიდომ გაშლილ ზღვაში გასული ხომალდები შენიშნა. მკერდში მჯიღეები იცა, თმა გაიშალა:

- მაინც წავიდა? ჩქარა აისხით იარაღი, დაედევნეთ! თუმცა რას ვამბობ! გონება ამემღვრა! მე ზომ შემეძლო, ასკანიუსი მომეკლა და ენეასის კერძში შვილის ხორცი ჩამედო? ან გადამეწვა მათი გემები, ყველა დამეფერფლა? ღმერთებო, იუპიტერო, იუნო, სამსახოვანო ჰეკატე, ღირებო, გემუდარებით, რამე იღონეთ. თუ იტალიას მაინც უნდა მიაღგეს, ბევრი იტანჯოს, თავისიანთა უბედურება ნახოს. ის მაინც ჰქენით, რომ ნანატრი სამეფოთი ველარ დატკბეს და დაუკრძალავი მოკვდეს. შთამომავლებსაც გადაეცეს ჩემი სიძულვილი.

ასე მოთქვამდა საბრალო დიდო და თავი აღარ უნდოდა ცოცხალი. კართაგენის დედოფალმა მოხუცი გადია იხმო, სთხოვა ანას ზვარაკი წამოესხა და იუპიტერისათვის მსხვერპლის შეწირვაში დახმარებოდა, რომ ცეცხლისათვის მიეცა სატანჯველი. დიდო კოცონს მიაღგა, სატევარს დასწვდა, საქორწილო სარეცელზე დაემხო და ტირილით გამოეთხოვა სიცოცხლეს. მერე ენეასის ნაჩუქარ სატევარზე წამოეგო და სისხლით შეღება ყველაფერი. ტროელები შუა ზღვიდან ხედავდნენ იმ ცეცხლს, რომელზედაც კართაგენის დედოფალი იწვოდა.

IV კვლავ სიცილია. თამაშობები

ენეასის გემი მიცურავდა, სულ უფრო და უფრო შორდებოდა კართაგენის ნაპირებს. მაგრამ იტალიამდე მისვლა კვლავ არ ეწერა.

მგზავრებს ნებტუნუსი შემოსწყრათ. ქარიშხალი ამოვარდა. მეზღვაურებმა ნიჩბები დაუშვეს და იტალიის ნაცვლად კვლავ მახლობელი ნაპირისაკენ, სიცილიისკენ აიღეს გზი. მეფე აკესტესი მეგობრულად შეეგება სტუმრებს, გულუხვად გაუმაღპინძლდა, მოასვენა. მეორე დილას ენეასმა მოიხმო მეგზურები და მამის ხსოვნის პატივისცემად ზომალდთა მარულის, მუშტი-კრივსა და ოროლის ტყორცნაში შეჯიბრების მოწყობა ბრძანა. ჯერ, ადათისამებრ, მამის სულის მოსახსენებლად ილოცა, საფლავზე ღვინო, რძე და სამსხვერპლო სისხლი დაღვარა, ყვავილები მიმოაბნია და ანქისესს მიმართა:

- სალამი, უნაყოფო ნეშტო, სულო და წმინდა აჩრდილო, არ გვეწერა, ერთად გვენახა იტალია.

როგორც კი ეს სიტყვები წარმოთქვა, საფლავზე გველი გამოჩნდა, შვიდი წრე შეკრა და გაუჩინარდა. ენეასი ვერ გაერკვა, გველი ადგილის გენიუსი თუ ანქისესის რომელიმე მხლებელი იყო. მერე ტროელმა გმირმა ცხვარი, ღორი და მოზრები შესწირა ღმერთებს და ასპარეზობაც დაიწყო.

ჯერ ოთხი ზომალდი მოსწყდა ადგილს, მეზღვაურებმა ხოფებს მოუსკეს, ზღვა ააქაფეს, ხალხმა ყიჟინა დასცა. ერთი გემი დაიმსხ-

ვრა, ფერდები მოენგრა, ვინც ილოცა და ღმერთს დახმარება შესთხოვა, გაიმარჯვა. ენეასმა გამარჯვებულს მწვანე დაფნით შეუმკო თავი, ოქრომკერდით ნაქარგი ქლამისი მოახურა. სხვებიც დაასაჩუქრა, არცერთი მონაწილე გულნაკლული არ დატოვა, დამარცხებულსაც გადარჩენისთვის ჯილდო უბოძა. შემდეგ ენეასი მინდორზე ჩამოჯდა, სირბილში შეჯიბრი შესთავაზა თავმოყრილ ხალხს, უხვ ჯილდოს შეჰპირდა: ზეთისხილის ლამაზი შტოებით თავის შემკობას, მერანს, ამაძონურ კაპარჭს, პატიოსანი თვალით შემკულ მოოქროვილ ქამარს, არგოლისურ მუზარადს, ელვარე შუბებს, ვერცხლით მოოჭვილ ორლესულ მახვილს.

შეგროვდნენ ტევკრები და სიკანელები, ადგილს მოსწყდნენ და შეჯიბრიც დაიწყო. დაპირებისამებრ, ენეასმა გამარჯვებულებიცა და მონაწილეებიც დაასაჩუქრა. როცა სრბოლა მორჩა, მან შეკრებილ ხალხს მუშტი-კრივში შეჯიბრება შესთავაზა და აქაც ჯილდო დააწესა; გამარჯვებულისათვის ოქროთი და ბაფთით შემკული მოზვერი და ძლეულისათვის - მახვილი და ჩაჩქანი.

ორი კაცი - ღონიერი დრეტუსი და ჭარმაგი ენტელუსი შეიბნენ. გამარჯვებულმა ენტელუსმა ჯილდოდ მოყვანილ მოზვერს რქებს შორის ხელი დაჰკრა, ძელები შეუმტვრია, ტვინი გადმოუნთხია. ხარი უსულოდ დასცა ძირს და თავადაც სამუდამოდ გამოეთხოვა მუშტი-კრივს.

შემდეგ ენეასმა მშვილდოსნობაში შეჯიბრება იწება. სამიზნედ მტრედი მიაბმევინა ანძაზე. ერთმა მოასპარეზემ გაწყვიტა განასკვული საბელი, რომლითაც მტრედი ანძაზე იყო მიბმული, მეორემ სამიზნე მტრედი ისრით განგმირა. უეცრად ხალხის თვალწინ სასწაული მოხდა. ერთ-ერთი გმირის ნატყორცნი ისარი ღრუბლის ფთილებში გაფრინდა, ცეცხლოვანი კვალი დატოვა და მერე ჩაიფერფლა. ენეასმა ღმერთის ნებად მიიჩნია ეს ნიშანი და ყველა უხვად დააჯილდოვა.

ბოლოს ტროელმა გმირმა ყრმა იულუსის მცველი იხმო და შვილთან გაგზავნა. დააბარა, შვილს ყმაწვილები შეეკრიბა, სამ რაზმად გაეყო და პაპის სადიდებლად ცხენების მარულა გაემართა.

ყმაწვილები დაჯირითობდნენ და თან ოროლებს იქნევდნენ, თითქოს იბრძოდნენ. მათი ზიგზაგისებური მოძრაობა ლაბირინთის ხაზებს იმეორებდა.

V გემების დაწვა

ასპარეზობა ჯერ არ დამთავრებულიყო, როცა იუნომ ილიონელთა ზომალდებთან ირისი გამოავზაენა. ნავმისადგომსა და გემებზე კაცის ჭაჭანება არ იყო. მოშორებით ზღვაზე ხეტიალით თავგაბებრებული ტროელი ქალები ანქისესის ცხედარს დასტიროდნენ. ისინი შეჯიბრებაში მონაწილეობას არ იღებდნენ. ირისმა ქალღმერთის სახე იცვალა, ქალებს მოკვდავის სახით მოეცლინა, მტრობის ჩამოგდება განიზრახა და დაიწყო:

- შვიდი წელია, ვინც აქაველებს გადაუვრჩით, ზღვაზე დავეხეტებით. იტალიისკენ მივისწრაფით, მის ნახვას კი ვერ ველირსეთ, სულ გაგვირბის. ხომ არ ჯობია, აქ დავსახლდეთ, სადაც ანქისესის საფლავია. კასანდრა მესიზმრა და მითხრა, აქ ეძიეთო ტროა. ნურსად ნუ წავალთ, აქ დავერჩეთ, გემები დავწვათ და ჩვენს ხეტიალსაც ბოლო მოეღება.

ქალღმერთი დასწვდა მაშხალას, მოიქნია და გემს დაუმიზნა. ქალებმაც მოსტაცეს კერიას ცეცხლი და გემებს შეუნთეს. მოასპარეზებმა გაიგეს ქალების გაშმაგების ამბავი, ასკანიუსმა ცხენი მიაგდო გაგიჟებულ ქალებთან და შეჰყვირა:

- რას სჩადით, თქვენ ხომ არგიველთ ბანაკს არ სწევთ, თქვენ ხომ თქვენ იმედს ანადგურებთ.

ტეკერთა რაზმთან ერთად მალე ენეასიც გამოჩნდა. ქალები გონს მოეგნენ, შერცხვათ და დასამალად ტყეებსა და მღვიმეებს მიაწყდნენ. გემები კი იწვოდა, წყლის დასხმა არ შეელოდა. მაშინ ენეასი იუპიტერს შეევედრა:

- თუ არ მოგძულდა ყველა ტროელი, აშორე გემებს ხანძარი!

ეს თქვა და კოკისპირული წვიმა წამოვიდა. ცეცხლი ჩაქრა, ოთხი გემი დაიწვა, დანარჩენი გადარჩა. შეფიქრიანდა ენეასი, აღარ იცოდა, დარჩენილიყო აქ, სიკულის მხარეს, თუ ისევ იტალიისკენ

გაეწია. სიბრძნით სახელგანთქმულმა და წინასწარმეტყველების ნიჭით დაჯილდოებულმა ათენას ქურუმმა ნავტესმა ასე ურჩია:

- ბედს შეურიგდი, დამორჩილდი. დალუპული გემებისგან გადარჩენილი ხალხი და ვისაც შენთან ერთად მგზავრობა უჭირს, აქ დატოვე. დავრდომილები, მხცოვანი ხალხი და გულჯაბანნიც აქ დატოვე, აქ ჰპოვონ თავშესაფარი და ქალაქს აკესტესი დაარქვან.

ამ დროს ენეასს მამის, ანქისესის სულმაც ჩასძახა:

- იუპიტერის ნებით მოგვევლინე, ისმინე ნავტესის რჩევა. იტალიაში რჩეული ვაჟკაცები წაიყვანე, ლატიუმში სასტიკ მოდგმას უნდა შეეხებოდნენ. მანამდე კი ჩემთან ავერნუსში ჩამოდი, მე ტარტაროსში არ ვარ. ელისიონის, მართალი სულების სამფლობელოს, ბინადარი გავხდები. როცა მსხვერპლს შესწირავ, აქ სიბილა გამოგაგზავნის და გაიგებ შენი ტომის ბედსა და მომავალი ქალაქის ადგილსამყოფელს.

ანქისესის სულმა ეს თქვა და გაუჩინარდა. ენეასმა ამხანაგებს უხმო, იუპიტერის ნება, მამის ნათქვამი ამცნო. გადაწყვიტეს, დაეტოვებინათ ქალები და ისინიც, ვისაც ღიდების მოლოდინი აღარ ატკობდა. მეფეს ტროელი აკესტესიც დაეთანხმა. ქალაქისთვის ადგილი მონიშნეს, თეთრი ხარები შეაბეს, გუთნით შემოსაზღვრეს ქალაქის მიჯნა, ტროას, ფორუმის ადგილებიც შემოსაღატეს. აკესტესმა კანონები გამოუცხადა. ერიქსის მწერვალზე წმინდა ჭალიან ვენუსის ტაძარს საძირკველი ჩაუყარეს. ცხრა დღე იზეიმეს და ვაჟკაცები ისევ სამგზავროდ გაემზადნენ. დარჩენილებს განშორება გაუჭირდათ, მზად იყვნენ ყველა სიძნელე აეტანათ და ისევ თავმოებზრებულ ზღვაში გასულიყვნენ. ენეასმა დაამშვიდა თანამგზავრები. მეფე აკესტესს ჩააბარა მათი თავი, ერიქსს - სამი ხბო, გრიგალს კი ვერძი შესწირა და გზას გაუდგა.

VI ჰეკატეს ჭალაში

ენეასი მიცურავდა. ამ დროს ნებტუნუსთან ვენუსი მივიდა და ტროელებისთვის ზღვაზე შემწეობა შესთხოვა. სატურნუსის ძემ დახმარება აღუთქვა, ეტლს ოქროს რაში შეაბა, სადავეები მიუშ-

ვა და ზღვა დააწყენარა. გემები მშვიდად მიაპობდნენ ტალღებს, ზურგპარი შველოდათ. თეთრი ძვლებით მოფენილი სირენების ადგილსამყოფელი გაიარეს და ევბეის კუმეს მიუახლოვდნენ. ენეასმა აპოლონის ტაძარში ღმერთს მსხვერპლი - შვიდი მოზვერი, შვიდი ვერძი - შესწირა და ტროელებისთვის ლატიუმში თავშესაფარი მოსთხოვა. შემდეგ სიბილას მღვიმეს მიაღგა და ბედის გაგება მოისურვა. ორაკული ასეთი იყო:

- დარდანიდები ზღვის შეტევას გადაურჩებიან და ლატიუმის მხარეში მივლენ. მისვლას ინანებენ, საზარელი ომი გადახდებათ. იუნო ტროელებს მოსვენებას არ მისცემს, ენეასი ყველა ქალაქს მოსთხოვს შველას. ჭირის მიზეზი ისევ ქალი გახდება. მაგრამ ენეასი არ უნდა დანებდეს ავბედობას, ბედისწერა არ უღალატებს, მოულოდნელად ბერძნებიც დაეხმარებიან.

ტროელმა გმირმა სიბილას ანქისესის სულის სანახავად მიწისქვეშეთში ჩასვლა სთხოვა. მისანმა გზა მიასწავლა:

- ავერნუსთან ღვთაებრივი მოღვმის კაცი იოლად ჩავა. პლუტონის კარიბჭე დღისით და ღამით ღიაა, მაგრამ ძნელია შეაბიჯო. დისის სამფლობელოს ტყე და შავი კოკიტოსი აკრავს. თუ ორჯერ გინდა გადასცურო სტიქსი, ორჯერ იხილო ტარტაროსი, თუ ასეთი უგუნური საქმე გწადია, მაშ მომისმინე. ტყეში ოქროსფოთლიანი ტოტი იპოვე. რკინით ან სპილენძით არ შეეხო. საიღუმლოს მანამდე ვერ ჩასწვდები, ვიდრე ამ ხეს ოქროს ნაყოფს არ მოსტაცებ. როცა ერთ შტოს მოტეხავ, იმწამსვე მეორე ამოვა. წვეროს ახედე, როცა თვალს ჰკიდებ, რაც გჭირდება, იმწამსვე მოწყვიტე.

- თუ ბედი გწყალობს, ნაყოფი თვითონ დაგნებდება, თუ არადა, ძალით ვერაფერს გააწყობ. პროზერპინას ეს ოქროს ტოტი წყვდიადში დღის სინათლეზე მოგონებას აღუძრავს. გარდა ამისა შენს ბანაკში უსულო გვამია, რომელიც დაკრძალვას ითხოვს. წადი, მიწას მიაბარე, მსხვერპლად შავი ცხვრები შესწირე და მხოლოდ მერე იხილავ სტიქსის მიუკარებელ ჭაღას.

დაღონებულმა ენეასმა სიბილას მღვიმე დატოვა. როცა ერთგულ აქატესთან ერთად სანაპიროს მიაღგა, გმირი მისენუსი, ჰექტორის თანამებრძოლი, მკვდარი დახვდა. დაიტირეს და დასაკრძა-

ლავე კოცონისათვის ხეების მოჭრას შეუდგნენ. ენეასი მარჯვედ ჩეხავდა ტყეს და ლოცულობდა, ოქროს შტოს გადასწყდომოდა. უეცრად ორი მტრედი გამოჩნდა და გმირის თვალწინ მწვანე მინდორზე ჩამოჯდა. ენეასმა იცნო დედის მტრედები და მათ გაჰყვა. ფრინველებმა ავერუსის ხაზამდე იფრინეს, მერე ორკაპა ხეზე ჩამოსხდნენ. ხის სიმწვანეში ოქროს ტოტები ბრწყინავდა. ენეასმა სწრაფად მოიწია ტოტი, მოწყვიტა და სიბილას გამოქეპბულისაკენ გასწია. მერე მისენუსს სცა უკანასკნელი პატივი. მამაპაპური ადამ-წესების მიხედვით თანამებრძოლის გვამი განბანეს, საჭმელ-საკმაზსა და ზეთისხილთან ერთად დაწვეს, მერე ფერფლი ღვინით მოაშორეს, სპილენძის ჭურჭელში ძელები მოაგროვეს, დიდი ბორცვი აღუმართეს, შიგ ბუკი, რომელზეც უკრავდა, ხოფი და საჭურველი ჩაატანეს და სერს მისენუსი უწოდეს.

VII ენეასი მიწისქვეშეთში ჩადის

ენეასი სიბილას სიტყვის შესრულებას დაეშურა. იპოვა უღრანი ტყითა და პირქუში ტბით დაფარული ღრმა, მყრალი მღვიმე, რომლის ირგვლივ არაფერი ხარობოდა: არც ხე, არც ბალახი. ირგვლივ არც ჩიტისა და არც მწერის ჭაჭანება იყო. მოგვმა ოთხი შავი მოზვერი მოაყენა, შუბლზე წმინდა ღვინო ასხურა, რქებს შუა ბეწვი შეკრიჭა და პირველ ზვარაკად კოცონში დაწვა. მერე ჰეკატეს უხმო, დანა აიღო, პროზერპინას შავმატყლიანი ვერძი დაუკლა, თასებში თბილი სისხლი შეაგროვა. სტიქისს მეუფისათვის ცეცხლის ალზე მოზვერთა ხორცი დადო, ანთებულ შიგანს ნელსაცხებელი დაასხურა. გმირთა ფეხქვეშ დედამიწა შეტორტმანდა, გაისმა ძაღლების ყმუილი. მოგვმა ქალმა ყვირილი დაიწყო:

- შორს, შორს წადით! შენ კი, ენეას, სატევარი იშიშვლე და გზას გაჰყევი, გამაგრდი.

სიბილა მღვიმეში შევიდა, ენეასი უკან მიჰყვა. დისის უკაცრიელ და უდაბურ წყვილიად სამფლობელოში პირქუშ აჩრდილებს შორის მიდიოდნენ. ვინ არ ნახეს, ორკუსის მღვიმის კარებთან შურისმაძიებელი ღმერთები, სიბერე, შიში, სნეულება, შიმშილი,

მტანჯველი შრომა, მკაცრი სიკვდილი, ძილი, ავი ზრახვები, სიკვდილის მომტანი ომი, თავზე გველებმოსისინე ერიჩიები, მაცდუროცნებათა პირქუში ხე, რომლის ფოთლებქვეშ სულები მშვიდად დაფრინავდნენ. მრავალი ურჩხული: კენტავრები, თუ სკილები, ასხელიანი ბრიარეოსი, ეკლით მოსილი ლერნე, ცეცხლისმფრქვეველი ქიშერა, გორგონები, ჰარპიები. ენეასი შეშინდა, ხმაღს წამოავლო ხელი, მაგრამ სიბილამ დროზე მოიყვანა გონს. შეახსენა, რომ უსხეულო სულების სამფლობელოში იმყოფებოდა.

მიადგნენ აქერონის ბინძურ ტალახიან ტალღებს, კოკიტოსი ქეშას მოაფრქვევდა. ამ მდინარეების ღრჯუ მეტივე ქარონს სულები გადაჰყავდა. მთელი ნიკაპი ჭაღარა წვერით დაჰფარვოდა, თვალები ავად უბრწყინავდა, ჭუჭყიანი ტანსაცმელი მხრიდან ჩამოჰფენოდა. უამრავი უსიცოცხლო ხელაყრობილი სული გაღმა გასვლას ევედრებოდა. მებორნე ზოგს სვამდა, ზოგს კი თავიდან იშორებდა. გაუკვირდა ენეასს, რატომ გროვდებოდნენ სულები, რას ითხოვდნენ, რატომ არჩევდა ქარონი. სიბილამ ასე აუხსნა:

- ქარონს მხოლოდ დასაფლავებულთა სულები გადაჰყავს. შენ კოკიტოსის ჭოჭსა და სტიქსის ჭაობთან უბედურ დაუკრძალავებს ხედავ. ვიდრე მათ ძვლებს მიწას მიაბარებენ და ნანატრ ჭაობს მიადგებიან, ასი წელი შეიძლება გავიდეს.

ენეასმა მიწასმიუბარებელი ბევრი მწუხარე სული ნახა. მისმა ერთგულმა მესაჭმე პალინურუსმა დასაფლავება ან სტიქსზე გადაყვანა სთხოვა. ენეასის ნაცვლად ქურუმმა ქალმა უპასუხა:

- ტყუილი იმედი ნუ გაქვს, დაუკრძალავი ვერც სტიქსის ნაკადს და ვერც აკრძალულ გზას ნახავ. მაგრამ ეს კი შეგიძლია, ხალხს სასწაულებით შთააგონო, რომ შენი ძვლები მსხვერპლშეწირვით გაწმინდონ, მერე ბორცვი აღმართონ, დღესასწაული დააწესონ და იმ ადგილს პალინურუსი უწოდონ.

მწუხარე სული ასეთმა პასუხმა დაამშვიდა, ენეასმა და მისმა მეგზურმა კი გზა განაგრძეს. ქარონმა შორიდანვე შენიშნა და საყვედურით მიმართა:

- იარაღით რად მოდიხარ. ნეტავ, ვის აშინებ, ვინც არ უნდა იყო, ცოცხალს ვერ გადაგიყვან, კერას გააწყობ.

სიბილამ ქარონი დაამშვიდა. ეს ენეასია, ტროელი გმირი, საბრძოლველად არ არის მოსული, მამის სულის ნახვა სურსო. თან დამალული შტო გამოუჩინა და მეტივის პირქუში სული მყისვე დააცხრო.

ქარონმა ნაპირზე მსხდომი სულები განდევნა, ენეასი და ქურუმი ქალი ნავში ჩაისვა და ლერწმების ტევრში გადმოსვა. აქ სამთავა კერბეროსის ხაფი ყეფა ისმოდა. სიბილამ კერბეროსის ყელზე შემოხვეულ ყალყზე მდგარ გველებს ძილი მოჰგვარა. სამთავა ურჩხულმა სისუსტე იგრძნო და მღვიმის პირას გაიშოტა. ენეასმა გვერდი აუარა და გზა განაგრძო. სიბილამ აუხსნა:

- აქ დაუნდობელი მინოსი გარდაცვილილთა სულებს ასამართლებს, დამნაშავეებს “დარდის ველზე” გაამწყვებს. აქვე მცირეწლოვანთა, ცრუ ბრალდებებით დასჯილების, თავისი ნებით სიცოცხლესთან განშორებულების სულები დაბორიალობენ. ყურს მათი გოდება სწვდება. ახლა მირტის ჭაღას მივაღექით. აქ კი ვინც სიყვარულს ვერ გაუძლო და თავი მოიკლა, მათი სულებია. შეხედე ფედრასა და პასიფაეს, პროკრისს. სიყვარულით შემუხრულ სულთა შორის ენეასმა დიდოს მოჰკრა თვალი და ცრემლმორეულმა ტკბილად მიმართა:

- გეფიცები, არ მინდოდა შენი დატოვება. ღმერთის ბრძანება შევასრულე. ახლაც მისი ნებით შევუღექი ამ ეკლიან გზას. არ მეგონა, რომ ჩემი წასვლით უბედურებას გადაგყრიდი.

დიდო პირგამეხებული უსმენდა, არ შერხეულა, ასე უთქმელად გაუჩინარდა, პირველ ქმარს სიქევსს მიაშურა, რომელიც მასზე აქაც ზრუნავდა.

დამწუხრებულმა ენეასმა გზა განაგრძო. მიაღგა ბოლო ფერდობებს, სადაც მეომართა სულები განისვენებდნენ. ნახა თავისი თანამებრძოლები, დანაელებიც. ენეასს თავის მოძმეებთან გამოლაპარაკება უნდოდა, მაგრამ სიბილამ დააჩქარა: - მალე დაღამდება, ტირილში ბევრი დრო იხარჯება. აგერ გზათა გასაყარია: მარჯვნივ თუ წახვალ, დისის დიდ კედლებს მიაღგები და ელისიონის მინდვრებში, ნათელ სივრცეში გადახვალ, მარცხენა კი ბოროტთა გზაა და პირდაპირ ტარტაროსში მიდის.

ენეასმა მარცხნივ სამმაგი კედლით გამაგრებული კოშკი დაინახა. მას ცეცხლოვანი ნაკადი ევლებოდა გარს. კოშკის თავზე სისხლიანი კაბით მარად მღვიძარი კარიბჭის მცველი ტისიფონე იჯდა. ქვემოდან საზარელი ხმები: გოდება, დარტყმის გუგუნე, მძიმე რკინისა და ბორკილების ჟღარუნი ისმოდა.

სიბილამ ენეასს ამცნო, რომ სააქაოში ამაო ნეტარებით მცხოვრებლებს რადამანთისი სჯის და ცოდვათა შემსუბუქებას დიდი ხნით გადაუდებს ხოლმე. ტისიფონე ცოდვილებს მძიმე მათრახს უტყლაშუნებს, იქვე მათ ორმოცდაათპირიანი, ხახადაბჩენილი ჰიდრა ელოდება.

ტარტაროსი შიგნით თურმე ორადაა გაყოფილი და მისი სიღრმე ოლიმპოსის მთას თუ შეედრება. იმ უფსკრულში იტანჯებიან ღმერთთან მეზრძოლები, ღმერთის უარმყოფელები, არამზადები, გარყვნილები, ბილწები, ორგულები, და ვინ მოთვლის კიდევ რამდენი ბოროტი საქმის ჩამდენები. მისანმა აღარ გააგრძელა ტარტაროსის საშინელებების ჩამოთვლა და ენეასს ურჩია, დაწყებული საქმე ბოლომდე მიეყვანა.

ტროას გმირმა გზა განაგრძო. მიუახლოვდა ნეტართა მხარის - ელისიონის კარიბჭეს და ზედ აღთქმული შტო დაამაგრა. ქალღვთაებას თაყვანი სცა და მღელღოს მიაღვა. ველი მთიებისა და მზის შუქით კაშკაშებდა. ზოგი სული აყვავებულ მწვანე ბალახზე ვარჯიშობდა, ზოგი ერთმანეთს ეჯიბრებოდა, ზოგი სიმღერით ფერხულს უვლიდა, თრაკიელი მოგვი ღირაზე უკრავდა. ირგვლივ ტროელი გმირები ისხდნენ. ისმოდა მხიარული ჰეანის ხმა.

მთიდან მოჩხრიალე მდინარის პირას დაფნის ჭალებში სამშობლოსათვის სიცოცხლის შემწირავნი, უბიწოები, წმინდა ქურუმები, ფებუსის ღირსეული მისნები, ხელოვანნი, შუბლზე თეთრთავსაკრიანი კეთილი საქმის მკეთებლები განისვენებდნენ. ენეასმა და სიბილამ ანქისესი ვერსად დაინახეს; დიდ მომღერალ მუსეოსს ჰკითხეს, ანქისესის ადგილსამყოფელს ხომ ვერ მიგვასწავლიო?

მუსეოსი გაჰყვა და მამა დაანახვა. ანქისესი მწვანე ველის სიღრმეში შეყუჟულ სულებში თავისიანებს არჩევდა. დაინახა ენეასი და ცრემლმორეული მის შესახვედრად გამოემართა. ვაჟი სამჯერ შეეცადა მამა გულში ჩაეკრა, მაგრამ აჩრდილი სამჯერვე ხელიდან დაუსხლტდა. ანქისესმა შვილს ბრმა ჯურღმულებში ბოროტმოქმედთა მოხეტიალე სულები დაანახა, რომლებიც ახლა ლეთეს ნაპირს მოსდგომოდნენ და სურდათ, მიწიერ სხეულს კვლავ დაბრუნებოდნენ. ანქისესმა შვილი სერზე აიყვანა, ანახა ტროელი გმირები, რომელთა შთამომავლები მომავალში რომის სახელს განადიდებდნენ და დიად რომს უძლეველს გახდიდნენ, ენეასს კი მისი ხვედრი და მომავლი საქმეები გაუცხადა და სიბილასთან ერთად სპილოს ძელის გასასვლელ კარამდე მიააცილა. ტროელი გმირი მოკლე გზით პირდაპირ გემებისაკენ გაემართა. მყუდრო ნავსაყუდელში მხცოვანი ძიძა ადათისამებრ დაკრძალა და ისევ გზას დაადგა.

IX ლატინუსის სამეფო

მოგზაურებმა კირკეს კუნძულს ჩაუარეს. იქიდან ქალღმერთის სიძლერა, მისი ჯადო-ბალახით ლომებად, ტახებად, დათვებად, მგლებად გადაქცეულ საბრალო კაცთა ბუხუნი და ყმუილი შემოესმათ. ნეპტუნუსმა საფრთხე ააცილა ენეასს, ხელსაყრელი ქარი დაჰბერა და საშიშ ნაპირს ზომალდები უსაფრთხოდ გაარიდა. ანქისესის ძე მშვიდად მიადგა ლატიუმს, სადაც მდინარე ტიბერიისი ზღვას ერთვოდა. იქ მეფე ლატინუსი, ფავნუსისა და ლავრენტელი ფერიის, მარიკას შვილი, თავის ქვეყანას დიდი ხანია მშვიდობიანად მართავდა. მეფე ლატინუსს ძე არ ჰყავდა, მემკვიდრე სიჭაბუკეში მოუკვდა, გვარის გამგრძელებლად ერთი გასათხოვარი ქალი შვილი ლავინია დარჩა.

მეფის ასულს ბევრი ხელის მთხოვნელი ჰყავდა. ლავინიას ცოლად შერთვა წარჩინებული გვარის გმირ ტურნუსსაც უნდოდა. დედოფალ ამატასაც სურდა იგი სიძედ, მაგრამ ღმერთების წინასწარმეტყველება აფრთხოდა. ერთხელ სასახლის შუა დაფ-

ნის ხე აყვავდა, ხის წვერზე ფუტკრები ერთმანეთს გადაებნენ და სკად დაეკიდნენ. მისანმა ასე განმარტა ეს სასწაული: უცხო ტომის ლაშქარი უახლოვდება ჩვენს ქვეყანასო. მერე ლავინია მოუახლოვდა ბომონს, ცეცხლი უნდა დაენთო. ცეცხლი მოედო მეფის ასულის თმებს, ტანსაცმელს, ძვირფასთვლებიან გვირგვინს. წინასწარმეტყველებმა ეს საოცრება ასე ახსნეს:

- ბედი ამ ქალს განადიდებს, მაგრამ სისხლი ხალხს ომში ჩაითრევს.

ზარდაცემული ლატინუსი რჩევის მისაღებად მოგვს მიაღდა. ლატინუსმა ჭალაში ასი ვერძი მიიყვანა, ღმერთს მსხვერპლად შესწირა, მერე ტყავებზე წამოწვა და ღმერთის ნათქვამს დაელოდა. ხმამ ამცნო, რომ ქალიშვილი ლათინი კაცისთვის არ უნდა მიეთხოვებინა. სიმე ეყოლებოდა უცხოელი, რომელიც ლათინთა მოდგმას სახელს გაუთქვამდა.

ლატინუსმა მისნის პასუხი ვერ დამალა და ამ სიტყვებმა მთელი ავსონია შემოიარა.

ამასობაში ენეასი და მისი თანამგზავრები ლატიუმის ნაპირს მიაღგნენ. სახელდახელო სუფრა გაშალეს, ისადილეს, დამშეულებმა ნამცეცი არ დატოვეს, სუფრაც კი შემოეჭამათ. მაშინ მიხვდნენ, რომ ასრულდა წინასწარმეტყველება, მაგიდასაც კი დახრავთო და აღთქმულ მიწას მიაღგნენ. ნავსადგურიდან ქვეყნის დასაზვერად სხვადასხვა მხარეს გაიფანტნენ. ადგილის მფარველ ღვთაებებს შეავედრეს თავი. მერე ენეასმა ასი რჩეული ვაჟკაცი ლათინთა მეფესთან იახლა. ლატინუსმა სტუმრები მიიპატიჟა და მოსვლის მიზეზი გამოჰკითხა.

ტროელმა ილონევსმა ასე უპასუხა:

- არც ქარიშხალს გამოვურიყავართ და არც ვარსკვლავებმა აგვაცდინეს არჩეულ გზას. ჩვენი ნებით მოვედით თქვენს სამშობლოში. ალბათ, თქვენც გსმენიათ ევროპისა და აზიის ომის ამბავი. პოდა, ჩვენ, ტროელი ენეასის თანამგზავრები, განადგურებას გამოვექეცით და ღმერთების ნებით თქვენს მიწას მოვადექით. პენატებისთვის პატარა ადგილს გვედრებით. არ შევარცხვენთ თქვენს სამეფოს. თქვენს დიდებას გავაასკეცებთ. არ ინანებთ ტროელების

მასპინძლობას. აქ შობილი დარდანოსი ისევ აქ ბრუნდება, ტროელებს ტირენების ტიბერისთან დასახლებას გვიბრძანებს. ენეასი კი ტროადან გადარჩენილ ძღვენს გიძღვნის: ოქროს თასს, რომლითაც ანქისესი ტარიგს ასხურებდა, პრიამოსის ტიარას, ტროელ ქალთა ნახელავ თავსამკაულს.

მეფე ლატინუსი ჩუმად იჯდა, ილონეკს არც კი უსმენდა, მხოლოდ ქალიშვილის გათხოვებაზე ფიქრობდა. ფავნუსის მისნობა აღარდებდა, სიძედ რომ უცხოელი უნდა აერჩია. ბოლოს სიხარულით წარმოთქვა:

- დაე, ახდეს ღმერთის წინასწარმეტყველება. ვიდრე მეფე ლატინუსი მეფობს, არ მოგაკლდებათ მისი წყალობა. მოვიდეს ენეასი, მოკავშირედ გავიხდი. ძღვენს არ ვიწუნებ. ერთი ასული მყავს, ჩვენი ტომის კაცთან მის შეუღლებას მისანი მიკრძალავს. ამბობენ, უცხოელს უნდა გააყოლოო. მგონია, ენეასია ის გმირი, რომელსაც ბედი სასიძოდ გვირჩევს.

ლატინუსმა ტეკერებისთვის მოწითა და ხალიჩებით მოკაზმული ცხენები მოაყვანინა, ენეასისთვის ეტლი შეარჩევინა და ძღვენით სასიძოსთან გაისტუმრა.

ამ დროს არგოსიდან იუპიტერის მეუღლე ბრუნდებოდა. ქალღმერთმა გახარებულ ენეასს მოჰკრა თვალი. შენიშნა, ტროელები რომ გემებს ტოვებდნენ და ხმელეთზე სახლებს აშენებდნენ და განრისხდა:

- საძულველო მოდგმავ, ნეტავ არ გამოგელწია ცეცხლმოდებული ტროადან ან დატყვევებას არ გადარჩენილიყავი? რატომ არ შემეწია სკილა ან ქარიბდისი და არ დაგლუპათ? ნუთუ მამარცხებს ენეასი? თუ ღმერთები ციდან არ შემეწიენ, ქვესკნელს მოვიშველიებ! ვერ შევძლებ ენეასის განდევნას ლათინთა მიწიდან, ვერც ლავინიას ცოლად შერთვას აღუდგები წინ, მაგრამ ამ დიდი საქმის შესრულებას გადავაადებ!

თქვა ეს და ქვესკნელის ბნელი სამეფოდან ალექტოს, შურისძიების ქალღმერთს უხმო. ტარტაროსის საზარელი ურჩხულები ათასგვარად იცვლიან იერს, ყველგან გველებს მიმოაფენენ, მამა

პლუტონსაც კი სძულს თავისი ქალიშვილები. იუნომ სთხოვა, ზავი დაერღვია და შუღლი გაეჩაღებინა ლატინუსსა და დარდანიდებს შორის.

გორგონას შხამით მოწამლული ალექტო ლატინუსის ცოლის, ამატას კარის ზღურბლზე ჩამოჯდა. თმიდან ერთი გველი მოისხლიტა და დედოფალს სტყორცნა. ამატასათვის შეუმჩნევლად გველი დედოფლის ძუძუ-მკერდს შეეხო. ქვეწარმავალი ხან ტანზე ცურავდა, ხან ოქროს ყელსაბამად იქცეოდა, ხან თმას ბაფთად ჩაეწნებოდა და მთელ სხეულს გველის შხამით უწამლავდა. გამწარებული დედოფალი ლატინუსს მივარდა, ლავინიას ტროელ ენეასზე გათხოვება დაუშალა და სიძედ ტურნუსი შესთავაზა. როცა ვერაფერი გააწყო, ტყეში გაეარდა. ქალიშვილი დამალა, ბაკქუსს მიაბარა, ლათინი ქალები სახლებიდან გამოიხმო, ვაზის შტოებით მოართვევინა თავი, ორგიებში ჩააბა, თვითონ კი თავის ქალწულსა და ტურნუსს საქორწილო ჰიმნი უმღერა.

X ომის დაწყება

როცა ალექტომ ლატინუსს ოჯახი და გვემები კარგად აურ-დაურია, მერე ტურნუსის სასახლეს მიაშურა. ალექტომ სახე შეიცვალა, შუბლი ბებრული ნაოჭებით დაიღარა, მანდილი მოისხა, ბუწუწებში ზეთისხილის შტო ჩაიწნა, ტურნუსს სიზმარში იუნოს ტაძრის ქურუმად გამოეცხადა და ტროელებთან საბრძოლველად წააქეზა. ასე მიმართა:

- ნუთუ დაუშვებ, რომ ტევკრებს კვერთხი დაუთმო? სატურნუსის ასულმა იუნომ გამომგზავნა შენთან. საბრძოლველად მოიხმე ახალგაზრდობა, ფრიგიელების წინააღმდეგ გაილაშქრე!

ტურნუსს გაუკვირდა ღვთის ტაძრებისა და ბომონების მომვლელი ქურუმის ასეთი სიტყვები და სიცილი დააყარა. შენს საქმეს მიხედე, ამაზე ნუ იდარდებო, უთხრა. ქალღმერთი განრისხდა, თავისი ნამდვილი სახე მიიღო, თავზე გველები აასისინა, მათრახი გადაჰკრა, მაშხალა გულში ესროლა, ომის ვნება გაუღვია. რისხვადანთებულმა ტურნუსმა რუტულთა ბელადები იხმო

ტევკრებისაგან მიწის დასაცავად და ლათინუსთან საბრძოლველად მოუწოდა. სადღა იყო ან ზავი, ან მშვიდობა, ყველაფერი გაქრა.

ვიდრე რუტულები საბრძოლველად ემზადებოდნენ, გულდრძო ალექტო ტევკრებთან მიფრინდა. ამ დროს ყრმა იულუსი ნადირობდა. ალექტომ ძაღლები გააცოფა და ირემს დაადევნა. ამ ირემს მეფე ლათინუსის მწყემსის ტირუსის შვილები ზრდიდნენ, მწყემსის ქალიშვილი სილვია თავის ნებიერზე განსაკუთრებით ზრუნავდა, ყვავილებს უხლართავდა რქებში, კამკამა წყალში საკუთარი ხელით აბანავებდა. ალექტომ გაცოფებული ძაღლები სწორედ ამ ირემს დაადევნა და ასკანიუსის წინ გააგდებინა. იულუსმა მშვილდი მოზიდა და ირემს სტყორცნა. დაჭრილმა ირემმა ძლივს მიაღწია თავის ეზო-კარს.

სილვიამ დასახმარებლად თანასოფლელებს მოუხმო. ყველა მოგროვდა, რაც უცბად ხელში მოხვდათ, იმას წამოაველეს ხელი. თვალსმიფარებული ალექტო მოვარდა, გომურის სახურავზე ავიდა, ბუკს ჩააბერა. ომის მაუწყებელ ნიშანზე ხალხი იარაღით მოიჭრა. გავეშებული სოფლელების დანახვაზე ტროელები იულუსს მიეშველნენ, მწკრივებად დადგნენ და იარაღი აათამაშეს. დაიწყო ბრძოლა. კმაყოფილი ალექტო ზეცაში იუნოს მიეახლა და ამაყად განუცხადა:

- შენი სურვილი აღვასრულე, თუ გინდა, უფრო მეტ ხალხს ჩაებათ ბრძოლაში.

იუნომ სასწრაფოდ თავიდან მოიშორა ყველასთვის საძულველი ქაღალმერთი. ისიც მოისისინე გველებთან ერთად კოკიტოსის ჭაობისაკენ დაეშვა. ქაღალმერთმა კი ომის გაჩაღებას შეუწყო ხელი.

ტურნუსი ლათინუსის სასახლეს მიაღდა და ომისაკენ მოუწოდა. მეფე კლდესავით მტკიცედ იდგა, ეწინააღმდეგებოდა უგუნურ განზრახვას, მაგრამ მიხვდა, რომ იუნო ითრევდათ ომში და წინააღმდეგობას აზრი აღარ ჰქონდა.

ლატიუმში ასეთი ჩვეულება იყო, როცა ომისთვის ემზადებოდნენ, ომის კართან უნდა მისულიყვნენ. ომს ორი კარი ჰქონდა, ასი ურდული ედო და გუშაგად ღმერთი იანუსი ედგა. ახლაც ლათინუსს

სთხოვეს, ომის კარი გაეღო და ბრძოლად მოეხმო ჭაბუკები. მეფემ უარი თქვა და სახლს მიეფარა. მაშინ ოუნო ცით გადმოვიდა, კარებს ხელი ჰკრა და ომიც დაიწყო. ხალხმა ხელი უშვა გუთანს, ნამგალს, კევრს და ფარების, საბარკულების, სამკერდულების, მახვილის კეთებას შეუდგა.

ტროელთა ყველა მტერი დაირაზმა: ტირენთა მბრძანებელი მეზენციუსი, ყველასგან საძულველი საბელების ბელადი ავენტინუსი, ტიბურების წინამძღოლი ორი ძმა: კორასი და კოტილესი, კეკულესი, მესაპუსი, სორაკტესა და კაპენას მცხოვრებნი, კლავსუსი, ჰალესუსი, ოებალოსი, ავრუნკები, უმბრებისა და მარუსინების წარმოგზავნილები, ქალთა მხედრობის ბელადი კამილა. ყველა მახვილს ლესავდა, ფარებს ფერავდა, ცხენებს კაზმავდა. ლავრენტუმის კოშკზე ტურნუსმა დროშა აღმართა და შეგროვილებს საბრძოლო ფიცი დაადებინა.

ამასობაში ომის ზარით შეშფოთებულ ენეასს თვალზე რული არ ეკარებოდა, მდინარის პირას იწვა და ფიქრობდა. უეცრად აღგელისა და მდინარის ღმერთი ტიბერისი თავს წამოადგა ასე დაამშვიდა:

- ომი ნუ შეგაშინებს, ლავრენტუმი დიდი ხანია გელოდა, აქ იქნება შენი საცხოვრისი და პენატები. ეს ყველაფერი ზმანებად რომ არ მოგეჩვენოს, ნიშანსაც მიგიითითებ, ნაპირთან მუხის ძირში ნახავ დიდ ნეზვს. მას ოცდაათი თეთრი გოჭი ესევა. ეს აღგილი იქნება ქალაქ ალბას ფუძე, აქ დასრულდება შენი ტანჯვა. ახლა კი გეტყვი, როგორ დააღწევ თავს განსაცდელს და როგორ გაიმარჯვებ. არკადიელებმა, პალანტის ჩამომავლებმა, მთაზე ქალაქი პალანტეუმი დაარსეს. ეს ქალაქი ლათინებს სულ ეომება, შენ კი მოკავშირედ გაიზადე ისინი. ქალღმერთი ოუნოს რისხვა დააცხრე, აღთქმა მიეცი.

XI ეპანდერთას

ენეასმა პალანტეუმში წასასვლელად ორი ნავი შეარჩია. უეცრად თვალწინ სასწაული გამოეცხადათ: თეთრი ღორი მისივე ფერის გოჭებით. ტროელმა გმირმა ისინი ოუნოს შესწირა. მერე დანიშნულ

გზას გაუყვია. ენეასი და მისი თანამგზავრები ქალაქს მიაღწენენ. იქ არკადელების მეფე ღმერთებსა და ჰერკულესს მსხვერპლს სწირავდა. უცხო მგზავრები როგორც კი დაინახეს, მეფის ძე პალანტი გამოეგება და ჰკითხა, სამტროდ იყვნენ მოსული თუ სამშვიდობოდ.

ენეასმა მშვიდობის ნიშნად ზეთისხილის შტო გაუწოდა და მოახსენა:

- მეფეს გადაეცით, რომ ლათინებისგან შევიწროებული ტროელეები შევლას ითხოვენ.

პალანტმა ენეასი მამას მიუყვანა. ტროელმა გმირმა საერთო წინაპარი შეაგედრა და დავნუსის მოდგმის წინააღმდეგ დახმარება სთხოვა. არკადიელთა მეფემ ევანდერმა ენეასი და ტროელები სამსხვერპლო ნადიმზე მიიპატიჟა, ტკბილად გაიხსენა პრიამოსი, გმირი ანქისესი. შეჰპირდა, რომ სისხამ დილას ენეასს თავის ლაშქარს შეუერთებდა.

მსხვერპლ შეწირვას რომ მორჩნენ, მეფე ევანდერი თავისი ლაშქრით ქალაქისაკენ დაიძრა. მეფეს თან ენეასი და მისი ვაჟი ახლდა. მეფე ევანდერი, რომის სიმამრის ამგებელი, ენეასს ამ მიწაწყლის შესახებ უამბობდა:

- ოდესღაც ამ ჭალაში ფავნუსები, ტყის ნიმფები და მუხის ფესვზე აღმოცენებული მოკვდავთა მოდგმა ცხოვრობდა. ამ ხალხს არც სამართალი, არც განათლება ჰქონდა. ისინი არც მიწას ხნავდნენ და არც დოვლათს აგროვებდნენ, თავს ხის ნაყოფითა და ნადირობით ირჩენდნენ. აქ თავდაპირველად ოლიმპოსიდან ჩამოვიდა სატურნუსი, ველურ ტომებს მოუხმობდა და კანონი დაუწესა. ამ მხარეს ლათიუმი დაარქვა. მისი მშვიდობიანი მეფობის დრო ოქროს ხანა იყო. მაგრამ თანდათან დრო წახდა, ომის წყურვილმა და მომხვეჭელობამ ყველაფერი შეცვალა. ავზონელების რაზმი და სიკანის ხალხი მოვიდა. სატურნუსის მხარემ ბევრჯერ იცვალა სახეც და სახელიც. ერთ დროს ტიბერიისი იყო მეფე და მისი სახელი მდინარეს ერქვა. ევანდერიც ბედისწერით აქ დაფუძნდა და ახლა ენეასს კარმენტისეულ ბჭეს, პალანტეუმს, არგილეტუმის წმინდა ჭალას, კაპიტოლიუმს, იანუსის ციხეს იანიკულუმს, სატურნუსის ციხეს, ჰერკულესის მიერ კაკუსის ძლევის ადგილს უჩვენებდა. ასე თვა-

ლიერება-თვალღერებით მიიყვანა შინ და მოასვენა. ამასობაში ლავრენტუმელთა ქადილით შეშინებული ქალღმერთი ვენუსი ვულკანუსს შეხვდა, ღვთაებრივი ტრფობით მონუსხა და ენეასისთვის მტკიცე საჭურველის გამოჭედვა სთხოვა. ცოლის სიყვარულით დაბანგულმა ვულკანუსმა ეტნელი კიკლოპები - ბრონტესი, სტეროპესი და პირაკმონი - დაიხმარა და ტროელ გმირს ფარი და იარაღი გამოუჭედა.

მეორე დილას ევანდერი ენეასს შეხვდა და იქვე ქალაქ აგილაში მცხოვრები ლიდიელების მომხრობაც შესთავაზა. ამ ხალხს ერთი სასტიკი მეფე მეზენციუსი ჰყავდა. მეფე მკედარსა და ცოცხალს ერთმანეთს გადააბამდა, სახეს სახესთან და ხელებს ხელებთან მიუკრავდა და ასეთი წამებით, ნელი სიკვდილით კლავდა. ველარ მოითმინა ხალხმა, თავს დაესხა მეზენციუსს, მაგრამ მან თავი რუტულთა მხარეს შეაფარა და ასე იხსნა თავი სიკვდილისაგან. ახლა ამ მეფეს ტურნუსი იცავდა. ამბოხებული ეტრურიელები კი წინამძღოლს ელოდნენ. წინასწარმეტყველებით, მათ უცხოელი უნდა ჩასდგომოდა სათავეში. ევანდერს სთხოვეს დახმარება, მან იტალიელების წინამძღოლობა ენეასს ჩააბარა და ვაჟიშვილი პალანტიც ორას არკადიელ მხედართან ერთად აახლა. ევანდერს უნდოდა, მის ვაჟიშვილს ენეასისგან ესწავლა საომარი საქმე და ვაჟკაცობა.

მეზენციუსისაგან გათავისუფლებული ხალხი ზეიმობდა. ცოტა ხანში დაცხრნენ, გონს მოეგენ და ქალაქის დაცვის თადარიგს შეუდგნენ. მტრის შემოსევას ელოდნენ. ამ დროს დაინახეს ევანდერის ძესთან ერთად მომავალი ენეასი. აგილელებმა ენეასი იმ უცხოელად ჩათვალეს, რომელსაც, წმინდა წიგნების თანახმად, უბედურებისაგან უნდა ეხსნა ტირენია. აგილელთა ბელადმა ტარხომ ენეასს დახმარება აღუთქვა: მოსახლეობის ერთ ნაწილს ქალაქის დასაცავად დატოვებდა, მეორეს კი დაახმარდა და ბრძოლაში თავსაც არ დაიშურებდა.

ვენუსმაც არ დაახანა, ციდან ვულკანუსის გაკეთებული საჭურველი ააჟღარუნა და ამ სასწაულით ომის დაწყება ანიშნა. ენეასმა და ევანდერმა ღმერთებს მსხვერპლი შესწირეს. ენეასი,

აქატესი, პალანტი მთელი ჯარით ტირენთა მეფის საზღვრებისაკენ დაიძრნენ. ვენუსმა ენეასი ომისთვის შეამზადა - ჩაჩქანი, ხმალი, ჯავშანი, საბარკულები, შუბი, ფარი, რომელზეც მთელი რომის ისტორია იყო გამოხატული, მუხის ქვეშ დაუდო.

XII ტურნუსის შეტევა

ამასობაში იუნომ ირისი ტურნუსთან გააგზავნა, შეატყობინა, რომ ენეასი ევანდერთან წავიდა და შეუძლია, ადვილად ჩაიგდოს ხელში უპატრონოდ დარჩენილი მტრის ბანაკი. რუტულების მეფე სასწრაფოდ იქითკენ დაიძრა. ტროელებმა მტერი გვიან შეამჩნიეს. გალავანში შეიყუვნენ და შუბები შიგ შეყარეს. ენეასმა გააფრთხილა, ბრძოლის ველზე არ გასულიყვნენ.

ტურნუსი გალავანს უვლიდა, შესასვლელს ეძებდა, აღარ იცოდა, როგორ გამოეტყუებინა ტეკერები. როცა ვერაფერი გააწყო, თანამებრძოლები წააქეზა და გემებს დასაწვავად მიუსია. რუტულები მუგუზლებით გემებს მივარდნენ. ამ დროს ციდან ხმა გაისმა:

- ტროელებო, ნუ შეეცდებით გემების გადარჩენას. ტურნუსი უმაღ ზღვას გადაწვავს, ვიდრე თქვენს წმინდა გემებს. დადგა წინასწარმეტყველების აღსრულების დრო.

ორაკული კი ასეთი იყო: როცა ენეასი ფრიგიაში ზომალდს აგებდა და ზღვაში გასასვლელად ემზადებოდა, ღმერთების ღიძმა დედამ ბერეკინტიამ იუპიტერს ასე მიმართა:

- ფიჭვისა და ნეკერჩხლის საყვარელი ტყე მქონდა, იქ სრულდებოდა მსხვერპლ შეწირვა. ენეასს ნება დავრთე ამ ხეებისგან ზომალდები აეგო. მერე კი შიში დამეუფლა. ერთი თხოვნა შემისრულე, ჩვენი ტყის გემები ქარიშხალის ან ზღვის მსხვერპლი არ გახადო.

იუპიტერი დედას გემების გადარჩენას ვერ შეჰპირდა, მაგრამ სტიქის წყალი დაიფიცა, რომ როცა ტროელები ავსონიას მიაღწევდნენ, მათ სახეს შეუცვლიდა და ზღვის ქალღმერთებად გადააქცევდა.

ჰოდა, ახლა, როგორც კი ტურნუსმა გემების დაწვა განიზრახა, მათ ბაგირები გაწყვიტეს და ზღვაში გავიდნენ. იქიდან კი იმდენივე ყმაწვილი ქალი დაბრუნდა, რამდენიც გემი იყო. რუტულები შეცბნენ, შეშფოთდნენ. ტურნუსი კი სასწაულმა არ შეაკრთო. თანამებრძოლები გაამხნევა:

- ნუ გეშინიათ, ტროელები ველარსად გაიქცევიან. ხსნის გზა მოესპოთ. ველარ გადაგვირჩებიან. თბრილების იმედი ტყუილად აქეთ. შევეუტიოთ გალავანს.

იტალიელები გალავანს შემოეჯარნენ. კოცონი დაანთეს, ფიალები მიიყუდეს, უძილო ღამის გასათენებლად იქვე მოლზე მოიკალათეს.

ტროელები მათ სამზადისს ხედავდნენ, საგუშაგოებს ამაგრებდნენ. ტევკრებმა მამაცი ნისოსი და ევრიאלოსი ენეასთან გაგზავნეს. მათ რუტულთა ლაშქრის გაუმაგრებელი ადგილები იცოდნენ და მალულად აპირებდნენ სახიფათო გზას დასდგომოდნენ. იულუსი დიდძალ საჩუქრებს შეჰპირდა გულად ტროელებს: ვერცხლით მოჭედილ თასებს, ტალანტებს, ბრძოლის ნადავლს, მერანს, ქალწულებს, ტყვეებს, იარაღს, მიწებს. დედისერთა ევრიალოსმა სთხოვა იულუსს, დედისთვის მიეხედა, გამომშვიდობება ვერ მოეხერხებინა და ამაზე წუხდა. იულუსმა პირობა მისცა. ნისოსი და ევრიალოსი ბევრმა ხალხმა გააცილა, გზა მშვიდობისა უსურვა.

მამაცი ტროელები მტრის ბანაკში ჩუმად შეიპარნენ, ბევრს მოუსწრაფეს სიცოცხლე და გზა გაიკვლიეს. ბანაკს გასცილდნენ. ამასობაში ბრძოლის ველისკენ ვოლკენტის მეთაურობით ლათინი მეომრები მოდიოდნენ. მათ თვალი ჰკიდეს მსტოვრებს, გამოეკიდნენ. ნისოსი გაიქცა, ევრიალოსი არ გახსენებია. მას კი შიშისაგან გზა აებნა და მტრების გარემოცვაში აღმოჩნდა. ნისოსმა საფრიდან ლათინებს შუბები სტყორცნა და ბევრი გამოსასალმა სიცოცხლეს. ვოლკენტი ვერ ხედავდა, საიდან მოდიოდა შუბების წვიმა და ჯავრი ევრიალოსზე იყარა, ხმლით აკეწა. ნისოსი მტრის რიგებში შევარდა, უნდოდა ვოლკენტზე ჯავრი ეყარა. კაფა და კაფა მტერი, ლათინთა წინამძღოლიც მოკლა და თვითონაც მეგობრის მკერდზე

უსულოდ დაეცა. ლათინებმა ვოლკენტიისა და სხვა დაღუპულების გვამები ბანაკში გლოვით წაიღეს.

ამასობაში გათენდა. ტურნუსმა მებრძოლეს იარაღი აასხმევინა და რაზმი საბრძოლველად დააწყო. რუტულებმა შუბის თავზე ააგეს ნისოსისა და ევრიאלოსის თავები და წინ წაიმძღვარეს. ქონგურებზე ჩამომდგარ ტევკრებს ამ სანახაობამ თავზარი დასცა. ევრიალოსის დედა კივილით მოადგა გალავანს, ისრებს არ უშინდებოდა, თავის ერთადერთ იმედს დასტიროდა, რუტულებს მოკვლას ევედრებოდა. საბრალო მოხუცი ძლივს გააცალეს იქაურობას.

შეისმინა, დაიქუხა და ისარმა რემულუსის თავი გააპო. ასკანიუსმა კი დააყოლა:

- ორგზის მონები მტრებს ასეთ პასუხს აძლევენო.

ტევკრებმა ყიჟინა დასცეს, აპოლონი ქალაქსა და ავზონელთა ლაშქარს თვალყურს ადევნებდა. შემდეგ დაბლა დაეშვა, მიუახლოვდა იულუსს და ურჩია, ომში აღარ ჩაბმულიყო. ტევკრები ასკანიუსს სთხოვდნენ, ღმერთის ნათქვამი შეესმინა და ბრძოლის ველს გაშორებოდა. თვითონ კი ისევ ბრძოლაში ჩაებნენ.

მძლავრმა პანდარუსმა და ბიტიასმა კარიბჭე გახსნეს და მტერს გალავანთან მოუხმეს. გულფიცხი რუტულები ღია კარიბჭეს მიეჭრნენ, ზოგი მყისვე გამოეთხოვა სიცოცხლეს, ზოგმა ლაშქართან ერთად პირი იბრუნა. გაიმართა ხელჩართული ბრძოლა. ომში ტურნუსი ჩაება. ანტიფანტესი, მეროპესი, ერიმანტოსი, აფიდნოსი, ბიტიასი - ყველა განგმირა. ლათინებს მარსმა ჩაუნერგა სიმტკიცე. ბრძოლის ჟინი გაუასკეცა, ტევკრები კი დააშინა და გააქცია. პანდარუსი მიხვდა, ბედი ვის წყალობდა და ფართო ბეჭეებით კარიბჭეს მიაწვა და დაკეტა. გალავნის იქით ბევრი თავისიანი დატოვა. კომში კი მოყვარესთან ერთად მტერიც მოიმწყვდია. მათ შორის რუტულთა ბელადიც.

ენეასის ხალხმა იცნო სამუღველი გმირი. პანდარუსი ძმის სისხლის ასაღებად მივარდა, ტურნუსი არ შეუშინდა. იუნომ პანდარუსის ნატყორცნი შუბი რუტულთა ბელადს ააცილა. ტურნუსმა კი ტროელ გმირს თავი გაუპო. ტროელები უკუიქცნენ. ტურნუსს რომ აზრად მოსვლოდა კარიბჭის გახსნა და თანამებრძოლების

შემოშვება, ბოლო მოედებოდა ომსაც და ენეასის მოდგმასაც. მან კი, ომის ჟინით შეპყრობილმა, მტერს შეუტია, იუნომ ძალა და სიმამაცე შეჰმატა და უამრავი ტროელი გამოასალმა სიცოცხლეს. ტეკერების მეთაურებმა თანამებრძოლებს შეუძახეს და შერცხვენილები ტურნუსს ეკვეთნენ. მამაც გმირს ზურგის ჩვენება არ უნდოდა, მაგრამ შეტევასაც ვეღარ ბედავდა. ისრების წვიმამ დაფარა, ჯავშანი ქვებმა ჩაუჭეჭყა, მუზარადს ჯილა მოძვრა, ქოშინი აუტყდა, სახსრებში უძლურება იგრძნო, ცივ მდინარეში გადაეშვა. წყალმა ტურნუსს სისხლი ჩამოჰბანა და იგი მოკავშირეებს უვნებელი დაუბრუნდა.

ამ დროს ოლიმპოსის მთაზე იუპიტერმა ღმერთებს მოუხმო და იტალიელთა და ტეკერების დაზავება უბრძანა. ვენუსი მამას შეევედრა, შვილიშვილი ასკანიუსი მაინც გადაერჩინა, ენეასი კი, თუ ასე სურდა, კვლავ ხეტიალისთვის გაეწირა. იუპიტერმა მეტოქეების უბედურებაცა და ბედნიერებაც ბედს მიანდო.

ამასობაში რუტულეები ტროელთ გალავანს გავეშებულები ესხმოდნენ თავს. ტროელები ალყაში იყვნენ მომწყვდეულები. ზოგი შუბით, ზოგი ქვებით, ზოგი ისრებით თავგამოდებით იცავდნენ ციხესაც და თავსაც.

XIII ენეასი ომში ებმევა

მოწინააღმდეგეები ერთმანეთს შეეხნენ, ამასობაში ენეასი ეტრუსკების მხარეს ეწვია და დახმარება ითხოვა. ეტრუსკმა მხედართმთავარმა ტარხომ კავშირი დადო ენეასთან. ლიდიელთა ტომი ნავში ჩაჯდა და ღმერთის ნებით უცხო ბელადს დაემორჩილა. წინ ენეასის გემი მიდიოდა. უკან ტროას საშველად ოცდაათი გემი მიჰყვებოდა: კლუსიები მასიკუსთან ერთად, მშვილდოსნობით ცნობილი კოსები, პოპულონიას და კუნძულ ილვას მცხოვრებნი, პისას, პირგის, გრავისკეს მკვიდრნი და სხვები.

ენეასს შუა ზღვაში ქალების ხმა შემოესმა. ქალღმერთებად გადაქცეულმა გემებმა იცნეს ბელადი. ერთ-ერთმა ნიმფამ ხელი ჩაავლო კიჩოს და განცვიფრებულ გმირს უთხრა:

- ჩვენ იდას თხემის ფიჭვები ვართ, შენი ხომალდები, ახლა კი-
ბელეს ნებით ნიმფებად ვიქექით. როცა რუტულუსმა შენი ხომალ-
დები მოსპო, მაშინ ქალღმერთმა შეგვიბრალა და ქალწულებად
გვაქცია. ისიც დაამატა:

- ასკანიუსი ციხის კედლებშია მომწყვდეული, იჩქარე, და თუ
ჩემს სიტყვას ენდობი, ხვალ ურიცხვ მტერს იხილავ განგმირულს.

ასე უთხრა, ჰკრა ხელი გემს და ქარზე უსწრაფესად გააქრო-
ლა. ენეასი იმედის მომცემმა მისნობამ გაამხნევა. ილოცა და ბრძა-
ნება გასცა, საომრად მომზადებულიყვნენ. ტევკრები და ნაცნობი
ციხე დაინახა, ფარი აღმართა და მოძმეები გაამხნევა. ტურნუსმა
როგორც კი დაინახა ნაპირს მოახლოებული გემები, თანამებრ-
ძოლებს შერკინებისკენ მოუწოდა, მაგრამ ენეასმა დაასწრო,
ხალხი ნაუცბათევად გადმოსვა. ტარხომ ადვილად მისადგომი ნა-
პირი შენიშნა და გემები იქით სასწრაფოდ გააქროლა. ყველა გადა-
რჩა, მხოლოდ ტარხოს გემი შედგა მეჩჩხზე, გაიპო და მეზღვაურები
წყალში აღმოჩნდნენ. ტურნუსმაც აღარ დაახანა და მტერს თანამე-
ბრძოლები მიუსია. ენეასი წამოეშველა და ლათინები უკუეგდო.
ბევრი გამოასალმა წუთისოფელს.

მეორე მხარეს რუტულები არკადიელებს უტევდნენ. არკადიე-
ლები შედრკნენ, უკან დაიხიეს, პალანტმა საყვედური უთხრა გაქ-
ცეულებს. გაახსენა, რომ ღმერთს კი არა, მოკვდავ ხალხს ებრძოდ-
ნენ. გაქცეულებმა მხნეობა მოიკრიბეს და მტერს კვლავ ეკვეთნენ.

დაუნდობელი ბრძოლა გაჩაღდა. ამ დროს ტურნუსმა იყვირა:
შეწყვიტეთ ბრძოლა, მე ერთი შევერკინები პალასსო. მეტოქემაც
უკან აღარ დაიხია, ლოცვა აღავლინა და ერთმანეთს შეეხნენ. ჯერ
ოროლებს დაავლეს ხელი, მერე ხმლები იშიშვლეს, როცა ჯერი
შუბებზე მიდგა, მომაკვდავი პალასი პირქვე დაემხო.

ტურნუსი ფეხით შედგა მოკლულ მეტოქზე, სარტყელი ახსნა,
სიხარული ვერ დამალა, ბედნიერებით გაამაყებულმა არ იცოდა,
რას უქადდა ბედისწერა. ენეასმა გაიგო ამ შუბედურების ამბავი,
გამოქანდა, ვინც წინ დაუდგა, ყველა ხმლით აკუწა. ერთ-ერთ
ლათინს, მაგუსს, შორიდან სტყორცნა შუბი. მტერი შეევედრა,
სასიკვდილოდ ნუ გამიმეტებ და დიდძალ ძღვენს მოგცემო, მაგრამ

ენეასმა არავინ დაინდო, არც შემოთავაზებული ოქრო-ვერცხლი და არც შეპირებული სრა-სასახლეები ჩააგდო რამედ, მტერს დაერია, დაუნდობლად შეუტია.

ტროელმა გმირმა გული მაინც ვერ იჯერა, მას ტურნუსის მოკვლა ეწადა. ამასობაში იუპიტერმა იუნოს ნება დართო, რუტულთა წინამძღოლი გადაერჩინა. იუნომ ღრუბელი დაამსგავსა ენეასს, ტურნუსს მიუახლოვა, ოროლი ატყორცინა და ზურგშექცეული უკან გააბრუნებინა.

ტურნუსი ენეასის ლანდს გამოედევნა. იუნომ რუტულთა წინამძღოლი იქვე შემთხვევით მდგარ გემზე აიყვანა, მერე ქალღმერთმა თოკი გადაჭრა და ხომალდი შუა ზღვაში აღმოჩნდა. გაოგნებული, ბედზე გამწყრალი ტურნუსი სიკვდილს ნატრობდა, ხან რა განიზრახა და ხან რა: ჯერ გულის გაპობა, მერე ხმელეთზე გადასვლა და მტერთან შებმა და ხომალდის კლდისთვის შეღწევა მოინდომა. იუნომ შეაჩერა და გემი მამისეულ ციხე-სიმაგრეს მოუახლოვა.

ამ დროს კი ბრძოლის ველზე იუპიტერის ნებით მეზენციუსი გამოჩნდა, ტევკრებს თავს დაესხა. მეზბოლს ტირენელები შემოერთყნენ. ვერვინ შეძლო მეზენციუსის შეკავება. ბევრს სძულდა, მაგრამ პირისპირ შერკინებას ვერვინ ბედავდა. ბრძოლა მძვინვარებდა. მოწინააღმდეგეები დაუნდობლად კაფავდნენ ერთმანეთს. მეზბოლთა სისასტიკემ ღმერთებიც კი შეძრა.

მეზენციუსი ენეასმა შენიშნა, მის შესახვედრად გაეშურა და ოროლი სტყორცნა, მაგრამ ააცდინა და მისი მეგზური განგმირა. ენეასიც ვალში არ დარჩა, მანაც სტყორცნა, დაჭრა და გამოეკიდა. მეზენციუსის ძე ლავსუსი ხმალშემართულ ენეასს აესვეტა და მისი დარტყმა შეაჩერა, მამას გადაეფარა. ტროელმა გმირმა არ დაინდო ლავსუსი, მახვილი ჩაარჭო და სიცოცხლეს გამოასალმა. ენეასს მამაშვილურმა სიყვარულმა გული მოულობო და პატივით ასწია მისი გვამი, ფარ-ხმალი შეარჩინა. მეზენციუსი კი ამ დროს წყლით იშუშებდა იარაღს და მალი-მალ ლავსუსს უხმობდა.

მამას შვილის გვამი მოუტანეს. მეზენციუსს თავი არ უნდოდა ცოცხალი. ცხენი მოითხოვა, ძლივს შეჯდა და ენეასზე შურის საძი-

ებლად გაემართა. ვენუსის ძემ მეზენციუსი ხელჩართულ ბრძოლაში გამოიწვია. დიდხანს იბრძოლეს, ენასმა გაიმარჯვა. სიკვდილის წინ მეზენციუსმა შვილთან ერთად დასაფლავება ითხოვა.

მეორე დღეს დილაადრიან ენეასმა აღთქმული მსხვერპლი მიუძღვნა ღმერთებს, მოძმეები და მოკავშირეები დაკრძალა, მეზენციუსის საჭურველი საფლავზე დარგულ მუხაზე გამოკიდა და მოზეიმე მხედართმთავრებს ლათინთა მეფის სასახლის იერიში-საკენ მოუწოდა.

თმაგაშლილმა ტროელმა ქალებმა მოთქმითა და გოდებით დაიტირეს პალანტი, სახელდახლოდ მუხის ტოტებისაგან საკაცე გააკეთეს, ზედ რბილი ხალიჩა დააფინეს და მიცვალებული დაასვენეს. ენეასმა გამოიტანა ოქრომკედით ნაქარგი ქსოვილი და პალანტს გადააფარა.

არკადიელი მეფისწულის ცხედარი ტირილით მამასთან წაიღეს. ენეასმა მიცვალებულს ასაბიასთვის ათასი კაცი, დიდი ალაფი, მერნების რემა და ტყვეები დაადევნა.

ენეასთან ლათინთა მხრიდან ხალხი მოვიდა, მოკლულები დასაკრძალავად მოითხოვა. ენეასმა არ დაუკავა, გაატანა, მაგრამ ეს კი უთხრა, რომ ამ სისხლისღერაში მას ბრალი არა აქვს, ცოდვა ტურნუსმა დაიდო, როცა მათთან კავშირი არ მოისურვა; თუ ტროელების განდევნა სურდა, გამოსულიყო იარაღით და ორთაბრძოლას გადაეწყვიტა ომის ბედი, მაშინ არც ამდენი მსხვერპლი იქნებოდა. ენეასის გმირობითა და სამართლიანობით განცვიფრებულმა ლათინებმა ტურნუსის მოკავშირეობაზე უარი თქვეს და ლათინუსთან საქმის მოგვარებას შეჰპირდნენ. მერე ლათინები და ტევკრები სამსხვერპლო ცეცხლისთვის ხეების მოსაჭრელად ერთად გაემართნენ.

ამასობაში არკადიელთა ციხე-სიმაგრეს სამგლოვიარო პროცესია მიაღდა, მეფე ევანდერი მივარდა პალანტს და აქვითინებული დაეკონა მის გვამს. მამა მოთქვამდა და თან უხაროდა, რომ მისმა ძემ ტროელებისთვის გასწირა თავი და ასე დაუფასეს თავგანწირვა. ევანდერმა ტროელებს ენეასთან დააბარა, რომ ტურნუსის გვამი

მოხუცისათვის გადაეცათ. მამას უნდოდა, მიწისქვეშეთში შვილისთვის მისი მკვლელის სიკვდილის შესახებ ეხარებინა. ამასობაში ტარხომ და ენეასმა სანაპიროზე კოცონები დაანთეს, გვაშები დაწვეს, ცხენებით შემოუქროლეს, მერე იარაღიც შეაგდეს ცეცხლში და მსხვერპლიც შესწირეს. ლათინებმაც იზრუნეს თავის გარდაცვლილებზე, შეაგროვეს მათი ცხედრები და დაწვეს.

XIV შერპინება

ლათინუსის ქალაქი დარღმა შეიპყრო, მებრძოლთა დედები, დები, პატარძლები ცხარე ცრემლებს ღვრიდნენ, ომსა და ტურნუსის ქორწინებას წყევლიდნენ.

ლათინუსს ღვთის ნება ენეასთან დაზავებას სთხოვდა. ლათინუსის მეფემ ტროელებს სამუდამო მეგობრობის ნიშნად თავის სამეფოში ალბულასთან სამკვიდრებელი ადგილი გამოუყო და თუ აქ დარჩენას არ მოისურვებდნენ, მაშინ გამგზავრებაში დახმარება აღუთქვა.

ერთ-ერთმა რუტულმა მეომარმა დრაკესმა მეფეს გადაწყვეტილება მოუწონა და მოსთხოვა, ქალიშვილი ღირსეული სასიძოსათვის მიეთხოვებინა. ტურნუსს კი შესთავაზა, ლავინია ან მამისა და მამულისათვის დაეთმო, ან ენეასს თავად შებრძოლებოდა. განრისხდა ტურნუსი:

- მდინარე აივსო ჩემი მოკლულებით. ევანდრესის ქალაქი დავაქციე. ჯერ ბრძოლა არ დამთავრებულა, ჩემს დასახმარებლად მესაპუსი და კამილა მოიჩქარიან. მაგრამ თუ ენეასი გამომიწვევს, უკან არ დავიხევ.

ბრძოლის წინ ენეასმა ჯარი საბრძოლველად გააწყო. ტურნუსი დასახვედრად მოემზადა. ლათინუსი დარდობდა, რომ ენეასი სიძედ არ გაიხადა. დედოფალი, ლავინია და ქალები პალასის ტაძარში სალოცავად შევიდნენ.

ტურნუსმა ხმაღს წამოავლო ხელი, ჯავშანში ჩაჯდა და ცხენი მტრის შესახვედრად გააჭენა. დედოფალ კამილასთან ერთად ვოლსკების რაზმი შემოხვდა. კამილა ტურნუსს შეჰპირდა, რომ ენეა-

სისა და ტირენების ჯარს თავად შეეხებოდა, მას კი ურჩია, ციხე-ქალაქი დაეცვა.

მაგრამ ტურნუსი ენეასს მახეს უმზადებდა და კამილა ტირენელების შესახებდრად გააძწესა.

ქალღმერთი ღიანა ბავშვობიდანვე მფარველობდა კამილას. ქალღმერთმა იცოდა, რომ ამ ბრძოლაში მისი რჩეული ვერაფერს გააწყობდა, მაგრამ თავს იმით ინუგეშებდა, რომ კამილას დამღუპველსაც არ შერჩებოდა, დაუსჯელი არ დარჩებოდა.

ტროელების ლაშქარმა იერიში სამჯერ მიიტანა გალავანზე. დაუნდობელი ბრძოლა გაჩაღდა. ამჟამინე კამილა თავის მეგობარ ქალწულებთან ერთად ბრძოლაში ჩაება. ბევრი ტირენელი გამოასალმა სიცოცხლეს, მაგრამ მასაც უწია სიკვდილმა. კამილას სიკვდილის შემდეგ ბრძოლა უფრო გამწვავდა. ღიანას ერთგულმა ნიმფა ოპისმა კამილას მკვლელს სამაგიერო მიუზღო, ისარი სტყორცნა. ტურნუსს ამჟამინე ქალის სიკვდილი და ვოლსკთა ლაშქრის გაქცევა აუწყეს. მან საფარი დატოვა და ენეასთან შესახვედრად გაეშურა. ამასობაში დაღამდა და ბრძოლაც შეწყდა.

ტურნუსის გული არ დაცხრა, მზად იყო მოეკლა ენეასი ან თავად მომკვდარიყო. ლატინუსი და დედოფალი ამატა ურჩევდნენ, ბრძოლაში აღარ ჩაბმულიყო, მათ ბურჯად და იმედად დარჩენილიყო.

ტურნუსმა არ შეისმინა მეფე-დედოფლის ვედრება და ომის დამთავრებისა და ლავინიას ცოლობის ბედი ორთაბრძოლას მიანდო. შერკინების წინ ენეასმა ლატინუსს მიმართა:

- თუ ტურნუსი გაიმარჯვებს, ჩვენი ძლეული ჯარი ევანდერის ციხისკენ წავა. ტევკრები ავსონელთა მიწას არ გაეკარებიან, მაგრამ თუ ღმერთები შეგვიწყალებენ და ჩვენ გავიმარჯვებთ, მათ იტალიელებს არ დაუვმონებ. ერთმანეთთან სამარადჟამო კავშირი გვექნება, კანონი თანაბრად გავრცელდება ორივე მოდგმის ხალხზე. ლატინუსი კვლავ მეფე იქნება, ტევკრები კი ახალ ქალაქს დააარსებენ და ლავინიას სახელს დაარქმევენ.

ლატიუმის მეფე დასთანხმდა, ღმერთები მოიხმო მოწმედ, კავშირი შეკრეს, მსხვერპლი შესწირეს.

გმირმა ტურნუსმა მოიწყინა, ფერი დაკარგა, მისმა დამ, იუ-ტურნამ, იუნოს რჩევით, რუტულებს ზავი დაარღვევინა. მტრები ერთმანეთს დაეძგერნენ, დაუნდობელი ბრძოლა გაჩაღდა.

ღვთისმოსავმა ენეასმა მებრძოლები შეაჩერა:

- შეთანხმება დადებულია, შეჩერდით. მარტო მე შევებრძოლები ტურნუსს.

ამ დროს ტროელ გმირს ფეხში ისარი მოხვდა და დაიჭრა. შედრკნენ ტროელები. გულმოცემული ტურნუსი მტერს დაერია. ვიდრე რუტულთა მეფე ბრძოლის ველზე მძვინვარებდა, ენეასის იარიდან ისრის ამოღებას მისი მეგობრები ამაოდ ცდილობდნენ. ბოლოს ისევ ვენუსმა უშველა. კრეტის იდაზე მოწყვიტა მცენარე, იღუმალის ძალა შთაბერა, სხვებისგან ფარულად დაადო ჭრილობას. ენეასს სისხლი შეუწყდა და ისარიც თავისით ამოვარდა. განკურნებულმა გმირმა წამსვე იარაღი აისხა და მძვინვარე ლაშქარს სათავეში ჩაუდგა. შეშინებულმა რუტულებმა მტერს ზურგი აქციეს. ენეასმა მოკვლის ღირსადაც კი არვინ ჩათვალა, ყველას გვერდი აუარა. ვეანუსის ძე ტურნუსს ეძებდა.

იუტურნამ ძმის მეეტლე ჩამოაგდო, თვითონ მიიღო მისი სახე, ეტლი მოხერხებულად ატარა და ტურნუსი საომრად არ მიუშვა.

ენეასი ამასობაში მოუთმენლად ეძებდა რუტულთა მეფეს. ტროას გმირს ისარიც მოხვდა, მაგრამ მხოლოდ მუზარადი დაუზიანა. გაცხარდა ანქისესის ძე და ზოცვა-ჟლეტა გამართა, ტურნუსის ძებნაში ლათინთა სამეფოს დედაქალაქის გადაწვა მოინდომა.

ლათინებმა დააშავეს, ზავი დაარღვიეს. მოქალაქეთა შორის უთანხმოება ატყდა. ზოგი მოითხოვდა, რომ ტროელებისთვის დაეთმოთ ქალაქი. დედოფალმა ამატამ ქალაქში ავარდნილი ცეცხლი რომ დაინახა, თავი მოიკლა. ლათინები გოდებდნენ, ლატინუსი დარდობდა, რომ ენეასი თავის დროზე სიძედ არ გაიხადა. ამ დროს ტურნუსი შორს იყო, მტერს სდევნიდა. ქალაქიდან ხმაურის ხმა შემოესმა, იქით გასწია, მაგრამ მისი და იუტურნა ისევ აყოვნებდა, ქალაქისკენ არ უშვებდა.

ტურნუსი ენეასთან დასაჭიდებლად გაემართა, გზად მტერი კაფა და კაფა, რუტულებს იარაღის დაყრისკენ მოუწოდა, თვითონ

უნდოდა შებრძოლებოდა ენეასს. ანქისეისის ძეც მის შესაზვედრად გამოემართა. რუტულები და ტროელები ერთმანეთს დაერივნენ.

ტურნუსი ენეასს მიეჭრა, მახვილი მოუღერა, მაგრამ გადაუტყდა. რუტულთა მეფე გაიქცა, ვენუსის ძე გამოეკიდა, ხუთი წრე შემოირბინეს. ტურნუსი რუტულებს ხმლის მოტანას ეკედრებოდა, მაგრამ ენეასი მოახლოებულებს სიკვდილით აშინებდა. ტროელი გმირის გასროლილი შუბი ფავნუსის წმინდა ზეთისხილის სათაყვანო ხეში ჩაიჭვდა. ბევრი ეცადა ენეასი ამოღებას, მაგრამ ვერაფერი გააწყო. ვიდრე იგი შუბს ეჭიდებოდა, იუტურნამ ძმას მახვილი მიაწოდა. მაშინ ვენუსი დაეხმარა ენეასს, ხის ფესვიდან შუბი ამოგლიჯა და მას გადასცა.

ამ დროს ოლიმპოსის მეუფემ იუნოს მიმართა, დასრულებულიყო ბრძოლა, დარჩენილიყვნენ ტევკრები ლათიუმში, შერეოდნენ ლათინებს და სისხლისღვრა ქორწილით დაგვირგვინებულიყო.

იუპიტერმა ჯერ იუტურნა ჩამოაშორა ტურნუსს და მარტო დატოვა. მერე ენეასმა რუტულთა წინამძღოლს სტყორცნა მახვილი და განგმირული დასცა. სიკვდილის წინ ტურნუსი ენეასს შეევედრა, მისი გვამი მამისათვის დაეთმო. შეებრაღა ენეასს მეტოქე, მაგრამ როცა მის ტანზე პალანტის ნაცნობ ქამარს მოჰკრა თვალი, განრისხდა და მახვილით განგმირა.

ლატინუსს ეჭვი აღარ ეპარებოდა, რომ ყველაფერში ღმერთის ხელი ერიო. მან ტახტის მემკვიდრედ ენეასი გამოაცხადა. ტროელმა გმირმა ლატინუსის ასული ლავინია შეირთო ცოლად. ტევკრებმაც ბანაკი დატოვეს და ლავრენტიუმში გადასახლდნენ, ლათინი ქალები ითხოვეს ცოლად. ქალაქი სწრაფად გაიზარდა.

ენეასი მაინც ვერ ისვენებდა. ახალი ტროა ჯერ ვერ დააფუძნა და ეს დარდი გულს უღრღნიდა.

ერთხელ ენეასი მეფე ლატინუსის წინ წარდგა თავის მეუღლე ლავინიასა და უკვე მოწიფულ ასკანიუსთან ერთად და ზღვის პირას ახალი ქალაქის დაარსების უფლება სთხოვა.

იმ ადგილას, სადაც ქალაქი უნდა აღემართათ, სასწაული იხილეს. ტყის პირას შეგროვებული ფიჩხი იწვოდა. მის ირგვლივ დარბოდა მგელი, რომელსაც ცეცხლის ეშინოდა და კუდით

ცეცხლს აღვივებდა. მეორე მხრიდან კი წყაროში კუდლასველებული მელია ცეცხლის ჩაქრობას სცდილობდა. ამ დროს ციდან ტყვიასავით დაეშვა არწივი და ფრთების ქნევით ცეცხლის გაჩაღება დაიწყო. მგლისა და არწივის მცდელობამ ნაყოფი გამოიღო და ცეცხლი აბრიალდა. მელია გაიძურწა.

ნანახი ასე ახსენეს: წმინდა ცეცხლი კერიის ღმერთმა ვესტამ დაანთო. ქალღმერთის დანთებული ცეცხლის გაღვივებას ხელს უწყობდა მგელი - ომის ღმერთის მარსის ცხოველი და არწივი - იუპიტერის ან ტინიის, როგორც მას ტირენები უწოდებენ, ფრინველი, ქალაქი გაიზრდება და მეზობელი ხალხების სიძულვილს დაიმსახურებს; ამიტომ მელიამ, ტყეში მგლის მეზობელმა ყველა ღონე იხმარა, რომ ცეცხლი ჩაექრო.

სასწაულის ადგილას ვესტას ტაძარი აღმართეს. ასე დაიწყო ქალაქის მშენებლობა, რომელსაც ენეასმა ლავინიას სახელი უწოდა. ვესტას ტაძარში ტროას ცეცხლს გადარჩენილი პენატები დაასვენეს, გვერდით კი იუპიტერისა და მარსის ტაძრები მოუდგეს. ომის ღმერთის ტაძარში ენეასმა თავისი შუბი დაკიდა. ის სულ ჟღრიალებდა და ლავინიელებს ბრძოლისაკენ მოუწოდებდა. რუტულებს და ტირენებს აშინებდათ ლავინიუმის ზრდა და მათი გაერთიანებული ლაშქარი ენეასის ქალაქისაკენ დაიძრა.

ბრძოლა მდინარე ნუმიკუსის პირას გაჩაღდა. დაიგრგვინა და ელვამ ცა დასერა, თითქოს ცაში ღმერთებიც იბრძოდნენ. ნუმიკუსი ნაპირებიდან გადმოვიდა და წყალდიდობამ დიდი ზიანი მიაყენა რუტულებსა და ტირენებს, ტროელები კი დაინდო. უცებ წყვდიადი ჩამოწვა, მაგრამ მალე გაიფანტა. ტროელებმა ენეასი კელარ დაინახეს. ატყდა ჩოჩქოლი. ბევრი ეძებეს. მთელი დღე, მთელი ღამე. დილას ასკანიუსმა გამოაცხადა:

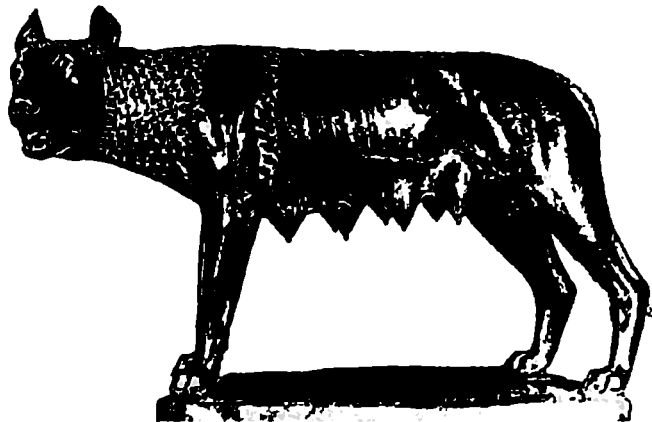
- ჩემი და თქვენი მშობელი ღმერთებმა ცად აიყვანეს, იქიდან გვიყურებს და ხარობს.

ლათინებს კი ეგონათ, რომ ენეასი ნუმიკუსში დაიღუპა და ნაპირზე კენოტაფოსი აღუმართეს. ზედ დააწერეს: "ამ მიწის მამასა და ღმერთს, მდინარე ნუმიკუსის დინების წარმმართველს".

ასე იყო თუ ისე, ტროადან წამოსვლის მეშვიდე წელს ენეასი გაქრა. რატომ დატოვა მისმა ცოლმა, ლავინიამ, ქალაქი, არავინ იცის; ან ენეასის დაკარგვას ვერ გაუძლო, ან შეეშინდა, ცუდი არ მოეწიათ მისი შვილისთვის, რომლის დაბადებასაც ელოდა. ამბობენ, რომ ლავინიაზე ტირუსმა ან ტირენუსმა იზრუნა. მან ქალი ტყეში წაიყვანა, იქ ქოხი აუშენა და უვლიდა ლავინიასაც და ბავშვსაც, რომელსაც დაბადების ადგილის მიხედვით, სილვიუსი (“ტყვისა”) დაარქვა. ლავინიუმში კი ლავინიას გაქრობას ასკანიუსს აბრალებდნენ, რომელსაც ძალუფლებისა და მეფობის გადაცემა თავისი შვილისთვის უნდოდა.

რომის დაარსება და
რომაელთა პირველი
მეფეები

რომულუსი და რემუსი. რომის დაარსება

ენეასის გაუჩინარების შემდეგ ლათინებს ასკანიუსი მართავდა. მან მეზენციუსთან ომი გააგრძელა. დიდხანს იბრძოდა, ბევრი დამარცხებაც იწვნია, მაგრამ ბოლოს და ბოლოს გაიმარჯვა და მოწინააღმდეგე იძულებული გახდა, ზავი მოეთხოვა. ასკანიუსმა და მეზენციუსმა კავშირი შეკრეს და ომიც და სრულდა; მაგრამ ასკანიუსს მოსვენება არ ეწერა, შინ უსიამოვნებები ელოდა.

ფეხმძიმე ლავინიას ეშინოდა, მის შვილს რაიმე არ მოსწოდა. დედოფალმა სასახლე დატოვა და ტყეში მწყემს ტირუსის – სახლს შეაფარა თავი, იქ ვაჟიშვილი გაუჩნდა და მას სილვიუსი უწოდა.

ქალაქ ლავინიას მცხოვრებლებმა ასკანიუსი დედინაცვლის მკვლელობაში დაადანაშაულეს. ბევრი იფიცა ყმაწვილმა, ბრალი არაფერში მიმიძღვისო, მაგრამ არავინ დაუჯერა. მაშინ ასკანიუსმა მოძებნა დევნილები და შინ დააბრუნა, ქალაქი ლავინია დედინაცვალს დაუტოვა, თვითონ კი ახალი ქალაქი ალბა ლონგა დაარსა.

ასკანიუსის სიკვდილის შემდეგ მეფე სილვიუსი გახდა; ამის შემდეგ სამეფო გვარს სილვიუსები ეწოდა.

ალბა ლონგას ტახტზე სილვიუსები ერთმანეთს ცვლიდნენ. ერთ-ერთი მათგანის შვილი იყო პროკუსი. დაბადებისთანავე ჩვილს გარეული ფრინველები დაესივნენ, უნისკარტეს და უნისკარტეს, მთელი სახე დაუფხაჭნეს, მშობლებმა და ძიძამ კი ვერაფერი გააწყვეს. მშველელად ნიშნა კარნა გამოჩნდა, სამჯერ შეახო მარწყვის ტოტი კარსა და ჯადოშერეული წყალი მიასხურა, ფრინველებს მსხვერპლად გოჭის შიგნეული შესწირა, ფანჯარას ეკლიანი ტოტი მიაკრა და ფრინველებიც ჩამოეხსნენ ბავშვს.

პროკუსს ჰყავდა ორი ვაჟი - ნუმიტორი და ამულიუსი. ნუმიტორი ალბა ლონგას მეფე გახდა. ამულიუსს შეშურდა ძმის და მისი ერთადერთი ვაჟი ნადირობისას მოაკვლევინა. ნუმიტორს მხოლოდ ქალიშვილი რეა სილვიაღა დარჩა.

ამულიუსმა ძმა ტახტიდან ჩამოაგდო, რეა სილვია კი ვესტას ქურუმად გაამწესა. ვესტას ქურუმები (დაწერილებით ვესტას ქურუმების შესახებ იხ. ამავე წიგნის ნაწილი „რომუილ ფსევდომითოლოგია“) ოცდაათი წელი არ უნდა გათხოვილიყვნენ, თუ ამ პირობას არ შეასრულებდნენ, ცოცხლად დამარხავდნენ.

ერთხელ რეა სილვია მარსმა დაინახა და შეუყვარდა. ომის ღმერთმა რეა სილვიასთან დაახლოება მოახერხა. ცხრა თვის თავზე ქალმა ტყუპები შვა. ბავშვების დაბადებისას ვესტას საკურთხეველი შეინძრა და წმინდა ცეცხლი გაქრა. ამულიუსმა აღთქმის დამრღვევი რეა სილვიას მოკვლა ბრძანა.

მეფეს თავისი ქალიშვილი შეევედრა, არ მოეკლა მასთან თანაშეზრდილი ბიძაშვილი, რეა სილვია.

ამულიუსმა გადაწყვეტილება შეცვალა, რეა სილვია ხაროში ჩააგდო, ბავშვებს კი მდინარე ტიბერისში გადაუძახა.

მდინარემ გადაგებული ტყუპები ნაპირზე ლელვის ხესთან გამოორიყა. ბავშვები კოდალამ და ძუ მგელმა გამოკვებეს, მერე ისინი მწყემსმა ფაუსტულუსმა ნახა, შინ მიიყვანა და თავის ცოლ აკა ლარენტიასთან ერთად გაზარდა. ბავშვებს რომულუსი და რემუსი დაარქვეს.

ტყუპები წამოიზარდნენ, გაიგეს, ვისი ჩამომავლები იყვნენ, დევნილთა და ყაჩაღთა რაზმი შეკრიბეს და ამულიუსი მოკლეს;

აღბა ლონგაში ძალაუფლება პაპა ნუმიტორის დაუბრუნეს, თვითონ კი დედიშობილები აღბა ლონგადან თავისი გადარჩენის ადგილისაკენ გაიქცნენ. იქ ახალი ქალაქის დაარსება გადაწყვიტეს, მაგრამ ჯერ ღმერთების ნიშანს დაელოდნენ. დაელოდნენ და მოველინათ კიდეც: რემუსს ავენტინუსზე - ექვსი ძერა, რომულუსს კი თორმეტი - პალატიუმზე.

რემუსს შეშურდა და ძმას დაცინვა დაუწყო. შეჰყვნენ კამათს და რომულუსმა რემუსი მოკლა, ქალაქი დაარსა და თავისი სახელი - რომი - დაარქვა.

საბინი ქალების მოტაცება

ქალაქში ცოტა ხალხი იყო. რომულუსმა ხერხს მიმართა, ღმერთ ლუკარისის ჭალაში მეზობელი ხალხებისათვის თავშესაფარი გახსნა. ქალაქს უამრავი დევნილი, მონა და უღირსი თავისუფალი კაციც მოაწყდა. გაიზარდა, გაძლიერდა რომი, მაგრამ ახლა სხვა გაჭირვება დაადგა. ქალაქში ქალები არ იყვნენ, მეზობლებიც აქ თავშეყრილ ბრბოსთან დამოყვრებას გაურბოდნენ და ქალაქს უშთამომავლოდ გადაგების საფრთხე დაუდგა.

ისევ იმარჯვა რომულუსმა, ღმერთ კონსუსის დღესასწაულზე ყველა მეზობელი ცოლებსა და ქალიშვილებთან ერთად მოიწვია, თან არნახულ სანახობას, უჩვეულო თამაშებსაც დაჰპირდა.

რომში ტევა აღარ იყო, ბევრმა ხალხმა მოიყარა თავი. სტუმრებმა ქალაქი დაათვალიერეს, მისი სტუმართმოყვარეობითაც იჯერეს გული და როცა დიდი ხნის ნანატრი თამაშობები დაიწყო, რომულუსმა თანამომძეებს ანიშნა. რომაელები საბინ ქალიშვილებს მივარდნენ და მოიტაცეს. ქალიშვილებს შორის ერთადერთი გათხოვილი ქალი ჰერსილია აღმოჩნდა და ის რომულუსს ერგო წილად.

საბინებმა წყველა-კრულვით დატოვეს საძულველი ქალაქი და მთებს შეაფარეს თავი. არც რომაელებს დაადგათ უკეთესი დღე, ძლივს დაამშვიდეს მოტაცებული ქალები, ძლივს დაარწმუნეს, რომ

მათგან მხოლოდ ოჯახის შექმნას, ბავშვებსა და სიყვარულის ითხოვდნენ.

ის-ის იყო მოღბნენ ქალები, რომ საბინმა მეფემ ტიტუს ტატიუსმა და მისმა მოკავშირემ, ცენინა აკრონმა, რომაელებთან ომი წამოიწყეს. რომულუსი ცენინა აკრონს ადვილად გაუსწორდა, ორთაბრძოლაში მოკლა და საჭურველიც აჰყარა.

ომი საბინებთან

საბინები კი უფრო ძლიერი შურისმაძიებლები აღმოჩნდნენ, თან მზაკვრობაც წაეხმარათ. ისინი კაპიტოლიუმის ბორცვზე აღმართულ ციხესიმაგრეს შემოეჯარნენ. რომულუსმა ვერ გაბედა მათ წინააღმდეგ გამოსვლა და ციხეში გამაგრდა. ამ მიუდგომელი სიმაგრის ციხისთავს სპურიუს ტარპეიუსი ერქვა. მისი ქალიშვილი ტარპეია ოქროს დახარბდა, მივიდა ტატიუსთან და კაპიტოლიუმის ციხეში შეყვანას შეჰპირდა. სანაცვლოდ მოითხოვა ის, რასაც საბინები მარცხენა ხელზე ატარებდნენ. საბინებს მარცხენაზე ოქროს სამაჯურები და თვლიანი ოქროს ბეჭდები ეკეთათ.

ლამე ტარპეიამ ციხე-სიმაგრის კარები გააღო და საბინები შიგნით შეიჭრნენ. ჯერი ტატიუსზე მიდგა, ახლა მას უნდა შეესრულებინა დანაპირები და შეასრულა კიდეც. საბინებს მარცხენა ხელში ფარებიც ეჭირათ და ოქროს სამაჯურებისა და ბეჭდების ნაცვლად მათ ტარპეიას ფარები დააყარეს. ციხისთავის ქალი ფარების სიმძიმემ გაჭყლიტა.

საბინებს უნდოდათ მძინარე რომაელებს მოულოდნელად წასდგომოდნენ თავს, მაგრამ ვენუსის თხოვნით ნიმფებმა მიწისქვეშა წყლები ამოუშვეს და საბინები დააბრკოლეს. ამასობაში რომაელებმა გაიღვიძეს. დაუნდობელი ბრძოლა გაჩაღდა. რომაელებს ცუდად წაუვიდათ საქმე. უშიშარი ჰოსტუს ჰოსტილიუსი, რომულუსის ერთგული მეგობარი დაიღუპა. რომაელები უკუიქნენ და რომულუსიც თან გაიყოლიეს.

სასოწარკვეთილმა რომულუსმა იუპიტერს დახმარება სთხოვა. დიდმა ღმერთმა გაქცეული მეომრები შეაჩერა და ომი

კვლავ განაზღვრდა. რომულუსმა დაფანტული მეომრებს თავი მოუყარა და შეტევაზე გადავიდა. ცხენზე ამხედრებულმა საბინმა მეტიუს კურტიუსმა თანამოძმეების გამხნივეება მოინდომა, მაგრამ მოულოდნელად გაუჩინარდა, მიწამ უყო პირი თუ ცამ, არავინ იცის.

უეცრად თმაგაშლილი, ტანსაცმელშემოხეული ქალები გამოცვიდნენ სახლებიდან. ხელში ბავშვები ეჭირათ, არაფერს შეუშინდნენ. მებრძოლებს შორის ჩადგნენ და შერიგება მოითხოვეს: "ჩვენი ბრალია, თქვენ რომ ერთმანეთს ზოცავთ. თავს არ ვიცოცხლებთ, თუ მამები მოკლავენ ქმრებს, ან ქმრები – მამებს, არც ქვრივობას შევურიგდებით და არც უპაატრონობას".

მეომრები დაიბნენ, ფეხი ველარ მოიცვალეს.

რომულუსმა და ტატიუსმა ზავი შეკრეს. საბინები რომში გადმოსახლდნენ. რომულუსმა ძალაუფლება ტიტუს ტატიუსთან ერთად გაინაწილა და გაერთიანებულ ხალხს "კვირიტების რომაელი ხალხი" ეწოდა. კვირიტები რომაელთა და საბინთა საერთო ღმერთებს სცემდნენ თაყვანს, საერთო კანონებს ემორჩილებოდნენ, საერთო დღესასწაულებს ზეიმობდნენ.

რომულუსი გონიერი მეფე გამოდგა, ყველა ღონე იხმარა რომის გასაძლიერებლად – ხან იომბა, ხან დათმო. სალოცავები აღმართა, რიტუალები დააწესა.

ტატიუსის სიკვდილის შემდეგ რომულუსი მარტო მართავდა რომს, მეზობლებს ებრძოდა, იმარჯვებდა და დაპყრობილ მიწებს ხალხს ურიგებდა. პატრიციები უკმაყოფილოები იყვნენ, ხალხს კი უყვარდა და იცავდა თავის მეფეს, პირადი დაცვა – სამასი შეიარაღებული კაცი – მუდამ თან ახლდა.

ერთხელ რომულუსი, ეს მისი მეფობის ოცდამეთვრამეტე წელს მოხდა, ლაშქარს ათვალიერებდა. უეცრად ზათქითა და გრილით ქარიშხალი ამოვარდა, მიწა შეინძრა, ხალხი დაიფანტა, არაფერი ჩანდა; როცა ყველაფერი მიწყნარდა, რომულუსი მოიძიეს, მაგრამ ვერსად ნახეს, გაქრა და მას შემდეგ არავის უნახავს.

ხალხს კი ეგონა, რომ იგი სენატორებმა მოკლეს და აღშფოთდნენ. ქალაქში არეულობა დაიწყო. რომს მშველელად ისევ რომუ-

ლუსი მოევლინა; ვინმე იულუს პროკულუსს გამოეცხადა და უბრძანა:

- ხალხი დააწყენარე, მე ცაში მამასთან დავბრუნდი და ამიერიდან რომის მფარველი ღმერთი კვირინუსი გავხდით.

რომაელებმა დაიჯერეს, იწამეს რომულუსის უკვდავება და დამშვიდნენ.

XVI ნუმა პომპილიუსი

ნუმა პომპილიუსი, რომაელების მეორე მეფე, წარმოშობით საბინურ ქალაქ კურესიდან იყო. საბინურ ყაიდაზე ანუ მკაცრად აღზრდილი ნუმა, სამართლიანობითა და ზნეკეთილობით განთქმული კაცი, რომის დაარსების დღეს დაიბადა. იგი ერთგულად იცავდა ღვთაებრივ თუ ადამიანურ წესსა და რიგს. ამბობდნენ, ყმაწვილს სწავლაში ბერძენი ფილოსოფოსი პითაგორა წვრთნიდაო.

ნუმა რომაელებმა მეფედ მიიწვიეს, იგი უარზე დადგა: რომს სარდალი უფრო სჭირდება, ვიდრე მეფეო. რომაელები არ მოეშვნენ, დაიჟინეს, მხოლოდ ასეთი კაცი გვეიმედებაო, რაღას იზამდა, დათანხმდა, მაგრამ ვიდრე ავგურისაგან ღვთის შემწეობის დასტური არ მიიღო, ტახტზე მაინც არ ავიდა.

ავგურმა ნუმა კაპიტოლიუმზე აიყვანა, ქვაზე დასვა, პირით სამხრეთისკენ, თვითონ მარცხნივ მიუჯდა, თავზე მოსასხამი გადაიფარა და ღმერთების ნიშანს დაელოდა; ქვიდან კი უკვე რომის მეფე ნუმა პომპილიუსი წამოდგა.

მეფემ მყისვე რომულუსის სამასკაციანი მცველთა რაზმი დაშალა, ანდა რად უნდოდა დაცვა იმ ხალხისაგან, ვინც მას ნდობა გამოეცხადა.

რომაელებმა მას ცოლად შერთეს ტატია, ტიტუს ტატიუსის ქალიშვილი, რათა იგი რომულუს-კვირინუსის თანამმართველი. მემკვიდრე ყოფილიყო; ცოლ-ქმრობის მეცამეტე წელს ტატია გადაიცვალა და ერთადერთი ქალიშვილი პომპილია დარჩა. ცოლისიკვდილის შემდეგ ნუმა განმარტოვდა, არავინ გაიკარა, ბუნება...

ყოფნა ირჩია, ღია ცის ქვეშ დაიდო ბინა და ღვთაებრივი ქორწინება იგემა.

ერთხელ მეფე ნიმფა ეგერია მდინახა, შეუყვარდა და მას შემდეგ გვერდიდან არ მოსცილებია, ბრძნულ რჩევებს აძლევდა და სასწაულებით ეხმარებოდა.

თურმე ნუმამ ხალხი ახალაშენებულ სასახლეში მიიწვია. სტუმრებს თითქმის ცარიელი სახლი დაუხვდათ. გაოცებული ხალხი დაიშალა, წავიდ-წამოვიდა. იმავე დღეს კიდევ ერთხელ დააბრუნა ნუმამ ხალხი. ამჯერად სტუმრებმა სასახლე ვერ იცნეს. ნუმას ნიმფა ეგერია ეწვია, სასწრაფოდ მოუწყო სახლი, სუფრა ძვირფასი ჭურჭლითა და ნუგბარი საჭმელებით აუვსო და ასე გაუმასპინძლდა მოწვეულებს.

ასეც მომხდარა, ერთხელ რომი მოუსაველიანობამ გააჩანაგა, არც მოსავალი იყო და არც საქონლის ნამატი. ღმერთები ლოცვად ედრებას არ ისმენდნენ. ნუმამ სასახლე დატოვა, ტყეში წავიდა, ფავნუსს მსხვერპლად ორი ცხვარი შესწირა, მერე მათ ტყავზე წამოწვა და დაიძინა. სიზმარში ფავნუსი გამოეცხადა და ორსულიანი ძროხის შეწირვა მოსთხოვა. ნუმა ვერ მიხვდა, სად უნდა ენახა ორსულიანი საქონელი. ისევ ნიმფა ეგერია დაეხმარა. ურჩია, მაკე ძროხა შეეწირა მსხვერპლად. ნუმა ასეც მოიქცა და ყველაფერი მოგვარდა - მიწამ მოსავალი მისცა, საქონელმა კი - ნამატი.

ნუმა, როგორც უკვე ვთქვით, სიბრძნით, ღვთისმოშიშობითა და სამართლიანობით გამორჩეული კაცი იყო. მან დააწესა რელიგიური კულტი, მსხვერპლ შეწირვის წესი და რიგი, პონტიფიქსის თანამდებობა, შექმნა ქურუმთა კოლეგიები, შემოიღო ღვთისმსახურება, ააშენა ტაძრები, იზრუნა საყოველთაო მშვიდობასა და განათლების გავრცელებაზე.

ნუმამ შემოიღო წლის თორმეტ თვედ და თვეების დღეებად დაყოფა. უწინდელ ათ თვეს ორი თვე - იანვარი და თებერვალი - დაუმატა და წელი მარტის კი არა, იანვრის თვიდან დაიწყო.

რომულუსმა - ომით, ნუმამ კი მშვიდობით განადიდა რომი და მწყემსებისა და ყაჩაღების ქალაქს სახე უცვალა, იარაღისა და

ბალადობის ნაცვლად მისი მეფობისას რომს სამართალი და კანონი მართავდა. ნუმა მეფე-ქურუმი, რომულუსი კი მეფე-მეომარი გახლდათ.

ნუმამ 43 წელი იმეფა, მისმა სიკვდილმა ხალხი დაამწუხრა, ნიმფა ეგერიამ კი ისე იდარდა, რომ ცრემლად დაიღვარა და ანკარა წყაროდ იქცა.

XVII ტულუს ჰოსტილიუსი. ალბა ლონგას დამორჩილება

ნუმას მემკვიდრე, რომის მესამე მეფე, ტულუს ჰოსტილიუსი სულაც არ ჰგავდა მის წინამორბედს. მას ბრძოლის გარეშე ვერ წარმოედგინა ვერც თავი და ვერც სახელმწიფო. მეზობლებთან უთანხმოებებს თუ ნუმა - მშვიდობიანად, ტულუს ჰოსტილიუსი - სისხლისღვრით აგვარებდა.

მესამე მეფე საომარი ჟინით რომულუსსაც კი სჯობნიდა, იგი ერთთავად ომის საბაბს ეძებდა, ეშინოდა, სიმშვიდეს რომი არ დაეძაბუნებინა.

ერთხელ ალბა ლონგასა და რომს შორის თითქმის სამოქალაქო ომამდე მივიდა საქმე. ალბა ლონგას ჯარის მეთაურმა მეტიუსმა ტულუს ჰოსტილიუსს შესთავაზა, ძმათაშორისი ბრძოლა თავიდან აეცილებინათ, საერთო მტერი ეტრუსკები არ გაეხარებინათ და ომის ბედი - ვინ ვის დაემორჩილებოდა - რამდენიმე კაცის შერკინებას გადაეწყვიტა; ჰოსტილიუსი დათანხმდა.

ბედად ორივე ბანაკში ტყუპი ძმები იბრძოდნენ. ორთაბრძოლისთვის ისინი აირჩიეს, შეიარაღებულები ერთმანეთის პირისპირ დადგნენ, მომხრეებმა კი გამხნევება დაუწყეს. განსაცდელი არავის აშინებდა, ყველას ერთი საფიქრალი ჰქონდა - ვინ ვის დაიმონებდა.

რომაელი ჰორატიუსები და ალბანელი კურიაციუსები ერთმანეთს შეებნენ. ყმაწვილები ვაჟკაცურად იბრძოდნენ. სამივე კურიატიუსი დაიჭრა, ორი ჰორატიუსი მოკვდა. ალბას ჯარს სიხარულის ყიჟინა აღმოხდა, რომაელებს კი იმედი გადაეწურათ; მხოლოდ ცოცხლად დარჩენილის დარდილა ჰქონდათ. ჰორატიუსმაც იცო-

და, რომ ერთი სამს ვერ გაუმკლავდებოდა და ხერხი იხმარა, გაიქცა, რომ მოწინააღმდეგეებს სათითაოდ გასწორებოდა.

ერთადერთ ცოცხლად გადარჩენილს ჯერ მსუბუქად დაჭრილი კურიაციუსი დაეწია, ჰორატიუსმა მას ადვილად მოუღო ბოლო; მერე, ვიდრე მესამე ძმა წამოეწოდა, მეორეც გამოასალმა სიცოცხლეს. ბოლოს მოწინააღმდეგეები ერთმანეთის პირისპირ დარჩნენ – ჯანსაღი, უვნებელი რომაელი და დაჭრილი, სირბილისა და უბედურებისაგან დაოსებული და დაუძლურებული ალბანელი. ჰორატიუსმა ამ სიტყვებით – “ორი – ჩემი ძმების სულებს, მესამეს კი წმინდა საქმეს – რომაელების მბრძანებლობას ალბანელებზე შეეწირავო” – მახვილი ყელში გაურჭო და მოკლულს იარაღი აჰყარა.

პირობისამებრ, ალბა ლონგა რომს დამორჩილდა. გამარჯვებული რომაელი მეომარი რომში დაბრუნდა, მხარზე ბოლოს მოკლული კურიაციუსის მოსასხამი ჰქონდა მოგდებული. რომის შესასვლელთან გამარჯვებულს აღტყინებული ხალხი შემოხვდა. ჰორატიუსის დამ კამილამ ძმის მხარზე თავისი საქმროს მოსასხამი შენიშნა და ტირილსა და მოთქმას მოჰყვა. დის საქციელით შეურაცხყოფილმა რომაელმა ხმალი იშიშვლა და სიტყვებით – “შენ დაივიწყე ძმები – მკვდრებიცა და ცოცხალიც, დაივიწყე სამშობლო და ახლა საქმროს გზას გაუდექიო” – კამილა სიცოცხლეს გამოასალმა.

ბრძოლის გმირი, ახლა კი სახელმწიფო დამნაშავე მეფესთან მიიყვანეს. ტულუს ჰოსტილიუსმა ხალხს მიანდო გადაწყვეტილების მიღება. ჰორატიუსების მამა მათ წინაშე წარდგა, ცოტა ხნის წინ მრავალრიცხოვანი შთამომავლების, ახლა კი ერთადერთი შვილის ანაბარა დარჩენილმა მოხუცმა ითხოვა, უშვილძიროდ არ გადაეგოთ და ცოცხლად დარჩენილი ჭაბუკი სიკვდილით არ დაესაჯათ. ხალხი შეძრა მამის ცრემლებმა და ყმაწვილის სულის სიმშვიდემ და ჰორატიუსი გაამართლეს.

რომსა და ალბა ლონგას შორის უთანხმოება კი არა და არ წყდებოდა. ალბა ლონგას მცხოვრებლებს არ მოსწონდათ, რომ მთელი ხალხის ბედი სამი ყმაწვილის გადასაწყვეტი გახდა. ტუ-

ლუს ჰოსტილიუსმა დაარწმუნა რომაელები და ალბა ლონგას მცხოვრებნიც, რომ მათი ერთიანობის მოწინააღმდეგე ალბა ლონგას მმართველი მეტიუს ფუფეტიუსი იყო; თითქოს იგი ეწინააღმდეგებოდა ალბანელების რომში გადაყვანას, პლებსისთვის მოქალაქეობის მიცემას, ერთიანი ქალაქის, ერთიანი სახელმწიფოს შექმნას.

ტულუსმა ფუფეტიუსი მოღალატედ გამოაცხადა, ორ ეტლს ჩაუბა, შუაში გაახლეჩინა და ასო-ასო დააგლეჯინა. ალბა ლონგა კი გადაწვა და მიწასთან გაასწორა.

ტულუს ჰოსტილიუსმა ბევრი იბრძოლა; იარაღს არც მაშინ შეუშვა ხელი, როცა რომში შავი ჭირი მძვინვარებდა. ასე გაგრძელდა დიდხანს და მხოლოდ მაშინ, როცა ხანგრძლივმა ავადმყოფობამ დარია ხელი და ვერა და ვერ მორჩა, ღმერთები გაიხსენა, ღვთისმოსავი გახდა; მაგრამ ერთხელ ღვთისმსახურების წესი დაარღვია და იუპიტერი განარისხა.

უზენაესმა ღმერთმა ჰოსტილიუსის სახლ-კარი და თავად მეფეც ფერულად აქცია.

XVIII ანკუს მარკიუსი

რომის მეოთხე მეფე ნუმა პომპილიუსის შვილიშვილი - ანკუს მარკიუსი - გახდა. ღვთისმოსაშიშმა მეფემ ადათისა და ძველი წეს-რიგის აღდგენა მოინდომა და მოახერხა კიდევ. პონტიფექს უბრძანა, ნუმას ჩანაწერები სახალხოდ გამოემზეურებინა, რომ ყველას ენახა და დაეცვა და ღვთისმსახურება ყველა წეს-კანონის დაცვით დააწესა.

ანკუს მარკიუსი პაპასავით რომის სიდიადის მიღწევას მშვიდობიანი გზით შეეცადა. ლათინებმა, როგორც კი ღვთისმოსაში მეფე დაიგულეს ტახტზე, რომაულ მიწებს შემოუტიეს.

ანკუს მარკიუსმა არც აქ უღალატა თავს და მტერს ყველა წესის დაცვით გამოუცხადა ომი; ბევრ ბრძოლაში გაიმარჯვა, დამორჩილებული ლათინები ავენტინუსის ბორცვზე დაასახლა და რომს შემოუერთა, რამდენიმე ათასი კაცი რომაელი მოქალაქე გახადა.

რომის საზღვრები ზღვამდე გაავრცელა, ტიბერისზე პირველი ხიდი ააგო, სატრანსპორტო გზა გაიყვანა, ქალაქს კედლები შემოავლო, საზღვაო პორტი ოსტია, დიდი ცირკი და სხვა ნაგებობები ააშენა. რომში თავმოყრილი სხვადასხვა ჯურის ხალხის მოსათოკად, რომლებიც არც ძარცვა-გლეჯასა და არც ავკაცობას ერიდებოდნენ, მამერტინუსის ციხე ააგო.

ანკუს მარკიუსს შთამომავლები გონიერ მმართველად მიიჩნევენ.

XIX ტარკვინიუს კველი. სერვიუს ტულიუსი

რომის მეხუთე მეფე ტარკვინიუს ძველს (პრისკუსი), წინა მეფისაგან განსხვავებით, ღვთისმოსაობისა არაფერი ეცხო. იგი ბერძენი დევნილის, დემარატუს კორინთელის შვილი იყო. დემარატუსი ჩამოვიდა ეტრურიაში ქალაქ ტარკვინიაში, ითხოვა ცოლი და გაუჩნდა ორი ვაჟი – ლუკუმონი და არუნტუსი.

არუნტუსი მამის სიცოცხლეშივე გარდაიცვალა, მას ორსული ცოლი დარჩა. დემარტუსიც ვაჟიშვილს ისე მალე მიჰყვა, რომ რძლის ორსულობა ვერ შეიტყო და ამიტომ ანდერძითაც არაფერი დაუტოვა. პაპის სიკვდილის შემდეგ დაბადებულ ბავშვს არაფერი ერგო და სიღარიბის გამო ეგერია დაარქვეს. მთელი ქონება ერგო უფროს ვაჟიშვილს, ლუკუმონს, რომელიც ცოლის – ტანაკვილეს – სურვილით რომში გადასახლდა და ლუკიუს ტარკვინიუსის სახელი დაირქვა. ეტლით რომისკენ მიმავალ ცოლ-ქმარს თავს არწივი დააცხრა. ფრინველთა მეფემ ტარკვინიუსს თავიდან ქუდი მოხადა. გონს მოსვლა ვერ მოასწრეს, რომ არწივი ისევ მოფრინდა და ტარკვინიუსს ქუდი ისევ დაახურა თავზე. ფრინველთმისნობაში გაწაფულმა ტანაკვილემ არწივის გამოჩენა ღვთის წყალობად მიიჩნია.

მდიდარმა ტარკვინიუსმა კეთილი საქმეებით რომში ხალხის კეთილგანწყობა და თავად მეფის, ანკუს მარკიუსის დიდი ნდობა დაიმსახურა. მეფემ იგი თავისი უკვე წამოზრდილი შვილების მეურვედ დანიშნა. ამასობაში მეფის არჩევის დრომაც მოაწია.

ტარკვინიუსმა მარკუს ანკიუსის შვილები სანადიროდ გაუშვა, თვითონ კი ხალხის წინაშე წარდგა, თავის დამსახურებებზე ისე დამაჯერებლად ილაპარაკა, რომ მეფედ ერთხმად აირჩიეს.

ტარკვინიუსი გონიერი მმართველი აღმოჩნდა, გააღიდა, ააშენა და ააყვავა რომი.

ტარკვინიუს ძველს ორი ძე და ერთი ასული ჰყავდა. ქალიშვილი თავის გაზრდილს, სერვიუს ტულიუსს მიათხოვა.

სერვიუს ტულიუსი, რომის მეექვსე მეფე, ლეგენდის მიხედვით, ლარასა და ტარკვინიუს ძველის მონა ქალის ვაჟი იყო, იგი მეფის სახლში დაიბადა. ერთხელ ჩვილს ეძინა და მის თავზე ცეცხლი ააღდა. შეშინებულმა მსახურებმა ცეცხლის წყლით ჩაქრობა მოინდომეს, მაგრამ ტანაკვილემ ნება არ დართო. ცეცხლი აგიზგიზდა, ბავშვს კი ვერაფერი დააკლო. მეფე-დედოფალმა სერვიუსის დიდებული მომავალი განჭვრიტეს, შვილივით გაზარდეს და მსახურის შვილი მემკვიდრედ აქციეს.

ამასობაში რომის მეოთხე მეფის, ანკუს მარკიუსის, შვილები არ ცხრებოდნენ, ტარკვინიუსის მიერ წართმეული მამის ტახტის დაბრუნებას ცდილობდნენ. ჯერ სერვიუს ტულიუსის მოკვლა განიზრახეს, მაგრამ მერე ტარკვინიუსის თავიდან მოშორება ამჯობინეს. მიხვდნენ, რომ ტარკვინიუსი ანკუს მარკიუსის მემკვიდრეებს ტახტს არ დაუთმობდა.

ანკუს მარკიუსის ვაჟიშვილებმა ორი თავზეხელაღებული მწყემსი ოქროთი მოისყიდეს და მეფე მოაკვლევინეს. ყვირილზე ხალხი შეიყარა, ტანაკვილემ ტარკვინიუსის სიკვდილის ამბავი დამალა, გამოაცხადა, მეფე დაჭრეს და დროებით მის მაგივრობას სერვიუს ტულიუსი გაწევსო.

ტახტზე ასულმა შვილობილმა ზოგი საქმე მყისვე მოაგვარა, ზოგზე თქვა, მეფეს დავეკითხებიო და გადადო. ასე თანდათანობით შეაჩვია ხალხი თავის მეფობას და ასე გახდა სერვიუს ტულიუსი რომის მეექვსე მეფე. თუმცა, როცა ტარკვინიუსების ლაპარაკს მოჰკრა ყური, აურჩევლად, არაკანონიერად ზის ტახტზეო, ხალხის საყოველთაო გამოკითხვა მოაწყო. იგი მეფედ ყველამ ერთხმად აღიარა.

ეტრუსკებზე გამარჯვებამ სერვიუს ტულიუსის მეფობა კიდევ უფრო განამტკიცა. იგი გონიერი მმართველი აღმოჩნდა: საზღვრები გაამაგრა, რომს თხრილი შემოავლო, ქალაქი გაზარდა და გააძლიერა, ტაძრები ააშენა, ცენზი დააწესა და სახელმწიფოსაც ბევრი სიკეთე მოუტანა.

სერვიუს ტულიუსმა ტარკვინიუს ძველის ვაჟიშვილებს - ლუკიუსსა და არუნსს - თავისი ქალიშვილები მიათხოვა, მაგრამ ბედისწერა თავიდან ვერც ამით აიცილა.

ლუკიუს ტარკვინიუსი თავისი ძმის ცოლს, სერვიუს ტულიუსის ქალიშვილ ტულიას დაუახლოვდა. რძალ-მაზლმა ჯერ ლუკიუსის ძმა, არუნსი, მერე ლუკიუსის ცოლი მოკლეს, თვითონ კი დაქორწინდნენ. ტულია ქმარს დღენიადაგ მამის წინააღმდეგ აქეზებდა, ტახტის ხელში ჩასაგდებად აგულიანებდა.

ბოლოს და ბოლოს ლუკიუსი შეიარაღებული ბრბოს თანხლებით ფორუმზე შეიჭრა, მეფის ტახტზე დაჯდა და სერვიუს ტულიუსის გინებას მოჰყვა. ხალხი გაოგნდა, მეფე ცოცხალი აღარ ეგონათ.

ამასობაში სერვიუს ტულიუსიც მობრძანდა და შორიდანვე შეჰყვირა: “რა ხდება, ტარკვინიუს, ჩემ ტახტზე რად დამჯდარხარ?”

ტარკვინიუსი არ შეეპუა, ატყდა ერთი შეხლა-შემოხლა, ახალგაზრდა, ჯან-ლონით სავსე ლუკიუსმა ხელში აიყვანა მეფე და კიბეებზე დააგორა, ცოცხალმკედარი სერვიუს ტულიუსი შინისკენ გაფორთხდა, მაგრამ ტარკვინიუსის მომხრეებმა სიცოცხლე მოუსწრაფეს.

უკებ სად იყო, სად არა, ტულია გამოჩნდა, მან ცხენები მეფის გვამზე მიაგდო და ეტლით გადაუარა. სერვიუს ტულიუსის ქალიშვილის ტანსაცმელი, ეტლი და ცხენები მამის სისხლით მოითხვარა. ასე გახდა მეფის ასული დედოფალი.

XX ტარკვინიუს ამაჟი

ლუკიუს ტარკვინიუსმა, როგორც ვნახეთ, სისხლით ჩაიგდო ხელში სამეფო ძალაუფლება. ერთ უსამართლობას მეორე მოჰყვა, მეორეს

მესამე და ასე გაგრძელდა, მის აკაცობას ბოლო აღარ უჩანდა: ტახტზე ასულმა ტარკვინიუსმა მეფის დასაფლავება აკრძალა, ხშირ-ხშირად იმეორებდა, რომ-ულუსიც დაუკრძალავად გაქრაო; გარს მცველები შემოირტყა, კანონები, სენატორების რჩევა, სენატისა და ხალხის ინტერესები არად ჩაადგო, მოქალაქეებს, განსაკუთრებით, სერვიუსის მომხრეებს, გაუსამართლებლად გაუსწორდა, ზოგი გააძევა, ზოგს ქონება ჩამოართვა.

ტარკვინიუსი, რომელსაც უსაზღვრო ყოყმოების გამო ტარკვინიუს ამაყი უწოდეს, თვითნებურად იწყებდა და ამთავრებდა ომს და ღებდა საზავო ხელშეკრულებებს, არად დაგიდევდა მოქალაქეების დამსახურებებსა და ღირსებებს, მოკავშირეებს რომის გარეთ ეძებდა, ერთთავად ხრიკებს იგონებდა, არ იყო ცუდი მხედართმთავარი, მაგრამ მოწინააღმდეგესთან გამკლავება მაინც მზაკვრობით ერჩია.

ერთხელ ტარკვინიუსმა ბრძოლით ვერ აიღო მდიდარი და ძლიერი ქალაქი გაბიი და ეშმაკობას მიმართა. ვაჟიშვილი სექსტუს ტარკვინიუსი დაითანხმა, ნაცემ-ნაგვემი მტრის მხარეს გადასულიყო და მამისაგან დაცვა ეთხოვა.

დასისხლიანებული მეფის ვაჟი ქალაქ გაბიიში მივიდა და მამისგან გამოქცეულმა თავშესაფარი ითხოვა. ქალაქის მცხოვრებლებს გაგონილი ჰქონდათ ტარკვინიუსის დაუნდობლობის ამბავი და ისე, რომ ეჭვი არაფერში შეჰპარვიათ, სექსტუსი შეიფარეს.

მეფის შვილმა, თითქოსდა შურისძიების გამო, გაბიის მცხოვრებლებს რომაელებთან ომი განაახლებინა, პატარ-პატარა გამარჯვებებსაც მიაღწია, ალაფიც სამართლიანად გაანაწილა და ისეთ გავლენიან კაცად იქცა, რომ მხედართმთავრად აირჩიეს. გაბიი ხარობდა.

სექსტუსმა კი ფარულად რომში მამასთან კაცი აფრინა საკითხვად, რა ექნა, როგორ მოქცეულიყო. ტარკვინიუსი არ ენდო უცხო კაცს, არაფერი უთხრა, ბოლთის ცემას მოჰყვა და ყველაზე მაღალ ყაყაჩოებს ჯოხით თავი წააცალა.

შიკრიკმა სექსტუსს პასუხი ვერ ჩამოუტანა, მაგრამ რაც ნახა, ყველაფერი წერილად მოუყვა. შვილი მიუხედა მამას და საქმეს

შეუდგა: ქალაქი წარჩინებული მოქალაქეებისაგან გაწმინდა, ზოგი გაასახლა, ზოგს ქონება წაართვა, ზოგი მოაკვლევინა, ზოგი იძულებული გახადა, ქალაქი დაეტოვებინა, ჩამორთმეული ქონება თავის მომხრეებს გაუნაწილა, უპოვარი, არაფრის მქონე ხალხი მოისყიდა, ქალაქში წინააღმდეგობის გამწევი კაციც კი არ დატოვა და გაბიი რომს შემოუერთა.

ტარკვინიუსს ამაყი ყველასგან უსიტყვო მორჩილებას ითხოვდა. როცა ქალაქ არიციას მხედართმთავარმა ტურნუსმა ტარკვინიუსის თავნებობაზე სახალხოდ დაიჩივლა, მეფემ მისი მონა მოისყიდა, მხედართმთავრის სახლში მახვილები გადაამალვინა, მის წინააღმდეგ შეთქმულებაში დასდო ბრალი და საზარელი სიკვდილით დასაჯა – თავზე ქვებით სავსე კალათა ჩამოაცვა და მდინარეში ჩაახრჩო.

ერთხელ ტარკვინიუსის სასახლეში ხის სვეტიდან გველი გამოძვრა, ტარკვინიუსს შეეშინდა და დელფოში ამ ამბის ასახსნელად ვაჟები და დისშვილი ბრუტუსი გაგზავნა. ეს ის ბრუტუსი იყო, რომლის გონიერი და მდიდარი ძმა ცოტა ხნით ადრე ტარკვინიუსმა მოაკვლევინა, მან კი თავი მოისულელა და ბიძის რისხვას ასე გადაურჩა.

ტარკვინიუსის დისწულმა აპოლონისათვის შესაწირად გამოღრუტნული და ოქროთი ამოვსებული ჯოხი წაიღო. ყმაწვილებმა მეფის დანაბარები აასრულეს და მერე პითიას საკუთარი ხვედრის შესახებ დაეკითხნენ, აინტერესებდათ, სამეფო ძალაუფლება ვის ხელში გადავიდოდა. მისანმა ასე აუწყა: მეფე გახდება ის, ვინც დედას პირველი აკოცებსო.

ტარკვინიუსის შვილებმა შინისაკენ დედის სანახავად მოიქაჩარეს, ბრუტუსმა კი, თითქოსდა ფეხი რაღაცას წამოჰკრაო, დაიხარა და მიწას აკოცა.

ლუკრეცია. რომის უკანასკნელი მეფის გაძევება

დელფოდან დაბრუნებულებს ტარკვინიუსი ომის სამზადისში დაუხვდათ. ტარკვინიუსს მდიდარი ქალაქის არდეას დაპყრობა უნ-

დოდა, მაგრამ ერთი დარტყმით ვერა და ვერ მოეხერხებინა. ქალაქის ალყა დიდხანს გაგრძელდა. მეფის ვაჟიშვილები და წარჩინებული მეომრები ხშირად იკრიბებოდნენ, სვამდნენ, ღროს ატარებდნენ. ერთხელ ასეთი თავშეყრისას ერთმანეთთან ცოლებით ტრაბახობდნენ, ყველა თავისას აქებდა. ბევრი იკამათეს, მაგრამ ვერ შეთანხმდნენ, ვის უკეთესი ცოლი ჰყავდა და გადაწყვიტეს, რომში ჩასულიყვნენ და საკუთარი თვალთ ენახათ, მათ არყოფნაში შინდარჩენილი ქალები რას აკეთებდნენ. თქვეს და შეასრულეს კიდეც, ქალაქში ჩავიდნენ და აი რა ნახეს: მეფის უსაქმური რძლები ჭორაობდნენ, სვამდნენ; მხოლოდ ერთი წარჩინებულის, კოლატინუსის, ცოლი იჯდა მოახლეებთან, ქსოვდა, ომში წასულ ქმარს ახსენებდა და მის ბედზე ნაღვლობდა.

მეორე დილას მეომრები ისევ საბრძოლო ბანაკს დაუბრუნდნენ.

მეფის ვაჟს, სექსტუს ტარკვინიუსს გულში ჩაუვარდა კოლატინუსის სათნო და ლამაზი მეუღლე ლუკრეცია.

სექსტუსმა საღამოხანს დატოვა ბანაკი და კოლატინუსის სახლს მიაღგა. ლუკრეციამ სტუმარს კარგი მასპინძლობა გაუწია, ავახშმა და დასაძინებლად გაისტუმრა. ღამე ხმალამოლებული სექსტუს ტარკვინიუსი შეუვარდა ლუკრეციას საძინებელში და მასთან დაწოლა მოინდომა. ქალი არ დანებდა. მაშინ ტარკვინიუსი დაემუქრა, რომ მოკლავდა ლუკრეციას, დაახრჩობდა რომელიმე მონას, შიშველს გვერდში მიუწვენდა და სახალხოდ მოჭრიდა თავს. ლუკრეცია მიხვდა, რომ პატიოსანი სახელის ასეთ შერცხვენას ვერ აიტანდა და დაემორჩილა.

მეორე დილას ქალმა მაცნე აფრინა მამასთან და ქმართან. ორივე სასწრაფოდ მოვიდა. აქვითინებული ლუკრეცია დიდხანს ხმას ვერ იღებდა, მერე ყველაფერი უამბო, ამოიღო დამალული მახვილი და გულში ჩაიცა. ქმარმა და მამამ ხელის განძრევა ვერ მოასწრეს. ამ ამბავს ბრუტუსიც შეესწრო. ლუკრეციას სხეულიდან მახვილი ამოადრო და დაიფიცა, რომ ტარკვინიუსს, მის ცოლსა და შვილებს ამ წმინდა სისხლს არ შეარჩენდა, ამ დანაშაულს აზღვევინებდა.

ბრუტუსმა ლუკრეციას ცხედარი მოედანზე დაასვენა, ტარკვინიუსითა და მისი ჯალაბით უკმაყოფილო ხალხი აიყოლია და საძულველი მეფე რომიდან გააძევა.

ტარკვინიუს ამაყის გაქცეული ძე სექსტუს ტარკვინიუსი გაბიში მოკლეს, სხვა შვილები მეფეს გაჰყვნენ გადასახლებაში; ტულიას კი მამის მკვლელობა გაუხსენეს და წყევლით აიკლეს.

ასე დამთავრდა მეფობის ხანა და რომი რესპუბლიკა გახდა.

გმირები

XXI ბრუტუსი

რომის უკანასკნელი მეფის ტარკვინიუს ამაყის გაძევების შემდეგ სახალხო კრებამ სახელმწიფოს სათავეში ორი კონსული აირჩია - ბრუტუსი და კოლატინუსი. ეს ის კოლატინუსი იყო, რომლის ცოლის გამოც რომში მეფობის ხანა სამუდამოდ დასრულდა. ამ საქმის მოთავე ბრუტუსმა კი მომავალზეც იზრუნა და მოქალაქეები დააფიცა, რომ მეფობას არასდროს შეეგუებოდნენ.

ტარკვინიუს ამაყი კი რომში დაბრუნების იმედს მაინც არ კარგავდა; ელჩებს ელჩებზე აგზავნიდა, რას არ ჰპირდებოდა ხალხს, ოღონდ ისევ ტახტზე ასულიყო.

რომში ტარკვინიუსების გულშემატკივარი და მხარდამჭერი ბევრი წარჩინებული ოჯახი შვილი აღმოჩნდა და რესპუბლიკის დასამზობი შეთქმულებაც მომზადდა. ამ საქმეში ჩათრეული აღმოჩნდნენ კონსულ კოლატინუსის ახლო ნათესავები და კონსულ ბრუტუსის ვაჟიშვილები - ტიტუსი და ტიბერიუსი; შეთქმულება გამჟღავნდა, დამნაშავეები დაიჭირეს და გაასამართლეს - ტოგები შემოაგლიჯეს, გააშიშვლეს, სამარცხვინო ბოძზე გააკრეს, გაროზგეს და თავები მოჰკვეთეს.

ბევრმა ვერ გაუძლო ამ საშინელების ყურებას და დასჯას თვალი აარიდა, გაქცევებული ბრუტუსის სახეზე კი სიბრალულის ნატამალიც ვერავინ შენიშნა.

ტარკვინიუსმა დაბრუნების იმედი მაინც არ გადაიწურა, შეკრიბა ეტრუსკთა ჯარი და რომის კენდიძრა. რომელ მხედრებს ბრუტუსი მეთაურობდა. ტარკვინიუსის ძემ არუნსმა როგორც კი დაინახა ბრუტუსი, შეჰყვირა, აი, ვინ გავგაძევა ჩვენ სამშობლოდან. ღმერთებო, შური იძიეთ მეფისათვისო - და ცხენი მიაგდო მასზე,

შუბი მოუღერა. ბრუტუსიც ვაჟეცურად დაუხვდა. ორივემ ისე ძლიერად აძგერა შუბი ერთმანეთს, რომ ფარები გაიგლიჯა და მორკინლები მიწაზე განგმირულები დაეცნენ.

მთელი რომი დარდობდა მამაცი ბრუტუსის სიკვდილს, ქალაქში ერთი წლის გლოვა გამოაცხადეს.

XXII ჰორატიუს კოკლესი

რომიდან გაძევებული ტარკვინიუს ამაყი არ ცხრებოდა. იგი კლუზიუმის მეფეს ეტრუსკ პორსენას დაუკავშირდა. ტარკვინიუსმა აღუთქვა, თუ ტახტს დაიბრუნებდა, პორსენას მოკავშირედ გაიხდიდა.

კლუზიუმის მეფე რომისკენ დაიძრა, რომაელებმა მისი შეჩერება ვერ შეძლეს და პორსენამ იანიკულუმის ბორცვი დაიკავა, რომამდე მისასვლელად მხოლოდ ხიმინჯებიანი ხიდილა დარჩა.

ხიდთან სისხლისმღვრელი ომი გაიმართა, რომაელი კონსულები დაიჭრნენ, მეომრები გაიქცნენ. ვინმე ჰორატიუს კოკლესი მეზობელებს ამხნევებდა, არცხვენდა, გულს უმაგრებდა, არ გაქცეულიყვნენ, მაგრამ ვერაფერი გააწყო. ბოლოს მტრის პირისპირ მართოდმართო დარჩა, მეგობრებს კი უბრძანა, ხიდი დაენგრიათ.

ჰორატიუსმა მოახლებულ მტერს პირში მიახალა, მეფის მონები ხართ, საკუთარი თავისუფლების გემო არასდროს გიგემნიათ და სხვისას ხელყოფთ, აბა, რას იზამთო.

მეომრის ვაჟეცობით გაოგნებული ეტრუსკები ერთხანს გაშეშებული იდგნენ. მერე რომაელს ისრების წვიმა დააყარეს. ჰორატიუსი ფარით იგერიებდა მათ შემოტევას, ამასობაში ხიდის ნგრევის ხმაც ჩაესმა, შეევედრა მდინარის ღმერთ ტიბერისს და დაჭრილი წყალში გადაეშვა.

ჰორატიუსმა მშვიდობით მიაღწია მეორე ნაპირს. რომაელმა ხალხმა მადლობის ნიშნად მას ძეგლი დაუდგა, იმდენი საჭმელი მიუტანა, რამდენსაც თითოეული ერთ დღეში მოიხმარდა, იმდენი მიწა გამოუყო, რამდენსაც გმირი ერთ დღეში მოხნავდა და საკუთარი მიწის ნაკვეთებიდანაც დაუმატა ნაწილი.

XXIII მუკიუს სკეპოლა

ეტრუსკმა მეფემ პორსენამ იერიშით ვერ აიღო რომი და გადაწყვიტა, ალყა შემოეერთყა ქალაქისათვის. პორსენა ფიზიკურად დარაჯობდა, რომ რომში არვინ შესულიყო, არვინ გამოსულიყო, არც სურსათ-სანოვაგე შეეტანათ და არც ვინმე დახმარებოდა ქალაქს.

პორსენას მეომრები რომის შემოგარენსაც ძარცვავდნენ და ხელჩართულ ბრძოლაშიც ებმოდნენ. რომს არნახული გასაჭირი დაადგა.

ერთ-ერთმა წარჩინებულმა ოჯახიშვილმა მუკიუს სკეპოლამ, რომელმაც მტრის ენა იცოდა, გადაწყვიტა, ეტრუსკთა ბანაკში შეეღწია, პორსენა მოეკლა და ქალაქი განსაცდელისგან ეხსნა. რომაელებს რომ მოღალატედ არ ჩაეთვალათ, რომის სენატს თავისი განზრახვა წინასწარ ამცნო.

მუკიუს სკეპოლამ მახვილი ტანსაცმელში დამალა, ტიბერისი გადაცურა და ეტრუსკთა ბანაკში შეიჭრა. იმ დღეს ჯარს ხელფასს ურიგებდნენ, ბანაკის შუაგულში ორი კაცი იჯდა, გაიუსს მუკიუსს ეტრუსკთა მეფე არასდროს ენახა და პორსენას ნაცვლად მისი ხაზინადარი მოკლა.

მუკიუსი შეიპყრეს. რომაელთა ვაჟყაცობა რომ ეჩვენებინა, მუკიუსმა იქვე საკურთხეველის გავარვარებულ ნაკვერცხლებს დაადო ხელი და ვიდრე არ დაუნახშირდა, არ გაინძრა. მერე პორსენას წინ დაუდგა, თვალი თვალში გაუყარა და მოახსენა, რომ სამასი ყმაწვილი აპირებდა მის მოკვლას. მუკიუსის სიმამაცით გაოცებულმა და შეშინებულმა პორსენამ მკვლელი დაუსჯვლად გაუშვა, რომაელებთან ზავი შეკრა და უკან გაბრუნდა. ამის შემდეგ გაიუსს მუკიუსს სკეპოლა (ცაცია) უწოდეს.

XXIV კორიოლანუსი

რომში პატრიციებსა და პლებეებს შორის უთანხმოება სულ უფრო და უფრო მძაფრდებოდა. საბოლოოდ პლებეებმა საკუთარი ინტერესების დამცველად სახალხო ტრიბუნები აირჩიეს. მაგრამ კერც ამან უშველა საქმეს. უთანხმოება არა და არ შეწყდა.

რომში ცხოვრობდა გაიუს მარკიუს კორიოლანუსი, რომელმაც ეს წოდება ვოლსკების ქალაქ კორიოლის ალებისა და ამ ბრძოლაში გამოჩენილი ვაჟკაცობისათვის მიიღო. გაიუსს მამა აღრე მოუკვდა და დედამ გაზარდა. სენატორი კორიოლანუსი პლებეებს არ სწყალობდა, სახალხო ტრიბუნების თანამდებობას მხარს არ უჭერდა.

ერთხელ კორიოლანუსმა კონსულად გახდომა მოისურვა, სენატორებს ეჭვი არ ეპარებოდათ, რომ დამსახურებულ მეომარს, რომლის ტოგა უამრავ ნაჭრილობებს მაღავდა, წინ ვერავინ დაუდგებოდა, მაგრამ მოტყუედნენ. პლებეებს შეეშინდათ, მათ მოძულე კაცს ხალხის თავისუფლება სულ მთლად არ აღეკვეთა და ხმა არ მისცეს.

კორიოლანუსი აღშფოთდა და პლებეებს სამაგიერო იმით გადაუხადა, რომ პურზე დიდი ფასის დადება მოითხოვა. პლებეებმა ეს გაიგეს და კორიოლანუსი ძლივს გადაურჩა მათ რისხვას, კურიიდან გამოსული განრისხებულ ბრბოს ძლივს გამოგლიჯეს ხელიდან. კორიოლანუსი სასამართლოს გადასცეს და ხალხი ამით დაამშვიდეს. მიუხედავად პატრიციების თანაგრძნობისა, კორიოლანუსს სამუდამო გადასახლება მიუსაჯეს. მან განაჩენის გამოტანამდე დატოვა რომი, გაიქცა.

კორიოლანუსმა ვოლსკებს მიაშურა. იმ ხალხს, რომელთა წინააღმდეგ ბრძოლაშიც ცოტა ხნის წინ თავი გამოიჩინა. კორიოლანუსმა ვოლსკების ქალაქის მმართველს არა მარტო დახმარება, არამედ შურისძიებაშიც თანადგომა სთხოვა.

ვოლსკების ჯარს ვოლსკი ტულუსი და რომაელი კორიოლანუსი მეთაურობდა. ვოლსკების ლაშქარი რომაულ მიწაზე შეიჭრა, სახლები გადაწვა, მინდვრები გააჩანაგა.

კორიოლანუსი პლებეების სახლებს ერჩოდა, პატრიციებისას კი ხელს არ ახლებდა. პლებეები შეშინდნენ, მათ განაჩენის შეცვლა და კორიოლანუსის უკან დაბრუნება მოინდომეს. მაგრამ ახლა პატრიციები გამოვიდნენ მოლაღატის შეწყალების წინააღმდეგ. კორიოლანუსი განრისხდა და რომაელთა სამფლობელოების ძარცვას განურჩევლად მიჰყო ხელი, ქვა ქვაზე არ დატოვა.

რომაელებმა კორიოლანუსთან ელჩები გაგზავნეს, ომის შეწყვეტა და სამშობლოში დაბრუნება სთხოვეს. კორიოლანუსი არ დათანხმდა და რომაელებს დათქმულ ვადაში (ოცდაათ დღეში) ვოლსკების მიწის დაბრუნება მოსთხოვა.

დრო მალე გავიდა. კორიოლანუსი კვლავ შეიჭრა რომის ტერიტორიაზე და ქალაქს მიუახლოვდა. ქალები ტაძრებში შეიკრიბნენ და ღმერთებს მფარველობა შესთხოვეს, ბოლოს დასახმარებლად კორიოლანუსის დედასა და ცოლს მიადგნენ.

მეორე დღეს კორიოლანუსმა რომის კარებიდან გამოსულ დედას, ცოლსა და ვოლსკების მფარველებს შესახვედრად გაეშურა. დანატრებულმა საყვარელი ხალხი გულში ჩაიკრა. დედამ თავი გაითავისუფლა, მოღალატე შეარცხვინა და ასეთი შვილის გამზრდელმა სიკვდილი ინატრა, მერე ცოლ-შვილთან ერთად ფეხებში ჩაუვარდა და ბრძოლის შეწყვეტა მოსთხოვა.

- ეს რა მიქენი, დედაჩემო! - შესძახა კორიოლანუსმა, მერე ფეხზე წამოაყენა, მისი მარჯვენა ხელი მკერდზე მიიღო და უთხრა: - შენ გაიმარჯვე, მამული იხსენი, მე კი დამღუპე. მხოლოდ შენ შეგძლო დაგემარცხებინე!

კორიოლანუსმა ქალები უკან გააბრუნა, რომს ალყა მოხსნა, ვოლსკების ბანაკი აყარა და შინ დააბრუნა.

ქალებმა რომი გაათავისუფლეს. სენატმა მათი ღვაწლის მოსაგონრად ქალების ფორტუნას ტაძარი აღმართა.

ვოლსკებმა კორიოლანუსს ღალატში დასდეს ბრალი და მოკლეს.

XXV პერბინია

ერთხელ აპიუს კლავდიუსმა, ერთ-ერთმა დეკემვირმა, მშვენიერი ქალიშვილი ვერგინია დაინახა და შეუყვარდა. ამ დროს ვერგინიას მამა დეკიუს ვერგინიუსი, კეთილშობილი ჯარისკაცი და მოქალაქე ალგიდუმში ბანაკად იდგა. მამამ ომში წასვლამდე თავისი ქალიშვილი ყოფილ სახალხო ტრიბუნ ლუკილიუს იკილიუსზე დაწინდა.

აპიუს კლავდიუსმა ქალიშვილის ხელში ჩაგდება მოისურვა, საჩუქრებს შეჰპირდა, ოღონდ შეხვედრაზე დაეთანხმებინა. ვერგინია უარზე დადგა, აპიუს კლავდიუსს ჟინი უფრო გაუძლიერდა. გადაწყვიტა, მზაკრობისათვის მიემართა. თავის ერთგულ კაცს, მარკუსს, ათქმევინა, რომ ვერგინია მისი მონა ქალია.

მეორე დილას, როცა ვერგინია ფორუმზე გამოჩნდა, მარკუსი გოგონას მივარდა და იყვირა, ჩემი მონააო და ჩემთან უნდა წამოვიდესო. გოგონისაგან ვერგინიამ ხმა ვერ ამოიღო. მარკუსი გოგონას წაათრევდა, ძიძას ყვირილი რომ არ აეტეხა და ხალხი არ გამოსარჩლებოდა. აპიუს კლავდიუსმა ვერც ასე მიაღწია საწადელს. რამდენიმე დღეში საქმის გადასაწყვეტად სასამართლო დაინიშნა. მოსამართლედ აპიუს კლავდიუსი დაჯდა. მარკუსმა აპიუს კლავდიუსის რჩევით განაცხადა, რომ ვერგინია მისი მონის ქალია და ბავშვობაში ღეკიუს ვერგინიუსს მიუგდეს გასაზრდელად. სიმართლე ახლა გაცხადდა და მოითხოვს თავისი მონის უკან დაბრუნებას.

ვერგინიას დამცველებმა განაჩენის გამოტანა მამის ჩამოსვლამდე გადაადებინეს. აპიუს კლავდიუსი ამ წინადადებას დაეთანხმა, მაგრამ მამის ჩამოსვლამდე ქალიშვილი მარკუსს გადასცა. აპიუს კლავდიუსს იმ ღამესვე უნდოდა ვერგინია ხელში ჩაეგდო. ამ დროს ფორუმზე ვერგინიას საქმრო იკილიუსი გამოჩნდა, მოსამართლემ ხმის ამოღების უფლება არ მისცა. იკილიუსმა მაინც დაიყვირა: “შენ მხოლოდ მაშინ აისრულებ საწადელს, თუ მე აქედან გამაგდე! მე ამ გოგონას ცოლად შევირთავ და ჩემი საცოლე უმწიკვლო იქნება. შენ შეგიძლია არა მარტო შენი, არამედ ყველა ღეკემერის ლიქტორებსაც მოუხმო და უბრძანო, მათრახები და ნაჯახები დაატრიალონ, მაგრამ ჩემი დაწინდული მამისეულ სახლს მაინც დაუბრუნდება. თუმცა თქვენ აკრძალეთ ტრიბუნები და რომაელი ხალხის წინაშე გადაწყვეტილების გასაჩივრების უფლება, რომელზეც იდგა ჩვენი თავისუფლება, მაგრამ თქვენ ავხორციობას მაინც ვერ შეეწირებიან ჩვენი ცოლები და ქალიშვილები. ჩვენი ზურგი გაუძლებს თქვენს მძვინვარებას, მაგრამ მათ უმანკოებას ნუ

შეეხებით. თუ ძალადობას გამოიყენებ, ჩემი საცოლისა და ვერგინიუსის ერთადერთი ქალიშვილის დასაცავად მე აქ მდგომ მოქალაქეებს მოუუხმობ, ის – მეომრებს და ყველა ჩვენ – ღმერთებსა და ხალხს და შენი განაჩენი მხოლოდ ჩვენი სიკვდილის ფასად აღსრულდება”.

ხალხი აბობოქრდა. აპიუს კლავდიუსმა ვერც ახლა მიაღწია საწადელს. მამა საჩქაროდ ჩამოვიდა და მეორე დღეს სასამართლოში გამოცხადდა. ძაბებით მოსილმა დეკიუს ვერგინიუსმა თავისი ქალიშვილი ჩამოგლეჯილი ტანსაცმლით მოიყვანა. მამამ და საქმრომ ხალხს თავთავიანთი დამსახურებები შეახსენეს და დაცვა შესთხოვეს. ხალხი აღელდა, მაგრამ აპიუს კლავდიუსი არავის შეეპუა. მან ხმა არ ამოაღებინა მამას, ვერგინია მონად გამოაცხადა და მარკუსს გადასცა. დეკიუს ვერგინიუსმა ქალიშვილი იქვე ახლოს ყასბების რიგებთან მიიყვანა, ხელი დასტაცა დიდ დანას, ქალიშვილს გულში გაუყარა და შეეყვია, მე მხოლოდ ასე შემიძლია ჩემი ქალიშვილის თავისუფლების დაცვა, მისი ცოდვა კი აპიუს კლავდიუსის კისერზე იყოსო.

დეკემვირმა მკვლელი მამის დაპატიმრება ბრძანა. ბრძანება არავის შეუსრულებია. ხალხში მღელვარება დაიწყო. დეკემვირები განდევნეს, ისინი კონსულებმა შეცვალეს. რომში წესრიგი აღდგა. ვერგინიუსმა აპიუს კლავდიუსს სასამართლოში უჩივლა. განაჩენის გამოტანამდე აპიუსი ციხეში ჩამწყვდიეს. სასამართლოში ყველა კლავდიუსი მოგროვდა და ამ ერთადერთი კაცისთვის შენდობა ითხოვა. ამ დროს ვერგინიუსი გამოჩნდა და კლავდიუსების თხოვნა, ღირსეული გვარი გადაერჩინათ, უპასუხოდ დარჩა.

ციხეში აპიუს კლავდიუსმა თავი მოიკლა.

XXVI ტუტულა

გალების თავდასხმებმა რომი დაასუსტა. მეზობელმა ტომებმა დრო იხელთეს. ლათინები პირველები დაიძრნენ ქალაქის დასაპყრობად, მაგრამ უმიზეზოდ ომის დაწყებას მოერიდნენ. საბაბიც მალე გამოინახა. რომაელებთან დასაახლოებლად ლათინებმა თავისუფალი

ქალიშვილებისა და ქალების ხარჭებად გამოგზავნა მოითხოვეს. რომაელები გამოუვალ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ.

მაშინ მონა ქალი ტუტულა მატრონებად გადაცმულ სხვა მონა ქალებთან ერთად ლათინებთან გაეშურა. ღამით ლელვის ხეზე სანიშნებელი ცეცხლი დაანთო, ლათინებს რომ არ დაენახათ, უკან მოსასხამი მოიფარა. მოვარდნენ რომაელები, დაერივნენ ნახევრადმძინარე ლათინებს და სულ ერთიანად ამოხოცეს.

XXVII დეკიუს მუსები

რომაელები ხშირად ებრძოდნენ სამნიტებს. ერთ-ერთი ბრძოლის დროს რომაელები ღრმა ხეობაში სამნიტების ალყაში აღმოჩნდნენ. მათ გარდაუვალი დალუპვა ელოდათ. რომაული ჯარის ერთ-ერთმა მეთაურმა პუბლიუს დეკიუს მუსმა შენიშნა, რომ სამნიტების ბანაკის თავზე გადმომდგარი სიმაღლე გაუმაგრებული იყო, მტერი არსად ჩანდა. მცირერიცხოვან რაზმთან ერთად ფრთხილად აცოცდა ამ ბორცვზე და სამნიტების პირისპირ დადგა.

სამნიტები დაიბნენ, არ იცოდნენ, რა ექნათ. ამასობაში დაღამდა კიდეც. დეკიუს მუსმა რაზმი ასევე ფრთხილად ჩამოიყვანა მაღლობიდან და მძინარე სამნიტებს შორის გამოატარა. შემთხვევით ერთი რომაელი მძინარე სამნიტის ფარს წამოედო, ფარი დავარდა, ხმაურზე სამნიტებმა გამოიღვიძეს. დეკიუს მუსმა მეომრებს უბრძანა, საბრძოლო ყიჟინა დაეცათ და ბრძოლით გაეკაფათ გზა. სამნიტები ვერ გაერკვნენ, რა მოხდა. რომაელებმა ისარგებლეს არეულობით და მტრის ბანაკიდან მშვიდობიანად გამოაღწიეს. დეკიუს მუსმა რაზმელებს უბრძანა, გათენებას დალოდებოდნენ. დილას კი ზარზეიმით დაუბრუნდა რომაელების ბანაკს. დეკიუს მუსი მუხის გვირგვინით დააჯილდოვეს.

დეკიუს მუსის კონსულობისას რომაელები ლათინებს ებრძოდნენ. გადამწყვეტი ბრძოლის წინ რომაელების ორივე კონსულმა ერთი და იგივე სიზმარი ნახა. სიზმარში გამოცხადებულმა დიდებულმა კაცმა ამცნო, ვინც თავსა და მტრის ჯარს მიწისქვეშეთის ღმერთებს შესწირავდა, ის გაიმარჯვებდა. დილას

კონსულებმა ნანახი ერთმანეთს გაუზიარეს და გადაწყვიტეს, ვისი ჯარიც უკან დაიხევდა, ის შეეწირებოდა მიწისქვეშეთის ღმერთებს. ბრძოლის წინ ჰარუსპიკებს მიმართეს.

დეკიუს მუსს ბედი არ სწყალობდა.

დაიწყო ბრძოლა. დეკიუს მუსის ჯარმა უკან დაიხია და მყისვე ქურუმს მიმართა, ყველა წესის დაცვით შეეწირათ მსხვერპლად. თავზე გადაიფარა, შეევედრა იანუსს, იუპიტერს, მარსს, ბელონას და სხვა ღმერთებს, მტრის რიგებს შეესია, მიმოფანტა შიშისაგან ზარდაცემული ლათინები და თვითონაც მტრის ისრებით განგმირული დაეცა. რომაელებმა დეკიუს მუსის თავგანწირვის წყალობით გაიმარჯვეს.

მამის სეხნია კლავდიუს დეკიუს მუსი ერთხელ სამნიტებსა და მათ მოკავშირეებთან იბრძოდა, რომაელები მტერს ვერ უმკლავდებოდნენ, დამარცხებას არაფერი უკლდა. მაშინ დეკიუს მუსმა მამის ვაჟკაცობა გაიხსენა და შესძახა:

- “ოჯახურ ბედისწერას წინ ვერ აღუდგები, ჩვენი ხვედრი მიწისქვეშეთის ღმერთებისათვის თავის შეწირვაა”.

დეკიუს მუსმა თავი დაიწყევლა, შეაჩვენა მტერი და მათ რიგებში შევარდა. მისმა თავგანწირვამ აღაფრთოვანა თანამებრძოლები და რომაელებმა გაიმარჯვეს.

მტრის გვამებქვეშ მოყოლილი დეკიუს მუსის ცხედარი რომაელებმა ძლივს მონახეს. იგი დიდი პატივით დაკრძალეს.

①

წყაროები და ვარიანტები. ოდისევესის ხეტიალი გად-
მოცემულია ძირითადად ჰომეროსის „ოდისეას“ IX, 39-542; X, 1-574;
XII, 1-2 მიხედვით. შევსებულია შემდეგი წყაროების მონაცემებით:
აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“ VII, 2-9; 12; პეროდოტე, „ისტორია“ IV,
177; პლინიუსი, „საბუნებისმეტყველო ისტორია“, XIII, 32; III, 9; პი-
გინუსი, „მითები“, 125; ევრიპიდე, „კიკლოპი“; ოვიდიუსი, „მეტამორ-
ფოზები“, XIV. 223-244; 246-440; პესიოდე, „თეოგონია“ 1011-1014;
თუკიდიდე, „ისტორია“, 1-2; ცეცე, სქოლიოები ლიკოფრონისათვის,
662 და 956; სილიუს იტალიკუსი, VII, 410 და XIV, 126; ციცერონი,
„ნერილები ატიკუსისადმი“, II.13; პორაციუსი, „ოდები“ III, 17; ევსტა-
თიოსის სქოლიოები ჰომეროსის „ილიადისათვის“, XVI, 118;

ერთ-ერთი ვერსიით, პელენოსმა (დიქტის კრეტელი, „ტროას
ომის დღიური“, V, 10-11), ხოლო სხვა გადმოცემით, ანტენორმა ურ-
ჩია ბერძნებს, აეგოთ ხის ცხენი (მაღალასი, „ქრონოგრაფია“, V, გვ.
110; შდრ. აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, V. 14).

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ოდისევეს („Ὀδυσσεύς“), საბერძნეთის ერთ-
ერთი გამორჩეულ გმირს, ბერძნულ მითოლოგიაში კუნძულ ითაკის
მეფის, ლაერტესისა და ანტიკლევას შვილად მიიჩნევდნენ. (ჰომე-
როსი, „ილიადა“, IX, 308). მითის ზოგიერთი ვარიანტის მიხედვით,
ოდისევესი ანტიკლევამ, „უდიდესი ფიცის გამტეხისა და ქურდის“
(ჰომეროსი, „ოდისეა“, XIX, 396 შმდგ.) ავტოლიკოსის ასულმა,
ფარულად შვა სისიფოსისაგან (სოფოკლე, „ფილოქტეტესი“, 417,

1311; ევრიპიდე, „იფიგენია ავლისში“, 524), რომელმაც ანტიკლესა ლაერტესთან ქორწინებამდე აცდუნა (სოფოკლეს „აიაქსის“ სქოლიოები, 190).

ატიკური, ბეოტიური, კორინთული ვაზების წარწერებში სახელი ოდისევსი სხვადასხვანაირად გვხვდება: „Ὀδυσσεύς“, „Ὀλυσσεύς“, „Ὀλυσσεύς“, „Ὀλυττεύς“, „Ὀλυσσεύς“, „Ὀλυσσεύς“ და ა.შ., რომლებიც განაცემომდინარეობს ამ სახელის ლათინური ფორმა Ulixes-ი.

სახელი ოდისევსი ბერძნული სიტყვიდან „ὀδύσσομαι“ – „შეძულებული“ ან „ბნუსოμαι“ – „ვმრისხანებ“, „ლვთაებრივი რისხვის ადამიანი“ მომდინარეობს (ჰომეროსი, „ოდისეა“, XIX. 407 შმდგ.). როგორც ჩანს, ეს სახელი ცოლის საქმროების მრისხანე მკვლელსაც უკავშირდება. როცა ოდისევსი დაიბადა, ავტოლიკოსი, ოდისევსის პაპა, ითაკაზე მოვიდა და პირველსავე სალამოს ვახშმის შემდეგ ბავშვი კალთაზე დაიგორა. ანტიკლესამ სთხოვა ბავშვისთვის სახელი დაერქვა. ავტოლიკოსმა ასე განსაჯა:

– ჩემს სიცოცხლეში ბევრმა გამაბრაზა, ბევრი წყენა დავითმინე და ბევრიც გადავიმტერე. ამიტომ ჩემს შვილიშვილს ოდისევსს დავარქმევ, რაც „მძვინვარეს, მრისხანეს“ ნიშნავს. მაგრამ თუ ერთხელ ის ჩემთან პარნასოსის მთაზე მოვა და მისაყვედურებს, მე ჩემი ქონების ნახევარს მივცემ და მის რისხვას დავაცხრობ. როცა ოდისევსი გაიზარდა, მან ინახულა ავტოლიკოსი და ითაკაზე შეპირებული ძღვენით დაბრუნდა. (ჰიგინუსი, „მითები“, 95; ჰომეროსი, „ოდისეა“, XXIV. 115-119 და XIX. 399-466; სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდის“ კომენტარები, VI. 529).

ანტიკლესა მამა ავტოლიკოსი ჰერმესის შვილი იყო. ღმერთი ეშმაკობებში ხელს უწყობდა თავის შვილს (ჰომეროსი, „ოდისეა“, XIX. 396-398). ოდისევსსაც შეეძლო ტყუილი ეთქვა. როცა ირწმუნებოდა, ძროხები მე არ მომიტაცებიაო, ბევრი არ უჯერებდა. მისი ბაბუა ავტოლიკოსიც უარყოფდა, რომ ძროხები მოიტაცა. ავტოლიკოსი ყველაზე მოხერხებულ ქურდად ითვლებოდა. ჰერმესმა მას ასწავლა მოპარული საქონლის იერის შეცვლა – რქოსანს დოლად (ურქოდ) გახდიდა, შავს – თეთრად და პირიქით. ავტოლიკოსი პარავდა საქონელს თავის მეზობლად მცხოვრებ სისიფოსს. სისიფოსი ამჩნევდა, რომ მისი ჯოგი მცირდებოდა, ავტოლიკოსისა კი იზრდებოდა, მაგრამ ქურდობაზე ვერ წაასწრო. ერთხელ სისიფოსმა თავისი საქონლის ჩლიქის ქვედა მხარეს ამოტვიფრა დამლა ან, როგორც სხვები ირწმუნებიან, სიტყვები „ავტოლიკოსის მოპარულია“. იმ ღამესაც, როგორც ყოველთვის, ავტოლიკოსი საქონლის მოსატაცებლად გაეშურა. მეორე დილას სისიფოსმა მეზობლები მოიწვია და ნაფხებურებს ერთად გაჰყენენ. ავტოლიკოსის ბაკებს

მიადგენ. ჩლიქებზე ანაბეჭდებით ავტოლიკოსი ქურდობაში ამხილეს. სისიფოსმა მოწმეები მომტაცებელთან დატოვა, თვითონ კი ავტოლიკოსის სახლს მიაშურა. იქ ავტოლიკოსის ქალიშვილთან, ანტიკლესთან, რომელიც ლაერტისის ცოლი იყო, სარეცელი გაიზიარა. ანტიკლესა სისიფოსისაგან ეყოლა ოდისევსი. ოდისევსი, როგორც ჩანს, ცბიერებით ავტოლიკოსს ჰგავდა (პოლიენე, VI. 52; პიგინუსი, „მიტები“, 201; სვიდა, „სისიფოსი“; სოფოკლე, „აიაქსი“, 190; სქოლიოები სოფოკლეს „ფილოქტეტისათვის“, 417). როგორც ჩანს, ოდისევსს პერმესისაგან შთამომავლობით გამოყვა გონიერება, ეშმაკობა, პრაქტიციზმი.

ოდისევსის თავგადასავალი, როგორც ზოგიერთი მეცნიერი ვარაუდობს, თავდაპირველად არ იყო დაკავშირებული ტროას ომთან, მის პეროიკულ-მითოლოგიურ საფუძველთან. ის იყო ჩვეულებრივი ავანტიურულ-ზღაპრული სიუჟეტი ფოლკლორული მოტივებით: განსაცდელით სავსე შორეული საზღვაოსნო მოგზაურობა, გმირის ყოფნა „იმქვეყნიურ“ სამყაროში, ქმრის დაბრუნება მაშინ, როცა ცოლს ხელახალი გათხოვების საფრთხე ემუქრება და ა. შ.. პომეროსის ეპოსმა კი გარდაქმნა და სხვა მოტივებიც შეიტანა: სამშობლოში დაბრუნება, მშობლიური კერიის თავგანწირული სიყვარული, ღმერთების რისხვაგამოცდილი გმირის ტანჯვა;

ოდისევსის ტროას ომის ერთერთ წინამძღოლად გამოყვანამ, თავის მხრივ, ხელი შეუწყო ოდისევსის საბრძოლო გმირობების წარმოდგენის ჩამოყალიბებას (ოდისევსის მიერ ხის ცხენის გამოგონების მოტივი), „ქალაქის დამაქცევარის“ ფოლკლორული ეშმაკის პეროიზაციას (პომეროსი, „ოდისეა“, I, 2; XXII. 230; „ილიადა“, II, 278; X, 363). ოდისევსი უფრო ადრინდელი მითოლოგიური შრეების გმირობისაგან (დიომედესი, აიაქს ტელამონის ძე ან თუნდაც აქილევსი) აშკარად განსხვავდება.

ოდისევსი არის პირველი მითოლოგიური გმირი, რომლის ფიზიკური დახასიათება გვხვდება: „მოკლეფეხება“ და „მუქოქროსფერდალალება“. (მუქი ოქროსფერი დალალები ანუ მწითური თმები ტრადიციულად ცუდი ხასიათის ნიშნად ითვლებოდა). იგი გონიერი, ენერგიული, შორსმხედველი, მჭევრმეტყველი და გულლია ადამიანია. ოდისევსი არა მარტო იარაღით, არამედ სიტყვითა და საქმითაც ყველგან და ყველგან იმარჯვებს. ის დიომედესთან ერთად ტროელების ბანაკში მიდის და პალადიონს იტაცებს (პომეროსი, „ილიადა“, X. ე. წ. დოლონია), ადვილად იმორჩილებს თერსიტესის ნაქეზებულ მეომრებს (პომეროსი, „ილიადა“, II. 244-336), არა მხოლოდ ადვილად უმკლავდება (სცემს და დასცინის) თერსიტესს, არამედ წარმოთქვამს შთამაგონებელ სიტყვას და მეომრებს საბ-

რძოლველად აგულიანებს. ოდისევის სახე კიდევ უფრო მეტად შეეფერება „ილიადის“ პეროიკას, როცა აქილევსთან ერთერთ ელჩად მიდის (ჰომეროსი, „ილიადა“, IX) ან როცა საბჭოში გამოდის და მჭევრმეტყველებით ყველა მოკვდავს ალემატება (ჰომეროსი, „ილიადა“, III, 221-224). ოდისევი „შუბით სახელგანთქმული“ (ჰომეროსი, „ილიადა“, XI, 396), „სულითა“ (ჰომეროსი, „ოდისეა“, XV, 2) და „გულით დიადი“ (ჰომეროსი, „ილიადა“, IV, 143) გმირია. მაგრამ, როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაშია აღნიშნული, ოდისევი არ არის ყველაზე მამაცი გმირი. პექტორთან შესაბამოდებად აქაველები ოდისევს კი არა და, აიაქს, დიომედესსა და აგამემნონს ირჩევენ.

მშვილდოსნობაში მას მხოლოდ ფილოქტეტესი ჯოხნის (ჰომეროსი, „ილიადა“, VIII, 179-181). ოდისევი მეფე ალკინოოსთან აღიარებს, რომ ეშმაკურ გამოგონებებში ტოლს ვერავინ უდებს. ათენაც ადასტურებს, რომ ეშმაკობით, გამოგონებებითა და ცბიერებით ოდისევს ღმერთებიც კი ვერ შეედრებიან (ჰომეროსი, „ოდისეა“, XIII, 291-295). ჰომეროსის პოემაში პირველ პლანზე გამოდის ჭკვიანი გმირი; ეპითეტი „მრავალგონიერიც“ ამაზე მეტყველებს. „ოდისეაში“, დაბრუნების პოემაში, თვისობრივად ახალ ერთიანობაში ერთმანეთს ერწყმის ავანტიურულ-ზღაპრული მოტივები და გმირული შინაარსით გამდიდრებული ოდისევის სახე.

ოდისევი ტროას ომის დაწყებამდე გამოიჩინა თავს. თავადაც ელენეს მრავალრიცხოვან საქმროთაგან ერთერთი ტინდარეოსს შეჰპირდება, რომ სასიძოვბთან საქმეს მოაგვარებინებს, თუ ელენეს ბიძაშვილი პენელოპეს, ტინდარეოსის ძმის შვილის, ცოლად თხოვაში დაეხმარება. ტინდარეოსი დახმარებას აღუთქვამს, მაშინ ოდისევი ურჩევს, სასიძოვს ფიცი ჩამოართვას, რომ ელენეს საქმროს არაფერს ავნებდნენ და თუ საჭირო გახდება, დაეხმარებიან კიდევ (აპოლოდოროსი, III, 10, 8). პავსანიასი კი გადმოგვცემს, რომ ტინდარეოსმა ღმერთებს ცხენი შესწირა, ელენეს სასიძოვები დააყენა სამსხვერპლო ცხოველის ნაწილებზე და ისე დააფიცა, რომ ერთმანეთს არაფერს დაუშავებდნენ (III, 20, 9).

წინასწარმეტყველების თანახმად, ოდისევსმა მონანილეობა უნდა მიიღოს ტროას ლაშქრობაში. მას არ სურს დატოვოს მეუღლე და ახლადდაბადებული ვაჟიშვილი ტელემაქოსი და თავს მოიგიჟიანებს. თვალთმაქცობაში ოდისევსს პალამედესი ამხელს. იგი პენელოპეს ტელემაქოსს ააგლეჯს მკერდიდან და მახვილს მოუღერებს, თითქოსდა მოკვლა უნდა. (ოდისევი მოგვიანებით შურს იძიებს მასზე). ოდისევს შეეშინდება და გამოტყდება, რომ ცრუობდა (აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, III, 7). მითის უფრო გავრცელებუ-

ლი ვარიანტი, ოდისეესი ულელ ში ერთად შეაბამს ხარსა და სახე-
დარს და მარილის თესვას დაიწყებს. პალამედესი ტელემაქოსს
დაუწვევს ხნულში და თუ გიჟი ხარ, გადაჟარეო, ეტყვის. ოდისევ-
სი აღიარებს, რომ თავი მოიგიჟიანა (პროკლეს ქრესტომათია;
ფილოსტრატოსი, პეროიკ. XI. 2) და იძულებული გახდება, ტროა-
ში საბრძოლველად წავიდეს. იგი 12 გემით მიემგზავრება (ჰომე-
როსი, „ილიადა“, II, 631-637).

თავის მხრივ, ოდისეესი ეხმარება ბერძნებს აქილევსის ადგილ-
სამყოფელის მოძებნაში. თეტისმა თავისი ვაჟი კუნძულ სკიროსზე
დამალა მეფე ლიკომედესის ასულის დეიდამიას მსახურ ქალებს
შორის, მაგრამ ოდისეესმა მიაგნო (აპოლოდოროსი, III, 13, 8).

ოდისეესს ავალებენ არტემისისათვის შესაწირად იფიგენია
ავლისში ჩამოიყვანოს (ევრიპიდე, „იფიგენია ტავრისში“, 24 შმდგ.).
ოდისეესის რჩევით ტოვებენ ბერძნები კუნძულ ლემნოსზე დაჭრილ
ფილოქტეტესს, რომელსაც ომის მეთაუ ნელს თავის მშვილდ-ისარ-
თან ერთად ისევ ოდისეესი ჩამოიყვანს ტროაში.

ომის დაწყებამდე ოდისეესი მენელაოსთან ერთად ტროაში ჩა-
დის საქმის მშვიდობიანად მოსაგვარებლად (ჰომეროსი, „ილიადა“,
III, 205-224). ოდისეესი ტროას ალყისას პალამედესზე მზაკერულად
იძიებს შურს. ტყვედ ჩაგდებულ ფრიგიელს დაანერინებს ნერილს,
თითქოსდა პრიამოსი პალამედესს უგზავნიდეს, მას ღალატს
დააბრალებს და დალუპავს (აპოლოდოროსი, ეპიტომა, III, 8). საინ-
ტერესოა, რომ ჰომეროსი ამ გმირს თავის პოემებში არც ერთხელ
არ ახსენებს. (მიზეზად კი იმას ასახელებენ, რომ პალამედესმა და-
წერა პირველი პოემა ტროას ომზე - იხ. სვიდა, პალამედესი). პა-
ლამედესი პირველად „კიპრიებში“ გვხვდება და თანდათანობით
სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს (სოფოკლე, „შეშლილი ოდი-
სეესი“, ფრ. 462-467, ჰიგინუსი, „მითები“, 95; სერვიუსი სქოლიოე-
ბი, „ენეადისათვის“, II, 81; ციცერონი, „მოვალეობების შესახებ“, III, 26,
97; ცეცე, ლიკოფრონის სქოლიოები, 818). პალამედესმა გამოიგო-
ნა ასოები (ფილოსტრატოს უმცროსი, 33, 1-2; შდრ. ჰიგინუსი, „მითე-
ბი“, 277), სასწორო, ზომის ერთეულები (დარეტუს ფრიგიელი,
„ტროას დაცემის ისტორია“, XX), კალენდარი, ბერძნების გასარ-
თობი კოჭობანას თამაში (ფილოსტრატოსი, 33, 5).

ტროას ომის უკანასკნელ წელს ოდისეესი დიომედესთან
(შმდგომში ამორი გმირის სახელს კიკლიკური პოემები და ტრაგე-
დიები ერთმანეთს დაუკავშირებს - ისინი ერთად მოიყვანენ იფი-
გენიას ავლისში, ერთად დალუპავენ პალამედესს, ერთად წამოიყ-
ვანენ ფილოქტეტესს ლესბოსიდან, ერთად მოიტაცებენ პალადი-
ონს და ა. შ.) ერთად ტყვედ ჩაიგდებენ ტროელ მზვერავ დოლონს და

ტროლეების დასახმარებლად მოსული თრაკიელ მეფე რესოსს შეებრძოლებიან (ჰომეროსი, „ილიადა“, X, 339-514).

აქილევსის სიკვდილის შემდეგ ოდისევსს მიაკუთვნებენ საჭურველს, რომელზეც პრეტენზიას აიაქს ტელამონის ძეც აცხადებს (ჰომეროსი, „ოდისეა“, XI, 543-564; ოვიდიუსი, „მეტამორფოზები“, 13, 1 შმდგ.). ოდისევსი შეიპყრობს ტროელ წინასწარმეტყველ ჰელენოსს და შეიტყობს, რომ გამარჯვების სანიღდარი ათენა პალასის ქანდაკების მოპოვებაა. ეს ქანდაკება ტროაში ქალღმერთის სახელობის ტაძარში დგას. მათხოვრის ტანსაცმელში გამოწყობილი ოდისევსი შეიპარება ალყა შემორტყმულ ქალაქში და მოიტაცებს ქანდაკებას (აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, V, 13). მასვე ავალეებენ კუნძულ სკიროსიდან ჩამოიყვანოს ნეოპტოლემოსი (უფრო დანერჩილებით ყველაფერს, რაც ოდისევსს ტროას ომამდე გადახდა, გაეცნობით ჩვენი სერიის წიგნში „ტროას ომი“).

ოდისევსის ცხოვრების ავანტიურულ-ზღაპრული სიუჟეტებს თანსდევს ოდისევსის გაუთავებელი ტანჯვა. ის „მრავალჭირთმომენია“ და ეს ღმერთებმა იცინან (ჰომეროსი, „ოდისეა“, I, 59-62). ხან ღვთისმოსავი ოდისევსი და ხან მისი თანამგზავრები ერთთავად სცოდავენ და ეს ახალი ტანჯვისა და სიკვდილის საბაბიც კი ხდება. (ჰომეროსი, „ოდისეა“ V, 423; XIX, 275 შმდგ. 363-367).

„ოდისეაში“ ერთმანეთს უპირისპირდება უძველესი საზარელი სამყარო, სადაც ბინადრობენ კაციჭამიები, ჯადოქრები, მაგია, დაუნდობელი პოსეიდონი, მისი ველური ვაჟი შვილი პოლიფემოსი და ჭკვიანი და კეთილგონიერი ათენა, რომელსაც გმირი ყველა წინააღმდეგობის მიუხედავად შინისაკენ მიჰყავს. ათენას მფარველობითა და პირადი ღირსებების წყალობით ოდისევსი გადაურჩება სახიფათო საოცრებების სამყაროს (კალიფსოს - „ის, რაც ფარავს“, ბოროტი კირკეს კუნძულს და ა.შ. და ა.შ.). ოდისევსს არა მარტო ოლიმპიელები ეხმარებიან (პერმესი თავისი ჯადოსნური ბალახით), არამედ თავად ოდისევსი აიძულებს ღმერთებს, მას ემსახურონ. ტყუილად კი არ ეშინიათ ღმერთებს, რომ თუ ისინი ოდისევსს შინ არ დააბრუნებენ, იგი „ბედის წინააღმდეგ“ თავად დაბრუნდება. ოდისევსის დაუნდობლობა და სიმკაცრე მითის უფრო არქაულ შრეებს ახასიათებს, ეპოსში კი უპირატესობა ენიჭება მის ახალ ინტელექტუალურ გმირობას, რომელიც მიმართულია სამყაროსა და მისი საოცრებების შესაცნობად.

ოდისევსი სამყაროსა და, შესაბამისად, საკუთარი თავის შემეცნების რთულ გზაზე შემდგარი კაცია. ამ გზაზე ადამიანს მრავალი დაბრკოლება ხვდება. თვით შემეცნების პროცესი ერთთავად ბენჯის ხიდზე სიარულია, სადაც ყოველწამიერი დიდი საფრთხე და უფრო

მეტიც, სიკვდილია ჩასაფრებული (ოდისევის მიერ ჰადესის მონახულება). ცხოვრების ამ გზაზე სიარული და შინ დაბრუნება ანუ საკუთარი თავის შეცნობასთან მიახლოება მხოლოდ რჩეულთა ხვედრია. ოდისევის ძალით, მოხერხებულობით, ცბიერებით, ჭკუაგონებით, ცხოვრებაში მიღებული უზარმაზარი გამოცდილებით (მათ შორის სიკვდილისაც კი) ხელმეორედ დაბადებული, ინცია-ციაგამოვლილი გმირია (სკნელებში გადაადგილება „ზიარებულობას“ მიაწინებს). ღმერთების შეწვევითა, რომელსაც დამსახურება უნდა და პიროვნული ძალისხმევით ითაკაში იგი მარტო ბრუნდება. ტროაში საბრძოლველად კი თორმეტი გემით მიდის. უგზური მეგზურები ადამიანური სისუსტეების მსხვერპლი აღმოჩნდნენ, ვერ გაუძლეს ცხოვრებისეულ საცდურებს. ისინი შურმა და მზაკვრობამ (ეოლოსის გამოტანებული გუდის გახსნა), საკუთარიწარმომავლობის, ძირების დავინყებამ (ლოტოფაგები), უდარდელობამ (კიკონები), სიხარბემ და უმეცრებამ (კიკლოპი), სულსწრაფობამ და ცნობისწადილმა (კირკე), ღვთის გამობამ (პელიოსის ძროხები) შეინირა.

კიკონების მხარე თრაკიის სანაპიროზეა. კიკონები პრიამოსის მოკავშირეები იყვნენ და ტროას მხარეზე იბრძოდნენ (პომეროსი, „ილიადა“, II, 486). ოდისევის შეებმება კიკონებს და გაძარცვავს ქალაქისმაროსს, თითოეული გემიდან ექვსი კაცი დაელუპება, სულ 70-ზე მეტ კაცს დაკარგავს. ოდისევის კიკონებიდან წამოიღებს ღვინოს, რომელსაც პოლიფემოსს დააღვინებს. ზოგი მეცნიერი ვარაუდობს, რომ ეს არის ოდისევის მთელი მოგზაურობის ერთადერთი რეალური გეოგრაფიული პუნქტი.

პომეროსის აღწერით, ოდისევის შეეცადა მალეას კონცხისთვის შემოევლო და ჩრდილოეთით ითაკისაკენ გაეცურა, მგრამ ჩრდილო-აღმოსავლეთის ქარმა ოდისევის მთელი ეგეოსის ზღვა გადააცურინა და კუნძულ კითერაზე მიიყვანა.

აპოლოდოროსი წერს („ეპიტომა“ VII, I), რომ ოდისევის სიცილიის ირგვლივ დაეხეტებოდა.

გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ოდისეაში გაერთიანებულია ორი ლეგენდა: 1) ოდისევის ტროადან ნახევრად ისტორიული დაბრუნება და 2) ულისეს (სხვა გმირის) ალეგორიული დაბრუნება. ოდისევის ლეგენდაში (1) ჩართული უნდა ყოფილიყო: ისმაროსზე თავდასხმა; ქარიშხალი, რომელმაც იგი შორს სამხრეთ-დასავლეთით წაიყვანა; დაბრუნება სიცილიისა და იტალიის მონახულებით; გემის დაღუპვა დრეპანესთან (კორფუ) და მისი შურისძიება სასიძოებზე; სხვა ამბები კი ულისეს სახელთან (2) უნდა ყოფილიყო დაკავშირებული.

ჰომეროსის „ოდისეას“ ერთიანობის საკითხი, რომელსაც როგორც ბევრი მომხრე, ასევე ბევრი მონიშნაღმდეგე ჰყავს, საკმაოდ პრობლემატურია.

ლოტოფაგების ქვეყანა, კიკლოპების გამოქვაბული, აია, სირენების კუნძული, სკილა და ქარიბდისი, ოგიგია – ყველაფერი ეს სიკვდილის მეტაფორაა.

ლოტოფაგების - ამ ზღაპრული ხალხის სამშობლოდ ძველად სხვადასხვა მხარეს ასახელებდნენ, მაგალითად, ილირიას (თეოპომპოსი, ფრ. 145), ან კუნძულ მენინქსს, რომელიც, სტრაბონის გადმოცემით, ლოტოფაგების მიწა იყო, იქ ოდისეესის საკურთხეველიც იდგა და ლოტოსის ტკბილი ნაყოფიც იზრდებოდა (სტრაბონი, 17, 834), ასევე სიცილიაზე აკრაგასსა და კამარინას (თანამედროვე ტორე დე კამარანი) (როშერი, 2143). უკვე სკილაქსმაც („პერიპლუსი“, 10) და პეროდოტემაც (IV.177 შმდგ., 183 და აგრეთვე სხვებმაც (ჰომეროსის „ოდისეას“ სქოლიოები, 9, 81, 84; „ანთოლოგია პალატინა“, II, 284) იცოდნენ, რომ ლოტოფაგები დასავლეთ ლიბიაში ცხოვრობდნენ.

ლიბიაში, სადაც მალეიდან კითერაში მიმავალი ოდისეესი მოხვდა, ხარობდა ჰომეროსისეულ ლოტოსის მსგავსი ნაყოფი, რომელიც მის შემჭმელს ყველაფერს ავინყებდა. როგორც ჩანს, ლოტოფაგები ძირითადად იკვებებოდნენ გემრიელი და სასარგებლო *Cordia myxa*-თი, ტკბილი და მწებავი ნაყოფით, რომელიც მტევნებად იზრდებოდა. მას წურავდნენ და ფქვილს ურევდნენ (პლინიუსი, „საბუნებისმეტყველო ისტორია“, XIII, 32; თეოფრასტოსი, „მცენარეების ისტორია“, IV, 3, 1). ერთხელ ამ მცენარით კართაგენის წინააღმდეგ მებრძოლი მთელი ჯარი დაანაყრეს. *Cordia myxa* (ქლიავის ნაირსახეობა) აქ არეულია *rhannus* (ხეჭრელი) *ziziphus*-ში (უნაბის ხე), ანუ ველური ვაშლის ერთ სახეობაში. მისი ნაყოფიდან მაგარ ლეინოს ამზადებდნენ. ამ ჯიშის ვაშლს თესლის ნაცვლად კურკა აქვს და მისგან დამზადებული სასმელი ადამიანს ყველაფერს ავინყებს. ზოგიერთი მიიჩნევს, რომ ლოტოსის ნაყოფი დაახლოებით დანამასტაკის ნაყოფის ხელაა, სიტკბო კი ფინიკისნაირი აქვს.

ზოგს კი მიაჩნია, რომ ლოტოფაგების კუნძული რეალური გეოგრაფიული პუნქტი კი არაა, სიკვდილის მეტაფორული გამოხატულებაა. მით უფრო, რომ „სიკვდილი“ და „დავინყება“ ერთმანეთთან მჭიდროდაა დაკავშირებული. საკმარისია გავისხენოთ, რომ დავინყების წყალი ლეთე ჰადესში მიედინება.

მოგვიანებით „ლოტოსის ჭმას“ ან „ლოტოფაგების ბედის გაზიარებას“ „დავინყების“ მნიშვნელობა მიენიჭა (შდრ. ქსენოფონი, „ანაბასისი“, 3, 2, 25; პლატონი, „რესპუბლიკა“, 8, 560c; ამიანუს მარ-

კელინუსი, 14, 6, 21; „ანთოლოგია პალატინა“, 15, 12 ტიბულუსი, 4, 1, 55; პიგინუსი, „მითები“, 125 და ა.შ.). ლოტოფაგების პომეროსისეულ დახასიათებას მხოლოდ სტეფანოს ბიზანტიელის შენიშვნამ შესძინა რალაც სიახალე; მათ, თურმე, ექვსი თვე ეძინათ.

ძველად სიცილია მიაჩნდათ იმ კუნძულად, სადაც კიკლოპი პოლიფემოსი („მრავალი ხმის გამომცემი“) ცხოვრობდა. კიკლოპთან მოხვედრილი ოდისეუსის მთელი რაზმი თორმეტი კაცისაგან შედგება. ეს რიცხვი, როგორც გრეივსი ვარაუდობს, შეესაბამება თევებს, რომლის განმავლობაშიაც პირველყოფილ ადამიანებს მეფე მართავდა. ცალთვალა პოლიფემოსის სახე, რომლის დედად ზოგჯერ ჯადოქარს ასახელებენ, ევროპულ ზღაპრებში გვხვდება. ამ ზღაპრების წყარო კი, კავკასიაშია საძიებელი, თუმცა 12 მეგზური მხოლოდ ოდისეაშია დამონმებული. კიკლოპის თვალი ბერძნული სოლარული სიმბოლოა. თუმცა, როდესაც ოდისეუსი კიკლოპს აბრმავებს, მზე უნინდებურად ანათებს. უნდა აღინიშნოს, რომ მხოლოდ ბაალს, მოლოხს, თეშუპას ან პოლიფემოსს, რომლებიც ადამიანურ მსხვერპლს ითხოვდნენ, თხრიდნენ თვალს. რამდენადაც კავკასიური ზღაპრისთვის დამახასიათებელი სამწყემსო ატრიბუტები შემორჩენილია „ოდისეაში“, სადაც ურჩხულს ერთი თვალი აქვს, გამორიცხული არ არის, რომ აქ აღრევა მოხდა ნინარეელინურ კიკლოპებთან, ანუ ცნობილ მჭედლებთან. ისინი, შესაძლოა, შუბლის შუაში თვალს ისვირინგებდნენ, როგორც თავისი მოდგმის განმასხვავებელ ნიშანს. კიკლოპები, როგორც ჩანს, გვახსენებენ ძველი ელადური ბრინჯაოს მჭედლების თანამეგობრობას. კიკლოპი ნიშნავს „მრგვალთვალებას“; შესძლებელია, ისინი მზის – მათ ქურებში ცეცხლის წყაროს – პატივსაცემად შუბლზე კონცენტრირებულ წრეებს ისვირინგებდნენ. თრაკიელები კლასიკურ ეპოქამდე მიმართავდნენ მოსვირინგებას. კონცენტრირებული წრეები სამჭედლო საიდუმლოებების ნაწილს წარმოადგენდა: რომ გამოეჭდათ თასი, მუზარადი ან რიტუალური ჯამი, მჭედლები მათ მიერ დასამუშავებელ ბრტყელ მეტალის დისკოს კონცენტრირებული წრეებით მონიშნავდნენ ხოლმე.

კიკლოპების ცალთვალად წარმოდგენა შეიძლება იმასთანაც იყოს დაკავშირებული, რომ მჭედლები ხშირად ცალ თვალზე რამეს იფარებდნენ, რომ ნაპერწკლებისგან თავი დაეცვათ მოგვიანებით ეს კავშირები დავიწყებას მიეცა და მითოგრაფოსებმა კიკლოპები ვულკან ეტნას გამოქვაბულის მცხოვრებლებად მიიჩნიეს. შესაძლოა იმიტომ, რომ კრატერზე ცეცხლისა და ბოლის გამოჩენა აეხსნათ.

კიკლოპის გამოქვაბულის სიკვდილის საბუდარია. კიკლოპები, როგორც ვნახეთ, ასოციალური („ისინი კანონებს არად დაგიდევნენ“), კონტინენტური („არ უყვართ ზღვაოსნობა“) და რაც ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია, „ცალთვალა“ (როგორც „ცალმხრივობის“ ანუ „ნაკლულობის“ გამოხატულება) არსებებებია. ოდისეესი, როგორც „ნორმალური“ ანუ „ბინარული“ სამყაროს წარმომადგენელი ვერ აღიქვამს ცალთვალა კიკლოპის ე.წ. „უნარულ“ (ლათინური სიტყვისგან „nullus“- ერთი) სამყაროს. ოდისეესს ჰგონია, რომ თუ გამოქვაბულში შევა, გამოვა კიდეც, მაგრამ ეს შემთხვევა წინა და მომდევნო საფრთხეებისგან განსხვავებულია, კიკლოპთან საერთოს გამონახვა შეუძლებელია, მისი სამყაროსათვის „ურთიერთ გაგების“ პრინციპი უცხოა. ოდისეესი ჩიხში მოექცევა ანუ „უნარული სიმბოლიზმის“ სახეობრივ გამოხატულებას - აბსოლუტური სიკვდილის იდეას შეეჯახება. ლოტოფაგებისაგან და სხვა საფრთხეებისაგან განსხვავებით, ამ შემთხვევაში სიკვდილი და „ხელახალი დაბადება“ გამორიცხებულია. მაგრამ რადგანაც ბინარული სამყარო „უნარული პრინციპებით“ არ იმართება, ოდისეესი გამოსავალს პოულობს.

კიკლოპებზე უფრო ვრცლად იხ. ჩვენი სერიის წიგნში „პრომეთე და ადამიანთა მოდგმა. მითიური ხალხები. ლეგენდარული მომღერლები. მისნები“.

ეოლოსის ექვსი ვაჟისა და ექვსი ქალის ერთმანეთზე დაქორწინებას ზოგი ჯგუფური ქორწინების, ზოგი ენდოგამიის რუდიმენტად აღიქვამს. ზოგი კი ქარებს, რომელთა მბრძანებელი იყო ეოლოსი, მკვდრების სულებად მიიჩნევს. ქარები თავდაპირველად პერას ეკუთვნოდა. მამაკაცი ღმერთების ნებას ისინი არ ემორჩილებოდნენ. დიოდოროსთან ეოლოსი კუნძულის მკვიდრთ მხოლოდ აფრების მოხმარებას ასწავლის და ცეცხლოვანი ნიშნებით უწინასწარმეტყველებს, როგორი ქარები დაბერავენ. ქარების, როგორც მკვდრების სულების, მართვა სიკვდილის ქალღმერთის პრივილეგიად ითვლებოდა. ჰომეროსის ეპოქაში ეოლოსი - ეოლიელების წინაპარი - ღმერთის რანგში აყვანილი აღმოჩნდა და მართავდა ქარებს, რომლებიც ადრე პერას ეკუთვნოდა. ახალი ღმერთის გაჩენას არც ზევსის, არც პოსეიდონის ქურუმები და არც პერას თავისმცემლები კეთილგანწყობით არ შეხვედრიან, მათ ქარები ისევ პერას საკუთრებად მიაჩნდათ.

ეოლიური კუნძულები, რომლებსაც ეოლოსის პატივსაცემად ჰქვიათ ეს სახელი, ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, განლაგებულია ძლიერი ქარებით ცნობილ რაიონში, ზოგიერთი კი მათ არაარსებუ-

ლად მიიჩნევს. უფრო მეტიც, იგი არის და ამავე დროს არც არის. რელიგიის ისტორიაში ასეთი ღმერთი ცნობილია „უქმი ღმერთის“ („deus otiosus“) სახელწოდებით. ცის ეს ღმერთი შორსაა მიწიერი ცხოვრებისაგან, ადამიანთა ცხოვრებაში არ ერევა, ანუ ნომინალურად არსებობს, ფაქტობრივად კი არ არსებობს.

ლესტრიგონების, მეფე ლამოსის ქვეყანა, ლესტრიგონების ტელეპილოსი („შორეული ჭიშკარი“), ზოგიერთებს მიაჩნიათ, რომ სიცილიის ჩრდილო-დასავლეთით, ან ხმელთაშუა ზღვის მცხოვრებთა წარმოდგენით, ევროპის უკიდურესი ჩრდილოეთით მდებარეობს, სადაც დღე ღამისაგან თითქმის არ გაირჩევა. იქ მწყემსები საღამოს შინ დაბრუნებისას ესალმებიან მწყემსებს, რომლებიც დილით საქონელს საძოვარზე მიერეკებიან. სადღაც იქვე ცხოვრობენ კიმერიელები, რომლებთანაც შუადღისასაც კი წყვილია, მაგრამ სამაგიეროდ ივნისში მზე შუაღამისასაც კი ანათებს.

ზოგიერთები კი ფიქრობენ, რომ ლესტრიგონების ქვეყანა იტალიაში ქალაქ ფორმიეს გვერდითაა. ლამიების კეთილშობილი გვარი მიიჩნევს, რომ ის მეფე ლამოსის შთამომავალია. ეს მოსაზრება სანდო ჩანს. მართლაც, ვინ დაიჩემებდა, რომ კანიბალები არიან მისი წინაპრები, ამის შესახებ გადმოცემა რომ არ არსებობდეს (თუკი დიდე, I-2; პლინიუსი, „საბუნებისმეტყველო ისტორია“, III, 9; ლიკოფრონის სქოლიოები, 662 და 956; სილიუს იტალიკუსი, VII, 410 და XIV, 126; ციცერონი, „წერილები ატიკუსისადმი“, II, 13; პორაციუსი, „ოდეები“, III, 17). ვარაუდობენ ასევე, რომ ლესტრიგონების ტელეპილოსი მკვდართა საუფლო, ტანბუმბერაზი ლესტრიგონი ქალები კი ჩრდილოეთის ცნობილი „კაციჭამია ქალები“ (სკანდინავიური ჰელი, ფინელი ლოუხი, „ადამიანთა სულების მშთანთქმელი“ კეტელი ჰოსედემი) უნდა იყვნენ. ეს ქალები, როგორც შემდგომში განხილული კირკე, კალიფსო, სირენები, მრავალი სახელით ცნობილი ღმერთების დედის ანუ დიდი დედის ერთ-ერთი ალომორფია, რომელიც, როგორც უნივერსალური კოსმიური ქალღმერთი, სიკვდილთან ერთად სიცოცხლესაც აერთიანებს (განსხვავებით აბსოლუტური სიკვდილის იდეის მატარებელ კიკლოპისაგან).

სახელი კირკე ნიშნავს „შევარდენს“, „ქორს“, ან „ძერას“, ან „წრეს“, ან „რკალს“. კირკეს მშობლიურ კუნძულ აიას ლოკალიზაციის შესახებ აზრთა სხვადასხვაობაა, ზოგი მეცნიერი კირკეს

ადგილსამყოფელს აღმოსავლეთში, ზოგი დასავლეთში, ზოგი კი საერთოდ ორი კირკეს შესახებ საუბრობს.

აია - მკვდრების ტიპიური კუნძულია, სადაც სიკვდილის ქალღმერთი სიმღერით ართავს ძაფს. გადმოცემით, კირკეს საფლავზე იზრდებიან ტირიფები, რომლებიც მიწისქვეშეთის ქალღმერთ პერსეფონესთან გაიგივებულ ჰეკატეს წმინდა ხეებად ითვლებიან.

ოდისეუსის მეგობრებისათვის მეხსიერების წამრთმევი კირკე ყველა ტრადიციისათვის ცნობილი „დავინწყების ქალბატონის“, რომელიც ამასთანავე სიკვდილის ქალღმერთიცაა, არქეტიპული სახეა. უძველესი წარმოდგენებით კი, სიკვდილი ძერას, მიმინოს სახეში პერსონიფიცირდება.

ჰომეროსის დავინწყების კუნძული აია აღმოსავლეთით მდებარეობს. კირკე (სიკვდილისა და ამავე დროს ცისკრის ქალღმერთი, როგორც იშტარი) ოდისეუსის მეგობრებს ღორად გადასაქცევად ანოდებს ელევსინის (აღმოსავლური) მისტერიების რიტუალურ სასმელს „კუკეონ“-ს. ამ მისტერიების შესახებ მწირი ცოდნის მიუხედავად, ითვლება, რომ „კუკეონ“-ი სიცოცხლის სასმელია და ღორი კი ელევსინის მისტერიების სამსხვერპლო ცხოველი.

კირკე სიკვდილის ქალღმერთია, რომელთან მოხვედრა მხოლოდ სულებს შეუძლია. „ქალღმერთის მითოლოგიის“ (ყოვლისმშობელი სიცოცხლის სანყისისა და სამუდამო სიცოცხლის, რეგენერაციის) თანახმად სული ცოცხალი, მაგრამ უხილავი სუბსტანციაა, რომელიც დაკავშირებულია ცოცხლების სამყაროსთან. სულებს „კუკეონი“ ახალ ცხოვრებას და, შესაბამისად, ახალ სახეს (ღორის) აძლევს, რომელიც, თავის მხრივ, ძველის დავინწყებას გულისხმობს.

ზოგი მეცნიერი კირკეს მითს ინციაციურ მითად, ზიარების რიტუალის აღწერად, ოდისეუსის დამაკვალიანებელ *ჰერმეს* კი მისტაგოგად (ზიარების რიტუალის ჩამტარებლად) მიიჩნევს.

ადამიანების გადაქცევა ცხოველებად მეტემფსიქოზზე (სულთა გადასახლების) უნდა მიუთითებდეს. ღორი, უმეტეს შემთხვევაში, სიკვდილის ქალღმერთის წმინდა ცხოველია. ქალღმერთი მას კვებავს კრონოსის შვინდით ანუ მკვდრების წითელი საკვებით, რაც იმას უნდა ნიშნავდეს, რომ ისინი გარდაცვლილთა აჩრდილები არიან.

(დანვრილებით კირკეს სამშობლოსა და მისი სახელის ქართველურ ენებთან კავშირის შესახებ იხ. ჩვენი სერიის ნიგნი „არგონავტები“).

მოლი - შავფესვიანი სურნელოვანი თეთრი ყვავილია, რომელიც მხოლოდ ღმერთებს ხვდებათ. მეცნიერებს მიაჩნიათ, რომ იგი

აღმოსავლური წარმოშობის მცენარეა. ცეცე („ლიკოფრონის სქოლიოები“, 679) ამბობს, რომ ექიმბაშები მას „ველურ რუტას“ უწოდებენ, თუმცა კი „ოდისეას“ აღწერა ველურ ციკლამენზე უნდა მიგვანიშნებდეს. ეს მცენარე ძნელი მოსაძებნია. ამასთანავე მას აქვს თეთრი ფურცლები, შავი ბოლქვი და ძალიან ტკბილი სუნი. გვიანკლასიკური ხანის ავტორები სიტყვა „მოლით“ აღნიშნავენ ნივრის მსგავს მცენარეს, რომელსაც ყვითელი ყვავილი აქვს. გადმოცემით იგი იზრდება (როგორც ხახვი, ზღვის ხახვი და ჩვეულებრივი ნიორი) მთვარის კლებისას, ამიტომაც მას მიწისქვეშეთის ქალღმერთ პერსეფონესთან გაიგივებულ ჰეკატეს მთვარის მაგიის წინააღმდეგ იყენებდნენ.

უკვე ანტიკურობაშივე იყო გამოთქმული მოსაზრება, რომ მოლი მითიური მცენარეა (ჰომეროსის სქოლიასტი, პლინიუსი და ა.შ.). „ოდისეას“ შავფესვიანი თეთრი ყვავილი სავარაუდოა, „დელამის“, „სიკვდილ-სიცოცხლის“ ალეგორიაა, ხოლო ამ პოეტური სახის ფუნქცია კი მეხსიერების შენარჩუნება უნდა იყოს.

პერსეფონეს მიკუთვნებული ალვის ხის ჭალები ჰადესის უკიდურეს დასავლეთ საზღვარზეა. ოდისეუსი ჰერაკლესავით ანენასივით არ „ჩასულა“ იქ. თუმცა კირკე მიიჩნევს, რომ ოდისეუსმა ჰადესი მოინახულა.

②

წყაროები და ვარიანტები. ჰადესისაკენ ოდისეუსის მოგზაურობა გადმოცემულია შემდეგი წყაროების მიხედვით: ჰომეროსი, „ოდისეა“ XI; ჰიგინუსი, „მითები“; აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, VII, 17.

განმარტებელი: ფლეგეთონი, კოკიტოსი, სტიქსი და აქერონი - ჰადესის მდინარეებია.

ჰადესი („უხილავი“) მხოლოდ სიკვდილის ღმერთია, პერსეფონე კი (ხთანური დიდი დედის ალომორფი) სიკვდილისა და სიცოცხლის ღმერთიცაა, ის (უკვდავი სულის სიმბოლო) არა მარტო თვითონ ბრუნდება მიწაზე, არამედ სხვებსაც აბრუნებს.

მისან ტირესიასის შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „პრომეთე და ადამიანის მოდგმა. მითიური ხალხები. ლეგენდარული მომღერლები. მისნები“.

ტიროს, ანტიოპეს, ალკმენეს, ლედას, მინოსის, სისიფოსის, ჰერაკლეს შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ასპარეზზე გამოდიან გმირები“.

ეპიკასტეს შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „შვიდბჭიანი ტროა“.

იფიმედია - ტრიოპასის ასული, ალოადების - ოტოსისა და ეფიალტისის დედა.

პროკრისი - ატიკის მეფე ერეხთეიონის ასული, კეფალუსის მეუღლე. ცოლ-ქმარმა ერთმანეთს სამუდამო ერთგულება შეჰფიცა, მაგრამ ნადირობისას კეფალუსი ცისკრის ქალღმერთ ეოსს მოეწონა და მოიტაცა; არც ეს იკმარა, ცოლ-ქმარი სამუდამოდ რომ დაეშორებინა ერთმანეთისთვის, იერშეცვლილი კეფალუსი პროკრისს ხელის სათხოვნელად მიუგზავნა. ქალი ვერ გაუძალისძიებდა და დანებდა. კეფალუსმა თავი გაუმჟღავნა, პროკრისს შერცხვა და კრეტაზე გაიქცა. იქ არტემისს აედევნა ნადირობისას და არ მოსცილდა. ქალღმერთმა მას მიზანუცდენელი შუბი და ფეხმარდი ძალღი უბოძა. ცოტა ხნის შემდეგ პროკრისი ატიკაში დაბრუნდა და კეფალუსს ნადირობისას ჩუმად გაჰყვა, რომ არავის ეცნო. კეფალუსს შუბი და ძალღი მოეწონა. პროკრისმა უთხრა, მოგცემ, თუ ჩემს სარეცელს გაიზიარებო. კეფალუსი დათანხმდა და მაშინ პროკრისმაც გაუმჟღავნა თავისი ვინაობა. არც ერთი არ აღმოჩნდა ფიცის ერთგული, რაღას იზამდნენ, აპატიეს ერთმანეთს და ისევ ერთად დაიწყეს ცხოვრება; მაგრამ პროკრისი ვერ ისვენებდა, ეოსზე ეჭვიანობდა. ერთხელ ჩუმად გაჰყვა ქმარს და კეფალუსმა პროკრისი შემთხვევით შუბით მოკლა.

ფედრას, არიადნეს შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ასპარეზზე გამოდიან გმირები“.

აგამემნონის, აქილეუსის, აიაქსის, პატროკლესის, ანტილოქოსის შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ტროას ომი“.

ტანტალოსის შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ზღვა და მინის-ქვეშეთი, მცირე ღვთაებანი“.

③

წყაროები და ვარიანტები. სირენების, სიმპლეგადების, სკილასა და ქარიბდისის შესახებ მოთხრობილია შემდეგი წყაროების მიხედვით: პომეროსი, „ოდისეა“, XII; აპოლონიოს როდოსელი, IV, 898; ელიანოსი, „ცხოველთა წარმოშობა“, XVII, 23; ოვიდიუსი, „მეტამორფოზები“, XIII. 732 და შმდგ. და 906, XIV, 552-562; პავსანიასი, IX, 34, 2; სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისა-

თვის“, III. 420; აპოლოდოროსი, ეპიტომა, I. 2, 7; VII. 21-23; პომეროსი, „ოდისეა“, XII. 73-126, 222-259; 127-453; ჰიგინუსი, „მითები“, 125, 199 და შესავალი; აპოლონიოს როდოსელი, IV. 828 და სქოლიოები; ეესტათიოსი, პომეროსის კომენტარები, სტრ. 1714; ცეცე, ლიკოფრონის სქოლიოები, 45 და 650. პესიოდე, „თეოგონია“, 359.

ზოგიერთი წყაროს მიხედვით, ელპენორის საფლავზე სამახსოვრო ლოდის ნაცვლად ნიჩაბი ჩაარჭეს.

ერთ-ერთი ვერსიის მიხედვით, თუ რომელიმე ხომალდი სირენების კუნძულს მშვიდობიანად ჩაუვლიდა, სირენები დაილუპებოდნენ (აპოლოდოროსი, ეპიტომა, VII, 19); გადმოცემით, მართლაც, ასეც მოხდა. სირენები ზღვაში გადახტნენ და კლდეებად იქცნენ (ჰიგინუსი, „მითები“, 125).

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. სირენები (სირინოზები - „მომაჯადოებელი“, „დამხრჩობი“) - მომღერალი ქალჩიტები. ისინი აყვავებულ მინდორში ადამიანების ძვლების გროვასთან ისხდნენ და ოდისეესის მიტყუებას სიმღერით ცდილობდნენ. აყვავებული მინდორი და ადამიანების ძვლების გროვა უნივერსალური ბინარული ოპოზიციის „სიცოცხლე-სიკვდილი“ სიმბოლური გამოსახულება უნდა იყოს, ხთონური ღვთაება სირენები (ისინი ხთონეს - დედამიწის მოტეხილი რქიდან ჩამოწვეთილი სისხლის წვეთებისაგან გაჩნდნენ) კი ოდისეესის გზაზე ინციაციის ერთ-ერთი საფეხური, სადაც ანძაზე (ზევით) მიკრული ოდისეესი ზიარებულა, ქვევით დარჩენილი ყურებამოგლესილი მეგობრები კი ამ მისტერიისთვის მოუშზადებელი „ბრბოა“. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ქალღმერთ ანანკეს მსოფლიო ჯარას ერთ-ერთ ციურ სფეროზე შემომსხდარი და სიმღერით სამყაროს ჰარმონიის შემქმნელი სირენების სიმღერა (პლატონი, „რესპუბლიკა“, X, 617b) კარმას (ინდური ტერმინით, გავრცელებული კოსმიური აუცილებლობა) კანონების მელოდიური გამოხატულებაა.

სირენებს საფლავის ქვებზე სიკვდილის ანგელოზების სახით გამოსახავდნენ. ისინი ლირის აკომპანიმენტით სამგლოვიარო სიმღერებს მღეროდნენ. მიიჩნევდნენ, რომ სირენებს ეროტიკული ლტოლვა ჰქონდათ იმ გმირების მიმართ, რომლებსაც დასტიროდნენ. ძველად ეგონათ, რომ სული სხეულს შორდება ჩიტის სახით, ამიტომაც სირენებიც, ჰარპიების მსგავსად, ისეთ მტაცებელ ფრინველებად წარმოედგინათ, რომლებიც მოუთმენლად ელოდნენ გამოფრენილი სულის ხელში ჩაგდებას. სავარაუდოა, რომ სირენების მინა გარდაცვლილთა მინაა. სირენები იყვნენ ქურუმი ქალე-

ბი, და ამასთანავე ფრინველები, რომლებიც კუნძულზე ცხოვრობდნენ და სიკვდილის ქალღმერთს ემსახურებდნენ. ისინი წინაოლიმპიურ კულტს მიეკუთვნებოდნენ. ამიტომ ამბობდნენ, რომ ისინი ზევსის ასულ მუზებთან სიმღერაში შეჯიბრებისას დამარცხდნენ. გამარჯვებულმა ზევსის ასულებმა სირენებს ფრთები დააწინკნეს და მისგან გვირგვინები გაიკეთეს. სირენებმა შეურაცხყოფა ვერ აიტანეს და თავი მოიკლეს. (ძველი მითოლოგიური წარმოდგენების მსხვერველა და ახლის გამარჯვება).

სირენების (როგორც კირკეს ან კალიფსოს) სახეში ერთადაა შერწყმული სიცოცხლე და სიკვდილი, კაციაშიობა (მდედრული სანყისის გასაძლიერებლად) და მაღალგანვითარებული ესთეტიკური კულტურა.

სირენების სამფლობელოც, მწვანე კუნძული-საძვალე, კირკეს აიას ან კალიფსოს ოგიგიას ჩამოჰგავს. ითვლებოდა, რომ ისინი განსაკუთრებით საშიშნი იყვნენ უქარო ამინდში, შუადღისას, ანუ მაშინ, როცა კაცი მზის დარტყმას იღებდა და შუადღის ძილისას კოშმარები ესიზმრებოდა.

ზოგიერთები სირენების ადგილსამყოფელად რეალურ ტოპონიმს ასახელებენ. რადგანაც სირენებს აქელოოსის ქალიშვილებად მიიჩნევენ, მათ საცხოვრებელად მდინარე აქელოოსის შესართავთან მდებარე ექინადების არქიპელაგის კუნძულს ვარაუდობენ. სიცილიელები მას სიცილიაში პელორიადების კონცხთან (ახლა ფარო), ლათინები კი - სირენუსის კუნძულების გვერდით ნეაპოლთან ათავსებენ ან აიგივებენ მას კუნძულ კაპრესთან (სტრაბონი, I.2.12).

ჯერ კიდევ ვერიპიდეს დროს საფლავის ქვაზე ორ სირენას გამოსახვდნენ („ელენე“ 167). სირენების გამოსახულება ქალთევზას სახით კლასიკურის შემდგომდროინდელ ეპოქაში გამოჩნდა. ერთი მიიჩნევენ, რომ მხოლოდ ორი სირენა იყო, სხვები კი სამს ან ოთხს ასახელებენ. (პლუტარქე, „სიმპოსიაკა“, IX.14. 6; სქოლიოები ჰომეროსის „ოდისეასთის“, XII.39; ჰიგინუსი, „მითები“ და წინასიტყვაობა; ცეცე, ლიკოფრონის სქოლიოები, 712; ევსტათიოსი, კომენტარები ჰომეროსის „ოდისეასთის“, XII, 167).

სირენების შესახებ უფრო ვრცლად იხ. ჩვენი სერიის წიგნებში: „არგონავტიები“ და „ზღვა და მინის ქვეშეთი. მცირე ღვთაებანი“.

სკილა („დამფლეთი“ ან „ლევკი“), ფორკისის ან ჰეკატეს ასული და ქარიბდისი („შთამნთქმელი“) – ზღვის ქალღმერთის სახელებია. ზღვაზე მოსალოდნელი ყოველგვარი ხიფათის მითოპოეტური

სახეების სახელები მესენიის ყურის (იტალიასა და სიცილიას შორის) ორივე მხარეს მდებარე კლდეებსა და დინებებს დაერქვა. სკილა და ქარიბდისი დედამიწის დამცველი და ამასთანავე ხთონური დამანგრეველი ძალებია. შესაძლოა, სკილას თორმეტი ფეხი (მოძრაობის იდეა) - წელიწადს, ექვსი მომაკვდინებელი თავი კი წელიწადის კლებად (ყოველთვის სიკვდილთან დაკავშირებულ) ნახევარს განასახიერებდეს. ამდენად, სკილა ყოველის შთამთქმელი დროა, რომელთანაც გამკლავება არავის შეუძლია.

სკილა ამფიტრიტეს საძაგელ ჰიპოსტასადაც წარმოიდგინება: ძალისთავიან სიკვდილის ქალღმერთ ჰეკატედ, რომელიც მინასა და ზღვაზე დაღუპვით ემუქრება ყველას. კნოსოსში აღმოჩენილ ბეჭედზე იგი ნავში მჯდომ ადამიანს ისევე ემუქრება, როგორც სკილა ოდისევსს.

სავარაუდოა, რომ ქარიბდისის მორევთან შემთხვევით არ არის ლელვის ხე ნახსენები. თებეს ერთერთი სამარხის კედელზე ჩიტების სახით გამოსახული მკვდრების სულები ლელვის ხის ქვეშ (ე.წ. „სიცოცხლის ლელვის ხე“) მიფრინავენ და ხის ქალღმერთი მათ უმასპინძლდება, სავარაუდოა, „სიცოცხლის სასმელით“. შეიძლება მორევი და მის გვერდით მყოფი „სიცოცხლის ხე“ „კაციჭამია ქალების“ (რომლებიც არაფერს ნთქავენ უკვალოდ, დაუბრუნებლად) არაპერსონიფიცირებული სიმბოლო იყოს.

სკილას, ქარიბდისისა და სიმპლეგადების შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნებში: „არგონავტები“ და „ზღვა და მინის ქვეშეთი. მცირე ღვთაებანი“.

ჰელიოსის ნახირში, რადგან ტექსტში საგანგებოდაა აღნიშნული, რომ იგი არასდროს მრავლდება და არ კვდება და მისი მწყემსები მზის ასულები - ფაეთუსა („მოკაშკაშე“) და ლამპეტიკა („სხივთელი“) არიან, მითის თავდაპირველ ვარიანტში ვარსკვლავები უნდა ყოფილიყო ნაგულისხმევი. მაგრამ ჰომეროსის პოემაში, როგორც ჩანს, მეტაფორა სოლარული ღმერთის კუთვნილ რეალურ ნახირად იქცა. სავარაუდოა, ჰელიოსის ნახირი იმწმიდათა მიდას სიმბოლო იყოს, რომლის ხელყოფა დამლუპველი აღმოჩნდებოდა „არაგანდობილთათვის“.

④

წყაროები და ვარიანტები. კალიფსოს შესახებ გვიყვება: ჰომეროსი, „ოდისეა“, V, 13-493 და VII. 243-266; ჰიგინუსი, „მითები“, 125; ჰესიოდე, „თეოგონია“, IIII და შმდგ; აპოლონიოს როდოსე-

ლი, სქოლ. III, 118; ევსტათიოსი, კომენტარები ჰომეროსის „ოდისე-ასათვის“, XVI, 118;

ზოგიერთის მოსაზრებით, ოდისევსმა კალიფსოსთან ან ერთი (პიგინუსი, „მითები“, ფრ. 125) ან ხუთი (აპოლოდოროსი, ეპიტომა, VII, 24) ან ექვსი (ოვიდიუსი, „წერილები პონტოდან“, 4, 10, 13), ან ათი (სერვიუსის „ენეიდის“ კომენტარები 3, 678) წელი დაჰყო.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. კალიფსო („დაფარული“ ან „დამმაღავი“) სიკვდილის კიდევ ერთი ქალღმერთია, რაზეც მისი სახელიც მიუთითებს. კალიფსო კირკეს ორეულია, რომელიც ჰომეროსმა პოემაში ოდისევსის გზაზე დასაყოვნებლად შემოიყვანა. კირკესავით ისიც მარტო ცხოვრობს მღვიმეში, რომლის ირგვლივაც ხარობს კვიპარისები, კედარი, მურყანი (სიკვდილის, ცრემლის, უბედურების წმინდა ხე); მის ტოტებში ბუდობენ ბუები, ძერები, ყვავები (სიკვდილის ქალღმერთთან დაკავშირებული ფრინველები; სავარაუდოა, რომ ყვავი აქ „სულის“ მეტაფორა იყოს). სიკვდილის სამყაროსთან კავშირს აძლიერებს კალიფსოს მღვიმის წინა მინდორი, სადაც ხარობენ იები და ნიახური (ძველ საბერძნეთში საფლავის ქვების შემამკობელი). მაგრამ ამ კუნძულზე სიცოცხლის ნიშნებიცაა: კალიფსოს მღვიმეს მტევენებით დაყურსული ვაზი შემოხვევია და მისგან ოთხი გამჭირვალე ნაკადული იღებს სათავეს.

კალიფსოც კირკესავით ქსოვს (ძაფის, ნართის, ქსოვის სიმბოლიზმი, რომელიც სიცოცხლის სანაყისად მოიაზრება და რომელსაც არსებითი როლი ეკისრება სულის განსხეულებაში), მღერის (ვარაუდობენ, რომ სიმღერის არქექტიპული ფუნქცია სკნელებში „გადასვლის“ მდგომარეობის აღწერაა), ნექტარსა და ამბროსიას მიირთმევს. შემთხვევითი არ არის, რომ ჰესიოდესთან მუზები არ ცეკვებენ და არ მღერიან მანამ, ვიდრე წმინდა წყლებში არ განიბანებიან (ჰესიოდე, „თეოგონია“, 5-8).

კალიფსო ოდისევსს მარადიულ სიყმაწვილეს ჰპირდება, მაგრამ მას უკვდავება კი არა, სიცოცხლის შენარჩუნება უნდა. შესაბამისად, კალიფსოს მიტოვებით ოდისევსი სიკვდილზე იმარჯვებს, ცოცხალთა სამყაროსა და სიცოცხლეს უბრუნდება.

კალიფსოს სახელი პოპულარული არ იყო, იგი მხოლოდ ოდისევსის სახესთან დაკავშირებით გვხვდება.

ოვიგია კუნძული - კიდევ ერთი განსასვენებლის სახელია. გამოირიცხული არ არის, რომ ისიც სიტყვა „ოკეანეს“ მსგავსად საშუალოდ ფორმა „გენ“-ისაგან მომდინარეობს. კუნძულ ოვიგიის ადგილმდებარეობის შესახებ აზრთა სხვადასხვაობაა. ზოგი ვარაუდობს, რომ იგი კრეტის მახლობლად უნდა იყოს (ანტიმაქოსი, „ოდისეას“

სქოლიოები, I, 25); ზოგი კი ამ კუნძულს დასავლეთით ეძიებს (სტრა-
ბონი, 26; ჰომეროსი, „ოდისეას“ სქოლიოები 5, 100). პავსანიასი
ვარაუდობს, რომ კუნძული ოგიგია, მეფე ოგიგოსი და ოკეანოსის
ძე ოგიგოსი ერთმანეთთან დაკავშირებული უნდა ყოფილიყვნენ (IX,
5, 1; 19, 6; 33, 5; 8, 5).

⑤

წყაროები და ვარიანტები. ტელემაქია გადმოცემულია
ჰომეროსის „ოდისეას“ (I-IV) მიხედვით; ფეაკების სამეფოს შესახებ
კი მოგვითხრობს: ჰომეროსი, „ოდისეა“, VI-XIII, 1-187; აპოლოდორო-
სი, ეპიტომა, VII. 24 შმდგ.

ჰომეროსის შემდგომდროინდელი ტრადიციის მიხედვით,
ტელემაქოსი პილოსში ნესტორთან სტუმრობისას ცოლად ირთავს
მის ქალიშვილს პოლიკასტეს ან ალკინოოსის ასულ ნავსიკაეს, ამ
კავშირის შედეგად უჩნდება შვილი, პერსეპტოლისი (ჰესიოდე,
ფრგ. 221);

ერთ-ერთი ვერსიით, ოდისეეს სიკვდილის შემდეგ, ტელემაქო-
სი კირკესთან ხვდება, მას ცოლად ირთავს და უჩნდებათ შვილი
ლატინუსი. ლატინუსი შემდგომში ხდება ლათინთა ეპონიმი იტა-
ლიაში (ჰიგინუსი, „მითები“, 127). ზოგიერთი ამბობს, რომ პოსეი-
დონმა თავისი დანაქადნები აასრულა და ფეაკები მათ ქალაქში
მოხვედრილ მგზავრებს ამის შემდეგ ველარ აბრუნებდნენ.

განმარტებები. ფეაკები ოდესღაც კიკლოპების გვერდით
ცხოვრობდნენ, მაგრამ მეზობლების გამო გადასახლდნენ და მერე
კუნძულ სქერიაზე სახლობდნენ. ფეაკებისა და კიკლოპების ქვეყა-
ნა ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავდება, ეს არის ორი სხვა-
დასხვა ცივილიზაცია. ფეაკები კანონებს არ იცავენ, მეცხოველე-
ობას მისდევენ (მინის დამუშავება არ იციან), ხმელეთზე ცხოვრობენ
და ზღვაში არასდროს გადიან, ვერავის ჰგუობენ, პატრიარქალური
წყობის ხალხია. ფეაკები კი პირიქით, კანონებს ემორჩილებიან,
მინათმოქმედებას მისდევენ, შესანიშნავი მეზღვაურები, სტუმართ-
მოყვარე და მატრილინეარული წყობის ხალხია. არეტე („სიქველე“)
ფეაკების დედოფალი არა მარტო სახლის, არამედ მთელი ფეაკე-
ბის სამეფოს მმართველია, არეტესთან მიდის ყველა - კაციც და ქა-
ლიც.

სავარაუდოა, რომ ფეაკების ქვეყანა, როგორც კალიფსოსა და
კირკეს კუნძულები, მინის ქვეშა სამყარო უნდა იყოს. არეტე,

რომელზედაც უშუალოდაა დამოკიდებული ოდისევესის დაბრუნება სამშობლოში – პერსეფონეა, რომელიც სულებს მინაზე აბრუნებს. ფეაკების გემები კი „სულთა გადამყვანი“ უხილავი, ღამე მოსიარულე გემებია, რომლებსაც მესაჭე არ სჭირდება. ოდისევესი ღამე ემშვიდობება ფეაკებს, გემზე ადის, წვება და იძინებს ძილით, რომელიც ჰგავს ყველა უბედურების დამვინყებელ სიკვდილს. ალსანიშნავია, რომ პოსეიდონი ოდისევესზე კი არა, ფეაკებზე, ე.ი. მინაზე დაბრუნების შესაძლებლობაზე ბრაზობს. ამ შემთხვევაში პოსეიდონი ჰადესისა და თავისი ძის, მინისტვეშეთის, ფუნქციას ასრულებს.

ფეაკების შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნში „პრომეთე და ადამიანთა მოდგმა. მითიური ხალხები. ლეგენდარული მომღერლები. მისნები“.

⑦

წყაროები და ვარიანტები. ითაკაზე ოდისევესის დაბრუნების შესახებ გვითხრობს: ჰომეროსი, „ოდისეა“, XII.187 და შმდგ.; XIV-XIX; აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, 26-32; ჰიგინუსი, „მითები“, 126.

ერთ-ერთ სიუჟეტში პენელოპე ოდისევესს ღალატობს და ოდისევესს ძალით მიჰყავს იგი ითაკაში.

განმარტებები. პირდაპირ მინიშნებას, რომ პენელოპე არ არის ოდისევესის ერთგული, „ოდისეაში“ ვერ ვხვდებით. XVIII სიმღერაში (281-283) პენელოპე ხიბლავს სასიძოვებს, ითხოვს მათგან საჩუქრებს და უპირატესობას ერთ-ერთ მათგანს ანიჭებს (ჰომეროსი, „ოდისეა“, XVI, 394-398). ოდისევესიც დიდად არ ენდობა პენელოპეს და მხოლოდ მაშინ გამოეცნაურება, როცა ყველას დახოცავს. ოდისევესის დედა ანტიკლეაც შვილს არაფერს ეუბნება სასიძოვებზე (ჰომეროსი, „ოდისეა“, XI, 180 და შმდგ.). ზოგიერთები თვლიან, რომ პენელოპე არ იყო ოდისევესის ერთგული ამბობენ, რომ იგი არა მარტო დუღიხიელ ამფიონთან, არამედ რიგრიგობით ყველა სასიძოსთან ღალატობდა. თითქოს პენელოპეს ამფიონისგან ეყოლა შეუხედავი ღმერთი პანი, რომლის დანახვისთანავე ოდისევესი ეტოლიაში გაიქცა, შერცხვენილი მეუღლე კი თავის მამას იკარიოსს გაუგზავნა მანტინეაში, სადაც დღესაც შეგიძლიათ მისი საფლავი ნახოთ. ზოგიერთები ამბობენ, რომ პენელოპეს პანი

პერმესისაგან ეყოლა. ოდისევსმა კი ცოლად ეტოლიელი მეფის თოასის ასული შეირთო. ოდისევსს სწორედ მისგან ეყოლა თავისი ყველაზე უმცროსი ვაჟი ლეონტოფონი. იმასაც ამბობენ, რომ ოდისევსმა დიდხანს იცოცხლა. (სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისათვის“, II, 44; პავსანიასი, VIII, 12, 3; ციცერონი, „დევინაციის შესახებ“, III, 22, 56; ცეცე, „ლიკოფრონის სქოლიოები“, 772).

სავარაუდოა, რომ ამ სიუჟეტში ლაპარაკია ქალღმერთ პენელოპესა და მის საგაზაფხულო ორგიებზე ან დიდი დედის ალომორფზე, რომელიც დღე (სიცოცხლის სიმბოლო) ქსოვს „სიცოცხლის სამოსს“ (როგორც კირკე და კალიფსო) და ღამე (სიკვდილის სიმბოლო) - შლის. ასევე საყურადღებოა, რომ პენელოპე ჩირალდნების შუქზე შლის მოქსოვილს. დიდი დედის კულტში ჩირალდანი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს (დემეტრე თავის ქალიშვილს ჩირალდნით ხელში ეძებს).

პერმესი თავდაპირველად ღმერთი კი არა, ფალიკური ქვის სვეტის ან პირამიდის ტოტემური ძალა იყო, რომელიც ფალიკურ ქვაში ბუდობდა და ასეთი ორგიების ცენტრს წარმოადგენდა. მის ირგვლივ სრულდებოდა ღმერთქალის საპატივცემულო ორგიასტული ცეკვები. პანის სავარაუდო დედის - პენელოპეს - სახელი იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ მენადები ორგიების დროს სახეს ზოლებად იფერადებდნენ, როგორც ეს პენელოპეს - იხვის ერთერთ სახეობას - ჰქონდა. ასევე გადმოცემით იკაროოსისა და ნიმფა პერიბოიას ასული არნეია ერთხელ ზღვაში ჩაუგდიათ, მაგრამ ზოლებიანი იხვების გუნდს გადაურჩენია და მას შემდეგ პენელოპე („იხვი“) ეწოდა თურმე.

ყმაწვილი ოდისევსი ერთხელ პაპა ავტოლიკოსს ესტუმრა. ბიძებთან ერთად სანადიროდ წავიდა. ტახმა ფეხი დაუშავა და მთელი ცხოვრება დარჩა ეს ნაიარევი. (პიგინუსი, მითები, 95; ჰომეროსი, „ოდისეა“, XXIV, 115-119 და XIX, 399-466; სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდის“ კომენტარები, VI, 529).

⑧

წყაროები და ვარიანტები. სასიძოვების მოკვლის ამბავი გადმოცემულია შემდეგი წყაროების მიხედვით: ჰომეროსი, „ოდისეა“, XX-XXII; პიგინუსი, მითები. 126; აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, VII, 33.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ათენას მერცხლად, ასევე სხვადასხვა ფრინველად გადაქცევა უძველესი მაქციობის შემორჩენილ რუდიმენტებსა და ქალღმერთის ზოომორფულ წარსულზე უნდა მიუთითებდეს.

ოდისევსის მიერ სასიძოვების მოკვლას ალეგორიული ხასიათი აქვს. ოდისევსი ერთვება მშვილდოსანთა შეჯიბრში, რომელმაც უნდა გამოავლინოს მემკვიდრე და კლავს ყველა პრეტენდენტს. საცოლის მოსაპოვებლად მშვილდოსნობაში შეჯიბრი ინდოევროპული ჩვეულებაა („მაჰაბჰარატა“, „რამაიანა“). უფრო მეტიც, ისრების გატყორცნა ქვეყნიერების ოთხივე მხარესა და ცაში ინდოეთსა და ეგვიპტეში ქორწინების ცერემონიის ნაწილი იყო. როგორც ჩანს, პირველყოფილ ადამიანებს ასეთი ჩვეულება ჰქონდათ, გამოეცადათ სამეფო ტახტის პრეტენდენტი რგოლებში ისრის გასროლით. თავად რგოლი ოქროს გველისა და შესაბამისად, უკვდავების სიმბოლოდ გაიაზრებოდა.

9

წ ყ ა რ ო ე ბ ი და ვ ა რ ი ა ნ ტ ე ბ ი. ოდისევსისა და სასიძოვების ჭირის უფლების შერიგების ამბავი მოთხრობილია პომპროსის „ოდისეას“, XII-XIV მიხედვით.

სხვა მითოგრაფოსებთანაც შემოგვრჩა „ოდისეას“ დასასრული. ერთ-ერთის მიხედვით, სასიძოვების პატრონებმა ოდისევსს სასამართლოში უჩივლეს. მოსამართლედ ეპიროსისა და ახლომდებარე კუნძულების მეფე ნეოპტოლემოსი აირჩიეს. ოდისევსი დათანხმდა, დამორჩილებოდა მის გადაწყვეტილებას. ნეოპტოლემოსმა მოითხოვა, ოდისევსს ათი წლით დაეტოვებინა თავისი სამეფო. ამასობაში სასიძოვების მემკვიდრეებს ტელემაქოსისათვის აენაზღაურებინათ ის ზარალი, რაც ოდისევსის ქონებას მიაყენეს, ტელემაქოსი კი ითაკის მეფე გამხდარიყო.

ახლა ოდისევსს პოსეიდონის გული უნდა მოეგო. ოდისევსიც, როგორც ტირესიასმა ურჩია, მხარზე ნიჩაბგადადებული გზას დაადგა.

გადაირა ეპიროსის მთები, იარა, იარა და მიადგა თესპროტიას. მცხოვრებლებმა ოდისევსის დანახვაზე შეჰყვირეს:

- რა ბარი გაგიდია მხარზე, უცხოელო?

ოდისევსმა, როგორც ტირესიასმა ურჩია, პოსეიდონს ცხვარი, ხარი და ტახი შესწირა. ოდისევსი შეწყალებულ იქნა. მაგრამ რად-

განაც ითაკაში დაბრუნება ჯერ კიდევ არ შეეძლო, თესპროტების დედოფალი კალიდიკე ითხოვა ცოლად. მის ლაშქარს ბრიგების წინააღმდეგ უწინამძღვრა. ბრიგების ჯარს არესი ედგა სათავეში. აპოლონი ჩადგა მონინააღმდეგეების შუაში და შეარიგა. ცხრა წლის შემდეგ ოდისევსისა და კალიდიკეს ვაჟიშვილმა პოლიპორტესმა თესპროტების სამეფო მემკვიდრეობით მიიღო, ოდისევსი კი ითაკისაკენ გაეშურა. იქ გაიგო, რომ პენელოპემ უშვა ძე პოლიპორტესი. ითაკას თავისი ძის პოლიპორტესის სახელით პენელოპე მართავდა (აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“ VII, 35).

ტელემაქოსი კეფალენიაში გააძევეს. ამის მიზეზი კი ის გახლდათ, რომ წინასწარმეტყველმა ოდისევსს საკუთარი შვილის ხელით სიკვდილი უწინასწარმეტყველა. ოდისევსი ითაკაში გარდაიცვალა. სიკვდილი მას, როგორც ტირესიასმა უწინასწარმეტყველა, ზღვიდან ენია. ოდისევსისა და კირკეს ვაჟიშვილი ტელეგონოსი მის ძებნაში ითაკას მოადგა. ითაკა კორკირა ეგონა და კუნძულს თავს დაესხა. ოდისევსი დასაცავად გამოვიდა. თავდასხმის მოგერიება უნდოდა. ტელეგონოსმა ოდისევსი შუბით განგმირა. როცა აღმოაჩინა, რომ მოკლული ოდისევსია, მამის გვამი კირკეს კუნძულზე წაიღო დასასაფლავებლად (აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, VII, 36). კირკემ, გადმოცემის თანახმად, ოდისევსი მკვდრეთით აღადგინა. (თითქმის ასეთივე ბედი ენია კრეტელ კატრევსს: მისმა ვაჟმა ალტაიმენესმა ზღვის ნაპირზე მამა შუბით უნებურად განგმირა. წვეტი ჩამოჭრილი შუბები, რომელსაც პოლინეზიაშიც იყენებდნენ, ჭრილობებს აჩირქებდა. ბერძნები და ლათინები ასეთ ჭრილობებს განუკურნებლად მიიჩნევდნენ - ელიანოსი, „ცხოველების შესახებ“, I, 156).

გვიანდელი გადმოცემით, ჰომეროსის გმირისაგან განსხვავებით, ოდისევსი მშიშარა, ფლიდი ადამიანია (ვერგილიუსი, „ენეიდა“, 2, 164; ოვიდიუსი, „მეტამოროფოზები“, 13, 6 შმდგ.).

ტელეგონოსი რალაცა ხანი გაძევებული იქნა. ამ დროის გასვლის შემდეგ ტელეგონოსმა პენელოპე შეირთო და შვა იტალუსი (ოვიდიუსი, „ფასტები“, 3, 92; ჰორაციუსი, 1 შმდგ.). ტელემაქოსმა კი კირკე ითხოვა ცოლად და შვა ლატინუსი. ოდისევსისა და კირკეს შვილების შესახებ აზრთა სხვადასხვაობაა. ჩვენამდე არმოღწეული კიკლიკური ეპოსი მხოლოდ - ტელეგონოსს, პესიოდე კი ორს - აგრიუსსა და ლატინუსს - ასახელებს (იხ. აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, VII, 24). ასე შეერთდა ოჯახის ორი შტო.

სხვა ვერსიებით, ოდისევსი მშვიდად გარდაიცვალა ეტოლიასა ან ეპიროსში, სადაც მას თაყვანს სცემდნენ როგორც გმირს, რომელსაც სიკვდილის შემდგომი წინასწარმეტყველების ნიჭი ჰქონდა.

შესაძლებელია, რომ აქ დიდი ხანია არსებობდა ოდისევესის ადგილობრივი კულტი, რომელიც შემდგომ იტალიაში გავრცელდა.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. „ოდისეა“ მთავრდება პატრიარქალური მამაკაცური ტრიადის (ლაერტესი, ოდისევესი და ტელემაქოსი), სამი გმირის მტერზე გამარჯვებით. მსახური ქალები კი ქორწინებამდე კაცებთან ურთიერთობის გამო ისჯებიან.

ტელემაქოსისა და კირკეს და ტელეგონოსისა და პენელოპეს ქორწინება ერთი შეხედვით გასაოცარია. ჯეიმს ფრეზერი ამსისხლის აღრევას უკავშირებს პოლიგამიური ოჯახის ჩვეულებას, როდესაც მეფე თავისი მამის ყველა საყვარელს, დედის გარდა, მემკვიდრეობით იღებდა. პოლიგამია ბერძნებს არ ახასიათებდათ.

⑩

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი და ვ ა რ ი ა ნ ტ ე ბ ი. აგამემნონის მოკვლის ამბავს მრავალი ანტიკური წყარო გადმოგვცემს: ესქილე, „აგამემნონი“; „ევმენიდები“, 631-635; ჰომეროსი, „ოდისეა“, III, 193 და შმდგ., 303-308; IV, 524-537; XI, 405 და შმდგ.; ევრიპიდე, „ელექტრა“, 157, 320 და შმდგ., 931 და შმდგ.; „ორესტესი“, 26; სოფოკლე, „ელექტრა“, 99, 195, 267 და შმდგ., 445-446 და 651; ჰიგინუსი, „მითები“, 88; პავსანიასი, II, 16, 5; ცეცე, სქოლიოები ლიკოფრონისათვის, 1375; სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისათვის“, XI, 267;

ერთერთი ვერსიით, ეგისტოსის ბრძანებით ერთი წლის განმავლობაში დარაჯობდა კაცი ზღვას, რომ აგამემნონი სასახლეში მოულოდნელად არ წამოდგომოდა თავს მასა და კლიტემნესტრას. ეგისტოსი მოთვალთვალეს 2 ტალანტს შეჰპირდა და ისიც ზღვას თვალს არ აშორებდა. ეგისტოსის დაყენებულმა კაცმა როგორც კი შენიშნა აგამემნონი, მყისვე პატრონს ამცნო. ეგისტოსმა ოცი რჩეული ჭაბუკი ჩაუსაფრა აგამემნონს იმ ადგილას, სადაც სანადიმო სუფრა უნდა გაშლილიყო. თავად აგამემნონს მოჩვენებითი სიხარულით გამოეგება, სადილობისას კი ბაგაზე მიბმული ხარკით დაკლა (ჰომეროსი, „ოდისეა“, IV, 524-537).

აგამემნონის კიდეც ერთ შვილს ჰალისკოსი ან ჰალესი ერქვა.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. მეცნიერები ვარაუდობენ, რომ ტროადან ბერძენი გმირების დაბრუნების ამბავი მიკენურ ეპოქას განეკუთვნება. ამ დროს შეიქმნა „ჰომეროსისეული“ თქმულებები.

აგამემნონისა და ეგისტოსის მამების - ატრევსისა და თიესტესის - და მათ შორის მტრობის შესახებ იხილე ჩვენი სერიის ნიგნში „ტროას ომი“, თავი „პელოპიდები - ტანტალოსის მოდგმა“.

კლიტემნესტრა („კლიტოს“ – ცნობილი, „მედემი“ – განვიზრახე, ე.ი. კლიტემნესტრა – „ცნობილი თავისი ჩანაფიქრით“) ბერძნულ მითოლოგიაში ტინდარეოსისა და ლედას ასული და აგამემნონის მეუღლეა. ერთხელ კლიტემნესტრას მამას დაავინყდა აფროდიტე-სათვის მსხვერპლის შეწირვა, გაბრაზებულმა ქალღმერთმა უნი-ნასწარმეტყველა, რომ ტინდარეოსის ქალიშვილები ცოლ-ქმრულილალატით „გაითქვამდნენ“ სახელს და ორი ან სამი ქმარი ეყოლე-ბოდათ. პირველად ასეთი ბედი კლიტემნესტრამ გაიზიარა: იგი ცოლად გაჰყვა ტანტალოსს, პელოფისის შვილიშვილს, მაგრამ აგამემნონმა მოკლა ტანტალოსი, კლიტემნესტრას ახლად დაბადებული ვაჟი და აიძულა ქალი, მისი ცოლი გამხდარიყო. (ევერიპიდე, „იფიგენია ავლისში“, 1148-1156).

კლიტემნესტრა პირველ ხანებში უძალიანდებოდა ეგისტოსს. აგამემნონმა ცოლის მოთვალთვალედ კარის მომღერალი დატოვა. მომღერალს ბრძოლაში წასული გმირისთვის ცოლ-ქმრული ფიცის დარღვევის შესახებ მყისვე უნდა ეცნობებინა. ეგისტოსმა ეს მომღერალი უკაცრიელ კუნძულზე დატოვა და ასე მოიშორა თავიდან (ჰომეროსი, „ოდისეა“, I, 35 და შმდგ., III, 263-275).

კლიტემნესტრას აგამემნონის სიძულვილის ბევრი მიზეზი ჰქონდა: ჯერ ერთი, აგამემნონმა მისი პირველი ქმარი ტანტალოსი და ჩვილი მოკლა და კლიტემნესტრა ცოლად ძალით წაიყვანა; მერე უაზრომში (კლიტემნესტრას ამომის აუცილებლობა არ ესმოდა ან თავს არ უტყდებოდა, რომ აგამემნონის წასვლა ელენეს გამო-სახსნელად მას ყველაზე მეტად შეურაცხყოფდა. კლიტემნესტრას ისედაც მთელი ცხოვრება თავისი დის, ელენეს, ჩრდილში ყოფნა უხდებოდა. ელენეს უამრავი მთხოვნელი ჰყავდა, ფაქტობრივად, თითქმის ყველა აქაველი გმირი მის ცოლად შერთვას ლამობდა) წასასვლელად მათი ქალიშვილი იფიგენია ღმერთებს შესწირა მსხვერპლად; ტროას კედლებთან ქალები (ქრისეისი, ბრისეისი) არ გამოიღია; ბოლოს კი აგამემნონმა კასანდრა, რომელსაც ცოლად მიიჩნევდა, თან იახლა (ევერიპიდე, „იფიგენია ავლისში“, 1148 და შმდგ. სოფოკლე, „ელექტრა“, 531; პავსანიასი, III, 19, 5 და II, 6, 5; ჰიგინუსი, „მითები“, 117).

აგამემნონი უჩვეულოდ კვდება: მას წამოაცმევნბადეს, მაგრამ მისი ერთი ფეხი ჯერ კიდევ აუზშია, მეორე კი – იატაკზე, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ის “არც ჩაცმულია და არც გახდილი, არც წყალშია და არც მინაზე, არც სასახლეშია და არც მის გარეთ”. (ეს მითი მოგვაგონებს მინოსის აღსასრულს. კრეტის მეფე მინოსი აბა-ზანაში დადულრეს კოკალოსის ქალებმა, აპოლოდოროსი, „ეპიტო-

მა“, I, 13). გამოთქმულია მოსაზრება, რომ აქ ასახული სიტუაცია იმეორებს მოარულ ინდოევროპულ მითს მეფე ქურუმზე, რომელიც კედება ზაფხულის მზის შემოქცევის დღეს, ქალღმერთზე, რომელიც მას ლალატობს და ვაჟიშვილზე, რომელიც შურს იძიებს მამის მკლელობისათვის.

კლიტემნესტრას ნაჯახი - სამეფო ძალაუფლების კრეტული სიმბოლოა.

კლიტემნესტრასა და აგამემნონის ისტორია პელოპონესოსის დაპირისპირებული დინასტიების ლეგენდის გამოძახილი უნდა იყოს. კლიტემნესტრა იყო ტახტის სპარტელი მემკვიდრე. სპარტელები ამტკიცებდნენ, თითქოსდა მათ წინაპარმა ტინდარეოსმა აგამემნონი მიკენის ტახტზე აიყვანა. ეს კი იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ სპარტელებმა ამიკლესათვის ბრძოლაში მიკენელებზე გაიმარჯვეს. ამიკლეში კი პატივს სცემდნენ აგამემნონსაც და კლიტემნესტრასაც.

ზეესი-აგამემნონი, ანუ „ძლიერ გამბედავი“ ზეესი, შესაძლებელია, იყო ღვთაებრივი ტიტული, რომელსაც ატარებდნენ არა მხოლოდ მიკენის მეფეები, არამედ სხვა მეფეებიც. შემორჩენილი რიტუალური ეპითეტი „ზეესი-აგამემნონი“ იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ აგამემნონი, შესაძლოა, თავდაპირველად იყო თავისი ტომის ერთ-ერთი ნახევრადღმერთი-მფარველი, რომლის ფუნქციები ოლიმპიური პანთეონის ჩამოყალიბებისას ზეესზე გადავიდა.

აგამემნონის რაზმისა და ეგისტოსის თანამზრახველების შებრძოლება იანვრის თვის *მეცამეტე* დღეს მოხდა. *მეცამეტე* დღეს რომშიც დღესასწაულობდნენ. მას იდეები ენოდებოდა. იგი შეესატყვისებოდასავსე მთვარის პერიოდს, როცა კალენდარული თვეები მთვარის თვეებს უთანაბრდებოდა. როგორც ჩანს, მსხვერპლს ყოველთვის სავსე მთვარის დღეს სწირავდნენ. კლიტემნესტრა არ შეუშინდა ღვთაებრივ შურისძიებას და ყოველი თვის *მეცამეტე* დღე დღესასწაულად გამოაცხადა. ზოგმა გადაწყვეტილება მოუწონა, ზოგმა კი ჩათვალა, რომ კლიტემნესტრამ ქალთა მთელ ჯილაგს სამუდამოდ დაასხა თავსლავი (სოფოკლე, „ელექტრა“, 278-281; პომეროსი, „ოდისეა“, III, 263; XI, 405).

აგამემნონის გვამი ასო-ასო აჩეხეს, რომ მიწისქვეშეთში შური არ ეძია მკვლელებზე.

პავსანიასის გადმოცემით, სპარტელები ირწმუნებიან, რომ აგამემნონი ამიკლეში იყო დაკრძალული. იქ აგამემნონის საფლავის, კლიტემნესტრას ქანდაკებისა და კასანდრას ტაძრის ნახვა შეიძლებოდა. სინამდვილეში კი, აგამემნონის საფლავი მიკენის ნანგრევებ-

შია, სადაც ეგისტოსის მოკლული მისი მეგობრები და კასანდრასა და მისი ტყუპებია დაკრძალული (პავსანიასი, II, 16, 5 და III, 19, 5).

II

წყაროები და ვარიანტები. ორესტესისა და ელექტრას შესახებ მრავალი ანტიკური წყარო მოგვითხრობს: ევრიპიდე, „ორესტესი“, 268-270; 462, „იფიგენია ავლისში“, 622; „ელექტრა“, 14 და შმდგ., 253 და შმდგ.; 289; 320 და შმდგ., 409-412; 542 და შმდგ., 617 და შმდგ.; ესქილე, „აგამემნონი“, 877 და შმდგ. „ქოეფორები“, 130 და შმდგ.; 269 და შმდგ.; 431; 732; 973 შმდგ.; 1138; „ეპიტომა“ 592, 622; პინდაროსი, „პითიური ოდა“, XI, 22; 34-36 და სქოლიოები; პიგინუსი, „მითები“, II, 117, 119, 122; აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, III, 3; VI, 24, 25; ევრიპიდე, „ორესტესის“ სქოლიოები 33, 765, და 1233; ევრიპიდე, „იფიგენია ტავრისში“, 921; ოვიდიუსი, „წერილები პონტოდან“, III, 2, 95-98; სოფოკლე, „ელექტრა“, II შმდგ.; 326 და შმდგ.; 379 და შმდგ.; 417 და შმდგ., 516 და შმდგ., 47-50 და 1223 და სქოლიოები. პომეროსი, „ოდისეა“, III, 306 და შმდგ.; პავსანიასი I, 22, 6; სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდის“ კომენტარები, XI, 268;

ზოგი ამბობდა, რომ აგამემნონის ჩამოსვლამდე კლიტემნესტრამ ორესტესი ფოკისში გააგზავნა (ევრიპიდე, „ელექტრა“, 14 და შმდგ.).

ორესტესის გამზრდელად არსინოეს ნაცვლად ასახელებენ ლაოდამიას ან კილისას.

ერთი ვერსიით, ორესტესის დამ ელექტრამ მოსასხამში გაახვია ჩვილი და ქალაქიდან ფარულად გაიყვანა. ელექტრამ მოსასხამზე გარეული ცხოველები ამოქარგა, ორესტესის გადამალვაში მას მამის აღმზრდელი ესმარებოდა (აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, VI, 24; ევრიპიდე, „ელექტრა“, 542 და შმდგ.; ესქილე, „ქოეფორები“, 232).

აგამემნონის დად და სტროფიოსის ცოლად ხან ასტიოქეას, ხან ანაქსიბიას, ხან კი კინდრაგორას ასახელებენ.

ზოგი ვერსიით, ორესტესი და პილადესი ტოლები იყვნენ. მათი მეგობრობა შემდგომში სამაგალითოდ იქცა. (აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, VI, 24).

ზოგიერთი კი ამტკიცებს, რომ ორესტესი შვიდი კი არა, ოცი წლის შემდეგ ჩუმად დაბრუნდა მიკენში. (აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, VI, 25).

სხვა ვერსიით, ორესტესის ნამისწევი ჰქონდა, თუ მამის მკვლელებს სამაგიეროს არ მიუზღავედა, ხარად იქცეოდა და სახრის ქვეშ ამოხდებოდა სული (ესქილე, „ქოეფორები“).

ზოგიერთი ამბობს, რომ ეგისტოსი და კლიტემნესტრა არგოსში მოკლეს პერას დღესასწაულის მესამე დღეს, ქალწულების მკვლელობის დაწყებამდე. ეგისტოსს პერასთვის ხარი უნდა შეეწირა მსხვერპლად და გვირგვინისათვის მირტის ტოტებს აგროვებდა.

ეგისტოსისა და კლიტემნესტრას მკვლელობის სხვა ვერსიაც არსებობს. თითქოსდა ელექტრამ ორესტესი დაარიგა, მიახლოებოდა საკურთხეველს, სადაც ხარს სწირავდნენ. ეგისტოსი დაიხარა, რომ ხარის შიგნეულობა დაეთვალიერებინა, ორესტესმა კი სამსხვერპლო ნაჯახი მოუღერა და თავი გააგდებინა. ამასობაში ელექტრამ კლიტემნესტრა სასახლიდან გამოიტყუა, თავის ქოხში ახლადგაჩენილი შვილის სანახვად მიიწვია. კლიტემნესტრას პირველი შვილი შვილის ნახვა აინტერესებდა და ელექტრას წაყვა. კარებთან ჩადარაჯებულმა ორესტესმა დედა შეუბრალებლად მოკლა (ევრიპიდე, „ელექტრა“).

საინტერესოა, რომ ჰომეროსისეულ ვერსიაში აგამემნონს ეგისტოსი კლავს, კლიტემნესტრა ამ ბოროტმოქმედებაში უშუალო მონაწილეობას არ იღებს, თუმცა ხელს უწყობს იმით, რომ ეგისტოსთან თავის კავშირზე არაფერს ამბობს. ამიტომაც აგამემნონი პადესში, ნესტორი და მენელაოსი კი მზის ქვეშეთში ხშირად ახსენებენ ქმრის გამწირველ მზაკვარ ქალს („ოდისეა“, III, 235, 310; IV, 92; XI, 409-410; 424-434, 452-453; XXIV, 96-97; XXIV, 200).

მეუღლის მკვლელი კლიტემნესტრა ჰომეროსის შემდგომდროინდელ ეპოსში მაშინ ხდება, როცა პირველად „კიპრიებში“ (ძვ.წ. VII ს.) იფიგენიას მსხვერპლ შეწირის მოტივი ჩნდება (დანვრილებით ამის შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ტროას ომი“). შესაბამისად, მოგვიანებით ტესიქოროსის (ძვ.წ. VI ს.) საგუნდო პოემაში „ორესტეა“ და პინდაროსის (ძვ.წ. 474 წ.) XI „პითიურ ოდაში“ აგამემნონის მთავარ მკვლელად კლიტემნესტრაა დასახელებული.

ზოგიერთები იზიარებენ იმ აზრს, რომ მკვლელობა არგოსში მოხდა, მაგრამ ამტკიცებენ, რომ აგამემნონის საფლავზე კლიტემნესტრამ ზედაშეს დასაღვრელად ქრისოთემისი გაგზავნა მას შემდეგ, რაც საზარელი სიზმარი იხილა. ესიზმრა, თითქოს აგამემნონი გაცოცხლდა, ეგისტოსს კვერთხი გამოგლიჯა და მინაში ჩაფლა. კვერთხი გაიფურჩქნა, ყლორტები დაასკდა, ტოტები გაეშალა და მთელი მიკენი მის ჩრდილქვეშ აღმოჩნდა.

არგოსი, როგორც ჩანს, უფრო ფართო გეოგრაფიული ცნებაა, ვიდრე მიკენი.

ამბობენ, რომ ორესტესი პითიურ თამაშობებზე ეტლების რბოლისას შემთხვევით დაიღუპა.

იმასაც ამბობენ, რომ ორესტესმა აგამემნონის საფლავზე ელექტრას მოჭრილი კულუღი დატანსაცმელი კი არა და, მამის სპილოს ძვლის ბეჭედი ნახა. (სოფოკლე, „ელექტრა“, 47-50 და 1223, 326 და 417 შმდგ. და სქოლიოები).

სერვიუსის ცნობით, კლიტემნესტრა ორესტესს არ მოუკლავს. მან დედა სასამართლოში მიიყვანა და მოსამართლეებმა მიუსაჯეს სიკვდილით დასჯა. სერვიუსი ორესტესს მხოლოდ იმაში ადანაშაულებს, დედა რომ არ დაიცვა, თუმცა ცოდვად ამ საქციელს არ უთვლის (ვერგილიუსის „ენეიდას“ XI, 268 კომენტარები).

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. კლიტემნესტრამ ეგისტოსისაგან სამი შვილი გააჩინა: ერიგონე, ალექსი და ელენე.

ორესტესის შურისძიება მნიშვნელოვანი მითია, რომელსაც რამდენიმე ვარიანტი აქვს. ოლიმპიური რელიგია პროტოელინურ მატრიარქალურ და ელინურ პატრიარქალურ პრინციპებს შორის ერთგვარ კომპრომისად წარმოიდგინება; თავდაპირველად ღვთაებრივ ოჯახს ექვსი ღმერთი და ექვსი ქალღმერთი წარმოადგენდა. ძალთა ნონასწორობა შენარჩუნებული იყო იქამდე, ვიდრე ათენა ხელმეორედ - ზევსის თავიდან, დიონისე კი მეორედ ზევსის თქმოდან არ დაიბადა და ღმერთთა საბჭოში პესტიას ადგილი არ დაიკავა. ამის შემდეგ ღმერთების კამათისას მამრობითს ქესს ხმების უმრავლესობა ჰქონდა.

მატრიმონიალური მემკვიდრეობა პროტოელინური რელიგიის მემკვიდრეობაა. რამდენადაც ყოველი მეფე აუცილებლად მოსული იყო და მეფობდა მხოლოდ და მხოლოდ ტახტის მემკვიდრეზე დაქორწინების წყალობით, სამეფო ოჯახში ბავშვები იზრდებოდნენ დედის, როგორც სამეფოს ბურჯის, პატივისცემის გრძნობით, ხოლო დედის მკვლელობა წარმოუდგენელ დანაშაულად ითვლებოდა. ისინი იზრდებოდნენ მითებზე, სადაც ქალღმერთი-ცოლი ყოველთვის ღალატობდა თავის ქმარ-ქურუმს და რომლისთვისაც მკვლელზე ყოველთვის შურს იძიებდა მისი შვილი. მათ ასევე იცოდნენ, რომ ვაჟი შვილი არასდროს დასჯიდა მოღალატე დედას, რომელსაც იგივე ძალაუფლება გააჩნდა, რაც ქალღმერთს, რომელსაც ის ემსახურებოდა.

არქაული ზეპირი ტრადიციის კვალად შეიძლება მივიჩნიოთ ეგისტოსის მოკვლა სიკვდილის ქალღმერთის დღესასწაულზე, როცა იგი მირტის ტოტებს ჭრის, ამასთანავე, როგორც მინოსის

ხარი, იგი სამსხვერპლო ნაჯახით კვდება. ის, რომ ტანსაცმელზე, რომელშიც კილისამ იხსნა ორესტესი, „ამოქარგული იყო გარეული მხეცები“, ამასთანვე ისიც, რომ მისი აღმზრდელი იყო მწყემსი მდინარე ტანაოსიდან, გვაგონებს ცნობილ სიუჟეტს მეფის შვილზე, რომელსაც სამეფო ტანსაცმელში შეხვეულს ტოვებენ „მთაზე“ გარეულ მხეცებთან. შემდეგ ის ხვდება მწყემსებთან და საბოლოოდ, მას ტანსაცმლის მიხედვით იცნობენ.

მითი ძიძის მიერ მეფის შვილის გადასარჩენად თავისი შვილის მსხვერპლად გაღების შესახებ რელიგიის ისტორიაში იმ ეპოქას ასახავს, როცა მსხვერპლად შეწირული მეფის შემცვლელი ბავშვი უკვე სამეფო გვარს აღარ ეკუთვნოდა.

ერინიების ეტიმოლოგია მათ ბუნებას კარგად ვერ გვიხსნის, რადგან ერთადერთი სიტყვა, რომელიც ეტიმოლოგიურად ერინუსს (წყევლა) უკავშირდება, არის ზმნა „ერინუენ“, რაც ნიშნავს „შმაგობს, როგორც ერინია“.

ერინიები გვარის ეთიკურ წარმოდგენებს გამოხატავდნენ, ისინი ყოველთვის მშობლების მხარეს იყვნენ, არა მარტო დედის ან მამის, არამედ უფროსი ძმის მხარესაც (ჰომეროსი, „ილიადა“, XV, 204). ვაჟი შვილის მცირეოდენი ურჩობის, მით უფრო სიტყვით ან საქმით დედის შეურაცხყოფისას ერინიები მორალურ მსაჯულებად გამოდიოდნენ.

ძნელი წარმოსადგენია, რომ ორესტესმა კლიტემნესტრა მოკლა. ასე რომ ყოფილიყო, ჰომეროსი აუტლებლად ახსენებდა ამას და არ უწოდებდა მას „ღვთისნიერს“ („ოდისეა“, 1294-296). ჰომეროსი მხოლოდ იმას აღნიშნავს, რომ ორესტესმა მოკლა ეგისტოსი და მისი და თავისი „დამნაშავე დედის“ ალაპი გადაიხადა („ოდისეა“ III, 306 და შემდგ). პაროსის ქრონიკაშიც ორესტესის მიერ დედის მკვლელობის შესახებ არაფერია ნათქვამი. ამიტომ დასაშვებია, სიუჟეტის გადმოცემისას მართალია სერვიუსი, რომელმაც გადმოგვცა, რომ ეგისტოსის მკვლელობის შემდეგ ორესტესმა კლიტემნესტრა ათენის უხუცესთა სასამართლოს გადასცა. ტინდარეოსიც ურჩევდა ორესტესს, ასევე მოქცეულიყო (ევრიპიდეს „ორესტესი“). მაგრამ დედის არ დაცვა, როგორი დამნაშავეც არ უნდა ყოფილიყო იგი, უძველესი წარმოდგენით, საკმარისი იყო, რომ ერინიების, შურისმაძიებელი ქალთმერთების მსხვერპლი გამხდარიყო.

შესაძლოა, ამ გავრცელებულ მითში აპოლონისა და ათენას ქურუმები იმ ტრადიციას აუმხედრდნენ, რომლის თანახმადაც, ოჯახური უსიამოვნებისას კერიის დიასახლისის („დიდი დედის“) ინტერესების გათვალისწინება უფრო მნიშვნელოვანი იყო. მითის

ასეთ ვარიანტში ორესტესი კლიტემნესტრას უკვე აღარ გადასცემს სასამართლოს, არამედ თავისი ხელით კლავს მას, რის შემდეგაც მას ამართლებს საბერძნეთში ყველაზე მნიშვნელოვანი სასამართლო (არეოპაგი). ეს ხდება ზევსის თანადგომითა და აპოლონის პირადი ჩარევის წყალობით. ქურუმებს უნდოდათ ერთხელ და სამუდამოდ ბოლო მოეღოთ იმ რელიგიური წარმოდგენისათვის, რომლის თანახმადც დედობა მამობაზე მაღლა იდგა.

როგორც გრეცისი აღნიშნავს, მითის შეცვლილ ვარიანტში ენდოგამია და ნათესაობის პატრიმონიული სისტემა აღიქმებოდა როგორც თავისთავადი და ერინიებს ადრინდელი მნიშვნელობა აღარ გააჩნდათ. ელექტრა (რომლის სახელი „ქარვა“ მიუთითებს, რომ იგი ჰიპერბორეული აპოლონის პატერნალურ კულტს ეკუთვნის) განსხვავდება ქრისოთემისისაგან, რომლის სახელი გვახსენებს, რომ მატრიარქალური კანონების უძველესი გაგება ჯერ ისევ ცოცხალი იყო საბერძნეთში და რომ დედის „მორჩილება“ ჯერ კიდევ როგორც ღვთისმოსაობა, ისე აღიქმებოდა. ელექტრა კი მამის მხარეზე იყო, სწორედ ისე, როგორც ზევსის თავიდან შობილი ათენა.

⑫

წყაროები და ვარიანტები. ორესტესის გასამართლების შესახებ ცნობებს შემდეგი წყაროები გვანდის: პავსანიასი I, 28, 5-6; II, 16, 5; II, 31, 7 და II, VIII, 34, 2; ევრიპიდე, „ორესტესი“; ჰომეროსი, „ოდისეა“ III, 306 და შემდგ., აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, III, 3, VI, 25; ჰიგინუსი, „მითები“, II, 9; ესქილე, „ქოეფორები“, 1034 და შემდგ. და „ევმენიდები“; ევრიპიდე, „ელექტრა“, 1254-1257; ასკლეპიოსი ციტი. ევრიპიდე, „ორესტესის“ სქოლიებით 1645; არიტოფანეს „მხედრების“ სქოლიოები 95; „აქარნელები“ 960; პაროსის ქრონიკა 40 და შემდგ.; ევრიპიდე, „იფიგენია ტავრისში“ 947 და შემდგ. პორფირიოსი, „ნიმფების მღვიმის შესახებ“, 3; ევრიპიდე, „ელექტრა“, 1272; არისტოფანე, „მხედრები“, 1312; ესქილე, „ევმენიდები“, 778-1047.

ზოგიერთი მიიჩნევს, რომ ათენს პანდიონი კი არადა, დემოფონი მართავდა.

მითის ზოგიერთი ვერსიის მიხედვით, კლიტემნესტრას მკვლელობის შემდეგ მენელაოსი მთელი თავისი დაგროვილი ქონებით ნავპლიონს მოადგა. იქ მეთევზისაგან გაიგო, რომ ეგისტოსი და კლიტემნესტრა ორესტესმა მოკლა. მენელაოსმა ელენეამბის გასა-

გებად მიკენში ჩუმად ღამე გააგ ზავნა, რომ ტროასთან დაღუპულთა ახლობლებს არ ეცნოთ და არ ჩაექოლათ.

ელენემ თმა მოიჭრა, ელექტრას მისცა და სთხოვა, კლიტემნესტრას საფლავზე დაედო და მისი სულის მოსახსენებლად ზედაშეც დაეღვარა. ელექტრამ უარით გაისტუმრა. არ მოენონა, დეი-დამ რომ მხოლოდ თმის ბოლოები გაიღო და ამ საქმის შესასრულებლად მის ქალიშვილ პერმიონესთან მიაგ ზავნა. ელენემ პერმიონე სასახლიდან გამოიხმო. იგი ცხრა წლის იყო, როცა ელენე პარისს გაჰყვა. ტროას ომი რომ დაიწყო, მენელაოსმა პერმიონე კლიტემნესტრას დაუტოვა. ქალიშვილმა დიდი ხნის უნახავი დედა დანახვისთანავე იცნო და თხოვნა უყოყმანოდ შეუსრულა.

ამასობაში სასახლეში მენელაოსი მოვიდა, თავისი სიმამრი ტინდარეოსი ნახა. ტინდარეოსი სპარტიდან ჩამოვიდა და ქალიშვილის სიკვდილს გლოვობდა. ტინდარეოსმა მენელაოსს სპარტის მინაზე ფეხის დადგმა აუკრძალა, თუ ის დამნაშავე დისწულებს არ გაუსწორდებოდა. ტინდარეოსი ფიქრობდა, რომ კლიტემნესტრა თავისი დანაშაულისათვის მხოლოდ ქალაქიდან გაძევებას იმსახურებდა, ხოლო თუ მოქალაქეები მისი სიკვდილით დასჯას მოითხოვდნენ, ორესტესს დედა უნდა დაეცვა. ახლა კი ორესტესიცა და ელექტრაც, მისი აზრით, ჩასაქოლები იყვნენ.

ტინდარეოსმა ორესტესი დედის მკვლელობაში დაადანაშაულა და მიკენელი უზუცესები მოსამართლეებად მოიხმო. ტინდარეოსი მოითხოვდა, სასამართლოს გადანვეტილებამდე არვინ გამოლაპარაკებოდა ორესტესსა და ელექტრას, არვის მიეცა მათთვის თავშესაფარი, წყალი და ცეცხლი. ორესტესს უფლება არ მისცეს სისხლში მოთხვრილი ხელები დაებანა.

მენელაოსს არ უნდოდა ტინდარეოსის წყენინება და ორესტესი სასამართლოს გადასცა. სასამართლოს ორესტესიც ესწრებოდა. აგამემნონის ძე გრძნობდა პილადესის თანაგრძნობას და ძალა ემატებოდა. პილადესის მამამ უარი თქვა შვილზე (მკვლელობაში მონაწილეობა არ აპატია). სასამართლომ ორესტესს თვითმკვლელობა მიუსაჯა. პილადესმა არ მიატოვა მეგობარი და თავისი დანინდული ელექტრა, მეგობრებს ურჩია, რადგან სამივენი განწირულნი იყვნენ და სიკვდილს თავიდან ვერ აიცილებდნენ, სიკვდილის წინ სიმხდალისა და ღალატისათვის მენელაოსი დაესაჯათ და მოეკლათ ელენე, რომლის გულისთვისაც ამდენი უბედურება დაატყდათ თავს.

ელექტრა ქალაქის კედლებს მიღმა დარჩა. მასაც ჰქონდა გეგმა, უნდოდა, კლიტემნესტრას საფლავიდან მომავალი პერმიონე მძევლად აეყვანა და ამით მენელაოსი თავის ჭკუაზე ეტარებინა. ამასობაში ორესტესი და პილადესი სასახლეში შევიდნენ. მთხოვნელე-

ბივით საკურთხეველს ამოეფარნენ. მოსასხამის ქვეშ მახვილებს მალავდნენ და ხმამალა მოთქვამდნენ. ელენეს მათი ხმა შემოესმა, შენ ყვიტა კლიტემნესტრას საფლავზე დასაფენი წითელი მოსასხამის ქსოვა დასასახლეში შეიპატიჟა. ორესტესმა და პილადესმა მახვილები იშიშვლეს, პილადესი ფრიგიელ მონებს დაერია, გარეკვა მოუნდომა, ორესტესი კი ელენეს მოსაკლავად მივირდა. მაგრამ ზევსის ბრძანებით, აპოლონმა ელენე ღრუბლებში გაახვია, ოლიმპოსზე აიყვანა და უკვდავად აქცია (მას შემდეგ ელენე თავის ძმებ დიოსკურებთან ერთად განსაცდელში ჩაეყარდნო მელვადურებს მფარველობდა).

ამასობაში ელექტრამ ჰერმიონე შეიპყრო, სასახლეში მიიყვანა და ჭიშკარი ჩარაზა. მენელაოსმა ბრძანა, ქალიშვილი გაეთავისუფლებინათ. მენელაოსის ხალხმა ჭიშკარი სწორედ იმ დროს შეამტვრია, როცა ორესტესს სასახლე უნდა გადაეწეოდა, ჰერმიონე მოეკლა და თვითონაც მზად იყო დაღუპულიყო. უეცრად აპოლონი გამოჩნდა, აგამემნონის ძეს ჩირალდანი ხელიდან გამოსტაცა და მენელაოსის ხალხიც გაყარა. აპოლონმა ბრძანა, მენელაოსს ახალი ცოლი გამოეძებნა, ორესტესი ჰერმიონეზე დაქორწინებულიყო და სპარტაში დაბრუნებულიყო, კლიტემნესტრას მკვლელობაზე აღარ ედარდა და ეს საქმე ღმერთებისათვის მიენდო (ევრიპიდე, "ორესტესი").

ზოგიერთი ამბობს, რომ ერინიების მოთხოვნას კლიტემნესტრას ბიძაშვილი პერილესი, იკარიოსის ვაჟიშვილიც, შეუერთდა (პავსანიასი, VIII, 34, 2).

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. მატყლით ჩაგრაგნილი დაფნის გვირგვინი აპოლონის მფარველობას ნიშნავდა.

გადმოცემა იმის შესახებ, რომ კლიტემნესტრას ერინიებმა ორესტესი ჭკუიდან გადაიყვანეს, არ შეიძლება ატიკელი დრამატურგების უბრალო გამონაგონად მივიჩნიოთ: უძველეს ეპოქაში ის არა მარტო კონტინენტურ საბერძნეთში, არამედ კუნძულებზეც ფართოდ იყო გავრცელებული.

ორესტესს მკვლელად იმიტომ თვლიდნენ, რომ მან არ შეასრულა შვილის ვალი და ხელი არ შეუშალა მიკენელებს, სისრულეში მოეყვანათ სასიკვდილო განაჩენი. როგორც ჩანს, სასამართლო ადვილად იცვლიდა აზრს, რადგანაც მენელაოსმა და ტინდარეოსმა დაიყოლიეს იგი, ორესტესისათვის სასიკვდილო განაჩენი გამოეტანა.

ერინიები მართლმსაჯულებად მიიჩნევდნენ თავს და მკვლელს, მოყვასის სისხლის დამღვრელს, სიკვდილით ემუქრებოდნენ.

ერინიები განსაზღვრებაა სინდისის ქენჯნის, რომელსაც ახლაც წარმართულ მელანეზიაში შეუძლია მოკლას ადამიანი, რომელმაც ნებისთ თუ უნებლიედ დაარღვია ტაბუ. ასეთი ადამიანი ან გონებას კარგავს და ქოქოსის პალმიდან თავდაღმა ვარდება ან, როგორც ორესტესი, თავს იკრავს, უარს ამბობს სასმელ-საჭმელზე, ვიდრე შიმშილით არ ამოხდება სული. ასე იყო იმ შემთხვევებშიც კი, როცა არავინ, დამნაშავეს გარდა, არ იცოდა დანაშაულის შესახებ.

ჩვეულებისამებრ, საბერძნეთში მკვლეელი სისხლიანი დანაშაულის ჩამოსარეცხად მსხვერპლად ღორს სწირავდა. ვიდრე მოკლულის სული ხარბად სვამდა ღორის სისხლს, მკვლეელი გარეგნობის შესაცვლელად გამდინარე წყალში განიბანებოდა, თავს გადაიპარსავდა და ერთი წელი გადაიხვენებოდა, რათა საბოლოოდ შურისმაძიებელი სულისათვის კვალი აერიდა. ვიდრე ადამიანი არ შეასრულებდა განმნმენდ რიტუალს, მეზობლები მას გაურბოდნენ და ნებას არ რთავდნენ, მათი სახლის ზღურბლი გადმოებიჯებინა ან მათ სუფრას მიჯდომოდა იმის შიშით, რომ მისი უბედურებების თანაზიარი არ გამხდარიყვნენ. ამასთანავე, მკვლელს ანგარიში უნდა გაენია მოკლულის ნათესავებისათვის, რომლებსაც სული შურისმაძიებას სთხოვდა. დედის სისხლის დაღვრას თან ახლდა ისეთი ძლიერი წყევლა, რომ აქ უკვე განმნმენდის ჩვეულებრივი საშუალებები არ გამოდგებოდა. სისხლის დამღვრელი თვითმკვლელობას ვერ ბედავდა და ზოგჯერ თითს იჭამდა. ორესტესმაც განანწყენებული პერას გულის მოსაგებად თითი მოიჭამა. სამხრეთის ზღვების ზოგიერთ რაიონებში მავანის სიკვდილისას ნათესავებს თითს ჰკვეთენ.

როგორც პავსანიასი გადმოგვცემს, მეგალოპოლისიდან მესენიისკენ მიმავალ გზაზე ორესტესის მდეწეწელი ერინიების - სიგიჟის ქალღმერთების - ტაძარია. გარდა ამისა, იქვეა ქვის კოლონიანი მომცრო ყორღანი, რომელიც ცნობილია „თითის საფლავის“ სახელით. ამ ადგილას სასონარკვეთილმა ორესტესმა თითი მოიჭამა, რათა შავი ქალღმერთები მოეღბო. რამდენიმე ერინიამ ფერი შეიცვალა, თეთრი გახდა და ორესტესის სიგიჟეც დაცხრა. ამის შემდეგ ორესტესმა თავი გადაიპარსა მეზობელ აკესის ტაძარში და შავ ქალღმერთებს - გულის მოსაღბობი, თეთრებს კი - სამადლობელი მსხვერპლი შესწირა. ახლა ასეთი ჩვეულებაა, მსხვერპლი უნდა შესწიროს ერთდროულად თეთრ ქალღმერთებსაც და ქარიტებსაც (პავსანიასი, VIII, 34, 1-2.).

მსხვერპლ შეწირვისას ღვინის გამოყენება სისხლის მაგივრად, ასევე თმის გაპარსვის ნაცვლად თმის კულულის მსხვერპლად შეწირვა კლასიკური ეპოქის დანამატია, რომლის მნიშვნელობა უკვე აღარავის ახსოვს. ისევე როგორც გლოვისას შავის ტარებას

ჩვეული სახის შესაცვლელად სულების მოტყუებასთან უკვე აღარავინ აკავშირებს.

ელენე, როგორც მთვარის ქალღმერთი, მეზღვაურების მფარველი იყო ბევრად უფრო ადრე, ვიდრე ღვთაებრივი ტყუპები (პოლიდეკესი და კასტორი) თანავარსკვლავედად გადაიქცეოდნენ. ევრიპიდეც ეს ქილესავით ორესტესს ამართლებს, რაც პატრიარქატის საბოლოო ტრიუმფის დასტურია. ასევე აღსანიშნავია, რომ სასამართლო ათენში ეწყობა, სადაც ზევსის თავიდან შობილი ათენა არ აღიარებს დედის ღვთაებრივობას და ამართლებს ადამიანს, რომელმაც საკუთარი ხელით მოკლა დედა. ათენელმა დრამატურგებმა იცოდნენ, რომ ამ რევოლუციური თემის გამოტანა მხოლოდ ათენში იყო შესაძლებელი. ამიტომაც სპარტელი ტინდარეოსი ითხოვს ორესტესის სიკვდილით დასჯას, დიოსკურები კი აპოლონს იმაში დებენ ბრალს, რომ მან დანაშაულს ხელი შეუწყო.

ორესტესზე მითმა აირეკლა სისხლის ალების არქაული ადათის დაძლევის პროცესი, რომელიც მიმდინარეობდა მატრიარქალური ნიუბის პატრიარქალურით შეცვლის ფონზე: დედის მოკვლისათვის ორესტესის მდევნელი ერინიები თავად კლიტემნესტრას დანაშაულს არაფრად აგდებენ, რადგანაც იგი ქმრის სისხლით ნათესავი არ იყო. სისხლის ალების ადათით, დედისმკვლელი ორესტესი თავად უნდა მოკვდეს, მაგრამ იგი არ ისჯება. მას სახელმწიფო არეოპაგოსის (სიტყვა-სიტყვით, „არესის ბორცვი“, უმაღლესი მმართველი ორგანო, კანონის აღმსრულებელი) სახით ესარჩლება.

ორესტესის სახელი „მთიელს“ ნიშნავს.

ზოგიერთი გადმოცემით, ორესტესმა გადასახლების ერთი წელი ეპიროსში გაატარა, სადაც ორესტების ქალაქი არგოსი დაარსა. იქვე მისი სახელი ეწოდა პაროორეის ორესტებს ანუ ეპიროსის მცხოვრებლებს, რომლებიც ილირიის მთების ძირას ცხოვრობდნენ (ევრიპიდე, „ორესტესი“, 1654-1657 და „ელექტრა“, 1254 და შმდგ; პავსანიასი, VIII. 3.; სტეფანოს ბიზანტიელი სიტყვა zania-სთან: სტრაბონი VII, 7, 8.)

ერინიების „გულიდან სისხლი“, რომელიც ატიკას ემუქრებოდა, როგორც ჩანს, სხვა არაფერია, თუ არა ევფემიზმი, რომელიც მენსტრუალურ სისხლს ნიშნავდა.

ზოგიერთი იმასაც კი ფიქრობს, რომ ევმენიდები არასდროს ყოფილან ერინიები. ერინიებს ეს სახელი ორესტესმა პირველად თავისი უჩვეულო თავგადასავლების შემდეგ ტავრისის ხერსონესში უწოდა. კარნეიში ერინიების საპატივცემულოდ შავი ცხვარი

დაკლა და მათი გული საბოლოოდ მოიგო. კოლონოსშიც, სადაც არვის შეეძლო ერიჩების უძველეს წმინდა ტაძარში შესვლა და აქედან კერიჩეშიც, სადაც ორესტესმა სიცოცხლის ბოლოს მათთვის ტაძარი აღმართა, მათ ეგვნიდებს უწოდებდნენ. (ეერიპიდე, „იფიგენია ტავრისში“, 968 და შმდგ.; კომედიოგრაფოსი ფილემონი, ციტ.: სოფოკლეს „ოიდიპოსი კოლონოსში“, 42 სქოლ.; ესქილეს „ეგვნიდების“ მოკლე შინაარსი; პავსანიასი, VII, 25, 4; სოფოკლე, „ოიდიპოსი კოლონოსში“, 37 და 42-43.

ათენში ეგვნიდების მღვიმეში, სადაც მხოლოდ მათ არ ჰქონდათ შესვლის უფლება, ვინც დაიტირეს, როგორც მკვდარი, იდგა სამი ერიჩის გამოსახულება. ეს გამოსახულებები არ ჩამოუვარდებოდა მათ გვერდით მდგარ მინის ქვეშეთის ღმერთების - პადეუსის, პერმესისა და დედა-მინის - გამოსახულებას. აქ ყველას, ვისაც არეოპაგოსი მკვლელობაში უდანაშაულოდ ჩათვლიდა, შავი ფერის მსხვერპლი უნდა შეეწირა. ათენას დაპირებისამებრ, ეგვნიდებს სხვა მსხვერპლსაც სწირავდნენ. ამასთანავე, თითოეულს ყოველი თვის სამი ლამიდან ერთ-ერთი ეძღვნებოდა და ამ დროს არეოპაგოსი მკვლელობის საქმეს განიხილავდა. (პესიქიოსი, დეუტეროპოტმოი; პოლემონი, ციტირებული სოფოკლეს სქოლიოების მიხედვით, 89; პავსანიასი, I, 28, 6; სქოლიოები ესქინეს „ტიმარქიონის წინააღმდეგ“ I, 188c; ლუკიანოსი, „სახლის შესახებ“, 18; ესქილე, „ეგვნიდები“, 705).

ეგვნიდებთან დაკავშირებული ყველა რიტუალი ჩუმად სრულდებოდა. ერიჩების კულტის მსახური ქურუმები ტრადიციულად პესიქიდების გვარისა იყვნენ. ვიდრე ქურუმები გახდებოდნენ, თავის წინაპარ პესიქოსს მის ტაძარში მსხვერპლად ცხვარს სწირავდნენ. (პესიქიოსი, სიტყვა esychidae).

(13)

წყაროები და ვარიანტები. ორესტესის იფიგენიასთან შეხვედრის ამბავს მოგვითხრობს: აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, VI, 26, 27; ეერიპიდე, „იფიგენია ტავრისში“, 32, 40 და შმდგ., 77, 88, 784, 970 და შმდგ., 1037 და შმდგ., 1435 და შმდგ.; ჰიგინუსი, „მითები“, 120 და 121; პეროდოტე, IV, 103; ოვიდიუსი, „ნერილები პონტოდან“, III, 2, 45 და შმდგ.; პესიოდე, ქალთა კატალოგი, ციტირებული პავსანიასის I, 43, 1-ის მიხედვით; ამიანუს მარკელინუსი, XXII, 8, 34.

ზოგიერთები ამბობენ, ორესტესის ათენში კი არა და არგოლის-
ში უნდა ჩაეტანა არტემისის გამოსახულება (ჰიგინუსი, „მითები“,
120).

მითის ზოგი ვერსიის თანახმად, არტემის ტავრისელის ქურუმი
ქალი მათ ნაპირს თავშეფარებული ტყვესათვის წინასწარ სწირავ-
და განმწმენდ მსხვერპლს და მერე აჭრიდა მას თმებს, მაგრამ არ
კლავდა (ჰეროდოტე, IV, 26).

სხვა ვერსიით, ქარიშხალმა ორესტესი კუნძულ როდოსზე მიი-
ყვანა. იქ, პელიოსის ორაკულის თანახმად, ქანდაკება ქალაქის კე-
დელზე დადგა. ზოგიერთების აზრით, რადგანაც აპოლონმა უბრძა-
ნა ქანდაკება ატიკაში ჩამოეტანა, ათენამ იგი სმინთიაში მოინახუ-
ლა და უბრძანა, გამოსახულება სასაზღვრო ქალაქ ბრავრონეში
დაედგა. ის არტემის ტავროპოლის ტაძარში უნდა იდგეს და გული
ადამიანის ყელიდან გადმოსული სისხლით უნდა მოილბოსო.
ათენამ იფიგენია ამ ტაძრის ქურუმად დააყენა და ეს ტაძარი სი-
ცოცხლის ბოლომდე მისი თავშესაფარი გახდა. ამასთანავე, მისთ-
ვის უნდა შეენირათ მშობიარობას გადაყოლილ მდიდარ ქალთა
ტანსაცმელი. ამ წყაროს მიხედვით, ორესტესის გემმა საბოლოოდ
მიაღწია ბრავრონეს, სადაც იფიგენიამ აღმართა ქანდაკება. ტაძ-
რის მშენებლობის პროცესში კი ორესტესთან ერთად დელფოს
გაემგზავრა. დელფოს ტაძარში იფიგენია ელექტრას შეხვდა და
ათენში დააბრუნა, რათა პილადესისათვის ცოლად გაეყოლებინა
(ევრიპიდე, „იფიგენია ტავრისში“. 89-91 და 1446 და შმდგ.; პავსანი-
ასი, I, 33, 1; ცეცე, ლიკოფრონის სქოლიოები, 1374).

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ევრიპიდეს სხვა ტრაგედიებში („ელექტრა“,
„ორესტესი“) ორესტესის საქციელს ყოველგვარი გმირული ორე-
ოლი ეცლება და თავად იგი წარმოდგენილია როგორც შეურაც-
ხადი, რომელიც მზადაა ჩაიდინოს ახალი საშინელებები. ორესტე-
სი მენელაოსის შემდეგ სპარტაში მეფობდა, ზოგიერთი წყარო
(აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, 6, 28) გადმოგვცემს, რომ ორესტესი
არკადიაში გველის ნაებენისაგან გარდაიცვალა.

შესაძლოა, ამ ოლქში არსებობდა ორესტესის, როგორც ადგი-
ლობრივი გმირის, ძველი კულტი. ზოგიერთს კი ეგონა, რომ
ორესტესის ნეშტი არკადიის ქალაქ ტეგეაში ინახებოდა და ძვ. წ. VI
ს-ში ადგილობრივი მოსახლეობის წინააღმდეგობისდა მიუხედა-
ვად, სპარტაში გადაიტანეს (ჰეროდოტე, I, 67 შმდგ.).

წყაროები და ვარიანტები. მენელაოსის ტროას ომის შემდგომი თავგადასავალი გადმოცემულია შემდეგ წყაროებზე დაყრდნობით: აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, VI, 1; 29; V, 22; ჰომეროსი, „ოდისეა“, III, 130 შემდგ., 276-312; IV, 77 შემდგ.; პავსანიასი, III, 14, 6; 26, 7; VIII, 23, 4;

ეგვიპტის უკავშირდება მითის სხვა ვერსიაც. თითქოსდა ტროაში მხოლოდ ელენეს აჩრდილი იმყოფებოდა, თავად ქალი კინილოს ნაპირთან პროტევის სამფლობელოში ელოდებოდა მეუღლეს (ვერიპიდე, „ელენე“, 1-760, 766 შემდგ. და 1126 შემდგ.).

ზოგიერთი მენელაოსისა და ელენეს შვილად ნიკოსტრატოსსაც მიიჩნევს, ასევე ასახელებენ მენელაოსის რამდენიმე ვაჟი შვილს: მეგაპენტეს - ხარჭა პიერიდესაგან და ქსენოდამესს - ნიმფა კნოსიასაგან (აპოლოდოროსი, „მითოლოგიური ლექსიკონი“, III, 11, 1); ერთ-ერთმა მათგანმა, მეგაპენტესმა როცა მენელაოსი ნეტართა სამყოფელში გადავიდა, ელენე სპარტიდან გააგდო.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. მალეას კონცხი - ლაკონიის სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილი.

ბევრი ქვეყანა მოიარა, ბევრ ხალხს შეხვდა, სახელდობრ, მოინახულა კვიპროსი, ფინიკია, ლიბია, შეხვდა ეთიოპებს, სიდონელებს. ვარაუდობენ, რომ მენელაოსის ხეტიალი სამხრეთ ხმელთაშუა ზღვისპირეთში აქაველების მეკობრეობაზე და ახალი კოლონიების შექმნის მცდელობაზე უნდა მიუთითებდეს.

გამოთქმულია მოსაზრება, რომ მენელაოსისა და პროტევის შერკინება თეტისისა და პელევსის მითის სახეცვლილი ვერსიაა. ქალღმერთი თეტისი - ფოკისი („სელაპი“) კაც პერსონაჟად, პროტეუსად გადაიქცევა. მენელაოსი არაცლის, რომ ქალღმერთმა ტყავი გაიძროს და სასიყვარულო კავშირი დაამყაროს მასთან, როგორც ამას პელევსი აკეთებს. (საერთოდ, ფოკისზე (სელაპზე) მითი თითქმის ყველა ევროპული ქვეყნების ფოლკლორში გხვდება. როგორც ნესი, გმირი კლდეს ეფარება, როცა სელაპების ჯოგი სავსე მთვარისას უკაცრიელ ნაპირს უახლოვდება. სელაპები ტყავს იძრობენ, ქალწულებად გადაიქცევიან და შიშველები ქვიშაში ცეკვავენ. მერე გმირი იტაცებს ერთ-ერთი სელაპის ტყავს, რაც მის დაუფლებას ნიშნავს. ბოლოს ისინი ერთმანეთს წაეკიდებიან, სელაპი თავის ტყავს იბრუნებს და შორს მიცურავს). ამ მითში მენელაოსს მხოლოდ წინასწარმეტყველების გაგება სურს, პროტეუსი კი თეტისივით სახეს იცვლის.

კენოტაფი - ძველ ბერძნულ ენაზე „ცარიელი საფლავ“ - სწიშნავს. ძველ საბერძნეთში და რომში აღნიშნავდა აკლდამას, რომელშიც მიცვალებული არ ესვენა და რომელსაც, ჩვეულებრივ, გარდაცვლილის მოსახსენებლად აღმართავდნენ.

ელისიონის მინდვრებზე, ანტიკური ტრადიციით, ლეგენდარული გმირები განისვენებენ.

სპარტაში უჩვენებდნენ სახლს, რომელშიც ოდესღაც მენელაოსი ელენესთან ერთად ცხოვრობდა. როგორც ჩანს, მის მახლობლად გოგონათა გუნდი ასრულებდა ელენესადმი მიძღვნილ ეპითალმიებს, რომელიც თეოკრიტოსის (ძვ.წ. III ს. პოეტი) მე-18 იდილიას გვაგონებს.

გადმოცემით, არკადიაში იყო ძველი ჭადარი, რომელიც მენელაოსმა ტროაზე გალაშქრებამდე დარგო.

შემორჩენილია სკულპტურული ჯგუფი - „მენელაოსი პატროკლესის გვამით“ (ძვ.წ. II ს.), რომლის ბევრი გვიანდელი კოპიაა ცნობილი. სახვითი ხელოვნების ასევე ერთ-ერთი საყვარელი სიუჟეტია ვარიაციები თემაზე „მენელაოსი და ელენე“.

15

წყაროები და ვარიანტი. გონიერ, კეთილშობილ ნესტორს არცომის შემდეგ უმუხტლა ბედმა. მისი დაბრუნების შესახებ შემდეგი წყაროები გვამცნობს: ჰომეროსი, „ოდისეა“, III, 136 შმდგ.; IV, 209 შმდგ.; 485; პავსანიასი, IV, 3, 3; ჰიგინუსი, „მითები“, 10; აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, VI, 9-10.

მესენიის პილოსში ჯერ კიდევ პავსანიასის დროს უჩვენებდნენ ნესტორის სახლს და ქალაქის ცენტრში მისი საფლავის ძეგლს (პავსანიასი, IV, 36, 2). პოლიგნოტოსის მიერ შესრულებული ამ სახლის გამოსახატულება მესენაში და დელფოსში იმყოფებოდა.

განმარტებები. სტრაბონმა (VIII, 3, 26) „ოდისეაზე“ დაყრდნობით ნესტორის სამეფოს დედაქალაქი პილოსი ტრიფილოსის (მხარე პელოპონესის დასავლეთ სანაპიროზე) ქალაქ პილოსთან გააიგივა. მაგრამ, როგორც XX ს-ის 30-50 წწ-ის გათხრებმა გვიჩვენა, უძველესი მიკენური სახელმწიფოს ცენტრი იყო პილოსი მესენიის სანაპიროზე. აქ გათხარეს ფრესკებიანი სასახლის კომპლექსი და თიხის ფირფიტების არქივი B-ხაზოვანი წარწერებით. თუ ეს სასახლე, როგორც ვარაუდობენ, ხანძრისაგან დაახლოებით

ძე. 1200 წელს დაიღუპა, შესაძლოა, რომ ოდესღაც მდიდარი მესენური პილოსისა და ტრიფილოსში მდებარე უფრო უმნიშვნელო მიკენური დასახლების პილოსის შესახებ ხსოვნა „ოდისეას“ ავტორმა გააერთიანა.

ჩვენ დროში ნესტორს უწოდებენ უზუცესს მეცნიერს, ბრძენ მოხუცს, გონიერ მრჩეველს, ცხოვრებისეული გამოცდილებით დაბრძენებულ ადამიანს.

16

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი და ვ ა რ ი ა ნ ტ ე ბ ი. იდომენევის შესახებ რამდენიმე წყარო მოგვითხრობს: პომეროსი „ილიადა“, IV, 257 შმდგ.; XIII, 210-539; „ოდისეა“, III, 191; სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდის“ კომენტარები, III, 121.

ზოგი ვერსიით, იდომენეუსს ქალიშვილი შემოხვდა და არც მსხვერპლად შეუწირავს ვინმე (აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, VI, 10).

სხვა ვერსიით, იდომენეუსი გადავიდა კოლოფონში, სადაც დასახლდა კლარიოსელი აპოლონის ტაძართან. იქ კერკაფოსის მთაზე დაკრძალეს.

კრეტელები კი იდომენეუსის საფლავს კნოსოსზე აჩვენებდნენ, სადაც მასა და მერინოს (იდომენეუსის ერთგული თანამებრძოლი) დიდ პატივს სცემდნენ.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. საკუთარი ძის მოკვლა ურჩხულისა ან ღვთაებისათვის მიცემული საბედისწერო ალთქმის ერთ-ერთი გავრცელებული ფოლკლორული მოტივია.

შვილის მსხვერპლად შეწირვა არც ბიბლიისათვისაა უცხო (იხილე „ნიგნი მსაჯულთა“, II, 30-40).

კალიბრიის სალენტიინის ოლქი სამხრეთ იტალიაშია.

ნავპლიოსი - ევბეას მეფე, პალამედესის მამა. ოდისევსმა ცილი დასწამა პალამედესს და იგი ბერძნებმა ჩაქოლეს (ამის შესახებ დანვრილებით იხილე ჩვენი სერიის ნიგნი „ტროას ომი“). ნავპლიოსმა შურის საძიებლად ტროაში წასული ბერძენი გმირების ცოლებს ხელი შეუწყო ქმრებისთვის ელაღატათ.

იდომენევის გვიანანტიკური „ტროას ომის დღიურისა“ და ბერი ევროპელი დრამატურგის ნანარმოების მთავარი გმირი გახლდათ. პოპულარულია მოცარტის ოპერა „იდომენეუსი, კრეტის მეფე“.

წყაროები და ვარიანტი. აიაქსის უღირს საქციელსა და მის შედეგებზე ცნობებს შემდეგ წყაროებში ვხვდებით: არქტინ მილეთელი, „ილიონის დანგრევა“; ვერგილიუსი, „ენეიდა“, II, 403-406; აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, V, 22; VI, 6, 20; ჰიგინუსი, „მითები“, II, 116; პომპროსი, „ოდისეა“, IV, 499; პავსანიასი, X, 31, 2; ელიანუსი, „ჭრელ-ჭრელი ამბები“, ფრგამ. 47; პლუტარქე, „ლეთაებრივი შურისგების დაყოვნების შესახებ“, XII.

მითოგრაფოსები მიიჩნევდნენ, რომ აიაქსს კასანდრასათვის შეურაცხყოფა არ მიუყენებია, ყველაფერი ოდისეესმა მოუგონა.

განმარტებები. შემდეგში კასანდრა აიაქსს აგამემნონმა გამოსტაცა.

ეგებას სამხრეთ ნაპირთან – კიკლადებთან.

აიაქსის ცოდვას ლოკრისელები ათასი წლის მანძილზე ინანიებდნენ: ტროაში ათენას ტაძარში ყოველწლიურად ორ ქალწულს აგზავნიდნენ. ისინი ქალაქში შუალამისას შედიოდნენ, რომ არ დაენახათ და არ ჩაექოლათ, ათენას გამოსახულებას არ ეკარებოდნენ, ტაძარს არ ტოვებდნენ, თმა შეკრეჭილები, ფეხშიშველები, ტანსაცმელსაც არ იცვლიდნენ და მხოლოდ იატაკს გვიდნენ.

ფოკისის ომის შემდეგ (ძვ.წ. IV ს.) ლოკრისელები ქალწულებს ტროაში აღარ აგზავნიდნენ.

სხვა მოსაზრების თანახმად, ლოკრისელი ქალწულებისთვის ტროაში გამგზავრება სასჯელი კი არაა, დიდი პატივი იყო.

ლოკრისელები ეთაყვანებოდნენ გმირ აიაქსს და საბრძოლო რიგში მისთვის ყოველთვის ადგილს ტოვებდნენ.

აიაქსი (ორივე „პატარაცა“ და „დიდიც“; „დიდის“ შესახებ იხილეთ ჩვენი სერიის წიგნი „ტროას ომი“) უძველესი მითოლოგიური სახეა. ისინი შეუპოვარი გმირები არიან (სახელი „აიაქსი“ (aiētos) ბერძნულად ნიშნავს „არწივს“), არ ემორჩილებიან არც კაცს და არც ღმერთს. როგორც ჩანს, თავდაპირველად ორივე აიაქსი ერთ მთლიან მითოლოგიურ სახეს ქმნიდა, რომელმაც შემდგომში გარკვეული მოდიფიკაცია განიცადა და წარმოგვიდგა სულით ერთი, მაგრამ გარეგნულად განსხვავებული გმირების სახით.

ნყაროები და ვარიანტი. ფილოქტეტესის შინდაბრუნების ამბავი გადმოცემულია შემდეგ ნყაროებზე დაყრდნობით: პავსანიასი, I, 17, 6; VIII, 33, 2; სოფოკლე, „ფილოქტეტესი“, 1327; აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, V, 8; VI, 15; პომეროსი, „ილიადა“, II, 717 შმდგ.; ჰიგინუსი, „მითები“, 102; სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდას“ კომენტარები, III, 402; სტრაბონი, VI, 1, 3; არისტოტელე, „საოცრებების შესახებ“, 107; პინდაროსი, „პითიური ოდა“ 1, 52.

გვიანდელი გადმოცემით, უკანა გზაზე იტალიაში დაარსა პეტელია და კრიმისა. მის საფლავსა და ტაძარს, სადაც ხარებს სწირავდნენ, მაკელაში (სიცილიის ქალაქი) უჩვენებდნენ.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ქალაქი კრიმისა - ტარენტის ყურის დასავლეთ სანაპიროზე მდებარეობს.

ეგესტა (სეგესტა) იგივე აკესტესი - ქალაქი სიცილიაში.

ფილოქტეტესის შესახებ თქმულება დიდი საბერძნეთის ზოგ დასახლებაში (მაგალითად, იტალიაში) მისი კულტის გავრცელებაზე უნდა მიუთითებდეს. ამგვირის კულტი, როგორც ჩანს, ბერძენმა კოლონისტებმა ძალიან ადრე შემოიტანეს.

მითითება იმაზე, რომ ფილოქტეტესი თესალიელია (სადაც პელეგისა და თეტისის ისტორია გათამაშდა), ფილოქტეტესის სახის უძველეს წარმოშობაზე უნდ მეტყველებდეს.

შესაძლოა, ხის ცხენის ჩართვამდე ტროას ომში ფილოქტეტესი სწორედ ის გმირი იყო, რომელიც ტროას გადამწყვეტ ალებას ხელმძღვანელობდა.

ფილოქტეტესის შესახებ მითი სამივე ბერძენმა დრამატურგმა (ესქილემ, სოფოკლემ, ევრიპიდემ), ძვ. წ. IV ს-ის დრამატურგმა თოდეკტესმა და რომაელმა პოეტმა აკციუსმა დაამუშავა. ჩვენ მხოლოდ სოფოკლეს „ფილოქტეტესი“ შემოგვრჩა.

ნყაროები და ვარიანტები. დიომედესზე მოთხრობილია შემდეგი ნყაროების მიხედვით: პომეროსი, „ილიადა“, V, 330. V, 410; VIII, 66 შმდგ.; პომეროსი, „ოდისეა“, III, 180; სტრაბონი, 6, 284.

ჰიპოლიტოსის ნაცვლად ან კომეტეს ან კილაბარს ასახელებდნენ.

მოლაღატე ცოლმა დიომედესი არგოსიდან გააძევა. მითის ზოგი ვარიანტით, დიომედესმა ნებაყოფლობით დატოვა სამშობლო.

სხვა ვერსიით, ტახტი პაპას ან ანდრემონს დაუბრუნა.

ათენამ დიომედესი ღმერთად აქცია, სხვა გადმოცემით, იგი აქილევსთან ერთად ნეტართა კუნძულზე მოახვედრა.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ი. ეგიალენ ეგიალეა - ადრასტეს ქალიშვილი ან შვილიშვილია.

დავნების მინა - იტალიის სამხრეთ-აღმოსავლეთი ნაწილი.

დავნუსი - ლიკაონის ვაჟი

დავნუსს მტრებთან ანუ მასანიის მცხოვრებლებთან ბრძოლაში დაეხმარა.

დიომედესის კულტი მჭიდროდ უკავშირდებოდა ათენას სახელს. მან ათენას იტალიის აღმოსავლეთ სანაპიროზე რამდენიმე ტაძარი და ქალაქი მიუძღვნა.

იტალიის ზოგიერთ ბერძნულ კოლონიაში და საბერძნეთის ზოგ პოლისში მას გმირად, ნახევრადღმერთად მიიჩნევდნენ.

არგოსში ათენას დღესასწაულზე დიომედესის პატივსაცემად საზეიმო სელას მართავდნენ, რომლის დროსაც მისი ფარი და პალადიონი მოჰქონდათ და მის გამოსახულებას მდინარე ინაქოსში განბანდნენ ხოლმე.

20

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი და ვ ა რ ი ა ნ ტ ე ბ ი. თქმულებები ნეოპტოლემოსის შესახებ შემორჩენილია შემდეგ ანტიკურ წყაროებში: აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, V, 10-11; ჰომეროსი, „ოდისეა“, III, 189; IV, 5 შმდგ.; XI, 508; ვერგილიუსი, „ენეიდა“, II, 547 შმდგ.; ევრიპიდე, „ჰექუბა“, 523;

ნეოპტოლემოსს პიროსსაც („ოქროსთმებიანს“) ეძახდნენ.

სხვა გადმოცემით, ნეოპტოლემოსს ტროას ომის შემდეგ ან გზა დაებნა ან თესალიაში დაბრუნება არ ინდომა, ამიტომ მივიდა ეპიროსში და იქ დასახლდა, ანდრომაქესაგან გაუჩნდა მოლოსი.

შემდგომში ჰელენოსს, პრიამოსის ძეს დაუთმო ანდრომაქე და სპიროსში მეფობა, თავად კი სახმელეთო გზით გასწია ფტიისაკენ. იქ პაპას, პელევსს მეფობა დაუბრუნა.

მითის სხვა ვერსიით, ჰერმიონეს სათხოვნელად თავად მიდის სკიროსიდან სპარტაში.

აპოლონისთვის ძღვენის შესანიშნავად – სხვა ვერსიით, რათა გაეძარცვა ტაძარი.

ნეოპტოლემოსის სიკვდილის რამდენიმე მიზეზს ასახელებენ: თითქოს მოკლა ორესტესმა, რომელსაც ადრე მენელაოსი პერმიონეს ცოლობას შეჰპირდა.

სხვა ვერსიით, თითქოს აპოლონს აქილევის მოკვლაში ადანაშაულებდა და დელფოში ამიტომ მოკლეს.

იმასაც ამბობენ, რომ დელფოში სამსხვერპლო ხორცის განაწილებისას შესცოდა და ქურუმებმა ან ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა სამსხვერპლოსთან მოკლეს.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. სახელი ნეოპტოლემოსი ბერძნულად „ახალი ომის მონაწილეს“ ნიშნავს; რაც მიუთითებს, რომ იგი გმირული ეპოსის უფრო გვიანდელი სახეა.

21

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი. რომაელი ღმერთებისა და რომაული მითების ძირითადი წყაროა: ავლუს გელიუსი I. 21; II. 28; სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდის“ კომენტარები, II. 35; ოვიდიუსი, „ფასტები“, II. 563 შმდგ.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. რომაელების რელიგიური წარმოდგენები დროთა განმავლობაში თანდათან იცვლებოდა. რომაული მითოლოგიის უძველესი პერიოდის შესახებ არაფერი ვიცით (წყაროები გვიანდელი – ძვ. წ. I ს. - ახ. წ. I ს. - გვაქვს).

მეცნიერები ფიქრობენ, რომ რომაელებს თავდაპირველად ღმერთები კი არა, მხოლოდ ღმერთების სიმბოლოები (იუპიტერი - ქვა, მარსი - შუბი, ვესტა - ცეცხლი, კერესი - პურის თავთავი და ა.შ.) და ე.წ. ნუმინები ჰქონდათ. რომაელ ავტორებთან და წარწერებში „numina“ აღნიშნავდა „ნებას“, „ძალას“, „სიდიადეს“, ღმერთის (ასევე სენატის, იმპერატორის) ქმედებას.

ზოგი მეცნიერი მიიჩნევს, რომ რომაელებს უძველეს დროშიაც ჰქონდათ ღმერთების გამოსახულება (ისინი პრიმიტიული თიხის პატარა ფიგურების სახით უკვე ძვ. წ. I ათასწლეულის დროინდელი გათხრებიდანაც ცნობილი).

ზოგი (ა. გრენიე) კი ვარაუდობს, რომ რომაელებს პრიმიტიული მითოლოგია ჰქონდათ, რომელმაც შემდგომში განვითარება ვერ პოვა; ზოგი რომის უძველეს წარსულში სტადიალურად მახლობე-

ლი პრიმიტიული ხალხების ანალოგიური მითების წარმომშობ რწმენასა (ჯ. ფრეზერი) და ინდოევროპულ მითოლოგიასთან საერთოს ეძებს. ეს საერთო, უპირველეს ყოვლისა, მითოლოგიური ფუნქციის სამწევრიან სისტემას გულისხმობს: რელიგიურ-საქურუმოს (რომაულ მითოლოგიაში - იუპიტერი), სამხედროსა (მარსი) და საოჯახოს (კვირინუსი) და ასევე ღმერთებს შორის იერარქიულ ან კონფლიქტურ ურთიერთობას.

დიუმეზილი უარყოფდა რომაელების ანტიმითოლოგიურობას და რომაული მითოლოგია ზეციურ სფეროში მიწიერი რომის ანარეკლად წარმოედგინა. ეს მოსაზრება ბევრმა მეცნიერმა გაიზიარა. ზოგი მეცნიერი ეტრუსკულ და ბერძნულ გავლენას თითქმის სრულიად უგულვებელყოფდა, რომაული რელიგიის თვითმყოფადობას, მის პოლიტიკურ ხასიათს აღიარებდა და მას რომაულ სახელმწიფოს მოქალაქეებსა და ღმერთებს შორის შუამავალად წარმოიდგენდა (ჟ. ბაიე).

რომაულ მითოლოგიაზე დიდი გავლენა მოახდინეს უფრო განვითარებულმა კულტურებმა და რელიგიებმა.

რომაულმა მითოლოგიამ ენ. „რომაული მითის“ (ენეასი და მეფეები) გარდა, უძველესი ღმერთების (იანუსი, სატურნუსი, ფაუნუსი და ა. შ.) და რომის დიდებისათვის თვგანწირული გმირების (რესპუბლიკის დამაარსებელი და პირველი კონსული იუნიუს ბრუტუსი, ლუკრეცია - ტარკვინიუს კოლატინუსის მეუღლე და ა. შ.) შესახებ მითები გააერთიანა.

„რომაული მითის“ შექმნის ისტორია და თარიღი ძნელი დასადგენია. ერთ-ერთი მისი კომპონენტი - ენასის შესახებ მითი, ძალიან ძველია, მაგრამ მისი თავდაპირველი სახე უცნობია. „რომაული მითის“ არსებითი ელემენტები გვხვდება ჩვენამდე მოღწეულ ძვ. წ. III-II სს. რომაულ წერილობით წარწერებში. შემდგომში ავგუსტუსის (ძვ. წ. I ს.) თანამედროვეებმა - ტიტუს ლივიუსმა და ვერგილიუსმა („ენეიდა“) ისინი ერთ სისტემაში გააერთიანეს და რომი სამყაროს მმართველად და განმგებლად წარმოადგინეს.

„რომაულმა მითმა“, როგორც ჩანს, პრიმიტიული მითები გამოდევნა. მათი ადგილი განვითარებულმა ბერძნულმა მითოლოგიამ დაიჭირა. ბერძენი ღმერთების გაიგივება რომაულ ღმერთებთან დაიწყო არაუგვიანეს ძვ. წ. VI ს. დასასრულისა.

იმპერიის ეპოქაში (ძვ. წ. I-ჩვ. წ. IV სს.) „რომაული მითი“ სოციალური წინააღმდეგობების გამწვავების, სახელმწიფო საქმეებიდან ხალხის ჩამოშორების, რომის მიერ სამოქალაქო საზოგადოების ხასიათის დაკარგვის გამო თანდათან არაპოპულარული გახდა.

დიდებულები სხვადასხვა რელიგიურ-ფილოსოფიურ მიმდინარეობებს, ასტროლოგიას, დემონოლოგიას, აღმოსავლურ კულტებს ეზიარნენ. ისინი თავისებურად ხსნიდნენ ძველ მითებსა და ღმერთების ბუნებას. ხალხმა კი ძველი, არა ოფიციალური, არამედ თავის მიერ შექმნილი ღმერთების (მინის, ხელოსნობისა და ა.შ.) რწმენა შეინარჩუნა. თანდათან და სულ უფრო და უფრო გაიზარდა სულის უკვდავების, „პატარა ადამიანისათვის“ მსხვერპლად შეწირული ერთი ღმერთის იმედი, რამაც „რომაული მითის“ დაშლა და ქრისტიანობის გამარჯვება შეამზადა.

ვარაუდობენ, რომ ეტრუსკული მითოლოგია ეტრუსკულ-ანატოლიური წარმომავლობისაა. ჯერ კიდევ პეროდოტე ამბობდა, რომ ეტრუსკების წინაპრები – ტირსენიელები და პელასგები – ამ მხრიდან მოვიდნენ (პეროდოტე, I, 94).

22

წყაროები და ვარიანტი. რომაული მითოლოგიის ერთ-ერთი მთავარი ღმერთის იანუსის შესახებ მოთხრობილია შემდეგი წყაროების მიხედვით: სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდის“ კომენტარები, I, 292; II, 351; VII, 601, 607-610; ჰორაციუსი, „სატირები“, 2, 6, 20; „ოდები“, I, 4, 61; 4, 15, 8; ლივიუსი, I, 19, 2; ოვიდიუსი, „ფასტები“, I, 63, 104, 135, 318; 6, 101; „მეტამოროფოზები“, XIV, 333-334; 775; მაკრობიუსი, „სატირები“, I, 9, 7 და შმდგ; I, 7, 18-28; პლინიუსი, „ატიკური ლამეები“, XXIV, 33; „საბუნებისმეტყველო ისტორია“, 36, 15.

იანუსს კარების დასაცავად ხელში ეჭირა გასაღები და კვერთხი, ზოგი ვარიანტით კი ან ნკნელი, ან ჯოხი.

განმარტებელი. იანუსს - Janus, Janus Pater (ianua, ან-საგან - „კარები“, „კარიბჭე“ ან ianus, i-საგან „კარიბჭის თალი“) ბერძნულ მითოლოგიაში არც ერთი ღმერთი არ შეესაბამება. (მისი ეპითეტები: „გამღები“, „დამკეტავი“).

იანუსს ტყისა და ვეგეტაციის ღმერთის პირველსახედ მიიჩნევდნენ, მას მუხის ჭალებში დიანუსის სახელით სცემდნენ თავყვანს; რადგანც იუპიტერივით ამ ღმერთსაც მუხა ეძღვნებოდა, იანუსს იუპიტერთან აიგივებდნენ (ჯეიმს ფრეზერი).

იანუსის აშენებული იყო ყველა ღმერთის ტაძარი - ამ გადმოცემა საფუძვლად ედო დასაწყისის ღმერთად იანუსის წარმოდგენა.

როგორც ჩანს, ოდესღაც არსებობდა მითი იანუსის მიერ სამყაროს შექმნაზე, რომელიც შემდგომ იუპიტერმა გამოდევნა; სამ-

ყაროს შემოქმედ იანუსზე ერთ დროს არსებული მითის გამოძახილი უნდა იყოს უძველესი სალიების სიმღერები, იანუსის ქურუმების მაღალი მდგომარეობა და სხვა ხალხების ცის უძველესი ორსახა ღმერთები, რომლებიც იანუსის თალის მსგავს ბრინჯაოს კამარად მოიაზრებოდნენ. ამასვე უნდა მონშობდეს იანუსის კავშირი კვირინუსთან (თითქოსდა იანუს-კვირინუსს აუგო ტაძარი ნუმა პომპილიუსმა) და ომის გამოცხადებისას ფეციალისების მიერ იანუსის მოხმობაც (ლივიუსი, I, 32, 12), რომელიც არა მხოლოდ მშვიდობისა და ომის, არამედ კოსმიურისა და მინიერის, სიკეთისა და ბოროტის კავშირსაც გამოხატავდა.

როცა ომს გადაწყვეტდნენ, კონსული იანუსის ტაძართან მიდიოდა, ორმაგ კარებს ხსნიდა და მოუწოდებდა ყველას, ვისაც იარაღის ტარება შეეძლო, ჭიშკარში გაეწეო, მსგავსი ცერემონია იმართებოდა ზავის დადებისასაც, როცა იანუსის ტაძრის ჭიშკარი იკეტებოდა.

დასაწყისისა და დასასრულის ღმერთს მისტიკურ მნიშვნელობასაც მიაწერდნენ; პირველ ნაბიჯს საქმისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. რომაელებს ასე წარმოედგინათ: ახალი საქმის წამომწყები ადამიანი ჭიშკარში გადიოდა, ახალ სივრცეში ხვდებოდა, ეს არა მარტო დროსა და სივრცეში ადამიანის გადაადგილებას, არამედ სულის გადაადგილებასაც გულისხმობდა.

იანუსის კულტმა, როგორც სხვა ხალხთა უძველესმა ღმერთებმა-დემიურგებმა, მასებში გავრცელება ვერ პოვა.

იანუსი – პარმალის ღმერთი იცავდა შენობებს, იგერიებდა მტრულ ძალებს და ინვედა სასურველ სტუმრებს, ამრიგად, როგორც სხვა კარების მცველებს, იანუსის სახეს დემონური ნიშნები არ გააჩნდა. ის, ერთის მხრივ, გამოხატავდა ძალასა და სიმტკიცეს, მეორეს მხრივ კი – კეთილგანწყობასა და სიბრძნეს.

კარებთან და გასასვლელებთან მდგომი იანუსის ორსახიანი ქანდაკებები მის ყოვლისმცოდნეობას გამოხატავდა (მან იცოდა ყველაფერი, რაც ხდებოდა ადრე და ეცოდინებოდა ისიც, რაც შემდეგ მოხდებოდა).

ორსახა ღმერთი – ყოველგვარი წინააღმდეგობების სიმბოლოა, აქიგულისხმება გარეგანი და შინაგანი, სული და სხეული, მარჯვენა და მარცხენა, კონსერვატორული და პროგრესული და ა.შ. და ა.შ. იანუსს ორსქესიან ღმერთადაც გამოსახავდნენ.

წლის პირველ თვეს იანუარი - Januarius, იანუსის მთავარ დღესასწაულს - წლის პირველი დღეს - kalendae Januariae - ეწოდებოდა.

რომაელებმა იანუსს თორმეტი საკურთხეველი აღუმართეს ნელინადის თვეების მიხედვით; ნელინადის დღეების მიხედვით კი 365 თითითა და ზოგჯერ ოთხსაბაწვერებიანი კაცის სახით გამოსახეს, რომლის ერთი სახე – აღმოსავლეთით, მეორე – დასავლეთით, ერთი – წინ, მეორე კი უკან იქცირებოდა.

იანუსს ნელინადის 365 დღის ნიშნად ერთ ხელზე - 300 (CCC) და მეორეზე 65 (LXV) ეწერა.

თავდაპირველად რომაული ნელინადი მარტიდან იწყებოდა, შემდგომში იანვრიდან დაიწყო. რომაელებს ცვლილებებთან შეგუება უჭირდათ, მაგრამ, რადგან წლის დასაწყისი იანუსთან იყო დაკავშირებული, ეს სიახლე უმტკივნეულოდ მიიღეს; ერთ-ერთ რომაულ მედალიონზე იანუსი (ნელინადის სიმბოლო) გამოსახულია მთელი ტანით, ერთ ხელში უჭირავს კვერთხი, მეორე კი ცის თაღზე უდევს; ცაში ოთხი ქალის ფიგურაა, რომლებიც ნელინადის დროებს გამოსხატავენ, მათ წინ დგას შიშველი ყმანვილი (ახალი წლის სიმბოლო) სიუხვის რქით.

გასაღები ძალაუფლების, არჩევანის, შესასვლელის, მოქმედების თავისუფლების, ცოდნის, ინიციაციის, შეღწევის, გათავისუფლების, განდობის, ცხოვრების ერთი საფეხურიდან მეორეში გადასვლის სიმბოლოდ გაიაზრება.

იანუსის დღესასწაული - აგონები იმართებოდა 9 იანვარს მეფურეგიას საცხოვრებელში, მისი ქურუმი კი იყო ქურუმების წინამძღოლი (მეფის შემცველი) „წმინდამსახურების მეფე“ (Rex Sacerdotes).

იანუსი რომაელებისთვის ერთ-ერთი ყველაზე გამოუცნობი ღმერთი იყო. იანუსის კულტს რომულუსის დროს უკავშირებდნენ, მაგრამ ცნობილია, რომ იანუსი პირველად მოხსენიებული იყო უძველესი კოლეგიის სალიების სიმღერებში, რომლებიც ნუმა პომპილიუსმა შემოიტანა. მოგვიანებით იანუსის ტაძარს უწოდებდნენ: Janus Geminus (ორმაგი იანუსი), Janus Bifrons (ორსახა იანუსი), Janus Quirinus (იანუს კვირინუსი), Janus portae belli (ომის ჭიშკრის იანუსი).

კვერთხი და გვირგვინი – გამორჩეულის (მაგ. მეფის), ამ შემთხვევაში „ღმერთების ღმერთის“ თვალსაჩინო ნიშანია. კვერთხი ნაყოფიერების (უძველესი ემბლემა ზებუნებრივი ძალის, რომელიც უკავშირდება ხეებსა და ტოტებს, ფალოსს, გველს, მიმნიშნებელ თითს), შემოქმედებითი ძალებისა და ძალაუფლების სიმბოლოა.

თასსაკუთარი თავის შეცნობის, ასევე ქალურობის (რომელიც იღებს და გასცემს) სიმბოლოდ აღიქვამენ.

კარნას (Carna), ერთერთი გაურკვეველი ღვთაების (მიცვალებულთა ეტრუსკულ ქალღმერთადაც მიიჩნევენ) დღესასწაული 1 ივნისს იმართებოდა. იგი იანუსის მზღებლის - კარდეას, კარის ანჯამების („cardo“) სულზე მიაწინებდა.

23

წყაროები და ვარიანტები. ვესტას შესახებ მოგვითხრობენ: სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდის“ კომენტარები, II, 296; II, 469; X, 228; ვერგილიუსის „ბუკოლიკების“ კომენტარები, VIII, 820; პლუტარქე, „ნუმა“, 12-13; მაკრობიუსი, „სატირები“, I, 9, 14; I, 12, 6; III, 4, 6; ლივიუსი, I, 20; ოვიდიუსი, „ფასტები“, I, 391; 6, 218 შმდგ; 291.

ზოგი ვარიანტით, ვესტას ცეცხლს წმინდა ხეების ხახუნით ანთებდნენ.

პრიაპოსისა და ვესტას ისტორიაში ვესტას ნაცვლად ნიმფა ლოტისია მოხსენებული (ოვიდუსის „მეტამორფოზები“, IX, 347).

განმარტებები. ვესტას (Vesta) უძველესი ტაძარი ლავინიაში მდებარეობდა. გადმოცემით, ენეასმა იქ ტროაიდან პენატები და ვესტას ცეცხლი მიიტანა. რომაელი კონსულები და სახელმწიფო მოხელეები თანამდებობის დაკავებისას მსხვერპლის შესანიშნავად ვესტას ტაძარში მიემგზავრებოდნენ. ყოველწლიურად 9 ივნისს რომში ვესტალიებს დღესასწაულობდნენ (ოვიდიუსი, „ფასტები“, 6, 249).

პონტიფექს მაქსიმუსი (Pontifex Maximus) - უმაღლესი ქურუმი.

1 მარტს, უძველესი კალენდარით, იწყებოდა ახალი წელი.

ოცი გოგონა - ვესტას სამსახურისთვის ამორჩეული გოგონები ექვსიდან ათ წლამდე ასაკისა უნდა ყოფილიყვნენ.

ვესტას ქურუმ ქალებს ოცდაათწლიანი ღვთისმსახურების შემდეგ შეეძლოთ სამოქალაქო ცხოვრებას დაბრუნებოდნენ და გათხოვილიყვნენ, მაგრამ ასეთი რამ არასდროს მომხდარა.

რომაელები ვესტას ბერძნულ პესტიასთან აიგივებდნენ, მაგრამ ვესტა უფრო მეტი იყო რომაელებისათვის, ვიდრე პესტია - ბერძნებისათვის. რომაელების რწმენით, ვიდრე მის ტაძარში ცეცხლი ენთო და წმინდა რელიკვიები ინახებოდა, რომის სიძლიერეს არაფერი ემუქრებოდა.

დადებდნენ ცოტა საჭმელს - პურს, წყალს, რძესა და ზეთს, ეს იმიტომ, რომ ქალღმერთის ქურუმი შიმშილით არ მომკვდარიყო. ასეთ შეურაცხყოფას ვესტას ვერავინ შეჰკადრებდა.

თასი, კვერთხი იხ. იანუსი.

ჩირაღდანი - სიცოცხლის ცეცხლის, სურვილის (სექსუალურიც), სიმართლის, სინათლის, გონიერებისა და სულიერების სიმბოლოა.

პალადიუმი (ბერძნულად - პალადიონი) - ქალღმერთ ათენას გამოსახულება (ზოგადად, შეიარაღებული ღვთაების გამოსახულება), რომელიც, როგორც მარადიული უძლეველობის სიმბოლო, თითქოს ზეციდან ჩამოვარდა ტროაში.

სახედარი - გრძელფალოსიანი პირუტყვი ეროტიკული პოტენციის სიმბოლოდ ითვლებოდა.

(24)

ნყაროები. იუპიტერის ამბები მოთხრობილია შემდეგი წყაროების მიხედვით: მაკრობიუსი „სატირები“, I, 15, 14; სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდის“ კომენტარები, VIII, 64; ოვიდიუსი, „ფასტები“, II, 581-616; IV, 683; ავლუს გელიუსი, I, 21, 4;

განმარტებები. იუპიტერი (Juppiter, Jovis Pater, „iuvare“- „ვეხმარებისაგან“, თავდაპირველად iovis - „ბრწყინვალე“, Diespiter, Dispat-er- „დღის მამა“, აქედანაა წარმომდგარი მისი ქურუმების სახელი - Flamen dialis - „დღის ქურუმი“). იუპიტერს უამრავი სახელით მოიხსენიებდნენ: „საუკეთესო“ (Optimus), „უზენაესი“ (Maximus), „ადგილობრივი“ (Indiges - ლავინიუმში ასე უწოდებდნენ), „ელვისაგან სახლის დამცველი“ (Summanus), „ელვისმტყორცნელი“ (Fulgor), „ნაყოფის მომცემი“ (Frugifer), „ლელვისა“ (Rumin), „ლერნმის“ (Vimin), საიმედოობის ღმერთი (Dius Fidius) და ა.შ.

იდები („idus“) - თვეებად დაყოფა, თვის შუა დღეები, მარტი, მაისი, ივლისი და ოქტომბრისათვის - 15 რიცხვი, დანარჩენი თვეები - სათვის კი - 13 რიცხვი.

იუპიტერსტატორი გაქცეულ რომაელ ჯარისკაცებს აჩერებდა, გამარჯვების მიღწევაში - იუპიტერ ვიქტორი, გამარჯვებულებს ალაფის ხელში ჩაგდებაში კი იუპიტერ ფერეტრია ეხმარებოდა.

იუპიტერი სამყაროს, რომის სიძლიერეს, ხალხის თავისუფლებას, წესრიგს, წლის დროთა, თვეების, დღეების, დღე-ღამის მონაცვ-

ლეობას იცავდა და მას ეწოდებოდა კონსერვატორ ორბის - სამყაროს შემნახველი.

როცა რომში შვიდდღიანი კვირა შემოვიდა, მისი მთავარი დღე (ჩვენი ხუთშაბათი) იუპიტერს ეძღვნებოდა.

ყოველწლიურად რომში იუპიტერის პატივსაცემად იმართებოდა კაპიტოლიური და დიდი თამაშობები ცხენებისა და ათლეტების შეჯიბრებებით.

ელვა - ღვთაებრივი მრისხანების, ძალის, ნაყოფიერების სიძლიერის გამოვლენა, სიმბოლური და რეალური იარაღი. ციური უმაღლესი ღმერთების ხელი და ფალოსი სიმბოლურად უკავშირდებოდა ცეცხლსა და წყალსაც (რადგან ცეცხლს წყალი მოჰყვებოდა). ელვის შემოქმედებითი და ამავე დროს დამანგრეველი ძალა ერთდროულად მონივნებასაც და შიშსაც იწვევდა.

იუპიტერის ელვა ერთდროულად წყვდიადის გამჟანგავსინათლესაც და სიკვდილის მომასწავებელ განადგურებასაც ასახიერებდა.

ჭრთაგა შლილი არწივი რომაელი ლეგიონერების ღერბი იყო.

არწივი - ცის ყოვლისმხედველი ღმერთების, მზის, მმართველების, ასევე მეომრების ემბლემა - სიდიადეს, შემოქმედებით ენერგიას, ძალაუფლებას, გამარჯვებას, სიმამაცეს, შთაგონებას, სულიერ სიმაღლეს ასახიერებს. ცის მბრძანებელი, სიძლიერისა და სისწრაფის უნივერსალური სიმბოლო არა მხოლოდ ყველა დიდი ღმერთის თანამგზავრი, არამედ მათი პერსონიფიკაციაა.

რომაული არწივს ბიზანტიელმა იმპერატორებმა სახე რამდენადმე უცვალეს, ძველი ლეგიონის არწივს მიუმატეს მეორე თავი, როგორც აღმოსავლეთ დასავლეთზე ძალაუფლების ნიშანი. ამ სახით იგი რუსეთის ღერბადაც იქცა. რუსეთს (როგორც ავსტრია-სა და ალბანეთს) თავი ძველი რომისა და მართლმადიდებლური ბიზანტიის მემკვიდრედ მიაჩნდა.

ოპსი (Ops) - რომაულ მითოლოგიაში ნაყოფიერების, ალოს, ნათესების, სიუხვის ქალღმერთი. მისი ეპითეტია კონსივია („მთესველი“). ოპს-კონსივიის დღესასწაული (25 აგვისტო) ოპსისა და უძველესი მიწის ღვთაების, რომაული აგრარული ღმერთის კონსუსის (Consus) კულტების სიახლოვეზე უნდა მიუთითებდეს. ამ დღესასწაულის დროს ოპსს მეფე-რეგიას სახლში, სადაც შესვლა მხოლოდ ვესტას ქურუმ ქალებსა და პონტიფექს მაქსიმუსს შეეძლო, მსხვერპლს სწირავდნენ. ოპსის სხვა დღესასწაული ოპალიები 19 დეკემბერს იმართებოდა. ძვ. წ. III ს-დან ეს ღმერთი გააიგივეს რეასთან და სატურნუსის ცოლად ჩაითვალა. მისი, როგორც რომის მფარველის სახელი ტაბუდადებული იყო და, შესაბამისად, კულ-

ტიც იდუმალეებით იყო მოცული. ოპსი კიბელესა და ტელუსის ანალოგიურ მიწის ქალღმერთად მიაჩნდათ. რომში კაპიტოლიუმსა და ფორუმზე მისი ტაძრები იდგა, თუმცა მისადმი მიძღვნილი ცოტა წარწერა შემოგვრჩა.

იუტურნა (Iuturna) – ეტრუსკული წარმომავლობის სახელი.

„ლარა“ – „lala“-სგან („მოლაყბე“) წარმომდგარის სახელია.

მუნჯ ქალღმერთს ლათინურად „Dea muta“ ერქვა.

მერკურიუსი (Mercurius) – რომაულ მითოლოგიაში ვაჭრობისა და ხელოსნობის ღმერთი ჰერმესთან გააიგივეს (ძვ. წ. 495 წ-ის შემდეგ) და შესაბამისად, ღმერთების შიკრიკად, მსახურად და მიწისქვეშეთში სულების გადამყვანად წარმოდგინეს (სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდასათვის“, I, 741).

25

წყაროები იუნოს შესახებ, ძირითადად, შემდეგი წყაროები მოგვითხრობენ: მაკრობიუსი, „სატირები“, I, 13, 3; VII, 16, 27; დიონისიოს ჰალიკარნასელი, I, 50; ავლუს გელიუსი, IV, 3, 3; სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდასათვის“, IV, 518; ოვიდიუსი, „ფასტები“, III, 257.

განმარტებები როგორც ჩანს, უძველეს დროს, როცა უმაღლესი ღმერთი იუპიტერი კი არა, იანუსი იყო, იუნო (Juno) მის მეუღლედ მიაჩნდათ, ხოლო უმაღლესი ძალაუფლების იუპიტერის ხელში გადასვლისთანავე იუნოც მის გვერდით აღმოჩნდა.

ეკვდერი – მინაშენი.

მთვარესთან იუნოს კავშირს მოწმობდა Iuno Kalendaris-ი – ახალ მთვარის დღესასწაულში მონაწილე ქალღმერთი იუნო (ვარონი, „ლათინური ენის შესახებ“, VI, 27).

მონეტა („კეთილი მრჩეველი“) – ღმერთქალ იუნოს ეპითეტი. სიტყვა მომდინარეობს ზმნისაგან moneo („ვურჩევ“, „ვაქეზებ“). ღმერთქალ მონეტას ტაძრში მზადდებოდა ლითონის ფული. აქედანაა ფულის სახელიც – „მონეტა“.

იუნოს ეძღვნებოდა გაუგებარი წარმოშობის კაპროტინის ნონები (Nonae Caprotinae, 7 ივლისი) ანუ „თხის იუნოს“ (Iuno Capratinae) დღესასწაული. ამ დღესასწაულზე მონა ქალები თავისუფალი ქალებივით იქცეოდნენ, გამოეწყობოდნენ და ქალბატონებთან ერთად წმინდა ლელვის ხის ქვეშ მსხვერპლს სწირავდნენ.

გათხოვილი ქალები (მონა ქალებიც) ყოველი წლის 1 მარტს იუნოს პატივსაცემად ე.წ. მატრონალიებს (Matronalia, Kalendae feminacum) დღესასწაულობდნენ, გვირგვინებით ხელში იუნოს ტაძრის კენ მიემართებოდნენ, ქალღმერთს ოჯახურ ბედნერებას შესთხოვდნენ და ყვავილებს სწირავდნენ. კონკუბინებს – დაბალი ფენიდან გამოსულ გაუთხოვარ ქალებს, რომლებიც უცოლ შვილო კაცებთან სასიყვარულო კავშირს ამყარებდნენ – იუნოს ტაძართან მიახლოების უფლებაც კი არ ჰქონდათ.

იუნოს აიგივებდნენ მიწასთან ან ჰაერთან, რომელიც იუპიტერთერის ქვეშ მდებარეობდა, ასევე აკავშირებდნენ ფავნასთან (მაკრობიოსი, „სატირები“, I, 133).

იუნო ლუკინა – იუნო „ნათელი“, „ბავშვის სინათლეზე გამომყვანი“.

ფარშევანგი – სიდიადის, უკვდავების, მოუსყიდველობის, სიამაყის, სამეფო ძალაუფლების, სულიერი სიმალლის სიმბოლო. მამალ ფარშევანგს თვალისმომჭრელი კუდის გამო ადარებდნენ უკვდავ ღმერთებს და, შესაბამისად, უკვდავებასთან აიგივებდნენ. იუნომ (ბერძნულ მითოლოგიაში ჰერამ) მას მკვდარი არგუსის ყოვლისმხედველი 1000 თვალი უბოძა. ძველ რომში ფარშევანგი იმპერატორის მეუღლისა და მისი ქალიშვილების ემბლემა იყო.

რომზე გალების თავდასხმა ძვ.წ. IV საუკუნით თარიღდება. გადმოცემით, მარკუს მანლიუსმა, რომაელმა, რომელიც გალებს პირველი ეკვეთა, მეომრებისაგან ჯილდოდ მათთვის განკუთვნილი საჭმლის დღიური ულუფა (პური და ღვინო) მიიღო.

ბატი – სიფხიზლის სიმბოლო – რომაულ მითოლოგიაში ომის ღმერთ მარსს უკავშირდება. ფოლკლორში ბატი მოლაყბე, ცოტა სულელი (აქედანაა „ბატივით სულელი“), დედობრივად მზრუნველი არსებაა. სექსუალურობის სიმბოლოდ მიჩნეული ალგზნებული ბატი კისერს წამოწევს და თავს აქნევს (აქედანაა „ბატივით სიარული“).

26

წყაროები. მინერვას შესახებ მოგვითხრობენ: ოვიდიუსი, „ფასტები“, III, 821; ლივიუსი, XXVII, 37.

განმარტებები. ვარაუდობენ, მინერვა (Minerva იგივე ეტრუსკული Menerva, Menrva) „გონი“ (mens) და „მახსოვს“ (memini) მონათესავე სიტყვიდან minervare უნდა მომდინარეობდეს.

მინერვაც წინააღმდეგობებით სავსე ღმერთია, ერთის მხრივ, ის ბრძოლის (რომელსაც მის პატივსაცემად გამართული გლადიატორთა ბრძოლები მოწმობს), მეორეს მხრივ კი ხელოვნების შემქმნელი და ქალაქების გამშენებელი ღმერთია.

კაპიტოლიური სამეული რომაელებმა ეტრუსკებისაგან შეითვისეს. ეტრუსკების სამეული (Tinia, Uni, Menerva) ძვ. წ. VI ს.-ში Iuppiter, Mars, Quirinus-ის სამეულმა შეცვალა. ვარაუდობენ, რომ რომაელების „სამეული“ განსხვავდებოდა ეტრუსკულისაგან.

მინერვას დღესასწაულს (Quinquatria – კვინკვატრია) იდეების შემდეგ მეხუთე დღეს, 19 მარტს ზეიმობდნენ.

მენალეების დარბაზში (atrium sutorium) იმართებოდა დღესასწაული, რომელიც, ძირითადად, ხელოსნებისა და მოსწავლეების ზეიმი იყო. ამ დღეს მოსწავლეები მასწავლებლებს საზღაურს (minerval) უხდიდნენ.

ბუკის კურთხევა – ბუკი მინერვას ეძღვნებოდა და მებუკეებს, ისევე როგორც ფლეიტაზე დამკვრელებს, ქალღმერთი მფარველობდა. მებუკეებს მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირათ ქალაქის ცხოვრებაში – ისინი საზეიმო ცერემონიაში, გასვენებებსა და სხვადასხვა რიტუალში მონაწილეობდნენ.

ძვ.წ. 207 წელს მწერალმა და დრამატურგმა ლივიუს ანდრონიკუსმა მინერვას ტაძართან შექმნა მწერლებისა და მსახიობების კოლეგია, რომელსაც ეს ქალღმერთი მფარველობდა (ლივიუსი, XXVII, 37).

შუბი მამაკაცურ საწყისს, მამაკაცურ პოტენციას, ფალიკურსა და მიწის სიძლიერეს განასახიერებდა.

ბუ – მინერვას (ბერძნული ათენას – სიბრძნისა და გონიერების ქალღმერთის) თანამგზავრი და ატრიბუტი - დღესაც წიგნიერებისა და გამჭრიახობის სიმბოლოა. სქელშუშიან სათვალეებიან მეცნიერებს დღესაც „ბუ მეცნიერს“ ეძახიან.

(27)

წყაროები. სატურნუსის შესახებ ცნობებს გვანვდის: ვარო, V, 64; სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისათვის“, III, 139; VIII, 319; 322; მაკრობიუსი, „სატირები“, I, 7; 27-36; I, 10, 10; 8, 4-5; ავლუს გელიუსი, XIII, 23, 2; ლივიუსი, VIII, 1.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. უკვე ძვ. წ. 497 წ.-ს ადრინდელი საკურთხეველის მაგივრად სატურნუსს (Saturnus) ტაძარი აუგეს ფორუმზე. სატურნუსის სახელის წარმოშობა ხალხურ ეტიმოლოგიაში ფუძე sat-ს - „თესვა“, (ვარო, V, 64; მაკრობიუსი, „სატირები“, I, 10, 10), ზმნა „sato“ - ვთესავ და არსებითსახელს „sator“ მთესველი ან ზმნა „saturo“-ს („გაძლომა“) უკავშირდება, რაც მას ნათესის, თესლის ღმერთად წარმოგვიდგენს და მის მინათმოქმედებასთან კავშირზე მეტყველებს. თანამედროვე მკვლევარები ამ ვარაუდს, ისევე როგორც მის მოაზრებას მკვდართა საუფლოს ხოთონურ ღვთაებად, უარყოფენ; ზოგიერთი მეცნიერი სატურნუსის სახელს ეტრუსკულ „sair“- „satir“ ფუძესთან („ლაპარაკი“) აკავშირებს.

სატურნუსი დაახლოებით ძვ. წ. III ს.-ში გააიგივეს თავისი შვილების შთანთქმელ კრონოსთან და წარმოიდგინეს დაუნდობელ დროდ, რომელიც შთანთქავდა იმას, რაც შეა, ან თესლად, რომელიც თავის დამბადებელ მინას უბრუნდება.

სატურნუსისადმი მიძღვნილი სატურნალიების დღესასწაული იმართებოდა 17 დეკემბერს.

სატურნალიების დღესასწაული დიდი პოპულარობით სარგებლობდა და 5-7 დღე გრძელდებოდა. ამ დღესასწაულის თავდაპირველი ბუნება უცნობია, მაგრამ ძვ. წ. 217 წ.-ს იგი ბერძნულ კრონიებს დაემსგავსა (ლივიუსი, XII, 1, 19); სატურნუსის კულტი უფრო მეტად აფრიკაში იყო გავრცელებული, სადაც სატურნუსი ადგილობრივ ვაალებს შეერწყა. მას მრავალრიცხოვან ქურუმთა და თაყვანისმცემელთა კოლეგიები ჰყავდა. ქალაქ კირენეში, აფრიკის ბერძნულ კოლონიაში, სატურნუსის, ნაყოფისა და თაფლის შემქმნელის დღესასწაულზე თავს ლელვის ტოტების გვირგვინით იმკობდნენ და ერთმანეთისთვის თაფლის კვერები მიჰქონდათ.

ლუას უძღვნიდნენ მოკლული მტრის იარაღს, შესაძლოა, დაღვრილი სისხლის გამოსასყიდად და მისგან ნათესის დასაცავად.

რომში სატურნუსის როლი უფრო მნიშვნელოვანი იყო, ვიდრე კრონოსის - საბერძნეთში. ბერძნული კრონოსი უფრო მითოლოგიური, ვიდრე რეალური რელიგიური საკულტო გმირი იყო.

ნამგალი - მოღუნული ნამგალი მთვარის, მინათმოქმედების, სიუხვის, ამასთანავე სიკვდილის სიმბოლოა. სატურნუსმა (ბერძენმა კრონოსმა) თავის მამა ურანოსს ნამგლით წარკვეთა ასო, რაც მიწის ცისაგან გამოყოფას ნიშნავდა. „სიკვდილს“ (ზოგჯერ მამადროს) ხელში ნამგლით გამოსახავდნენ.

ნყაროები და ვარიანტი. ტელუსზე ბევრი რომაელი ავტორი მოგვითხრობს: ოვიდიუსი, „ფასტები“, I, 657; IV, 629 შმდგ.; სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „გეორგიკებისათვის“, I, 21; სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისათვის“, IV, 166; ავლუს გელიუსი, IV, 6, 7; ლივიუსი, VIII, 6, 10; X, 28, 13; მაკრობიუსი, „სატირები“, III, 9; ვერგილიუსი, „ენეიდა“, VII, 136.

ზოგჯერ ღმერთქალ ტელუსს ძიძის სახითაც გამოსახავდნენ.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ი. რომაელები ბევრ ქალღმერთს დედას ეძახდნენ, მაგრამ მხოლოდ ტელუს-მინის სახელის შემადგენელი ნაწილი იყო „დედა“ (Tellus, Tellus Mater) დედა-მინის (Terra Mater) ანალოგიით.

რომაელები მას იმდენად დიდ პატივს სცემდნენ, რომ ზოგჯერ პირველ ღმერთადაც კი ასახელებდნენ (ვერგილიუსი, „ენეიდა“, VII, 136) და მას კერესთან, ვესტასთან, იუნოსთან აიგივებდნენ.

ამ ღმერთს „ნათელ ქალღმერთს“ უწოდებდნენ და წელიწადში ერთხელ ნათესების დღესასწაულზე (Feriae sementivae), მაისის მეორე ნახევარში, მკის დანყებაამდე ბარაქიანი მოსავლის მისაღებად მსხვერპლს სწირავდნენ. თუმცა არსებობს სხვა მოსაზრებაც, თითქოს ნუმას დანესებული ნათესების დღესასწაული იყოს. ფორდიციდიები (forda da caedo) იმართებოდა 15 აპრილს. გამოცემით, ტელუსს კერესთან ერთად ზამთრის ნათესების დასაცავად დეკემბერშიც ეძღვნებოდა დღესასწაული, როცა ორივე ქალღმერთს ცოდვების გამოსასყიდად ღორს სწირავდნენ.

ყველაფერს, რაც მიწას უკავშირდებოდა, მიწისძვრასაც კი, ტელუსს უწოდებდნენ.

გადმოცემით, ტელუსის პირველი მსახურის, მწყემს ფაუსტულუსის (რომულუსისა და რემუსის მშობელი და გამზრდელი) ცოლს აკა ლარენტიას თორმეტი ვაჟი შვილი ჰყავდა. ისინი დედასთან ერთად ქალღმერთს მსხვერპლს სწირავდნენ. როცა ერთი ძმა მოკვდა, მისი ადგილი რომულუსმა დაიკავა. მეფედ გახდომის შემდეგ რომულუსმა დაანესა ქურუმთა თორმეტკაციანი კოლეგია, ე.წ. არვალის („arvum“ – „ნახნავი“) ძმების კოლეგია.

პოლიტიკოსს ან მხედართმთავარს თუ ესიზმრებოდა, რომ იგი თავის დედას ეხვეოდა, ეს გამარჯვების ან უზენაესი ძალაუფლების მაჟნყებელი იყო; საკუთარი დედის სახით ღვთაება საყ-

ოველთაო დედაზე, ანუ მინა-ტელუს ზემიანი შნებდა და მისი ხვევ-
ნა-კოცნა სამყაროს დაუფლებას ნიშნავდა.

ალტორი (altor) ნიშნავდა „მარჩენალს“. სახელი რუმორისიტყვა
რუმა-დან (ruma) - ქალის ძუძუდან - მომდინარეობდა. ტელუმონი
კი იყო ტელუსის „მენყვილე“ კაცი, მაგრამ მას რომაელები დიდად
არ სწყალობდნენ. რადგანაც თითქმის ყველა ხალხთან (მხოლოდ
ეგვიპტელები მიიჩნევდნენ მინის ღმერთად მამაკაცს) მინა ქალურ
საწყისს უკავშირდებოდა, ამიტომაც ტელუმონიც დამოუკიდებე-
ლი ღმერთიდან ტელუსის ერთ-ერთ თანმხლებლად იქცა.

29

წყაროები და ვარიანტი. კერესის, ლიბერისა და ლიბე-
რას ამბებს არცთუ ბევრი ავტორი გადმოგვცემს: ავლუს გელიუსი,
XIII, 2; სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „გეორგიკებისათვის“,
I, 7; I, 344; II, 385, 387, 389; III, 380 შმდგ.; ოვიდიუსი, „ფასტები“, IV, 681
შმდგ.; ლივიუსი, III, 55, 7; ვერგილიუსი, „გეორგიკები“, III, 380 შმდგ.
ლიბერსა და ლიბერას ზოგი ცოლ-ქმრად მიიჩნევდა.

განმარტებელი. კერესის (Ceres) პატივსაცემად იმართებოდა
დღესასწაული - კერეალიები (19 აპრილს). კერესის მისტერიებზე
კერესი (ბერძენი დემეტრე) პლუტონის სამეფოდან დაბრუნებულ
ქალიშვილს (ბერძენ პერსეფონეს) ხვდებოდა, ამ რიტუალს
ცხრადღიანი მარხვა უძღვოდა წინ.

რომულუსის კანონით, ქორწინებისა და დედობის ქალღმერთ
კერესს იმ ქმრის ქონების ნახევარი ეკუთვნოდა, რომელიც ცოლს
უმიზეზოდ გაეყრებოდა.

ლიბერი ლათინურად (liber) „თავისუფალს“ ნიშნავს. როგორც
ჩანს, ეს სახელწოდება ამ ღმერთისადი მიძღვნილი დღესასწაულის
ლიბერალია (იმართებოდა 17 მარტს) თავისუფალ და აღვირახსნილ
ხასიათზე უნდა მიანიშნებდეს. ლიბერის კულტი პოპულარული
გახდა იმპერიის ეპოქაში.

ლიბერალიას სახუმარო სიმღერები რომაული კომედიის ერთ-
ერთ წყაროდ იქცა.

კერესის, ლიბერისა და ლიბერას ტაძარი რომში ძვ. წ. 494 წ.
შიმშილობისას ავენტინუსის ბორცვის ძირას, ცირკთან ახლოს
ბერძენმა ოსტატებმა ააგეს. ამ ადგილას უმეტესწილად პლებსი
ცხოვრობდა და შესაბამისად, ეს ტაძარი პლებსის რელიგიურ ცენტ-
რად გადაიქცა.

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი. კონსუსის შესახებ მცირეოდენ ცნობებს გვაწვდის: დიონისიოს პალიკარნასელი, II, 31; სერვიუსის კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისათვის“, VIII, 636; მაკრობიუსი, „სატირები“, 9, 4; პროპერციუსი, „სატირები“, V, 23; ვარონი, V, 46; ლივიუსი, XIV, 16, 10; ოვიდიუსი, „მეტამორფოზები“, 14, 623 შმდგ.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. კონსუსის (Consus-„მრჩეველი“) ერთ დღესასწაულს (Consualia) - 21 აგვისტოს, მეორეს კი - 15 დეკემბერს დღესასწაულობდნენ.

წელიწადის დროების ეტრუსკული ღმერთის (ზოგიერთი გადმოცემით, საბინი ღმერთის) ვერტუმნუსის (Vertumnus) სახელისიტიყვა verito-დან „ვაბრუნებ“ მომდინარეობს, ვერტუმნუსის ტაძარი ავენტინუსის ბორცვზე იდგა.

პომონას (Pomona) ჰყავდათავისი საკუთარი ქურუმი (flamen Pomonalis). 13 აგვისტოს იმართებოდა ამ ღმერთებისადმი მიძღვნილი დღესასწაული. პომონა უყვარდა სილვანუსს, პრიაპოსს, სატირებს, პანებს. უფრო დაწვრილებით იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ზღვა და მიწის ქვეშეთი. მცირე ლვთაებები“.

31

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი. ფლორა, ფერონია და პალესის შესახებ მოგვითხრობენ: ოვიდიუსი, „ფასტები“, V, 278 შმდგ.; სერვიუსის კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდასათვის“, VII, 799; ვარონი, VII, 45.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ფლორა (Flora) ყვავილს ნიშნავს („flos“ - ყვავილი, „flora“ - ყვავილები).

ხელოვნებაში ფლორას ბერძენი ჰორების, ბუნების მაცოცხლებელი ძალების ქალღმერთების სახით გამოსახავდნენ.

ფლორა მინდვრებს, ბაღებს, ველებს, სამკურნალო ბალახებსა და მიწისქვეშეთსაც კი მფარველობდა.

ფლორალიების კულტის დანესებას მიაწერდნენ ტიტუს ტატიუსს, რომელმაც მას საკურთხეველი აღუმართა და დაუნიშნა ფლამენი (ქურუმი). ფლორალიებს 28 აპრილიდან 3 მაისამდე დღესასწაულობდნენ (განსაკუთრებით უბრალო ხალხი და მეძავეები) წრეგადასული მზიარულებითა და აღვირახსნილობით.

გაურკვეველი მიზეზის გამო დღესასწაული დავიწყებას მიეცა და ძვ. წ. 173 წელს მოუსავლიანობასთან დაკავშირებით სიბილას წიგნების მითითებით აღადგინეს. მოგვიანებით ამ ზეიმზე ცირკში თამაშობები (Ludi Florales) იმართებოდა.

ქალები *ჭრელა-ჭრულა* კაბებს იცვამდნენ - სხვა დღეებში ასე ჩაცმა აკრძალული იყო.

ფერონია (Feronia) - ეტრუსკული ან საბინური წარმომავლობის ძველი იტალიკური ქალღმერთი, Bona Dea-ს მსგავსი. მისი საკულტო ადგილები იყო კაპენას ჭალა და ტარაკინას ტაძარი, სადაც მას იუპიტერის მეუღლედ მიიჩნევდნენ და იუნოსთან აიგივებდნენ. ფერონია მონების გააზაატებასა და მათი სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე ზრუნავდა.

ასეთ ქუდს ფრიგიული ეწოდებოდა. მოგვიანებით ფრიგიული ქუდი საერთოდ თავისუფლების სიმბოლო გახდა. ასე მაგ., იულიუს კეისრის მკვლელები ასეთ ქუდს თავის მონეტაზე გამოხატავდნენ; ისინი ფიქრობდნენ, რომ მოკლეს დიქტატორი და რომაელ ხალხს თავისუფლება დაუბრუნეს.

დიდი ფრანგული რევოლუციის დროსაც ფრიგიული ქუდი თავისუფლების სიმბოლოდ მიაჩნდათ.

ფერონიამ თავის ძეს, ქალაქ პრენესტეს მეფეს ჰერილუს სამი სული მიანიჭა, რის გამოც იგი სამჯერ უნდა მოეკლათ (ვერგილიუსი, „ენეიდა“, 8, 561 შმდგ.)

რომაელები თავად ვერ გარკვეულიყვნენ, მწყემსების ღვთაება პალესი (Pales) ქალი იყო თუ კაცი. ამ ღმერთს დედამიწასთან, ვესტასთან, ვენუსთან აიგივებდნენ (სერვიუსის კომენტარები ვერგილიუსის „გეორგიკებისათვის“, 3, 1).

პალესის მხიარული დღესასწაული პალილია (Palilia) (21 აპრილი) რომის დაარსების დღედ ითვლებოდა (ოვიდიუსი „ფასტიები“, 4, 721; ტიბულუსი, 2, 5, 87; პროპერციუსი, 4, 4, 73), რადგანაც, როგორც ვარაუდობენ, პალატიუმის ბორცვი, რომელზეც მწყემსებმა რომი გააშენეს, პალესის სახელს უკავშირდებოდა.

(32)

წყაროები და ვარიანტები. ფავნუსის, სილვანუსის და ფავნასა და ასევე მაიას შესახებ ცნობებს გვანდის: სერვიუსის კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისათვის“, 7, 45, 47, 81; VIII, 275, 314; ოვიდიუსი, „ფასტიები“, II, 267 შმდგ; III, 291; IV, 560 შმდგ; პლუტარქე, „ნუმა“, 15; ჰორაციუსი, „ოდები“, 3, 18; სერვიუსი, კომენტარები ვერ-

გილიუსის „გეორგიკებისათვის“, I, 20; ჰორაციუსი, „ეპოდები“, II, 1, 143, 212; 2, 21; ტიბულუსი, I, 5, 27; 2, 5, 3; ვერგილიუსი, „გეორგიკა“, 2, 494; ოვიდიუსი, „მეტამორფოზები“, 14, 639; დიონისიოს პალიკარნასელი, I, 31 და შმდგ.; V, 16;

ფავნუსი - ამ სახელის წარმოშობის შესახებ სხვა მოსაზრებებიც არსებობს: Faunus favere-დან „ვეხმარები“, ასევე Fatuus, Fatulcus - fatuor - დან „შეპყრობილი“, fando - „წინასწარმეტყველება“ (სერვიუსის კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისათვის“, VII, 47).

თბა - სხვისი ცოდვების გამოსყიდვის სიმბოლო. ძველად მცირე აზიაში ხვატის, შავი ჭირის ან მოუსავლიანობის დროს ადამიანებს, რომლებიც მმართველების ცოდვას იტვირთავდნენ, ქოლავდნენ ან მსხვერპლად სწირავდნენ „განტყევების ვაცის“ სახით.

ერთი ვერსიით, სილვანუსს მონისა და თხის შვილად, მეორეთი - ტუსკულანელი ვალერიას საკუთარ მამასთან სისხლის აღრევის შედეგად შობილად მიიჩნევდნენ.

ზოგიერთები ფაენას ფავნუსის დად ან ქალიშვილად თვლიდნენ, თვითონ რომაელებიც ვერ ასხვავებდნენ წინასწარმეტყველების ნიჭით დაჯილდოებულ ტყის ღმერთს, რომელმაც უარყო კირკეს სიყვარული და ქალღმერთმა იგი მისან ჩიტად, კოდალად (picus) აქცია.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ი. სახელი ფავნუსი (Favnus) მომდინარეობს სიტყვა faveo-დან „კეთილი, სასიამოვნო, კეთილგანწყობილი“; წინასწარმეტყველების გამო ფავნუსს ეწოდებოდა Fatuus, Fatuellus (fari- დან - „წინასწარმეტყველება“);

განმენდის დღეს უწოდებდნენ dies Februatus სიტყვა februlare-დან „განმენდა, გულის მოღობა“; ტყავს - februum - „განმენდი საშუალება“, დღესასწაულის თვეს კი - februius, საიდანაც მოდის ჩვენი თებერვლის თვის სახელი.

ტყის ხმაურში ან სიზმარში ფავნუსი წინასწარმეტყველებდა სატურნიუსის ლექსით (რომაული ლექსთწყობის საზომი), რომლის სქემა დაუზუსტებელია და რომელსაც ბერძნული საზომის შემოტანამდე რომაულ პოეზიაში გამოიყენებდნენ (დიონისიოს პალიკარნასელი, V, 16).

ფავნუსს ცხოველების ნამატისათვის იწოდებდნენ (სიტყვიდან in eo - „ვანაყოფიერებ“), ასევე „ინკუბუს“ - ლამის კოშმარს უწოდებდნენ.

ლუპერკალი - ფავნუსის ტაძარი პალატიუმის ბორცვზე იმ მღვიმესთან მდებარეობდა, სადაც მწყემსმა რომულუსი და რემუსი იპოვა.

ფაუნალიის დღესასწაულს 5 დეკემბერს, ლუპერკალიას (Lupercal, Lupercalesacrum, Lupercalia) - 15 თებერვალს ზეიმობდნენ. ფავნუსის თაყვანისცემა რომაელებს დიდხანს შემორჩათ. ფავნუსის დღესასწაული - ლუპერკალია - უკანასკნელი წარმართული დღესასწაული იყო, რომელსაც იტალიაში ზეიმობდნენ. მხოლოდ 494 წ.-ს დასავლეთ რომის იმპერიის დაღუპვის ცხრამეტი წლის შემდეგ აკრძალეს ეს დღესასწაული და შეცვალეს იგი ღვთისმშობლის განწმენდის ქრისტიანული (კათოლიკური) დღესასწაულით. ეს ფაქტი იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ წარმართობას გლეხები ქალაქელებზე უფრო დიდხანს ინარჩუნებდნენ. ასევე აღსანიშნავია, რომ რომაული სიტყვა „პაგანუს“, „სოფლური“, დიდხანს წარმართს აღნიშნავდა, აქედანაა რუსული სიტყვა „поганый“.

ხშირად ცხოველი, რომლისგანაც ესა თუ ის ღმერთი იცავდა ვინმეს ან რამეს, თავად ხდებოდა ამ ღმერთის წმინდა ცხოველი. შესაბამისად, მგელი გახდა ფავნუსის ცხოველი და პირველ ხანებში მას მგლის სახით წარმოიდგენდნენ ხოლმე. მგელი ასევე ძველი რომის გამარჯვების საწინდრად, ძუ მგელი კი (რომულუსისა და რემუსის გამომკვებავი) დედობრივი მზრუნველობის სიმბოლოდ აღიქმებოდა.

ყველა შემხვედრს ქამრებს უშენდნენ - ეს იყო უძველესი განმწმენდი და ცოდვების გამომსყიდველი რიტუალი და რომაელები სიამოვნებით უშვერდნენ ზურგს დასარტყამად, რათა მთელი წლის განმავლობაში დაგროვილი ცოდვა გამოესყიდათ.

სილვანუსს (silva - „ტყე“ - დან ნაწარმოები სახელი, ზოგიერთები მასაც ბერძენ პანთან აიგივებდნენ) არ ჰქონდა ოფიციალური კულტი და რომის რესპუბლიკის პერიოდში ნაკლებად ცნობილი, იმპერიის პერიოდში კი პლებისსა და მონების ყველაზე პოპულარული ღმერთი გახდა, მცენარეულის, ცხოველების, მთების, კლდეების, ლითონებისა და თავადაც მძლავრი უზენაესი ღმერთი - “მხსნელი, მებრძოლი, უძლეველი, ზეციური, პანთოსი”; ამასთანავე ადამიანი, რომელმაც პერაკლეს მსგავსად აპოთეოზი (გალმერთება) დაიძახა. აპოთეკები მის საპატივცემულოდ მართავდნენ მცენარეულის საგაზაფხულო დღესასწაულებს, უგებდნენ მას ტაძრებს, ჩუქნიდნენ ტყისა და საბალე ნაკვეთებს, შადრევნებს, ჭურჭლებს, კოლონებს, გლეხის ტანსაცმელში გამოსახულ ღმერთის ქანდაკებებს ხელში ნამგლით, ნაყოფით, ხით, რომელსაც ძაღლი, თხა და გველი ახლდა თან.

სილვანუსის კულტი გავრცელებული იყო დასავლეთ პროვინციებში, სადაც მასთან იყო გაიგივებული მსგავსი ხასიათის ღმერთები. მითრიაზმში სილვანუსი ითვლებოდა მითრას მიერ მოკლული ხარის სულად, რომელიც ცად ამალდა და ჯოგის ღმერთად იქცა. სიტყვა სილვანუსი ასევე მარსის ეპითეტი იყო. მარსს უძველეს ხანაში ფარებისა და მცენარეული სამყაროს მფარველად მიიჩნევდნენ.

სირინქსი - ჩვენებური სალამურის მსგავსი მუსიკალური საკრავი.

თარაზო - სწორი კუთხე მორალური სინამდის, სამართლიანობისა და სიმართლის სიმბოლო.

ფავნას - (Fauna, Fatua ან Lupercalia) დღესასწაულს დეკემბრის დასაწყისში ზეიმობდნენ, მაგრამ რა ხდებოდა კეთილი ქალღმერთის (Bona Dea) დღესასწაულზე, დანამდვილებით არავინ იცის; ქალები ამ წმინდა რიტუალს საიდუმლოდ ინახავდნენ.

33

წყაროები. ვულკანუსის შესახებ საკმაოდ მწირი ცნობები მოგვეპოვება: სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდასათვის“, VIII, 398, 562; მაკრობიუსი, „სატირები“, I, 13, 18; ოვიდიუსი, „ფასტები“, V, 1 შმდგ.

განმარტებები. ვულკანუსი Vulcanus (სახელის წარმომავლობა გარკვეული არ არის) - იუპიტერისა და იუნოს ძე. ვულკანუსის საკულტო ადგილი, კომიტიების თავზე აღმართულ წმინდა მოედანზე (Vulcanal) მდებარეობდა. იქ იმართებოდა სენატის სხდომები.

გამოთქმულია ვარაუდი, რომ ვულკანუსი ადრეომის ღმერთიც იყო, ვიდრე მას ეს ფუნქცია მარსმა არ ჩამოართვა.

ყოვლის შემშუსვრელი - ვულკანუსის ამ თვისებას უკავშირდება დამარცხებული მტრის იარაღის დანვა (ლივიუსი, I, 37, 5).

ვულკანუსის თიკუნა „მულციბერი“ მდნობელს ნიშნავს.

რომაელები მიიჩნევდნენ, რომ ვულკანუსის სამჭედლოები მთების სიღრმეში, მიწის ქვეშ მდებარეობდა და იქიდან კვამლი ან ცეცხლი ამოიფრქვეოდა. ასეთ მთებს რომაელები ვულკანუსებს, ჩვენ კი ვულკანს ვუწოდებთ.

ჩაქური - მამაკაცური ძალის შემოქმედებითი ენერგიისა და ამავე დროს დამანგრეველი ძალის სიმბოლო, დაკავშირებულია მზისა და ჭექა-ქუხილის ძალასთან, ძალაუფლების, ომისა და ხელოსნობის ღმერთებთან.

წყაროები და ვარიანტები. ნეპტუნუსისა და დიანას შესახებ მოგვითხრობენ: ავლუს გელიუსი, XIII, 23, 2; სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისათვის“, IV, 51; VI, 90, 136; VII, 515; X, 76; ვერგილიუსი, „ენეიდა“, V, 241; ლივიუსი, I, 9, 45; დიონისიოს პალიკარნასელი, IV, 26; ოვიდიუსი, „ფასტები“, III, 26.

იუტურნა, სხვა ვერსიით, რუტულუების მეფის, ტურნუსის და და იუპიტერის შეყვარებული იყო (ვერგილიუსი, „ენეიდა“, XII, 134, 222, 446).

დიანას ბერძნულ ჰეკატესთანაც აიგივებდნენ.

განმარტებები. ნეპტუნუსი (Neptunus) - სატურნუსისა და რეას ძე, იუპიტერისა და პლუტონის ძმა, ამფიტრიტეს მეუღლე, ერთ-ერთი უძველესი რომაელი ღმერთი, რომლის თავდაპირველი ბუნება და კულტი ნაკლებადაა ცნობილი; მაგრამ ერთი რამ ცხადია, იგი თავიდანვე დაკავშირებული უნდა ყოფილიყო წყალთან.

ნეპტუნუსი პოსეიდონთან ძვ.წ. III ს.-ში უნდა გაეიგივებინათ. ნეპტუნუსის (როგორც პოსეიდონის) სამკაპი - ძალაუფლების სიმბოლო, მიუთითებს ორ ძმას (იუპიტერსა და დისპატერს (პლუტოსს)) შორის მის ადგილზე და ასევე დროის უწყვეტობაზე: დისპატერის სამეფოში დაფლულ წარსულზე და იუპიტერის საუფლო მომავალზე, რის გამოც ნეპტუნუსი ანმყოს მბრძანებლად აღიქმება.

ნეპტუნუსის დღესასწაული - ნეპტუნალია - 23 ივლისს, ფონის - 13 ოქტომბერს, ტიბერინის - 7 ივნისს, მატუტას (Matuta, Mater Matuta) - 11 ივნისს, პორტუნუსის (Portunus) კი - 17 აგვისტოს მდინარე ტიბერისზე იმართებოდა.

სალაკია სახელი „salum“ - „ზღვის ლეღვიდან“ ან „sal“ - მარილიდან (შესაბამისად სალაკია - „მარილიანი წყალი“) მომდინარეობს.

ვენილია (Venilia) - „ნაპირმიხეთქებულ ტალღას“ ნიშნავს.

რომაელები მატუტას - ლევკოთეასთან, ხოლო პორტუნას - პალემონთან აიგივებდნენ.

მატუტარომაულ მითოლოგიაში ქალების ღმერთად ითვლებოდა. მის პატივსაცემად 11 ივნისს მატრალიებს (Matralia) დღესასწაულობდნენ. ამ დღეს ქალები დის შვილებს ავედრებდნენ ქალღმერთს და მათთვის ლოცულობდნენ. მატუტას ტაძარში მონა ქალებს არ უშვებდნენ, მხოლოდ დღესასწაულზე შეჰყავდათ და მერე ცემით აძევებდნენ (ოვიდიუსი, „ფასტები“, VI, 475). ინო-ლევკოთეასთან გაიგივებული Mater Matutas-თან დაკავშირებული ზემოაღნიშნული

რიტუალი, ალბათ, იმაზე მიაანიშნებდა, რომ ინომ თავისი დის შვილი, დიონისე (სემელეს ძე), გაზარდა და შემდეგ თავისი ქმრის ხარჭისგან (მონა ქალისაგან) დაიტანჯა. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ მონა ქალების სიძულვილი (ტაძრიდან მათი განდევნა) *Mater Matulas* (იუნოსავით ქორწინების მფარველ ქალღმერთს) უნდა უკავშირდებოდეს, რადგან, ჩვეულებრივ, ქმრებს საყვარლებად მონა ქალები ესვათ.

მატუტა არა მარტო ზღვის ქალღმერთი, არამედ ცისკრის ქალღმერთიც გახდა, იტალიკურ მიწაზე თავისი გამოჩენის პირველი წამების მოსაგონებლად.

ძვ. წ. III ს.-ის პირველმა რომაელმა პოეტმა ბერძენმა ლივიუს ანდრონიკუსმა (ყოფილმა მონამ) ლათინურ ენაზე თარგმნა ჰომეროსის „ოდისეა“. იქ მან ბერძენ მუზებს კამენები (*Camenae*) უწოდა. ალბათ იმიტომ, რომ მუზები თავის შთაგონებას ჰიპოკრენესა და კასტალიის წყაროებიდან იღებდნენ ანდა იმიტომ, რომ კამენი უკავშირდება ლათინურ სიტყვას „*cammen*“-სიმღერა ან ზმნას „*canere*“. ასე იყო თუ ისე, რომელი პოეტები კამენებს ეძახდნენ მუზებს და ბერძენი პოეტებივით ეთაყვანებოდნენ მათ. კამენებს პატარა ტაძარი რომში კაპენას ჭიშკართან ჭალაში ედგათ. მათ მსხვერპლად წყალსა და რძეს სწირავდნენ. ვესტას ქურუმები ამ ქალღმერთის ტაძრისთვის კამენების წყაროდან იღებდნენ წყალს (პლუტარქე, „*ნუმა*“, 13; სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის *ეკლოგას*ათვის, III, 59).

იუტურნას (*Iuturna*) – პატივსაცემად დღესასწაული „იუტურნალია“ იმართებოდა. სახელი იუტურნა ზმნიდან *iuvare* („დახმარება“) მომდინარეობს, ამ ქალღმერთის წყარო სამკურნალოდ ითვლებოდა (ვარონი, IV, 71).

დიანა ე.წ. „ახალ“ ღმერთებს მიეკუთვნებოდა. რომში მისი კულტი სერვიუს ტულიუსის მეფობის (დაახლ. ძვ. წ. VI ს.) დროს დაწესდა. ეს მეფე ანტიპატრიციულ, პროპლებეურ პოლიტიკას ატრებდა. დიანას კულტის დაწესებაც ამ პოლიტიკის შედეგი იყო. სერვიუს ტულიუსმა რომში მისი წინამორბედების დაწყებული იუპიტერ კაპიტოლიუმის ტაძრის მშენებლობა არ დაასრულა, სამაგიეროდ დიანას ტაძარი ააგო. ამ დღის (13 აგვისტო) მოსაგონებლად მონები ისვენებდნენ (*servorum dies*). დიანა დიდ რომაელ ღმერთთა რიცხვს მიეკუთვნებოდა, თუმცა მისი კულტი რომში დიდად გავრცელებული მაინც არ იყო.

დიანას კულტი უძველესი, საერთოლათინური იყო. როცა რომაელებმა დიანა ბერძენ არტემისთან გააიგივეს, იგი დაბადების მფარველ არტემის ეფესელივით ბევრი ძუძუთი გამოსახეს.

დიანას (Diana) სამკურნალო წყლებით მორჩენილი ადამიანები ქალღმერთის საჩუქრებთან ერთად სხეულის გამოჯანმრთელებული ნაწილების თიხის გამოსახულებებს უძღვნიდნენ.

მთვარის ქალღმერთ, უსიცოცხლო, ცივი შუქის მფენ დიანას მიიჩნევდნენ სიკვდილის ქალღმერთადაც, რომელიც ისრებით ჩუ-მად და უმტკივნეულოდ კლავდა ხალხს.

ჩრდილოეთ იტალიაში დიანა ქურდების, მკვლელებისა და მე-ძავეების მფარველად მიაჩნდათ.

ქურუმისა და მონის შებრძოლების სისხლიანი რიტუალი დი-ანა ნემორენსისის პირველყოფილი კულტის ნიშნებს ინარჩუნებ-და. ამ კულტის აღსასრულებლად საჭირო იყო ადამიანის მსხვერ-პლად შეწირვა. დიანას კულტი ამ რიტუალით ტავრისის არტემი-სის კულტს ემსგავსებოდა.

რომაელმა ქურუმმა კი დრო იხელთა და უშობელი დიანას შესწირა, რის გამოც, გადმოცემით, მეფე სერვიუს ტულიუსის წყა-ლობაც დაიმსახურა.

წყაროები და ვარიანტები. მშვენიერი ვენუსზე გვიყვე-ბიან: ოვიდიუსი, „ფასტები“, 4, 1, „მეტამორფოზები“, X, 298 და შმდგ.

ვარაუდობენ, რომ თავდაპირველად ვენუსი აბსტრაქტული ცნე-ბის (Venus) „ღვთის წყალობის“ პერსონიფიკაცია იყო.

ადონის სხვა ვერსიით აპოლონმა (პტოლომაიოსი, პეფესტო, I, 183) ან ვენუსმა მოკლა.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ვენუსს (Venus) რომაელები თავის წინაპრად თვლიდნენ (Venus Genetrix). იულიუს კეისარიც მის შთამომავლად მიიჩნევდა თავს, ამიტომ ვენუსის კულტი მის დროს თითქმის ყვე-ლაზე მთავარ კულტად იქცა. სხვა რომაელი იმპერატორებიც თავ-ვანს სცემდნენ ვენუსს, უშენებდნენ ტაძრებს, მათი მეუღლეები კი თავს ამ ქალღმერთის მიწიერ განსხეულებად მიიჩევენ. მთელი რომი ვენუსის ტაძრებით იყო მოფენილი, ყველაზე დიდი ტაძარი მას კეისარმა ძვ. წ. I ს. - ში აუგო.

ვენუსს მრავალი ეპითეტი: „ბედნიერი“, „დამასაჩუქრებელი“, „შემაკავშირებელი“, „განმნმენდი“, „ცხენოსანი“, „მელოტი“ (რო-მაელი ქალების თავგანწირვის აღსანიშნავად, როცა მათ ბაგირე-

ბის გასაკეთებლად თმები დათმეს - სერვიუსი, კომენტარები ვერ-გილიუსის „ენიდიასათვის“, I, 720) ამკობდნენ.

განმწმენდი ვენუსის (Venus Cloacina ძველი ლათინური სიტყვიდან cluere „განმწმენდა“, „გასუფთავება“) კულტის დანესებას ტიტუს ტატიუსს მიაწერდნენ (პლინიუსი, „საბუნებისმეტყველო ისტორია“, 15, 119).

ლიბიტინა – მიცვალებულებისა და სიკვდილის ქალღმერთი, პოეზიაში კი სიკვდილს აღნიშნავდა. ხალხური ეტიმოლოგიით, ვენუსის მეტსახელთანაა (Lubentina: Ad lubendo, Libido, Libidinosus და Venus Libentina et Libitina - ვარონი, ლათინური ენა, VI, 47) დაკავშირებული.

ვენუსის დღესასწაული იმართებოდა აპრილის კალენდებში, ამ დღეს ქალღმერთს მსხვერპლს სწირავდნენ, ახალგაზრდობის გახანგრძლივებას, სიმხნევეს, სილამაზის შენარჩუნებასა და ოჯახურ ბედნიერებას შესთხოვდნენ. ვენუსის სახის განვითარებაზე დიდი გავლენა მოახდინა ფინიკიურმა ქალღმერთმა ასტარტამ, განსაკუთრებით მისმა სიცილიურმა ვარიანტმა.

კუპიდონი (Cupido, onis) – „ძლიერი ვნება“.

ძველ რომში გავრცელებული იყო ვენუსისა და მისი საყვარლის, ადონისის კულტი (ოვიდიუსი, „მეტამორფოზები“, X, 479 შმდგ.).

ადონისი („ბატონი“, „მეუფე“) – ბერძნულ მითოლოგიაში ბუნების ყოველნაირი განახლების გამომხატველი ფინიკიურ-სირიული წარმოშობის ღვთაება. ადონისის დედა, მეფე კინირასის ასული, ვენუსს პატივს არ სცემდა. განაწყენებულმა ქალღმერთმა სამაგიეროს გადახდა მოინდომა და მეფის ასული მშობელი მამისადმი ვნებით აღაგზნო. ნაბახუსევ მამას გვერდით მწოლი ქალი სხვა ეგონა, როცა მიხვდა, რა ცოდვა ჩაიდინა, ქალიშვილი დაწყევლა.

ღმერთებმა ქალი აქციეს მირას ხედ, რომლისგანაც ულამაზესი ყმანვილი იშვა. ვენუსს მოეწონა ბიჭი და გასაზრდელად გადასცა პერსეფონეს, რომელსაც, თავის მხრივ, შეუყვარდა ყმანვილი და ველარ შეელია. შეყვარებულ ქალღმერთთა ცილობა იუპიტერმა გადაწყვიტა; ადონისს წლის მესამედი - პერსეფონესთან, მეორე მესამედი – ვენუსთან, მესამე კი როგორც მოისურვებდა, ისე უნდა გაეტარებინა. სიყვარულის ქალღმერთმა პირობა დაარღვია და ადონისი თავისი თანამგზავრი და შეყვარებული გახადა. განრისხდა პერსეფონე და ვენუსი მის მეუღლე მარსთან დააბეზლა. ომის ღმერთის ტახად გარდაისახა და ნადირობისას ვენუსის თვალწინ ადონისი დაფლითა (სხვა ვერსიით, არტემისი, რომელსაც ადონისმა ვენუსი ამჯობინა, განრისხდა ყმანვილზე და იგი ტახს დააგლე-

ჯინა). ვენუსმა მწარედ დაიტირა შეყვარებული, მის სისხლს ნექტარი შეურიდა და ყვავილად გადააქცია. ადონისის სისხლისგან წითელი ანემონები ამოიზარდნენ.

36

წყაროები და ვარიანტები. მარსის თავგადასავლებზე მოგვითხრობენ: სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდასათვის“, III, 35; VI, 859; VII, 603-610; VIII, 3; ოვიდიუსი, „ფასტები“, III, 389, IV, 905; ავლუს გელიუსი, IV, 6, 12;

ზოგი ფიქრობდა, რომ კვირინუსი მარსის ერთერთი სახელი იყო; ზოგს კი მიაჩნდა, რომ იგი ზეცად ამალლდა და საბინების ომის ღმერთად იქცა.

მითის ზოგი ვარიანტით, ბელონა მარსის და იყო.

განმარტებები. მარსი (Mars, Mavors, Marspiter - „მამა მარსი“) უძველესი იტალიკური ღვთაება. მარსს ორი მეტსახელი ჰქონდა: „ბრძოლაში წამსვლელი“ (Mars Gradivus) და „შუბოსანი“ (Quirinus).

ლუსტრაცია - გამწმენდი შემოვლა.

მარსის (Mars), ქალაქრომის მებრძოლი მფარველის პატივსაცემად 1 მარტს საღიების სვლა (ზამთრის გაძევების რიტუალი) იმართებოდა.

საღიები (Salii) – მოცეკვავეები, მარსის ქურუმების რომაული კოლეგია, იყოფოდა ორად, თითოეულში 12 კაცი იყო. უფროსებს, ნუმას დანესებულს (შდრ. ოვიდიუსი, „ფასტები“, 3, 259), ეწოდებოდა პალატინები (Palatini), იმიტომ რომ ისინი მსხვერპლს პალატიუმის ბორცვზე სწირავდნენ; უმცროსებს, ტულუს პოსტილიუსის მიერ დანესებულებს, ეწოდებოდათ აგონალები (Agonales) ანუ კოლინები (Collini), რადგან ისინი მსხვერპლს კვირინალისის ბორცვზე კოლინას ტიშკართან სწირავდნენ. კოლეგიას სათავეში ედგა მასწავლებელი (magister), მის შემდეგ დიდი პატივით სარგებლობდნენ მონინავე მოჯირითე (praesul) და სიმღერის დამწყები (vates ან praecentor). საღიებს მხოლოდ პატრიციათა რიგებიდან ირჩევდნენ. ისინი ამოქარგულ ტუნიკას და მის ზემოთ ბრინჯაოს აბჯარს ატარებდნენ; მათი მოსასხამი (toga praetexta) იკვრებოდა ქამრით გაბინურად (Gabinus cinctus); თავზე ეხურათ კონუსის ფორმის ქუდი (აპექსი); ეკიდათ ხმალი, შუბი, მარჯვენა ხელში ეჭირათ ბრინჯაოს ჯოხი, რომელსაც სიმღერისა და ცეკვის დროს ფარს (anciles) (გადმოცე-

მით, ციდან ჩამოვარდნილ ფარს) ურტყამდნენ (ლივიუსი, I, 20). პირველ მარტს Pontifex maximus-ი მსხვერპლს სწირავდა მარსს მეფის საცხოვრებელში (regia), სადაც იმყოფებოდა წმინდა შუბი (მარსის სიმბოლო) და თორმეტი ფარი, ხოლო შემდგომ დღეებში საზეიმო მსვლელობა მიემართებოდა ფორუმის, კომიტიებისა და სხვა ადგილების გავლით კაპიტოლიუმისაკენ; ისინი გარს უვლიდნენ ყველა სამსხვერპლოსა და ტაძარს, უხმობდნენ ქალაქის მფარველ ღმერთებს და მსხვერპლს სწირავდნენ. ყოველი დღე ნადიმით მთავრდებოდა.

14 და 15 მარტს დღესასწაულობდნენ ენ. მამურალიებს მამურუსის (ცნობილი მჭედელი) პატივსაცემად. გადმოცემით, როცა რომაელების უძლეველობის სანინდარი ფარი (ancilla) ციდან ჩამოვარდა, მეფე ნუმას ბრძანებით მამურუსმა გამოჭედა ისეთივე თერთმეტი ფარი, რომ მტერს ციდან ჩამოვარდნილი ფარი არ ეცნო და არ მოეპარა (პლუტარქე, „ნუმა“, 13). (მამურუსის სახელი ენათესავება Mars, marmar, marmertinebs). ამ დღეს მისი გამოსახულება პროცესიის თავში მოჰქონდათ, ურტყამდნენ გრძელ რკინებს და ამავე დროს სიმღერებით ხოტბას ასხამდნენ. 19 მარტს კომიციებში სიმღერითა და სამხედრო ცეკვით დღესასწაულობდნენ ქალღმერთის (მინერვას ან ნერიენას) ბრძოლას მარსთან. პროცესია სიმღერებში უპირატესად მარსს (ასევე იანუსს, იუპიტერ ლუკეტას, აპოლონს, იუნოს, მინერვას, პერკულესსა და სხვას) უხმობდა, ამ სიმღერებს უფროსი საღიები მღეროდნენ, უმცროსები კი ცეკვავდნენ (ვერგილიუსი, „ენეიდა“ 8, 285 შმდგ.). თავისი საძველის გამო ეს სიმღერები უკვე ციცერონის დროს გაუგებარი იყო და მათი ახსნა ადრევე დაიწყეს.

ჰეპიენა - ციხე-კოშკი, სიმაგრე.

მოლები - საბრძოლო საზრუნავები.

პალორი - დაბნეულობა, შიში.

პავორი - საშინელება.

კირტუსი - სიქველე.

პალორი და პავორი იგივე ბერძნული დეიმოსი და ფობოსია.

კვირინუსი (Quirinus) - სახელი უნდა მომდინარეობდეს საბინურ ქალაქ კურეს (Cures) ან საბინური სიტყვა „შუბი“ (quiris)-დან.

ძველი იტალიკური ღმერთის კვირინუსისადმი მიძღვნილ დღესასწაულს კვირინალიებს 17 თებერვალს ზეიმობდნენ. რომის ერთ-ერთ ბორცვს, სადაც ამ ღმერთის ტაძარი იდგა, კვირინალის ბორცვი (Collis Quirinalis) ეწოდებოდა, რომში რომაელებისა და საბინების თანაცხოვრების აღსანიშნავად რომაელ ხალხს კვირინტებსაც ეძახდნენ (populus Romanus Quiritesque).

წყაროები და ვარიანტები. პენატების, ლარების, გენიუსებისა და იუნოების შესახებ ინფორმაციას გვანდობენ: სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისთვის“, I, 441; II, 514; II, 296; III, 12; III, 169; III, 302; V, 64; VI, 152; VI, 378; VIII, 679; არნობიუსი, III, 40; დიონისიოს ჰალიკარნასელი, I, 68; ლივიუსი, XIV, 16, 5; მაკრობიუსი, „სატირები“, I, 10, 16; III, 4, 11; III, 14, 6-13; ჰორაციუსი, „ოდეები“, 3, 23, 2. ტიბულუსი, I, 3, 33. ოვიდიუსი, „ფასტები“, 2, 633; პროპერციუსი, 4, 1, 132.

პენატები, ხისა და მარმარილოს პატარა ფიგურები, ტროელეების წინაპარმა დარდანოსმა ქალღმერთ ათენასაგან მიიღო პალადიუმთან (ისიც ვესტას ტაძარში ინახებოდა) ერთად და მათ სამსახურად სალიების კოლეგია შექმნა.

პენატების გამოსახულებას სხვაგვარად წარმოგვიდგენს ძვ.წ. III ს. ბერძენი ისტორიკოსი ტიმეოსი, როცა ასეთ ისტორიას მოგვითხრობს: პენატები, ორი ბრინჯაოს კადუცეა (გველებით შემოხვეული ჰერალდიკური კვერთხი - მერკურიუსის ატრიბუტი) და თიხის ჭურჭელი (დიონისიოს ჰალიკარნასელი I, 67) რომში გადაიტანეს ლავინიას ტაძრიდან, მაგრამ მეორეჯერ დაბრუნებულმა ლავინიას ტაძარში ელვით განგმირეს ერთი გოგონა, რომელიც ქალიშვილი არ იყო (სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისათვის“, III, 12).

კომენტარები. სიტყვა პენატები (Penates) უკავშირდება „penus“, „penitus“, „penetralia“-ს, რომლებიც გამოხატავენ შინაგანის, შიდასა და ყველაზე სანუკვარის ცნებებს.

პენატებს მიაკუთვნებდნენ სრულიად განსხვავებულ ღვთაებებს (ვესტას, ფორტუნას, ლარებს და ა.შ.). რომაელები მათ უწოდებდნენ *dii penetrales, domestici, familiares, patrii*; სახელმწიფოსაც, როგორც დიდ ოჯახს, ჰყავდა თავისი პენატები - უფროსი, სახელმწიფო (*maiores, publici*) საპირისპიროდ უმცროსი, საოჯახოსი (*minores, private*).

ოჯახის თავი - *pater familias*.

ოჯახის განუყოფელი ღვთაებების, პენატების, გამოსახულებები სხვა ადგილას გადასახლებისას ოჯახის სიცოცხლის გაგრძელების ნიშნად თან მიჰქონდათ.

ლარარეუმი - ლარების შესანახი სპეციალური კარადა.

ოჯახური ლარებისაგან (*Lares private*) განსხვავებული და უფრო მაღალი რანგის იყვნენ სახელმწიფო ლარები (*Lares publici*), რომლებ-

საც ძველ ბერძენ გმირებს ადარებდნენ. სახელმწიფო ლარებად მიიჩნევდნენ რომულუსს, რემუსს, ტატიუსს, აკა ლარენტიუსს, რომელთაც საზოგადოებრივ დღესასწაულ ლარენტალის (23 დეკემბერი) დროს მსხვერპლს სწირავდნენ.

ქალაქის ცალკეულ ქუჩასაც თავისი მფარველი ლარები ჰყავდათ, რომელთა სამსხვერპლოები ქუჩების გასაყართან (compitus – გზაჯვარედინი, აქედან Lares compitales) მდებარეობდა. მათ დღესასწაულ კომპიტალიას (Compitalia) 2 მაისს ზეიმობდნენ. ამ დღესასწაულზე ცეკვავდნენ, მღეროდნენ, ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ. კომპიტალიების დღესასწაული უკავშირდებოდა მონა ქალისა და ლარის ძის, ხალხისმოყვარე მეფის, სერვიუს ტულიუსის სახელს. კომპიტალიების ლარების კულტს ემსახურებოდნენ პლებეებისა და მონების კოლეგები.

მამაკაცის ტოგა - toga virilis.

ბულა - კისერზე ჩამოკიდებული ამულეტიანი ოქროს მედალიონი.

სალოცავზე ჰკიდებდნენ იმდენ თოჯინასა და შალის ბურთს, რამდენი ოჯახის წევრი და მონაც ჰყავდათ - ვარაუდობენ, რომ ეს რიტუალი ადამიანის მსხვერპლ შეწირვის გამოძახილი უნდა ყოფილიყო.

გენიუსი (genius) - gens („გვარი“), gigno („წარმოვიშვები“)-დან, ღვთაება, რომელსაც ჯერ შინაგანი თვისებების პერსონიფიკაციად, ხოლო შემდეგ ში დამოუკიდებელ ღვთაებად განიხილავდნენ.

იმპერატორების ხანაში გარდაცვლილი იმპერატორის გენიუსები ღვთაებრივად და უკვდავად ითვლებოდა. ეს, როგორც ჩანს, გახდა იმპერატორების კულტის წარმოშობის საფუძველი.

გენიუსებსაც ლარებივით გამოსახავდნენ.

წყაროები. ბედნიერების ქალღმერთის ფორტუნას შესახებ მოგიტხრობთ შემდეგი მწერლების გადმოცემების მიხედვით: სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისათვის“, IV, 19; ოვიდიუსი, „ფასტები, VI, 569 და შმდგ; პლუტარქე, „ფორტუნას შესახებ“, ჰორაციუსი, „ოდები“, I, 35.

განმარტებები. ფორტუნა (Fortuna) თავდაპირველად მოსავლის ქალღმერთი უნდა ყოფილიყო. ვარაუდობენ, რომ მისი სახელი ferre-ს („მოტანა“) უკავშირდება.

მას უამრავი ტაძარი მიეძღვნა და უამრავი სახელით იყო ცნობილი: F. Plebeja (პლებეების), F. Patricia (პატრიციების), F. Equestris (ცხენის), F. libera (თავისუფლების), F. liberum (ბავშვების), F. Virginalis (ქალიშვილების), F. Muliebris (ქალების), F. barbata (ბიჭის ყმანვილობამდე მიმყვანი), F. virilis (კაცების). ფორტუნას სხვა სახელწოდებები დამოკიდებული იყო მის თვისებებსა და მოღვაწეობაზე: Respiciens (ყურადღების მიმქცევი), Blanda (ალერსიანი), Dubia (ეჭვიანი), Brevis (ხანმოკლე), Stata (მტკიცე ბედნიერების), Bona (კეთილი), Mala (ბოროტი), Averrunca (უბედურების ამრიდებელი), Comes (თანამგზავრი), Redux (დამბრუნებელი);

ბრმა შემთხვევის (Fors Fortuna იგივე ბერძნული – tyche-ს) დღესასწაულს 24 ივნისს ზეიმობდნენ სერვიუსის ტაძრში, სადაც ყვავილებით მორთული ნავით მიცურავდნენ (ოვიდიუსი, „ფასტი“ VI, 773).

ფორტუნას დღესასწაული II ივნისს იმართებოდა.

ფორტუნას თაყვანს სცემდნენ როგორც „დღევანდელი დღის“, „აღნიშნული ადგილის“, „კერძო საქმეების“, „საზოგადო საქმეების“, „კეთილი“, „ბოროტი“, „კაცის“ და ა. შ. ბედს.

ფორტუნას აიგივებდნენ ეგვიპტური ნაყოფიერების ქალღმერთ ისიდასთან და სამართლიანი რისხვის ქალღმერთ ნემესისთან. მას თითქმის ყველა იმპერატორის მონეტაზე გამოსახავდნენ.

ბურთი ან ბორბალი – უწყვეტი ცვალებადობისა და გამეორების, პლანეტებისა და ვარსკვლავების წარმმართველი კოსმიური მოძრაობის, ბედის ცვალებადობის – აღმასვლისა და დაცემის სიმბოლო.

სიუხვის რქა – სიუხვის, აყვავების, წარმატების, მატერიალური და სულიერი სიმდიდრის გამოსახატულება.

საჭე – საქმეების გამგებლობის, მმართველობის პასუხისმგებლობის, სრულუფლებიანობის სიმბოლო.

იულიუს კეისარი დარწმუნებული იყო, რომ მას ფორტუნა სწყალობდა. ერთხელ, როცა ზღვაზე მის ნავს ქარიშხალი წამოეწია და მენავეს შიშისაგან თავგზა აებნა, კეისარმა გაამხნევა – ნურაფრის გეშინია, შენ ხომ კეისარი და მისი ფორტუნა გადაგყავსო.

39

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი. მინისქვე შეთის სამეფოს შესახებ ცნობებს გვანუდიან: სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისათვის“, I, 143;

III, 63; ოვიდიუსი, „ფასტიები“, IV, 821; ლივიუსი, 8, 9; ვერგილიუსი „გეორგიკები“, I, 243; „ენეიდა“, 4, 387.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. მუნდუსი (Mundus) - მინისქვეშა ორმო, რომელშიც ახლადმონეულ ნაყოფსა და შესანირს ყრიდნენ. შდრ. ეტრუსკული მუნდუს, შესანირი ორმო ქვემოთ გაფართოებული მრგვალი ოთახით, რომელიც განასახიერებდა მიკროკოსმოსს (კატონი, ფრგ. 144, 19); ასევე გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ეტრუსკული შესანირი ორმო ამქვეყნიური ცხოვრების ანარეკლს უნდა წარმოადგენდეს.

ორკუსი (Orcus) - „სიკვდილის ღმერთი“, „მინისქვეშეთი“, „ჯოჯოხეთი“, „სიკვდილი“; ვარაუდობენ ამ სიტყვის კავშირს orca-სთან („თიხის დიდ ჭურჭელი“), რადგანაც მინისქვეშეთს წვრილყელიანი ჭურჭლის სახით წარმოიდგენდნენ.

Dis Pater-ს საუკუნეში ერთხელ ეძღვნებოდა ე.წ. სეკულარული თამაშობები მოსანანიებელი ღამის მსხვერპლ შეწირვებით. პირველი გაიმართა ძვ. წ. 249 წ., განსაკუთრებით პომპეზურად აღნიშნა ავგუსტუსმა ძვ. წ. 17 წელს.

მანები (Manes) - მიცვალებულთა სულები. ისინი გაღმერთებულად ითვლებოდნენ და ამიტომ იწოდებოდნენ Dii Manes (ღმერთი მანები). აქედანაა საფლავის ქვის წარწერების ფორმულა: D.M.S. – Dis Manibus Sacrum. 21 თებერვალს იმართებოდა გარდაცვლილთა საერთო დღესასწაული - Feralia. ორმო დაფარული იყო ე.წ. მანების ქვით (lapis manalis), წელიწადში მხოლოდ სამჯერ იღებოდა და მანები ცოცხალთა სამყაროში დაიშვებოდნენ (24 აგვისტო, 5 ოქტომბერი და 8 ნოემბერი).

რომაელების მსგავსად მინისქვეშეთის ღმერთებს ბევრი სხვა ხალხიც თაყვანს სცემდა, მაგრამ მათი განსაკუთრებული კულტი არ არსებობდა. მინისქვეშეთის ღმერთებს არ უშენებდნენ ტაძრებსა და საკურთხევლებს. სახელი „dilīs“ ლათინურად ნიშნავდა „მდიდარს“. რომაელები მიიჩნევდნენ, რომ ყველაფერი მინიდან აღმოცენდება და მინას უბრუნდება.

ძვ. წ. 249 წელს რომაელები პუნიკურ ომში წარუმატებლად იბრძოდნენ. რომაელებმა სიბილას წიგნებს მიმართეს და იქიდან გაიგეს, რომ მათ მინისქვეშეთის ღმერთები შემოსწყრნენ. მინისქვეშეთის ღმერთების შემოსარიგებლად დღესასწაული უნდა მოეწყოთ და მსხვერპლი შეეწირათ. სამი ღამე დისპატერს სწირავდნენ შავ ხარს, პროზერპინას კი - ძროხას.

თეთრი ფერი ზეციური ღმერთების (სიხარულის, სიკეთის) ფერი იყო, შავი კი - მინისქვეშეთის (მწუხარების, ბოროტების).

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი. ტერმინუსისა და ვიქტორიას შესახებ საკმაოდ მწი-
რი ცნობები მოგვეპოვება: ჰორაციუსი, „ეპოდები“, 2, 59; „ოდები“,
1, 35; ოვიდიუსი, „ფასტები“, 2, 637, 667; 4, 145.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ტერმინუსისადმი (Terminus) მიძღვნილი
დღესასწაული იმართებოდა 23 თებერვალს (ან იანვარს). ამ დღეს
მოსაზღვრეები თავ-თავიან მხრიდან მოადგებოდნენ სასაზღვრო
ქვას, შეამკობდნენ, იქვე აღმართავდნენ სამსხვერპლოს და უსისხ-
ლო მსხვერპლს - კვერს (პურის მარცვალს), თაფლს, ღვინოს (მოგვი-
ანებით ბატკანს) შესწირავდნენ ხოლმე.

კაპიტოლიუმის ტაძარში ტერმინუსის ქვა რომის საზღვრების
შეუვალობისა და მისი ზრდა-განვითარების სიმბოლო იყო.

იუპიტერ ვიქტორი - გამარჯვებული იუპიტერი.

ვიქტორიას (Victoria) დღესასწაული იმართებოდა 12 აპრილს, რო-
მის სიდიადის სიმბოლოდ მისი ქანდაკება - სენატში, ტაძარი კი პა-
ლატიუმზე იდგა. იმპერიის ეპოქის მონეტებზე ამ ქალღმერთის
გამოსახულება რომელიმე იმპერატორის გამარჯვებას გამოხატ-
ავდა.

41) ⑨

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი. ენეასის ტროადან გაქცევა, ძირითადად, გად-
მოცემულია ვერგილიუსის „ენეიდის“ (II, 720-804; IX, 77-107) მიხედ-
ვით. ასევე მოხმობილია ჰომეროსის „ილიადაც“.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ძვ. წ. II საუკუნეში მარკუს პორციუს კატონ-
მა პირველად ლათინურ ენაზე დაწერა იტალიის ადრეურომაული ის-
ტორია. ცნობილმა პოლიტიკურმა მოღვაწემ და ორატორმა შეაგ-
როვა და გადმოსცა არა მარტო რომაელების, არამედ აპენინის ნახე-
ვარკუნძულის მრავალრიცხოვანი ტომებისა და ხალხების ლეგენ-
დები და თქმულებები. კატონის ეს ნაწარმოები არ შემოგვრჩა. მაგ-
რამ მისი და ასევე ჩვენამდე არმოღწეული ნაწარმოებები, რომ-
ლებიც რომამდელ ისტორიას და მითოლოგიას ეხება, გამოიყენა
პუბლიუს ვერგილიუს მარონმა თავის „ენეიდაში“.

ტროას ომის მონაწილეთა მოგზაურობები ასახავს ძვ. წ. XII-XI
სს-ში ხალხთა დიდ გადასახლებას. ამ მოვლენას ადასტურებს

ძველეგვიპტური და ხეთური ისტორიული დოკუმენტები, ასევე ბერძნების გადმოცემები პერაკლიდების დაბრუნების, პელასგების, თესალიელების, სიკულების, კრეტელებისა და სხვა ნაკლებად ცნობილი ხალხების გადმოსახლების შესახებ.

პირველად ენეასის (Aeneas) ტროადან გამოსვლის შესახებ გვამცნობს კიკლიკური ეპოსი (ძვ. წ. VII-VI სს), სადაც ტროას დაცემის შემდეგ ვენუსის ძე თრაკიაში გადასახლდება და იქ ქალაქ ენეასს დააარსებს. (შდრ. ჰომეროსი „ილიადა“, II, 119 და შემდგ). შემდგომდროინდელი გადმოცემით, (ძვ. წ. VI-V სს), იგი იტალიაში სახლდება. პირველად ენეასის პესპერიაში (იტალიაში) მოგზაურობის შესახებ პოეტი სტესიქოროსი (ძვ. წ. 640-560 წწ.) გვანვდის ცნობას. შესაძლებელია, ამასვე ამბობდა ჰეკატეოს მილეტელი, რომელიც იტალიის ქალაქ კაპუის სახელს ენეასის პაპა კაპისას სახელს უკავშირებდა (FGH, I, 363, ფრ. 72). სხვა ადრინდელი ბერძენი ისტორიკოსის ჰელანიკოსის (ძვ. წ. V ს.) მონათხრობის მიხედვით, ენეასი თრაკიაში გაიქცევა და იქ თავისი სახელობის ქალაქ ენეასს დაარსებს, შემდეგ ოდისევსთან ერთად იტალიაში ჩავა და ლათიუმში ქალაქ რომს დააფუძნებს.

ქალაქს სახელს დაარქმევენ ტროელი ქალის რომას სახელის მიხედვით. რომამ დაარწმუნა ტროელი ქალები, დაენვათ გემები, რათა შეენჯვითათ ხეტიალი და ამ მინაზე დარჩენილიყვნენ. მსგავსი ვერსიაა გადმოცემული ძვ. წ. V ს-ის ისტორიკოსისა და გეოგრაფოს დამასტოს სიგიელთან (დიონისიოს ჰალიკარნასელი, I, 72) და ძვ. წ. V ს-ის სიცილიელ ისტორიკოს ანტიოქოს სირაკუზელთან (FHG, I, ანტიოქოსი, ფრ. 72).

ძვ. წ. VI-V სს-ის ავტორებს ტროელების დასავლეთით მოგზაურობის შესახებ გადმოცემა არა მხოლოდ მცირეაზიური მითოლოგიური, არამედ ადგილობრივი არაბერძნული ტრადიციდანაც შეეძლოთ შეეთვისებინათ. ასეთი ტრადიცია რომ არსებობდა, ამას მოწმობს ორი ქალაქი: - 1) თრაკიული ენეასი, რომლის ერთერთ პირველ მონეტაზე (ძვ. წ. V ს.) გამოსახულია ზურგზე ანქისეს ნამოკიდებული ენეასი და 2) ლავინია იტალიაში, სადაც გათხრილია ენეასის პეროონი, რომელიც ძვ. წ. VII ს-ის მეორე მეოთხედსა და VI ს-ის დასაწყისში უნდა იყოს აშენებული.

ენეასის მოგზაურობისა და საბოლოო ნავსაყუდელის შესახებ ძვ. წ. V-IV სს-ში შეიმჩნევა ერთმანეთის საპირისპირო ვერსიების არსებობა. პირველ რიგში ჰომეროსისეული, რომელსაც ტროადის ისტორიკოსებიც (დემეტრიოსი სკეფსისიდან, აგათოკლესი კიზიკოსიდან) უჭერენ მხარს და სხვა, რომლის თანახმადაც ტროელი გმირი ან თრაკიაში, ან არკადიაში, ან იტალიაში მკვიდრდება.

მხოლოდ ძვ. წ. III ს-დან, რომის ძლიერების ზრდასთან ერთად, ენეასის იტალიაში ყოფნის ვერსია გადანონის ყველა სხვას და მას საფუძვლიანად და ზედმინევნით დაამუშავებს ისტორიკოსი ტიმეოსი.

როგორც ჩანს, პირველად ტიმეოსთან ჩნდება მისანი ქალი, რომელიც ენეასს უნინასს არმეტყველებს იმ ქვეყანაში მისვლას, სადაც იგი ოცდაათ ქალაქს დაარსებს და შეინახავს ტროას სინძინდეებს. ტიმეოსის ამ ვერსიას განავითარებენ პირველი რომაელი პოეტები და ისტორიკოსები და იმდენად პოპულარულს გახდიან, რომ ეპიროსის მეფე პიროსი რომთან ბრძოლის აუცილებლობას თავისი წარმომავლობით (ენეასის მტრის შთამომავლობით) ახსნის (პავსანიასი, I, 12, 1).

ბერძნული ლეგენდა პესპერიაზე, როგორც ენეასის ხეტიალის საბოლოო მიზანზე, ლათინმა ავტორებმა გადაიღეს და თანადროული მოთხოვნილებების შესაბამისად დაამუშავეს. მეორე პუნიკური ომის თანამედროვე რომაელ პოეტ გნეიუს ნევიუსს პირველად შემოჰყავს კართაგენის მიწაზე ენეასი და ამით თავისი დროისთვის აქტუალურ რომაელებისა და კართაგენელების ოდინდელი მტრობის ამბავს ავითარებს.

ნევიუსის უმცროსი თანამედროვე კვინტუს ენიუსი თავის გმირულ ეპოსში რომზე თხრობას პრიამოსის დაღუპვიდან, ტროას დაცემისა და ენეასის გაქცევიდან იწყებს.

ენეასი - ანქისესისა და აფროდიტეს (ვენუსის) შვილი, დარდანიელების მბრძანებელი, პრიამოსის ნათესავი დაიბადა იდას მთაზე (პომპროსი, „ილიადა“, II, 820) ან მდინარე სიმოისთან. დარდანუსში მას ზრდიდა ალკათუსი, თავისი დის ჰიპოდამეიას ქმარი (პომპროსი, „ილიადა“, XIII, 428-465). სხვა ვერსიით, ვენუსმა იგი ხუთ წლამდე იდას მთის ნიშნებს გადასცა გასაზრდელად. თავდაპირველად ენეასი ტროას ომში მონაწილეობას არ იღებდა. მაგრამ მას შემდეგ, რაც იდაზე საქონლის მწყემსვისას, თავს აქილეესი დაესხა და მშობლიური ადგილებიდან განდევნა (პომპროსი, „ილიადა“, XX, 89-96 და 187-194), პრიამოსის დასახმარებლად ტროას გაემართა. აქ მას, ერთ - ერთ უძლიერეს გმირს, მამაცს, გონიერს, ღვთისმოსავს ტროელები ღმერთების მსგავს პატივს სცემდნენ (პომპროსი, „ილიადა“, XI, 56-58). აქილეესივით ენეასიც, ქალღმერთის მშვენიერი ძე, ღმერთების საყვარელი გმირი გახდა. ბრძოლაში მას განსაკუთრებით ეხმარებოდნენ აფროდიტე და აპოლონი (პომპროსი, „ილიადა“ V, 311 შმდგ). აქილეესივით ენეასსაც ღვთაებრივი ცხენები ჰყავს, ისინი იმ ცხენების სისხლისა არიან, რომლებიც ზევსმა

მოტაცებული განიმედესის საზღაურად ოდესლაც ტროას უბოძა („ილიადა“, V, 265).

ენეასს პრიამოსი არ სწყალობდა, რადგან, წინასწარმეტყველებით, იგი ტროელების მეფე უნდა გამხდარიყო.

ვენუსის ძე ვაჟკაცურად ებრძოდა მამაც ბერძნებს - დიომედესსა და აქილევსსაც კი. (მხოლოდ აფროდიტეს, აპოლონისა და პოსეიდონის ჩარევის შემდეგ გადაურჩება სიკვდილს - ჰომეროსი, „ილიადა“, V, 297-317, 432-448; XX, 79-352). აქილევსთან ბრძოლისას ენეასი პოსეიდონმა გადაარჩინა. მიუხედავად იმისა, რომ ზღვათა მეუფე ტროელებს დიდად არ სწყალობდა, არ უნდოდა, რომ დარდანილების გვარი შეწყვეტილიყო (ჰომეროსი, „ილიადა“, XX, 302-308; ჰომეროსის პიმნები, IV, 196-199). ამ მოტივმა განვითარება პოვა კიკლიკურ პოემაში „ილიონის გაძარცვა“, სადაც აღწერილი იყო, როგორ დაინახა ენეასმა ლაოკოონის მოკვლაში ავისმომასწავებელი ნიშანი და ჯერ კიდევ აქაველების თავდასხმამდე დატოვა ტროა; ის, როგორც ჩანს, იდას მთებში ან ჰელესპონტის აღმოსავლეთ ნაპირზე, ქალაქ დარდანუსის ახლოს მეფობდა. გვიანდელ წყაროებში ტროადან ენეასის გაქცევის მოტივები გაჩნდა (მისი გამოდევნისა და უცხოეთში ახალი სამეფოს დაარსების შესახებ ჰომეროსმა არაფერი იცის. ეს, როგორც ჩანს, შემდეგდროინდელი თქმულება).

ერთ-ერთმა ასეთმა ვარიანტმა არა უგვიანეს ძვ. წ. VI-V ს-სა ეტრუსკებთან შეაღწია და საფუძველი ჩაუყარა ენეასის იტალიაში გადმოსახლებისა და რომის დაარსების შესახებ მითს. ეს ვერსია, რომელმაც საუკუნეების მანძილზე სხვა ეპიზოდები და ადგილობრივი იტალიკური ლეგენდები შეიმატა, ძვ. წ. I ს.-ში ვერგილიუსის „ენეიდაში“ საბოლოოდ დამუშავდა. ენეასი ტროას დანგრევისა და პრიამოსის გვარის შეწყვეტის შემდეგ ტროადაში რჩება და თავისი შთამომავლებით ტროელ ხალხზე მბრძანებლობს. ძველი და ახალი სკეფსისისა და იდას მახლობელი სხვა ადგილების მფლობელები ენეასს თავის წინაპრად მიიჩნევდნენ.

ბერძნული კოლონიზაციის ხანაში მითი ენეასის შესახებ გავრცელდა ხმელთაშუა ზღვისპირეთში და იტალიაში დამკვიდრდა: გათხრებისას ნაპოვნია ენეასის, რომელსაც ანქისესი ტროადან გამოჰყავს, პატარა ქანდაკებები. რომის თანდათანობით გაძლიერებასთან ერთად (III საუკუნეში) მითმა საბოლოო სახე მიიღო: ენეასი ტროადან წამოსვლისა და ხანგრძლივი ხეტიალის შემდეგ სწორედ ლათინების მხარეს მიაღებდა და მისი შთამომავლები დაარსებენ რომს.

ენეასის გადარჩენისა და სხვა ტროელების დაღუპვის შესახებ სხვადასხვანაირად ჰყვებიან. ლივიუსი (1, 1) ამბობს, რომ ენეასი და ანტენორი ბერძნებმა გაუშვეს ადრე განეული სტუმართმოყვარეობისათვის. დიოდოროსის თქმით კი, აქაველებს ახსოვდათ, როგორ ურჩევდნენ ისინი ტროელებს, დაზავებულიყვნენ და ელენე დაებრუნებინათ და ამიტომ გაათავისუფლეს (დიოდოროსი პალიკარნასელი, 1, 46). სხვა წყაროებით, ენეასმა დარდანიდებთან ერთად ქალაქის ალებისას ციხეს შეააფარა თავი, მერე კი იდაზე წავიდა; აქ მტრებისაგან შევიწროებულმა მათ იდას ყველა სიმაგრე გადასცა, თვითონ კი უვნებლად გამოვიდა.

ზოგიერთი თქმულების მიხედვით, ენეასმა ახალი სამეფო დააარსა ეპიროსში ან თესალიის ფეოტიდაში. პოეტის ტესტიქოროსი, პირველი ჩვენთვის ცნობილ მწერალთა შორის, ჰყვებოდა, რომ ენეასი ტროას სინმინდეებთან და პალადიუმთან ერთად შესპერიას (იტალია) გაეშურა; უფრო გვიანდელი ვერსიით, იგი ლატიუმში ჩამოვიდა და იქ დააარსა რომის სახელმწიფო. პიროსის დროს ბერძნებს უკვე სჯეროდათ ამისი და ძვ. წ. 240 წელს თავად რომაელებშიც ამ შეხედულებამ ოფიციალური აღიარება პოვა. იულუსების გვარი თავს იწონებდა ენეასის შვილის, იულუსიდან (ან იგივე ასკანიუსიდან) წარმომავლობით. ენეასის ლატიუმში მოგზაურობისა და ტროას კოლონიის დაარსების შესახებ რომაელი ისტორიკოსები და პოეტები სხვადასხვანაირად ჰყვებიან. ვერგილიუსი „ენეიდაში“ დიონისიოსის (1, 50-65) ნაამბობს მიჰყვება. ვერგილიუსის „ენეიდას“ ეთანხმება ოვიდიუსი (ოვიდიუსი, „მეტამორფოზები“, 13 და 14; ლივიუსი, 1, 1 და 2).

ენეასს ნუმიკუსის ნაპირებთან აუგეს ტაძარი ნარწერით: „*Patris dei Indigetis*“ („ადგილობრივი მამების ღმერთს“) და შემდგომში მას ისეთივე პატივს სცემდნენ, როგორც „*Iupiter indiges*“-ს (ადგილობრივი იუპიტერი) (დიონისიოსი პალიკარნასელი, 1, 150 შმდგ.).

ენეასის მითიურ პიროვნებასა და აფროდიტეს ღვთისმსახურებას შორის მჭიდრო კავშირი უნდა დასდებოდა საფუძველად ენეასის მოგზაურობის ამბავს. ვარაუდობენ, რომ ზღვის პირას ამ ქალღმერთის ტაძრები ენეასს უნდა აეგო. ლატიუმში კი ასეთი ტაძარი არდევასა და ლავინიასთან ახლოს მდებარეობდა და, როგორც ჩანს, ეს უნდა ყოფილიყო ენეასის ლატიუმში დასახლების მითის შექმნის საფუძველი.

ენეასის შვილმა ასკანიუსმა, ან რომაული სახელდებით, იულუსმა ლავინიუსის დაარსების 30 წლის შემდეგ ააშენა ქალაქი ალბა-ლონგა. ეს ქალაქი მემკვიდრეობით გადაეცა მის უმცროს ძმას სილვიუსს, ალბანური სამეფო გვარის მამამთავარს, რომლისგანაც წარ-

მოიშვნენ რომულუსი და რემუსი, რომლებმაც ალბას აშენების 300 წლის შემდეგ დაარსეს რომი. იულუსი ზოგჯერ წარმოგვიდგება როგორც ასკანიუსისაგან განსახვავებული პირი, სახელდობრ, როგორც ენეასის მეორე შვილი ან როგორც ასკანიუსის შვილი. ასკანს უნოდებენ ენეადეს, როგორც ენეასის შვილს. ენეადებს უნოდებენ ენეასის მეგ ზურებს ან საერთოდ ტროელებს ან რომაელებს, როგორც მის შთამომავალს. (ლუკრეციუსი, I, 1; ვერგილიუსი, „ენეიდა“, I, 565; 7, 610; 6, 684; ოვიდიუსი, „მეტამორფოზები“, 15, 682, 695).

ასკანიუსი, გადმოცემის მიხედვით, ენეასისა და კრეუსას, ტროას მეფე პრიამოსის ასულის, ვაჟი იყო. ენეასის შვილს ასკანიუსს იულუსთან, იულუსების გვარის წინაპართან აიგივებდნენ; იულიუს კეისარი ასეთი წარმოშობით ამაყობდა, ავგუსტუსი (იულუსების გვარს ეკუთვნოდა) თავის მონეტებზე ზურგზე ანქისესმოკიდებულ ენეასს გამოსახავდა.

ლაოკოონი - აპოლონის ტროელი ქურუმი, ანტენორის ან აკესტოსის ძე. ერთ-ერთი ვერსიით, ანქისესის ძმა. იგი ღმერთის ნების წინააღმდეგ თხოულობს ცოლს და ამიტომ მსხვერპლ შეწირვისას გველები ახრჩობენ (სოფოკლე, „ლაოკოონი“, ფრგ.), მერე ეს გველები ტაძარში ათენას ქანდაკებას შეაფარებენ თავს („ენეიდა“, II, 201). ლაოკოონის სიკვდილის იმპოლურად ტროას დაცემას მოასწავებდა.

ანქისესი - ენეასის მამა, კაპისისა და თემისის ძე, ტროას მეფე ილოსის შვილიშვილი (ჰომეროსი, „ილიადა“, XX, 208 და შემდგ.). როგორც მითი გადმოგვცემს, ქალღმერთმა აფროდიტემ (რომაულ მითოლოგიაში ვენუსმა) იდას მთაზე ჯარის სათავეში დაინახა დარდანოსის მბრძანებელი ანქისესი, შეიყვარა და მერე საიდუმლოდ გაუშვილა, რომ მისგან სახელგანთქმულ გმირ ენეასს შობდა (ჰომეროსი, ჰიმნები, IV, 53-291). ანქისესმა თავი ვერ შეიკავა და ვენუსთან სიახლოვით ტრაბახი დაიწყო, ამისთვის იუპიტერმა იგი სიკვდილით დასაჯა. ერთი ვერსიით, იუპიტერმა ის დააბრმავა, მეორეთი კი - ელვა ესროლა და დააკოჭლა (ამიტომ მოჰყავს ენეასს მამა ზურგით). ასევე განსხვავებული აზრია ანქისესის საფლავის ადგილმდებარეობის შესახებ: ერთი ვერსიით, იგი არკადიაში აფროდიტეს ტაძრის მახლობლად (პავსანიასი, VIII, 12, 8), სხვა ვერსიით კი, სიცილიაშია დასაფლავებული.

ანქისესის შთამომავლები: ანქისესი-ზევსი-დარდანოსი-ერიხთონიოსი-ტროსი-ასარაკოსი, კაპისი და ილოსი, ილოსიდან - ლაომედონი-პრიამოსი.

კრეუსა - პრიამოსისა და ჰექუბას ასული, ენეასის მეუღლე. კრეუსას გაქრობით ენეასს შესაძლებლობა ეძლევა იტალიკელ მეფის ასულ ლავინიაზე დაქორწინდეს.

იდას მთა - ტყითა და წყაროებით მდიდარი მთა მიზიაში იწყებოდა, ჩრდილოეთით ადამატიის ყურიდან ფრიგიას გასდევდა და ტროას გადმოჰყურებდა. მითის ერთ-ერთი ვერსიის მიხედვით, სახელი იდა ტევკროსის მოსვლაზე მიანიშნებდა. ტევკროსის სამშობლოში - კრეტაზე იყო ამავე სახელწოდების მთა, რომელიც ზევსის სახელს უკავშირდებოდა.

II

წყარო. ენეასის ნავსაყუდელის ძებნა გადმოცემულია, ძირითადად, ვერგილიუსის „ენეიდის“, III, 13-715 მიხედვით.

განმარტებელი. თრაკია - უძველეს ხანაში ეწოდებოდა საბერძნეთის ზევით მდებარე მთელ ჩრდილოეთ ევროპას, დასავლეთით პონტოდან ვიდრე სტრიმონამდე, ჩრდილოეთით მდინარე სავამდე, მოგვიანებით ისტროსამდე ანუ დანუვიამდე, ციკ, მკაცრ, უნაყოფო ქვეყანას (ქსენოფონი, „ანაბასისი“, 7, 4, 3). თრაკიაში ლტოლვილების დასახლების სურვილი ბუნებრივია. ტერიტორიულად იგი ახლოს იყო ტროასთან და ტროელების მონათესავე ხალხით იყო დასახლებული. ენეასის გვარს კი განსაკუთრებული სიახლოვე ჰქონდა ამ ქვეყანასთან. მითებში თრაკიას უკავშირდება არა მხოლოდ დარდანოსი, არამედ „ენეასის გვარის“ ყველა სხვა პერსონაჟიც: ტროისი - ენეასის პაპის მამა, კაპისი - ენეასის პაპა.

ლიკურგოსი - თრაკიული ტომის ედონების ბელადი. როგორც ჰომეროსი გადმოგვცემს, მან ჩვილი დიონისე თავისი მინიდან გააძევა და ამისათვის ზევსმა დასაჯა - დააბრმავა (ჰომეროსი, „ილიადა“, VI, 130-140). ტრაგიკოსები კი გადმოგვცემენ, რომ ლიკურგოსმა არ აღიარა დიონისე და თავის სასახლეში ჩაამწყვდია, როგორც ერთი ვინმე უბირი. ცოტა ხანში სასახლე იძრა, დატყვევებულმა ღმერთმა ადვილად გაითავისუფლა თავი (ესქილე, ტრილოგია „ლიკურგოსის“ I ნაწილი, ფრგ.). აპოლოდოროსის მიხედვით (III, 5, 1), დიონისემ სიგიჟე მოუვლინა ლიკურგოსს, რომელმაც იგი არ აღიარა. ლიკურგოსს ეგონა, რომ ვაზს ჩეხავდა და საკუთარი ძე კი მოკლა. ცოტა ხანში გონს მოეგო, მაგრამ სისხლით ნათესავის მკვლელობით წაბილწული მინა ნაყოფს აღარ იძლეოდა. ამ უბედურების თავიდან ასაცილებლად ლიკურგოსი უნდა მოეკლათ. ედონებმა იგი

მაზე აიყვანეს, შეკრეს და დიონისეს სურვილით, ცხენებს მიუგდეს გასაქელად.

ეს მითი, როგორც ჩანს, დიონისეს კულტის გავრცელების სიძნელებებს ასახავს.

აპოლოდოროსი - ჰომეროსის გადმოცემით, პრიამოსისა და ლათოეს უმცროსი ძე, რომელიც აქილეესმა მოკლა (ჰომეროსი, „ილიადა“, 20, 407; 22, 46). ტრაგიკოსებთან იგი პრიამოსისა და ჰეკუბას ძეა (უფრო დაწვრილებით იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ტროას ომი“).

მანები - რომაულ მითოლოგიაში მიწისქვეშეთის სამეფოს ღმერთები (სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდასათვის“, I, 143; III, 63), შემდგომში წინაპრების გაღმერთებული სულები (დაწვრილებით მათ შესახებ იხ. ჩვენი წიგნის ქვეთავი „რომაული ფსევდომითოლოგია“).

ანიოსი - ჰომეროსისათვის უცნობი გმირი, რომელსაც ჰომეროსის მემკვიდრეები - კიკლიკოსები, მოგვიანებით კი ელინისტური და რომაული ეპოქის პოეტები და მითოგრაფოსები ახსენებენ. (აპოლოდოროსი, „ეპიტომა“, III, 10; დიოდოროსი, V, 62; დიონისიოს პალიკარნასელი, I, 59). მის დედად მიიჩნევდნენ რეოს, სტაფილოსის ასულს. არიადნესა და დიონისეს ძემ სტაფილოსმა როცა გაიგო, რომ მისი ქალიშვილი ორსულადაა, ყუთში ჩააგდო და ზღვაში გადაუშვა. ყუთი რეოთი და მისი ახლაშობილი ვაჟით კუნძულ ევბეას მიადგა. აპოლონმა თავისი საყვარელი ქალი და ძე კუნძულ დელოსზე დააბრუნა. აპოლონმა ანიოსს წინასწარმეტყველება ასწავლა და თავის ქურუმად და კუნძულ დელოსის მეფედ გახადა.

ანიოსის ასულების სახელები ელასი, სპერმო და ოინო („ზეთი“, „ხორბალი“ და „ღვინო“) ზეთთან, მარცვალსა და ღვინოსთან მათ კავშირზე მიუთითებს. როგორც ჩანს, აპოლონმა ამ კულტურების მეურვეობა ანიოსის ქალიშვილებს გადასცა. წინასწარმეტყველების უნარით დაჯილდოებულმა მამამ იცოდა, რომ ტროას ომი ათი წელი გაგრძელდებოდა და სალაშქროდ წამსვლელ ბერძნებს თავისი ქალიშვილების წაყვანა შესთავაზა. პირველად ბერძნებმა უარი თქვეს, მაგრამ შემდგომ ანიოსის ასულები დელოსიდან გამოიხმეს და სთხოვეს, სურსათით მომარაგებაში დახმარებოდნენ. ქალიშვილებმა ჯარი გამოკვებეს. ბერძნებმა აღარ გაუშვეს და ისინი იძულებულები გახდნენ, გაქცეულიყვნენ. მდევრები დაეწეოდნენ, აპოლონს რომ მათი ვედრება არ შეესმინა და მტრედებად არ გადაექცია. ამით ხსნიან, რომ დელოსზე მტრედების მოკვლა აკრძალულია (ანიოსისა და მისი ქალიშვილების შესახებ უფრო დაწვრილებით იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ტროას ომი“).

ახალ ადგილზე გადასახლებისას ბერძნებს ყოველთვის თან მიჰქონდათ თავისი მფარველი ღმერთების საკულტო ქანდაკებები. ვერგილიუსი მათ რომაულ პენატებთან - რომაული სახლის შიდა ნაწილის მფარველ სულებთან - აიგივებს. მფარველი ღვთაებების სახელებს მტრების ჯადოს შიშით არ ავრცელებდნენ. გადმოცემით ტროას პენატები იყვნენ აპოლონი და პოსეიდონი (ნეპტუნი), რომლებმაც ააშენეს ეს ქალაქი (სერვიუსი, „ენეიდის“ კომენტარები, I, 379; VIII, 285). პენატები, ლარები - კერიის, ადამიანისა და მისი შრომის მფარველი ღვთაებები. თავისი პენატები ჰყავს ყოველ სახელმწიფოს, ქალაქს, სოფელს, ოჯახს. კერიაზე მდგარი პენატების ხის გამოსახულებები სახლის, ოჯახის, გვარის სიძლიერის სიმბოლოს წარმოადგენდა (უფრო დანვრილებით იხ. „რომაული ფსევდომითოლოგია“).

ტროას პენატების ლატიუმში გადატანა იქ ახალი სახლის დამკვიდრებას ნიშნავდა.

ჰესპერია (ბერძნულად სიტყვა-სიტყვით „სალამოს“, „დასავლეთის“) - იტალიის ბერძნული სახელწოდება. ავგუსტუსის დროის პოეტები ჩვეულებრივ ასე იხსენიებდნენ იტალიას.

ტევკრები - ტროელების ერთ-ერთი სახელწოდება, ტროას პირველი მეფის - ტევკროსის - სახელის მიხედვით. ტევკროსის ქალიშვილი დარდანოსის მეუღლე გახდა. მათი შთამომავალი ტროასის სახელის მიხედვით დაერქვა ქალაქს ტროა (უფრო დანვრილებით იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ტროას ომი“).

სტროფადები - იონიის ზღვის კუნძულები.

ფინეესი - თრაკიის ქალაქსალამიდესის მეფე, მისანი. მან მეორე ცოლის დაქინებული მოთხოვნით თვალები დასთხარა თავის შვილებს პირველი ქორწინებიდან (სოფოკლე, „ანტიგონე“, 970 შმდგ.). ღმერთებმა სიკვდილით დასჯა სიბრძნით შეუცვალეს და ჰარპიები მიუსიეს. ისინი მას საჭმელს სტაცებდნენ, უბილწავდნენ.

ჰარპიები ქარიშხლის ღმერთქალებად ითვლებოდნენ (მტაცებელი ფრინველის სახით წარმოდგენილი ქარის სული). ბერძნებმა ხუთი ჰარპიის სახელი იცოდნენ: აელა („გრიგალი“), აელოპე („გრიგალის მსგავსი“), პოდაგრე („ფეხმარდი“), ოკიპეტე („სწრაფი“) და კელენო („პირქუში“). (იხ. ჰესიოდე, „თეოგონია“, 265; ფრ., 81, 83; აპოლონიოს როდოსელი, I, 211; აპოლოდოროსი, „ბიბლიოთეკა“, I, 9, 21; III, 15, 2; დიოდოროსი, IV, 43).

ვერგილიუსთან ეს ქალიშვილსახიანი ფრთოსანი ურჩხულები შიმშილს განასახიერებდნენ. მოგვიანებით თქმულებებში ჰარპიებს ფურიებთან აიგივებდნენ.

მაგიდების დახრაზე პარპია კელენოს წინასწარმეტყველებას იმეორებს პელენოსიც. ტერენციუს ვარონის ცნობით, ეს წინასწარმეტყველება დოდონას ცნობილი ორაკული იყო. სხვა ავტორების ცნობით კი, სიბილას წინასწარმეტყველება (უფრო დანერჩილებით პარპიების შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ზღვა და მინისქვეშეთი. მცირე ლეთაბანი“).

პელენოსი - პრიამოსის წინასწარმეტყველი ძე, ფრინველთმისანი (ჰომეროსი, „ილიადა“, 6, 76; 7, 44); მითის ერთი ვერსიით, იგი ტყვედ ჩაიგდო და ეპიროსში წაიყვანა პიროსმა (ნეოპტოლემოსმა). სხვა ვერსიით კი, თვითონ გადავიდა ბერძნების მხარეს და უწინასწარმეტყველა, რომ აქაველები მხოლოდ ნეოპტოლემოსისა და ფილოქტეტის დახმარებით შეძლებდნენ ტროას აღებას. ანდრომაქეს ისტორიის გადმოცემისას ვერგილიუსი ევრიპიდეს ტრაგედია „ანდრომაქეს“ სიუჟეტს მიჰყვება.

ტრინაკრია - სიცილიის ძველი სახელწოდება. ნიშნავს „სამკონცხიანს“, ანუ „სამკაროვანს“ (ძველი ქართულით - „სამ ფიცხო-ბილს“). კუნძულ სიცილიაზე შეხვედრას თხრობაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. ორი მოსისხლე მტრის, ორი ზღვაზე მოხეტიალე კაცის გზები, ორი მარშრუტი გადაკვეთს ერთმანეთს, ორი მითოლოგიური ხაზი ერთ სივრცეში აღმოჩნდება. ოდისეუსი „დაბრუნების გმირია“, მის შინ დაბრუნებას ღმერთები უშლიან ხელს, ენეასი ე.წ. „საკოლონიზაციო გმირია“, რომელიც ახალ ადგილას ამკვიდრებს თავის დაკარგულ სამშობლოს.

ბებრიკები - თრაკიული წარმოშობის ხალხი, რომლებიც შავი ზღვის სანაპიროზე ცხოვრობდნენ. მათი მითიური მეფე ცნობილი მოკრივე იყო.

ნარიკელი ლოკრები - ლოკრისის, საბერძნეთის აღმოსავლეთი მხარის, ქალაქ ნარიკიის მცხოვრებლები, რომლებმაც იტალიის სამხრეთით ქალაქი ლოკრისი დააარსეს. ლოკრების ტომის ბელადი იყო აიაქსი, ოილევის ძე.

პელორუმი - ვინრო სრუტე იტალიის სანაპიროსა და სიცილიის ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთით მდებარე პელორუმის კონცხს შორის.

ქარიბდისი - დანერჩილებით იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „არგონავტები“ და ამავე წიგნის „ოდისეუსის დაბრუნება“.

პანტაგია - მდინარე სიცილიაში.

თაქსუსი - ნახევარკუნძული და ქალაქი სიცილიაში, სირაკუზასთან ახლოს.

კუმე - ზღვისპირა ქალაქი კამპანიაში, ნეაპოლის ახლოს.

ეოლოსი - ქართა მეუფე, პოსეიდონის ძე, რომელმაც დახმარება გაუწია ოდისევსს. ვერგილიუსთან ეოლოსი ღმერთი კი არა, მითოლოგიური პერსონაჟია. ის ემორჩილება ღმერთებს, არის იმ კლდის პატრონი, სადაც ქარებია გამომწყვდეული.

აესონია - იტალიის სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილი და მისი მოსახლეობა, ზოგადად იტალია.

ტარენტუმი - ქალაქი იტალიაში, ახლანდელი ტარანტო.

ტვირელები - ფინიკიის მთავარი ქალაქის ტვიროსის მცხოვრებნი. შუბების თავდაყირა, ბუნიკებით მინის კენ მიმართვას, ფარების ამოზნექილი მხარით თავისკენ დაჭერას მიცვალებულების ამოყირავებულ სამყაროში ბინადრობით ხსნიან.

ფინიკიელებმა, გადმოცემის თანახმად, იმდენი მინა იყიდეს, რადენსაც ერთი ხარის ტყავი შემოსწვდებოდა. ხარის ტყავის ღვედებად დაჭრა რაც შეიძლება დიდისივრცის შემოსაზღვრავად ფოლკლორული წარმოშობისაა და მრავალი ხალხის გადმოცემაში დასტურდება.

III

ნ ყ ა რ ო . კართაგენისა და დიდოს შესახებ ვერგილიუსი, („ენეიდა“, I, 1-756; II, 1-804; IV, 1-53, 115-704) გვითხრობს.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი . ლიბიის აღწერა ვერგილიუსთან პირობითია, იგი არ შეესაბამება ჩრდილოეთ აფრიკის უდიდეს ნავსადგურს, რეალურ კართაგენს.

ენეასის თავგადასავალის თხრობით იწყება ე.წ. სასიყვარულო რომანი. დიდოს, კართაგენის დედოფლის, სიყვარული თანაღმობა, თანაგანცდა უფროა, ვიდრე ვნებიანი სიყვარული. დიდოს ენეასის გარეგნობაზე, წარმოშობასა და საგმირო საქმეებზე მეტად მისი ტანჯვა ხიბლავს. დიდო თავადაც ლტოლვილია და მას კარგად ესმის დევნილის განცდები.

სამოქალაქო მოგამოვლილი საზოგადოებისათვის აქტუალური იყო ტანჯვის არსის გარკვევა.

იარბასისი - ლიბიელთა მეფე, გარამანტელი ნიმფასა და ამონის ძე, მისი მეფობის დროს მოვიდა დიდო ლიბიაში.

პეკატე - ტიტან პერსესა და ასტერეას ასული, უძველესი მცირეაზიური ღვთაება, ჰომეროსისათვის ჯერ კიდევ უცნობი. მცირე აზიიდან ეტრუსკებმა გადმოიტანეს ვანფის სახელით. ეტრუსკებთან იგი სიკვდილის სულების ქალღმერთია. ეტრუსკული სამარხების

კედლებზე ეს ქალღმერთი ხშირადაა გამოსახული ჩაქუჩითა და სიკვდილის სხვა იარაღებით ხელში. ბერძნები ჰეკატეს თაყვანს სცემდნენ ძვ. წ. VIII-დან (პესიოდე, „თეოგონია“, 404-452) და მიიჩნევდნენ მას აჩრდილებისა და ჯადოქრობის სამსახოვან ქალღმერთად. მას ხელში ჩირაღდნები ეჭირა, გარშემორტყმული იყო ძაღლებითა და მგლებით, ზოგჯერ კი მათი სახითაც გამოსახავდნენ (ჰომეროსი, ჰიმნები, V, 24 შმდგ.; აპოლოდოროსი, „ბიბლიოთეკა“, I, 2, 4); ჰეკატე ასევე მიაჩნდათ მთვარის კოლხურ და წინაბერძნულ ღვთაებად. საბერძნეთში მას ზოგჯერ აიგივებდნენ არტემისთან, სელენესთან, დემეტრესთან, პერსეფონესთან (დანკრილებით იხ. ჩვენი სერიის წიგნში „ზღვა და მიწისქვეშეთი“).

ანასთან დაკავშირებით განსხვავებულ ვერსიას გვთავაზობს ისტორიკოსი ტიმეოსი. მისი გადმოცემით, ენეასი დიდოს კი არა, ანას უყვარდა. ოვიდიუსი გვამცნობს, რომ დიდოს სიკვდილის შემდეგ ნუმიდიელი მეფე, რომელსაც დედოფლის ცოლად მოყვანა უნდოდა, თავს დაესხა კართაგენს, დაიპყრო იგი, ანა კი სასახლიდან გააძევა. განდევნილმა ქალმა მელიტას მეფეს ბატას შეაფარა თავი. სამი წელი მშვიდად ცხოვრობდა სტუმართმოყვარე მასპინძელთან, მაგრამ ანას ძმამ, პიგმალიონმა, ბატას მისი გადაცემა მოსთხოვა. ანას შეეშინდა ძმის, რომელსაც ადრე დიდოსთან ერთად გამოექცა და გადანყვიტა, გაქცევით ეშველა თავისთვის. მეფემ გემი მისცა. ზღვაზე ქარიშხალი ამოვარდა, გემი დაიმსხვრა, ანა კი ნაპირზე გამოირიყა. ამ დროს იქვე ენეასი სეირნობდა. ის უკვე ლატიუმის მეფე იყო. ენეასმა იცნო ანა, დაარწმუნა, რომ დიდოს სიკვდილში ბრალი არ ედო, რომ ყველაფერი ღმერთების ნება იყო და სასახლეში მიიყვანა. ლავინიამ იეჭვიანა და სტუმრის მოკვლა გადანყვიტა. ძილში ანას დიდოს აჩრდილი გამოეცხადა და სასახლის სასწრაფოდ დატოვება უბრძანა, გააფრთხილა, მოკვლას გიპირებნო. ქალი ფანჯრიდან გადახტა, ბევრი ირბინა, მდინარე ნუმიკუსს მიაღგა და წყალში ჩახტა. მდინარის ღმერთმა ანა ნიმფად აქცია და ცოლად შეირთო. დილას ენეასმა ქალის ძებნა დაიწყო, მდინარიდან ხმა შემოესმა: ნიმფად ვიქეცი, ანა პერენა გავხდიო.

ანა პერენას შესახებ სხვა გადმოცემაც არსებობს, როცა პლებები რომიდან წმინდა მთაზე გაიხიზნენ, სარჩო-საბადებელი გამოელიათ და მოშივდათ, ისინი ერთმა მოხუცმა ქალმა გადაარჩინა. ამ დედაბერს ანა ერქვა და მთის მახლობლად ცხოვრობდა. ქალს შეეცოდა ლტოლვილები, დამშუულებს მთელი წელი ღვეზელები უცხო და ასე გადაარჩინა სიკვდილს. როცა პლებები ქალაქში

დაბრუნდნენ, ანას ძეგლი აღუმართეს და პერენა („მთელი წელი“) უწოდეს.

ანა პერენას შესახებ ასეთი გამოცემაც შემოგვრჩა: ერთხელ ანას მარსმა სთხოვა, დახმარებოდა, რომ მინერვას მისი სიყვარული გაეზიარებინა, სანაცვლოდ მარტის თვის ნახევარს შეჰპირდა. ანა ხუმრობით დაეთანხმა, თუმც კარგად იცოდა, რომ ვერაფერს გააწყობდა. ქალი ცრუ იმედებით დიდხანს იყოლიებდა ღმერთს, ბოლოს კი მინერვასა და ვენუსს მოელაპარაკა და გადანყვიტა, დაეცინა. ანამ მარსს ამცნო, რომ მინერვა დაითანხმა და სასახლეში ღამით ეახლებოდა. გახარებულმა ომის ღმერთმა თადარიგი დაიჭირა, საძინებელი მორთო და დაელოდა. ღამით სახეაფარებული ქალი შემოვიდა, მარსი მიეჭრა, მოეხვია, კოცნა დაუპირა, პირბადე მოხსნა და მინერვას ნაცვლად ანა შერჩა ხელში. განრისხდა ღმერთი, ქალ-ღმერთებმა კი სიცილი ვერ შეიკავეს.

რომაელებს ჰქონდათ ძველი იტალიკური ქალღმერთის ანა პერენას კულტი, რომელმაც ვერგილიუსის ეპოქაში დიდოსა და ანას სახე გააერთიანა. ამ ქალღმერთის დღესასწაულს 15 მარტს ზეიმობდნენ.

ღირები - შურისძიების ქალღმერთები, იგივე ფურიები (ბერძნული ერინიები).

IV

წყარო. კვლავ სიცილია და თამაშობები გადმოცემულია ვერგილიუსის „ენეიდის“, V, 1-484; IV, 1-53, 115-704 მიხედვით.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ი. აკესტესი – ტროელი გმირი, რომელმაც ილიონის დალუპვის შემდეგ სიცილიაში ახალი სამეფო და ქალაქი (აკესტა) დააარსა; ასევე ქალაქ ეგესტის (სეგესტის) დაარსებასთან დაკავშირებული ლეგენდის გმირი. პოეტ ლიკოფრონის ვერსიით, სეგესტი ტროელი ქალის ეგესტეს ძე იყო. ეგესტე განკუთვნილი იყო ზღვის ურჩხულისათვის შესიონეს, ტროელი მეფის, ლაომედონის, ასულის მაგივრად. აფროდიტეს მიერ გადარჩენილი ეგესტე ორ დასთან ერთად სიცილიაში აღმოჩნდა, სადაც მისი მეუღლე ძაღლის სახეშიღებული მდინარის ღმერთი კრიმისი (კრინისი) გახდა (ლიკოფრონი, ალექსისი, 951-977). ტროელი ასულის შესახებ, რომელიც ზღვის ურჩხულისათვის იყო განკუთვნილი, მაგრამ სიცილიაში გაქცევით უშველა თავს, მოგვითხრობს სერვიუსი (სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისთვის“, I, 550). დიონისიოს ჰალიკარნასელთან ეგესტესი ტროელია, რომელიც მეფე

ლაომედონს აუჯანყდა, რისთვისაც თავის ქალიშვილთან ერთად სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანეს. მათ სიცილიაში გაქცევით უშველეს თავს. იქმისი ქალიშვილი გათხოვდა და გააჩინა ვაჟი ეგესტესი, რომელმაც შეითვისა ამ ქვეყნის ენა და ჩვევები. მერე ყმანვილი გაემგზავრა პაპის სამშობლოში ალყაშემორტყმული ტროას დასაცავად. სიცილიაში დაბრუნებულმა თავისი სახელობის ქალაქი დააარსა (დიონისიოს პალიკარნასელი, I, 47, 2; 52, 1 და 4). ვერგილიუსი ამ დეტალებს ტოვებს, მისი აკესტესი სიცილიის მდინარის ღმერთის კრინისისა და ტროელი ქალის ძეა. ქალის სახელს ის არ ახსენებს. ამ აკესტესს სხვა გმირებისაგან ასაკი და მხრებზე ლივიური დათვის ტყავის მოსასხამი განასხვავებს.

სიკანები - ვერგილიუსი სიცილიის უძველესი მოსახლეობისათვის ამ ქვეყნის „საერთო“ სახელს იკანებს ირჩევს.

მამის საფლავზე ენეასის მიერ წარმოთქმულ სიტყვებს: - ნეშტო, სულო და წმინდა აჩრდილო - ვერგილიუსის ძველი კომენტატორი სერვიუსი ასე ხსნიდა: ნეშტი საფლავშია, სული - ცაში, აჩრდილი კი - მიწისქვეშეთში.

გენიუსი - ადგილის და ასევე ცალკეული ადამიანის მფარველი სული. მას უსისხლო მსხვერპლს სწირავდნენ (დანვრილებით მის შესახებ იხ. ამავე ნიგნის ქვეთავი „რომაელი ღმერთები და რომაული მითები“).

რომაელებს მიაჩნდათ, რომ გენიუსს, გვარის წინაპარს, გველის სახე აქვს. მათ მსხვერპლს გამოქვაბულებში და საფლავებზე სწირავდნენ. რომაულ ხელოვნებაში გენიუსს გველის ან წვერიანი და ყვავილებით შემკული მოხუცის სახით გამოსახავდნენ. მოხუცს მარჯვენა ხელში სიუხვის რქა, ხოლო მარცხენაში - კვერთხი ეჭირა.

ცხვარი, ღორი და მოზერი - ტრიუმფის, ჯარის ან წმინდა ჭალების განწმენდისათვის მსხვერპლად ასე შერჩეულ ცხოველებს სწირავდნენ.

თამაშობები ტროულ წეს-ჩვეულებად ითვლებოდა და წინაპრების პატივსაცემად შემდგომშიც იმართებოდა.

გემების შეჯიბრება (რეგატა) რომაული თამაშობებისას არ იმართებოდა. შესაძლებელია, ასეთი შეჯიბრებები ვერგილიუსის წინაპრებს, ეტრუსკებს, სამხედრო ძლიერების მქონე ხალხს ახასიათებდა. ეტრუსკული სამარხების კედლებზე გვხვდება გემების გამოსახულებები და საზღვაოსცენები, ზღვის ურჩხულების ფიგურები. აღსანიშნავია, რომ ეტრუსკების წარმოდგენით, ისევე, როგორც ბერძნების, სულები მიწისქვეშეთში ნაგებით გადადიოდნენ.

ანტიკური ტრადიციის თანახმად, კუნძულზე სიკულების გადმოსახლებამდე, რომელთაც უნოდეს ამ კუნძულს სიცილია, სიკანები ცხოვრობდნენ. ზოგიერთი მათ იბერიიდან (ესპანეთი) წამოსულებად, ზოგიერთი კი შემდგომდროინდელი რომის რაიონში მცხოვრებად მიიჩნევს და სიკულებში ურევს. ვერგილიუსი „ენეიდაში“ არც ერთხელ არ ახსენებს სიკულებს, იგი თვლის, რომ ისინი ტრინაკრიაში (სიკანიაში) ენეასის ხეტიალზე ბევრად უფრო გვიან გადმოსახლდნენ. აღსანიშნავია, რომ თამაშობების ადგილად დასახელებულია მოედანი, სადაც სიკანები მსხვერპლს სწირავდნენ, რითაც ვერგილიუსი თამაშების სიძველესა და ადგილის სინმინდეს უსვამს ხაზს.

რომში მუშტი-კრივი თამაშის ცალკე სანახაობად არ იმართებოდა, იგი ყოველწლიური რომაული ანუ დიდი თამაშობების შემადგენელი ნაწილი იყო. ტრადიციის თანახმად, რომაული ანუ დიდი თამაშობები ეტრუსკული წარმომავლობის მეფე ტარკვინიუსებმა დააწესეს, ამბობენ, რომ ამ თამაშების ჩასატარებლად ტარკვინიუსებმა ააშენეს მაყურებლის ადგილიანი ცირკი და ეტრურებიდან მხედრები და მოკრივეები მოიწვიეს. მუშტი-კრივის გამოსახულება ხშირად გვხვდება ეტრუსკული აკლდამების კედლებზე, რაც თავისთავად მათ რელიგიურ ხასიათზე მეტყველებს. ბრძოლაში დამარცხებული მიცვალებულის მსხვერპლად ითვლებოდა. „ენეიდაში“ ამაზე ისიც მეტყველებს, რომ მუშტი-კრივი იმართებოდა ანქისესის სულის მოსახსენებელ თამაშობებზე.

პოსეიდონსა და ზევსს კრეტა-მიკენის ეპოქაში, ჩვეულებრივ, ხარს სწირავდნენ მსხვერპლად, თავად ზევსი და პოსეიდონიც ხშირად ხარად მოიაზრებოდა. ხარის მსხვერპლად შეწირვის გადმონაშთი ესპანეთში დღევანდლამდე შემორჩენილი კორიდაა.

მტრედი ვენუსის წმინდა ფრინველია.

ყმანვილები დაჯირითობდნენ და თან ოროლებს იქნევდნენ, თითქოს იბრძოდნენ - ცხენების ჯირითი ფორმალურად ანქისესის ალაპს არ უკავშირდებოდა. ეს საგვარტომეულო წყობის ეპოქამდე ამაველი ინციაციის წეს-ჩვეულებაა, რომელიც ყმანვილებს კაცობაში გადასვლისას გამოსაცდელად უტარდებოდათ. ვერგილიუსი ტროულ თამაშებს მითოლოგიურ დროს აკუთვნებს, მაგრამ იმ სახით წარმოგვიდგენს, რომელიც მათ ავგუსტუსის ხანაში მიიღეს და მის მიერ შექმნილი პოლიტიკური რეჟიმის იდეოლოგიის ელემენტად იქცნენ (სვეტონიუსი, ავგუსტუსი, 43). ვერგილიუსმა ამიტომაც შეიტანა თავის თხრობაში ტროული თამაშობები და მათი წარმოშობა იულუსების გვარის მითიურ წინაპრებს დაუკავშირა.

სხვა ავტორების მიერ აღწერილ ტროულ თამაშობებში ავგუსტუსისა და მისი მემკვიდრეების დროს ჯირითში მონაწილეობას იღებდა ყმანვილი მხედრების არა სამი, არამედ ორი რაზმი. როგორც ჩანს, ვერგილიუსი შეეცადა ამ ერთადერთ შემთხვევაში აღედგინა ტროული თამაშობების პირვანდელი სახე, რაც სამ რომაულ ტრიბს უკავშირდებოდა. რომაულ თამაშობებს, როგორც სხვა რომაულ რელიგიურ თამაშობებს, ეტრუსკული წარმოშობა ჰქონდა. ამას მოწმობს ძვ. წ. VII ან VI ს. ეტრუსკული ოინოქოეს ნახატები ტალიატელიდან (ტირენის ზღვის სანაპიროზე ტოსკანაში პიზის სამხრეთით). ნახატებზე გამოსახული მხედრების რაზმითიქოსდა ლაბირინთიდან (ლაბირინთის სქემატური გამოსახულებიდან) გამოდის, ლაბირინთის ხაზებს იმეორებს. მინერილია ეტრუსკულად „ტრუია“ (ე.ი. ტროა). უფრო სარწმუნოა, რომ ეს წარწერა ტროულ თამაშობებს ნიშნავს. მაგრამ გამოთქმული იყო ჰიპოთეზა, რომ ეს გამოსახულება ტროასა და მის კედლებთან ხანგრძლივი შეტაკების ამსახველი უნდა ყოფილიყო.

ტროელი ყმანვილების ცხენების ცეკვა წეროების ცეკვის მსგავსია. წეროების ცეკვას ათენელი ყმანვილები კუნძულ დელოსზე ასრულებდნენ (ვერგილიუსის „ენეიდისთვის“ დამახასიათებელია ასოციაციების მოხმობა).

V

წყარო. გემების დაწვის ამბავს ვერგილიუსის „ენეიდა“, (V, 604-720) გადმოგვცემს.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. გემების დაწვა იუნოს წაქეზებით კიდევ ერთი ცდაა, ხელი შეუშალოს ენეასის მისიის განხორციელებას. ეს ჩანაფიქრი რომ განხორციელებულიყო, ახალი ტროა, ქალაქი აკესტა (ეგესტა, სეგესტა) სიცილიაზე იქნებოდა. როცა ვერგილიუსი ჯანლონიან და სულიერად მტკიცე ენეასის თანამგზავრებს იტალიაში აგზავნის, ხოლო სიცილიაზე სუსტ და არაპატივმოყვარე ხალხს ტოვებს, ამით იგი ელინებს ენეასის მემკვიდრე ძლიერი რომაელების ღარიბ ნათესავებად მიიჩნევს. ამ ახსნის ლინგვისტურ დასაბუთებას წარმოადგენს ქალაქის სახელები: რომი ბერძნულად „ძალას“ („rome“), აკესტა (egesta) კი „სააცოდავს“, „ლატაკს“ ნიშნავს.

ვერგილიუსი ქალაქის დაარსების ეტრუსკულ ჩვეულებას გადმოგვცემს; რომაული ლეგენდის თანახმად, რომის დაარსებისას რომულუსმაც ასეთივე ხერხს მიმართა.

ავერნუსი - ვულკანური წარმოშობის ტბა კამპანიაში, ქალაქ კუმეს ჩრდილოეთით (ახლანდელი „ლაგო ავერნო“). იგი მავნე, მსუთავ გაზებს გამოყოფდა და ამიტომ მინის ქვეშეთის ბჭედ მიიჩნევდნენ. აგრიპამ კმ ადგილას ბალები გააშენა, კუმემდე გვირაბი გაიყვანა და მას „სიბილას მღვიმე“ უწოდა (სტრაბონი, V, 244).

ტარტაროსი - ჯოჯოხეთი, ზოგადად - საიქიო. ჰადესის ქვედა ნაწილი, სადაც დამნეყდეულები იყვნენ ტიტანები და სხვადასხვა ურჩხულები (ტიფონი, ექიდნე). უფრო დანვრილებით მის შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ზღვა და მინის ქვეშეთი. მცირე ღვთაებანი“.

ელისიონის მინდერები - ადგილი, სადაც ნეტარად ცხოვრობენ მიცვალებულები. გვიანდელ წყაროებში, რომელსაც ვერგილიუსი ეყრდნობა, ელისეუმი (ბერძ. ელისიონი) მართალთა იმქვეყნიური სამყოფელია. უფრო დანვრილებით მის შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ზღვა და მინის ქვეშეთი. მცირე ღვთაებანი“.

VI

წყარო. პეკატეს ქალაში ენეასის მისვლის ამბავს მოგვითხრობს ვერგილიუსი „ენეიდაში“, VI, 1-235.

განმარტებები. ევბეას კუმე - უძველესი ბერძნული კოლონია დასავლეთით, იტალიის ტირენის სანაპიროზე (მისენის კონცხი). მიწოლოგიური გადმოცემით, იგი კუნძულ ევბეადან გამოსულეებმა დაარსეს ძვ. წ. 1050 წელს, ტროას ომის შემდეგ, სინამდვილეში კი დაარსებულია დაახლოებით ძვ. წ. 750 წელს (თუკიდიდე, VI, 4, 5; VIII, 22, ზ; პლინიუსი, „საბუნებისმეტყველო ისტორია“, III, 61).

ილიონი - ანტიკურ ტრადიციაში ტროას მეორე სახელი (უფრო დანვრილებით იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ტროას ომი“, თავი „ტროა და დარდანიდები“).

ერიქსი - სიცილიის მითური მეფე, კუნძულის მფარველი. ამ კუნძულზე იყო მისი სახელობის მთა (ახლანდელი ჯულიანო). ერიქსის მთის ვენუსის ტაძარი ელიმების მიწაზე დასავლეთი ხმელთაშუაზღვის აფროდიტე-ვენუსის ყველაზე ცნობილი ტაძარია. რომაელები ამ ქალღმერთს მეორე პუნიკური ომის დროს გაეცნენ და მისი თაყვანისცემა რომში გადმოიტანეს. ვერგილიუსის მიერ გადმოცემული ენეასის მარშრუტი - მთა ერიქსიდან ვიდრე სიბილას მღვიმემდე - რომში ვენუსის კულტის შემოტანაში სიბილას განსაკუთრებულ როლს უნდა აღნიშნავდეს.

პროზერპინა - მინის ქვეშეთის რომაული ქალღმერთი, დისის (პლუტონის) მეუღლე, ბერძნული პერსეფონე, რომელიც შემოდგო-

მა-ზამთარს მიწის ქვეშ ატარებდა, გაზაფხულზე და ზაფხულში კი მზის ქვეშეთში ამოდიოდა; უფრო დანვრილებით მის შესახებ იხ. ჩვენი სერიის ნიგნი „ზღვა და მიწის ქვეშეთი. მცირე ღვთაებანი“.

ოქროს შტოს ეს ახსნა ვერგილიუსის პოეტური ახსნაა, ე.წ. *poetica lilitia* (პოეტური თავისუფლება). როგორც ჰომეროსი აღწერს, ოქროს შტო მაგიურისაშუალებაა, რომელიც მიწის ქვეშა სამყაროს შესასვლელს ალებს („ოდისეა“, XIV, 2-3). მცენარეული მაგიის ახსნა ეთნოგრაფიული მასალის საფუძველზე ფრეზერმა თავისი ცნობილი ნიგნის „ოქროს შტოს“ საკვლევ თემად გაიხადა. ვერგილიუსის ნიგნის კონტექსტისა და პოეტზე სიკვდილის ორფიკულ-პითაგორეული წარმოდგენის გავლენის შესახებ მდიდარი სამეცნიერო ლიტერატურა არსებობს.

სიბილა - პეკატესა და აპოლონის (ფებუსის) ქურუმი, ზღვის ღვთაება გლაუკეს ასული. ზოგიერთი ვარაუდობდა, რომ სიბილა ერთადერთია (პლატონი, ფედროსი, 244b), ზოგი კი ბევრ სიბილას ასახელებდა (არისტოფანე, „მშვიდობა“, 1095, 1116). ბერძნული ლეგენდის მიხედვით, პირველი სიბილა ან დარდანოსისა და ტეკეროსის ქალიშვილის ნესოსის (ევსტათიოსი, 266 - რის გამოც ვერგილიუსი სიბილას ენეასს უკავშირებს), ან ზევსისა და ლამიას ასულია (პავსანიასი, X, 12, 1). რომაელების წარმოდგენით, სიბილა დიდხანს ცხოვრობდა (ოვიდიუსი, „მეტამორფოზები“, 14, 130; „ფასტები“, 4, 875), ამიტომ ზოგი დღესასწაულის დროს ხალხი ერთმანეთს სიბილასავით დღეგრძელობას უსურვებდა (ოვიდიუსი, „ფასტები“, 3, 543).

საბერძნეთში ყველაზე ცნობილი იყო დელფოს, რომში კი - კუმეს სიბილა. გადმოცემით, კუმეს სიბილა აპოლონს უყვარდა და მას მისნობის ნიჭი უბოძა, მისანმა ქალმა კი ღმერთს დღეგრძელობა მოსთხოვა, მაგრამ მარადიული სიყმაწვილის თხოვნა დაავიწყდა. რამდენიმე საუკუნეში იგი დამჭკნარ მოხუც ქალად იქცა (ოვიდიუსი, „მეტამორფოზები“, XIV, 10-153). კუმეს სიბილას მიიწოდებდნენ ლექსად, დაქტილური პეგ ზამეტრით გამართული წინასწარმეტყველებების ცხრა ნიგნი, ე.წ. „სიბილას ნიგნები“. გადმოცემით, მისანმა ქალმა რომის მეფე ტარკვინიუსს შესთავაზა, ეყიდა ეს ნიგნები. მეფემ უარი უთხრა. სიბილამ სამი ნიგნი დანვა; ცოტა ხნის შემდეგ ისევ შესთავაზა, მეფემ ისევ არ იყიდა და მისანმა ისევ სამი ნიგნი დანვა. მეფემ ავგურების რჩევით დარჩენილი ნიგნები იყიდა (დიონისიოს ჰალიკარნასელი, IV, 62). დამწვარი ნიგნები ძვ. წ. 83 წელს ავგუსტუსისა და ტიბერიუსის დროს აღადგინეს. სიბილას ნიგნები საიდუმლო ნიგნებად ითვლებოდა და სპეციალურ ქურუმთა კოლეგიაში კაპიტოლიუმის იუპიტერის ტაძარში ინახებოდა და ახ.

ნ. V ს-მდე გამოიყენებოდა. ისინი სხვადასხვა დროის, სხვადასხვა შინაარსისა და სხვადასხვა მსოფლმხედველობის (ბერძნულ-რომაული წარმართული, იუდეური, ქრისტიანული) ნაზავს წარმოადგენდა.

მისენუსი - ნახევარკუნძულის ჩრდილო კიდე, რომელიც რომაულ ქალაქ პუტეოლასთან ქმნიდა ნეაპოლიტანურ ყურეს, იქმდებარებოდა რომაული სამხედრო ფლოტის მთავარი ნავსადგური ტირენის ზღვაში. ავგუსტუსმა იგი გადააკეთა და შემდეგ მას მიზენის პორტი ეწოდა. ვერგილიუსის დროს პორტის მახლობლად მდებარებოდა რომის პოლიტიკური მოღვაწეებისა და მდიდრების ვილები (ლივიუსი, X XIV, 13, 6; დიონისიოს ჰალიკარნასელი, VII; პლინიუსი, „ნერილები“, VI, 16; ტაციტუსი, „ანალები“, XIV, 4).

VII

ნ ყ ა რ ო . ენეასის მინისქვეშეთში მოგზაურობის შესახებ მოგვითხრობს ვერგილიუსი, „ენეიდა“, VI, 134-383; 424-535.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი . ქარონი - ბერძნული მითების პერსონაჟი, ქვეშეთის სამეფოს მებორნე (რომაულ მითოლოგიაში მინისქვეშეთის გენიუსი) რომელსაც ტივით სტიქსზე ან აქერონზე გარკვეული საფასურით (ბერძნები მიცვალებულს ლოყაში მონეტას უდებდნენ). პადესის კარიბჭესთან მიცვალებულთა სულები გადაჰყავდა. ქარონი წარმოდგენილი ჰყავდათ მახინჯ, აბურძგნულ ჭლარანვერიან მოხუცად. ვერგილიუსი ღალატობს ჩვეულებას და ქარონს არა ეტრუსკული, არამედ ბერძნული ტრადიციის მიხედვით წარმოგვიდგენს.

ეტრუსკები თავის ფრესკებზე ქარონს გამოსახავდნენ ფრთოსან, საზარელ სიკვდილის დემონად თმებში ჩანწული გველებითა და ხელში ჩაქუჩით. იგი მომაკვდავს ჩაქუჩით სიკვდილს უსწრაფებდა და მინისქვეშეთში მიათრევდა. უფრო დანვრილებით ქარონის შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ზღვა და მინისქვეშეთი. მცირე ღვთაებანი“.

კერბეროსი - სამთავიანი ძაღლი, რომელსაც კისერზე გველები ესხა, ქვეშეთის სამეფოს კარიბჭის მცველი. კერბეროსი ითვლებოდა ექიდნესა და ტიფონის ნაშიერად. პესიოდეს თანახმად მას 50 (პესიოდე, „თეოგონია“, 310-312), პინდაროსის თანახმად კი 100 („პითიური ოდა“, I, 31) თავი ჰქონდა. დანვრილებით მის შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ზღვა და მინისქვეშეთი. მცირე ღვთაებანი“.

მინოსი - უკვე ჰომეროსისათვის ცნობილი გარდაცვლილთა მსაჯული (ჰომეროსი, „ოდისეა“, XI, 568-570). პლატონმა იგი უკანასკნელი ინსტანციის მსაჯულად გახადა, რომელსაც ეაკოსისა და რადამანთისის შემდეგ საბოლოო მსჯავრი გამოჰქონდა („გორგიასი“, 523 შმდგ.).

მირტი - მარადმწვანე სითბოს მოყვარული ბუჩქი, რომელიც მთელ ხმელთაშუა ზღვაშია გავრცელებული. მირტის გვირგვინებით იმკობდნენ თავს რელიგიური პროცესიის მონაწილეები, სახელმწიფო საბჭოს წევრები, ორატორები, სპორტულ ასპარეზობებში გამარჯვებულები და მექორწილეები. მირტი თავისი დამბანგველი სუნით ხანაფროდიტესა და დიონისეს (არისტოფანე, „ბაყაყები“, 320 და შმდგ.), ხან სულთა გამყოლ ჰერმესს (პავსანიასი, I, 27, 1) უკავშირდებოდა. ცნობილი იყო მირტის გამწმენდი ძალა, მას ქორწინების სიმბოლოდ, ზიარებულთა და მიცვალებულთა შესამკობად იყენებდნენ.

კენტავრები, სკილა, ბრიარეოსი, ქიმერა, გორგონები, ჰარპიები, კოკიტოსი, სტიქსი - იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ზღვა და მიწის ქვეშეთი. მცირე ღვთაებანი“.

ფედრა, პასიფაე - იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ასპარეზზე გამოდიან გმირები“.

ფედრა, პასიფაე და პროკრისი (ატიკის მეფის ერეხთევსის ასული, კეფალუსის მეუღლე), სამივე ქალი ოდისევსის ჰადესში ჩასვლის სიუჟეტზე შექმნილ პოლიგნოტოსის სურათზეა გამოსახული (პავსანიასი, X, 29, 3). როგორც ჩანს, ათენელი მხატვარი და ვერგილიუსი ერთი საერთო წყაროთი სარგებლობდნენ. მაგრამ ეს არ უნდა ყოფილიყო ჰომეროსის პოემები, „ოდისეაში“ პროკრისი ნახსენები არ არის. ეს წყარო, სავარაუდოდ, კრეტული წარმოშობის უნდა ყოფილიყო, რადგან ეს ქალები კრეტასთან არიან დაკავშირებული.

დიდოს რეაქციაზე ტ. ელიოტი წერს: “დიდოს ქცევა თავად ენეასის სინდისის პროექციაა: ჩვენ ვგრძნობთ, რომ მხოლოდ ასეთ რეაქციას ელოდება მისგან ენეასის სინდისი... მთავარი, ჩემის აზრით, ისაა, რომ ენეასს არ შეუძლია თავს აპატიოს”.

VIII

წყარო. ტარტაროსისა და ელისიონის მინდვრები აღწერილია ვერგილიუსის „ენეიდას“, VI, 548-901 მიხედვით.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. რადამანთისი - მინოსის ძმა, საიქიოს ერთ-ერთი მსაჯული. ზევსისა და ევროპეს ერთ-ერთი ძე, რომელიც სამ ძმას შორის ყველაზე ბრძენად და სამართლიანად ითვლებოდა. სხვა ვერსიის თანახმად, ის ჰეფესტოს, მჭედლობისა და მინის ქვეშა ცეცხლის ღმერთის ძეა.

ტიზიფონე - ერთ-ერთი ერინია. უფრო დანვრილებით იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „ზღვა და მინის ქვეშეთი. მცირე ღვთაებანი“.

ორფეესი - მითიური მუსიკოსი. ვერგილიუსი ელისიონის მკვიდრთა ჩამოთვლას შემთხვევით არ იწყებს ორფეესით. როგორც ჩანს, ვერგილიუსი კარგად იცნობდა ორფიკოსების თეოლოგიასა და ლიტერატურას. ორფეესი ერთმორწმუნეებს საიქიო ნეტარების გზას უჩვენებდა. ორფეესის შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „პრომეთე და ადამიანთა მოდგმა. მითიური ხალხები. ლეგენდარული მომღერლები. მისნები“.

ტრადიციით, შვიდსიმიანი ლირის გამომგონებლად ითვლებოდა ტერპანდროსი, თუმცა დამტკიცებულია, რომ ეს საკრავი უკვე მიკენურ ეპოქაში იყო ცნობილი.

მუსეოსი - ლეგენდარული ბერძენი მუსიკოსი, ორფეესის თანამედროვე (სხვა ვერსიით, მისი მეგობარი, ვაჟი, მოსწავლე), სინამდვილეში კი მისი ორეული. მას მიიჩნევდნენ მთვარის ქალღმერთის სელენეს ძედ (პავსანიასი, I, 14, 3; 22, 7; 25, 8; IV, 1, 5; სტრაბონი, X, 3, 17; დიოდოროსი, IV, 25). პლატონი მუსეოსს, როგორც ორფიკული პოეზიის წარმომადგენელს, ორფეესთან აიგივებდა („რესპუბლიკა“, II, 364ე). სერვიუსი მუსეოსს ყველაზე პატივსაცემ თეოლოგად და ორფეესის მოწაფედ მიიჩნევდა (სერვიუსი, „ენეიდის“ კომენტარები, VI, 667). მის შესახებ იხ. ჩვენი სერიის წიგნი „პრომეთე და ადამიანთა მოდგმა. მითიური ხალხები. ლეგენდარული მომღერლები. მისნები“.

ლეთე - ქვეშეთის მდინარე. სულებს ამ მდინარის წყლის დაღვრისას წარსული ავინწყებოდათ. ბერძნულად „ლეთე“ დავინწყებას ნიშნავს.

სულების მიწიერ სხეულთან კვლავ დაბრუნება – სიკვდილ-სიცოცხლის ეს კონცეფცია ინტერესსა და დიდ კამათს იწვევს. ვერგილიუსს ჰომეროსსა და ჰესიოდესაგან განსხვავებული წარმოდგენა აქვს მკვდრების საუფლოზე. იგი იზიარებს სულთა გარდასახვის მისტიკურ სწავლებას, რომელიც პითაგორას, პლატონის, ორფიკოსების, ასევე პოსიდონიოსის სტოიციზმისა და მისი შუამავლების (მათ შორის ციცერონისაც) მოძღვრებას ეფუძნება.

ელისიონის მინდვრებიდან მზის ქვეშეთში ორი გამოსასვლელი - სიზმრებისათვის გახსნილი ორი კარია. ერთი - რქის, მართალი სიზმრებისათვის, მეორე - სპილოს ძვლის, მაცდური სიზმრებისათვის. სიზმრების ორი კარი - რქისა და სპილოს ძვლის - პირველად ჰომეროსთან გვხვდება („ოდისეა“, XIX, 562 და შმდგ.). ვერგილიუსთან მათი განმარტება პითაგორეულ სიმბოლიკას უკავშირდება. სავარაუდოა, ენეასის მაცდური სიზმრების კარებში გასვლით მინის ქვეშეთის ნახვაც მცდარი სიზმრის მსგავს ფანტაზიად მოიაზრებოდა.

IX

ნ ყ ა რ ო. ლატინუსის სამეფოს ამბები გადმოცემულია ვერგილიუსის „ენეიდის“, VII, 41-474 მიხედვით.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. კირკე - მზის ღმერთის ჰელიოსის გრძნეული ასული, აიეტის და, მედეას მამიდა. ადამიანების ცხოველებად გადამქცევი (ჰომეროსი, „ოდისეა“, X, 133- 574), კოლხეთიდან იტალიაში გადასახლებული. კირკეს მინა, გადმოცემით, ლატიუმის სანაპიროზე მდებარეობდა (ჰესიოდე, „თეოგონია“, 1011 და შმდგ.). რომის იმპერიის ეპოქის ავტორთან კირკეს ვაჟი რომის დამაარსებლად ითვლება (პლუტარქე, „რომულუსი“, 2; დიონისიოს ჰალიკარნასელი, I, 72). დღესაც ზღვიდან დანახულ ლატიუმის მთებს კირკეს მთებს უწოდებენ. ენეასისათვის კირკეს სანაპირო ზღაპრული მხარეა, რომლის შესახებაც მას თავის ძიძა კაიეტასგან შეეძლო მოესმინა რამე. უფრო ვრცლად იხ. ჩვენი სერიის წიგნები: „არგონავტები“ და ამავე წიგნში „ოდისეისის დაბრუნება“.

ლატინუსი - ლათინთა მეფე, ფავნუსის ძე, ლავინიას მამა. ლათინურ-რომაულ რელიგიურ ტრადიციაში ლატინუსი იტალიის უძველესი ხალხის (აბორიგენების) მეფეა, რომლის სახელიც დაერქვა ამ ხალხს. ვერგილიუსი ლატინუსის ფავნუსის ძედ დასახელებისას ადგილობრივ ტრადიციას ითვალისწინებს (ლატინუსის დედად ითვლებოდა ნიმფა მარიკა, ქალაქ მინტურნეს მფარველი). ლატინუსის წარმოშობის შესახებ სხვა ვერსიებიც არსებობდა, რომლის თანახმადაც ლატინუსი ხან კირკესა და ულისეს (ოდისეისის), ხან კირკესა და ტელემაქოსის, ხან ჰერკულესისა (ჰერაკლეს) და ჰიპერბორეელი პალასის ძე იყო (დიონისიოს ჰალიკარნასელი, I, 43 და შმდგ.; 57 და შმდგ.; ლივიუსი, I, 1, 6 და შმდგ.).

სატურნუსი - იხ. ამავე წიგნში „რომაული მითოლოგია“.

ლავინია - მეფე ლატინუსისა და ამატას ასული, ტურნუსზე დანიშნული, შემდგომში კი ენეასის ცოლი. ლავინიას ერქვა ლათინური ტომების უძველესი რელიგიური ცენტრის ლავინიას სახელი. ვერგილიუსი თავის პოემა „ენეიდაში“ (პომპეოსის მსგავსად) მოქმედებას საქმროების მეტოქეობის ფონზე შლის, მაგრამ მშვენიერი ელენესაგან განსხვავებით მისი ლავინია დემონური მზეთუნახავი კი არა, მოკრძალებული და მშობლების დამჯერი ტიპური ლათინი ქალიშვილია. ვერგილიუსი არ იზიარებს კიკლიკური პოემების ვერსიას, რომლის მიხედვითაც ლავინია კუნძულ დელოსის მეფის ქურუმ ანიოსის ასულია, რომელიც ენეასს ახლდა დასავლეთით მოგზაურობისას.

ლავინიას დედა ამატა „ენეიდის“ ერთადერთი უარყოფითი პერსონაჟია, რომელიც რომში სამოქალაქო ომის მონაწილე ტრიუმვირ ანტონიუსის ცოლ ფულვიას ჩამოჰგავს. ფულვიამ ოქტავიანუს ავგუსტუსის წინააღმდეგ ომში ეტრუსკული ქალაქი პერუსია ჩაითრია და მისი დაღუპვის მიზეზადაც იქცა. ლატინუმში ომის საბაბი თავად სამეფო ოჯახის განხეთქილება გახდა. ამატა ლათინური წეს-ჩვეულების თანახმად მეუღლის ნებას არ დაემორჩილა, თვითნებურად მოიქცა. დედოფალმა სახლი დატოვა, ქალიშვილი ლავინიაც თან წაიყვანა, რითაც ლატინუსის გეგმებიც არია და ენეასთან შერიგებასაც შეუშალა ხელი. ქალს ქმრისა და ოჯახის წინაშე ვალდებულებისგან მხოლოდ ოჯახის პენატების ღალატი და ღვინის უცხო ღმერთის დიონისეს თაყვანისცემა ათავისუფლებდა. მთელს იტალიაში დიონისეს კულტი ეტრუსკების მეშვეობით გავრცელდა. როცა ვერგილიუსი ამატას მაგალითის მიმბაძველი ქალების შესახებ მოგვითხრობს, იგი, ალბათ, ძვ. წ. 186 წელს ეტრურიიდან შემოტანილ ბაკქანალიებს გულისხმობს. ისინი რომის სენატმა სპეციალური გადანაცვტილებით (სიკვდილით დასჯით) აკრძალა. ბაკქანალიები ვერგილიუსის მონათხრობში უსამართლო ბრძოლის აღმნიშვნელია. კეთილშობილი ენეასი ამ უღირს ომში ალექტოს მიერ მოტყუებულმა და დაბრმავებულმა ლავინიას საქმრომ ტურნუსმა ჩაითრია.

ომის საბაბად ანტიკურობაში თითქმის ყოველთვის ქალები გვევლინებიან. ელენე რომ არ ყოფილიყო, არ იქნებოდა ტროას ომი, ლატინუსის ოჯახში ქალი კი არა, ვაჟი რომ ყოფილიყო, არ იქნებოდა ლათინთა ომი. იგი არც მაშინ იქნებოდა, ენეასის მოსვლისთვის იტალიაში ლატინუსი რომ ქვრივი ყოფილიყო. ამატა ალექტომ წააქეზა, ალექტო - იუნონამ. ჩვეულებრივ, სამოქალაქო ომშიც ტრიუმვირებს კი არა, კლეოპატრას ადანაშაულებდნენ.

ტურნუსი - დავნუსისა და ნიმფა ვენიალას ძე, რუტულთა მხედართმთავარი, იუტურნას ძმა, ამატას დის შვილი, ენეასის მეტოქე. რომის მითოლოგიური ტრადიციის თანახმად, საიდუმლოებით მოცული იტალიკური ღმერთის პილუმნუსის შვილი შვილი. პილუმნუსი (pilum - მარცვლის სანაყი როდინის ქვა) ასეთივე გამოუცნობ ქალღმერთ ინტერკედონიასა (intercidere - დანანევრება) და დევერასთან (diverere - მოზილვა) ერთად ითვლებოდა სახლის მფარველად, მშობიარისა და ჩვილის ტყის ბოროტი ძალისაგან დამცველად (ლივიუსი, I, 2, 1 და შმდგ; დიონისიოს ჰალიკარნასელი, I, 64; სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდის“ კომენტარები, I, 267; IV, 620, IX, 4).

ერთი ვერსიის თანახმად, რომელიც კატონ უფროსიდან უნდა მოდიოდეს, ტურნუსი - ენეასის მოკავშირე და შემდგომში სიძეა. ვერგილიუსი მას ტროას მტრად, აკრისიასისა და დანაეს, პერსეუსის პაპისა და ქალიშვილის, მიკენის დამაარსებლის შთამომავლად მიიჩნევს.

ალექსო - ერთ-ერთი ფურია (ბერძენი ერინისი, შურისძიების ქალღმერთი). ვერგილიუსთან სამოქალაქო ომის ალეგორია. ვერგილიუსთან ომი სამართლიანია, თუ იგი სახელმწიფოს საზღვრების გაფართოებას ემსახურება და უსამართლოა, თუ ერთმანეთის წინააღმდეგ მოქალაქეებს აქეზებს. ეს არის ავგუსტუსისა და მისი „რომაული მშვიდობის“ (Pax Romana) კონცეფცია.

X

წყაროები და ვარიანტები. ომის დაწყება გადმოცემულია ვერგილიუსის „ენეიდის“, VII, 483-815 მიხედვით.

განმარტებები. ტურნუსის სიზმარი - ჰომეროსის „ილიადაში“, ჩვეულებრივ, ღამე არაფერი ხდება. ვერგილიუსი კი პირიქით, მონინალმდეგების შესარკინებლად ღამეს ირჩევს, გმირებს სიზმრებში ღმერთებსა და მიცვალებულთა აჩრდილებს ახვედრებს. ტურნუსი ომის დაწყებას სიზმარში გადანყვეტს, თუმცა ეს საღი განსჯის კი არა, გარეშე მტრული ძალების ჩარევის შედეგია. რომაული საზოგადოებისათვის, რომელიც სამოქალაქო ომების ეპოქაში მისტიკით იყო დაინტერესებული, სიზმრები თავისი გამოუცნობი სიმბოლიკით მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა.

ალმოდებული ჩირალდნის სროლა, ანტიკური სიზმრების ახსნის მიხედვით, უცილობელ დალუპვას ნიშნავდა, მაგრამ გაშმაგე-

ბულ ტურნუსს ავიწყდება ეს წინასწარმეტყველება და ვერც თავის განწირულობას გრძნობს.

იანუსის კარიბჭე, ანტიკური ავტორების ცნობით, რომში პირველად მეფე ნუმა პომპილიუსის დროს ანუ ტროელების იტალიაში სავარაუდო მოსვლიდან სამასი წლის შემდეგ გამოჩნდა. ამ ანაქრონიზმით, როგორც ჩანს, პოეტს სურდა ავგუსტუსის მიერ ორჯერ დაკეტილი იანუსის კარიბჭე ენეასისა და ლატინუსის ეპოქასთან დაეკავშირებინა.

გმირების კატალოგი - გმირების ექსპოზიციით ვერგილიუსი აგრძელებს უძველეს ეპიკურ ტრადიციას (პომეროსის „ილიადა“). აქ წარმოდგენილი იტალიის ტომების უმეტესი ნაწილი ავგუსტუსის დროისთვის უკვე გათქვეფილი იყო რომაულ ეთნოსში.

პირველ რიგში მოხსენიებულია ტურნუსი, მეზენციუსი და კამილა. ტურნუსი კეთილშობილი გმირია, ენეასის ღირსეული მეტოქე, მაგრამ იგი, ენეასისაგან განსხვავებით, ბედს ეწინააღმდეგება და ამიტომ მისი დამარცხება გარდაუვალია. მეზენციუსი ენეასის ანტიპოდაა, იგი „ღმერთების საძულველია“. კამილა ვოლსკების ტომის ამორძალია, გულლია და გულუბრყვილო. სხვა გმირებს ინდივიდუალური ნიშნები არ გააჩნიათ, მათი სახელები ტომებისა ან ადგილების სახელებს იმეორებს და იმ ნიშნებითაა წარმოდგენილი, რაც ამ ეთნონიმებს ან ტოპონიმებს ახასიათებს. ტურნუსის მოკავშირე, ამადონთა დედოფალ კამილას შესახებ ვერგილიუსამდეელი არც ერთი რომაული წყარო არანაირ ცნობას არ გვანდის. შესაძლოა, ეს სახე ვერგილიუსმა მეგრძოლი თრაკიელი ქალის ჰარპალიკეს (ამიმნების მეფის ასული, თითქმის ყველა ასპარეზობაში კაცების მჯობნი, რომელიც მამის სიკვდილის შემდეგ ტყვეში გავარდა ყაჩაღად, ბოლოს მწყემსებმა დაიჭირეს და მოკლეს) მიბაძვით შექმნა. გამორიცხული არ არის, რომ კამილა ცნობილი იყო ენიუსისა და კატონ უფროსის ლეგენდებით. სიტყვა კამილას რომაელები ქურუმ-ფლამინების ყმანვილ მსახურებს უწოდებდნენ. ამავე დროს ეტრუსკები კამილას უწოდებდნენ ღმერთ მერკურიუსს. ვერგილიუსი რომაულ და ეტრუსკულ რელიგიურ-მითოლოგიურ წარმოდგენებს ქალ და კაც პერსონაჟებზე სახელით „კამილა, კამილ“ აერთიანებს და ქმნის ყმანვილი მეგრძოლი ქალის, ვოლსკების მეფის ასულის სახეს.

მეზენციუსი - ქალაქაგილინის (ცერა) მმართველი, ენეასის ერთ-ერთი მთავარი მოწინააღმდეგე. ეს გამოგონილი ფიგურა უკვე მარკუს პორციუს კატონის რომის ლეგენდარული სიძველისადმი მიძღვნილ „სანყისებშია“ ნახსენები როგორც ენეასის მტრების,

ეტრუსკების წინამძღოლი. ვერგილიუსი ეტრუსკული წარმომავლობის რომაელია და ამიტომ მეზენციუსის შესახებ ლეგენდას ცვლის. ვერგილიუსს ეტრუსკები ენეასის მოკავშირედ, მეზენციუსი კი - ეტრუსკებისა და ენეასის მტრად გამოჰყავს.

ავენტინუსი - რომის ერთერთი ბორცვის სახელის მატარებელი გმირი. ეს ბორცვი ისტორიულ დროს პლებეების სინმინდედ ითვლებოდა.

ტიბური - ქალაქ ლატიუმის ტიბურის (ახლანდელი ტივოლი) გმირი-ეპონიმი. მას თებელი ამფარაოსის ერთერთ ძედ მიჩნევენ (პლინიუსი, „საბუნებისმეტყველო ისტორია“, XVI, 237; სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდის“ კომენტარები, XI, 519).

კეკულუსი - ქალაქპრენესტეს, რომაული კაკუსის, ლეგენდარული დამაარსებელი. იგი ვულკანუსის ძედ და ტურნუსის მოკავშირედ ითვლებოდა (სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდის“ კომენტარები, VII, 681).

მესაპუსი - მესაპების ტომის მითიური მამამთავარი. მესაპები იტალიის სამხრეთაღმოსავლეთით, ბერძნულ ქალაქტარენტუმის მეზობლად ცხოვრობდნენ. მესაპები ილირიული წარმოშობის ტომი იყო და თავისი ბინადრობის ადგილას უფრო გვიან გამოჩნდა, ვიდრე ტროელების იტალიაში მოსვლა ივარაუდებოდა. მესაპები მეცხენოსნობას მისდევდნენ და მათ ძლიერი ცხენოსანი ჯარი ჰყავდათ (ვერგილიუსი, „ენეიდა“, VII, 691-692). ერთერთი მითის მიხედვით, მესაპუსი ბეოტიელი იყო (იქაა მესაპიონის მთა). იგი იტალიაში გადასახლდა და მის ნაწილს თავისი სახელი - მესაპია (კალაბრია) - უწოდა.

სორაკტი - მაღალი მთა არქაული კულტით ცნობილ სამხრეთ ეტრურიაში.

კაპენა - ეტრურიის ქალაქი. გადმოცემით, დაარსებული ეტრუსკულ ქალაქ ვეის მცხოვრებლების მიერ (სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდის“ კომენტარები, VII, 697; ლივიუსი, V, 8).

კლავსუსი - საბინთა მოდგმის იტალიელი, რომლისგანაც, ვერგილიუსის აზრით („ენეიდა“, VII, 705, 707; X, 345), წარმოდგება რომაელი კლავდიუსების მოდგმა. კლავდიუსის ხოტბა პოემის შექმნის ეპოქაში იულუსებისა და კლავდიუსების ნათესაური კავშირით უნდა აიხსნას.

ჰალესუსი - ლათინების ენით მონათესავე ფალისკების ტომის მამამთავარი. ფალისკების მთავარი ქალაქი ფალერიია იყო. ჰალესუსი აგამემნონის მეგობრად ან უკანონო შვილად და, შესაბამის-

ად, ტროელების მტრად ითვლებოდა (ოვიდიუსი, „ტროფობანი“, III, 13, 31 და შმდგ; „ფასტები“, IV, 73).

ოებალოსი - ტელებოების, კუნძულ ტაფოსის მოსახლეობის მეფე.

ალბა ლონგა - ამ ქალაქის სახელი ნაყოფიერების განმასახიერებელ ღორს უკავშირდება. ალბა ლონგა ლათინურად „თეთრ გრძელს“ ნიშნავს. რომაულ ლეგენდებში ალბა ლონგა ლათინური კავშირის ქალაქებისა და რომის მეტროპოლიის მთავარი ქალაქია. ოცდაათი გოჭი - ოცდაათი ქალაქი - კოლონია უნდა იყოს. ვერგილიუსი ასევე, ალბათ, რიცხვ ოცდაათს დროით მნიშვნელობას ანიჭებდა და ალბა ლონგას დაარსებამდე დროს (30 წელი) განსაზღვრავდა.

XI

ნ ყ ა რ ო. ევანდერთან ენეასის სტუმრობა გადმოცემულია ვერგილიუსის „ენეიდის“, (VIII, 86-731) მიხედვით.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ი. ევანდერსა და მის შვილთან დაკავშირებული ამბავი ტროელთა იტალიაში გადმოსახლებას არაფრით უკავშირდება. ეს მითი უძველეს მეფე პელასგოსისა და მისი ოჯახის შესახებ დამუშავებული ჰქონდა პომეროსს, პესიოდეს, პეკატეოსს, პეროდოტეს, დიონისიოს ჰალიკარნასელსა და ა.შ. ეს მითები ასახავს მიკენის მიერ იტალიის კოლონიზაციას, რომლის დამადასტურებელ არქეოლოგიურ მასალას არა მხოლოდ სამხრეთ იტალიაში, არამედ ლატიუმშიც, მათ შორის მომავალი რომის ტერიტორიაზეც ვხედავთ; ასევე ეს შეიმჩნევა იტალიის ხალხების ენაში, უპირველეს ყოვლისა ეტრუსკულ ენაში პელასგურის გავლენით. ვარაუდობენ, რომ ვერგილიუსის მიერ მოწოდებული რომულუს-ამდელი რომის კონცეფცია, მიუხედავად არაისტორიული პერსონაჟებისა და კოლონისტების ორი ჯგუფის არარეალური კავშირისა, სანდოდ მისაჩნევია.

ევანდერი - რომის მითოლოგიური ტრადიციის თანახმად, არკადიელი ევანდერი იტალიაში ტროას ომამდე 60 წლით ადრე გადასახლდა და დამკვიდრდა ტიბერისთან ბორცვზე, რომელსაც თავისი სამშობლოს სახელი პალანტეუმი უწოდა. ევანდერს მიეწერება ადგილობრივი მოსახლეობისათვის დამწერლობის, მუსიკის, ცერერას (დემეტრეს), ნეპტუნუსის (პოსეიდონის) და პანის კულტის შემოტანა. გმირი პალანტეუმი - პერკულესისა და ევან-

დერის ერთერთი ქალიშვილის ძე, ევანდერის ვაჟიშვილად ითვლებოდა (რადგანაც ევანდერის სამშობლო იყო პალანტეუმი).

სატურნუსი - ეტრუსკულ-იტალიკური ღმერთი, რომელსაც ბერძნულ ზევსის მიერ ოლიმპოსიდან გამოგდებულ კრონოსთან აიგივებდნენ. სატურნუსის თაყვანისცემის ადგილი ტიბერისთან იყო კაპიტოლიუმი, რომაული ოლიმპოსი, რომელსაც, ტრადიციის თანახმად, სატურნიას უწოდებდნენ (უფრი დანვრილებით იხ. ამავე წიგნში „სატურნუსი“).

ჰერკულესი - ბერძენი გმირის ჰერაკლეს ლათინიზებული სახელი, რომის რელიგიაზე ადრინდელი ეტრუსკული გავლენის შედეგი. ეტრუსკებთან ჰერაკლეს თაყვანს სცემდნენ ჰერკლეს სახელით. რომის მითოლოგიურმა ტრადიციამ რომში ამ ღმერთ-გმირის (რომელსაც, შესაძლებელია, ეტრუსკები თაყვანს სცემდნენ იტალიაში მათ გადმოსახლებამდე), გამოჩენა დაუკავშირა ბერძენი ჰერაკლეს მიერ იტალიის მონახულებას (როდესაც მას სამშობლოში გერიონის ძროხები მოჰყავდა). პირველად რომში ჰერაკლეს გამოჩენაზე და ფავნუსთან, ჰერმესის ძესთან სტუმრობაზე გვაუწყებს მითოგრაფოსი დერკილე (FHG, IV, Dercyl., ფრ. 6). რომაელი ავტორების მიერ მითის დამუშავებისას ჰერაკლეს პატივს სცემენ ხარების ბაზარზე, სადაც მას აღუმართეს „უდიდესი საკურთხეველი ara maxima“ (ლივიუსი, I, 7; დიონისიოს ჰალიკარნასელი, I, 39-40; დიოდოროსი, IV, 21, 1-4; 22; ოვიდიუსი, „ფასტები“, I, 543 და შმდგ.; პროპერციუსი, I, 2, 2; III, 18, 4; IV, 1).

კარმენტა - ნიმფა, ევანდერის დედა.

არგილეტუმი - რომის უბანი.

იანიკულუმი - ბორცვი რომში, ტიბერისის მარჯვენა ნაპირზე.

კაკუსი - ადგილობრივი გმირი - ღმერთი, ითვლებოდა ცეცხლის ღმერთის ძედ. კაკუსის თაყვანისცემის ადგილი ავენტინუსის მღვიმე იყო. სხვა ვერსიის თანახმად, კაკუსი იყო იტალიაში ელჩობის წევრი. ამ ელჩობას ეტრუსკების მეფე ტარხოსთან ფრიგიის მეფე მარსიასი ხელმძღვანელობდა. ტარხოსმა მარსიასი და მისი ელჩიც ტყვედ ჩაიგდო. მშვიდობიანი გზით მარსიასმა და კაკუსმა ვერაფერი გააწყვეს და მათ ძალით ჩაიგდეს ხელში კამპანია მდინარე ვოლტურნუსამდე და ასევე მომავალი რომის ოლქი, რომელზედაც პრეტენზიას ევანდერი და არკადიელები აცხადებდნენ. ჰერკულესი დაეხმარა ტარხოს და მარსიასი და კაკუსი გააძევა. დიოდოროსი იცნობს ჰერკულესის გულითად მასპინძელ კაკუსს, რომელიც მას ძალით არ ჩამოუვარდებოდა (დიოდოროსი, IV, 21). კაკუსი შემორჩა რომს

„კაკუსის კიბის“ (პალანტიუმზე) და მეზობელ შენობაში „კაკუსის ატრიუმის“ სახელით (ლივიუსი, I, 7 და შმდგ; დიონისიოს პალიკარნასელი, I, 39 და შმდგ; ოვიდიუსი, „ფასტები“, I, 543 და შმდგ; V, 643 და შმდგ; VI, 79 და შმდგ; პროპერციუსი, V, 9, 1 და შმდგ.).

ენეასის ფარი - ჰომეროსის კვალად ვერგილიუსსაც პოემაში შემოაქვს ეპიზოდი ლიპარის კუნძულებსა და ეტნას მიწისქვეშეთ-ში იარაღის შექმნაზე, რომლითაც ენეასი დაამარცხებს მტერს. აქილევსის ფარის მიხედვით შექმნილ ენეასის ფარზე რომის მოკლე ოფიციალური ისტორიაა, რომელმაც უნდა განადიდოს რომი და იგი სამყაროს მბრძანებლად წარმოადგინოს. ფარზე გამოსახულია ენეასის მემკვიდრეები ვიდრე იმპერატორ ავგუსტუსამდე.

აქილევსის ფარი მასში ჩართული მშვიდობიანი და ომის სცენებით კოსმოსის მოდელია. ამ ორი გმირის ფარი XVIII-ში ლესინგმა ერთმანეთს შეადარა და დაასკვნა, რომ რომაელი პოეტი ბერძენი გენიოსის უნიჭო მიმბაძველი გახლდათ. თუმცა სხვა მოსაზრებაც არსებობს, ასე მაგალითად, ინგლისელი ისტორიკოსი ფ. ჰარდი მიიჩნევს, რომ ენეასის ფარიც კოსმოსის მოდელია, მაგრამ - რომაული კოსმოსის ანუ ავგუსტუსის დროინდელი იმპერიის.

ვულკანუსს ვერგილიუსი რომაელ ღმერთ ჰეფესტოსთან აიგივებს დამის მეუღლედ აფროდიტეს (ვენუსს) მიიჩნევს. ვენუსის მიერ ვულკანუსის ცდუნება - იშვიათ ეპიზოდად უნდა მივიჩნიოთ, „ენეიდაში“ ჰომეროსის პოემებისაგან განსხვავებით, მოხიბვლის სცენებს ვერ ვხვდებით. (ვულკანუსის შესახებ უფრო დანვრილებით იხ. ამავე წიგნის ქვეთავი „რომაელი ღმერთები და რომაული მითები“).

კიკლოები - ჰომეროსის „ოდისეაში“ მწყემსებადაა გამოყვანილი, ვერგილიუსთან კი რკინის საუკუნის გამარჯვებასთან დაკავშირებით (ჰომეროსი ამ საუკუნის დასწყისში ცხოვრობდა) ვულკანუსის თანაშემწეებად, მჭედლებად მოიხსენებიან. ბრონტესი, სტეროპესი და პირაკმონი - ბერძნულად „მგრგვინავი“, „მბრწყინავი“, „ცეცხლოვანი“.

აგილინი - უძველესი პელასგური სახელი ქალაქის, რომელმაც ეტრუსკების დაპყრობის შემდეგ მიიღო სახელწოდება ცერა (დიონისიოს პალიკარნასელი, I, 20; სტრაბონი, V, 2, 3). ეტრუსკებამდელი ქალაქის კვალი გათხრებისას აღმოჩნდა. ევანდერი აგზავნის ენეასს ოდინდელ პელასგურ ქალაქში, რადგანაც იგი თავად იყო პელასგური არკადიიდან.

ნ ყ ა რ ო. ტურნუსის შეტევაზე გადასვლას გვამცნობს ვერგილიუსი „ენეიდაში“, IX, 69-133; 176-503; X, 215-255.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ნისოსი და ევრიალოსი - ტროელი მეგობრები. მათი ამოცანაა, ენეასს ტროელების გასაჭირი შეატყობინონ. მსგავსი ეპიზოდი ორი მებრძოლი-მზვერავის - ოდისევსისა და დიომედესის - შესახებ აღწერილი აქვს. ჰომეროსს („ილიადა“, X, 572 და შემდეგ). მაგრამ ვერგილიუსი, ჰომეროსისაგან განსხვავებით, დიდ ტრაგედიას აღწერს. ნისოსი მეგობარს გაჭირვებაში არ ტოვებს, მეგობრობას ეწირება და ევრიალოსთან ერთად იღუპება.

კოლკენსი - ლათინთა რაზმის მეთაური.

რემულუსი - იგივე ნუმანუსი, რუტული მეომარი.

ევრიალოსის დედა ერთადერთი ქალია, რომელმაც ენეასსა და მის თანამგზავრებთან ერთად ტრინაკრია დატოვა. სპარტელი ქალებისაგან განსხვავებით, რომლებიც შვილებს „ან ფარით, ან ფარზე“ ელოდებოდნენ, ევრიალოსის დედა არადაგდებას შვილის სიკვდილის შემდეგ დიდებასა და სახელს, მისი მწუხარება ენით აუწერელია. „ენეიდა“, „ილიადის“ მსგავსად, პაციფისტური (ომის წინააღმდეგ მიმართული) ნაწარმოებია.

პანდარუსი - ტროელი, ენეასის მეგზური.

ბიტიასი - ტროელი პანდარუსის ძმა.

ანტიფატესი, მეროპესი, ერიმაიოსი, აფიდნოსი - ტროელი მეომრები.

XIII

ნ ყ ა რ ო. ენეასის ომში ჩაბმის ეპიზოდს მოგვითხრობს ვერგილიუსის „ენეიდა“, X, 215-255, 439-605; XI, 1-224.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ტროელთა მომხრე ეტრუსკების ჩამოთვლისას ვერგილიუსი ქრონოლოგიას არღვევს. ტროელების იტალიაში სავარაუდო მოსვლისას იქ ეტრუსკები არ იყვნენ. ვერგილიუსის მიერ აღწერილ მითური ეტრურიის რუქაზე ისევე ქალაქებს ჩამოთვლის, რომლებიც სამი ან უფრო მეტი ასწლეულის შემდეგ გამოჩნდნენ, ეტრუსკთა წინამძღოლებადაც ისეთი გმირები გამოჰყავს, რომლებიც ამ ქალაქების დაარსებასთან ან ბერძნულ მითებთან არიან დაკავშირებული. ამ ჩამონათვალში დასახელებული არიან ის ქალაქებიც, რომლებიც ჩრდილოეთ იტალიაში ეტრუსკებ-

ის კოლონია იყო და მხოლოდ ძვ. წ. VI ს-ში წარმოიშვნენ. გასაოცარია, რომ ამ სტრიქონების კომენტირებისას სერვიუსი მხოლოდ გრამატიკულ ფორმებს ხსნის და არაფერს ამბობს ასეთ უზუსტობებზე.

კლუსიები - ჩრდილოეთ ეტრუსკული ქალაქი (თანამედროვე კიუზი), რომლის ისტორია მჭიდროდაა დაკავშირებული მეფეთა ეპოქის რომთან.

მასიკუსი - ეტრუსკი მეომარი, გმირის სახელი ეტრუსკულ მიწაზე მდებარე მთა მასიკუსის (ახლანდელი მონდრაგორა) სახელიდანაა წარმოშობი. ეს მიწა ცნობილია ზვრებითა და ღვინით (პორაციუსი, „ოდები“, I, 1, 19; II, 7, 21; „სატირები“, II, 45; ციცერონი, „კანონები“, „მინათმოქმედი“, II, 25, 66).

კოსა - ეტრუსკული ქალაქი, ძვ. წ. 275 წ-დან რომაელი მოქალაქეების კოლონია (ლივიუსი, XXII, 11; XXXIII, 24).

პოპულონია - (ეტრუსკულად - პოპლუნა) ეტრუსკული ქალაქი იტალიის ტირენის სანაპიროზე, მეტალების დამუშავების ცენტრი.

ილვა - (თანამედროვე ელბა) კუნძული ტირენის ზღვაში.

პისა - ეტრუსკული ქალაქი ტირენის ზღვაში. ეს ქალაქი პელოპონესოსის იმავე სახელის ქალაქიდან გამოსულებმა დააარსეს (სტრაბონი, 3, 2, 5).

პირგა და გრავისკე - ეტრუსური ქალაქ ცერეს პორტები.

გემების ქალებად გადაქცევა ვერგილიუსის მიგნებაა, რითაც მან საფუძველი ჩაუყარა მეტამორფოზების თემას რომაულ ლიტერატურაში. გარდასახვანი - ავგუსტუსის ხანის რომაული პოეზიის ერთ-ერთი საყვარელი თემაა, რომელიც ვერგილიუსის სიკვდილის შემდეგ მონოგრაფიულად დაამუშავა ოვიდიუს ნაზონმა (ოვიდიუსი „მეტამორფოზები“).

კიბელე - ნაყოფიერების თრაკიული ქალღმერთი, ღმერთებისა და ცოცხალ არსებათა დიდი დედა. კიბელეს კულტი რომში II პუნიკური ომის დასასრულს (ძვ. წ. 204 წ.), რომის აღმოსავლეთით აქტიური ექსპანსიის დროს გავრცელდა.

XIV

ნ ყ ა რ ო. შერკინების ეპიზოდი გადმოცემულია ვერგილიუსის „ენეიდას“ (XI, 225-915, XII, 1-952) მიხედვით.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ალბულა - მდინარე ტიბერისის (ტიბრის) ძველი სახელწოდება.

იუტურნა - წყაროს სახელი ლავინიუმში. მდინარის ნიშნა, ტურნუსის და. მას იუპიტერმა ქალწულობა წაართვა და სამაგიეროდ უკვდავება და წყაროთა მბრძანებლობა უბოძა. იუტურნას კულტი გადმოტანილი იყო რომში, ფორუმზე. იმპერიის ეპოქის რომაელი ავტორები მას დავნუსის ქალიშვილად მიიჩნევდნენ. (დიონისიოს პალიკარნასელი, III, 69; ლივიუსი, V, 54, 7; ოვიდიუსი, „წერილები პონტოდან“, I, 10, 12; ოვიდიუსი, „ფასტები“, VI, 65 და შმდგ.)

ფავნუსი - ტყეთა და ველთა ღმერთი, მესაქონლეობის მფარველი, მეფე ლატინუსის მამა (უფრო დანვრილებითიხ. ამავე ნიგნში „ფავნუსი“).

ენეასის ზეთისხილის ხეში ჩაჭედილი შუბი - ზეთისხილის ხის ამორჩევა, ცხადია, შემთხვევითი არ უნდა ყოფილიყო. ზეთისხილის ხეს ეთაყვანებოდნენ აღმოსავლეთიდან გამოსული ეტრუსკები, ვერგილიუსის წინაპრები. ვერგილიუსის ქრისტიანი განმმარტებლებიც იხსენებდნენ, რომ იესო ზეთისხილის ზეთით იყო ცხებული. მაგრამ ვერგილიუსის თანამედროვეებისათვის ზეთისხილის ხე, ალბათ, ასოცირდებოდა პალატიუმის წმინდა ხესთან, რომელმაც რომის დამაარსებლები წყალში მიმავალი ფესვების წყალობით გადაარჩინა. ლავრენტუმის ახლოს მარტოხელა ზეთისხილის ხე ტურნუსის სამშობლოს სიმბოლოა (მხოლოდ ის ეხმარება). იგი დედამიწის შვილია. იმ დედამიწის, რომელმაც ყმანვილი გამოზარდა. ეს ხე ფავნუსიცაა, ლავრენტუმის ღმერთი, ლათინ მეფეთა წინაპარი. ამ ღმერთებს შესთხოვს სასოწარკვეთილი ტურნუსი დახმარებას, რომ მინაში ჩაფლული რკინის ბუნიკი მაგრად დაიჭირონ:

რკინაც ვერგილიუსის მკითხველისათვის გასაგები სიმბოლოა, რომელიც რკინის საუკუნეს უკავშირდება. რკინის საუკუნემ კი იტალიაშიც და მთელს დედამიწაზე შეცვალა სატურნუსის ოქროს საუკუნე. რკინა ომის ღმერთის მარსის იარაღია, მტერია მშვიდობის, რომლის მომხრედაც თავი გამოაცხადა ავგუსტუსმა. ზეთისხილი - მშვიდობის სიმბოლოა. მას მხოლოდ ტურნუსის კი არა, სამოქალაქო ომებში ჩაფლული მთელი რომის გადარჩენა უნდა.

ტროელების აბორიგენებთან შეერთებით ტროელები იუნოსთვის საძულველ თავის სახელს კარგავენ და ქალღმერთიც წყვეტს ოლიმპიურ კონფლიქტს. აქაც ვერგილიუსი იტალიკური ერთიანობის აპოლოგეტად გამოდის.

ლავრენტუმი - ქალაქი (ახლანდელი პრატიკა დი მარე) ჭაობიან ადგილას ან ტიბერისის შესართავის სამხრეთით ტყეში მდებარეობდა. ზოგჯერ მას ლავროლავინიასაც უწოდებდნენ (სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდის“ კომენტარები, IV, 62). ერთ-ერთი ვერსიის

მიხედვით, ენეასი პირველად ლავრენტუმში გადმოხდა. აქ გათხრებისას აღმოჩნდა ოცდაათი საკურთხეველი, რაც ლატიუმში ენეასის კულტის სიძველეზე მეტყველებს.

ნუმიკუსი - ლატიუმის სანაპიროს მდინარე, რომელსაც განსაკუთრებული ადგილი ეკავა ვესტას არქაულ კულტში და ნმინდად ითვლებოდა. მსხვერპლ შეწირვისას მისი წყლით სარგებლობდნენ ვესტას ქურუმი ქალები (სერვიუსი, ვერგილიუსის „ენეიდას“ კომენტარები, VII, 150).

ტირუსი, ტირენუსი - კიდევ ერთი მინიშნებაა ტირენების (ეტრუსკების) მონაწილეობაზე რომის დაარსებაში, ყოველ შემთხვევაში მისი დაარსების შესახებ შექმნილი ერთ-ერთი ლეგენდის შექმნაში.

ტურნუსი ენეასისა და ლატინუსის წინააღმდეგ ილაშქარებს. პირველსავე ბრძოლაში რუტულები მარცხდებიან, მაგრამ ლატინუსიც კვდება. ტურნუსი ახლა მეზენციუსს შეუერთდება, ენეასი კი აბორიგენების, ლატინუსის ხალხის მისამხრობად ტროელებსა და აბორიგენებს საერთო სახელს ლათინებს უწოდებს. შემდგომ ბრძოლაში ლათინები იმარჯვებენ, მაგრამ ეს უკვე ენეასის უკანასკნელი ბრძოლა იყო. ვერგილიუსი აქ მხოლოდ მინიშნებს ენეასის სიკვდილის იმ თქმულებაზე, რომლის მიხედვითაც ენეასი ნუმიკუსთან ბრძოლისას (როგორც მოგვიანებით რომულუსი), უამინდობაში მოულოდნელად ქრება, ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ ასკანიუსს მოეცლინება და გამოუცხადებს, რომ ღმერთად გადაიქცა.

XV

წყაროები და ვარიანტები. რომის დაარსებისა და რომაელთა პირველი მეფეების შესახებ გვიყვებიან: ვერგილიუსი, „ენეიდა“, VI, 774; პლუტარქე, „რომულუსი“; სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისათვის“, VI, 774; ოვიდიუსი, „ფასტები“, I, 3-16; III, 55 და შემდგ. ტიტუს ლივიუსი, I, 3 და შემდგ.

მითის ერთ-ერთი ვერსიით, ტყუპების დედას ილია ერქვა ქალაქ ილიონის მიხედვით. ილიას ენეასისა და ლავინიას ქალიშვილად მიიჩნევდნენ (ვერგილიუსი, „ენეიდა“, I, 174; VII, 659; ოვიდიუსი, „ფასტები“, II, 598; VI, 23; 91; ჰიგინუსი, „მითები“, 252; პლუტარქე, „რომულუსი“, 3; სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის „ენეიდისათვის“, VI, 778.

გადმოცემით, ფაუსტულუსს ტყუპების აღზრდაში ძმა ეხმარებოდა.

მითის სხვა ვერსიით, აკა ლარენტია არც ფაუსტულუსის ცოლი იყო და არც ტყუპების გამზრდელი. იგი იტალიაში ჩამოსულმა პერკულესმა (პერაკლემ) ტაძრის მსახურს მოუგო და საყვარლად გაიხადა. პერკულესის სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ, აკა ლარენტია მდიდარ ეტრუსკ ტარუტიუსს მიათხოვეს. შემდგომში აკა ლარენტის აურაცხელი სიმდიდრე რომაელ ხალხს დარჩა. მადლიერმა რომაელმა ხალხმა მის საპატივცემულოდ ლარენტალიების დღესასწაული დააწესა. ეს ლეგენდა, რომელსაც ეტრუსკული წარმომავლობა აქვს, რომის დამაარსებლად მარსის ნაცვლად პერკულესს მიიჩნევს. (პლუტარქე, „რომულუსი“, 4 და შემდგ.; მაკრობიუსი, „სატირები“, I, 10, 16).

ქალაქ რომის სახელწოდების შესახებ ბევრი ვერსია არსებობს. ერთი ვერსიით, ქალაქ რომს იქ დასახლებული პელასგების იარაღის ძალის ("rome") გამო, სხვა ვერსიით კი, ტროელი ქალის რომეს პატივსაცემად ეწოდა ეს სახელი. ეს ის რომე იყო, რომელმაც შეაგულიანა ტროელი ქალები, ტიბერისის შესართავთან მდგომი ტროას ხომალდები გადაეწვათ და ასე აეძულებინათ ტროელები აქ დამკვიდრებულიყვნენ.

სხვა ვერსიით, რომა ტროელი კი არა, ადგილობრივი ბინადრის იტალოსის ქალი იყო. იგი ცოლად გაჰყვა ტროელ ლტოლვილ ენეასს.

რომის დამაარსებლის პატივზე სხვა ბევრი მითოლოგიური გმირიც აცხადებდა პრეტენზიას. ასე მაგალითად: რომანუსი, ოდისეუსისა და კირკეს ვაჟი შვილი; რომანუსი, ტროას მეგრძოლის დიომედესის წარგზავნილი; ლათინი რომისი, რომელმაც მომავალი ქალაქის ტერიტორიიდან ეტრუსკები გააძევა. ისინიც კი, რომლებიც რომულუსს ქალაქის დამაარსებლად მიჩნევდნენ, დაობდნენ, ვისი შვილი იყო რომულუსი - ენეასის თუ მისი შორეული შთამომავალის.

როგორც ჩანს, მეგრძოლ რომაელებს ერჩივნათ რომის დამაარსებელი კაცი ყოფილიყო და არა ქალი და ამასთანავე ლათინი კი არა, წარმოშობით პელასგი ან ეტრუსკი.

რომულუსისა (Romulus) და მისი ტყუპი ძმის წარმოშობის შესახებ სხვადასხვა ვერსია არსებობდა: ერთი ვერსიის თანახმად, ისინი ენეასის ვაჟი შვილები ან შვილი შვილები; სხვა ვერსიის მიხედვით; ალბანეთის ერთ-ერთი მეფისა და ოჯახის კერიის მფარველის ლარის ქალი შვილის ან მონა ქალის ვაჟი შვილები არიან; მითის ერთ-ერთი ვერსია ტყუპების მამად მეფე ამულიუსს ასახელებს. მას

თითქოსდა შეუყვარდა ძმის შვილი, რეა სილვია და ბავშვებიც ამ კავშირიდან იშვნენ.

სხვა ვერსიით, ამულიუსმა რეა სილვია ტყუპებთან ერთად ტიბერისში გადააგდო. რეა სილვია ამ მდინარის ღმერთმა ტიბერისმა გადაარჩინა და ცოლადაც ითხოვა.

პიკუსი ზოგიერთი წყაროს მიხედვით, ლავრენსის ერთერთი მეფე და პილუმნუსის ვაჟი შვილია (სერვიუსი, კომენტარები ვერგილიუსის "ენეიდისათვის", VII. 48, 190; X. 76; ოვიდიუსი, "მეტამორფოზები", XIV. 320, „ფასტები“, 3, 291 შმდგ.).

ერთერთი გადმოცემის თანახმად, რომულუსს არ მოუკლავს რემუსი. ორივე მართავდა ქალაქს და ძალაუფლებასაც ინანილიზდა.

სხვა ვერსიით, პერესილია ცოლად ხვდა ჰოსტის ჰოსტილიუსს, რომულუსის ერთერთ უმამაცეს და უერთგულეს მეგობარს.

ტარპეიას შესახებ სხვანაირადაც ყვებიან. ერთხელ იგი წყლისთვის ციხე-სიმაგრიდან გამოვიდა. ტატიუსმა იგი დაინახა და შეჰპირდა, თუ საბინებს დაეხმარებოდა, ბევრ ოქროს მიიღებდა და ტარპეიაც დათანხმდა.

გადმოცემით, ომის ღმერთმა მარსმა, როცა რომულუსის ბევრი გამარჯვება და რომიც ახალი კედლებით გამაგრებული იხილა, იუპიტერს ასეთი სიტყვებით მიმართა: „რომის სიძლიერეს ახლა წინ აღარაფერი დაუდგება, ახლა არც ჩემი სისხლი და ხორცი სჭირდება ამ ქალაქს, დამიბრუნე ჩემი შვილი, როგორც შემპირდი“. იუპიტერმა პირობა შეასრულა და რომულუსი ცაში მამასთან აიყვანა (ოვიდიუსი, „ფასტები“, II, 481-512).

ერთერთი გადმოცემით, რომულუსი მეფობის მეორმოცეწელს გაუჩინარდა (ტიტუს ლივიუსი, „რომის ისტორია“, I, 16).

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ი. სილვანუსი - (Silvanus), silva - დან, ტყე "ნაწარმოები სახელია და ნიშნავს ტყის ღვთაებას. სილვანუსების დინასტია, როგორც ჩანს, რომაელმა ავტორებმა ოთხასწლიანი პერიოდის (რომის დაარსებიდან ვიდრე ტროას დაცემამდე) შესავსებად გამოიგონეს.

დღეს სათუთა ქალაქ ალბა ლონგას არსებობა. ამ ქალაქის არანაირი ნაშთი არ შემორჩენილა. ვარაუდობენ, რომ განსაზღვრება ლონგა („გრძელი“) ქალაქს კი არა, ალბანური ტბის გასწვრივ ჩარეგებულ სოფლურ დასახლებებს ეხებოდა.

პროკუსი (Proculus) ნიშნავდა „საქმიანს“.

ფაუსტულუსი მეტყველი სახელია და ნიშნავს „ბედნიერს“.

აკა საბინურად „დედას“ ნიშნავს, ლარენტიას საბინი ღვთაების Larenta an Larunda-ს დამახინჯებული ფორმა (დიონისიოს პალიკარნასელი, I, 79 და შმდგ; ლივიუსი, I, 4 და შმდგ; პლუტარქე, რომულუსი, 3 და შმდგ; ოვიდიუსი, „ფასტები“, III, 55 და შმდგ).

რომულუსისა (Romulus) და რემუსის (Remus) შესახებ მითი, როგორც ჩანს, შეიქმნა იმ დაპირისპირების ასახვად, რომელიც არსებობდა პალატიუმზე მცხოვრებ პატრიციებსა და ავენტინუსზე მცხოვრებ პლებებს შორის.

რემუსის დაკრძალვის ადგილად ითვლებოდა ავენტინუსი, რომელსაც შემდგომში რემორია ეწოდა. რემუსის სახელს უკავშირდება რემურიების ან ლემურიების დღესასწაული, რომელიც წელიწადში ცხრაჯერ იმართებოდა მიცვალებულთა სულების - ლემურების - გულის მოსალობად.

ამ ზავის შემდეგ, როგორც ზოგიერთი ძველი ავტორი ამტკიცებს, ლათინები ასკანიუსს იულუსს უწოდებდნენ და მას იუპიტერის შთამომავლად მიიჩნევდნენ. სხვები ამბობენ, რომ იულუსი ასკანიუსის ვაჟი იყო; ამ იულუსმა დაუდო სათავე იულუსების გვარს, რომელსაც იულუს კეისარი ეკუთვნოდა.

მგელს ეძღვნებოდა ლუპერკალიების რიტუალი (მგლის დღესასწაული, იხ. ფავნუსი ამავე ნიგნში ქვეთავი „რომაელი ღმერთები და რომაული მითები“), რომელიც, შესაძლებელია, ინციაციას უკავშირდებოდა. მგლებს მიაწერდნენ სხვადასხვა საოცარ და მაგიურ თვისებებს, ითვლებოდა, რომ ძუ მგელი ქორწინდებოდა ყველა ნათესავის თანდასწრებით და თუ მეუღლე მოუკვდებოდა, მისი ხსოვნის ერთგული რჩებოდა. იმასაც ამბობდნენ, რომ ზოგიერთ ადამიანს მგლად გადაქცევა შეეძლო.

რომის წმიდათაწმიდა სალოცავად ითვლებოდა ლელვის ხე, რომლის ქვეშაც ძუ მგელი (მარსის ცხოველი) რომულუსსა და რემუსს კვებავდა. ლელვის ხის დაჭკნობა ქალაქისათვის დიდ საფრთხეს მოასწავებდა. ლელვის ხის, როგორც სიცოცხლის წყაროს, შესახებ იხ. ამავე ნიგნში ქვეთავი „ოდისევსის დაბრუნება“.

წყალში გადაგდებული ბავშვების გადარჩენის ამბავი სხვა ხალხებთანაც გვხვდება (მესოპოტამიაში - სარგონი, ებრაელებთან - მოსე).

ფაუსტულუსა და აკა ლარენტიას 12 შვილი ჰყავდათ, ერთი მოუკვდათ, ამიტომ დედამ ერთი ტყუპის შვილობა გადანყვიტა. იშვილა რომულუსი, მაგრამ რემუსისთვისაც არ მოუკლია მზრუნველობა. აქედან მოდის არვალის ძმებად - ერთ-ერთ ყველაზე ძველ ქურუმთა კოლეგიად - 12 კაცის არჩევის ტრადიცია.

ამ გარბენის სამახსოვროდ ლუპერკალიების დღესასწაულზე წმინდა მსახურების შემდეგ შიშველი ყმანვილების რბოლა იმართებოდა.

რომის დაარსების თარიღად მიჩნეულია 754 წლის 21 აპრილი.

რომში საქმეს არ წამოიწყებდნენ, თუ ღმერთების აზრს არ შეიტყობდნენ. არსებობდა რთული მეცნიერება ავგურებისა და პარუსპიკიების, რომლებიც ღმერთების ნებას ფრინველების ფრენითა და ქცევით, სამსხვერპლო ცხოველების შიგანის (განსაკუთრებით ღვიძლის) ან ელვის დარტყმით იგებდა.

პირველ ავგურად რომულუსი ითვლებოდა. მისი ავგურის კვერთხი (ლიტუსი), როგორც საგანგებო სინამდდე, სალიების კურიაში ინახებოდა. ამბობენ, ეს კვერთხი ხანძარსაც კი გადაურჩაო (ციცერონი, „დივინაციის შესახებ“, I, 17).

ავგურებს (Augures) ჩიტებით მისნებს, ჩიტებზე მკითხავენ, ადრე აუსპიკესები (auspices) ეწოდებოდათ. მათი უმთავრესი მოვალეობა ჩიტებზე დაკვირვება იყო (თუმცა ისინი არც სხვა ნიშნებს ტოვებდნენ უყურადღებოდ). როგორც ამბობდნენ, მათი ქურუმთა კოლეგია რომულუსმა შექმნა და ნუმამ განამტკიცა. რომულუსმა 2 (ან 3) ავგური აარჩია, თითო ტრიბუსიდან თითო, ნუმამ კი კიდევ 2 დაამატა (ლივიუსი, „რომის ისტორია“ I, 6; ციცერონი, „დივინაციის შესახებ“, I, 15; „რესპუბლიკა“, 2, 14; 26).

ავგურები (სიკვდილამდე ეჭირათ ეს თანამდებობა) თავისი მოვალეობის შესრულებას მხოლოდ წინასწარი ავგურიების (ინავგუარული სადილის) შემდეგ იწყებდნენ; მათი გარეგნული განმასხვავებელი ნიშანი იყო მენამულ და ალისფერ ზოლებიანი სადღესასწაულო ტანსაცმელი (trabea) და კვერთხი (lituus).

ავგურებს ღვთის ნება უნდა გამოეცნოთ და უნდა გაერკვიათ სასიკეთოდ ავის მომასწავებელი ნიშნები. ნიშანი ხუთნაირი იყო:

1. signa ex caelo (ნიშანი ციდან); ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო ფულმინა - ელვა, ფულგურა - ბრწყინვალეობა, ტონიტრუა - ჭექა-ქუხილი, ავგურების ენაზე იწოდებოდა იუპიტერის ელვებად (ციცერონი, „დივინაციის შესახებ“, 2, 18-21).

2. signa ex avibus (ჩიტების ნიშნები). ჩიტები იყოფოდნენ ხმით წინასწარმეტყველ (ყვავი, კოდალა, მამალი) და ფრენით წინასწარმეტყველ (არნივი, ძერა) ჩიტებად. ავგური ეკითხებოდა და აკვირდებოდა მათ; თუ წინასწარმეტყველება წამოწყებას ხელს უწყობდა, ეწოდებოდა კარგი, ბედნიერი; თუ ხელს უშლიდა, ეწოდებოდა უბედური ან ევფემისტურად - „სხვები“.

3. signa ex tripudiis (კეთილი წინასწარმეტყველება), მარცვლის კენკვისას ქათმებზე დაკვირვება, რომელსაც ყველაზე ხშირად იყე-

ნებდნენ სიმარტივისა და პრაქტიკულობის გამო (განსაკუთრებით ბრძოლის წინ, რის გამოც მხედართმთავარს ყოველთვის თან ახლდა კაცი წინილების გალიით); თუ გალიიდან გამოშვებული წინილები სასწრაფოდ მივარდებოდნენ საკენკს და ისე ხარბად კენკავდნენ, რომ მარცვალ პირიდან მიწაზე ცვიოდათ, ეს კეთილ ნიშნად ითვლებოდა (ციცერონი, „დივინაციის შესახებ“, 1, 15; 2, 34). თუ, პირიქით, არ კენკავდნენ, გალიიდან ნელა გამოდიოდნენ ან მიფრინავდნენ, ეს უბედურების მომასწავებლად ითვლებოდა (ლივიუსი, „რომის ისტორია“, 10, 40).

4. *Auguria ex quadrupedibus* (ოთხფეხებით წინასწარმეტყველება) - ოთხფეხა საქონელზე დაკვირვება. მაგ. მელიის, ძაღლის და ა.შ. გადარბენა შემთხვევით ნიშნად ითვლებოდა, თუმცა ავგურები ამასაც იკვლევდნენ.

5. *ex diris* (საზრელი წინასწარმეტყველება) - ყველა შემთხვევითი ცუდი ნიშანი (გარდა ზემოხსენებულებისა). მაგ. ისეთი შემთხვევები, როცა ვინმეს ფეხი ეშლებოდა (წაიბორძიკებდა ან დააცემინებდა, ან ფეხსაცმელზე თასმა გაუწყდებოდა და ა.შ.).

ავგურების მეცნიერებას სპეციალური წიგნები ეძღვნებოდა (ციცერონი, „კანონები“, 2, 13). ცისა ან ჩიტებისათვის გარკვეული ადგილიდან (შემაღლებული, ფართო თვალსაწიერიანი), გარკვეულ დროს (შუალამისას) და გარკვეულ პირობებში (მონშენდილი ცა, უქარო ამინდი) უნდა გეთვალთვალა. ავგური დასაკვირვებელ ადგილს აკურთხებდა, თავის კარავს ჩადგამდა, დაჯდებოდა, თავზე გადაიფარებდა და ელოდებოდა ნიშანს. ეტრუსკული ჩვეულების მიხედვით, ავგური პირს სამხრეთისაკენ იზამდა, ასე რომ აღმოსავლეთი, სინათლისა და ბედნიერების მხარე მარცხნივ, ხოლო დასავლეთი, ბნელეთისა და უბედურებების მხარე - მარჯვნივ რჩებოდა. შესაბამისად, ბერძნული ტრადიციის საპირისპიროდ, მარცხენა - ბედნიერი, მარჯვენა კი - უბედური ნიშანი იყო (ვერგილიუსი, „ენეიდა“, 2, 693; 9, 631. ოვიდიუსი, „ფასტიები“, 4, 833). აუსპიკიების დროს ყველაფერი ჩუმად ხდებოდა და დუმილს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა.

პიკუსი (*Picus*) „კოდალა“ - წინასწარმეტყველების ღმერთი, რომელსე მითოლოგიაში მინდვრისა და ტყის ღვთაება, რომელიც ორაკულებს იძლეოდა, სატურნუსის შვილი, ფავნუსის მამა, პომონას ან კანენსის (ჩანენს) მეუღლე, ლატიუმის პირველი მეფე, უყვარდა კირკესს, მაგრამ მან გრძნეული ქალის სიყვარული უარყო და კირკემ კოდალად გადააქცია.

პიკუსს ავგურის კვერთხით ხელში ავგურის სახით, ასევე კოდალიანი ხის ბოძის, მოგვიანებით კი თავზე კოდალიანი ყმანვილის სახით გამოსახავდნენ.

კენინების წინამძღოლ კენინა (Caenina) აკრონთან ორთაბრძოლის შემდეგ რომულუსმა თავისი პირველი ნადავლი, მეტოქის საჭურველი (spolia opima) - აბჯარი და იარაღი შესწირა წმინდა მუხას და იქვე „მებრძოლი იუპიტერისათვის“ (Iupiter eretrias) ტაძრის აგება ბრძანა (პლინიუსი, „საბუნებისმეტყველო ისტორია“, XVI, 37, 1; 10).

მადლიერების ნიშნად რომულუსმა ტაძარი აუგო იუპიტერ სტატორს („გამწერებელი“), რომელმაც გასაქცევად გამზადებული ჯარი მოაბრიალა.

რომაელებს ლალატი ყველაზე დიდ დანაშაულად მიაჩნდათ; ამიტომ კაპიტოლიუმის იმ კლდეს, საიდანაც სიკვდილმისჯილებს აგდებდნენ, ტარპეიას კლდეს (Tarpejus mons) ეძახდნენ.

კურტიუსზე ლეგენდის წყარო ფორუმზე მინისძვრისგან გაჩენილი უფსკრული უნდა ყოფილიყო, რომელსაც ბევრი მინა აყარეს, მაგრამ ამოვსება ვერ შეძლეს. ამ მსხვერპლის შემდეგ კი უფსკრულმა პირი შეიკრა (ლივიუსი, I, 12; დიონ კასიუსი, ფრ. 68).

არქეოლოგიური გათხრებიც ადასტურებს რომში ორი ხალხის გაერთიანების ფაქტს. აღმოჩენილია ადრინდელი ორი დასახლება დაკრძალვის სხვადასხვა წესით; როგორც ჩანს, ერთნი წვავენ, მეორენი კი მარხავდნენ. მოგვიანებით ორივე დაკრძალვის წესი ერთმანეთს უნდა შერწყმოდა.

„ხალხის გაქცევის“ (პოპლიფუგიის) დღესასწაულის (იმართუბოდა 5 ივლისს) დანესებას უკავშირებდნენ რომულუსის გაქრობას, როდესაც აღელვებული ხალხი რომის პირველ მეფეს ეძებდა.

რომულუსი, რომის პირველი მეფე, მისი ძირითადი ინსტიტუტების (სენატი, მხედრები, ხალხის დაყოფა პატრიციებად და პლებსად, ლეგიონები და სხვა) დამაარსებელი გახდა. რომულუსმა ასი ავტორიტეტული მოქალაქისგან სენატი დააწესა, იარაღის მატარებელი ხალხი ლეგიონებად, სამ ტრიბუსად: რამნები (რომულუსის საპატივცემულოდ), ლუკერები (ერთი ვერსიით, ამ სახელწოდების წარმოშობა უცნობია, სხვა ვერსიით, - რომულუსის მოკავშირის ეტრუსკ ლუკუმონის საპატივცემულოდ) და ტიტები (ან ტატიები) (ტიტუს ტატიუსის საპატივცემულოდ), ოცდაათ კურიად (საბინი ქალების სახელები უწოდა) დაყო;

რომაელები თავის წინაპრად ქალღმერთ ვენუსის ძე ენეასს, რომის დამაარსებლის მამად ღმერთ მარსს და თავად რომულუსს კი ღმერთ კვირინუსად მიიჩნევდნენ. რომის ასეთი სამმაგი ღვთაებ-

რივი წარმომავლობა მის მარადიულობასა და სამყაროს მბრძანებლობაზე მიუთითებდა.

კვირინუსი (Quirinus) – საბინთა ღმერთი, რომელთანაც შემდგომში გაღმერთებული რომულუსი გააიგივეს. მისი ტაძარი კვირინალისის ბორცვზე ააგეს ძვ. წ. III ს.-ში. იმავდროულად ტაძართან რომში პირველი მზის საათი დადგეს (პლინიუსი, „საბუნებისმეტყველო ისტორია“, VII, 213).

დღემდე საკამათოა, რომელი მეფეები ისტორიული პირები არიან თუ მითოლოგიური გმირები. დამიუხედავად იმისა, რომ ბევრ მეცნიერს ახლა ეჭვი არ ეპარება მათ რეალურობაში, უამრავი სასწაულის გამო ისინი მაინც მითოლოგიურ მეფეებად მიაჩნიათ.

XVI

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი დ ა ვ ა რ ი ა ნ ტ ე ბ ი. ნუმა პომპილიუსის ისტორიებს გვამცნობენ: ლივიუსი, „რომის ისტორია“, I, 18 და შემდეგ; პლუტარქი, „ნუმა“; დიონისიოს პალიკარნასელი, 2, 57; მაკრობიოსი, „სატირები“, I, 9, 10; I, 9, 14; I, 9, 16; პლინიუსი, „საბუნებისმეტყველო ისტორია“, XXXIV, 33.

ზოგიერთების აზრით, ნუმა პომპილიუსს (Numa Pompilius) კიდევ ოთხი ვაჟი ჰყავდა: პომპონი, პინი, კალპი და მამერკი, რომლებისგანაც იღებს სათავეს წარჩინებული რომაული გვარები.

ციცერონი („რესპუბლიკა“, II, 17, 27) პოლიბიოსზე დაყრდნობით გადმოგვცემს, რომ რომულუსი - ოცდაჩვიდმეტი, ნუმა კი ოცდაცხრამეტი წელი მეფობდა.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. სავარაუდოდ, ნუმა ძვ. წ. 715-672 წწ. ცხოვრობდა.

როგორც ძველი განმმარტებლები ფიქრობენ, სახელი Numa („კანონმდებელი, დამნებსებელი“) nomos-იდან („კანონი“), პომპილიუსი (საგვარეული სახელი) კი pompa-დან (წმინდა პროცესია) წარმოდგება. თუმცა „ნუმა“ საბინთა ენაზე ნიშნავს „სახელს“, რაც შეესატყვისება ლათინურ „ნუმენს“ (ღვთაებას). ამრიგად, რომის პირველმა მეფემ სახელი მიიღო დასახლების ადგილიდან, მეორემ კი - ამ დასახლების მფარველი ღვთაებიდან.

ქალაქი კურესი (Cures) რომივით მარსის ძემ დააარსა. ნუმას დაბადება რომის დაარსების დღეს ამ ორი ქალაქის კავშირსა და ღვთაებრივ ნებაზე უნდა მიუთითებდეს.

პითაგორა, რომელიც იტალიაში ძვ. წ. VI ს.-ში ანუ ნუმას მეფობის ხანის დასასრულს და არა დასწყისში ცხოვრობდა, ვერ იქნე-

ბოდა მისი მასწავლებელი; ამდენად, ეს ცნობა, სარწმუნო არ უნდა იყოს.

პონტიფექსი - უმაღლესი ქურუმი.

იზრუნა საყოველთაო მშვიდობაზე - ნუმას ომი არასდროს წამოუწყია, მარსის ტაძრის კარები მისი მეფობისას არასდროს გაღებულა.

ნუმამ შემოიღო წლის თორმეტ თვედ და თვეების დღეებად დაყოფასახელმწიფო და რელიგიური საქმეების მოსაწესრიგებლად.

ლათინებისაგან ნუმამ ვესტას ქურუმი ქალები, საბინებისაგან - სალიები, ფეციალები და ავგურები, ეტრუსკებისაგან თორმეტთვიანი კალენდარი გადმოიღო.

ნუმას სახელთანაა დაკავშირებული თქმულება პონტიფიკურ ნიგნებზე, რომლებიც თითქოსდა ძვ. წ. 181 წ-ს იპოვეს, როცა ნუმას ცხედრიანი სასახლე ამოთხარეს.

ნიმფა ეგერიას რჩევით რომის სახელმწიფოებრიობის შენება რომის ღვთაებრიობის კიდევ ერთ დასტურად მიაჩნიათ.

XVII

წყაროები და ვარიანტი. ტულუს პოსტილიუსის შესახებ გვიყვებიან: ტიტუს ლივიუსი, I, 22 და შემდგ; ციცერონი, „რეს-პუბლიკა“, 2, 17; დიონისიოს პალიკარნასელი, 3, 35;

გადმოცემით, პორატიუსები და კურიატიუსები ერთმანეთის დეიდაშვილები იყვნენ.

განმარტებები. ტულუს პოსტილიუსი (Tullus Hostilius), სავარაუდოდ, ძვ. წ. 672-640 წწ.-ში ცხოვრობდა, იგი რომულუსის ერთგული თანამებრძოლის, უშიშარი პოსტიუს პოსტილიუსის შვილიშვილი გახლდათ.

ორივე ქალაქი - რომი და ალბა ლონგაც - ტროას მემკვიდრე იყო: ლავინია - ტროასი, ალბა ლონგა - ლავინიასი, რომი კი - ლავინიასი.

სახელმწიფო დამნაშავედ რომაული კანონმდებლობით თავისი უფლებების გადამმეტებელი ადამიანი ითვლებოდა. პორატიუსი დამნაშავედ ცნეს თავნებობისთვის; მან თავისი დის განსჯა სახელმწიფოს კი არ მიანდო, თავს იდო და ამით კანონი დაარღვია.

დაღვრილის სისხლისაგან განსანმენდად პორატიუსი მინის ქვეშა ღმერთებისადმი მიძღვნილ ხეზე ჩამოკიდეს, თავზე ჩამოაფარეს და ლიქტორებმა ჯოხით ცემეს.

ალბა ლონგადან რომში გადასახლებულ ხალხს რომაელი ლეგიონერები მიჰყვებოდნენ და მთელ ქალაქს წვავდნენ, მხოლოდ

ტაძრებს ინდობდნენ. ოთხი საუკუნის ნალვანი ერთსაათში ნაცარ-
ტუტად იქცა.

რომაელთა რელიგია მსხვერპლ შეწირვის მკაცრ დაცვას მო-
ითხოვდა, მცირე უზუსტობაც კი ღმერთის წყალობას რისხვით
შეცვლიდა ხოლმე.

XVIII

ნ ყ ა რ ო . ანკუს მარკიუსის შესახებ გვამცნობს ტიტუს ლივიუ-
სი, „რომის ისტორია“, 38 და შმდგ.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ი . ანკუს მარკიუსი (Ancus Marcius) ნუმა პომპი-
ლიუსის ასულის ვაჟიშვილი, სავარაუდოდ, ძვ. წ. 640-616 წწ-ში მე-
ფობდა.

სატრანსპორტო გზა (Via salaria - მარილიანი გზა), ტიბერის ზე-
ხიდი (Pons sublicius), ოსტია (Ostia) ანკუს მარკიუსის აშენებულად
ითვლება, თუმცა, არქეოლოგიური მონაცემებით, ოსტია ძვ. წ. IV ს-ზე
ადრეაშენებული არ უნდა იყოს. სავარაუდოა, რომ ოსტიას ადგილი
ადრე უკვე დასახლებული იყო და ანკუს მარკიუსის სახელს იმავე
ადგილას მარილის საბადოების გახსნის გამო დაუკავშირდა.

ავენტინუსის ბორცვზე დასახლებულ ლათინების კვარტალს
პლებეების კვარტალს უწოდებდნენ, მოგვიანებით მარკიუსების
პლებეური გვარი ანკუს მარკიუსს თავის წინაპრად მიიჩნევდა.

მამერტინუსის ამ ციხის ნახვა დღესაც შეიძლება რომში.

XIX

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი და ვ ა რ ი ა ნ ტ ე ბ ი . ტარკვინიუს ძველი და
სერვიუს ტულიუსის შესახებ გვიყვებიან: ტიტუს ლივიუსი, „რომის
ისტორია“, I, 34 და შმდგ; დიონისიოს ჰალიკარნასელი, IV, 2, 3; IV,
13-26; ციცერონი, „რესპუბლიკა“, II, 22; II, 37; ტაციტუსი, „ანალები“,
XI, 14; სტრაბონი, „გეოგრაფია“, IV, 1, 4; დიოდოროსი, XIV, 93.

დემარტუსი, გადმოცემით, მეფეთა შთამომავალი იყო.

ზოგიერთი ვერსიით, სერვიუს ტულიუსის (Servius Tullius) მამა,
წარჩინებული გვარის კაცი, რომაელებმა ერთ-ერთი ლათინური
ქალაქის ალებისას მოკლეს, დედა კი, ოკრისია ტყვედ ჩაიგდეს, მაგ-
რამ დედოფალმა შეინყალა ორსული ქალი და მან შვილი მეფე ტარ-
კვინიუსის სასახლეში შვა.

ზოგიერთი ვერსიით, ოკრისია იყო მონა ქალი, რომელიც ვულ-
კანუსს მოეწონა და მისგან გაუჩნდა სერვიუს ტულიუსი.

ეტრუსკების თქმით, სერვიუს ტულიუსი ეტრუსკი ყაჩაღი მას-ტარნა იყო. ერთხელ იგი თავისი მეგობრის, ასევე ყაჩაღის - კელიუს ვიბენას გამოსახსენლად მოვიდა რომში და გაათავისუფლა კიდეც. მერე ორივე რომში დარჩა. კელიუსი დასახლდა ბორცვზე, რომელსაც შემდგომში მისი სახელი ეწოდა, მასტარნამ კი შეაღწია ტარკვინიუსების ოჯახში და სახელად სერვიუს ტულიუსი დაირქვა.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ტარკვინიუს ძველი (Tarquinius Priscus) ძვ.წ. 616-578 წწ-ში მეფობდა. თავისი მმართველობის 38 წლის მანძილზე გაზარდა და გააძლიერა რომის სახელმწიფო, გაიმარჯვა საბინებსა და ლათინებზე, დიდძალი ნადავლი იგდო ხელთ და მათი სამოსახლოები რომს შემოუერთა, ამოაშრო ჭაობები, გაიყვანა სპეციალური არხი (კლოაკები, სადაც ქალაქის მთელი სიბინძურე ჩაედინებოდა), პირველი წყალგაყვანილობა (მთის სასმელი წყალი რომ დაეღლიათ რომაელებს), ააშენა ცირკი (Circus Maximus), ადრე დაწყებული ქვის კედლების მშენებლობა გააგრძელა, კაპიტოლიუმზე იუპიტერის ტაძრის მშენებლობა დაიწყო, სენატორთა რიცხვი (სამას კაცამდე) გაზარდა, რომაული თამაშობები ყოველწლიური გახდა.

ერთხელ ტარკვინიუსი თურმე ერთ-ერთ ავგურზე, რომელიც მას შეეწინააღმდეგა, გაბრაზდა და დაცინვით მიმართა, პკითხე ჩიტებს, ასრულდება ჩემი ჩანაფიქრი თუ არაო. ავგურმა ფრინველთმისნობის რიტუალის შესრულების შემდეგ მიუგო, რომ აუცილებლად შესრულდებოდა. მაშინ მეფემ ძელაკის სამართებლით გაჭრა უბრძანა, ავგურმა ქვა ერბოსავით გაჭრა.

შთამომავლებისათვის ამ საოცრების გასახსენებლად ავგურის თავშებურული გამოსახულება და ქვაც რომში კომიტიებზე (სახალხო კრებების ადგილი) დადგეს. ამის შემდეგ ტარკვინიუსმა ფრინველთმისნობა და ავგურებისადმი პატივისცემა დაამკვიდრა და მათ გარეშე რომში არანაირ გადანყვეტილებას აღარ იღებდნენ.

ეგერია - „ეგერე“ გაჭირვებას ნიშნავს.

ტანაკვილე, როგორც თითქმის ყველა ეტრუსკი, ციურ ნიშნებში კარგად ერკვეოდა. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ რომაელ ისტორიკოსებს არ უნდოდათ ეტრუსკების მიერ რომის დაპყრობის ფაქტის აღიარება, მაგრამ ამასთანავე ტარკვინიუსების მეფობის კანონიერებისაც დიდად არ სჯეროდათ.

ტანაკვილემ, ფაქტობრივად, რომის ტახტზე ორი მეფე დასვა - ლუკიუს ტარკვინიუსი და სერვიუს ტულიუსი. როგორც ჩანს, ანტიკური სამყაროს სხვა ქვეყნებთან შედარებით, ეტრუსკულ საზოგადოებაში ქალებს უფრო მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირათ.

ლუკიუს ტარკვინიუსს „ძველი“ მოგვიანებით უწოდეს.

რომაული ტრადიციით, სერვიუს ტულიუს ტარკვინიუსი (Servius Tullius Tarquinius) 578-534 წწ-ში მართავდა რომს.

სერვიუს ტულიუსის სახელი სიტყვა „servus“ - მონას უკავშირდება. რომაელები ვერ შეურიგდებოდნენ იმ აზრს, რომ მათი მეფე მონა ყოფილიყო და ამიტომ ასეთი უცნაური სახელის ასახსნელად ლეგენდები შეთხზეს.

სერვიუს ტულიუსმა დაადგინა ცენზი (რათა თითოეულს თავი გამოეჩინა არა გვარიშვილობით, არამედ უნარის მიხედვით), მან მოქალაქეები ქონებისა და სამხედრო ვალდებულებებთან დამოკიდებულების მიხედვით 5 კლასად დაყო - თითოეულ კლასს ომის დროს მეომრების გარკვეული რიცხვი უნდა გამოეყვანა, მშვიდობიანობის დროს კი მდიდრების ხმას სახალხო კრებაზე, არჩევნებსა და კანონმდებლობაზე მეტი გავლენა უნდა მოეხდინა. (არაფრის მქონეებს არავითარი უფლება არ ჰქონდათ და მათ პროლეტარებს უწოდებდნენ - „proles“ - მემკვიდრე, რადგან პროლეტარების ერთადერთი სიმდიდრე და ქონება მხოლოდ მათი შთამომავლობა იყო).

სერვიუს ტულიუსმა რომის მოსახლეობა ქონებრივი პრინციპის საფუძველზე 193 ასეულად - კენტურიად, ხოლო სატერიტორიო-ადმინისტრაციულის მიხედვით კი 35 სამეულად ანუ ტრიბუსად დაყო.

სერვიუსმა გლეხებისათვის - პაგები და პაგანალიები, მეზობლებისათვის - კომპიტალიები, მონებისა და უცხოელებისათვის - დიანას კულტი (ამ ქალღმერთს ტაძარიც აუგო ავენტინუსზე), გადასახადების სისტემა დააწესა.

სერვიუს ტულიუსი ნუმასავით რომაული კულტის ფუძემდებლად და სრულმყოფად ითვლება. მოგვიანებით რომაელები ასე ამბობდნენ: ნუმამ მოქალაქეები რელიგიით გაერთიანა, სერვიუსმა კი - კანონებით, ნუმამ რელიგიური სამართალი შექმნა, სერვიუს ტულიუსმა კი - სამოქალაქო, ადამიანური.

არუნსი - ტულიაჲ ქმარი.

ლუკიუსის ცოლი ამავდროულად ტულიას დაც იყო.

რომის სამი უკანასკნელი მეფე ერთიანდება „ეტრუს კთა დინასტიაში“, რომლის ფუძემდებელი ტარკვინიუსი იყო. მისი მოკვლა ანკუს მარკიუსის შვილების მიერ ძველი რომაელი დიდებულებისა და ეტრუსრიიდან მოსულების ბრძოლის გამოხატულებად შეიძლება ჩაითვალოს.

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი. ტარკვინიუს ამაყის ისტორიებს შემდეგი წყაროები მოგვითხრობენ: ლივიუსი, I, 49 და შმდგ; ვალერიუს მაქსიმუსი, IX, 3, 6; დიონისიოს ჰალიკარნასელი, I, 84; IV, 66, 2-67; VI, 17; 94, 3; ტაციტუსი, „ანალები“, II, 49; ვერგილიუსი, „ენეიდა“, VI, 773.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ტარკვინიუს (Tarquinius Superbus) ამაყის მეფობის წლებად ძვ.წ. 534-510 წწ-ს მიიჩნევენ.

მოკავშირეებს რომის გარეთ ეძებდა – ტარკვინიუსმა ეკვებთან შეკრა ზავი, ეტრუსკებთან განაახლა მოლაპარაკება, თავისი ქალიშვილი ლათინთა წინამძღოლს ოქტავიუს მამილიუს ტუსკულანელს მიათხოვა.

ქალაქი გაბიი რომიდან აღმოსავლეთით 18 კილომეტრის დაშორებით ტბის პირას მდებარეობდა. გადმოცემით, ლატიუმის ერთ-ერთი უძველესი ქალაქი ან ლათინების წინაპრებმა, სიკულებმა ან ალბა ლონგამ დააარსეს.

ლუკიუს იუნიუს ბრუტუსის სახესა და ხასიათს განსაზღვრავდა მისი ეტრუსკული სახელი, რომელსაც რომაელები ლათინური ენის მეშვეობით „სულელად“, „ბრიყვად“ განმარტავდნენ. ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს, რომ სისულელით ჭკუის დაფარვა ტიპიური ფოლკლორული მოტივია. ფოლკლორში ბევრი სულელი ხდება მეფე.

დაფარული ოქროს კვერთხიც ფოლკლორული მოტივია, „სულელი“ ასე მალავდა თავის ჭკუას.

ბრუტუსს რომაელები „რომაული თავისუფლების მამას“ უწოდებდნენ. შემდგომშიაც მისი სახელი ტირანიის წინააღმდეგ ბრძოლის სიმბოლოდ იქცა. რაც შეეხება თავად სიტყვა „რესპუბლიკას“, ძველად ის უბრალოდ ნიშნავდა „სახელმწიფოს“, რომელსაც არა ჰყავდა მეფე. ამიტომ ეს სიტყვა რომის „სახელმწიფოს“ იმპერიის დროსაც აღნიშნავდა (რომის იმპერატორი იყო მონარქი და არა მეფე). მხოლოდ ბევრად გვიან სიტყვა „რესპუბლიკა“ აღნიშნავდა მონარქიის საპირისპირო წყობილებას.

ქალაქი არდებ, რუტულეების დედაქალაქი, მდებარეობდა რომის სამხრეთით.

იდეალური რომელი მატრონა (გათხოვილი ქალი), ოჯახის დედა საოჯახო საქმეებით, განსაკუთრებით ქსოვით, უნდა ყოფილიყო დაკავებული.

რომიდან გაძევებული მეფე ეტრუს კებთან გაიქცა. ამ დღის აღსანიშნავად 24 თებერვალს რეგიფუგიის დღესასწაული (Regifugium - „მეფის გაქცევა“) იმართებოდა; ამ დღეს წმიდათქმედების მეფე (Rex sacrificulus) კომიტიების ადგილას მსხვერპლს სწირავდა და შემდეგ სასწრაფოდ მირბოდა; ეს დღესასწაული მიანიშნებდა ტარკვინიუს ამაყის (Tarquinius Superbus) გაქცევაზე, რომელმაც, როგორც ამბობენ, ძვ. წ. 510 ან 509 წლის 24 თებერვალს დატოვა რომი; ამ ცერემონიის მნიშვნელობა როგორც ჩვენთვის, ასევე მოგვიანებით რომაელებისთვის გაუგებარი იყო. როგორც ჩანს, ეს იყო განმწმენდი მსხვერპლის რიტუალი. ავგუსტუსის დროიდან Rex sacrificulus ასევე სწირავდა მსხვერპლს კომიტიებში (იმართებოდა 24 მარტს ან 24 მაისს) და ასევე სწრაფად მიემართებოდა შინისაკენ, ამ დროს აკრძალული იყო ყველანაირი პოლიტიკური თუ იურიდიული საქმიანობა.

ძვ. წ. 510 წლის 24 თებერვალს რომი რესპუბლიკა გახდა.

გადმოცემით, ტარკვინიუს ამაყმა დიდ ფასად წინასწარმეტყველ სიბილასაგან შეიძინა სიბილას წიგნები, რომლებსაც რომაელები დიდად ენდობოდნენ. სიბილას წიგნები (ბუნდოვანი სალექსო გამონათქვამები) სპეციალურ ქურუმთა კოლეგიას ებარა და არაზიარებულებს მათზე ხელი არ მიუწვდებოდათ. ავბედიოთი ნიშნებისას ქურუმები სენატის სპეციალური დადგენილებით მათში მითითებებს ეძებდნენ, როგორ მოქცეულიყვნენ. ლეგენდის თანახმად, ტარკვინიუსი პირველად ვერ მიხვდა სიბილას წიგნების მნიშვნელობას და ამის გამო ბევრი წიგნი დაიღუპა (იხ. ამავე წიგნში VI თავის კომენტარები).

ეს გადმოცემა რომაული მითოლოგიის ანტიეტრუსკულ განწყობილებაზე უნდა მიუთითებდეს.

რესპუბლიკად გამხდარ რომში მნიშვნელოვანი იყო რესპუბლიკური მმართველობის ინსტიტუტები: სახალხო კრება, სენატი, მაგისტრატურები, კონსულები, პრეტორები, კვესტორები, სახალხო ტრიბუნები, კენზორები (ცენზორები) და ა.შ.

რომის რესპუბლიკამ ძვ. წ. I საუკუნემდე იარსება, შემდეგ იგი იმპერიამ (იმპერატორების უსაზღვრო მბრძანებლობამ) შეცვალა.

42

წყაროები. ბრუტუსის შესახებ გვიყვებიან: ლივიუსი, I, 56 და შმდგ; პლუტარქე, „პოპლიკოლა“; ვალერიუს მაქსიმუსი, I, 8, 5; ციცერონი, „ბრუტუსი“, 14, 53; „ტუსკულანური საუბრები“, 4, 22.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. რომის უკანასკნელი მეფის ტარკვინიუს ამაყის გაძევების შემდეგ ორივე კონსულს ერთნაირი უფლებები ჰქონდა, მშვიდობიანობის დროს საქმეებს არჩევდნენ, ომში კი ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ, ერთი დღე ერთი მეთაურობდა ჯარს, მეორე დღეს კი - მეორე.

მეფობის მოძულე ბრუტუსმა იმ ღვთისმსახურების აღსასრულებლად, რომელსაც ადრე მეფეები ატარებდნენ, მეფე-ქურუმის (rex sacrorum) აირჩია, სენატორების რიცხვიც სამასამდე გაზარდა (ასე გაგრძელდა ძვ.წ. - 122 წ-მდე, გაიუს გრაქუსამდე).

შეთქმულების გამმთქმელი მონა გაათავისუფლეს, მოქალაქეობა და ფულადი ჯილდო უბოძეს.

ტოგა - რომაელი მოქალაქის ზედა სამოსი.

როცა კოლატინუსი შეთქმულთა მიმართ გულჩვილობაში დაადანაშაულეს, მან უარი თქვა კონსულობაზე. მის ნაცვლად კონსულად ვალერიუსი („poplikola“ - „ხალხის მეგობარი“) აირჩიეს.

ეტრუსკებისა და რომაელების ამ ომის შესახებ ბევრ საოცრებას ჰყვებიან; ბრძოლის შემდეგ თითქოს ტყიდან ხმა გაისმა: „ტირენებს (ეტრუსკებს) რომაელებზე ერთით მეტი კაცი ჰყავთ მოკლულიო. ცხადია, ეს ხმა ღვთაებისა იყო. რომაელები გამხნეუდნენ და ყოჩინა ატეხეს; ტირენები კი შიშმა შეიპყრო, ბანაკიდან დაფეთებულები გამოვარდნენ და მათი უმრავლესობა მიმოიფანტა“ (პლუტარქე, „პოპლიკოლა“, 9).

XXII

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი. ჰორატიუს კოკლესის თავგადასავალს გვამცნობენ: ლივიუსი, II, 10, 2-13; დიონისიოს ჰალიკარნასელი, V, 23, 2; გელიუსი, IV, 5, 1; პლუტარქე, „პოპლიკოლა“, 16.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ჰორატიუს კოკლესი (Horatius Cocles), რომის რესპუბლიკის პირველი ლეგენდარული გმირია.

„ჰორატიუსს კოკლესის (ლათინურად ნიშნავს ცალთვალას) მეტსახელი შეერქვა იმის გამო, რომ ომში ცალი თვალი დაკარგა. ზოგიერთი კი გადმოგვცემს: პაჭუა ცხვირი ისე ჰქონდა ჩაზნექილი და წარბები ერთმანეთზე გადაბმული, რომ თვალთა შორის საზღვარი აღარ დარჩენოდა; ამიტომ ხალხს სურვილი გაუჩნდა, მისთვის კიკლოპი ეწოდებინა, მაგრამ რაკი ენობრივი შეცდომა დაუშვეს, კოკლესს ეძახდნენო“ (პლუტარქე, „პოპლიკოლა“, 16).

კოჭლი კოკლესის (ჰორატიუსი ბრძოლაში დაკოჭლდა) ბრინჯაოს ქანდაკება კოჭლ ვულკანუსის ტაძარში იდგა.

ნყაროები და ვარიანტი. მუკიუს სკევოლას შესახებ გვიყვებიან: ლივიუსი, II, 12 შმდგ; პლუტარქე, „პოპლიკოლა“, 17; ვალერიუს მაქსიმუსი, III, 1-2.

მუკიუს სკევოლას კიდევ ერთი მეტსახელი - „გვიანშობილი“ (Postumus) - ჰქონდა (პლუტარქე, „პოპლიკოლა“, 17).

განმარტებები. მუკიუს სკევოლას (Mucius scaevola), რომელიც პორსენამ გამბედაობისა და სიმამაცის გამო გაათავისუფლა (ძვ.წ. 508 წ.), ასე მიუმართავს მეფისათვის: “მე შენი შიში დავეძლიე, მაგრამ შენი კეთილსათნოებით დამარცხებული ვარ. ამიტომ ხალისით გაუწყებ იმას, რასაც იძულებით ვერ მათქმევინებდი. იცოდე, იმავე განზრახვით, რაც მე ქონდა, სამასი რომაელი დაეხეტება შენს ბანაკში და ხელსაყრელ შემთხვევას ელოდება. წილად მხვდა, შენზე ხელის აღმართვა მე დამენყო და ოდნავაც არ ვუჩივი ბედს, შეცდომა რომ დავეშვი და არ შემომაკვდა კეთილშობილი კაცი, ვისაც რომაელების მეგობრობა უფრო შეჰფერის, ვიდრე მტრობა!”

მუკიუსს სენატორებმა ტიბერისთან მინდორი უბოძეს, რომელსაც შემდგომში მუკიუსის მდელი უწოდეს.

XXIV

ნყარო და ვარიანტები. კორიოლანუსის ისტორიის გადმოცემისას ერთადერთ ნყაროს (პლუტარქე, „გაიუს მარკიუს კორიოლანუსი“) ვეყრდნობით.

ლეგენდის ერთ-ერთი ვერსიის თანახმად, კორიოლანუსმა (Coriolanus) მოხუცებულობამდე იცხოვრა და სიღარიბეში ამოხდასული. (ფაბიუს პიქტორი).

ქალების ფორტუნას ტაძარი არ უნდა უკავშირდებოდეს არც კორიოლანუსის და არც დედამისის სახელს. ვარაუდობენ, რომ ეს ტაძარი სერვიუს ტულიუსს უნდა აეშენებინა.

განმარტებები. მარკიუსმა საარაკო გმირობა გამოიჩინა ვოლსკების ქალაქ კორიოლის აღებისას. როცა რომაელებს გაუჭირდათ, იგი მცირეოდენი თანამოსაგრეებით საფარიდან გამოვარდა, ჯერ თავდამსხმელები შემუსრა, მერე ხაფიხით ყვირილს მოჰყვა, რომაელებს ბრძოლისკენ მოუწოდა, გაფანტული თანამებრძოლები შემოიკრიბა და მტერი უკუაგდო. ამასაც არ დასჯერდა, მონინალმდეგეს ჭიშკრამდესდია და როცა ქალაქში შეჭრაზე

ფიქრსაც ვერავინ ბედავდა, მტრის რაზმი გაარღვია, შიგნით შე-
ვარდა და „ხელისა თუ ფეხის საოცარი სისწრაფითა და სულის
სიმტკიცით“ ყველას სძლია (პლუტარქე, „კორიოლანუსი“, 8).

გადმოცემით, რომში ხალხის აღშფოთება კორიოლანუსის ამ
სიტყვებს მოჰყვა: „ხალხი უკვე საშიში გახდა, მას სურს ყველაფერი
აისრულოს, იძულებით არაფერი გააკეთოს, კონსულებს არ
დაემორჩილოს. მან ანარქია გაიხადა მეთაურად და მას უნოდებს
თავის წინამძღოლს. თუ იმ ბერძენთა მსგავსად, რომლებშიაც
დემოკრატიაა ფეხმოკიდებული, დავადგენთ სახელმწიფო სახსრე-
ბის დანაწილებას, ამით მხარს დაუჭერთ ბრბოს დაუმორჩილებ-
ლობას ქვეყნის გასაწირად და ა.შ. და ა.შ.“

სავარაუდოდ, კორიოლანუსი რომიდან ძვ.წ. 490 წელს უნდა
გაქცევილიყო.

XXV

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი. ვერგინიას თავგადასავალს გვამცნობენ: დი-
ოდოროსი, XII, 24 შმდგ.; ლივიუსი, III, 44 შმდგ.

ვერგინიას (Verginia) მამის წარმომავლობაზე აზრთა სხვა-
დასხვაობაა, დიოდოროსი მას პატრიციუსად მიიჩნევს, სხვები კი -
პლებისს წარმომადგენლად.

აპიუს კლავდიუსმა ვერგინიუსს გოგონას მოპარვა დააბრალა
(დიონისიოს პალიკარნასელი, XI, 36).

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. დეკემვირები (Decemvires) - განსაკუთრებუ-
ლი უფლებების მქონე ათი ამორჩეული კაცი, რომელთა სახელს
რომში ძვ.წ. V ს-ში კანონების შექმნას უკავშირებენ.

სახალხო ტრიბუნი - იხ. II, 6.

მე ამ გოგონას ცოლად შევირთავ - რომში გოგონებს უკვე
თორმეტი წლიდან შეეძლოთ გათხოვება.

რომში ოჯახის მამა („მამობრივი უფლებების“ თანახმად) შთა-
მომავლების (შვილების, შვილიშვილების, შვილთაშვილების) სიკ-
ვდილ-სიცოცხლის განმგებელი იყო.

XXVI-XXVII

ნ ყ ა რ ო ე ბ ი და ვ ა რ ი ა ნ ტ ე ბ ი. ტუტულასა და დეკიუს მუსე-
ბის შესახებ გვიყვებიან: ოვიდიუსი, „ფასტები“, II, 195; დიონისიოს
პალიკარნასელი, IX, 19; სილიუს იტალიკუსი, VI, 637; დიოდოროსი,

XII, 24 და შემდგ.; ლივიუსი, VIII, 9 და შემდგ., X, 14 და შემდგ.; დიონი-სიოს პალიკარნასელი, II, 28-46.

გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ე ბ ი. ბრძოლის წინ პარუსპიკიებს მიმართეს – როგორც ჩანს, ბრძოლებში რომაელებს ქურუმები მიჰყვებოდნენ მნიშვნელოვანი რიტუალის ჩასატარებლად.

გადმოცემით, პარუსპიკიამ პუბლიუს დეკიუს მუსს (Decius Mus – რომის კონსული ძვ. წ. 347 წ.) ღვიძლის ზედა დაზიანებული წანა-ზარდი უჩვენა, რაც ავისმომასწავებელი ნიშანი იყო.

ბელონა – ომის საშინელების ღმერთი.

გადმოცემით, მტრის რაზმს გარეულმა დეკიუს მუსმა მოკვდავზე უფრო დიდებული იერი მიიღო, თითქოსდა ღმერთებს გამოეგზავნათ თავისიანების გადასარჩენად და მტრის შესამუსრად.

თუ ღმერთებისათვის შეწირულია დამიანი ილუპებოდა, ითვლებოდა, რომ ყველაფერი კარგად იყო, თუ არადა, მინაში მის გამოსახულებას ჩაფლავდნენ და გამოსასყიდ მსხვერპლს შესწირავდნენ ხოლმე; ამ ადგილას რომის მაგისტრატებს ფეხის დადგმა ეკრძალებოდათ.

დეკიუს მუსი შვილი მესამედ იყო კონსული ძვ. წ. 297 წ-ს.

სამნიტებთან და მათ მოკავშირეებთან (ანუ გალებთან) ამ ბრძოლის შესახებ ასე ყვებიან: როცა საბრძოლველად მომზადებული მოწინააღმდეგეები ერთმანეთის პირისპირ დადგნენ, უეცრად მთიდან ირემი დაეშვა, მას მგელი მოსდევდა. ორივემ მტრის რიგებს შუაში ჩაუქროლა, მერე კი სახეადასხვა მხარეს გაიფანტნენ: ირემი – გალებისაკენ, მგელი კი – რომაელებისაკენ. რომაელებმა მგელს გზა უტიეს, ირემი კი გალებმა მოკლეს. მაშინ თურმე ერთ-ერთმა რომაელმა თქვა: „გაქცევა და დალუპვა თავიდან ავიცილეთ იქ, სადაც თქვენ მოკლულ დიანას წმინდა ნადირს ხედავთ; აქ კი მარსის გამარჯვებული მგელი დარჩა, მთელი და უვნებელი, რომელიც მარსის შთამომავლებსა და ქალაქის დამაარსებელზე მიგვანიშნებს“.

- ბ
- აბეონა 123
- აგათოკლესი კიზიკოსელი 274
- აგამეზონი 25, 26, 37, 61, 62, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 204, 214, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 232, 233, 241, 298
- აგილა 159
- აგილინი 297, 301
- აგონალები 267
- აგრიპა 289
- აგრიუსი 223
- ადეონა 123
- ადონისი 265, 266, 267
- ადრასტე 243
- აელა 281
- აელოპე 281
- ავგური 309, 310, 311, 313
- ავგუსტუსი 278, 287, 288, 290, 291, 296, 297, 301
- ავენტინუსი 157, 176, 183, 257, 258, 298, 300, 308, 314, 316
- ავერნუსი 146, 147, 148, 289
- ავლისი 70, 79, 80, 202, 205, 225, 227, 256
- ავლუს გელიუსი 267
- ავრუნკები 157
- ავსონია 134, 136, 153, 283
- ავსტრია 251
- ავტოლიკოსი 201, 202, 203, 221
- აზია 153
- აზოპი 69
- ათენა 32, 33, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 76, 77, 78, 81, 82, 85, 86, 87, 103, 128, 146, 204, 206, 222, 229, 231, 235, 236, 237, 241, 243, 250, 254, 269, 278
- ათენი 76, 77, 78, 79, 236
- ათონი 69
- აია 18, 23, 27, 208, 211, 212, 216
- აიაია 134
- აიაქსი 26, 37, 40, 61, 85, 202, 203, 204, 206, 214, 241, 282
- აკა 308
- აკა ლარენტია 175, 256, 306, 308
- აკა ლარენტისი 270
- აკესი 234
- აკეტესი 143, 146, 242, 245, 246
- აკეტოსი
- აკრაგასი 208
- აკრისიასი 296
- აკრონი 311
- აკრიუსი 242
- ალბა 181
- ალბა ლონგა 174, 175, 176, 181, 182, 183, 277, 299, 307, 313, 317
- ალბანეთი 251, 306
- ალბულა 167, 303
- ალგიდუმი 195
- ალეტესი 229
- ალექსისი 285
- ალექტო 154, 155, 156, 295, 296
- ალკათუსი 275
- ალკინოზისი 41, 43, 44, 45, 46, 204, 219
- ალკმენე 25, 214
- ალოდები 214
- ალოესი 25
- ალტაიმენესი 223
- ალტორი 106, 257
- ამაია 152, 155, 168, 169, 295, 296
- ამიანუს მარკელინუსი 208, 237
- ამიკლე 226, 227
- ამონი 283
- ამულიუსი 175, 306, 307
- ამური 140
- ამფარაოსი 298
- ამფინომე 87
- ამფიონი 25, 220
- ამფიტრიონი 25
- ამფიტრიტე 217, 263
- ანა 141, 142, 143, 284, 285
- ანა პერენა 284, 285
- ანანკე 215

ანაქსიბია 227
 ანდრეგონი 243
 ანდრომაქე 87, 133, 136, 243, 282
 ანიოსი 131, 280, 295
 ანკუს მარკიუსი 183, 184, 185, 314, 316, 320
 ანტეგორტა 115
 ანტენორი 201, 277, 278
 ანტიკლეა 23, 201, 202, 203, 220
 ანტილოქოსი 26, 37, 214
 ანტიმბაკოსი 218
 ანტინოოსი 50, 57, 58
 ანტიოპე 25, 214
 ანტიოქოს სირაკუზელი 274
 ანტიოქოსი 274
 ანტიფანესი 18
 ანტიფანტესი 162
 ანტიფატესი 302
 ანქისესი 129, 131, 132, 133, 135, 136, 138, 143, 145, 146, 147, 151, 152, 154, 158, 169, 170, 274, 275, 276, 278, 287
 აპენინი 273
 აპიუს კლავდიუსი 195, 196, 197, 321
 აპოთეკები 261
 აპოლოდოროსი 201, 204, 205, 206, 207, 213, 215, 218, 219, 220, 221, 223, 226, 227, 228, 231, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 279, 280, 281, 284
 აპოლონი 10, 25, 69, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 86, 88, 131, 132, 133, 134, 135, 147, 162, 188, 223, 231, 233, 235, 237, 240, 244, 265, 268, 275, 276, 278, 280, 281, 290
 აპოლონიოს როდოსელი 214, 215, 217
 არაქნე 69
 არგილეტუმი 158, 300
 არგოლისი 68, 77, 237
 არგონავტებ 28, 212, 216, 217, 282, 294
 არგოს 28, 69, 74, 84, 86, 87, 154, 228, 229, 235, 243
 არგუსი 50
 არდეა 188, 317
 არეოპაგოსი 77, 78, 235, 236
 არესი 44, 86, 120, 223, 235
 არეტე 219
 არვალა 105, 106, 256, 308
 არვინ 14, 15
 არიადნე 25, 79, 214, 280

არისტოტელე 242
 არისტოფანე 231, 290, 292
 არიცია 116, 117, 188
 არკადია 237, 239, 274, 278, 301
 არნობიუსი 269
 არსინოე 70, 227
 არტემისი 48, 79, 80, 205, 214, 237, 264, 265, 266, 284
 არუნსი 186, 191, 316
 არუნტუსი 184
 არქტინ მელეტელი 241
 ასარაკოსი 278
 ასკანიუსი 129, 136, 140, 142, 145, 156, 162, 163, 164, 170, 171, 172, 174, 277, 278, 305, 308
 ასტარტა 266
 ასტერეა 283
 ასტიანაქსი 136
 ასტიოქეა 71, 227
 ატიკა 214, 235, 237, 292
 ატიკუსი 201, 211
 ატრევსი 71, 225
 აუსპიკესები 309
 აუსპიკიები 310
 აფიდნოსი 162, 302
 აფრიკა 138, 255, 283
 აფროდიტე 44, 86, 118, 225, 275, 276, 277, 278, 285, 289, 292, 301
 აქაველები 39, 45, 53, 81, 83, 85, 128, 129, 145, 204, 238, 276, 277, 282
 აქატესი 136, 139, 140, 147
 აქელოსი 216
 აქერონი 22, 149, 213, 291
 აქილევსი 26, 37, 38, 43, 61, 85, 86, 87, 133, 134, 203, 204, 205, 206, 214, 243, 244, 275, 276, 280, 301

ბ

ბაალი 209
 ბაიე 245
 ბაკქუსი 108, 155
 ბატა 284
 ბებრიკები 282
 ბელონა 119, 199, 267, 322
 ბერეკინტია 160
 ბიზანტია 251
 ბიტიასი 162, 302
 ბორეასი 10, 21, 32, 53
 ბოსფორი 79

ბრავრონე 237
ბრიარეოსი 149, 292
ბრისეისი 225
ბრონტესი 159, 301
ბრუტუსი 188, 189, 190, 191, 192, 245, 317, 318, 319

ბ

გაბიი 187, 188, 190, 317
გაიუს გრაცხუსი 319
გაიუს მარკიუს კორიოლანუსი 194, 320
გაიუს მუკუისის სკევილა 193
განიმედესი 276
გენიუსები 121, 123, 269, 270
გენიუსი 286
გერაისტოსი 84
გლაკე 290
გნეიუს ნევიუსი 275
გორგონა 149, 155
გრაეისკე 303
გრატიები 118
გრეიუსი 209, 231
გრენიე 344

დ

დაენები 87, 243
დაენუსი 87, 158, 243, 296, 304
დაიმონები 123, 181
დამასტოს სიგიელი 274
დანაე 296
დანუვია 279
დარდანოსი 132, 154, 269, 278, 279, 281, 290
დარეტუს ფრიგიელი 205
დეა დია 107
დევერა 296
დეიმოსი 268
დეკემვირები 321
დეკიუს ეერგინიუსი 195, 196, 197
დეკიუს მუსი 198, 199, 321, 322
დეკუმა 124
დელოსი 131, 280, 288, 295
დელფო 72, 76, 78, 88, 188, 237, 239, 244, 290
დეპარტუსი 184, 314
დემეტრე 106, 107, 221, 257, 284, 299
დემეტრიოს სკეფსისელი 274
დერკილე 300

დიანა 92, 115, 116, 117, 168, 263, 264, 265, 316, 322
დიანუსი 246
დიდო 139, 140, 141, 142, 143, 150, 283, 284, 285, 292
დიოდოროსი 210, 277, 280, 281, 293, 300, 314, 321
დიომედესი 39, 82, 83, 84, 86, 87, 203, 204, 205, 242, 243, 276, 302, 306
დიონ კასიუსი 311
დიონისე 79, 108, 229, 264, 279, 280, 292, 295
დიონისიოს პალიკარნასელი 252, 258, 260, 263, 269, 274, 277, 280, 285, 286, 290, 291, 294, 296, 299, 300, 301, 304, 308, 312, 313, 314, 317, 319, 321, 322
დიოსკურები 80, 253, 235
დირები 285
დისი 147, 148, 150, 289
დისპატერი 125, 263
დიუმეზილი 245
დიტი 125, 272
დიტის კრეტელი 201
დოდონა 282
დოლონი 205
დრაკესი 167
დრეპანე 207
დრეტუსი 144

ე

ეაკოსი 292
ეგერია 116, 180, 181, 184, 313, 315
ეგესტა 86, 242, 288
ეგესტე 285, 286
ეგვიპტე 40, 82, 222, 238, 257
ეგიალე 86, 243
ეგიალეა 243
ეგიპანოსი 113
ეგიპლანტი 69
ეგისთოსი 40, 68, 70, 71, 72, 74, 75, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232
ედუკატიო 123
ეჰანდერი 157, 158, 159, 160, 166, 167, 168, 299, 300, 301
ეზბეა 84, 85, 240, 241, 280, 289
ეზბეის კუმე 147
ევიპა 87
ეჰმიოსი 47, 48, 49, 50, 55, 56, 57

ეგზენიტები 78, 224, 227, 231, 236
 ევროპა 279
 ევროპე 293
 ევროსი 138
 ევსტათიოსი 201, 215, 216, 218, 290
 ევსტინის პონტი 79
 ეიდოთა 82, 83
 ელაისი 280
 ელევსინი 212
 ელენე 39, 40, 47, 61, 75, 83, 134, 204,
 216, 225, 229, 232, 233, 235, 238,
 239, 277, 295
 ელექტრა 70, 71, 72, 73, 74, 132, 224,
 225, 226, 227, 228, 229, 231, 232,
 233, 235, 237
 ელიანოსი 214, 223
 ელიოტი 292
 ელისიონი 83, 150, 151, 239, 289, 292,
 294
 ელპენორი 22, 23, 27, 215
 ემილია 99
 ენეადა 130
 ენეასი 94, 118, 121, 128, 129, 130, 131, 132,
 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142,
 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150,
 151, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160,
 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169,
 170, 171, 172, 213, 245, 249, 273, 274,
 275, 276, 277, 278, 279, 282, 283,
 284, 286, 287, 288, 289, 290, 291,
 292, 294, 295, 296, 297, 298, 299,
 301, 302, 304, 305, 306, 311
 ენეადები 278
 ენიპეესი 25
 ენიუსი 297
 ენტელუსი 144
 ეოლია 16, 17, 18, 210, 237
 ეოლოსი 16, 17, 138, 207, 210, 283
 ეოსი 214
 ეპიკასტე 25, 214

ეპიროსი 87, 133, 222, 223, 235, 243,
 275, 277, 282
 ერეხთეესი 292
 ერეხთეიონი 78, 214
 ერეგონე 77, 78, 229
 ერემაიოსი 302
 ერემანტოსი 162
 ერინია 77, 78, 230, 234, 293
 ერინიები 72, 75, 76, 77, 78, 80, 149,
 230, 231, 233, 234, 235, 236, 285
 ერინისი 296
 ერიქსი 146, 289
 ერისთონიოსი 278
 ეროსი 118
 ესპანეთი 287
 ესქილე 224, 227, 228, 231, 235, 236,
 242, 279
 ეტიოლოსი 83
 ეტნა 115, 136, 137, 138, 209, 301
 ეტოლია 87, 220, 223
 ეტრურია 184, 287, 298, 316
 ეტრუსკები 246, 254, 276, 283, 286,
 291, 295, 297, 298, 300, 301, 302,
 304, 305, 306, 313, 315, 317, 319
 ეფიალტესი 25, 214
 ექიდნე 289, 291
 ექინადები 216

3

ვალერია 260
 ვალერიუს მაქსიმუსი 317, 318
 ვალერიუს „პოპლიკოლა“ 319
 ვანგი 283
 ვარონი 258, 266
 ვატიკანუსი 123
 ვეი 298
 ვენიალა 296
 ვენილა 96, 115, 263
 ვენუსი 114, 117, 118, 125, 139, 140, 146, 159,
 160, 163, 166, 169, 170, 177, 259, 265,
 266, 267, 274, 275, 276, 278, 285,
 287, 289, 301, 311
 ვერგილიუსი 202, 214, 221, 223, 224,
 227, 229, 240, 241, 242, 243, 244,
 245, 246, 249, 250, 252, 254, 256,
 257, 258, 259, 260, 262, 263, 264,
 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272,
 273, 276, 277, 278, 279, 280, 281,

282, 283, 285, 286, 287, 288, 289,
290, 291, 292, 293, 294, 295, 296,
297, 298, 299, 301, 302, 303, 304,
305, 307, 310, 317

ვერგილიუსი 297

ვერგინია 195, 196, 197, 321

ვერტუმნუსი 109, 258

ვესტა 97, 98, 99, 121, 171, 175, 244, 249,
250, 251, 256, 259, 264, 269, 305, 313

ვესტალიები 249

ვესტალისები 97

ვირტუსი 120, 268

ვიტორია 101, 126, 273

ვოლკენტი 302

ვოლტურნუსი 300

ვულკანალიები 114

ვულკანუსი 114, 115, 159, 262, 298, 301,
314, 319

ზ

ზევისი 10, 13, 15, 25, 30, 31, 34, 40, 64, 65,
73, 82, 83, 87, 101, 210, 216, 226, 229,
231, 233, 225, 275, 278, 279, 287,
290, 293, 300

ზეფიროსი 138

თ

თაჰსა 138

თაჰსუსი 282

თებე 25, 217

თემისი 278

თეოდექტესი 242

თეოკრიტოსი 239

თეოპომპოსი 208

თეოფრასტოსი 208

თერსიტესი 203

თესალია 86, 243

თესპროტია 222

თეტისი 205, 238, 239, 242

თემუჰა 209

თიესტესი 225

თოასი 79, 80, 81, 221

თრაკია 274, 279, 281

თრინაკი 23

თუკიდიდე 201, 211, 289

ი

იანა 95,

იანიკულუმი 300

იანუა 94, 246

იანუსი 94, 95, 96, 97, 102, 104, 115, 116,
156, 158, 199, 245, 246, 247, 248, 249,
250, 252, 268, 297

იარბასი 141, 142, 283

იდას მთა 68, 130, 131, 164, 169, 181, 275,
276, 277, 278, 279

იდები 226, 254

იდომენეესი 53, 82, 84, 85, 240, 241

ითაკა 16, 17, 21, 23, 28, 31, 46, 47, 48, 63,
202, 207, 220, 223

იკარიოსი 220, 221, 233

ილეა 303

ილია 305

ილიონი 17, 44, 45, 132, 134, 137, 145, 241,
276, 285, 289, 305

ილირია 208

ილონეესი 153, 154

ილოსი 132, 278

ინაქოსი 243

ინკუბუსი 260

ინო 32, 115, 116, 263

ინტერკედონია 296

ინუე 113

იოკასტე 25

იოლკოსი 25

იონიის ზღვა 281

ირისი 145, 160

ისთმოსი 77

ისიდა 271

ისმაროსი 10, 207

ისტროსი 279

იტალია 86, 87, 90, 95, 96, 117, 128, 132,
133, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 142,
143, 145, 146, 207, 211, 217, 219, 224,
240, 242, 243, 261, 264, 265, 273,
274, 275, 276, 277, 281, 282, 283,
288, 289, 294, 295, 297, 298, 299,
300, 302, 303, 304, 306, 312

იტალოსი 306

იულიუს კეისარი 265, 271, 278

იულუსი 129, 140, 144, 156, 161, 162, 277,
278, 308

იულუს პროკულუსი 179

იუნო 101, 102, 103, 104, 105, 115, 119, 120,
123, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 145,
147, 154, 155, 156, 157, 160, 162, 163, 165,
169, 170, 252, 253, 256, 259, 262,
264, 268, 288, 295, 304

იუნობი 121, 123, 269
 იუპიტერი 90, 92, 95, 99, 100, 101, 102,
 103, 104, 105, 107, 114, 120, 123, 126, 132,
 133, 138, 139, 141, 142, 143, 145, 146, 154,
 160, 163, 165, 170, 171, 177, 183, 199,
 244, 245, 246, 250, 251, 252, 253,
 259, 262, 263, 264, 266, 268, 273,
 277, 278, 290, 304, 307, 308, 309,
 311, 315
 იუტურნა 96, 101, 116, 169, 170, 252, 263,
 264, 296, 304
 იუტურნალია 264
 იფიანასა 70
 იფიგენია 70, 78, 79, 80, 81, 202, 205,
 225, 227, 228, 231, 236, 237
 იფიგინია 81
 იფიმედია 25, 214
 იმტარი 212

ქ

კავკასია 209
 კავლონი 136
 კაიეტა 294
 კაკუსი 158, 298, 300
 კალაბრია 85, 298
 კალენდები 266
 კალიბრია 240
 კალიდიკე 223
 კალიფსო 30, 31, 41, 206, 211, 217, 218,
 219, 221
 კალპი 312
 კამარინა 208
 კამენები 115, 264
 კამილა 157, 167, 168, 182, 297
 კანენსი 310
 კაპენა 157, 259, 298
 კაპისი 274, 278, 279
 კაპიტოლიუმი 100, 102, 103, 107, 126,
 158, 177, 179, 252, 264, 268, 273, 290,
 300, 311, 315
 კაპრეა 216
 კაპროტინის ნონები 252
 კაპუა 274
 კარდეა 249
 კართაგენი 139, 140, 141, 142, 143, 208,
 275, 283, 284
 კარმა 215
 კარმენტა 115, 300
 კარნა 96, 175, 249

კარნეი 236
 კასანდრა 68, 69, 70, 85, 129, 132, 145,
 225, 227, 241
 კასტორი 25, 71, 235
 კატონი 272, 273, 296, 297
 კატრეესი 223
 კეისარი 114
 კეკულუსი 157, 298
 კელენო 133, 134, 281, 282
 კელიუს ვიბენა 315
 კენინა 311
 კენოტაფი 239
 კენტავრები 149, 292
 კერბეროსი 291
 კერვალეები 107, 257
 კერესი 106, 107, 108, 244, 256, 257
 კერინე 236
 კერკაფოსი 240
 კეტელი ჰოსედემი 211
 კეფალენია 223
 კეფალუსი 292
 კეინტუს ენიუსი 275
 კვიპროსი 238
 კვირინალისი 267, 312
 კვირინუსი 119, 179, 245, 247, 248, 267,
 268, 311, 312
 კვირიტები 119, 178, 268
 კიბელე 303
 კიდონები 82
 კითერა 207, 208
 კითერონი 69
 კიკლადები 241
 კიკლოპი 11, 12, 13, 14, 15, 16, 23, 115, 137,
 138, 154, 159, 174, 175, 198, 301
 კილისა 74, 227, 230
 კინდრაგორა 227
 კინირასი 266
 კირენე 255
 კირკე 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 29,
 134, 152, 211, 212, 218, 219, 223, 224,
 294, 310
 კლავსუსი 157, 298
 კლეისითერა 84
 კლეოპატრა 295
 კლიტემნესტრა 68, 69, 70, 71, 72, 73,
 74, 75, 76, 77, 224, 225, 226, 227,
 228, 229, 230, 231, 232, 233, 235
 კლოაკები 315
 კლოდიუსი 114

კლუზიუმი 192
 კლუსიები 303
 კნოსია 238
 კნოსოსი 240
 კოკალოსი 226
 კოკიტოსი 22, 147, 149, 213, 292
 კოლატინუსი 189, 191, 319
 კოლინები 267
 კოლონოსი 236
 კოლოფონი 240
 კომიტია 318
 კომპიტალია 270
 კონსუალია 108
 კონსუსი 108, 176, 251, 258
 კორასი 157
 კორიოლანუსი 193, 194, 195, 320, 321
 კორკირა 223
 კორფუ 207
 კოსა 303
 კოტილესი 157
 კრეტა 53, 82, 84, 131, 132, 214, 279, 287, 292
 კრეუსა 129, 130, 278, 279
 კრიმისა 86, 242
 კრიმისი 285
 კრინისი 285
 კრინისისა 286
 კრისა 71
 კრონიები 255
 კრონოსი 101, 105, 212, 255, 300
 კუბატიო 123
 კუმე 282
 კუმეს სიბილა 290
 კუპიდონი 118, 140, 266
 კურე 268
 კურესი 312
 კურიაციუსი 181, 182, 311, 313

ლ

ლაერტესი 32, 34, 48, 62, 63, 65, 201, 202, 203, 224
 ლავინია 121, 152, 153, 154, 155, 167, 168, 170, 171, 172, 174, 249, 269, 274, 277, 279, 284, 294, 295, 305, 313
 ლავინიუმი 171, 172, 250, 304
 ლავინიუსი 277
 ლავრენსი 307
 ლავრენტუმი 157, 159, 304, 305
 ლავროლავინია 304

ლავესუსი 165
 ლაკონია 238
 ლამია 290
 ლამპეტია 217
 ლაოდამია 227
 ლაოდიკე 70
 ლაოთოე 280
 ლაოკოონი 128, 276, 278
 ლაომედონი 278, 285, 286
 ლარა 101, 185, 252
 ლარარიუმი 122, 269
 ლარები 97, 101, 121, 122, 123, 125, 269, 270, 281
 ლარენტია 308
 ლატინუსი 111, 152, 153, 154, 155, 156, 166, 167, 168, 169, 170, 191, 219, 223, 294, 295, 297, 304, 305
 ლატიუმი 95, 101, 104, 111, 139, 146, 147, 152, 153, 156, 158, 167, 169, 170, 274, 277, 281, 284, 294, 295, 298, 299, 305, 310, 317
 ლედა 25, 70, 214, 225
 ლეკკატა 133
 ლეკკოთეა 263
 ლეკკოსი 84, 85
 ლეტე 208, 293
 ლემნოსი 68, 205
 ლემურები 123, 308
 ლეონტოფონი 221
 ლერნე 149
 ლესბოსი 84, 205
 ლესინგი 301
 ლესტრიგონები 18, 211
 ლიბერა 93, 106, 108, 257, 271
 ლიბერალია 257
 ლიბერი 93, 106, 108, 257
 ლიბია 139, 208, 238, 283
 ლიბიტინა 118, 125, 266
 ლივიუს ანდრონიკუსი 264
 ლივიუსი 249, 258, 268, 269, 296, 298, 301, 303, 308, 309, 311, 312, 317, 320, 321
 ლიკაონი 243
 ლიკოფრონი 211, 224, 237, 285
 ლიკურგოსი 130, 279
 ლიმფა 116
 ლიპარის კუნძულები 301
 ლოკრები 134, 282
 ლოკრისი 282

ლოტისია 249
 ლოტოფაგები 11, 207, 208, 209, 210
 ლოუხი 211
 ლუა 104, 255
 ლუკანები 86
 ლუკარისი 176
 ლუკერები 311
 ლუკიანოსი 236
 ლუკილიუს იკილიუსი 195
 ლუკიუს იუნიუს ბრუტუსი 317
 ლუკიუს ტარკვინიუსი 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 315, 316, 317, 318
 ლუკრეცია 188, 189, 190
 ლუკრეციუსი 278
 ლუკუმონი 184, 311
 ლუპერკა 113
 ლუპერკალი 112, 261
 ლუპერკალია 111, 261
 ლუპერკალიები 308
 ლუპერკები 111, 112
 ლუპერკუსი 111

მ

მაგუსი 164
 მაია 111, 114, 259
 მაკელა 242
 მაკისტოსი 69
 მაკრობიუსი 246, 249, 250, 252, 254, 256, 258, 262, 269, 306, 312
 მაღალასი 201
 მაღეას კონცხი 82, 207, 238
 მაღეი 208
 მამერკი 312
 მამურალიები 268
 მამურუსი 268
 მანები 125, 131, 272, 280
 მანტინეა 220
 მარათიოსი 83
 მარიკა 152, 294
 მარკუს ანკიუსი 185
 მარკუს მანლიუსი 253
 მარკუს პორციუს კატონი 273, 297
 მარკუსი 123, 196, 197
 მარონი 10
 მარსი 119, 120, 171, 175, 199, 244, 245, 253, 262, 266, 267, 268, 285, 304, 306, 307, 308, 311, 312, 313, 322
 მარსიასი 300
 მარუცინები 157

მასანია 243
 მასიკუსი 163, 303
 მასტარნა 315
 მატერ მატუტა 124
 მატრალია 263
 მატუტა 96, 115, 116, 263, 264
 მეგალოპოლისი 234
 მეგაპენიუესი 238
 მეგარა 138
 მედა 84
 მედონი 64
 მეზენციუსი 157, 159, 165, 166, 174, 297, 298, 305
 მელანეზია 234
 მელანთეესი 58, 59
 მელიბეი 86
 მელიტა 284
 მენელაოსი 33, 37, 38, 39, 40, 47, 62, 81, 82, 83, 84, 88, 134, 205, 228, 232, 233, 237, 238, 239, 244
 მენინქსი 208
 მენტორი 35, 58, 59
 მერიონი 240
 მერკურიუსი 92, 101, 139, 141, 142, 252, 269, 297
 მეროპესი 162, 302
 მესაპია 69, 298
 მესაპუსი 157, 298
 მესენია 217, 234, 239, 240
 მესოპოტამია 308
 მეტიუს კურტიუსი 178
 მეტიუსი 181, 183
 მიზია 279
 მიკენი 68, 69, 71, 72, 73, 74, 81, 226, 227, 228, 229, 232, 287, 296, 299
 მინერვა 103, 104, 253, 254, 268, 285
 მინოსი 26, 53, 150, 214, 226, 230, 292, 293
 მინტურნე 294
 მირმიდონელები 87
 მისენუსი 147, 148, 291
 მოირები 124
 მოლები 268
 მოლოსი 243
 მოლოსი 209
 მონდრაგორა 303
 მორტა 124
 მოსე 308
 მოცარტი 241

მუზეები 216, 218, 264
მუკიუს სკევილა 193, 320
მუნდუსი 272
მუსეოსი 151, 152, 293
მცირე აზია 260, 283

ნ

ნავპლიონი 232
ნავპლიოსი 75, 84, 240
ნავსიკაე 42, 43, 219
ნავტესი 146
ნარიკია 282
ნეაპოლი 216, 282
ნელევსი 25
ნემესისი 271
ნემუსი 116, 117
ნეოპტოლემოსი 82, 87, 88, 133, 134, 206, 222, 243, 244, 282
ნეპტუნალია 263
ნეპტუნუსი 115, 131, 138, 143, 146, 152, 263, 299
ნერეინა 119
ნესოსი 290
ნესტორი 33, 36, 37, 38, 39, 82, 83, 84, 219, 228, 239, 240
ნიკე 126
ნიკოსტრატოსი 238
ნილოსი 82, 238
ნისოსი 161, 162, 302
ნონა 124
ნონები 252
ნუმა 312, 313
ნუმა პომპილიუსი 93, 116, 179, 183, 247, 248, 297, 312, 314
ნუმანუსი 302
ნუმენი 93, 312
ნუმიკუსი 171, 172, 277, 305
ნუმიტორი 175, 176
ნუნდინა 93, 123

ო

ოგიგია 208, 216, 218, 219
ოგიგოსი 219
ოდიხევსი 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 83, 85, 137, 201,

202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 240, 249, 281, 304, 307, 317, 319, 322
ოებალოსი 157, 299
ოვიდიუსი 201, 206, 214, 218, 223, 227, 236, 244, 246, 249, 250, 252, 253, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 265, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 277, 278, 284, 290, 299, 300, 301, 303, 304, 305, 307, 308, 310, 321
ოიდიპოსი 25, 236
ოილევსი 85, 282
ოინო 280
ოკიპეტე 281
ოკრისია 314
ოლიმპოსი 25, 44, 151, 158, 163, 170, 233, 300
ოპისი 168
ოპი 101, 105, 108, 251, 252
ორესტესი 40, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 134, 224, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 244
ორკუსი 125, 148, 272
ორსილოქეა 80
ორფევსი 293
ორფიკოსები 293
ოსირისი 79
ოსტია 184, 314
ოტოსი 25, 214
ოქტავიანუსი 295

პ

პავორი 120, 268
პაესანიასი 204, 214, 219, 221, 224, 225, 227, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 275, 278, 290, 292, 293
პაფორეი
პალამედესი 240
პალანტი 157, 166, 170
პალანტეუმი 157, 158, 299, 300
პალატიუმი 112, 125, 176, 259, 267, 273, 304, 308
პალემონი 263
პალესი 109, 110, 258, 259
პალილია 259
პალინურუსი 149

პალორი 120, 268
 პანი III, II2, II3, 220, 221, 258, 261, 299
 პანდარუსი 162, 302
 პანდიონი 76, 231
 პანტაგია 138, 282
 პარისი 86
 პარკა 124
 პარნასოსი 202
 პარორეი 235
 პაროსი 231
 პასიფაე 150, 292
 პატროკლესი 26, 37, 61, 214, 239
 პელასგოსი 299
 პელევსი 26, 238, 242, 243
 პელიასი 25
 პელოპონესოსი 226, 303
 პელორიადების კონცხი 216
 პელორუმი 135, 282
 პელოფსი 225
 პენატები 97, 121, 123, 132, 153, 157, 171, 249, 269, 281, 295
 პენელოპე 24, 26, 33, 34, 41, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 204, 220, 221, 223, 224
 პენტრალია 121, 269
 პერილესი 233
 პერსევსი 296
 პერსეპტოლისი 219
 პერსესი 283
 პერსეფონე 21, 23, 125, 212, 213, 220, 257, 266, 284, 289
 პერუსია 295
 პეტელია 86, 242
 პიგმალიონი 139, 141, 284
 პიერიდე 238
 პიზა 288
 პითაგორა 293, 312
 პითია 72, 76, 79, 188
 პიკა III
 პიკუსი 307, 310, 311
 პილადესი 71, 72, 74, 75, 80, 81, 227, 232, 233, 237
 პილოსი 25, 35, 36, 37, 38, 41, 84, 219, 239, 240
 პილუმნუსი 296, 307
 პინდაროსი 227, 228, 242, 291
 პინი 312
 პირაკმონი 159, 301

პირგა 303
 პირიფლეგეთონი 22
 პიროსი 275
 პისა 303
 პლატონი 208, 215, 290, 292, 293
 პლეისტენესი 83
 პლინიუსი 201, 208, 211, 213, 246, 266, 289, 291, 298, 311, 312
 პლუტარქე 216, 241, 249, 259, 264, 268, 270, 294, 305, 306, 308, 312, 318, 319, 320, 321
 პლუტონი 147, 154, 257, 263, 289
 პლუტოსი 125, 263
 პოდაგრე 281
 პოლემონი 236
 პოლიბიოსი 312
 პოლიგნოტოსი 239, 292
 პოლიდეკესი 25, 235
 პოლიდოროსი 130, 131, 280
 პოლიენე 203
 პოლიკასტე 219
 პოლინეზია 223
 პოლიპორტესი 223
 პოლიფემოსი 13, 14, 15, 16, 23, 137, 138, 206, 207, 209
 პოლიქსენე 87, 133
 პომონა 109, 113, 258, 310
 პომპილია 179
 პომპილიუსი 312
 პომპონი 312
 პონტიფექსი 249, 251, 313
 პონტო 279
 პოპეა საბინა 114
 პოპლიფუგია 311
 პოპულონია 303
 პორსენა 192, 193, 320
 პორტუნა 263
 პორტუნუსი 96, 115, 116, 263
 პორფირიოსი 231
 პოსეიდონი 16, 23, 24, 25, 32, 36, 37, 43, 45, 46, 81, 84, 85, 108, 115, 210, 219, 220, 222, 263, 276, 281, 283, 287, 299
 პოსიდონიოსი 293
 პოსტეოორტა 115
 პოტინა 123
 პრატიკა დი მარე 304
 პრენესტე 259, 298

პრიამოსი 69, 87, 88, 129, 131, 133, 134,
154, 158, 205, 207, 243, 275, 276,
278, 279, 280, 282

პრიამოსი 98, 249, 258

პრისკუსი 184

პროზერპინა 125, 147, 148, 272, 289

პროკლე 205

პროკრისი 25, 150, 214, 292

პროკუსი 175, 307

პრომეთე 210, 213, 220, 293

პროპერციუსი 258, 259, 269, 301

პროტეესი 40, 82, 83, 238

პტოლომაიოსი 265

პუტეოლა 291

რ

რადამანთისი 151, 292, 293

რამნები 311

რეა 251, 263

რეასილვია 93, 175, 307

რეგიფუგია 317

რემორია 308

რემულუსი 162, 302

რემუსი 174, 175, 176, 256, 261, 270, 278,
307, 308

რეო 280

რესოსი 206

როდოსი 237

რომა 306

რომანუსი 306

რომე 306

რომი 90, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 100, 102,
103, 104, 110, 115, 116, 117, 119, 121, 124, 125,
126, 141, 152, 158, 160, 174, 176, 178, 179,
180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188,
190, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 226,
239, 244, 245, 249, 250, 251, 252,
253, 255, 257, 259, 261, 264, 265,
266, 267, 268, 269, 273, 274, 275,
276, 277, 278, 284, 287, 288, 289,
290, 291, 294, 295, 296, 297, 298,
299, 300, 301, 303, 304, 305, 306,
307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314,
315, 316, 317, 318, 319, 321, 322

რომისი 306

რომულუსი 119, 174, 175, 176, 177, 178,
179, 180, 181, 187, 248, 256, 257, 261,
270, 278, 288, 294, 299, 305, 306,
307, 308, 309, 311, 312, 313

როშერი 208

რუმორი 106, 257

რუსეთი 251

რუტულუსი 164

ს

საბერძნეთი 201, 242, 243, 279, 282
საბინები 119, 176, 177, 178, 267, 268, 307,
313, 315

საბა 279

სალაკია 115, 263

სალამიდესი 281

სალიები 313

სარგონი 308

სატურნალიები 104, 255

სატურნუსი 95, 101, 104, 105, 111, 146, 155,
158, 245, 251, 254, 255, 263, 294,
300, 304, 310

სეგესტა 285, 288

სელენე 293

სენტიტა 123

სერვიუსი 202, 205, 214, 218, 221, 224,
227, 229, 230, 240, 242, 244, 246,
249, 250, 252, 254, 256, 257, 258,
259, 260, 262, 263, 264, 266, 267,
269, 270, 271, 280, 281, 285, 286,
293, 296, 298, 303, 304, 305, 307,
314, 315, 316, 320

სერვიუს ტულიუსი 184, 185, 186, 264,
265, 315, 316

სექსტუს ტარკვინიუსი 187, 189, 190

სეპტონიუსი 287

სეიდა 203, 205

სიბარისი 86

სიბილა 135, 146, 147, 148, 149, 150, 151,
152, 259, 272, 282, 289, 290, 318

სიკანები 158, 286, 287

სიკანია 286, 287

სიკულის მხარე 145

სილვანუსი 111, 112, 113, 258, 259, 260, 261,
262, 307

სილვია 156

სილვიუსი 277

სილიუს იტალიკუსი 201, 211, 321

სიმონისი 275

სიმპლეგადები 27, 28, 214, 217

სირენები 27, 28, 29, 147, 208, 211, 214,
215, 216

სისიფოსი 26, 201, 202, 203, 214

სიქევისი 150
 სიცილია 115, 135, 138, 143, 207, 208, 209,
 211, 216, 217, 242, 278, 282, 285, 286,
 287, 288, 289
 სკამანდროსი 77
 სკეფსისი 274, 276
 სკეიფები 79
 სკილა 27, 28, 29, 30, 135, 154, 208, 214,
 216, 217, 292
 სკილაკეუმი 136
 სკილაქსი 208
 სკიროსი 205, 206, 243
 სმინთია 81, 237
 სოლი 114
 სორაკტე 157, 298
 სოფოკლე 201, 202, 203, 205, 224, 225,
 226, 227, 229, 236, 242, 278, 281
 სპარტა 35, 37, 40, 82, 83, 134, 233, 237,
 238, 239, 243
 სპერმო 280
 სპიროსი 243
 სპურიუს ტარპეიუსი 177
 სტაფილოსი 280
 სტეროპესი 159, 301
 სტესიქოროსი 228, 274, 277
 სტეფანოს ბიზანტიელი 209
 სტიქსი 22, 147, 148, 149, 160, 213, 291,
 292
 სტრაბონი 208, 216, 219, 235, 239, 242,
 289, 293, 301, 303, 314
 სტრიმონი 279
 სტროფადები 132, 281
 სტროფიოსი 71, 227
 სუნიონის კონცხი 82
 სქერია 219
ტ
 ტავრისი 79, 80
 ტაკიტა 101
 ტალიატელი 288
 ტანაკეილე 184, 185, 315
 ტანაოსი 230
 ტანტალოსი 26, 214, 225
 ტარაკინა 259
 ტარენტუმი 136, 283, 298
 ტარკვინია 184
 ტარკვინიუს ამაყი 186, 191, 192, 317, 318
 ტარკვინიუს კოლატინუსი 245
 ტარკვინიუს ძველი 314, 315

ტარპეია 177, 307, 311
 ტარტაროსი 146, 147, 150, 151, 154, 289,
 292
 ტარუტინუსი 306
 ტარხო 159, 163, 164, 167, 300
 ტატია 179
 ტატიუსი 177, 270
 ტაფოსი 299
 ტაციტუსი 291, 314, 317
 ტაგეა 237
 ტევეკროსი 281, 290
 ტელეგონოსი 223, 224
 ტელემაქოსი 24, 33, 34, 35, 36, 37, 38,
 39, 40, 41, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54,
 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65,
 204, 205, 219, 222, 223, 224, 294
 ტელეპილოსი 211
 ტელუმონი 106, 257
 ტელუსი 105, 106, 107, 252, 256, 257
 ტენედოსი 83, 128, 129
 ტერა 105
 ტერმინუსი 273
 ტერპანდროსი 293
 ტვირელები 283
 ტვიროსი 283
 ტიბერინი 263
 ტიბერიისი 96, 99, 115, 116, 117, 130, 136, 152,
 154, 157, 158, 175, 184, 192, 193, 263,
 299, 300, 303, 304, 306, 307, 314,
 320
 ტიბერიუსი 191, 290
 ტიბულუსი 269
 ტიბური 298
 ტივოლი 298
 ტიმეოსი 269, 275, 284
 ტინდარეოსი 25, 70, 77, 204, 225, 226,
 230, 232, 233, 235
 ტინია 171
 ტირენია 159
 ტირენის ზღვა 288
 ტირენუსი 305
 ტირესიასი 21, 22, 23, 24, 29, 213, 222,
 223
 ტირო 25, 214
 ტირუსი 156, 172, 174, 305
 ტისიფონე 151, 293
 ტიტები 311
 ტიტუსი 191
 ტიტუს ლივიუსი 245, 307, 313, 314

- ტიტუს ტატიუსი 119, 177, 178, 179, 258, 266, 307, 311
- ტიფონი 289, 291
- ტიქესი 124
- ტონიტრუა 309
- ტორე დე კამარანი 208
- ტოსკანა 288
- ტრაბეა 309
- ტრინაკრია 134, 135, 282, 287, 302
- ტრიოპასი 214
- ტრიფილოსი 239, 240
- ტროა 3, 10, 32, 33, 37, 38, 39, 40, 44, 45, 53, 61, 64, 68, 69, 70, 79, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 121, 128, 129, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 145, 146, 151, 154, 163, 169, 170, 171, 172, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 214, 224, 225, 228, 232, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 249, 250, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 286, 288, 289, 295, 296, 299, 306, 307, 313
- ტროისი 279
- ტროსი 278, 281
- ტუკტია 99
- ტულია 186, 190
- ტულუსი 194
- ტულუს პოსტილიუსი 181, 182, 183, 267, 313
- ტურნუსი 152, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 188, 263, 295, 296, 297, 298, 302, 304, 305
- ტუტულა 197, 198, 321
- უ**
- ულისე 207, 294
- უმბრები 157
- ფ**
- ფაბიუს პიქტორი 320
- ფაეთუსა 217
- ფავნა 93, III, 113, 114, 253, 259, 260, 262
- ფავნუსი 93, III, 112, 113, 152, 154, 158, 170, 180, 245, 259, 260, 261, 294, 300, 304, 308, 310
- ფალერია 298
- ფალისკები 298
- ფარო 216
- ფაროსი 82
- ფატუა 113
- ფატუმე 124
- ფაუნა 113
- ფაუნალია III
- ფავსტულუსი 175, 256, 305, 306, 307, 308
- ფეაკები 41, 42, 43, 45, 46, 133, 219, 220
- ფებუსი 151, 290
- ფედრა 25, 150, 214, 292
- ფედროსი 290
- ფეოდიტა 277
- ფერონია 109, 110, 117, 258, 259
- ფესტო 82
- ფეციალები 313
- ფილემონი 236
- ფილოთიოსი 56
- ფილოსტრატოსი 205
- ფილოქტეტესი 82, 85, 86, 201, 203, 204, 205, 242, 282
- ფინეესი 281
- ფინიკია 238, 283
- ფლამენი 258
- ფლავიუსი 213
- ფლორა 109, 110, 117, 120, 258
- ფლორალიები 258
- ფოიბოსი 268
- ფოკინები 82, 83
- ფოკისი 74, 227, 238, 241
- ფონსი 96, 116, 263
- ფორდიციდიები 256
- ფორკისი 216
- ფორმიე 211
- ფორტუნა 123, 124, 269, 270, 271, 320
- ფრეზერი ჯ. 224, 245, 246, 290
- ფრიგია 160, 279, 300
- ფრონტისი 82
- ფტია 87
- ფტიი 243
- ფულეია 295
- ფულმინა 309
- ფურია 296
- ფურიები 285
- ფურინა 126
- ქ**
- ქაონესი 134
- ქაონია 133
- ქარიბდისი 27, 28, 29, 30, 135, 136, 154, 208, 214, 216, 217, 282

ქარიტები 118, 234
 ქარონი 291
 ქიშკრა 149, 292
 ქრისეისი 225
 ქრისესი 81
 ქრისოთემისი 70, 72, 228, 231
 ქსანთოსი 136
 ქსენოდამესი 238
 ქსენოფონი 208, 279

ც

ცენინა აკრონ 177
 ცერა 297, 301
 ცერე 303
 ცერერა 299
 ცეცე 201, 205, 212, 215, 216, 221, 224, 237
 ციცერონი 201, 205, 211, 221, 268, 293,
 303, 309, 310, 312, 313, 314, 318

ძ

ძეოსი 25

ბ

ბერსონესი 79, 236

ჟ

ჟულიანო 289

პ

პადესი 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 61, 69,
 79, 125, 207, 208, 213, 220, 228, 236,
 289, 291, 292
 პალესი 224
 პალესუსი 157, 298
 პალითერესი 64
 პალისკოს 70, 224
 პარდი ფ. 301
 პარპალიკე 297
 პარპია 132, 133, 149, 215, 281, 282, 292
 პარუსპიკია 309, 322
 პეკატე 80, 142, 146, 148, 212, 213, 216, 217,
 263, 283, 284, 289, 290, 299
 პეკატეოს მილეტელი 274
 პეკუბა 279, 280
 პელანიკოსი 274
 პელენოსი 133, 134, 136, 201, 206, 243,
 282
 პელესპონტი 276
 პელი 211

პელიოსი 18, 23, 28, 29, 30, 53, 207, 217,
 237, 294
 პეპიენა 120, 268
 პერა 228
 პერაკლე 25, 26, 86, 213, 214, 261, 294,
 300, 306
 პერესილია 307
 პერილუსი 259
 პერკლე 300
 პერკულეს 158, 268, 294, 299, 300, 306
 პერმესი 20, 31, 61, 76, 202, 203, 206, 212,
 220, 221, 236, 252, 292, 300
 პერმიონე 83, 88, 134, 232, 233, 243,
 244
 პეროდოტე 201, 208, 236, 237, 238,
 246, 299
 პერსილია 176
 პესიოდე 201, 215, 217, 218, 219, 223, 237,
 281, 284, 291, 293, 294, 299
 პესიონე 285
 პესიქიოსი 236
 პესიქოსი 236
 პესპერია 130, 132, 135, 274, 275, 277,
 281
 პესტია 97, 229, 249
 პეფესტო 44, 114, 265, 293, 301
 პეტტორი 87, 133, 136, 147, 204
 პიგინუსი 201, 202, 203, 205, 209, 213,
 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 224,
 225, 227, 231, 236, 237, 239, 241,
 242, 305
 პიდრა 151
 პიპოდაგეია 275
 პიპოლიტოსი 87, 242
 პიპსიპილე 79
 პომეროსი 201, 202, 203, 204, 205, 206,
 207, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 215,
 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223,
 224, 225, 226, 227, 228, 230, 231,
 238, 239, 240, 241, 242, 243, 264,
 273, 274, 275, 276, 278, 279, 280,
 282, 283, 284, 290, 292, 293, 294,
 295, 296, 297, 299, 301, 302
 პორაციუსი 181, 182, 192, 201, 211, 223,
 246, 259, 260, 269, 270, 273, 303,
 313, 319
 პორები 258
 პოსედემი 211
 პოსტუს პოსტილიუსი 177, 307, 313